



Universitat Autònoma de Barcelona

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.



**Universitat Autònoma
de Barcelona**

Més enllà del Sénia

**Partits polítics catalans i valencianisme fusterià:
evolució dels vincles (1980-2017)**

Francesc Marco Palau

Director: Joan B. Culla i Clarà

Programa de doctorat: Història Comparada, Política i Social

Departament d'Història Moderna i Contemporània

Facultat de Filosofia i Lletres

Universitat Autònoma de Barcelona

Més enllà del Sénia

Partits polítics catalans i valencianisme fusterià: evolució dels vincles (1980-2017)

FRANCESC MARCO PALAU

*Als meus pares,
Rosa de les Neus i Francesc,
pel suport i la motivació
que sempre em donen.*

SUMARI

Resum	11
Agraïments	13
I INTRODUCCIÓ	15
II OBJECTIUS I HIPÒTESIS	17
III METODOLOGIA I INVESTIGACIÓ	21
IV ANÀLISI	25
1 Estat de la qüestió	25
2 El País Valencià serà d'esquerres o no serà	54
2.1 Antecedents: les sinèrgies de l'antifranquisme i la transició	54
2.1.1 Joan Fuster i els contactes entre Barcelona i València.....	54
2.1.2 El PSPV: del Front al Moviment Socialista de Catalunya.....	62
2.1.3 El PSUC, el PSAN i l'esquerra revolucionària.....	72
2.1.4 Una democràcia cristiana amb consciència nacional: les relacions de la UDPV i la UDC.....	82
2.2 El govern Pujol, la Batalla de València i les propostes del fusterianisme	90
2.2.1 Tarradellas-Albinyana. La pre-autonomia.....	90
2.2.2 El PNPV de Burguera, un valencianisme a imatge de Convergència.....	94
2.2.3 La Batalla de València, el debat estatutari i el món cultural.....	100
2.2.4 Jordi Pujol, la prudència del catalanisme.....	109
2.3 La Unitat del Poble Valencià: entre ERC i ENE.	113

2.3.1 L'esquerra autodeterminista: Nacionalistes d'Esquerra i l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià.....	113
2.3.2 La UPV com a referent de l'esquerra fusteriana.....	118
2.3.3 ERC, UPV i els "perifèrics"	121
2.3.4 ENE i la sensibilitat valenciana d'Iniciativa.....	127
2.3.5 L'operació reformista: Roca a València.....	132
2.3.6 El pacte UPV-EUPV i la mirada dels partits catalans.....	141
2.3.7 Les eleccions europees de 1987: la UPV amb l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra.....	145
3 El mirall de Convergència.....	155
3.1 La tercera via: la reformulació del valencianisme.....	155
3.1.1 Un pragmatisme teòric que arribi a les masses: <i>De impura natione</i> , les tertúlies de l'Hotel Inglés i <i>Document 88</i>	155
3.1.2 La mirada fusteriana i els partits catalans.....	159
3.1.3 Les eleccions europees de 1989: UPV-ENE i els suports valencians d'ERC.....	163
3.1.4 L'esquerra o el centre? Els Països Catalans o la nació valenciana? El Partit Valencià Nacionalista (PVN)	173
3.2 La implantació d'ERC al sud i la redefinició de les aliances.....	179
3.2.1 La Crida Nacional i la primera secció d'ERC fora del Principat.....	179
3.2.2 La convicció d'Àngel Colom: ERC al País Valencià.....	183
3.2.3 Cap a una federació entre ERC, UPV i PSM?	189
3.2.4 ERC, UPV i la sopa de sigles valencianes.....	196
3.2.5 Les eleccions europees de 1994: Una candidatura conjunta de l'esquerra nacional?.....	206
3.2.6 La UPV, amb Convergència a les europees.....	212
3.2.7 UPV-CDC, un pacte amb continuïtat.....	223
3.3 La prudència valenciana de Jordi Pujol.....	230
3.3.1 El somni de la Convergència valenciana.....	230

3.3.2 El valencianisme, entre Maragall i Pujol.....	236
3.3.3 Els socialistes i les limitades relacions institucionals entre els dos governs.....	240
3.3.4 Eliseu Climent – Jordi Pujol. La connexió cultural.....	251
3.3.5 Pujol a la València de Lerma: política d'estat.....	259
3.3.6 Pujol-Zaplana: les negociacions per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.....	263
3.3.7 ERC i la delegació del PI a València.....	268
3.4 Cercant l'espai de centre: Convergència i el Bloc.....	273
3.4.1 Entre el Congrés de l'Eliana i les Trobades nacionalistes dels Països Catalans..	273
3.4.2 Pere Esteve, la connexió catalana de Pere Mayor.....	278
3.4.3 La Declaració de Barcelona. CiU-PNB-BNG... i el Bloc.....	285
3.4.4 El Bloc i les relacions valencianes d'IC.....	290
3.4.5 Les eleccions europees de 1999: el Bloc consolida la seva aliança amb Convergència.....	295
3.4.6 El Bloc, el mirall valencià de Convergència?.....	303
3.4.7 Les escoles d'estiu: la descoberta nacional dels futurs quadres.....	309
3.4.8 El Bloc: entre Convergència i el BNG.....	314
3.4.9 L'economia, el lligam institucional entre Catalunya, el País Valencià i les Illes?.....	329
3.4.10 CDC-Bloc, després de Pere Mayor.....	340
3.5 El Tripartit, ERC i els Països Catalans.....	346
3.5.1 L'enfortiment d'Esquerra Republicana del País Valencià.....	346
3.5.2 El govern Maragall i la Generalitat de Camps.....	360
3.5.3 Les eleccions europees de 2004: el Bloc, ERC i l'Aliança Lliure Europea.....	370
4 El miracle valencià?	379
4.1 Entre el centre sociològic i l'esquerra transformadora.....	379
4.1.1 L'acord Bloc-Esquerra Unida i la complicitat d'ICV.....	379
4.1.2 Les eleccions europees de 2009: entre Iniciativa i Convergència.....	390

4.1.3 El segon tripartit i la prèvia del procés. Les relacions entre José Montilla i Francisco Camps.....	298
4.1.4 ERC i els referents valencians de Reagrupament i Solidaritat.....	402
4.1.5 Convergència més enllà de Catalunya: una implantació parcial.....	413
4.1.6 Les relacions institucionals d'Artur Mas amb la Generalitat Valenciana.....	419
4.2 La fórmula Compromís, canvi de paradigma?	425
4.2.1 La fórmula Compromís.....	425
4.2.2 El procés català i el valencianisme polític.....	430
4.2.3 Les eleccions europees del 2014: nou espai i canvi d'aliances.....	441
4.2.4 Compromís a les institucions. Quins homòlegs a Catalunya?.....	445
4.2.5 Carles Puigdemont i Ximo Puig, un desgel en temps convulsos.....	456
5 Epíleg.....	467
5.1 L'1 d'Octubre i la consciència nacional valenciana.....	467
5.2 Oriol Junqueras i el nou cicle d'ERP.....	473
5.3 PDeCAT: l'aliança amb el Bloc i la hipòtesi de Demòcrates Valencians.....	482
5.4 Compromís: dualitat respecte el procés.....	488
5.5 Ximo Puig, entre el desgel i el socialisme.....	496
5.6 La CUP i el mapa dels Països Catalans.....	501
5.7 Suports valencians al procés català.....	507
V CONCLUSIONS.....	513
VI BIBLIOGRAFIA I HEMEROGRAFIA.....	541
VII ARXIU I ENTREVISTES.....	612
Certificat de direcció.....	617

RESUM

Les relacions entre els partits polítics catalans amb consciència nacional i els partits polítics del valencianisme fusterià han estat canviant al llarg del període 1980 – 2017. Aquesta recerca exposa quins han estat aquests vincles i analitza com i per què han anat evolucionant des dels anys vuitanta fins a l'actualitat. Així, partint dels antecedents de l'antifranquisme, es constata com durant l'etapa parlamentària els canvis estratègics i tàctics del valencianisme i la concepció nacional dels partits catalans modulen unes relacions que tindran en les coalicions electorals al Parlament Europeu el seu principal aparador. La voluntat de coordinació i homologació entre partits, l'existència d'escissions i de confluències, i la participació conjunta en actes de les diferents formacions dibuixen el mapa de relacions entre les dues ribes del Sénia.

Paraules clau:

Partits polítics, Catalunya, País Valencià, catalanisme, valencianisme, segle XX.

ABSTRACT

The relations between the Catalan political parties with national conscience and the political parties of the Fusterian Valencianism have been changing throughout the period 1980 - 2017. This research describes these links and analyses how and why they have evolved since the eighties until nowadays. Thus, based on the antecedents of the opposition to Francoism, it is observed that during the parliamentary stage the strategic and tactical modifications of Valencianism and the national conception of Catalan parties will modulate relations that will have in the electoral coalitions in the European Parliament their main showcase. The willingness of coordination and homologation between parties, the existence of splits and confluences, and the joint participation in acts of the different formations draw the map of relations between the two banks of the Sénia.

Key words:

Political parties, Catalonia, Valencian Country, Catalanism, Valencianism, 20th century.

AGRAÏMENTS

Aquesta tesi doctoral ha estat possible gràcies al suport i la col·laboració de persones que m'han facilitat la recerca, tot resolent-me dubtes, aportant documentació, dades i referències bibliogràfiques o personals. Pel que fa a les fonts documentals, agrair a Mariai Talents de Compromís i a Josep Vall, de la Fundació Irla, la seva disponibilitat per poder consultar en profunditat els arxius del Bloc Nacionalista Valencià i d'Esquerra Republicana de Catalunya respectivament, a més d'agrair als diferents equips de les biblioteques, hemeroteques i els arxius dels que he extret informació la bona acollida i indicacions.

De la mateixa manera, pel que fa a les fonts orals, voldria agrair-los la bona rebuda i la sinceritat dels més de 50 converses i entrevistats que han fet possible contrastar les fonts documentals que sovint també m'han aportat, amb el testimoniatge dels records i l'anàlisi dels seus protagonistes: Vicent Álvarez, Antoni Bargues, Emèrit Bono, Joan Brines, Marc Candela, Rut Carandell, Ferran Carbó, Manuel Carceller, Josep-Lluís Carod-Rovira, Ezequiel Castellano, Agustí Cerdà, Alfons Cervera, Carles Choví, Eliseu Climent, Agustí Colomer, Rafael Company, Adela Costa, Vicent Diego, Alfons Esteve, Francesc "Paco" Ferrandis, José Ferrís, Vicent Flor, Pere Fuset, Màrius Garcia Bonafé, Josep Guia, Luís Alfonso Hernández, Enric Jordà, Ramon Lapiedra, Alexandre Llopis de Pau, Albert Manent, Jordi Manent, Pere Mayor, Joan Francesc Mira, Enric Morera, Tonetxu Pardiñas, J.J. Pérez Benlloch, Josep Pérez Soriano, Vicent Pitarch, Conxa Romero, Toni Royo, Jaume Santonja, Abelard Saragossà, Elies Seguí, Rafel Sena, Joan Senent, Enric Solà, Vicent Soler, Josep Maria Soriano Bessó, Enric Tàrrega, Àlvar Thomàs, Ricard Camil Torres Fabra i Rafa Xambó.

I d'una manera especial, voldria recordar també aquelles entrevistats que des de l'inici de la recerca, el curs 2010/2011, ens han anat deixant: Manuel Ardit, Josep Maria Ballarín, Heribert Barrera i Vicent Miquel i Diego.

Pel que fa a l'anàlisi i la interpretació dels fets, vull destacar el suport intel·lectual rebut per part de l'historiador Antoni Royo i del filòleg Jordi Manent, amb qui hem debatut llargament al voltant de les relacions entre Catalunya i el País Valencià, exercici

intel·lectual que també hem fet sovint amb Joan Brines, Rosa Serrano i Abelard Saragossà, i que també férem amb Martí Gasull i Roig.

També vull destacar especialment el mestratge ofert per l'historiador Joan B. Culla, director de la tesi, per la seva llarga experiència i capacitat analítica, que han permès enriquir la tesi, i pels consells decisius d'enfocament i interpretació, que han estat clau.

Així mateix, cal destacar el suport que va concedir-me l'Institut d'Estudis Catalans, en la figura del seu president, Joan Domènec Ros, ja a la fase final de la recerca. La Borsa d'Estudis Països Catalans, en el marc dels Premis Sant Jordi de l'IEC, ha estat de molta ajuda per poder enllestir el doctorat.

I finalment he d'agrair tot el suport a la família, i per això dedico la tesi als meus pares, Rosa de les Neus i Francesc. Aquests han estat uns anys d'un acompanyament imprescindible, i per això també vull agrair a la meva germana, Rosa de les Neus, i a la meva parella, Montserrat, el suport que ens hem donat mútuament, mentre els tres treballàvem en les nostres respectives tesis.

I INTRODUCCIÓ

Més enllà del Sénia. Partits polítics catalans i valencianisme fusterià: evolució dels vincles (1980-2017) sorgeix com a projecte de recerca en el marc dels estudis al voltant de les formacions polítiques de la Catalunya contemporània i les relacions entre les cultures polítiques dels territoris de parla català del darrer terç del segle XX i els primers anys del segle XXI. L'interès per analitzar les relacions entre els partits polítics catalans amb consciència nacional i els partits polítics del valencianisme em van portar a fer una estada acadèmica Sicue a la Universitat de València (UV) el curs 2010-2011, durant la llicenciatura d'història que cursava a la Universitat Rovira i Virgili (URV). Allà em preguntava per què si a Catalunya Convergència i Unió i Esquerra Republicana de Catalunya eren formacions parlamentàries amb uns resultats electorals molt notables i amb àmplia experiència de govern, al País Valencià els partits polítics que defensaven posicions polítiques influïdes pels plantejaments de Joan Fuster no aconseguien consolidar-se electoralment.

Després d'alguns treballs primigenis en assignatures de la Universitat de València al voltant del valencianisme del darrer terç del segle XX i els primers anys del segle XXI, ja en el Treball de Fi de Màster (TFM) dirigit pel professor Joan B. Culla i Clarà del Màster d'Història de Catalunya de la Universitat Autònoma de Catalunya (UAB) el curs 2012-2013 vaig analitzar les transformacions ideològiques, les escissions i les confluències dels partits valencians d'arrel fusteriana a *Catalanisme més enllà del Sénia. Evolució del valencianisme polític fusterià (1983-2013)*. Després de constatar al TFM les particularitats i les característiques de la multiplicitat de sigles del valencianisme, des del Partit Socialista Valencià dels anys seixanta fins a l'actual Compromís, en aquesta tesi e vaig decidir a estudiar en profunditat allò que més interès em despertava i que m'havia fet anar a viure un any a la ciutat del Túria: copsar quina relació tenien, i havien tingut, aquests partits del valencianisme polític que ja havia estudiat amb les principals formacions catalanisme nacional, CiU i ERC.

D'aquesta manera, una vegada estudiada l'evolució dels projectes polítics vinculats a les tesis fusterianes al llarg de l'etapa democràtica tot analitzant les diverses propostes públiques discontinües, els debats teòrics al voltant de l'estratègia a seguir, i el perquè

dels trencaments i de les unions entre partits que se'n deriven, durant el període 2013-2017, amb la tesi doctoral, desenvolupo àmpliament aquesta recerca en relació amb els partits polítics catalans. Així, en el marc del programa de Doctorat en Història Comparada Política i Social de la Universitat Autònoma de Barcelona, i amb el professor Joan B. Culla com a director, em proposo estudiar com evolucionen els vincles entre els partits polítics catalans amb consciència nacional i el valencianisme polític fusterià. Aquesta recerca ha estat mereixedora d'una Borsa d'Estudis Països Catalans en el marc dels Premis Sant Jordi de l'Institut d'Estudis Catalans en la seva convocatòria del 2017.

El marc cronològic de la investigació comprèn fonamentalment l'etapa entre el 1980, amb les primeres eleccions autonòmiques catalanes al Parlament restaurat, i el 2015, amb l'entrada al govern valencià de Compromís. Així mateix, el relat d'aquest estudi es remunta als antecedents de les relacions entre partits catalans i valencians des dels primers seixanta, amb l'empremta de l'assagista Joan Fuster, i s'allarga amb un epíleg fins al 2017, a raó d'una estricta actualitat pel que fa a la relació entre els actors polítics d'ambdós territoris, en el marc del procés sobiranista català.

En definitiva, la voluntat de l'autor és poder desenvolupar una investigació útil, que pugui ajudar a comprendre les relacions d'aquestes darreres dècades entre els partits polítics de les dues ribes del Sénia.

II OBJECTIUS I HIPÒTESIS

A partir de les recerques prèvies, ja esmentades, al llarg d'aquesta tesi pretenc analitzar la connexió dels grans partits polítics del catalanisme nacional amb les formacions valencianistes dels vuitanta, noranta i de la primera dècada i mitja del segle XX. Així, em proposo visualitzar els vincles existents entre les formacions dels dos territoris, comprendre'n les referencialitats, els acords i els pactes electorals subscrits, tot observant la incidència i l'evolució de les relacions dels diferents actors polítics en el context de les transformacions estratègiques dels partits, incloent-hi les noves creacions i les dissolucions, les escissions i les confluències.

D'aquesta manera, centro l'estudi fonamentalment en els dos principals actors polítics del nacionalisme català parlamentari del període 1980-2015, això és, a Catalunya, Convergència i Unió (CiU) i Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). Pel que fa a les canviant sigles valencianes, analitzo sobretot el seguit de partits que han anat conformant el valencianisme amb vocació parlamentària: la Unitat del Poble Valencià (UPV), el Partit Valencià Nacionalista (PVN), Bloc Nacionalista Valencià (BNV) i l'actual Compromís, coalició formada pel Bloc, Iniciativa del Poble Valencià (IdPV) i Els Verds.

En aquest període, també analitzo, sense tanta exhaustivitat, l'espai polític de l'esquerra independentista amb organitzacions que tenen presència tant a Catalunya com al País Valencià, i tot un seguit de formacions catalanes més modestes i que coexisteixen al voltant de les grans formacions del catalanisme nacional. És el cas de Nacionalistes d'Esquerra (NE), el Partit per la Independència (PI), Reagrupament (RCat) i Solidaritat Catalana per la Independència (SI). Pel que fa a les valencianes, també el Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV), l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià (AEPV) i la primera Esquerra Unida del País Valencià (EUPV). De la mateixa manera, també em fixo de manera més tangencial amb altres espais polítics del catalanisme, com el Partit Socialista de Catalunya (PSC) i les seves relacions amb el Partit Socialista del País Valencià (PSPV-PSOE), així com les connexions valencianes d'Iniciativa per Catalunya (IC) amb Esquerra Unida del País Valencià (EUPV).

Així mateix, com es feia referència, també faig una mirada enrere, per copsar-ne els antecedents existents, des dels fusterians anys seixanta, amb el Partit Socialista Valencià (PSV), el Partit Socialista del País Valencià (PSPV) i la Unió Democràtica del País Valencià (UDPV). De la mateixa manera, a les darreres pàgines de l'estudi, a l'epíleg, fixo la mirada en els esdeveniments dels anys més propers, on també introdueixo la posició dels actors polítics actuals, com el Partit Demòcrata Català Europeu (PDeCAT), Junts per Catalunya, Demòcrates de Catalunya, Demòcrates Valencians, la Candidatura d'Unitat Popular (CUP). En aquest trencaclosques de relacions interterritorials, també hi té el seu paper el valencianisme cultural liderat per Eliseu Climent, i el moviment juvenil de les diferents etapes, tant de les joventuts dels partits polítics com, sovint, del món universitari.

Amb aquest mapa de sigles polítiques del catalanisme i del valencianisme, el plantejament del projecte de recerca és fer una primera anàlisi a les relacions que han mantingut els partits polítics d'ambdues ribes del riu Sénia des de la transició fins als nostres dies. D'aquesta manera, l'objectiu de l'estudi és respondre a les preguntes:

- Quins han estat els vincles existents entre els partits polítics del catalanisme (sobretot Convergència i ERC) amb les formacions polítiques del valencianisme (sobretot UPV, Bloc i Compromís)?
- Com ha anat evolucionant aquesta relació entre les formacions polítiques de Catalunya i del País Valencià des dels anys vuitanta, noranta i de la primera dècada i mitja del segle XXI?
- Per què les relacions entre els partits catalans i els valencians han anat canviant durant aquest període?

Així, amb el propòsit de respondre a aquestes dues qüestions, que són el motor científic d'aquesta recerca, el treball es proposa:

- Conèixer el joc de miralls i referencialitats mútues entre les diferents formacions. Com i per què s'estableix un caràcter d'homologació entre dos partits de territoris diferents.
- Saber com es concreten aquestes relacions mútues. Acords explícits segellats? Participació en actes conjunts? Assistència a congressos de l'altra formació? Pactes electorals?

- Copsar quin paper tenen en el vincle entre els diferents partits les relacions personals entre els seus dirigents.
- Constatar com canvien aquests vincles a mesura que l'estratègia política i la ideologia dels partits també evolucionen.
- Comprendre com afecten les escissions i les confluències al mapa de connexions entre els partits.
- Entendre quin paper té el valencianisme cultural impulsat per Eliseu Climent en aquest marc de relacions entre partits polítics.

Davant la voluntat de voler donar resposta a tot aquest seguit de proposicions, amb el bagatge d'estudis sobre la qüestió desenvolupats els anys previs a l'inici formal del doctorat, dispo de algunes formulacions que ens poden servir d'introducció. Les hipòtesis inicials amb les quals es comença l'estudi són:

- S'entén la necessitat del valencianisme polític d'establir vincles amb formacions catalanes per tal d'enfortir-se internament en una situació de debilitat política prolongada. En paral·lel, es veuen els partits polítics del catalanisme com a interessats en oferir suport al valencianisme pel fet de compartir parcialment els postulats fusterians dels anys seixanta d'un marc nacional comú.
- Es conceben les eleccions al Parlament Europeu com l'escenari en què es mostren d'una manera més febaent els vincles existents entre els diferents partits en les seves diferents convocatòries (1987, 1989, 1994, 1999, 2004, 2009 i 2014) ja que el fet que a l'estat espanyol s'elegeixin els eurodiputats per circumscripció única dificulta que els partits d'àmbit no estatal accedeixin a les institucions europees, fet que estimula aquestes formacions a arribar a acords amb d'altres partits afíns.
- S'intueix que en dos marcs territorials diferenciats, i sense que la connexió entre partits d'una banda i l'altra sigui fruit de la necessitat, el factor personal pot ser determinant, sobretot per la concepció nacional àmplia d'algunes individualitats.
- Es considera l'evolució efervescent del valencianisme polític, tant orgànicament com de posicionaments ideològics i estratègics, un dels factors que poden explicar l'evolució de les relacions. També, és clar, l'articulació de nuclis de militància d'ERC al País Valencià des dels primers anys noranta.

- Es pressuposa un cert interès dels nous partits i de les escissions de teixir la seva pròpia xarxa de connexions amb altres partits i, d'una manera destacada, amb formacions de Catalunya i del País Valencià.
- Es percep de manera clara que, a més dels vincles existents entre els partits polítics, el valencianisme cultural té la seva pròpia connexió amb les formacions catalanistes del Principat.

III METODOLOGIA I INVESTIGACIÓ

Fonts d'investigació i procés de recerca

Amb el propòsit de respondre acuradament els objectius exposats i de confirmar o esmenar les hipòtesis inicials de treball, s'ha desenvolupat una àmplia recerca on s'utilitzen una diversitat de fonts històriques que podem agrupar en quatre tipologies: (1) bibliogràfiques, (2) hemerogràfiques, (3) arxivístiques-documentals i (4) fonts orals.

En referència a les fonts bibliogràfiques existents (1), podríem considerar-les englobades en cinc àmbits diferents: les fonts bibliogràfiques dels teòrics de les ciències polítiques al voltant dels partits polítics i de la relació que s'estableix entre ells; les que emmarquen l'evolució dels partits polítics de Catalunya i constaten el seu posicionament respecte les formacions polítiques del valencianisme; les que emmarquen l'evolució dels partits polítics del valencianisme i constaten el seu posicionament respecte les formacions polítiques del catalanisme; les que dibuixen i analitzen el paper del valencianisme cultural i el teixit associatiu català als seus respectius partits polítics referencials; i en darrer terme, les fonts bibliogràfiques que connecten d'una manera parcial temàtica o cronològicament les relacions entre el catalanisme i el valencianisme.

Pel que fa a les fonts d'hemeroteca (2) que han permès analitzar les relacions entre els partits polítics catalans i valencians s'analitzen les notícies, reportatges i entrevistes publicades a mitjans de comunicació catalans com l'*Avui*, *El Punt*, *El Punt Avui*, l'*Ara* i *La Vanguardia*; a mitjans valencians com *Las Provincias*, *Levante-EMV*, i el setmanari *El Temps*; i de mitjans estatals que es fan ressò de la política catalana i valenciana com *El País*, l'*ABC* i *El Mundo*. Al mateix temps, de cara al període més recent, també s'utilitzen informacions facilitades per mitjans digitals, principalment per *Vilaweb*, *Nació Digital*, *El Nacional*, *El Singular Digital / El Món* i *La Veu del País Valencià*, a més, és clar, de les versions digitals dels diferents diaris en paper citats anteriorment. En paral·lel als mitjans de comunicació, també són bàsics els altaveus publicats dels diferents partits polítics, ja siguin revistes internes, butlletins o publicacions puntuals.

En relació a les fonts arxivístiques i documentals (3), podem considerar-ne quatre tipologies, segons el seu contingut i procedència. La primera fa referència a la documentació interna dels partits guardada en els arxius de les respectives formacions polítiques i de les seves fundacions, com és el cas de l'arxiu del Bloc Nacionalista Valencià i l'arxiu de la Fundació Irla; la segona és la d'aquells materials editats per partits polítics o entitats, sovint de caràcter electoral, presents en centres de recerca, des del Pavelló de la República de la Universitat de Barcelona al Centre de Documentació Política (CEDOC) de la Universitat Autònoma de Barcelona; la tercera, la d'aquella documentació de caràcter polític que posseeixen arxius de diferents entitats de la societat civil; i la quarta, la d'aquella documentació interna dels partits polítics, juntament amb anotacions manuscrites i reflexions personals dels seus dirigents facilitada per persones individuals.

Les fonts orals (4) són la quarta tipologia de fonts utilitzades per a l'elaboració de la tesi doctoral des que hom va planificar l'elaboració d'un estudi sobre la qüestió. Així, de cara a complementar el conjunt de materials bibliogràfics, d'hemeroteca i documentals, ha estat necessari cercar fonts orals per tal d'aportar en primera persona i des de l'actualitat el seu posicionament personal sobre les relacions entre els partits polítics catalans i valencians o algun dels aspectes tangencials d'aquesta recerca. La tasca realitzada en aquest sentit és àmplia i més d'una seixantena de testimonis donen la seva opinió en entrevistes i converses celebrades sobretot en dos períodes diferenciats: 2010-2013 i 2016-2018. Entre la nòmina d'entrevistats es troben sobretot dirigents i membres de diferents formacions polítiques i de les seves joventuts, persones que han tingut o tenen responsabilitats institucionals tant a Catalunya com al País Valencià, així com membres del teixit associatiu cultural, i professionals de diferents àmbits amb opinió política. Vegeu la llista completa d'entrevistats a l'annex.

Estructura de la tesi

La tesi doctoral resultant s'estructura en quatre grans parts. A la primera part d'introducció metodològica és on explico els objectius, les hipòtesis inicials del treball, les fonts d'investigació i el procés de recerca; en la segona part, desgrano l'estat actual de la qüestió, tenint en compte tot el seguit d'estudis i recerques existents avui sobre la matèria, que són la base sobre la que es construeix aquesta tesi; a la tercera part,

detallo tot el relat històric de les relacions entre els partits polítics del catalanisme i del valencianisme, des dels antecedents dels anys seixanta fins a l'actualitat, centrant-me en el període 1980-2017 i afegint-hi un epíleg de la situació d'aquest 2018; en la quarta part exposo les conclusions interpretatives extretes de l'anàlisi dels fets descrits; i, a més, en darrer terme, es recopilen els diferents instruments, això és, la bibliografia, les fonts documentals consultades, o el glossari de sigles dels partits polítics que hi apareixen.

D'aquesta manera, crec que és especialment important de descriure com s'estructura internament la tercera de les parts de la tesi, la del relat cronològic i temàtic al voltant de les relacions dels partits catalans i valencians. Aquesta tercera part es compon de tres grans blocs que tenen una doble dimensió, d'una banda de fil cronològic, i d'altra banda de contingut temàtic, perquè suposen un tall en l'evolució posterior de les relacions entre uns partits i uns altres.

En el primer bloc, "El País Valencià serà d'esquerres o no serà", s'analitza l'evolució política de les relacions entre els partits catalans i valencians entre 1980 i 1987, amb la consolidació institucional de Convergència i Unió (CiU) i Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i l'extraparlamentarisme de Nacionalistes d'Esquerra i les diferents formacions valencianes que conformaran la Unitat del Poble Valencià (UPV). Per fer-ho, es dibuixa primer una visió panoràmica dels antecedents dels anys seixanta i setanta, on es conceben moltes de les sinergies que després tindran continuïtat durant la transició i l'etapa democràtica. Després, doncs, s'estudia quin impacte tenen les actituds dels diferents partits dels dos territoris en qüestions com l'operació reformista de Miquel Roca, les aliances dels partits contraris a l'OTAN de cara al referèndum de 1986 i el paper que hi juga la convocatòria d'eleccions al Parlament Europeu de 1987.

Al segon bloc, "El mirall de Convergència", s'analitzen les dues dècades passades entre el 1987 i el 2007 en què progressivament una part del valencianisme va tendint a emmirallar-se en la fórmula d'èxit electoral i de fortalesa institucional de CiU, en part influïts pels plantejaments de la Tercera Via valenciana al voltant de la necessitat de centrar el discurs polític. Així mateix, en aquestes pàgines s'emmarca la conformació d'ERC al País Valencià i com aquesta entrada influirà en les relacions dels republicans amb la UPV i el Bloc Nacionalista Valencià (BNV). Aquest període comprèn les eleccions al Parlament Europeu de 1989, 1994, 1999 i 2004.

El tercer bloc, “El miracle valencià?”, se centra en la darrera dècada d’estudi, la del 2007-2017, per veure com influeix en les relacions entre partits catalans i valencians el canvi d’estratègia del Bloc Nacionalista Valencià, que vira de nou a l’esquerra i, després d’aconseguir entrar a les Corts Valencianes gràcies a un acord amb Esquerra Unida del País Valencià (EUPV), conforma una eina d’èxit: Compromís. També es destaca el paper que juguen els Països Catalans en una ERC amb responsabilitats institucionals durant els governs tripartits a Catalunya i quins referents valencians tenen els nous partits polítics sorgits els darrers anys.

El relat dels fets finalitza amb un epíleg on es copsa la situació actual de les relacions entre els diferents partits polítics en ple procés sobiranista català i amb l’entrada del valencianisme a la Generalitat Valenciana a partir del pacte del Botànic. Així, es descriu l’avui de les relacions valencianes del nou PDeCAT, de la fórmula electoral de Junts per Catalunya de Carles Puigdemont, dels Demòcrates de Catalunya, de l’ERC d’Oriol Junqueras en ple procés de creixement, de la Candidatura d’Unitat Popular (CUP), de l’espai dels comuns amb Compromís, i les relacions entre els socialistes de banda i banda del Sénia.

IV ANÀLISI

1 ESTAT DE LA QÜESTIÓ

L'estudi de les relacions polítiques entre els partits catalans i valencians de les darreres dècades, a cavall entre la història del present i les ciències polítiques, no ha despertat encara un gran interès ni entre els historiadors ni entre els politòlegs. Així, si la història de les formacions polítiques del catalanisme ha gaudit d'una acurada atenció i cada vegada anem disposant de més volums que ens detallen i analitzen l'evolució política de Catalunya fins a l'actual procés sobiranista a través dels partits; tot just ara estan començant a aparèixer treballs centrats en l'estructuració del valencianisme polític més proper, el dels anys vuitanta, noranta i dos-mil.

És així com aquesta recerca al voltant dels vincles entre unes formacions i les altres, de Catalunya i el País Valencià, suposa omplir un buit important en aquest àmbit que, tanmateix, es construeix sobre la base de tot un seguit de publicacions prèvies que cal remarcar, tant pel que fa a la transformació orgànica i electoral del valencianisme, com pel que fa al grau d'interès que els partits valencians desperten en les formacions catalanes.

Els partits polítics i les seves relacions

El paper dels partits polítics a les democràcies occidentals de la segona meitat del segle XX ha estat un focus d'interès important pel món acadèmic. Així, han estat nombrosos els teòrics que han analitzat detingudament un aspecte clau per al nostre present com és el sistema de partits del qual es dota una societat, prenent especial atenció al poder institucional, a la governabilitat o a la transformació que les formacions polítiques pretenen de la societat a partir dels plantejaments ideològics que defensen.

S'ha estudiat el paper de les grans ideologies, que han impregnat el discurs i el marc conceptual d'avui, la relació dels partits polítics amb la ciutadania i el seu votant, d'on

se'n deriven tots els estudis de comportament electoral. També s'ha personalitzat el discurs polític i s'ha centrat la mirada en els lideratges que són al capdavant dels projectes polítics, a través del gènere de les biografies polítiques. Com els líders, també s'ha estudiat el vessant organitzatiu dels partits, els seus estats d'equilibri, a més del seu naixement i el procés de desenvolupament i canvi que pateixen, i se'ls ha classificat segons la seva vocació, el seu ideari, el mecanisme que utilitzen per fer arribar el seu missatge, i la seva estructura, tenint en compte les elits i les bases dels mateixos, i emmarcant-los en realitats properes.

Entre d'altres teòrics, Maurice Duverger a *Los partidos políticos* posa la mirada en la classificació dels partits polítics a partir de tres possibles variables: la seva militància, els seus electors o els seus càrrecs de representació parlamentària. A partir d'aquestes mesures, el politòleg francès estableix diferents categories de partits, això és: els partits amb vocació majoritària, els grans partits i els partits petits. Pel que fa al primer dels conceptes és especialment significatiu la descripció que en fa, ja que s'hi refereix com aquells partits que tenen la majoria absoluta del Parlament o que aspiren a tenir-la algun dia seguint el joc normal de les institucions.¹ Pel que fa als partits petits, Duverger els diferencia entre els partits de les personalitats, això és, a partir d'un o diversos lideratges destacats, i els partits de les minories permanents, sovint de caràcter territorial, que són relativament estables. El mateix autor posa els exemples dels partits catalans i bascos, però també podríem incloure-hi els valencianistes.²

També el món acadèmic s'ha interessat per estudiar les relacions entre uns partits i uns altres. El cert és que a més de la lògica competència electoral entre diferents partits, també s'ha constatat que hi ha moments o circumstàncies que porten els partits a vincular-se amb d'altres formacions. És precisament aquest un dels aspectes clau que estudia el mateix Maurice Duverger a *Los partidos políticos*, on analitza les coalicions electorals temporals en un mateix àmbit territorial, com també les aliances, que tenen una voluntat més perenne de continuïtat, i també de com els partits tenen la capacitat de desenvolupar pactes de governabilitat. Així, la classificació entre les efímeres i les

¹ DUVERGER, Maurice. *Los partidos políticos*. México D. F: Fondo de Cultura Económica, 1961, p. 307-309.

² *Ibidem*, p. 316-317.

duradores és la primera de les que planteja.³ Després, posa damunt de la taula el propòsit de les aliances, que poden er electorals, parlamentàries i governamentals, si es tracta de presentar-se junts a unes eleccions, si es tracta de formar un acord durant els anys de legislatura o si es tracta de governar junts una institució.⁴ En aquest aspecte el teòric francès no percep una quarta classificació d'aliances no centrades ni en el camp electoral, parlamentari o governamental, i que es basaria en el suport mutu interterritorial de formacions polítiques que no competeixen entre elles per formar part de sistemes polítics diferents. En qualsevol cas, però, també podem trobar en el nostre estudi, com s'ha anat fent referència un moment en què aquesta classificació té ple sentit: el de les eleccions europees.

Així mateix, Duverger esmenta dues tipologies d'aliances segons la correlació de forces entre els dos partits aliats: les aliances igualitàries i les aliances desiguals. És a dir, si els dos components de l'aliança tenen una força de militància, de vots i de representació més o menys equivalent o si una de les formacions té més potència política que l'altra.⁵ En aquesta línia, el polític també fa diferents constatacions més. Pel que fa a les relacions jurídiques, diferencia aquelles formacions que estableixen un marc de connexió entre elles a partir de noves estructures, a partir de comitès bilaterals o delegacions que ens supervisin el seguiment, i aquelles que no ho fan.⁶ Pel que fa a la influència mútua dels partits aliats, exposa que a llarg termini habitualment és la força més moderada la que acaba dominant l'aliança i, en aquest sentit, la força més extremista "es va atenuant, es llima i es poleix" a semblança de l'estil i el programa més moderat.⁷ Seguint aquest raonament i fixant-se en els partits més extremistes, Diverger considera que les aliances amb altres formacions els permet evitar l'aïllament i mostrar que el seu és un partit com els demès.⁸

³ *Ibidem*, p. 349-355.

⁴ *Ibidem*, p. 356.

⁵ *Ibidem*, p. 368-369.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 371.

⁸ *Ibidem*, p. 373.

L'estabilitat o la inestabilitat de les aliances entre formacions polítiques és estudiada per Panebianco a *Modelos de Partido. Organización y poder en los partidos politicos*.⁹ Com afirmava Jean Charlot a *Los partidos políticos*¹⁰, per entendre el valor o la necessitat de tot aquest seguit d'acords, el sistema de partits existent en l'àmbit d'elecció que s'estudiï i el sistema electoral d'aquell territori són essencials per entendre les tipologies d'aliances i la solidesa d'aquestes. En tot cas, els diferents autors estudien les aliances dins d'un mateix sistema de partits i no entren en les aliances entre partits de diferents àmbits territorials. Tot i així, aquests plantejaments són útils en el moment en què el conjunt de l'estat és una circumscripció electoral única: les eleccions europees. Una molt bona síntesi al voltant d'aquestes qüestions es pot trobar en la tesi doctoral d'Òscar Barberà, *Partits en aliances polítiques: Rutes pel canvi organitzatiu. El cas d'Unió Democràtica de Catalunya (1978-2001)*.¹¹

D'aquests estudis, circumscrit en el cas del sistema de partits català, és especialment significatiu el de Miquel Caminal, *Nacionalisme i partits nacionals a Catalunya*,¹² en què s'analitza des d'una òptica catalana què és un partit nacional. Així, Caminal ens descriu el partit nacional com aquella organització "que parteix del fet de la nació i que delimita el seu àmbit territorial en els límits nacionals" i, així, diferencia el que són els partits nacionals dels partits estatals, dels partits federats i dels partits regionals.¹³ Caminal explicita que els partits que s'autodefineixen com a nacionalistes deuen habitualment la seva existència en territoris que busquen un reconeixement jurídic determinat o, directament, la seva independència nacional.¹⁴ Pel que fa a la relació tenen els partits nacionals amb la resta de formacions polítiques, es destaca que quan un partit

⁹ PANEBIANCO, Angelo. *Modelos de Partido. Organización y poder en los partidos politicos*. Madrid: Alianza Editorial, 1990.

¹⁰ CHARLOT, Jean. *Los partidos políticos*. Barcelona: A. Redondo, 1972, p. 191. Jean Charlot analitza els plantejaments defensats per Maurice Duverger al voltant de la connexió entre el sistema electoral i el sistema de partits existent, sense voler negar altres factors com els històrics i els socials.

¹¹ BARBERÀ, Òscar. *Partits en aliances polítiques: Rutes pel canvi organitzatiu. El cas d'Unió Democràtica de Catalunya (1978-2001)*. (Tesi doctoral). Bellaterra, UAB, 2006, p. 52-56.

¹² CAMINAL, Miquel. *Nacionalisme i partits nacionals a Catalunya*. Barcelona: Empúries, 1998.

¹³ CAMINAL, Miquel. *Nacionalisme...*, p. 48-49.

¹⁴ *Ibidem*, p. 50-51.

nacional s'integra dins d'un partit d'àmbit estatal, encara que sigui de caràcter federal i que se'n garanteixi l'autonomia de les parts, aquest perd la seva independència de decisió. Aquest fet, però, no acostuma a succeir als partits nacionals que tenen un projecte polític nacionalista, ja que no es plantegen articular-se orgànicament amb una formació estatal.¹⁵

En aquesta relació entre diferents partits polítics d'àmbit nacional i d'àmbit estatal hi juga un paper fonamental la configuració del sistema de partits a través de dos eixos, l'ideològic dreta-esquerra i el que es deriva de la plurinacionalitat de l'estat.¹⁶ El sistema de partits és un dels focus d'atenció dels estudis de Caminal. Per a ell, dins d'un estat hi ha un sol sistema de partits si les formacions d'àmbit estatal constitueixen les majories o les minories majoritàries arreu. Si en cas contrari, els partits estatals no disposen de la majoria en algun dels arcs parlamentaris territorials, podem parlar d'un estat amb diferents sistemes de partits.¹⁷ En aquest cas, la diferència entre l'hemicicle del Parc de la Ciutadella, que es consideraria un "model nacional" on hi ha un predomini dels partits nacionals sobre els partits estatals, i les Corts Valencianes, on s'hi manté un "model estatal" on el predomini és del partits estatals" és clarament diferent. Tot i els canvis polítics viscuts a les eleccions valencianes de 2015 amb la irrupció política i institucional d'un Compromís que deixava de ser una força testimonial, encara no s'ha produït un canvi de majories al si de la societat valenciana.¹⁸ De la mateixa manera, Montserrat Baras i Jordi Matas consideren que el sistema de partits català "té entitat pròpia" encara que no és un sistema "aïllat i impermeable" a les influències del sistema de partits polítics de l'estat. "A més, aquest fet no només el trobem a Catalunya, sinó també a la resta de comunitats autònomes, tot i que la seva intensitat varia en cadascuna d'elles", com podria ser el cas valencià.¹⁹

¹⁵ *Ibidem*, p. 60-61.

¹⁶ *Ibidem*, p. 62-63.

¹⁷ *Ibidem*, p. 64-65.

¹⁸ *Ibidem*, p. 68-69.

¹⁹ BARAS, Montserrat; MATAS, Jordi. "Els partits polítics i el sistema de partits", A: CAMINAL, Miquel; MATAS, Jordi (ed.). *El sistema polític de Catalunya*. Madrid: Tecnos, 1998, p. 186.

Pel que fa als models de partits polítics, l'economista i polític Miquel Caminal en distingeix 6 tipologies: nacionalistes, nacionals federalistes, federals d'àmbit estatal, unitaria d'àmbit estatal i centralistes d'àmbit estatal.²⁰ Així, les formacions polítiques centrals del nostre estudi, Convergència i Unió i Esquerra Republicana de Catalunya, així com el conglomera de la UPV-Bloc el situem en la primera de les categories, la del catalanisme nacional o valencianisme polític fusterià. Per Caminal, els partits nacionalistes es poden descriure com partits nacionals que “propugnen la realització dels drets nacionals com l'eix principal de la seva doctrina i acció polítiques” i “no tenen, per naturalesa, cap vinculació orgànica amb altres forces polítiques d'àmbit estatal”. Així mateix, aquestes forces poden ser independentistes de manera explícita o bé centrar-se en un plantejament gradualista i instrumental, obviant la proposta finalista.²¹

Al mateix temps, al llibre coordinat per Miquel Caminal i Jordi Matas, *El sistema polític de Catalunya*,²² es fa especial atenció a les eleccions europees i el paper que hi juguen els partits catalans. Els comicis al Parlament Europeu són el moment clau on es visualitzen les aliances entre els diferents partits. És en aquest context d'estudi dels partits polítics i les seves aliances que emmarquem l'estudi dels partits polítics catalans amb consciència nacional i els partits polítics valencians d'arrel fusteriana.

Els partits catalans

Tant a l'Estat espanyol com a Catalunya, trobem una important recerca desenvolupada en relació al coneixement del sistema de partits sorgit de la transició i a la història de les organitzacions polítiques. Acadèmics com Joan B. Culla, Borja de Riquer, Isidre Molas, Miquel Caminal i Jordi Matas, han confeccionat visions globals del sistema de partits, i Jordi Sànchez, Jordi Argelaguet i Montserrat Baras, entre d'altres, n'han analitzat la composició, els militants i les elits. Altres publicacions també han conformat una

²⁰ CAMINAL, Miquel. *Nacionalisme...*, p. 66-67.

²¹ *Ibidem*, p. 230-231.

²² CAMINAL, Miquel; MATAS, Jordi (ed.). *El sistema polític de Catalunya*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1998.

panoràmica conjunta del sistema de partits catalans, dels seus estatuts, dels seus espais electorals i de les seves joventuts.²³

Si bé és cert que hi ha llibres d'història recent on el marc de referència són els Països Catalans, especialment de l'època de la transició, com el dirigit per Pelai Pagès *La transició democràtica als Països Catalans: història i memòria*,²⁴ on hi ha capítols específics de Catalunya, el País Valencià i les Illes, el cert és que els apunts al voltant dels vincles específics entre uns partits i uns altres no són especialment comuns. Tot i així, en algunes de les obres sí que s'hi troben referències interessants al voltant de les relacions dels partits catalans amb els partits valencians. Així, ja durant la transició, quan calia ordenar i presentar a la ciutadania quins eren els partits polítics existents, Jaume Colomer, Cesáreo Aguilera, Joan Subirats i Joan Vintrotó apuntaven a *Els Grups polítics a Catalunya: partits i programes* el cas d'Unió Democràtica com un dels partits que tenia relació amb el País Valencià, a través de la Unió Democràtica del País Valencià, que formava part de l'Equip Demòcrata Cristià de l'Estat Espanyol (EDCEE).²⁵ Així mateix, el llibre indicava Convergència com una formació que tenia interès en afavorir l'aparició de grups semblants al País Valencià i a les Illes, mentre que situava ERC fora d'aquest debat territorial. En el segon volum d'*Els Grups polítics a Catalunya: partits i programes*, Jaume Colomer i la resta d'autors destacaven el cas de les bones relacions del Partit Carlí de Catalunya, amb el del País Valencià i les Illes, i

²³ Entre molts d'altres, destacar l'interès de: CAMINAL, Miquel; MATAS, Jordi (ed.). *El sistema polític de Catalunya*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1998; CAMINAL, Miquel. *Nacionalisme i partits nacionals a Catalunya*. Barcelona: Empúries, 1998; MOLAS, Isidre; CULLA i CLARÀ, Joan B. (dir.) *Diccionari dels partits polítics de Catalunya: segle XX*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000; DE RIQUER, Borja. *La Catalunya Autònoma. 1975-2003*. Barcelona: Edicions 62, 2003; *Estatuts dels Partits Polítics Catalans 1992*. Barcelona: ICPS, 1997; *Estatuts dels Partits Polítics Catalans 1977*. Barcelona: ICPS, 1998; BARAS, Montserrat (ed.). *Els militants dels partits polítics a Catalunya: perfils socials i percepcions polítiques*. Barcelona: ICPS, 2004; MOLAS, Isidre; BARTOMEUS, Oriol. *Els espais de frontera entre els electorats: estructura de la competència política a Catalunya II*. Barcelona: ICPS, 1999; BARBERÀ, Òscar; BARRIO, Àstrid; RODRÍGUEZ, Joan. *Els militants de les organitzacions polítiques juvenils a Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2002.

²⁴ PAGÈS, Pelai (dir.). *La transició democràtica als Països Catalans: història i memòria*. València, Universitat de València, 2005.

²⁵ COLOMER, Jaume; AGUILERA, Cesáreo; SUBIRATS, Joan; VINTROTÓ, Joan. *Els Grups polítics a Catalunya: partits i programes*. Barcelona: L'Avenç, 1976.

també l'existència de tres Convergències Socialistes, una a cada territori de parla catalana.²⁶

Al mateix temps, quan s'analitzen els estatuts dels partits polítics d'aquests anys de transició, a *Estatuts dels Partits Polítics Catalans 1977* es copsa com CDC feia esment als Països Catalans l'any de les eleccions constituents espanyoles, però també el 1992.²⁷ Precisament a *Estatuts dels Partits Polítics Catalans 1992* veiem com a més de CDC, també l'Esquerra Catalana d'Hortallà parlava estatutàriament dels Països Catalans.²⁸ Quan s'estudien les militàncies polítiques, al llibre coordinat per Montserrat Baras, *Els militants dels partits polítics a Catalunya: perfils socials i percepcions polítiques*,²⁹ es fa referència per exemple a les relacions d'ERC amb el Bloc Nacionalista Valencià i el Partit Socialista de Mallorca o es marca la Unitat del Poble Valencià com una de les militàncies anteriors dels actuals actius d'ERC al País Valencià.

Així, de les cinc forces tradicionals de la Catalunya parlamentària, CiU, PSC, PP, ERC i PSUC/ICV, totes elles –o els seus espais polítics– han estat estudiades en diferents volums, amb un gruix important d'aportacions documentals i analítiques. També alguns dels nous partits polítics, nascuts ja en aquesta dècada i mitja del segle XXI han comptat amb estudis específics que n'han analitzat el sorgiment i el seu possible arrelament electoral. Llibres recents com *El Tsunami. Com i per què el sistema de partits català ha esdevingut irreconeixible* del professor Joan B. Culla, a més, ajuden a entendre el moment actual del conjunt de formacions polítiques d'avui amb totes les transformacions que han tingut lloc aquest darrer lustre.³⁰

²⁶ COLOMER, Jaume; AGUILERA, Cesáreo; SUBIRATS, Joan; VINTRÓ, Joan. *Els Grups polítics a Catalunya: partits i programes 2*. Barcelona: L'Avenç, 1976.

²⁷ *Estatuts dels Partits Polítics Catalans 1977*. Barcelona: ICPS, 1998.

²⁸ *Estatuts dels Partits Polítics Catalans 1992*. Barcelona: ICPS, 1997.

²⁹ BARAS, Montserrat (ed.). *Els militants dels partits polítics a Catalunya: perfils socials i percepcions polítiques*. Barcelona: ICPS, 2004.

³⁰ CULLA i CLARÀ, Joan B. *El Tsunami. Com i per què el sistema de partits català ha esdevingut irreconeixible*. Barcelona: Pòrtic, 2017. Per conèixer els canvis polítics de la societat catalana a través dels partits polítics també són d'interès BARTOMEUS, Oriol. *La transformació de l'espai polític català 2004-2014*. Barcelona: ICPS, 2015; MARCET, Joan; CASALS, Xavier (eds.). *Partidos y elecciones en la Cataluña del siglo XXI*. Barcelona: ICPS, 2011; BARBERÀ, Òscar; BARRIO, Àstrid; RODRÍGUEZ, Juan. *Cambios políticos y evolución de los partidos*. Barcelona: ICPS, 2009.

D'aquest conjunt de forces polítiques de la Catalunya del darrer quart del segle XX i dels inicis del segle XXI, en aquesta recerca ens centrem bàsicament amb les de Convergència i Unió i Esquerra Republicana de Catalunya, si bé tangencialment també farem referència al PSC, al món ecosocialista, a l'independentisme combatiu i a les noves formacions del catalanisme nacional. Dels dos principals espais polítics, els de CiU i ERC, disposem de bons estudis previs que ens seran de gran vàlua de cara a l'estudi de les relacions d'aquests partits amb el valencianisme polític.

Pel que fa a Convergència Democràtica de Catalunya, cal destacar el volum col·lectiu coordinar per Joan B. Culla, *El Pal de paller: Convergència Democràtica de Catalunya (1974-2000)*,³¹ en què en sengles capítols s'exposen diferents facetes del partit i on es fa un repàs de les diferents coalicions encapçalades per CDC a les eleccions europees, en diverses ocasions acompanyats per la Unitat del Poble Valencià i el Bloc Nacionalista Valencià. Al llibre de Joan Marcet, *Convergència Democràtica de Catalunya: el partit i el moviment polític*,³² elaborat abans dels primers comicis europeus, en canvi, no s'hi concreten aliances de Convergència amb formacions valencianes, per bé que l'autor sí que hi destaca una conferència de Jordi Pujol celebrada a la ciutat del Túria per exposar el seu plantejament polític. És el mateix cas del llibre de Josep Faulí, *Convergència és així*,³³ on tot i fer esment a als comicis europeus de 1987 i 1989, Josep Faulí tampoc parla de la UPV, amb qui CiU no s'hi relacionarà fins més tard, a les europees de 1994. El seu apartat dedicat a les aliances de CDC se centra en Unió i l'Esquerra Democràtica de Catalunya de Ramon Trias Fargas.

També, és clar, és innegable l'històric de les diferents publicacions personals de Jordi Pujol, i especialment de les seves memòries. A *Memòries. Història d'una convicció. (1930-1980)*,³⁴ Jordi Pujol detalla la seva coneixença amb Eliseu Climent i la generació de joves universitaris fusterians amb què connectarà el 1960. Així mateix, a *Memòria*

³¹ CULLA i CLARÀ, Joan B. (Coord.). *El Pal de paller: Convergència Democràtica de Catalunya (1974-2000)*. Barcelona: Pòrtic, 2001.

³² MARCET, Joan. *Convergència Democràtica de Catalunya: el partit i el moviment polític*. Barcelona: Edicions 62, 1984.

³³ FAULÍ, Josep. *Convergència és així*. Barcelona: Edicions 62, 1991.

³⁴ PUJOL, Jordi. *Memòries. Història d'una convicció. (1930-1980)*. Barcelona: Proa, 2007.

(II). *Temps de construir (1980-1993)*,³⁵ Pujol narra la seva obra de govern i, també, es cospa la seva poca voluntat d'incidir en la política valenciana. A *Memòries (III). De la bonança a un repte nou (1993-2011)*,³⁶ Pujol també explica de manera panoràmica el seu impuls per crear l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i tancar així el conflicte lingüístic al voltant de la unitat de la llengua. En d'altres volums dedicats al que durant 23 anys va ser president de la Generalitat com *Jordi Pujol: un polític per a un poble*,³⁷ coordinat per Josep Faulí, Josep Maria Solé i Sabaté hi destaca el detall d'atorgar la Medalla d'Or a Joan Fuster, mentre que a *Jordi Pujol: una vida dedicada a construir Catalunya*,³⁸ Antoni Plaja reflexiona al voltant de la opinió de Pujol respecte els Països Catalans. En d'altres volums sobre el pensament de Pujol, en canvi, les referències valencianes són menys que testimonials. És el cas d'*El pensament polític de Jordi Pujol 1980-1987*, de Josep Faulí,³⁹ el recull de testimonis sobre la seva figura recopilats per Manuel Cuyàs, *Vint i Jordi Pujol*,⁴⁰ on no s'hi recull cap opinió valenciana, o molt més recentment en el recull d'articles de Jordi Pujol publicats a *Sembrar, treballar, collir: escrits de reflexió i agitació, 2005-2011*.⁴¹

A més de CDC, també trobem estudis relatius a la Joventut Nacionalista de Catalunya (JNC) com el de Josep Lluís Martín, *Joventut Nacionalista de Catalunya: escola de patriotes*,⁴² en què esmenta algunes de les relacions de la JCDC i de la JNC en l'àmbit dels Països Catalans, amb els Joves del Partit Nacionalista del País Valencià i amb els

³⁵ PUJOL, Jordi. *Memòria (II). Temps de construir (1980-1993)*. Barcelona: Proa, 2011.

³⁶ PUJOL, Jordi. *Memòries (III). De la bonança a un repte nou (1993-2011)*. Barcelona: Proa, 2012.

³⁷ FAULÍ, Josep (ed.). *Jordi Pujol: un polític per a un poble*. Barcelona: Edicions 62, 1984, p. 25.

³⁸ PLAJA, Antoni. *Jordi Pujol: una vida dedicada a construir Catalunya*. Barcelona, Mediterrània, 2003.

³⁹ FAULÍ, Josep (ed.). *El pensament polític de Jordi Pujol 1980-1987*. Barcelona: Planeta, 1988.

⁴⁰ CUYÀS, Manuel. *Vint i Jordi Pujol*. Vic/Girona: Eumo/El Punt, 2003.

⁴¹ PUJOL, Jordi. *Sembrar, treballar, collir: escrits de reflexió i agitació, 2005-2011*. Barcelona: La Magrana, 2011.

⁴² MARTÍN, Josep Lluís. *Joventut Nacionalista de Catalunya: escola de patriotes*. Catarroja: Afers, 2011. A partir de la tesi MARTÍN, Josep Lluís. *Història de la Joventut Nacionalista de Catalunya (1980-2003)*. (Tesi doctoral). Bellaterra: UAB, 2011.

Joves de la Unitat del Poble Valencià, així com l'interès per incorporar en algunes de les escoles d'estiu dels joves convergents continguts del conjunt de territoris de parla catalana. També Daniel Dalmau, a *La Joventut Nacionalista de Catalunya*,⁴³ fa esment del contacte que tenen els joves convergents dels primers vuitanta amb els joves del PNPV i com, ja a finals de la dècada, amb Carles Campuzano al capdavant de l'organització, la JNC disposarà d'un responsable per tractar els temes vinculats als Països Catalans.

D'Unió Democràtica de Catalunya, trobem de nou l'empremta de Joan B. Culla. A *Unió Democràtica de Catalunya: el llarg camí (1931-2001)*,⁴⁴ Culla repassa la història del partit democratacristià i hi destaca d'una manera especial tant les relacions internacionals del partit, com a les relacions amb altres formacions de l'estat a través de l'Equip Demòcrata Cristià de l'Estat Espanyol (EDCEE), del qual també formava part la Unió Democràtica del País Valencià. En aquest sentit, Culla dedica un apartat del text a analitzar específicament la difícil recerca d'Unió per trobar uns homòlegs espanyols equivalents. Ja Francesc Canosa, a *Entre el sabre i la bomba. Memòries d'un país i d'un partit: Unió Democràtica de Catalunya (1931-1980)*,⁴⁵ destaca que Unió no trobava interlocutors a l'estat, a excepció del PNB, malgrat l'existència de l'EDCEE. De la mateixa manera, Òscar Barberà detalla a la seva tesi *Partits en aliances polítiques: rutes del canvi organitzatiu. El cas d'Unió Democràtica de Catalunya (1978-2001)*,⁴⁶ les relacions externes d'UDC i els seus vincles amb els democratacristians valencians i illencs, especialment en el marc de l'EDCEE.

En referència al degà dels partits actuals, Esquerra Republicana de Catalunya, cal destacar novament el consistent estudi de Joan B. Culla, *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*,⁴⁷ en què a mesura que va desgranant la

⁴³ DALMAU, Daniel. *La Joventut Nacionalista de Catalunya*. Barcelona: ICPS, 1994.

⁴⁴ CULLA i CLARÀ, Joan B. *Unió Democràtica de Catalunya: el llarg camí (1931-2001)*. Barcelona: UDC, 2002.

⁴⁵ CANOSA, Francesc. *Entre el sabre i la bomba. Memòries d'un país i d'un partit: Unió Democràtica de Catalunya (1931-1980)*. Barcelona: Ancontravent, 2012.

⁴⁶ BARBERÀ i ARESTÉ, Òscar. *Partits en aliances polítiques: rutes del canvi organitzatiu. El cas d'Unió Democràtica de Catalunya (1978-2001)*. (Tesi doctoral). Bellaterra: UAB, 2007.

⁴⁷ CULLA, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*. Barcelona: La Campana, 2013.

història d'ERC també n'exposa les seves relacions amb el valencianisme cultural i polític, les seves aliances electorals europees, la concepció de Països Catalans del partit i el paper que des dels primers noranta jugaran els nuclis de militància republicana al País Valencià. En canvi, al llibre col·lectiu sobre la història del partit de Macià i Companys, *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*,⁴⁸ les referències a les relacions valencianes del partit són escasses, per bé que en el capítol escrit per Roger Buch sí que es parla del marc referencial dels Països Catalans de l'esquerra d'alliberament nacional. Manel Lucas no fa especial èmfasi a la política valenciana al seu *ERC. La llarga marxa: 1977-2004. De la il·legalitat al govern*.⁴⁹

Amb aquests, també són imprescindibles els volums que posen la mirada en les organitzacions juvenils dels partits. Així, Arnau González a *Les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya (1973-2013). L'elasticitat de l'independentisme juvenil d'esquerres* també descriu la posició de les JERC com a joventuts d'ERC que ja el 1977 deixaven la porta oberta a ampliar el radi d'actuació fora del Principat de Catalunya, per bé que no seria fins als anys noranta que fessin efectiu aquest pas. Actualment les JERC assumeixen plenament el marc nacional dels Països Catalans i, com detalla González, les Joventuts d'Esquerra Republicana del País Valencià (JERPv) tenen una dinàmica important dins de l'organització.⁵⁰

Pel que fa a l'independentisme combatiu de la Candidatura d'Unitat Popular (CUP), trobem diferents llibres recents que analitzen aquesta marca electoral de l'esquerra independentista. David Fernández i Julià de Jodar descriuen a *Cop de Cup. Viatge a l'ànima i les arrels de les Candidatures d'Unitat Popular* les interioritats de la formació que defensa els Països Catalans com un dels pilars de la seva raó de ser i plantejaven alguns dels reptes territorials que té la CUP al conjunt de l'àmbit nacional.⁵¹ També a *Unitat popular. La construcció de la CUP i de l'independentisme d'esquerres* Albert

⁴⁸ *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*. Barcelona: Columna, 2001.

⁴⁹ LUCAS, Manel. *ERC. La llarga marxa: 1977-2004. De la il·legalitat al govern*. Barcelona: Columna, 2004.

⁵⁰ GONZÁLEZ, Arnau. *Les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya (1973-2013). L'elasticitat de l'independentisme juvenil d'esquerres*. Barcelona: Editorial Base, 2013.

⁵¹ FERNÁNDEZ, David; DE JODAR, Julià. *Cop de Cup. Viatge a l'ànima i les arrels de les Candidatures d'Unitat Popular*. Barcelona. Columna edicions, 2012.

Botran també fa un repàs panoràmic d'un espai polític que reivindica el marc nacional dels Països Catalans,⁵² com també ho fa Gerard de Josep a *La CUP. El poder de ser antisistema*.⁵³

Les posicions històriques de l'esquerra independentista també les podem veure en d'altres publicacions com *Josep Guia: l'independentisme complet*, en què Núria Cadenes conversa amb Guia al voltant de la seva concepció nacional i el paper del Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN) en la reivindicació dels Països Catalans.⁵⁴ Aquests mateixos plantejaments són els que recull Roger Buch a *L'herència del PSAN*,⁵⁵ derivada de la seva tesi doctoral *El Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN) (1968-1980). Evolució política i anàlisi interna d'un partit revolucionari i independentista*, on detalla l'organització política i els posicionaments ideològics de la formació que centra el seu marc reivindicatiu en els Països Catalans.⁵⁶ També Fermí Rubiralta destaca les connexions dels joves del Front Nacional de Catalunya amb el País Valencià i com, d'aquest nucli universitari en sorgeix un PSAN que ja assumeix el marc nacional complet a *Orígens i desenvolupament del PSAN (1969-1974)*.⁵⁷ Al seu torn, Xavier Deulonder a *Història de l'MDT: una organització independentista radical durant els anys 80 i 90*, expressa l'evolució del Moviment de Defensa de la Terra tal com ell el va conèixer, amb el component nacional de Països Catalans entre els seus trets definidors.⁵⁸

També, dins del catalanisme nacional hi ha hagut altres formacions independentistes o autodeterministes que han tingut una influència, major o menor, en la política catalana

⁵² BOTRAN, Albert. *Unitat popular. La construcció de la CUP i de l'independentisme d'esquerres*. Lleida: El Jonc, 2012.

⁵³ DE JOSEP, Gerard. *La CUP. El poder de ser antisistema*. Barcelona: UOC, 2017.

⁵⁴ CADENES, Núria. *Josep Guia: l'independentisme complet*. Barcelona: Malhivern, 2013.

⁵⁵ BUCH, Roger. *L'herència del PSAN*. Barcelona: Editorial Base, 2012.

⁵⁶ BUCH, Roger. *El Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN) (1968-1980). Evolució política i anàlisi interna d'un partit revolucionari i independentista*. (Tesi doctoral). Bellaterra: UAB, 2010.

⁵⁷ RUBIRALTA, Fermí. *Orígens i desenvolupament del PSAN (1969-1974)*. Barcelona: La Magrana, 1988.

⁵⁸ DEULONDER, Xavier. *Història de l'MDT: una organització independentista radical durant els anys 80 i 90*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2005.

d'aquestes darreres dècades i que també han estat vinculades en el mirall de referencialitats entre els partits catalans i valencians. És el cas del Front Nacional de Catalunya (FNC). A més del text citat de Fermí Rubiralta sobre el PSAN, on fa un repàs dels darrers anys del Front, Daniel Díaz, Jaume Renyer i el mateix Fermí Rubiralta detallen a *Una història del Front Nacional de Catalunya (1940-1990)* les relacions valencianes del Bloc d'Estudiants Nacionalistes (BEN), el front universitari del partit i la presència valenciana a la revista de l'organització.⁵⁹ Al mateix temps Martí Surroca, veterà militant del Front, destaca a *Memòries del Front Nacional de Catalunya. Cavalcant damunt d'estel* l'assumpció del partit del marc nacional dels Països Catalans, per bé que no entra en detall en les relacions que tenien els frontistes amb les formacions valencianes.⁶⁰

Al mateix temps, també hem de fer esment de Nacionalistes d'Esquerra (NE). A *Nacionalistes d'Esquerra: 1979-1984* es detalla la concepció favorable de NE als Països Catalans i les relacions fluides que mantenien amb el valencianisme polític i també amb personalitats culturals tant del País Valencià com de les Illes Balears.⁶¹ Pel que fa al Partit per la Independència (PI), tenim el llibre *ERC – PI: escissió o cop d'estat a l'independentisme?*, en què Agustí Soler apunta l'interès de la formació d'Àngel Colom d'endinsar-se també en la política valenciana, amb un plantejament mimètic del que defensava en la seva etapa a ERC.⁶² En relació a formacions polítiques més recents del nou independentisme, a *Carretero: retrat d'un metge que fa política* Francesc Orteu extreu la concepció nacional de Carretero, on aposta per prioritzar Catalunya com a centre d'acció política.⁶³

D'una manera tangencial per al cas que ens ocupa, també són d'interès els estudis d'altres espais polítics del catalanisme, com els existents sobre el socialisme català i del

⁵⁹ DÍAZ, Daniel; RENYER, Jaume; RUBIRALTA, Fermí. *Una història del Front Nacional de Catalunya (1940-1990)*. Lleida: Pagès editors, 2006.

⁶⁰ SURROCA, Martí. *Memòries del Front Nacional de Catalunya. Cavalcant damunt d'estel*. Barcelona: Arrel editors, 2006.

⁶¹ DDAA. *Nacionalistes d'Esquerra: 1979-1984*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2004.

⁶² SOLER, Agustí. *ERC – PI: escissió o cop d'estat a l'independentisme?* Barcelona: edicions de la Guingueta, 2003.

⁶³ ORTEU, Francesc. *Carretero: retrat d'un metge que fa política*. Barcelona: Acontravent, 2010.

món del PSUC i la seva evolució posterior cap a l'ecosocialisme d'Iniciativa per Catalunya. Pel que fa als estudis al voltant del Partit dels Socialistes de Catalunya, les relacions valencianes del PSC no han estat un dels focus d'interès, com es constata a *Vint anys d'història del PSC*,⁶⁴ per bé que a *Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE): cronologia (juliol 1978-desembre 1999)* Eugeni Giral fa referències a actes conjunts entre membres del PSC i del PSPV, així com alguna taula rodona on hi participa Joan Fuster.⁶⁵ D'aquesta manera, si es parla dels socialistes valencians és en la majoria de casos en el marc de les diferents coordinadores d'àmbit estatal que van formar-se durant els anys de la transició, això és, la Confederació Socialista Ibèrica (CSI) i la Federació de Partits Socialistes (FPS). És el cas d'*El Partit dels Socialistes de Catalunya: estructura, funcionament i electorat (1978-1984)*,⁶⁶ i fins i tot d'abans, pel que fa a la relació fraternal entre el Moviment Socialista de Catalunya i el PSV, tal com s'explicita a *Història del socialisme a Catalunya: 1940-1975* coordinat per Josep Lluís Martín.⁶⁷

Pel que fa al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), les principals referències que es fan a la temàtica valenciana són per destacar el suport de figures com Raimon i Ovidi Montllor, que participarien en recitals i concerts organitzats pel PSUC. És el cas d'*A la caça del PSUC*, d'Antoni Batista⁶⁸, i de *Nuestra utopia: PSUC, cincuenta años de historia de Cataluña*.⁶⁹ Així mateix, la qüestió valenciana tampoc té presència al llibre de Pau Franch *Memòria oral del PSUC: a través d'entrevistes amb les i els seus*

⁶⁴ DDAA. *Vint anys d'història del PSC*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 1998.

⁶⁵ GIRAL, Eugeni. *Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE): cronologia (juliol 1978-desembre 1999)*. Barcelona: ICPS, 2002.

⁶⁶ COLOMÉ, Gabriel (Coord.). *El Partit dels Socialistes de Catalunya: estructura, funcionament i electorat (1978-1984)*. Barcelona: edicions 62, 1989.

⁶⁷ MARTÍN, J. Ll. (ed.). *Història del socialisme a Catalunya: 1940-1975*. Barcelona: Columna, 1994. Tampoc, per exemple, en la bona síntesi periodística de la història del PSC a través dels seus congressos es fa cap referència al PSPV. SALLÈS, Quico. "Història del PSC en 16 congressos". *La Vanguardia*, 4 de novembre de 2016. <https://www.lavanguardia.com/politica/20161104/411511567990/psc-historia-congresos-historia-del-psc-16-congresos-psc.html>

⁶⁸ BATISTA, Antoni. *A la caça del PSUC*. Barcelona: Pòrtic, 2016.

⁶⁹ DDAA. *Nuestra utopia: PSUC, cincuenta años de historia de Cataluña*. Barcelona: Planeta, 1986.

protagonistes.⁷⁰ En d'altres volums, però, sí que es destaquen les relacions polítiques del PSUC al País Valencià, encara que sigui de manera sintètica o panoràmica, sobretot a partir la concepció nacional que els comunistes tenien sobre les tesis fusterianes. És el cas del volum de Carme Molinero i Pere Ysàs *Els anys del PSUC: el partit de l'antifranquisme, 1956-1981*,⁷¹ el de Carme Cebrián, *Estimat PSUC*,⁷² i de *Nous Horitzons: l'optimisme de la voluntat: revista teòrica i cultural del PSUC*; de la mateixa autora.⁷³ Així, també es parla de les relacions valencianes del PSUC a dos volums de Giaime Pala: *El PSUC: l'antifranquisme i la política d'aliances a Catalunya (1956-1977)*,⁷⁴ i *Cultura clandestina: los intelectuales del PSUC bajo el franquismo*.⁷⁵ Així mateix, anteriorment, al llibre d'entrevistes *PSUC: Per Catalunya, la democràcia i el socialisme*, on s'hi inclou un Raimon que no fa referències explícites a les relacions valencianes del partit, sí que Jordi Carbonell es plantejava la necessitat d'articular un PSUC al País Valencià.⁷⁶ En el cas més recent de *Les mans del PSUC: militància*, coordinat per Josep Puigsech i Giaime Pala,⁷⁷ dins del capítol "El roig i el verd" Raül Digón fa referència a les relacions valencianes de l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra, ja quan aquesta formació havia format, juntament amb el PSUC, Iniciativa per Catalunya. De la mateixa manera, sobre Iniciativa, també Marc Rius analitza a *Iniciativa per Catalunya Verds (1987-2004)* els vincles d'ENE amb la UPV i l'interès dels de Rafael Ribó i Joan Saura per mantenir relacions amb organitzacions de l'estat a

⁷⁰ FRANCH, Pau. *Memòria oral del PSUC: a través d'entrevistes amb les i els seus protagonistes*. Barcelona: Fundació Nous Horitzons, 2015.

⁷¹ MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. *Els anys del PSUC: el partit de l'antifranquisme, 1956-1981*. Barcelona: Avenç, 2010.

⁷² CEBRIAN, Carme. *Estimat PSUC*. Barcelona: Empúries, 1997.

⁷³ CEBRIAN, Carme. *Nous Horitzons: l'optimisme de la voluntat: revista teòrica i cultural del PSUC*. Barcelona: El Viejo Topo, 2011.

⁷⁴ PALA, Giaime. *El PSUC: l'antifranquisme i la política d'aliances a Catalunya (1956-1977)*. Barcelona: Base, 2011.

⁷⁵ PALA, Giaime. *Cultura clandestina: los intelectuales del PSUC bajo el franquismo*. Granada: Comares, 2016.

⁷⁶ DDAA. *PSUC: Per Catalunya, la democràcia i el socialisme*. Barcelona: l'Avenç, 1976.

⁷⁷ PUIGSECH, Josep; PALA, Giaime (ed.). *Les mans del PSUC: militància*. Barcelona: Memorial Democràtic, 2017.

través de Los Verdes-Izquierda Verde, més enllà d'IU,⁷⁸ i Tània Verge s'interessa especialment amb el paper que juguen EUPV i EUIB en la relació entre ICV i IU.⁷⁹ També sobre les diferents tendències de l'esquerra actual, a *Escac al poder* Roger Tugàs situa la coalició Compromís en el marc d'aquells partits revelació dels darrers anys que, com les noves formacions d'esquerres a Catalunya, han estat capaços de connectar amb sectors importants d'un electorat canviant.⁸⁰

A tots aquests volums cal afegir-hi aquells que analitzen el catalanisme o l'independentisme des d'una mirada panoràmica, com és el cas de Fermí Rubiralta a *Una història de l'independentisme polític català. De Francesc Macià a Josep-Lluís Carod-Rovira*,⁸¹ Santiago Izquierdo a *Panoràmica de l'esquerra nacional. 1868-2006*,⁸² o més recentment la tesi de Raquel Zardoya *El catalanisme del Postfranquisme als nostres dies (1976-2003). Una història comparada del nacionalisme polític català: Els casos de CiU i d'ERC*, en què fa algunes referències als debats interns del catalanisme al voltant de la reivindicació política, o no, del concepte de Països Catalans.⁸³

A més dels estudis dels partits polítics, també cal tenir molt present els nombrosos llibres d'entrevistes, de reculls d'articles o de memòries dels principals líders i dirigents de les esmentades formacions, així com les biografies que s'han anat elaborant d'algunes de les figures més destacades del catalanisme nacional, que aporten en alguns casos el seu punt de vista al voltant de les relacions valencianes de les seves formacions. Un exemple és el volum d'entrevistes de Josep Maria Muñoz *Els quatre presidents. Entrevistes a Tarradellas, Pujol, Maragall i Montilla*. en què tant Jordi Pujol com

⁷⁸ RIUS, Marc. *Iniciativa per Catalunya Verds (1987-2004). Una història de l'esquerra verda de Catalunya*. Barcelona: Fundació Nous Horitzons, 2005.

⁷⁹ VERGE, Tània. "Las relaciones cambiantes de un partido de ámbito no estatal (PANE) con su partido hermano: el caso de Iniciativa per Catalunya Verds (1987-2008)". *Papers: revista de sociologia*, núm. 92 (2009), p. 227-245.

⁸⁰ TUGAS, Roger. *Escac al poder*. Barcelona, *Deu i Onze*, 2014.

⁸¹ RUBIRALTA, Fermí. *Una història de l'independentisme polític català. De Francesc Macià a Josep-Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

⁸² IZQUIERDO, Santiago. *Panoràmica de l'esquerra nacional. 1868-2006*. Barcelona: Fundació Irla, 2010.

⁸³ ZARDOYA, Raquel. *El catalanisme del Postfranquisme als nostres dies /1976-2003). Una història comparada del nacionalisme polític català: Els casos de CiU i d'ERC*. (Tesi doctoral). Barcelona: UB, 2015.

Pasqual Maragall reflexionen al voltant del País Valencià.⁸⁴ En canvi, a *Converses amb deu líders*, de Josep Faulí, ni Pujol, ni Reventós, ni Barrera ni Gutiérrez Díaz fan referències a la política valenciana.⁸⁵ És el mateix cas que a *Toc d'alerta: els presidents Pujol i Barrera conversen amb Salvador Cot* on ni Pujol ni Barrera en fan cap marca durant el seu col·loqui amb el periodista Salvador Cot.⁸⁶ D'aquesta manera, per exemple, mentre Albert Viladot no preguntava a Heribert Barrera sobre la relació d'ERC amb formacions valencianes a la conversa que manté amb Albert Viladot a *L'Esquerra Nacionalista. Diàlegs amb H. Barrera*,⁸⁷ sí que el president del Parlament en detalla la posició amb Enric Vila a *Què pensa Heribert Barrera*.⁸⁸ Al mateix temps, Carod-Rovira en reflexionava a *Tornar amb la gent*,⁸⁹ i Joan Puigcercós es relacionava amb la qüestió valenciana a *El país que tenim*, a través d'una conversa amb la membre d'Escola Valenciana Dariana Groza.⁹⁰ En d'altres llibres de l'entorn republicà Jaume Renyer s'interessa pels vincles valencians d'ERC. Així, a *Catalunya, qüestió d'estat. Vint-i-cinc anys d'independentisme català (1968-1993)* Jaume Renyer detalla algunes relacions entre ERC i la UPV,⁹¹ i a *L'esquerra de la llibertat: el republicanisme català contemporani* fa èmfasi en l'assumpció dels Països Catalans per part dels republicans.⁹² També des del camp convergent, Antoni Vives defensava l'actualitat dels Països

⁸⁴ MUÑOZ, Josep M. *Els quatre presidents. Entrevistes a Tarradellas, Pujol, Maragall i Montilla*. Barcelona: L'Avenç, 2010.

⁸⁵ FAULÍ, Josep. *Converses amb deu líders*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980.

⁸⁶ COT, Salvador. *Toc d'alerta: els presidents Pujol i Barrera conversen amb Salvador Cot*. Barcelona: Dèria, 2008.

⁸⁷ VILADOT, Albert. *L'Esquerra Nacionalista. Diàlegs amb H. Barrera*. Manresa: Xarxa Cultural, 1988.

⁸⁸ VILA, Enric. *Què pensa Heribert Barrera?*. Barcelona. Dèria, 2000.

⁸⁹ CAROD-ROVIRA, Josep-Lluís. *Tornar amb la gent*. Barcelona: Columna, 1997.

⁹⁰ LLAVINA, Jordi; PUIGCERCÓS, Joan. *El país que tenim*. Barcelona: Pòrtic, 2010.

⁹¹ RENYER, Jaume. *Catalunya, qüestió d'estat. Vint-i-cinc anys d'independentisme català (1968-1993)*. Tarragona: El Mèdol, 1995.

⁹² RENYER, Jaume. *L'esquerra de la llibertat: el republicanisme català contemporani*. Barcelona: Viena, 2007.

Catalans a través de la connexió econòmica de l'Euram a *Catalunya, entre la perplexitat i el somni*.⁹³

Els partits valencians

Si el conjunt dels espais polítics catalans disposen de bibliografia pròpia que ajuden a entendre i analitzar el seu comportament i l'evolució dels diferents partits, especialment en els casos de CiU i d'ERC, com les dues forces catalanes en què se centra aquest estudi, el cas valencià no es troba en les mateixes circumstàncies. Així, la influència de l'assagista de Sueca Joan Fuster, fa que molts dels estudis que s'han dut a terme en aquestes darreres dècades al voltant del valencianisme, se centrin, o tinguin com a focus, la incidència del discurs fusterià, el paper del nacionalisme, o les revisions sobre els plantejaments de Fuster, més que no pas l'estructuració i el desenvolupament de les formacions polítiques que se'n senten hereves. És el cas d'estudis cabdals d'aquestes darreres dècades, de Ferran Archilès a Ernest Lluch, de Joan Vicent Marquès a Vicent Flor, i, és clar, Joan Francesc Mira.⁹⁴ Amb la celebració, l'any 2012 del norantè aniversari del naixement de Fuster, el cinquantè aniversari de la publicació de *Nosaltres, els valencians* i els vint anys del seu comiat, aquesta tendència es va consolidar. Algunes de les publicacions més recents, dins del marc del valencianisme cultural també destaquen la incidència política i electoral dels actors amb voluntat parlamentària. És el cas de Vicent Sanchis a *Valencians, encara*,⁹⁵ i Francesc Viadel a *Valencianisme. L'aportació positiva*,⁹⁶ on fan referència també al valencianisme polític de l'etapa democràtica. També de Víctor Maceda a *El despertar valencià*, on dins de la

⁹³ VIVES, Antoni. *Catalunya, entre la perplexitat i el somni*. Barcelona, Pòrtic, 2002, p. 135-140. En el capítol "Països Catalans, encara?", l'escriptor i polític Antoni Vives destaca que "el nacionalisme català deu ser dels pocs nacionalismes del món que renuncia a exercir la seva força ideològica i la seva capacitat d'actuació organitzativa en un territori".

⁹⁴ ARCHILÉS, Ferran. *Una singularitat amarga: Joan Fuster i el relat de la identitat valenciana*. Catarroja: Afers, 2012; LLUCH, Ernest. *La via valenciana*. València: Eliseu Climent editor, 1976; MARQUÉS, Josep Vicent. *País perplex*. València: edicions 3i4, 2000; FLOR, Vicent. *Noves glòries a Espanya: Anticatalanisme i identitat valenciana*. Catarroja: Afers, 2011; MIRA, Joan Francesc. *Crítica de la nació pura*. València: edicions 3i4, 1984; MIRA, Joan Francesc. *Sobre la nació dels valencians*. València: edicions 3i4, 1997.

⁹⁵ SANCHIS, Vicent. *Valencians, encara*. Barcelona: Edicions Proa, 2012.

⁹⁶ VIADEL, Francesc. *Valencianisme. L'aportació positiva*. València: PUV, 2012.

seva anàlisi de la política valenciana més recent destaca el paper que jugarà la coalició Compromís.⁹⁷

Al País Valencià, el conglomerat polític que centra la nostra recerca, el del valencianisme polític fusterià que segueix el fil de la UPV, del Bloc i de l'actual Compromís, des dels anys vuitanta fins a l'actualitat, tot just ara comença a ser focus d'estudis monogràfics. Així, la continuïtat cronològica dels anys de l'etapa democràtica de l'imprescindible llibre d'Alfons Cucó, *El valencianisme polític (1874-1939)*,⁹⁸ el trobem en els darrers anys en investigacions com les de d'Anselm Bodoque, *Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques. Transició política i partits polítics al País Valencià*, en què repassa de manera panoràmica la conformació dels diferents partits del valencianisme polític situant-los sovint en comparació amb els seus homòlegs catalans.⁹⁹ A la tesi de Lluís Català Oltra, *Fonaments de la identitat nacional amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: Discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*. l'autor fa referència des de la sociologia a l'evolució del discurs sobre la identitat en els partits valencianistes i constata quins suports polítics té el projecte nacional dels Països Catalans dins de les formacions valencianes, així com el paper que hi juga la referencialitat catalana.¹⁰⁰ Pel que fa a l'estudi de partits específics, trobem articles acadèmics centrats en les formacions dels darrers setanta i primers vuitanta com els d'Ignasi Escandell, "El nacionalisme valencià. Els casos del PNPV i la UPV (1978-1983)", en què remarca el pas de la formació de Francesc de Paula Burguera a la creació de la UPV,¹⁰¹ i el de Toni Rico, "D'esquerres i valencianistes. Els casos de l'EUPV i l'AEPV durant la transició (1977-1982), on analitza dos partits de l'esquerra valenciana

⁹⁷ MACEDA, Víctor. *El despertar valencià*. Barcelona: Pòrtic, 2016.

⁹⁸ CUCÓ, Alfons. *El valencianisme polític (1874-1939)*. Catarroja: Afers, 1999.

⁹⁹ BODOQUE, Anselm. *Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques. Transició política i partits polítics al País Valencià*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2000.

¹⁰⁰ CATALÀ, Lluís. *Fonaments de la identitat nacional amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: Discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV i PSPV-PSOE*. (Tesi doctoral). Alacant: Universitat d'Alacant, 2012.

¹⁰¹ ESCANDELL, Ignasi. "El nacionalisme valencià. Els casos del PNPV i la UPV (1978-1983)". *Afers*, núm. 79 (2014), p. 751-769.

que tenen referents catalans.¹⁰² El mateix Toni Rico també analitzava a “*Nosaltres, els valencians* i la seva recepció en l’ideari dels partits polítics” la influència del fusterianisme a les formacions polítiques.¹⁰³

Sí que trobem més estudis vinculats a les formacions polítiques valencianistes de l’antifranquisme i de la transició, que ens han servit com a base del capítol corresponent als antecedents de la nostra tesi. És el cas dels llibres on Amadeu Fabregat presenta els partits polítics existents al moment: els dos volums de *Partits polítics al País Valencià*,¹⁰⁴ i les *Converses extraparlamentàries*.¹⁰⁵

Pel que fa al moviment socialista, del PSV al PSPV, trobem els dos volums de Xavier Ferré, *No tot era Levante Feliz: Nacionalistes valencians (1950-1960)*,¹⁰⁶ i *Abans i després de Nosaltres, els valencians*,¹⁰⁷ en què analitza amb deteniment l’evolució de valencianisme cultural i polític de la postguerra a la represa destacant les relacions entre els actius del valencianisme i membres del catalanisme, que es complementen, a més, per un tercer volum del mateix autor, *Construcció nacional: trajectòries i referents*.¹⁰⁸ Relacions, aquestes, que tindran certa línia de continuïtat en l’etapa posterior i que també seran descrites a Toni Mollà a *La utopia necessària: nacionalisme i societat civil*.¹⁰⁹ També Benito Sanz a *Los socialistas en el País Valenciano, 1939-1978*,¹¹⁰ i després el mateix Sanz amb Miquel Nadal a *Tradició i modernitat en el valencianisme*, analitzaran detalladament el món socialista valencianista i faran referència a les seves

¹⁰² RICO, Antoni. “D’esquerres i valencianistes. Els casos de l’EUPV i l’AEPV durant la transició (1977-1982). *Afers*, núm. 79 (2014), p. 729-750.

¹⁰³ RICO, Antoni. “*Nosaltres, els valencians* i la seva recepció en l’ideari dels partits polítics”. *Afers*, núm. 71/72 (2012), p. 195-216.

¹⁰⁴ FABREGAT, Amadeu. *Partits polítics al País Valencià*. València: edicions 3i4, 1977.

¹⁰⁵ FABREGAT, Amadeu. *Converses extraparlamentàries*. València: edicions 3i4, 1978.

¹⁰⁶ FERRÉ, Xavier. *No tot era Levante Feliz: Nacionalistes valencians (1950-1960)*. Benicarló: Edicions Alambor, 2000.

¹⁰⁷ FERRÉ, Xavier. *Abans i després de Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 2001.

¹⁰⁸ FERRÉ, Xavier. *Construcció nacional: trajectòries i referents*. Palma: Lleonard Muntaner, 2010.

¹⁰⁹ MOLLÀ, Toni. *La utopia necessària: nacionalisme i societat civil*. Alzira/Tarragona: Bromera/El Mèdol, 1994.

¹¹⁰ SANZ, Benito. *Los socialistas en el País Valenciano, 1939-1978*. València: IVEI, 1988.

connexions amb els socialistes catalans dels seixanta i setanta.¹¹¹ També a *País i estat: la qüestió valenciana*, l'historiador i exsenador socialista Alfons Cucó recordava els vincles del PSV amb diversos nuclis del catalanisme.¹¹²

A més, de cara al PSPV, dirigents de la pròpia formació com Alfons Cucó, Vicent Garcés, Empar Juan i Joan Sanchis publicaren *Partit Socialista del País Valencià*, on exposaven les seves relacions amb els socialistes catalans i illencs.¹¹³ A diferència d'aquests volums, al de José Antonio Piqueras, *La identidad històrica del socialismo valenciano (1870-1976)*, el relat se centra en el socialisme valencià de referència estatal i no s'entra en aquestes connexions entre Barcelona i València.¹¹⁴ I recentment, pocs mesos enrere ha sortit un interessant estudi de Joan Martí dedicat íntegrament a la formació: *Socialistes d'un país imaginat: una història del Partit Socialista del País Valencià (1974-1978)*.¹¹⁵

Pel que fa als democratacristians valencianistes Agustí Colomer explorava a *Retrobar la tradició: El valencianisme d'inspiració cristiana de la postguerra a la transició*. València: Editorial Saó, 1996, tota l'evolució dels plantejaments democratacristians valencianistes que conformarien la Unió Democràtica del País Valencià (UDPV).¹¹⁶ Sobre aquesta formació, també cal destacar els estudis de Lluís B. Prats, “Nació, transició i democràcia cristiana. La UDPV entre els anys 1974 i 1978”,¹¹⁷ i “La Unió

¹¹¹ SANZ, Benito; NADAL, Miquel. *Tradició i modernitat en el valencianisme*. València: Edicions 3i4, 1996.

¹¹² CUCÓ, Alfons. *País i estat: la qüestió valenciana*. València: editorial 3i4, 1989.

¹¹³ CUCÓ, Alfons; GARCÉS, Vicent; JUAN, Empar; SANCHIS, Joan. *Partit Socialista del País Valencià*. Editorial 3i4, 1977.

¹¹⁴ PIQUERAS, José Antonio. *La identidad històrica del socialismo valenciano (1870-1976)*. Alzira: Algar, 2006.

¹¹⁵ MARTÍ, Joan. *Socialistes d'un país imaginat: una història del Partit Socialista del País Valencià (1974-1978)*. València: Institució Alfons el Magnànim, 2017.

¹¹⁶ COLOMER, Agustí. *Retrobar la tradició: El valencianisme d'inspiració cristiana de la postguerra a la transició*. València: Editorial Saó, 1996.

¹¹⁷ PRATS, Lluís B. “Nació, transició i democràcia cristiana. La UDPV entre els anys 1974 i 1978”, *Afers*, núm. 67 (2010), p. 619-640.

Democràtica del País Valencià i la qüestió nacional”, en què analitza l’estructura i el discurs del partit influït per la Unió Democràtica de Catalunya.¹¹⁸

Com en el cas de Catalunya, per sort per als investigadors, sí que trobem un nombre important de reflexions personals, biografies, llibres d’entrevistes i escrits memorialistes que poden ajudar a cobrir alguns buits, encara que sigui de forma parcial. De Pere Mayor a Mònica Oltra, de Francesc de Paula Burguera a Doro Balaguer, de Vicent Soler a Francesc Pérez Moragón, de Gustau Muñoz a Toni Gisbert, entre molts d’altres.¹¹⁹

Relacions entre partits polítics a l’estat

Si fèiem referència a l’interès que dins de l’estudi dels partits polítics susciten les coalicions i les aliances, també al sistema polític de l’estat i de Catalunya, trobem estudis que ens en parlen i que ens ajuden a construir un model d’anàlisi. En el cas català, s’han estudiat especialment quatre tipologies de relacions entre partits: la de les formacions que tenen responsabilitats de govern compartides; la de les formacions que tenen una aliança estable entre elles, com seria els cas dels estudis al voltant de Convergència i Unió; la de les relacions de les formacions catalanes que tenen una matriu estatal, om seria el cas del PSC respecte el PSOE o el PSUC respecte el PCE; i la dels vincles entre formacions de territoris diferents. És aquesta quarta tipologia, la de les aliances entre partits d’espais territorials diferents la que ens situa en el marc de la connexió entre partits catalans i valencians.

En el cas espanyol, Montserrat Baras, Òscar Barberà, Àstrid Barrio i Joan Rodríguez han estudiat en diferents formats les relacions que s’estableixen entre els que anomenen

¹¹⁸ PRATS, Lluís B. “La Unió Democràtica del País Valencià i la qüestió nacional”. LANUSSE, M.; MARTÍNEZ, J.A.; MONZÓN, A. (eds.): *Vida amunt i nacions amunt. Pensar el País Valencià en temps de globalització*. València: PUV, 2008, p. 335-350.

¹¹⁹ Entre aquests volums, cal fer esment, entre molts d’altres, a: LABRADO, Víctor. *Un país amb futur*. Catarroja: Afers, 1999; TORRENT, Ferran. *Caminaràs entre elefants*. Barcelona: Columna edicions, 2013; BURGUELA, Francesc de Paula. *És més senzill, encara: digueu-li Espanya*. València: edicions 3i4, 1991; BALAGUER, Doro. *L’esquerra agònica. Records i reflexions*. Catarroja: afers, 2009; SOLER, Vicent. *L’ofici de raonar: societat, economia, política i valencianisme*. València: PUV, 2011; PÉREZ MORAGÓN, Francesc. *Himnes i paraules. Misèries de la Transició valenciana*. Catarroja: afers, 2010; MUÑOZ, Gustau. *Intervencions entre cultura i política*. València: Tàndem edicions, 1998; GISBERT, Toni. *Quan el mal ve d’Espanya: El País Valencià més enllà dels tòpics*. Barcelona: Columna Edicions, 2007.

partits d'àmbit no estatal (PANE), és a dir, aquelles formacions polítiques que tenen com a marc de referència orgànica i electoral una part del territori de l'estat, però no el seu conjunt, tinguin o no una ideologia regionalista, nacionalista o independentista. Un dels elements que marquen les relacions entre els diferents PANE són, en el cas de l'estat, les eleccions al Parlament Europeu, tal com detallen a “Les partido de ámbito no estatal (PANE) en Espagne (1977-2008)”.¹²⁰

A partir de les primeres eleccions al Parlament Europeu de 1987 en què la ciutadania de l'estat espanyol va poder elegir els seus representants a la institució comunitària, els successius comicis de 1989, 1994, 1999, 2004, 2009 i 2014, han estat el mirall de les aliances existents entre partits polítics a l'estat Espanyol. La circumscripció única al conjunt de l'estat que s'estableix en aquesta tipologia d'eleccions per escollir, segons la legislatura, entre 54 i 64 diputats –en lloc de circumscripcions d'àmbit provincial o d'àmbit de comunitat autònoma–, propicia la suma de sigles entre les formacions d'àmbit no estatal, de cara a poder accedir a un o més eurodiputats. Aquesta característica diferencial de les eleccions europees, que no trobem en les eleccions municipals, autonòmiques o estatals, estimulen els acords polítics entre partits de diferents territoris, tal com expressava Antonio Estella i Ksenija Pavlovic a *¿Cómo votan los españoles en las elecciones europeas?*.¹²¹

Rosa Mari Roig ens explicita a *Los efectos del sistema electoral europeo en España: los partidos políticos de ámbito no estatal* aquesta concepció utilitarista del racionalisme polític, ja que els partits d'àmbit no estatal no disposen de les mateixes eines o possibilitats electorals als comicis europeus que els partits que sí que disposen d'un plantejament i una presència al conjunt de l'estat.¹²² Cada vegada que s'apropa una convocatòria electoral europea la voluntat dels partits polítics és la de cooperar entre

¹²⁰ BARAS, Montserrat; BARRIO, Àstrid; RODRÍGUEZ, Juan; BARBERÀ, Òscar. “Les partido de ámbito no estatal (PANE) en Espagne (1977-2008)”. *Pôle Sud*, núm. 34 (2011), p. 3-26. Una bona panoràmica dels PANE a partir dels diferents regionalismes existents a les comunitats autònomes de l'estat a: CATALÀ, Lluís. *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV, i PSPV-PSOE*. (Tesi doctoral). Alacant: Universitat d'Alacant, 2012. p. 169-182.

¹²¹ ESTELLA, Antonio; PAVLOVIC, Ksenija. *¿Cómo votan los españoles en las elecciones europeas?*. Madrid: Fundación Ideas para el Progreso, 2009.

¹²² ROIG, Rosa Mari. *Los efectos del sistema electoral europeo en España: los partidos políticos de ámbito no estatal*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2005.

ells per accedir a Brussel·les i Estrasburg. Per formar una candidatura europea, els partits s'alien habitualment amb les formacions amb què ja mantenen relació prèvia i amb les quals comparteixen certs projectes polítics o concepcions ideològiques. Tot i que els partits d'àmbit no estatal podrien pactar amb altres formacions del seu mateix espai territorial, com constaten Baras, Barberà, Barrio i Rodríguez, acostumen a fer-ho amb partits d'altres territoris, ja que així les dues formacions no entren en competència electoral entre elles, la imatge de fortlesa dels seus aliats pot beneficiar-los i el reconeixement exterior enforteix els dos partits.¹²³ De la mateixa manera que existeixen acords més o menys estables i de continuïtat, també sovint hi ha acords a les eleccions europees que s'acaben concretant els mesos previs dels comicis, més per possibilisme electoral, l'utilitarisme de què parlàvem, que per l'estricta relació política o afinitat ideològica entre els diferents partits. D'aquesta manera, sovint trobem partits amb molt pocs elements en comú compartint una mateixa campanya electoral, tal com explica Beatriz Esteban a *Las elecciones al Parlamento Europeo en España: 1987-2009*.¹²⁴ És el que Rosa Maria Berenguer anomena “coalicions estratègiques”.¹²⁵

Aquest és un dels múltiples efectes de la integració europea als partits polítics de l'Estat i, en particular, als partits d'àmbit no estatal amb consciència nacional. L'impacte europeu a les formacions polítiques, però, anirà més enllà, tal com explicitava Òscar Barberà, a “La integració europea i el futur dels partits nacionalistes”.¹²⁶ En qualsevol cas, el fet és que les condicions dels comicis electorals europeus fa que, allò que sovint sembla tan difícil, l'acord entre partits polítics i els pactes entre formacions de les quals ens parlava Josep Maria Reniu a *Pactar para gobernar. Dinámicas coalicionales en la España multinivel*,¹²⁷ a les eleccions al Parlament Europeu esdevingui una realitat. En

¹²³ BARAS, Montserrat; BARRIO, Àstrid; RODRÍGUEZ, Juan; BARBERÀ, Òscar. “Les partido de àmbito no estatal (PANE) en Espagne (1977-2008)”. *Pôle Sud*, núm. 34 (2011), p. 3-26.

¹²⁴ ESTEBAN, Beatriz. *Las elecciones al Parlamento Europeo en España: 1987-2009*. Madrid: Dirección General de Política Interior, 2013.

¹²⁵ ROIG, Rosa Mari. *Los efectos del sistema electoral europeo en España: los partidos políticos de àmbito no estatal*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2005.

¹²⁶ BARBERÀ, Òscar. “La integració europea i el futur dels partits nacionalistes”. *Diàlegs: revista d'estudis polítics i socials*, núm. 12 (2001), p. 59-82.

¹²⁷ RENU, Josep Maria. *Pactar para gobernar. Dinámicas coalicionales en la España multinivel*. Valencia: Tirant lo Blanch, 2013.

qualsevol cas, però, és cert que, el cas que tractem, el de les aliances entre formacions de Catalunya i el País Valencià, té un punt de singularitat, al tractar-se de partits amb una nació cultural compartida, espais administratius i institucionals clarament diferenciats, però amb un imaginari simbòlic compartit parcialment.

Relacions entre els partits catalans i valencians

El cert és que els acords electorals europeus entre formacions polítiques catalanes i valencianes és un dels vessants de relació entre els partits d'ambdós territoris, però aquest vincle va més enllà, tant des del punt de vista cronològic -anterior al 1987- com des del punt de vista conceptual. Si bé hem anat veient com en diferents volums i estudis al voltant dels partits polítics catalans i dels partits polítics valencians es feia referència a la influència o als llaços existents amb les formacions de l'altre espai territorial, de vegades també els llibres que estudien la història dels partits polítics de les Illes Balears ens ofereixen dades interessants al voltant d'espais de col·laboració política. És el cas d'*Entre la realitat i la utopia. Història del PSM*,¹²⁸ on Antoni Marimon explicita acords electorals multipartits i trobades conjuntes amb partits catalans i valencians, així com de *L'independentisme a les Illes Balears. De la transició a l'actualitat 1976-2011*, on Joan Pau Jordà i Miquel Amengual destaquen les relacions del PSM amb ERC, però també amb els referents polítics del valencianisme.¹²⁹

En qualsevol cas, més enllà d'aquestes referències parcials, no són gaires els estudis que focalitzin la seva mirada al vincle entre aquests partits polítics.

Unes poques excepcions en aquest àmbit les trobem en dos estudis d'Arnau González. En el primer, *La Nació imaginada: els fonaments dels Països Catalans. 1931-1939*, s'analitzen les relacions nord sud, i també amb les Illes Balears, dels partits polítics i el teixit associatiu durant la dècada de 1930. Així, es copsa com la Unió Democràtica de Catalunya, Esquerra Republicana de Catalunya i la Lliga Regionalista tenen un fil de relació amb el valencianisme de l'època, ja fos de tall regionalista o nacionalista. De la

¹²⁸ MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia. Història del PSM*. Palma: Documenta Balear, 1998.

¹²⁹ JORDÀ, Joan Pau; AMENGUAL, Miquel. *L'independentisme a les Illes Balears. De la transició a l'actualitat 1976-2011*. Palma: Documenta Balear, 2012.

mateixa manera, també fixa la mirada en la voluntat de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana o de Palestra d'articular relacions amb organitzacions semblants del País Valencià i de les Illes Balears.¹³⁰ Seguint aquest fil, doncs, per a l'historiador, les relacions entre els partits catalans i valencians dels anys vuitanta i noranta no serien una novetat, malgrat els anys transcorreguts entre unes i les altres, sinó que seria “la repetició d'uns fets ja esdevinguts”.¹³¹ Al segon dels volums, *Valencianistes a Catalunya: Actuació Valencianista d'Esquerra de Barcelona (1932-1937)*, Arnau González fa referència al mateix període i se centra en el partit de l'Actuació Valencianista d'Esquerra.¹³² Pel que fa als antecedents més immediats del nostre període d'estudi trobem l'article de Lluís B. Prats “Venim del nord, venim del sud. Els contactes entre UDPV i UDC (1965-1978)”, on analitza els lligams entre els democratacristians valencians Unió Democràtica de Catalunya.¹³³

Al voltant de la relació entre el PSPV i el PSC, i d'una manera general entre el catalanisme i el valencianisme, amb un to distès i divulgatiu trobem un llibre col·lectiu com *Nosaltres, exvalencians: Catalunya vista des de baix*, en què tot i el seu to provocador, els capítols de Toni Mollà, Joan Dolç, Emili Piera, Francesc Bayarri, Rafa Arnal i Manuel S. Jardí ens ajuden a entendre algunes dinàmiques creades al llarg de les darreres dècades.¹³⁴

També des d'un punt de vista més discursiu, Antoni Rico exposa a la seva tesi *La influència de Joan Fuster en les cultures polítiques dels Països Catalans (1960-1992)*, quina és l'acceptació de les tesis fusterianes per part dels partits valencians, catalans i illencs fins a la mort de l'assagista de Sueca, i en aquest sentit explicita quina és la

¹³⁰ GONZÀLEZ, Arnau. *La Nació imaginada: els fonaments dels Països Catalans. 1931-1939*. Catarroja: Afers, 2006.

¹³¹ GONZÀLEZ, Arnau. *La Nació imaginada...*, p. 10. Així, l'autor del llibre considera que l'origen del que anys després reprendrien l'assagista Joan Fuster o una formació com la del PSAN, a favor del marc nacional dels Països Catalans “no era més que la represa del projecte pancatalanista dels trenta”. GONZÀLEZ, Arnau. *La Nació imaginada...*, p. 360.

¹³² GONZÀLEZ, Arnau. *Valencianistes a Catalunya: Actuació Valencianista d'Esquerra de Barcelona (1932-1937)*. Catarroja: Afers, 2007.

¹³³ PRATS, Lluís B. “Venim del nord, venim del sud. Els contactes entre UDPV i UDC (1965-1978)”. *Diàlegs*, núm. 43 (2009), p. 11-32.

¹³⁴ DD.AA. *Nosaltres, exvalencians: Catalunya vista des de baix*. Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2005.

posició tant de Convergència i Unió com de l'ERC històrica en relació al marc nacional dels Països Catalans.¹³⁵

En els seus estudis, Antoni Rico fa èmfasi en què el fusterianisme no és un pensament estàtic ja que durant el franquisme s'identifica “com una forma més de ser antifranquista”, entenent-se com la defensa d'un marc cultural i lingüístic i la modernització del País i no és fins als anys finals de transició que, com destaca, el fusterianisme ja s'identifica amb el nacionalisme valencià i també amb l'independentisme, però que en qualsevol cas “és una proposta heterogènia, política, cívica i cultural per a entendre el País Valencià que gira al voltant de la idea de nació que de Sueca Joan Fuster va construir, imaginar i dissenyar” al voltat d'una identitat valenciana comuna amb els Països Catalans.¹³⁶

El paradigma nacional valencià del professor Manuel Alcaraz, i que utilitza també Antoni Rico, fa referència a quatre elements definidors: el País Valencià com a subjecte nacional, la necessitat de modernització, reconèixer que el País Valencià forma part de la cultura catalana en un sentit ampli i, en aquest sentit, afirmar l'existència dels Països Catalans, ja sigui des d'un punt de vista cultural i lingüístic, ja sigui com a entitat política i nacional.¹³⁷ En qualsevol cas, però, com ens recorda Rico, Fuster no defineix una concreció de model polític per al País Valencià i els Països Catalans (autonomia, federació, confederació, independència) i, així, trobem diferents graus de sensibilitat fusteriana en bona part de l'esquerra valenciana.¹³⁸ Rico també ens explicita que, a més de les formacions del valencianisme polític nacional en el seu conjunt, que conformaran les cultures polítiques del fusterianisme, el pensament de Fuster també influeix persones

¹³⁵ RICO, Toni. *La influència de Joan Fuster en les cultures polítiques dels Països Catalans (1960-1992)*. (Tesi doctoral). Girona: Universitat de Girona, 2017.

¹³⁶ RICO, Antoni. “D'esquerres i valencianistes. Els casos de l'EUPV i l'AEPV durant la transició (1977-1982). *Afers*, núm. 79 (2014), p. 730-733.

¹³⁷ RICO, Antoni. “D'esquerres i valencianistes. Els casos de l'EUPV i l'AEPV durant la transició (1977-1982). *Afers*, núm. 79 (2014), p. 731-732; RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster en les cultures polítiques dels Països Catalans (1960-1992)*. (Tesi doctoral). Girona: Universitat de Girona, 2017, p. 37-56.

¹³⁸ RICO, Antoni. “Nosaltres, els valencians i la seva recepció en l'ideari dels partits polítics”. *Afers*, núm. 71/72 (2012), p. 195.

individuals de formacions polítiques diverses, de la UCD a l'esquerra revolucionària, passant pel PSOE i el PCE.¹³⁹

¹³⁹ *Ibidem*, p. 196; RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster en les cultures polítiques dels Països Catalans...* p. 61-62.

2 EL PAÍS VALENCIÀ SERÀ D'ESQUERRES O NO SERÀ

2.1 Antecedents: les sinèrgies de l'antifranquisme i la transició

2.1.1 Joan Fuster i els contactes entre Barcelona i València

L'assagista Joan Fuster (Sueca, 1922-1992) marca l'evolució del pensament polític nacional del País Valencià de la segona meitat del segle XX. Llicenciat en dret, escriptor, articulista de premsa i activista cultural, Fuster aposta per la modernització valenciana a partir del marc referencial català, el que es coneix com a Països Catalans. La seva obra més influent, *Nosaltres, els valencians*, estableix un abans i un després en la consciència nacional valenciana.¹⁴⁰ L'obra ajuda a conformar la visió de país d'una generació de joves universitaris amb inquietuds polítiques que ja eren actius a les facultats. El nucli principal d'aquests joves cursa en aquell moment estudis de Dret i de Filosofia i Lletres a l'edifici de la Nau de la Universitat de València, en un moment en què professors com Joan Reglà, Miquel Dolç, Miquel Tarradell i Emili Giralt n'eren docents.¹⁴¹ Aquest nucli universitari, juntament amb el ja existent de la Joventut de Lo

¹⁴⁰ FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1962.

¹⁴¹ MIRA, Joan Francesc. Entrevista amb l'autor. Tarragona, 14 de novembre de 2011. Mira reflexionava al voltant de la generació universitària, de la qual ell també en formava part, com a "atípica, per haver estat excepcional i poc comuna". Home polièdric, la seva faceta de pensador de la realitat valenciana l'ha portat escriure dos assajos que marquen els plantejaments nacionals del valencianisme: *Crítica de la nació pura*. València: edicions 3i4, 1984 i *Sobre la nació dels valencians*. València: Edicions 3i4, 1997. Professor de la Universitat Jaume I, en el camp cívic ha estat sempre un dels valors de les lletres fusterianes. Actualment és president d'Acció Cultural del País Valencià (ACPV).

Rat Penat, format en els cursos de llengua de Carles Salvador, conformaran la nova expressió del valencianisme antifranquista dels anys seixanta i setanta.

Joan Fuster té el propòsit de contribuir a impulsar un nou valencianisme més sòlid que l'existent abans de 1936 i que, al mateix temps, es deslliuri i sobrepassi la resistència cultural de la primera post-guerra, que considera improductiva i ancorada a la dreta. D'aquesta manera, Fuster desitja passar pàgina tant del ratpenatisme històric com del resistencialisme dels anys quaranta del grup de l'editorial Torre, de Xavier Casp i Miquel Adlert. Per fer possible aquest neovalencianisme, Fuster promou des del segon lustre de la dècada dels cinquanta la formació de futurs quadres de diverses especialitats, emmarcats en la reivindicació nacional dels Països Catalans i una esquerra heterogènia i plural. I ho fa sense connexió amb les disputes endèmiques del valencianisme anterior. En aquest procés de formació de nous quadres hi té un paper crucial la coneixença directa del territori i la connexió amb el catalanisme cultural del Principat, amb qui Fuster ja havia entrat en contacte. Per això, en paraules de l'historiador Enric Pujol, Joan Fuster és el “símbol de la represa nacionalitzadora dels anys cinquanta”.¹⁴²

Des de Catalunya, el filòleg Josep Maria de Casacuberta i l'editor Joan Ballester ja als anys quaranta i durant els cinquanta s'havien interessat a mantenir viva la connexió personal entre el món cultural català i el valencià, sobretot el de l'àmbit literari i editorial. És el cas de les relacions que s'establirien entre membres de la Joventut de Lo Rat Penat –Enric Tàrrega, Antoni Bargues, els germans Francesc i Josep Lluís Codonyer i Domènec Serneguet, entre d'altres– i persones del catalanisme cultural, com l'esmentat Joan Ballester i Santiago Albertí, en el marc de l'Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear.¹⁴³ Un altre exemple són les connexions valencianes de la revista *Serra d'Or*, que a més d'articulistes que feien articles sobre la realitat valenciana

¹⁴² PUJOL, Enric. “Joan Fuster, símbol de la represa nacionalitzadora dels anys cinquanta”. *Afers*, núm. 42-43 (2002), p. 347-360. Precisament sobre aquesta qüestió es va publicar MARCO-PALAU, Francesc, MARCO-PALAU, Rosa de les Neus. “A propòsit dels cinquanta anys de Nosaltes, els valencians”. *Revista de Catalunya*, núm. 278 (2012), p. 62-72.

¹⁴³ FERRÉ, Xavier. *Abans i després de “Nosaltes, els valencians”*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 2001, p. 54-57; FERRÉ, Xavier. *Construcció nacional: trajectòries i referents*. Palma: Lleonard Muntaner, 2010, p. 34-61.

per a la publicació, també tenia subscripcions, limitades, en terres valencianes.¹⁴⁴ Joan Fuster creu que cal ampliar i intensificar els contactes “alcoverians” entre les dues realitats. El de Sueca sovinteja així les estades a Barcelona i manté un contacte continu amb personalitats com Max Cahner, Jordi Pujol, Xavier Polo, Maurici Serrahima, Josep Benet i Joaquim Maluquer. Com relatava Albert Manent, un dels que va establir-hi complicitat, el prestigi del valencià no va trigar a consolidar-se dins dels cercles intel·lectuals catalans. Diaris i revistes n’hi demanen aviat col·laboració.¹⁴⁵ Jordi Pujol recorda que el Fuster d’aquells anys se sorprenia de descobrir que a Catalunya hi hagués una burgesia catalanista, al contrari de València. “Això sol ja indica que València i Catalunya són realitats diferents”, reconeix l’expresident de la Generalitat.¹⁴⁶

El catalanisme que coneix Fuster es troba en plena ebullició. El febrer 1960 la pressió popular aconsegueix la destitució de Luis de Galinsoga al capdavant de *La Vanguardia*; el mateix any, al maig, tenen lloc els Fets del Palau; el 1961 sis mecenes funden Òmnium Cultural; i el 1962 la creació d’Edicions 62 mostra la potencialitat del món de l’edició en llengua catalana. És l’hora de “fer país”. Uns dels més interessats en aquesta connexió catalano-valenciana són Max Cahner i Ramon Bastardes. Quan el Nadal de 1959 Miquel Tarradell els explica la seva experiència universitària a València, els suggereix que entrin en contacte amb el nucli universitari.¹⁴⁷ Així, de cara a la Pasqua de 1960, i amb els preparatius de Joan Fuster, s’organitza un primer viatge per a tretze joves valencians a Catalunya que serà recordat com un punt d’inici per a molts d’ells.¹⁴⁸

¹⁴⁴ FERRÉ, Xavier. *Abans i després...*, p. 70.

¹⁴⁵ MANENT, Albert. Entrevista amb l’autor. Barcelona, 17 de novembre de 2010. A la conversa Albert Manent recorda els anys en què els joves valencians començaren a freqüentar Barcelona i a interessar-se per la represa cultural catalana. En aquest sentit, Manent detalla com va presentar Eliseu Climent a Jordi Pujol, la coneixença dels quals va propiciar un impuls cultural al País Valencià. Entre la bibliografia existent al voltant de les relacions de Joan Fuster amb el món cultural del catalanisme, hi ha una obra específica sobre la relació de Fuster amb la ciutat: ESTRUCH, Martí. *Joan Fuster i Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2013.

¹⁴⁶ PUJOL, Jordi. *Memòries. Història d’una convicció. (1930-1980)*. Barcelona: Proa, 2007, p. 141.

¹⁴⁷ PEREZ MORAGON, Francesc. “Aquell històric PSV”. *El Temps*, 4 de novembre de 1985, p. 6-10.

¹⁴⁸ MARCO-PALAU, Francesc. “Mossèn Ballarín, Joan Fuster i els joves estudiants valencians”. *L’Erol. Revista cultural del Berguedà*, núm. 116, (estiu de 2013), p. 46-49; MALLÓ, Oriol i PORTELL, Fèlix. “El país que tal vegada s’esdevingué”, *El Temps*, 28 de juny

Es tracta d'un programa compacte amb nombroses visites, conferències i assistència a representacions culturals que té la complicitat organitzativa de Jordi Pujol, que gaudeix del mestratge de Josep Espar Ticó i de Josep Benet, així com la col·laboració d'Oriol Bohigas, Oriol Folch, Joaquim Maluquer i Ferran Soldevila. L'excursió patriòtica porta els joves valencians a Barcelona, el monestir de Montserrat, i a Queralt, on coneixen uns mossens, Josep Maria Ballarín i Josep Armengou, que els causen una gran impressió. Allà constaten que església i catalanisme, a diferència de València, no tenen perquè anar dissociats.¹⁴⁹

Els dies passats a Catalunya ajuden a conformar al grup de valencians una consciència nacional global i a valorar el suport que poden tenir de l'activisme cultural català per transformar la realitat valenciana. Així, aquells joves, ara ja veterans, vincularen el seu projecte de país amb el d'aquells que, del Principat estant, disposaven de més eines i instruments per organitzar una resposta democràtica al règim. Amb el viatge "ja ens tenien a tots a la butxaca", afirma Eliseu Climent, un d'aquells joves estudiants.¹⁵⁰ La connexió entre aquest nucli d'estudiants valencians i els pensaments de Max Cahner és tal que quan pocs mesos després, al maig de 1960, Jordi Pujol és detingut pels Fets del Palau de la Música, els valencians són cridats a Barcelona per participar en la campanya de pintades a favor del seu alliberament, "Jordi Pujol. Catalunya", que omple carreteres i parets d'arreu.¹⁵¹

de 1993, p. 74-79; FERRÉ, Xavier. "El treball de buscar una pàtria amagada", *Revista de Catalunya*, núm. 65, (1992), p. 31-63; FERRÉ, Xavier. *Construcció nacional: trajectòries i referents*. Palma: Lleonard Muntaner, 2010, p. 65.

¹⁴⁹ BALLARÍN, Josep Maria. Entrevista amb l'autor. Berga, 16 de gener de 2012. Mossèn Ballarín relatava aquells contactes encara incipients entre el catalanisme del Principat i els nuclis conscienciats de joves valencians que tenien en Joan Fuster el seu principal avalador. Ballarín va aprofitar els vincles familiars que tenia a València per poder ajudar a la nova generació en allò que calia: la formació. D'aquesta entrevista va sorgir-ne MARCO-PALAU, Francesc. "Mossèn Ballarín, Joan Fuster i els joves estudiants valencians". *L'Erol. Revista cultural del Berguedà*, núm. 116, (estiu de 2013), p. 46-49.

¹⁵⁰ CLIMENT, Eliseu. "Taula, cadira i paper". A: MANENT, Jordi (coord.). *L'home, l'amic, el president. Homenatge a Jordi Pujol*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009, p. 102.

¹⁵¹FERRÉ, Xavier. *Abans i després...*, p. 167-168.

A Catalunya, la represa cultural del catalanisme, a més de reforçar les seves posicions, obre a través de Joan Fuster una nova via d'acció: la necessitat d'enfortir el projecte nacional que sorgia del País Valencià, i que dibuixava el mapa del conjunt de territoris de parla catalana. Si bé aquesta reivindicació s'estendria dins de la intel·lectualitat i els partits de l'antifranquisme, que l'assumirien, el cert és que ho farien d'una manera tangencial, amb algunes dificultats destacables i, en tot cas, sense que passés a ser la primera de les seves prioritats ja que el seu focus prioritari era Catalunya i d'una manera general, la democratització del conjunt de l'estat. Com esgrimia l'historiador i polític valencià Alfons Cucó: “Mentre que per a l'incipient valencianisme polític de les darreries dels anys cinquanta l'opció de Països Catalans esdevenia una qüestió central de discussió i definició, per als nuclis fonamentals que integraven el catalanisme, aquest no deixava de ser un problema subsidiari”.¹⁵² El mateix Cucó matisa, però, que “això no vol dir que per a certs elements dinàmics del món intel·lectual i polític de Barcelona no fos interessant la problemàtica valenciana”.¹⁵³

Aquesta assumpció progressiva, tot i que limitada, del marc cultural dels Països Catalans per part del catalanisme ve donada per la interpel·lació que en fa la generació fusteriana, la d'aquells que segueixen els postulats de Joan Fuster, que al País Valencià no tardarà tampoc a fer-se sentir dins l'antifranquisme. El fusterianisme serà capaç de crear espais de llibertat i modernització en un territori castigat per la Guerra Civil i molt marcat per la postguerra i la seva repressió.¹⁵⁴ El que va començar amb unes revistes de facultat a la Universitat de València, com van ser *Diàleg* i *Concret*, passa a la constitució de l'Associació Democràtica d'Estudiants Valencians (ADEV) que trenca el monopoli del Sindicato Español Universitario i, a més, limita la presència de la Federación Universitaria Democrática Espanyola (FUDE) a la facultat valenciana. Aquest nucli actiu de joves fusterians articulen una Aula Ausiàs March d'extensió universitària i organitzen Aplecs de joves per formar-se i compartir coneixements i

¹⁵² CUCÓ, Alfons. *País i estat: la qüestió valenciana*. València: editorial 3i4, 1989, p. 255.

¹⁵³ *Ibidem*.

¹⁵⁴ TORRES FABRA, Ricard Camil. Entrevista amb l'autor. València, 18 de juliol de 2011. L'historiador Torres Fabra evidenciava la dura repressió propugnada pel règim franquista i les condicions de vida de la primera postguerra, on l'estraperlo era habitual. El professor de la Universitat de València, amb un destacat compromís cívic i polític, s'ha especialitzat en el primer franquisme i les conseqüències d'aquest a les comarques valencianes i la seva gent.

inquietuds. També desenvolupen un arriscat activisme de carrer amb la realització de pintades per tot el país amb lemes com “Parlem valencià” i “Valencians, unim-nos”.¹⁵⁵ A Catalunya, és el temps de la Caputxinada (1966) i la creació del Sindicat Democràtic d’Estudiants, l’auge universitari del qual s’amplia a partir de 1968 amb el maig francès.

Les esperances que el catalanisme diposita en aquest activisme cultural i polític del nou valencianisme fusterià són majúscules. Tant, que l’historiador Jaume Vicens Vives parla d’un possible miracle valencià en un article a *Serra d’Or*, el maig de 1960.¹⁵⁶ El cert és que a València comencen a propagar-se tertúlies polítiques,¹⁵⁷ obren llibreries i es funden editorials per potenciar el mercat literari en llengua catalana: de la parada de llibres de la Plaça Redona a la Distribuidora general promouen la difusió dels volums impresos. Molta poesia, però també novel·les, llibres d’assaig, d’història i traduccions.¹⁵⁸

I com els llibres, també la música fa un salt endavant, sobretot en la joventut. La Nova Cançó és la banda sonora de la voluntat de canvi dels anys seixanta i setanta, a Catalunya, però també al País Valencià i a les Illes Balears. “Cantar en català era un acte de militància antifranquista, assistir als recitals de cançó era acudir a una reunió de

¹⁵⁵ ARDIT, Manuel. Entrevista amb l’autor. València, 13 de juliol de 2011. Ardit reflexionava al voltant de les activitats que aquell grup d’estudiants, entre els quals ell també s’hi comptava, realitzaven a les facultats valencianes dels primers seixanta. El professor d’Història Moderna de la Universitat de València, especialista en el pas de l’antic règim a l’estat liberal, en història agrícola i econòmica, és una de les veus autoritzades de la historiografia valenciana. També Joan Francesc Mira ha parlat d’aquelles activitats a MIRA, Joan Francesc. *El desig dels dies*. València: Eliseu Climent editor, 1981.

¹⁵⁶ VIVES, Vicens. “Presència valenciana”. *Serra d’Or*, núm. 5 (maig 1960), p. 6-7.

¹⁵⁷ Per conèixer-ne la cronologia, els integrants i els detalls de cada una d’aquestes tertúlies cal consultar FERRÉ, Xavier. *Abans i després de Nosaltres, els valencians...*, p. 20-22.

¹⁵⁸ BARGUES, Antoni. Entrevista amb l’autor. València, 28 de juliol de 2012. Del moviment literari BARGUES en destaca, en primer lloc, la parada de llibres de la Plaça Redona de la ciutat de València, les anècdotes de la qual són abundants en les sobretalles dels històrics valencianistes. D’aquell voluntariat en sorgí, a imatge de la Difusora general del llibre català del Principat, la Distribuidora General del llibre en valencià. Calia promocionar els llibres i, si podia ser, que això no comportés una despesa econòmica. La llibreria Can Boïls, com a primera llibreria catalana de la ciutat, no seria només un espai de venda de llibres sinó de reunió, trobada i d’estrènyer lligams. Més endavant, naixerien editorials com 3i4 i la llibreria del mateix nom, promogudes per l’enèrgic Eliseu Climent, situades avui al cèntric carrer Sant Ferran de la ciutat de València.

partidaris de les llibertats, de joves revolucionaris” destaca el sociòleg i músic Rafa Xambó, que apunta que “ser jove, antifranquista, d’esquerres, aficionat a la cançó francesa i italiana, després també a l’explosió al folk i al rock, eren valors en creixement”.¹⁵⁹ Els cantants catalans, amb Els Setze Jutges al capdavant, toquen al sud del Sènia, i també Raimon, el cantautor de Xàtiva, triomfa entre el públic català gràcies a una discogràfica com Edigsa. Amb concerts àmpliament recordats, com el de l’Olympia de París, el de l’Institut Químic de Sarrià o els del Palau de la Música Catalana, Raimon popularitza cançons com *Al Vent* i *Diguem no*. Per l’historiador Josep Maria Solé i Sabaté, Raimon “és una peça clau, de les més importants en tota la recuperació musical de la llengua catalana en tots els temps”.¹⁶⁰ Amb ell, també un altre cantautor valencià, Ovidi Montllor, forma part de l’imaginari musical de la Catalunya d’aquells anys.¹⁶¹

La relació entre la vocació modernitzadora de Catalunya i del País Valencià es veu també, en aquells anys, en el món educatiu. Els moviments de renovació pedagògica valencians, d’inspiració fusteriana, estan fortament influïts pels existents a Catalunya, amb Marta Mata, l’Escola de Mestres Rosa Sensat i les escoles d’estiu.¹⁶² Així, teòrics com Freinet o Montessori són compartits pels dos moviments que, amb certa influència marxista, proposen un nou model escolar en català basat en el cooperativisme, que passi pàgina del sistema d’adoctrinament franquista.¹⁶³

¹⁵⁹ XAMBÓ, Rafa. *Pamflets anacrònics*. Aldaia: Edicions 3i4, 2007, p. 132.

¹⁶⁰ SOLÉ i SABATÉ, Josep Maria. “Una veu arreu del món”. *El Punt Avui*, 8 d’abril de 2012, p. 21.

¹⁶¹ SENA, Rafel. Entrevista amb l’autor. València, 25 de juny de 2012. Sena parla de la seva experiència en el món musical des de l’organització de recitals i concerts, entre d’altres, del primer que va portar Lluís Llach a tocar al País Valencià. Històric del valencianisme i militant actiu del país, Sena ha compaginat la fotografia amb el constant estudi de la nomenclatura urbana i l’associacionisme compromès.

¹⁶² ROMERO, Conxa. Entrevista amb l’autor. Cullera, 31 d’agost de 2011. La creadora de La Comarcal explicitava la influència dels moviments de renovació pedagògica de Catalunya al País Valencià. Romero, pedagoga nata, continua vinculada al món educatiu més passional, convençuda de la necessitat que al país li cal una escola millor.

¹⁶³ COSTA, Adela. Entrevista amb l’autor. València, 29 de juliol de 2012. Parlant de les propostes pedagògiques que s’aplicarien a La Tramuntana, de la qual ella era fundadora, Adela Costa especificava el paper que van tenir els mestres en el moviment fusterià.

A partir de Joan Fuster i els seus escrits, la conformació de tot un sector cívic valencià ampli sembla que pot traduir-se, durant la transició, en un acostament cultural a Catalunya i l'inici d'un nou temps polític. La relació entre Catalunya i el País Valencià, i la defensa del marc nacional dels Països Catalans, però, no seran senzills. Tot i que dins de l'antifranquisme sí que s'assumia d'una manera difusa la necessitat d'articular el conjunt de territoris de parla catalana, aquesta concepció no era unànime i la seva prioritització era molt diversa segons les tendències de cada partit. Així, per exemple, l'Assemblea de Catalunya no assumeix la reivindicació dels Països Catalans com a pròpia, malgrat que bona part dels que hi participen hi són favorables. L'històric activista Josep Benet recordava que "l'Assemblea havia de ser un ens pragmàtic, de consens, i el tema dels Països Catalans creava problemes. Per això no es va assumir malgrat que molta gent de l'Assemblea n'era favorable".¹⁶⁴ El mateix succeeix quan el desembre de 1975 es constitueix el Consell de Forces Polítiques de Catalunya (CFPC) que, a diferència de l'Assemblea de Catalunya, està integrat exclusivament per partits polítics. Ja a la primera reunió del Consell, el 17 de desembre de 1975, "la supressió del mot Països Catalans és ocasionada per la bel·ligerància del PSUC", posició que defensava Antoni Gutiérrez Diaz, el Guti, i que era oposada a la que s'esgrimia, per exemple, des del Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN).¹⁶⁵ Tot i elidir-ne la reivindicació, poques setmanes després, el 31 de gener de 1976 es du a terme al monestir de Cura, a Mallorca, una reunió de coordinació entre l'Assemblea de Catalunya, el Consell de Forces Polítiques de Catalunya i els seus homòlegs valencians i illencs. La de Cura és l'única de les trobades conjuntes entre els organismes d'oposició dels tres territoris que tenen com a objectiu compartir els plantejaments de reivindicació i dissenyar els propers passos que ha de seguir l'antifranquisme una vegada el dictador ja havia mort al llit.¹⁶⁶

Amb la mort del dictador Francisco Franco, l'acabament del règim franquista es precipita. Després de la darrera etapa d'Arias Navarro al capdavant del govern espanyol, ja amb Joan Carles I com a rei, és Adolfo Suárez qui comanda la reforma del règim. Es

¹⁶⁴ VOLTAS, Eduard. "Les transaccions de la transició". *El Temps*, 2 de desembre de 1991, p. 10-13.

¹⁶⁵ BUCH, Roger. *L'herència del PSAN*. Barcelona: Editorial Base, 2012, p. 28-29.

¹⁶⁶ VOLTAS, Eduard. "Les transaccions de la transició". *El Temps*, 2 de desembre de 1991, p. 10-13.

legalitzen molts dels partits polítics i es convoquen les primeres eleccions democràtiques després de quaranta anys de dictadura. La data escollida és la del 15 de juny de 1977. Els comicis, que elegeixen unes corts constituents al conjunt de l'estat, de cara a elaborar la futura constitució, posen a prova la fortalesa electoral dels partits polítics existents sota el franquisme.

A Catalunya, on la victòria és dels socialistes, i on la UCD i el PSUC treuen un nombre important de suports, els partits del catalanisme nacional aconseguixen uns resultats destacats. En primer lloc el Pacte Democràtic per Catalunya, format a partir de la Convergència Democràtica de Catalunya (CDC) de Jordi Pujol, que queda en segona posició darrere el PSC. També la històrica Unió Democràtica de Catalunya (UDC), amb dos diputats, i Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) –malgrat la no legalització– amb un escó per a Heribert Barrera, aconseguixen representació a la cambra baixa. Aquests resultats garanteixen la veu i la força dels posicionaments dels partits d'estricta obediència catalana a Madrid, en un període de sessions que és especialment sensible per la futura configuració territorial de l'estat. A més, la presència de CDC i ERC al Congrés ajuda a projectar-los com a formacions amb possibilitats electorals reals, com es veurà a les generals i municipals de 1979 i, sobretot, a les primeres eleccions al restablert Parlament de Catalunya de 1980.

El cas del País Valencià és ben diferent. En l'escenari electoral del juny de 1977 hi trobem sobretot dues candidatures que defensen posicions polítiques nacionals: el Partit Socialista del País Valencià (PSPV) i la Unió Democràtica del País Valencià (UDPV). Ambdues formacions, d'arrel fusteriana, són favorables a les màximes quotes d'autogovern pel País Valencià i proposen una relació fluïda amb Catalunya i la resta de territoris del domini lingüístic amb qui comparteixen un marc cultural comú.

2.1.2 El PSPV: del Front al Moviment Socialista de Catalunya

El Partit Socialista del País Valencià (PSPV) prové de la generació universitària dels anys seixanta influïda per Joan Fuster. El seu nucli fundador era el grup d'estudiants que des de 1960 complementava les seves activitats lectives a la Universitat de València amb l'activisme antifranquista del Moviment Socialcristià Català (MOSCA), el petit

grup que formaren, i que posteriorment passà a anomenar-se Acció Socialista Valenciana (ASV), per finalment consolidar-se com Partit Socialista Valencià (PSV).¹⁶⁷

Aquest fil d'activisme polític esdevé una escola de formació pròpia per aquells joves que impulsen a València, amb el PSV, una alternativa antifranquista al Partido Comunista de España (PCE). Noms que destaquen després dins del món cultural, polític, acadèmic i de l'associacionisme valencià del darrer terç del segle XX n'eren el principal nucli: Eliseu Climent, Ferran Zuriaga, Vicent Àlvarez i Joan Francesc Mira. També Ricard Pérez Casado, Josep-Vicent Marquès, Josep Lluís Blasco, Vicent Ventura, Alfons Cucó, Ferran Martínez Navarro i Manuel Ardit. Amb ells, prop d'un centenar de quadres de l'ensenyament, de les entitats i de l'esquerra valenciana surten d'unes sigles que esdevenen icòniques pels seus fundadors.

Com hem fet referència amb el viatge de Pasqua de 1960, des del MOSCA-ASV-PSV es busca relacionar-se aviat amb l'activisme catalanista dels de Max Cahner, Raimon Galí, Jordi Pujol i Crist Catalunya (CC). Eliseu Climent en serà la punta de llança, trobant-se sovint amb Pujol i Cahner, que havien de desplaçar-se de vegades a València per qüestions professionals, a part de les de país. Ja en aquell temps, Jordi Pujol financaria per als valencians una acadèmia per a l'alfabetització d'obrers de la ciutat del Túria.¹⁶⁸ “Aquests primers contactes tendiren ràpidament a ampliar-se i enriquir-se”, com recordava Alfons Cucó, un dels seus protagonistes.¹⁶⁹ I aquesta ampliació de contactes es tradueix en dues direccions, la del Moviment Socialista de Catalunya (MSC) i la del Front Nacional de Catalunya (FNC). “Catalunya serà una referència

¹⁶⁷ D'aquest Moviment Social cristià Català (MOSCA, 1960) – Acció Socialista Valenciana (ASV, 1963) – Partit Socialista Valencià (PSV, 1965) iniciat a principis dels seixanta i que desenvoluparia el seu activisme fins a finals de la dècada, són les ja esmentades pintades de “Parlem valencià” i “Valencians, unim-nos”, que van marcar un punt d'inflexió dins l'antifranquisme, tot vinculant la lluita contra la dictadura amb la defensa de la llengua i la personalitat del País Valencià. Una escissió obrerista de 1966 i la sortida de dirigents per dedicar-se a temes culturals (1968) portarien a la seva lenta desaparició. Se'n parla amb detall a FERRÉ, Xavier. *Abans i després de Nosaltres, els valencians...*, p. 393-449.

¹⁶⁸ SANZ, Benito; NADAL, Miquel. *Tradició...*, p. 154-155.

¹⁶⁹ CUCÓ, Alfons. *País i estat: la qüestió valenciana*. València: editorial 3i4, 1989, p. 272-273.

social, cultural i política que impregnà tota la ideologia del grup”, assenyalaven Benito Sanz i Miquel Nadal.¹⁷⁰

Així, mitjançant el mateix Cahner, es concerta una trobada d'un nucli de valencians amb Joan Reventós, per forjar una aliança amb el Moviment Socialista de Catalunya. A través d'aquestes relacions bilaterals, a partir de 1964 el MSC de Joan Reventós, Josep Pallach i Jordi Estivill ajudaria a finançar les activitats dels valencianistes, alguns activistes valencians escriurien a la revista pellaquista *Endavant*, i els “músics” -com eren coneguts els militants del MSC- col·laborarien en alguns dels seus actes, com un homenatge a Joan Fuster, celebrat el 1968. “Aquests lligams i aquestes col·laboracions foren sempre limitades i delimitades a uns àmbits territorials perfectament establerts”, detallava Cucó.¹⁷¹

Els lligams entre els uns i els altres, amb una participació destacada d'Eliseu Climent, Joan Francesc Mira i Vicent Àlvarez, s'evidencien en l'acció exterior, on socialistes catalans i valencians coincideixen en reunions de coordinació a Itàlia i Alemanya on hi prenen part diferents partits socialistes de l'estat amb el propòsit d'establir una estructura de treball comuna entre tots ells. Els valencianistes també participen a través de Frederic-Pau Verrié i Josep Rodrigo, conjuntament amb els socialistes catalans, en jornades de reflexió a Sonnenberg (Alemanya).¹⁷² Josep Pallach era plenament conscient del valor del suport que des del MSC s'oferia a un PSV, tot ajudant a la seva consolidació,¹⁷³ en la línia del “reconeixement del conjunt que foren els Països Catalans, que en el passat i en el present volen un retrobament comú de la seva identitat”.¹⁷⁴ El vincle entre els socialistes catalanistes i els valencianistes -amb persones com Amadeu Cuito i Ricard Pérez Casado, que feien de pont- era tal que algun

¹⁷⁰ SANZ, Benito; NADAL, Miquel. *Tradició...*, p. 153. De les relacions entre el PSV, el MSC i el FNC també se'n parla a FERRÉ, Xavier. *Construcció nacional: trajectòries i referents*. Palma: Lleonard Muntaner, 2010, p. 75-76.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 273.

¹⁷² FERRÉ, Xavier. *Abans i després...*, 317, 377 i 395-407.

¹⁷³ RUBIOL, Glòria. *Josep Pallach i el Reagrupament*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 75-76. Així, “les relacions fraternals amb el PSV s'havien intensificat”. MARTÍN, J. Ll. (ed.). *Història del socialisme a Catalunya: 1940-1975*. Barcelona: Columna, 1994, p. 116.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 153.

exmilitant de València, com Josep Puertas, s'atreveria a dir que el PSV “era pràcticament una secció del MSC”. Si bé l’afirmació té un punt d’exageració, sí que Benito Sanz hi veu un cert vincle paternal, més que fraternal, per part de la formació catalana.¹⁷⁵ D’aquesta manera, és lògic que quan Ricard Pérez Casado l’any 1965 va a treballar a Barcelona entri a militar al MSC.¹⁷⁶

En paral·lel a la relació que manté amb el MSC, el Partit Socialista Valencià també té un contacte informal amb el Front Nacional de Catalunya (FNC), formació clandestina que maldava per recuperar els drets nacionals catalans des de la fi de la Guerra Civil.¹⁷⁷ El Front havia vist amb molt bons ulls l’aparició de *Nosaltres, els valencians*,¹⁷⁸ i tenia a la consciència el conjunt de territoris de parla catalana com a marc nacional, per bé que, com destaca l’historiador Fermí Rubiralta “ni els objectius estratègics ni els organitzatius tendeixen en la direcció d’una adopció clara del marc del Països Catalans”.¹⁷⁹ Així, tot i que pel FNC “a l’hora de la veritat, l’acció política continua reduïda i orientada al marc estricte del Principat”, sí que els sectors més joves i universitaris del partit, els que integraran el Bloc d’Estudiants Nacionalistes (BEN), tendeixen a interessar-se cada vegada més per la qüestió valenciana.¹⁸⁰ D’aquesta

¹⁷⁵ SANZ, Benito; NADAL, Miquel. *Tradició...*, p. 155-156.

¹⁷⁶ PÉREZ CASADO, Ricard. *Viaje de ida. Memorias políticas 1977-2007*. València, PUV, 2013, p. 43; RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 224.

¹⁷⁷ SANZ, Benito. *Los socialistas en el País Valenciano, 1939-1978*. València: IVEI, 1988, p. 47.

¹⁷⁸ FERRÉ, Xavier. *Abans i després...*, p. 8; DÍAZ i ESCULIES, Daniel; RENYER i ALIMBAU, Jaume; RUBIRALTA i CASAS, Fermí. *Una història del Front Nacional de Catalunya (1940-1990)*. Lleida: Pagès editors, 2006; SURROCA, Martí. *Memòries del Front Nacional de Catalunya. Cavalcant damunt d’estel*. Barcelona: Arrel editors, 2006.

¹⁷⁹ RUBIRALTA, Fermí. *Orígens i desenvolupament del PSAN. 1969-1974*. Barcelona: La Magrana, 1988, p. 64. Antoni Rico s’hi refereix com una “indefinició conceptual important” i que, en tot cas, el Front apostava per una estratègia i una tàctica confederals, segons la qual, més que constituir un partit del conjunt dels Països Catalans el que calia era coordinar partits dels diferents territoris. RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 180.

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 69-70. De fet, la capçalera de la revista que editaria el Bloc d’Estudiants Nacionalistes (BEN) explicitaria que anava dirigida no només als estudiants de les facultats barcelonines, sinó també als de les valencianes. El contacte entre el BEN i els activistes valencians també queda recollit a DÍAZ, Daniel; RENYER, Jaume; RUBIRALTA, Fermí. *Una història del Front Nacional de Catalunya (1940-1990)*. Lleida: Pagès editors, 2006, p. 82.

manera, des dels primers seixanta, integrants joves del Front com Josep Ferrer, Josep Maria Casablanca i Núria Codina van seguint les activitats dels valencianistes i estableixen un vincle “oficiós” amb el PSV.¹⁸¹ És així com entre d’altres col·laboracions i mostres de suport, a les pàgines de la revista del FNC, *Ara*, es posaria en valor el gener-febrer de 1968 la tasca realitzada pel PSV a favor de l’augment de la consciència nacional valenciana.¹⁸² De la mateixa manera que amb els valencians, des del Front Nacional de Catalunya també mantindrien “contactes sovintejats” amb actius de les Illes Balears, sobretot de Mallorca i Menorca.¹⁸³ Per Alfons Cucó, “les freqüents vingudes valencianes dels joves militants del Front -posteriorment del PSAN- tenien com a objectiu eixamplar i integrar els respectius territoris d’origen, el català i el valencià”.¹⁸⁴ La necessitat de compartir plantejaments i de saber-se amb suports externs resulta bàsic per entendre l’interès dels valencians en contactar amb les formacions polítiques de l’antifranquisme català. Per Cucó, més enllà de la influència montserratina, les relacions amb el MSC i el FNC farien que dins del PSV hi coexistissin dues concepcions, “les pro-reventosianes i les pro-frontistes. Una dialèctica que, tard o d’hora, condicionaria també el futur del col·lectiu i dels seus militants”.¹⁸⁵

A més de campanyes de sensibilització importants, els anys d’activisme efervescent del PSV estan marcats per debats interns entre els sectors més cultural i el més obrerista, liderat aquest segon per Vicent Álvarez, que se n’acaba escindint.¹⁸⁶ El conglomerat MOSCA-ASV-PSV que s’extingeix a finals de la dècada dels seixanta té una continuïtat

¹⁸¹ FERRÉ, Xavier. *Abans i després...*, p. 116-118; SANZ, Benito; NADAL, Miquel. *Tradicció i modernitat en el valencianisme*. València: Edicions 3i4, 1996, p. 227.

¹⁸² RUBIRALTA, Fermí. *Orígens i desenvolupament del PSAN...*, p. 93.

¹⁸³ *Ibidem*, p. 117.

¹⁸⁴ CUCÓ, Alfons. *País i estat...*, p. 273.

¹⁸⁵ *Ibidem*, p. 275.

¹⁸⁶ ÁLVAREZ, Vicent. Entrevista amb l’autor. València, 27 de juny de 2012. El dirigent històric del valencianisme fusterià explicava en la conversa les motivacions que van portar-lo a promoure, el 1966, una escissió obrerista al Partit Socialista Valencià. Els somnis revolucionaris de Vicent Álvarez el portaren a militar, després de la sortida del PSV, per considerar-los massa centrats en qüestions culturals i desentendre’s de la qüestió social, al Front Obrer de Catalunya (FOC) i a l’Organització de l’Esquerra Comunista (OEC), tot apropant-se al moviment obrer emergent.

pel que fa a l'ideari i en part dels seus integrants en els Grups d'Acció i Reflexió Socialistes (GARS).¹⁸⁷ Els GARS conflueixen amb grups socialistes valencians diversos, tot emulant, amb la Convergència Socialista del País Valencià, el procés de confluència de la Convergència Socialista de Catalunya de Joan Reventós, que té lloc també aquells anys. Si al Principat el procés d'unificació del socialisme es culmina primer amb el PSC-Congrés i després en l'actual Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE), la suma de les sensibilitats socialistes valencianes amb consciència nacional constitueixen el Partit Socialista del País Valencià (PSPV).¹⁸⁸

En el camp del socialisme de la primera meitat dels setanta i de la transició, les connexions entre Catalunya i el País Valencià també seran destacades. “Tenim relacions especials amb les organitzacions afins del Principat i les Illes”, destacava amb orgull Vicent Garcés, dirigent dels socialistes valencianistes.¹⁸⁹ D'aquesta manera, la Convergència Socialista del País Valencià (precedent del PSPV definitiu), mantindria vincles molt estrets amb la Convergència Socialista de Catalunya (futur PSC) i amb el Partit Socialista de les Illes (PSI), que aviat passaria a anomenar-se Partit Socialista de Mallorca (PSM). Amb l'objectiu d'establir una comissió d'enllaç i marcar unes pautes de coordinació en relació al desenvolupament del marc estatutari i la normalització lingüística celebren una trobada a Bell-lloc, a la Plana Alta, en una finca propietat del sociolingüista Vicent Pitarch. Allà, aquell 29 de febrer de 1976, les tres formacions van

¹⁸⁷ GARCIA BONAFÉ, Màrius. Entrevista amb l'autor. València, 22 d'agost de 2011. Un dels fundadors dels Grups d'Acció i Reflexió Socialista, provinent del PCE, explicava les seves vivències d'aquells anys, que li comportaren l'ingrés a presó el 1962, com a conseqüència de la lluita antifranquista. Bonafé, que establí l'entrevista a la Cafeteria Sant Patrici per recordar les tertúlies fusterianes, veia amb optimisme els canvis que s'estaven produint aquell any 2011 a la societat valenciana, la irrupció dels nous moviments socials i la possibilitat d'una nova manera de fer política.

¹⁸⁸ El nucli originari dels Grups d'Acció i Reflexió Socialistes (GARS) que ja utilitzava el nom de PSPV com a partit polític, confluí amb altres corrents socialistes valencianes com el grup de tretze professors universitaris agrupats en Socialistes Valencians Independents, els militants de Reconstrucció Socialista del País Valencià i el grup del Micalet que liderava el veterà Enric Tàrraga. En tot cas, del nou PSPV, els GARS en serien el nucli dur. El procés es detalla a SANZ, Benito; NADAL, Miquel. *Tradició i modernitat en el valencianisme*. València: Edicions 3i4, 1996, p. 259-260.

¹⁸⁹ FABREGAT, Amadeu. *Partits polítics al País Valencià 2*. València: Edicions 3i4, 1977, p. 62. El dirigent del PSPV (en procés de convergència) Vicent Garcés també en fa referència a FABREGAT, Amadeu. *Partits polítics...*, p. 71.

fundar una Coordinadora Socialista dels Països Catalans, per bé que els illencs hi eren com a observadors.¹⁹⁰

Per donar continuïtat a les relacions formalitzades, i a l'anàlisi i la política sobre Països Catalans que volien desenvolupar els socialistes, es duen a terme dues reunions més, el 25 de juny de 1976 a Maó, a Menorca, i a el 28 d'agost a Prada, a la Catalunya Nord, així com unes jornades celebrades del 10 al 12 d'octubre a Barcelona, ja amb el PSC-Congrés com a referent català, ajuden a conformar un projecte que seria efímer, tot i el ressò positiu de la iniciativa adoptada.¹⁹¹ Inspirats en la trobada conjunta d'organismes antifranquistes dels tres territoris que s'havai organitzat a Cura, a Mallorca, el gener de 1976, la Coordinadora apostava per donar suport actiu a altres iniciatives que englobessin els tres territoris: del Congrés de Cultura Catalana a la Universitat Catalana d'Estiu; de la Marxa per la Llibertat, al Segon Encontre de Ciències Socials dels Països Catalans, passant per les pedagògiques Escoles d'Estiu.¹⁹² Després d'algunes trobades i de visites com les de Joan Reventós a les comarques de Castelló, a Vilafamés, la coordinadora es fondria, amb la incorporació de catalans i valencians al PSOE.¹⁹³

A més, els socialistes catalans i valencians també formaven part de dos espais unitaris m s, que comparteixen amb d'altres organitzacions. El primer, la Conferència Socialista Ib rica (CSI), impulsada pel PSOE el 1974, i que tindria a Paris, al juny, la primera de les seves reunions, a l'aixoplug del Partit Socialista Franc s (PSF). El propòsit del PSOE no era altre que constituir una marca unitària homologable pel socialisme

¹⁹⁰ MOLLÀ, Toni. "Entrevista Vicent Pitarch. Vicent Pitarch, un optimisme tenaç". *El Temps*, 19 de maig de 1986, p. 20-22. Al voltant de la Coordinadora Socialista dels Països catalans vegeu: COLOMER, Jaume; AGUILERA, Cesáreo; SUBIRATS, Joan; VINTRÓ, Joan. *Els Grups polítics a Catalunya: partits i programes 2*. Barcelona: L'Avenç, 1976, p. 80; SANZ, Benito. *Los socialistas en el País Valenciano, 1939-1978*. València: IVEI, 1988, p. 144-145; ARNAL, Rafa. "Uns països sense política". A: *Nosaltres, exvalencians*. Barcelona: L'esfera dels llibres, 1988, p. 152-155; CATALÀ, Lluís. *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV, i PSPV-PSOE*. (Tesi doctoral). Alacant: Universitat d'Alacant, 2012, p. 527.

¹⁹¹ La crònica de les diferents trobades i acords a CUCÓ, Alfons; GARC S, Vicent; JUAN, Empar; SANCHIS, Joan. *Partit Socialista del País Valencià*. Editorial 3i4, 1977, p. 63-72.

¹⁹² *Ibídem*, p. 69.

¹⁹³ ARNAL, Rafa. "Uns països sense política". A: *Nosaltres, exvalencians*. Barcelona: L'esfera dels llibres, 1988, p. 137-168.

europèu de cara l'etapa posterior a la dictadura franquista. La CSI, on coincidirien Joan Reventós i Vicent Ventura, i que faria una nova reunió a a Bonn, el setembre del mateix 1974, amb la complicitat de l'SPD, duraria poc per les divergències internes entre el PSOE i la resta de socialismes territorials de l'estat.¹⁹⁴

El segon espai unitari en el què hi són presents tant els socialistes catalans com els valencians és la Federació de Partits Socialistes (FPS), nascuda el 1976 per tal de ser un organisme de coordinació de les esquerres socialistes amb consciència nacional dels diferents territoris de l'estat. En aquest hi tenen un paper destacat, a més de catalans, valencians i socialistes illencs, el Partido Socialista Galego (PSG) de Xosé Manuel Beiras; i l'Eusko Sozialistak (ES), que provinent del socialisme cristià acabarà formant part d'Herri Batasuna (HB), i també Reconstrucció Socialista d'Astúries i Múrcia, a més d'altres grups territorials d'Aragó, Andalusia, Canàries i Madrid.¹⁹⁵ En aquest marc, el valencianista Vicent Ventura criticaria durament les temptatives del PSC d'aproximar-se als de Felipe González i Alfonso Guerra.¹⁹⁶

El que va ser president del PSC, Isidre Molas, recuperant els anys del passat, recorda que “nosaltres sempre teníem la idea que el socialisme a les Illes i al País Valencià havia de trobar els propis plantejaments, i que no s'havia de subordinar ni formar un tot unificat amb el de Catalunya, ni amb el d'Espanya. Havien de trobar el seu camí”.¹⁹⁷ Tot i així, Benito Sanz apunta que el PSPV tenia “un cert mimetisme” respecte el PSC, sobretot pel que té a veure amb el procés de convergència entre les diferents sensibilitats

¹⁹⁴ COLOMÉ, Gabriel (Coord.). *El Partit dels Socialistes de Catalunya: estructura, funcionament i electorat (1978-1984)*. Barcelona: edicions 62, 1989, p. 21-22; ARNAL, Rafa. “Uns països sense política”. A: *Nosaltres, exvalencians*. Barcelona: L'esfera dels llibres, 1988, p. 144-145.

¹⁹⁵ PAYERAS, Miquel. “PSM: de les catacumbes al poder”. *El Temps*, 20 de febrer de 2001, p. 28-30; COLOMER, Jaume; AGUILERA, Cesáreo; SUBIRATS, Joan; VINTRÓ, Joan. *Els Grups polítics a Catalunya: partits i programes 2*. Barcelona: L'Avenç, 1976, p. 84; CUCÓ, Alfons; GARCÉS, Vicent; JUAN, Empar; SANCHIS, Joan. *Partit Socialista del País Valencià*. Editorial 3i4, 1977, p. 73-74. També se'n fa referència des del punt de vista dels gallecs a DIÉGUEZ, Uxío-Breogán. *Nacionalismo galego. Desarticulación, resistència e rearticulación (1936-1975)*. (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona, 2014, p. 352.

¹⁹⁶ SANZ, Benito. *Los socialistas en el País Valenciano, 1939-1978*. València: IVEI, 1988, p. 315.

¹⁹⁷ RIMBAU, Enric. “Entrevista Isidre Molas. Reventós era un referent d'honestedat política”. *El Temps*, 20 de gener de 2004, p. 40-42.

socialistes. Mentre que a Catalunya el procés fins a la conformació del PSC definitiu seria real, en el cas del País Valencià la voluntat d'aglutinar tendències diverses en unes mateixes sigles seria més aviat estètic, amb la mirada posada a Barcelons.¹⁹⁸ En les relacions entre el PSPV i els socialistes catalans hi ha una peça clau que fa de pont. És Ernest Lluch, que té doble militància política, als socialistes valencians i als catalans, ja que després de ser expulsat de la Universitat de Barcelona per dur a terme activitats antifranquistes, s'instal·la a València, on fa de professor a la Universitat de València. La figura de Lluch serà clau pel futur del PSPV i l'entrada del socialisme valencianista al PSOE.

Malgrat les expectatives de l'esquerra fusteriana per la forta incidència que tenien a la universitat, on els plantejaments fusterians eren atractius per als joves polititzats de les aules i el món intel·lectual, el resultat de les urnes del juny de 1977 els deixen fora del Congrés de Diputats. Els escassos trenta mil vots, que suposen poc més d'un 1'5% dels sufragis, generen de retruc un debat intern sobre com ressituar-se en el mapa polític que naixia. La complexitat del missatge exposat; la inexistència de mitjans de comunicació potents afins al discurs de la formació; una escissió a pocs mesos dels comicis –la Unió Socialista del País Valencià, dirigida pels germans Joan i Vicent Garcés– que es vincularia ràpidament al Partido Socialista Popular (PSP) de Tierno Galván; i el fet de competir contra una marca històrica com la del PSOE impedeix la consolidació d'un espai propi de l'esquerra fusteriana.

Els resultats electorals, i els deutes econòmics que se'n deriven, condueix el PSPV cap a la seva integració al PSOE, encara que una part significativa dels socialistes valencianistes no fan el pas i acaben en altres projectes. El de l'entrada al PSOE és un camí que també fan els escindits de la Unió Socialista dels Garcés, que tan sols aconseguixen un diputat. Aquesta integració del socialisme valencià és instigada d'una manera important per Ernest Lluch, que, com emfasitzava Isidre Molas, era qui portava els temes valencians del PSC, més que el mateix Joan Reventós, cara visible dels socialistes catalans.¹⁹⁹ Els exPSPV, que incorporen les seves sigles a la formació

¹⁹⁸ SANZ, Benito. *Los socialistas en el País Valencià, 1939-1978*. València: IVEI, 1988, p. 309-311.

¹⁹⁹ RIMBAU, Enric. "Entrevista Isidre Molas. Reventós era un referent d'honestat política". *El Temps*, 20 de gener de 2004, p. 40-42.

resultant, PSPV-PSOE, aporten una part dels quadres institucionals de la futura autonomia, però no acabaran influint tant com haurien volgut en el posicionament ideològic dels socialisme valencià.²⁰⁰ La diferència entre els processos unificadors del socialisme català i el valencià, i això també tindrà un pes en l'estructuració orgànica de les formacions, és que el PSC es va presentar amb el PSOE ja a les primeres eleccions de 1977, mentre que el PSPV entra dins el partit de González i Guerra després, una vegada ja havien mesurat el suport electoral de cadascú.

L'entrada de formacions socialistes territorials al PSOE és una operació que es repeteix a les esquerres d'arreu de l'estat, excepte a Galícia i les Balears. Precisament el cas illenc és significatiu, perquè tant a Catalunya com al País Valencià, s'acaba format el PSC-PSOE i el PSPV-PSOE, i en canvi a les illes no. El Partit Socialista de les Illes – després Partit Socialista de Mallorca i Partit Socialista de Menorca– decideix no integrar-se dins del PSOE i, amb uns anys de marge valoren que certament aquella havia estat una decisió encertada. L'evolució del PSC i del PSPV no els convenç, ja que, per als illencs, aquella operació “no ha servit absolutament per a res (el PSOE presenta un projecte de modernització d'Espanya, d'assimilació cultural i política de les nacionalitats, tremendament eficaç (...)) La participació dels companys del PSPV i el PSC en aquesta operació ha estat, doncs, completament negativa per al nacionalisme i per a l'esquerra”.²⁰¹

²⁰⁰ SOLER, Vicent. Entrevista amb l'autor. València, 27 de juny de 2011. L'actual conseller d'Hisenda de la Generalitat Valenciana explicava les circumstàncies que van portar al Partit Socialista del País Valencià a entrar dins del PSOE, després de la desfeta dels primers a les eleccions generals de 1977. La frustració dels militants del PSPV va conduir-los a incorporar-se al partit on, des de l'esquerra valencianista, podien seguir treballant pels seus objectius. En el cas de Soler, que actualment fa classes a la Facultat d'Economia del Campus de Tarongers de la Universitat de València, després del seu pas per la Conselleria d'Administració Pública 1985-1987 i la vicepresidència de les Corts Valencianes 1987-1995, va fer aprovar per unanimitat l'ordenança de normalització lingüística a l'Ajuntament de València, d'on era regidor.

²⁰¹ ALOI, M. “Entrevista a Mateu Morro. Les operacions estatals actuen contra el nacionalisme”. *El Temps*, 1 de setembre de 1986, p. 12-13.

2.1.3 El PSUC, el PSAN i l'esquerra revolucionària

Un PSUC al País Valencià?

A més de les esquerres catalanes i valencianes que podien homologar-se als partits socialdemòcrates europeus, com és el cas del PSC i el PSPV, un paper cabdal durant l'antifranquisme i la transició el té el Partit Comunista d'Espanya (PCE) al conjunt de l'estat i al País Valencià, i el PSUC a Catalunya. Quina era, doncs, la relació entre els comunistes catalans i els del País Valencià? Era el PSUC partidari d'impulsar una política reivindicativa de Països Catalans?

La posició del PSUC respecte aquesta qüestió, no prioritària per a ells, havia anat evolucionant des dels anys seixanta. Les posicions, internament, eren ambivalents. Mentre uns reduïen la seva visió de Catalunya a les quatre províncies, com lamentava una carta publicada a *Horitzons*, la revista del PSUC, el 1961, altres apostaven per connectar amb l'activisme valencianista dels seguidors de Joan Fuster.²⁰² Així, mentre un sector considerava que els Països Catalans eren “una reminiscència de la ideologia imperialista de la gran burgesia catalana”,²⁰³ altres s'implicaven i donaven suport a les noves generacions del valencianisme fusterià, com seria el cas de Rafael Ribó. Calia analitzar un projecte com el dels Països Catalans, a part del “Problema Nacional Català” que debatia el PSUC?²⁰⁴

Aquesta diferència de punts de vista que no només abraçaria la dècada dels seixanta, sinó també la dels primers setanta. És llavors quan el PSUC seria una de les formacions que limitaria la reivindicació dels Països Catalans a les plataformes unitàries de l'oposició antifranquista, per molt que personalitats destacades del mateix partit n'eren

²⁰² “¿Per què Horitzons redueix la seva visió de Catalunya al territori de les “cuatro provincias?”. *Horitzons*, núm. 3 (segon trimestre de 1961), p. 59. Sobre els debats del PSUC al voltant dels Països Catalans vegeu PALA, Giaime. *El PSUC: l'antifranquisme i la política d'aliances a Catalunya (1956-1977)*. Barcelona: Base, 2011, p. 59-60. RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p.197-222.

²⁰³ “¿Per què Horitzons redueix la seva visió de Catalunya al territori de les “cuatro provincias?”. *Horitzons*, núm. 3 (segon trimestre de 1961), p. 59

²⁰⁴ PALA, Giaime. *Cultura clandestina: los intelectuales del PSUC bajo el franquismo*. Granada: Comares, 2016, p. 63.

clarament favorables. L'exemple més clarificador el trobem quan l'estiu de 1976 el Comitè Executiu del PSUC s'oposa que l'Assemblea de Catalunya doni suport a les reivindicacions autonomistes de la Taula de Forces Polítiques i Sindicals del País Valencià, ja que per als comunistes, impulsar ara un govern provisional de la Generalitat Valenciana "introduiria un greu obstacle per arribar a un acord de l'oposició democràtica a tot Espanya".²⁰⁵ Pels historiadors Carme Molinero i Pere Ysàs, tot i que aquesta posició del PSUC no implicava qüestionari el dret a l'autonomia del País Valencià, sí que seria criticada per grups molt diversos, tant del nacionalisme valencià, com de diferents sensibilitats de l'esquerra.²⁰⁶ Una d'aquestes crítiques arribaria el mateix agost de 1976, quan el dirigent liberal valencianista Francesc de Paula Burguera és molt crític amb el secretari general del PSUC Gregorio López Raimundo, i l'acusa de considerar les aspiracions autonòmiques del valencians com a equivalents a les de qualsevol altre territori de l'estat. Així, des del valencianisme es critica que els comunistes catalans prioritzin l'obtenció de l'autonomia per part de les nacionalitats històriques de l'estat: Catalunya, el País Basc i Galícia i, en tot cas, deixin les reivindicacions nacionals d'altres territoris per quan la democràcia ja s'hagi consolidat.²⁰⁷

La posició del PSUC al voltant dels Països Catalans queda explícita el 1976 a les jornades sobre la qüestió que es duen a terme a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, on "es van contraposar les concepcions dels independentistes i l'esquerra comunista i socialista".²⁰⁸ En aquell marc, on participen intel·lectuals de les diferents

²⁰⁵ MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. *Els anys del PSUC: el partit de l'antifranquisme, 1956-1981*. Barcelona: Avenç, 2010, p. 213. Per Jaume Renyer, la figura clau del PSUC "que defensa el veto al secretariat de la Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya a la petició d'autonomia del País Valencià" seria el comunista empordanès Carles Causa, partidari que fossin Catalunya, el País Basc i Galícia els que demanessin "el restabliment dels estatuts històrics". RENYER, Jaume. *L'esquerra de la llibertat...*, p. 93.

²⁰⁶*Ibidem*, p. 214.

²⁰⁷ BURGUERA, Francesc de Paula. "El País Valencià, discriminat". *Avui*, 35 d'agost de 1976, recollit a FURIÓ, Antoni; FERRANDO, Antoni (ed.). *Francesc de Paula Burguera. L'obsessió pel país*. València: PUV, 1998, p. 177-180.

²⁰⁸ RENYER, Jaume. *L'esquerra de la llibertat...*, p. 91-97. Per Jaume Renyer, les Jornades de Debat sobre els Països Catalans celebrades a Barcelona l'octubre de 1976 formen part d'aquelles trobades que al llarg dels anys de la transició posarien sobre la taula la necessitat d'articular elements entre els diferents territoris de parla catalana. A més d'aquesta, caldria fer

formacions polítiques antifranquistes, el PSUC defensa que els Països Catalans són societats diferenciades, per bé que tenen elements comuns indiscutibles i interessos coincidents.²⁰⁹ Així, l'aleshores dirigent del PSUC, Rafael Ribó defensa a les jornades que “als Països Catalans hi ha un conjunt de factors històrics, culturals i lingüístics, que marquen una especificitat nacional i que en defineixen una base sobre la qual és susceptible avui, i possiblement en el futur, de bastir un moviment polític de reivindicació col·lectiva.”²¹⁰ El fet que en fos susceptible, no vol dir, però, que aquella actuació política fos prioritària per al PSUC, com lamentaria l'activista valencià Vicent Àlvarez.²¹¹ Vist des de l'actualitat, el fins fa poc dirigent d'Iniciativa, Jaume Bosch, afirma que “els posicionaments del PSUC de 1976 s'han mostrat vàlids a l'hora d'abordar la realitat que ens ha tocat viure des de llavors”.²¹² Tot i així, els plantejaments del PSUC es contraposaven en aquell fòrum amb els d'aquells partits que, com el Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN), defensaven que els Països Catalans eren en si mateixos una nació i que calia treballar en tot el seu conjunt per aconseguir-ne l'alliberament nacional.²¹³

Sigui com sigui, en el projecte de programa del PSU per al 4t Congrés de la tardor de 1977 es fa referència als Països Catalans, entenent que és una “realitat que conté elements nacionalitaris”, encara que ells no poden identificar-lo com un marc que tingui una “consciència nacional única”.²¹⁴ Per intentar fer aflorar el debat i oferir reflexions

esment del Col·loqui d'Historiadors, que va tenir lloc a Barcelona el maig de 1974; el I Encontre de Ciències Humanes i Socials, que es va desenvolupar a Perpinyà el març de 1976; i el II Encontre, que va celebrar-se a Mallorca el desembre de 1978. Renyer també en parla a RENYER, Jaume. *Catalunya, qüestió d'estat...*, p. 18-30; DURAN, Lluís. *El Congrés de Cultura Catalana i la transició política*. Barcelona: FCCC - Ajuntament de Barcelona, 2016, p. 38.

²⁰⁹ BOSCH, Jaume. “Del PSUC a ICV, el debat dels Països Catalans”. *El Temps*, 23 de juliol de 2016.

²¹⁰ RIBÓ, Rafael. “Conceptes polítics i realitat nacional”. *Jornades sobre els Països Catalans*, Facultat de Dret de la UB, 1976

²¹¹ SANZ, Benito; NADAL, Miquel. *Tradició i modernitat en el valencianisme*. València: Edicions 3i4, 1996, p. 158-159.

²¹² BOSCH, Jaume. “Del PSUC a ICV, el debat dels Països Catalans”...

²¹³ *Ibidem*.

²¹⁴ “La raó d'aquest número”. *Nous Horitzons*, núm. 47/48 (octubre-novembre 1978), p. 4.

d'interès que anessin més enllà del “problema nacional català”, l'octubre-novembre de 1978 la revista *Nous Horitzons* dedica un número monogràfic, el 47-48, a l'àmbit nacional dels Països Catalans.²¹⁵ Al número, que el consell de redacció demana que no s'interpreti com a “imperialista” ni “paternalista”, hi col·laboren personalitats com Joan Fuster, Vicent Ventura, Sanchis Guarner, Vicent Andrés Estelles i Ovidi Montllor, a més de destacats militants del comunisme valencià com Gustau Muñoz, Doro Balaguer i Antonio Palomares. Com fèiem referència, una de les figures clau del PSUC que defensa la necessitat de reflexionar al voltant dels Països Catalans és Rafael Ribó. L'actual Síndic de Greuges, en el seu article al monogràfic, explicita que “ningú que tingui dos dits de front i un sentit polític democràtic no negarà la identitat lingüística i cultural” i, d'aquesta manera, advoca per una “coordinació orgànica efectiva”, en el terreny cultural, entre el PSUC, el PCPV i el Partit Comunista de les Illes.²¹⁶

Dins el propi PCE valencià, però, les posicions tampoc són unànimes. Als anys cinquanta i seixanta, al País Valencià, primer el Front Marxista Valencià (FMV) i després el Partit Socialista Valencià (PSV) plantegen una alternativa d'esquerres i amb consciència nacional al Partit Comunista, reticent com era a acceptar els plantejaments fusterians de *Nosaltres, els valencians*.²¹⁷ Pel que fa al FMV, creat per membres formats a la Joventut de Lo Rat Penat, els nexes i les tibantors amb el PCE són especialment interessants. Alguns dels militants destacats del Front tenien un interès destacat en què el PCE assumís també la reivindicació nacional valenciana i, en qualsevol cas, apostaven per entrar a militar al PSUC, formant-ne una secció valenciana. Tot i aquest propòsit que Francesc Codonyer i Eugeni Boscà, del FMV, van exposar a Pere Ardiaca, el membre del Comitè Central del PSUC els va fer evident que la seva era una formació

²¹⁵ Francesc Vallverdú destaca aquest número de *Nous Horitzons* com una de les aportacions especials del PSUC en relació al fet nacional i els Països catalans a VALLVERDÚ, Francesc. “La cultura catalana i la qüestió nacional (1960-1979)”. A: CEBRIAN, Carme. *Nous Horitzons: l'optimisme de la voluntat: revista teòrica i cultural del PSUC*. Barcelona: El Viejo Topo, 2011, p. 85-102; RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 449-458.

²¹⁶ RIBÓ, Rafel. “Països Catalans de la definició a la Constitució”. *Nous Horitzons*, núm. 47/48 (octubre-novembre 1978), p. 26-32. Aquest és un article que anteriorment s'havia publicat al diari *Avui* el 21 d'octubre de 1978. Antoni Rico fixa en Francesc Vallverdú, Rafael Ribó, Pierre Vilar, Josep Fontana o Xavier Folch, els militants del PSUC més influïts per les tesis de Joan Fuster. RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 81-82.

²¹⁷ SANZ, Benito; NADAL, Miquel. *Tradició i modernitat...*, p. 158-159.

pensada exclusivament per a Catalunya.²¹⁸ Des de fora de la formació, veus com la de Jordi Carbonell també defensaven l'interès que podria suscitar la formació d'un partit comunista únic per tots els Països Catalans, sempre que aquest sorgís “no imposat des de Barcelona, sinó desenvolupat lliurement a cada un d'aquests territoris”. Així, Carbonell entenia que era injust i negatiu políticament impedir aquest desenvolupament.²¹⁹

Tanmateix, i malgrat la negativa del PSUC d'ampliar-se al País Valencià, la influència de les tesis de Fuster comencen a impregnar al PCE valencià durant la transició, amb persones destacades dels comunistes valencians que se senten clarament fusterianes. Aquests dirigents incideixen en la necessitat de valencianitzar el discurs del partit i en l'assumpció de les sigles “PV” per part de la formació, que passa a anomenar-se Partit Comunista del País Valencià (PCPV) a partir de 1976. Tot i així, el cert és que internament existeix una pluralitat ideològica important entre dos sectors diferenciats: d'una banda, aquells més ortodoxos, vinculats a l'obrerisme, i amb menys impregnació fusteriana, com Antonio Palomares; d'altra banda, els sectors més culturals, propers a l'eurocomunisme, que s'emmirallen en el PSUC, com Doro Balaguer, Ernest Garcia, Emèrit Bono i Gustau Muñoz.²²⁰ Tot i així, també des d'aquest sector assumeixen que les diferències entre el PSUC i el PCE de València són evidents: “El PSUC neix de la confluència, en un moment determinat, d'una sèrie de grups. És un fet concret que es donà a Catalunya i que, en canvi, no s'ha produït al País Valencià”, afirmava Emèrit Bono.²²¹

Al mateix temps, un altre membre destacat dels comunistes valencianistes com era el pintor Doro Balaguer critica que els oficialistes fossin reticents a reivindicar els “problemes específics del poble valencià” i que consideressin el nacionalisme valencià

²¹⁸ Per conèixer aquests intents del Front Marxista Valencià de crear un Partit Comunista Valencià, de lliurar un informe sobre la seva concepció nacional a Santiago Carrillo i de crear una secció valenciana del PSUC, vegeu, FERRÉ, Xavier. *Abans i després...*, p. 83-89. També se'n parla a SANZ, Benito; NADAL, Miquel. *Tradició i modernitat...*, p. 74.

²¹⁹ DDAA. *PSUC: Per Catalunya, la democràcia i el socialisme*. Barcelona: l'Avenç, 1976, p. 161-162.

²²⁰ BODOQUE, Anselm. *Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques...*, p. 19.

²²¹ FABREGAT, Amadeu. *Partits polítics al País Valencià*. València: Edicions 3i4, 1977, p. 85.

com un assumpte cultural “de minories petitburgeses”.²²² Dins del mateix partit, en canvi, Antonio Palomares considerava negativa l'experiència del Congrés de Cultura Catalana de 1975-1977, negava -com Carrillo- el concepte de Països Catalans i expressava que “la catalanitat dels valencians” que defensava Fuster, “objectivament no existeix”.²²³ De la mateixa manera, Palomares considerava que la distància existent entre el PSUC i el PCE era un mal exemple per als comunistes d'altres territoris.²²⁴ En aquest context, un punt de consens entre els dos sectors és el Projecte de Programa del PCPV publicat al primer número de la revista *Cal dir*, del setembre de 1978, en el qual s'explicita que existeix “una identitat lingüística entre Catalunya, les Illes i el País Valencià” i que existeix una “comunitat cultural compartida pels tres pobles”, però frenant qualsevol plantejament polític, per considerar-lo impossible i perquè “bloquejaria”, “posaria obstacles” i “frustraria” el procés autonòmic al País Valencià.²²⁵

En paral·lel, la timidesa nacional del PCE valencià de Palomares fa que un grup de comunistes valencians vinculats anteriorment al Front Marxista Valencià (FMV) dels anys cinquanta apostin el 1978 per crear unes noves sigles: el Partit Socialista Unificat del País Valencià (PSUPV). Tenen l'objectiu de convertir-se en l'homòleg valencià d'un PSUC que per a ells seguia sent el partit referent de l'antifranquisme. Tot i la voluntat del PSUPV i les converses que mantenen Antoni Bargues i Domènec Serneguet amb dirigents del PSUC, els catalans no estan interessats en apadrinar el naixement de la nova formació valenciana. El PSUPV s'aproparà al PSAN i, als vuitanta, acaba endinsant-se a la Unitat del Poble Valencià (UPV).²²⁶ Un dels promotors d'aquesta idea d'un comunisme valencià autòcton era l'activista Enric Tàrrega, que “era partidari de fer un PSUC, com el català, i de la unió dels PSUC de Catalunya, Illes

²²² BALAGUER, Doro, “Partits, Constitució i autonomia al País Valencià”. *Nous Horitzons*, núm. 47/48 (octubre-novembre 1978), p. 78-85.

²²³ PALOMARES, Antonio. “Sobre el País Valencià”, *Nous Horitzons*, núm. 47/48 (octubre-novembre 1978), p. 105-112; CEBRIAN, Carme. *Estimat PSUC*. Barcelona: Empúries, 1997, p. 266.

²²⁴ CEBRIAN, Carme. *Estimat PSUC*. Barcelona: Empúries, 1997, p. 266-267.

²²⁵ “L'opinió del PCPV i del PCE a les Illes”. *Nous Horitzons*, núm. 47/48 (octubre-novembre 1978), p. 155.

²²⁶ BARGUES, Antoni. Entrevista amb l'autor. València, 28 de juliol de 2012. També se'n parla a FERRÉ, Xavier. *Abans i després...*, p. 87-91.

Balears i País Valencià, no només en allò cultural i lingüístic, sinó també en allò polític”.²²⁷

De la mateixa manera que l'esquerra socialdemòcrata, i que el binomi entre el PCE i el PSUC, dins de l'heterogeni món de les esquerres antifranquistes existien infinitat de grups i grupuscles d'àmbit català, valencià o estatal que, d'una manera o d'una altra, mantenien contacte amb formacions i persones d'una banda i l'altra del Sénia. “tots intentàvem mantenir unes relacions de germanor ben especials amb els nostres homònims del nord enllà”, explicitava l'exmilitant del PSPV Rafa Arnal.²²⁸ És el cas, a la dècada dels anys seixanta, del Front Obrer de Catalunya (FOC) que tot i estar vinculat al Frente de Liberación Popular (FLP) disposaria d'una secció valenciana pròpia, i on un dels seus noms destacats provindria del fusterià PSV, el de Vicent Àlvarez, fet que ajudava que el FOC valencià assumís la qüestió nacional.²²⁹ Ell mateix seria després, ja als setanta, secretari general de l'Organització de l'Esquerra Comunista (OEC) al País Valencià, amb qui mantindria molta relació amb els seus homòlegs catalans i amb els comunistes mallorquins de Mateu Morro. Una altra de les sigles de l'època, les de la catalana Bandera Roja (BR) tindrien al País Valencià, des de 1972, a través de l'Organització Comunista d'Espanya (OCE), un dels seus principals bastions de militància.²³⁰ D'altra banda, la Lliga Comunista Revolucionària (LCR), tot i ser d'àmbit estatal, a partir de 1976 es declararia defensora del dret d'autodeterminació i dels Països Catalans.²³¹ També el Partit Carlí de Catalunya, el País Valencià i les Illes tenien certa coordinació i el juny de 1976 celebrarien una trobada conjunta al monestir

²²⁷ SANZ, Benito. *Los socialistas en el País Valenciano, 1939-1978*. València: IVEI, 1988, p. 126.

²²⁸ ARNAL, Rafa. “Uns països sense política”. A: *Nosaltres, exvalencians*. Barcelona: L'esfera dels llibres, 1988, p. 141.

²²⁹ FERRÉ, Xavier. *Abans i després...*, p. 333-334

²³⁰ FABREGAT, Amadeu. *Partits polítics al País Valencià*. València: Edicions 3i4, 1977, p. 51-68.

²³¹ BUCH, Roger. *El Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN) (1968-1980). Evolució política i anàlisi interna d'un partit revolucionari i independentista*. (Tesi doctoral). Barcelona: UB, 2010. p. 228. https://ddd.uab.cat/pub/tesis/2010/hdl_10803_52648/rbr1de1.pdf

de Sant Miquel de Cuixà “per la seva similar idiosincràsia”.²³² Els autogestionaris, en paraules de la seva dirigent valenciana, Laura Pastor, eren conscients de compartir una llengua, una cultura i “una antecedents històrics de confederació”.²³³

La formació amb més coordinació als territoris de parla catalana era, però, el Moviment Comunista. Així, hi havia una mateixa sintonia entre les federacions del Moviment Comunista de Catalunya, del País Valencià i de les Illes Balears. Els militants de l'àmbit lingüístic d'aquesta organització marxista leninista amb arrels a l'esquerra abertzale, formaven per elles mateixes un Moviment Comunista dels Països Catalans, dins del partit d'àmbit estatal nascut el 1972. La sensibilitat nacional dels seus militants, que s'apropiaven a l'esquerra fusteriana en el cas valencià i a la Crida a la Solidaritat a Catalunya, expliquen aquesta voluntat de coordinar-se confederalment i la celebració de diverses trobades entre la seva militància.²³⁴

Com el PSPV, la resta de formacions marxistes-leninistes, trotskistes, estalinistes o maoistes que havien estat conspirant contra el règim franquista i que havien patit exili, tortures i presó tampoc van veure realitzades, a partir de 1977, les seves expectatives. “Tot i la seva activa lluita contra la dictadura, no tingueren la capacitat d'oferir un projecte que l'electorat escollís, en el moment de centrar l'activitat política en les comtesses electorals” explica Enric Jordà, històric del moviment revolucionari valencià.²³⁵

²³² DURAN, Lluís. Conversa amb l'autor. Barcelona, 24 d'abril de 2018; COLOMER, Jaume; AGUILERA, Cesáreo; SUBIRATS, Joan; i VINTRÓ, Joan. *Els Grups polítics a Catalunya: partits i programes 2*. Barcelona: L'Avenç, 1976, p. 34.

²³³ FABREGAT, Amadeu. *Partits polítics al País Valencià*. València: Edicions 3i4, 1977, p. 109-110.

²³⁴ FABREGAT, Amadeu. *Partits polítics al País Valencià*. València: Edicions 3i4, 1977, p. 36.

²³⁵ JORDÀ, Enric. Entrevista amb l'autor. Tarragona, 7 de setembre de 2012. Jordà relata els marcs teòrics i organitzatius de l'esquerra revolucionària al País Valencià. La seva força i les divergències internes que tingueren entre diferents grupuscle fins ben entrada la dècada dels vuitanta. El veterà activista, ha estat sempre vinculat al món polític extraparlamentari. Havent passat pel Partit Socialista Valencià, continuà treballant pel canvi social des de l'Organització de l'Esquerra Comunista i el Moviment Comunista del País Valencià.

El PSAN, el partit dels Països Catalans

Si parlem dels Països Catalans durant els anys del darrer franquisme i de la transició, hem de parlar del Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN), partit degà de l'independentisme de les darreres dècades. El PSAN, fundat el 1968-1969 com a escissió amistosa esquerrana del Front Nacional de Catalunya (FNC), és la primera formació política que inclou els Països Catalans com a marc nacional de referència, com a subjecte polític i com una dels seves dues raons de ser, juntament amb el de la independència com a quelcom indissociable del socialisme. Els germans Carles i Rafel Castellanos, les germanes Blanca i Eva Serra, Josep Ferrer, Joan Josep Armet i Teresa Alabèrnia en són alguns dels seus primers dirigents.²³⁶

Inicialment present a Catalunya, el PSAN va estar interessat en teixir complicitats amb formacions d'arreu de l'àmbit lingüístic. És el cas de l'Esquerra Catalana dels Treballadors (ECT) i el Comitè Rossellonès d'Estudis i d'Animació (CREA) a la Catalunya Nord. Al País Valencià, els principals contactes són amb el Partit Socialista Valencià (PSV), que en aquells moments ja es fonia, i amb a l'esquerra heterodoxa de Germania Socialista, liderada pel sociòleg Josep Vicent Marquès, que tot i estar oberts als Països Catalans ja situaven el País Valencià com a marc referencial d'actuació política. Poc després, però, el PSAN té la voluntat d'estendre's orgànicament al conjunt de territoris de parla catalana per tal de fer evident els seus plantejaments. Ho fa, després de la forta escissió que pateix per part dels que després s'anomenaran PSAN-Provisional. Així, després d'unes jornades de captació a València amb dirigents del partit com Carles-Jordi Guardiola, Joan Armet, Josep Maria Lòpez Llaví o Jordi Altarriba, el 1974 es constitueix al País Valencià.²³⁷ Des d'un parell d'anys després, el 1976 també es disposa d'un nucli estable a les Illes Balears. D'aquesta manera, a partir dels contactes formats a la Universitat Catalana d'Estiu de Prada de Conflent, el PSAN

²³⁶ Si en pàgines precedents hem fet esment les relacions prèvies que els joves del Front Nacional de Catalunya tenien amb grups del neovalencianisme, després de l'escissió del PSAN, des del FNC es faran també algunes actuacions a favor del marc nacional dels Països Catalans i, fins i tot, la tardor de 1971 s'editarà un butlletí específic destinat al conjunt de territoris de parla catalana, com a suplement de la seva capçalera, l'*Ara*. DÍAZ, Daniel; RENYER, Jaume; RUBIRALTA, Fermí. *Una història del Front Nacional de Catalunya (1940-1990)*. Lleida: Pagès editors, 2006, p. 107.

²³⁷ SANCHIS, Vicent. "Entrevista a Josep Guia. El PSAN era el partit de Joan Fuster". *El Temps*, 1 de desembre de 2015, p. 22-26.

engega una cèl·lula independentista al País Valencià de la què forma part el que després seria la cara visible del partit, Josep Guia Marin, així com Maria Conca, i alguns dels que més endavant són peces clau de l'esquerra valenciana.²³⁸

Podem veure en el PSAN “la plasmació del fusterianisme radical i del pancatalanisme en totes les conseqüències”, en paraules del politòleg Roger Buch. Es tracta del primer partit que té presència real al conjunt de territoris de parla catalana, més enllà del simbolisme, tal com es plasma en la revista *Lluita*, publicada fins el 2015. El nom de la formació i la Declaració Política de Principis no era pas vaporosa.²³⁹ Aquest document de principis en què es defensa la pràctica dels Països Catalans, vinculant-los al projecte independentista, es du a la pràctica d'una manera encara més clara quan, a partir de 1977, la direcció del partit es porta conjuntament des de Barcelona i València, amb reunions de l'executiva alternativament a una ciutat i a l'altra, i amb Assemblees de Representants i reunions del Comitè Central a Vinaròs. Amb el lideratge de Josep Guia, Josep Lluís Blasco i Francesc Candela, el pes dels valencians serà realment important. Durant el segon lustre de la dècada dels setanta, el 40% de la militància del PSAN és valenciana, segons una estimació de Buch.²⁴⁰

El marc nacional defensat pel PSAN és el que fa que durant les tres dècades següents, bona part de les organitzacions independentistes catalanes assumeixin amb més o menys contundència, o amb més o menys grau de realisme, el conjunt de l'àmbit lingüístic com a marc d'actuació o reivindicació.²⁴¹ També les escissions del PSAN, que n'han estat

²³⁸ Que en paral·lel a la creació del PSAN al País Valencià, membres destacats com Josep Guia entressin a col·laborar amb Miquel Sellarès i Joan Crexells en la revista *Avui*. Servei d'Informació Català, exemplifica la transversalitat d'algunes relacions coetànies entre el catalanisme i el valencianisme. GUIA, Josep. “La transició política al País Valencià (1974-1977), des d'una perspectiva independentista”. A: PAGÈS, Pelai (dir.). *La transició nacional als Països Catalans: història i memòria*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2005, p. 258.

²³⁹ BUCH, Roger. *El Partit Socialista d'Alliberament Nacional...*, p. 212. Per Roger Buch, a més, “per primera vegada un partit nacionalista surt dels límits de la Catalunya estricta i es posa a la pràctica la teoria de l'àmbit nacional dels Països Catalans. BUCH, Roger. *L'herència del PSAN*. Barcelona: Editorial Base, 2012, p. 18.

²⁴⁰ BUCH, Roger. *El Partit Socialista d'Alliberament Nacional...*, p. 115; BUCH, Roger. *L'herència del PSAN...*, p. 106.

²⁴¹ BUCH, Roger. *El Partit Socialista d'Alliberament Nacional...*, p. 214.

diverses, assumirien el marc nacional dels Països Catalans com a clam reivindicatiu, encara que no totes gaudien de militants al conjunt dels territoris de parla catalana. El cas més clar és el del PSAN-Provisional, l'escissió més potent del PSAN produïda el 1974, amb Carles Castellano i les germanes Serra. Amb aquesta voluntat d'actuar també fora del Principat, el PSAN-P es fusionaria amb un petit grup de la Catalunya Nord, l'Organització Socialista d'Alliberament Nacional (OSAN) per crear els Independentistes dels Països Catalans (IPC).²⁴² El mateix nom del partit resultant, doncs, no deixa lloc a dubtes al voltant del seu marc nacional de referència.

2.1.4 Una democràcia cristiana amb consciència nacional: les relacions de la UDPV i la UDC.

De la mateixa manera que el Partit Socialista del País Valencià (PSPV), tampoc la Unió Democràtica del País Valencià (UDPV) no va poder veure complert el seu objectiu d'entrar al Congrés de Diputats l'any 1977. Sense accedir a les Corts, i consolidar així un espai polític propi a partir del qual incidir institucionalment, aquest projecte democratacristià i nacionalista es va fondre durant la transició.²⁴³

La Unió Democràtica del País Valencià té l'origen, com el PSPV, en els estudiants de la Universitat de València dels primers seixanta. Aquest nucli universitari comença a articular-se a partir dels intents de l'enginyer Miquel Coll i Alentorn, de la Unió Democràtica de Catalunya (UDC), de trobar homònims democristians amb consciència nacional al País Valencià -i a les Illes Balears- tal com Unió ja havia tingut als anys trenta amb Acció Nacionalista Valenciana (ANV).²⁴⁴ “Quan els dirigents d'UDC tornen

²⁴² Aquesta articulació nacional dels IPC al conjunt dels Països Catalans és la que fa, per exemple, que a les pàgines de la revista de La Nova Falç de la Catalunya Nord hi apareguin radiografies de la situació política del País Valencià i dels seus partits. Un exemple a “País Valencià 9-12 d'octubre”. *La Nova Falç*, desembre de 1980, p. 19.

²⁴³ Una síntesi històrica de la UDPV a MARCO-PALAU, Francesc. “Democratacristians i nacionalistes: el somni de la Unió Democràtica del País Valencià”. *Revista de Catalunya*, núm. 299 (2017), p. 44-55.

²⁴⁴ Les connexions valencianes d'Unió Democràtica de Catalunya tenien els seus antecedents als anys trenta, a través de l'Acció Nacionalista Valenciana (ANV). Se'n parla a GONZÁLEZ, Arnau. *La Nació imaginada...*, p. 194-204. Dels homòlegs d'UDC a la València d'abans de la

a fer una visita a València, en els anys seixanta, visiten en primer lloc els antics militants d'aquesta formació”, destaca l'historiador Lluís Bernat Prats.²⁴⁵ En el cas illenc l'objectiu no fou reeixit, però en canvi, el País valencià sí que veu als seixanta l'impuls d'un valencianisme d'arrel democristià, que segueix les orientacions de l'encíclica *Pacem in terris*. Així, dels primers contactes entre Miquel Coll i Alentorn i Llibert Cuatrecasas amb Soriano Bueso, de Lo Rat Penat, i els antics militants d'ANV Ricard Sanmartín i Josep Vila, a partir d'un viatge dels catalans a València el 1964, es passa a una connexió més sòlida entre Coll i Alentorn i els joves que dinamitza Vicent Miquel i Diego, que aviat serà el màxim representant dels democristians valencianistes.²⁴⁶ Aquests, influïts per Joan Fuster, exigeixen la presència del català a les misses i participen a les diverses iniciatives culturals del neovalencianisme.²⁴⁷ En són membres, entre d'altres, Rafael Lluís Ninyoles, Francesc Pérez Moragón, Ernest Sena, Albert Sánchez-Pantoja, Frederic Rivas, Enric Climent, Joan Alepuz, Joan Tortajada, Joan-Antoni Calvera, Josep Ballester i Fermí Cortès.²⁴⁸ Tot i considerar-se aconfessionals, la vinculació des de bon començament amb el seu homòleg català de la Unió Democràtica de Catalunya i el monestir de Montserrat els obren les portes de la democràcia cristiana, que assumeixen com a pròpia. Els seus integrants, defensors del personalisme comunitari, tenen les esperances posades en el Concili Vaticà II i l'ús que de les llengües vernacles se'n pogués derivar.²⁴⁹

Guerra, vegeu: COLOMER, Agustí. *Temps d'acció. Acció Nacionalista Valenciana (1933-1936)*. Paiporta: Editorial Denes, 2007.

²⁴⁵ Per aprofundir en la relació entre la Unió Democràtica de Catalunya i la Unió Democràtica del País Valencià, es recomanable la lectura de PRATS, Lluís B. “Venim del nord, venim del sud”..., p. 11-32.

²⁴⁶ CATALÀ, Lluís. *Fonaments de la identitat...*, p. 529; RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 155-158.

²⁴⁷ PRATS, Lluís B. “Venim del nord, venim del sud”..., p. 16.

²⁴⁸ COLOMER, Agustí. *Retrobar la tradició: El valencianisme d'inspiració cristiana de la postguerra a la transició*. València: Editorial Saó, 1996, p. 148.

²⁴⁹ COLOMER, Agustí. Entrevista amb l'autor. València, 27 de juliol de 2012. Colomer és l'autor que més informació aporta del valencianisme vinculat a la fe cristiana al llarg del segle XX. El secretari de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) ha tractat la qüestió del valencianisme d'Església en col·laboracions a *Saó, Cresol, Aiguadolç* i *Qüestions de vida cristiana*, entre d'altres capçaleres. El text més complet al voltant del valencianisme vinculat a la fe és la seva aproximació COLOMER, Agustí. *Retrobar la tradició: El valencianisme*

Si ja des de 1962 es planteja la idea de constituir formalment aquest nucli, és entre el 1964 i 1965 que es concreta la seva existència amb la celebració del I Congrés de la UDPV, a l'Ateneu Mercantil de València, on la formació acorda la seva Declaració de Principis, inspirada en l'humanisme i en el personalisme del filòsof francès Emmanuel Mounier. Els apartats d'“El nostre poble a Espanya i a Europa” i “Comunitats europea i mundial” de la Declaració de principis de la Unió Democràtica del Poble valencià fan explícits els seus plantejaments nacionals de Països Catalans en el marc europeu. Amb els anys, tot i així, aquests plantejaments anirien fent-se més pragmàtics.²⁵⁰ L'esmentada Declaració de Principis d'UDPV, així com altres plantejaments dels valencianistes estan fortament influïts, tant en el seu redactat com en la seva concepció, pels seus homòlegs catalans.²⁵¹ El mateix 1965, Vicent Miquel, l'ànima de la formulació personalista amb convicció nacional, escriu *L'Església valentina i l'ús de la llengua vernacla*, que els serveix com a base ideològica del moviment.

Des dels seus inicis, els contactes dels democratacristians valencians amb UDC són continus, fet que fa que entre els referents intel·lectuals i simbòlics dels valencianistes hi figurin el canonge Carles Cardó i el fundador d'UDC, Manuel Carrasco i Formiguera. Dels vincles personals de Vicent Miquel i Diego amb Miquel Coll i Alentorn i Llibert Cuatrecasas, es passa a segellar un acord bilateral entre ambdues formacions el 1964, refermant-se poc després, el 1967.²⁵² En l'acord, la Unió Democràtica de Catalunya es compromet a donar suport internacional als seus socis valencians per tal d'ajudar-los en el seu reconeixement; mentrestant, els membres del partit valencià formarien part de la delegació catalana quan s'hagués d'assistir a actes internacionals. A més, es detalla la

d'inspiració cristiana de la postguerra a la transició. València: Editorial Saó, 1996. Colomer, vinculat sempre amb el valencianisme d'arrel personalista, és una de les figures imprescindibles per entendre les possibilitats d'enllaçar la reivindicació nacional del poble amb els pensaments de Mounier.

²⁵⁰ UDPV: *Declaració de principis de la Unió Democràtica del Poble valencià*, “Xàtiva”-València, juny 1965.

²⁵¹ PRATS, Lluís B. “Venim del nord, venim del sud”..., p. 20-22.

²⁵² FABREGAT, Amadeu. *Partits polítics al País Valencià*. València: Edicions 3i4, 1977, p. 110; SANZ, Benito; NADAL, Miquel. *Tradició...*, p. 152. Lluís Prats reconeix que tot i que diverses fonts parlen del document de 1964, l'únic que es coneix avui públicament és el de 1967. PRATS, Lluís B. “Venim del nord, venim del sud”..., p. 22.

voluntat de crear dos òrgans bilaterals entre ells per tal d'enfortir-ne la coordinació ²⁵³ Així mateix, aquesta bona relació queda palesa quan, per exemple, la UDPV participa al 2n Congrés Litúrgic celebrat al monestir de Montserrat el 1965.

Així, si la Unió Democràtica de Catalunya dels anys trenta havia tingut relacions no només amb el Partit Nacionalista Basc i el Partit Galleguista, sinó també amb Acció Valenciana, ara el vincle entre UDC i la UDPV seria molt estret, i els catalanistes contribuirien a ampliar la formació política dels dirigents de València, amb cursets finançats per UDC. Així mateix, serien diversos els viatges entre València, Castelló, Barcelona i Montserrat per tal de connectar els seus diferents dirigents i estrènyer els llaços que els unien.²⁵⁴ Unió Democràtica de Catalunya ofereix a la UDPV la possibilitat d'interactuar bilateralment amb formacions democratacristianes europees i, també, participar a la Unió Mundial Demòcrata Cristiana.²⁵⁵

A la dècada dels setanta, la UDPV d'aquells antics estudiants, que ja fa anys que han finalitzat l'etapa universitària, comença un procés de confluència amb el moviment apostòlic diocesà, grup al capdavant del qual hi ha l'advocat Vicent Ruiz Monrabal, que havia estat dirigent de la Joventut Agrícola Rural Catòlica (JARC) de València, i on també es troben el cooperativista Vicent Diego i Francesc Fayos, de Justícia i Pau. El desenvolupament de la JARC com a moviment especialitzat d'Acció Catòlica i la seva incidència en el camp valencià, ofereix a la formació política, on s'integren el 1972, uns militants interessats en la transformació social i embrancats en el teixit cívic. Influenciats pel pare belga Joseph Cardijn, van ajudar a que la UDPV fes un salt qualitatiu, no només en el nombre d'afiliats, sinó també en capacitat de treball i de representativitat territorial a les comarques.

Després d'aquestes incorporacions, la UDPV obre converses amb un altre cercle, l'encapçalat pel corredor de comerç Joaquim Maldonado, de l'antiga Dreta Regional Valenciana (DRV). Aquest és el tercer nucli que forma part de la UDPV definitiva, la

²⁵³ PRATS, Lluís B. "Venim del nord, venim del sud"..., p. 22-23.

²⁵⁴ *Ibidem*, p. 24-25.

²⁵⁵ GENOVÈS, Dolors; RIMBAU, Enric. "Entrevista a Josep A. Duran Lleida. Sempre hem tingut un projecte per a l'estat". *El Temps*, 26 de setembre de 2000, p. 29-34.

que es troba amb els esdeveniments de la transició i la que aposta per ser hegemònica en la futura democràcia parlamentària. Maldonado, que des de mitjans dels cinquanta presidia l'Ateneu Mercantil de València, formava part del teixit empresarial valencià al capdavant de la Societat Econòmica d'Amics del País i fou màxim impulsor de la Borsa de València. Juntament amb els membres de la DRV, també s'incorporen al projecte actius de la ja extinta Acció Nacionalista Valenciana (ANV).²⁵⁶

Al llarg de la primera meitat de la dècada dels setanta, la fusió dels tres grups en un de sol, que pren el nom definitiu d'Unió Democràtica del País Valencià (UDPV), els permet cert avantatge organitzatiu respecte aquells partits de l'oposició antifranquista que durant la transició es veuen abocats a escissions, confluències o acords electorals amb d'altres forces. La UDPV és un partit amb una organització interna estable, amb una sensibilitat nacional variable segons els diferents dirigents, però amb una idea molt clara d'allò que volen representar.

La UDPV té vocació de govern i, a més, els contactes internacionals de què disposa, primer a través dels demòcrata cristians catalans i després per si mateixos, li ofereixen una imatge de seriositat molt valuosa. Els seus homòlegs a les instàncies europees no són qualsevol partit, ja que la democràcia cristiana té una àmplia experiència de govern i forma part dels espais polítics majoritaris en els seus respectius països, especialment Alemanya i Itàlia, però també Bèlgica o fins i tot fora del continent, en el cas veneçolà.²⁵⁷

²⁵⁶ MIQUEL i DIEGO, Vicent. Entrevista amb l'autor. València, 25 de juliol de 2011. L'ideòleg dels democratacristians Vicent Miquel i Diego (La Nucia, 1939 - València, 2016) recordava la creació de la Unió Democràtica del País Valencià, les influències fusterianes i el context internacional del moment. A més, posava èmfasi en la confluència dels tres nuclis com a procés per eixamplar la base inicial i ampliar els horitzons i les possibilitats d'èxit. Miquel i Diego, que n'havia estat el fundador, lamenta que la UDPV no hagués assolit l'entrada institucional el 1977, que hauria pogut permetre l'existència d'un centre valencianista.

²⁵⁷ DIEGO, Vicent. Entrevista amb l'autor. València, 27 de juliol de 2011. El responsable de relacions internacionals de la Unió Democràtica del País Valencià recordava en la conversa la seva presència en trobades democratacristians d'àmbit europeu amb Aldo Moro i Helmut Kohl. La vessant exterior del partit suposava un valor afegit que no els va servir, malgrat això, per obtenir diputats el 1977. Diego, després del seu pas per la política, continuaria la seva voluntat de transformació social des de l'àmbit cooperatiu.

Duranta aquesta etapa, les relacions entre la UDC i la UDPV deixen de ser tant estretes, per bé que continuen existint, com ho posa de manifest el text conjunt que fan públic l'agost de 1976 per exigir institucions autonòmiques tant al País Valencià com a Catalunya i on “reiteren una vegada més els estrets vincles que els dos partits mantenen”, o el fet que en 5è Congrés d'UDC del 12 i 13 de juny de 1976, els democratacristians reiteren la seva “fraternal vinculació” amb els valencians que, per cert, assisteixen al congrés com a convidats.²⁵⁸

A l'Estat, com la UDC, la UDPV forma part de l'Equip Demòcrata Cristià de l'Estat Espanyol (EDCEE) des de 1975. D'aquesta federació, que ja havia iniciat el seu camí el mes de març de 1973 a Montserrat, en són membres el Partit Nacionalista Basc (PNB) i la Unió Democràtica de Catalunya (UDC) així com la Federación Popular Democrática (FPD) i Izquierda Democrática (ID). Precisament va ser la UDPV l'organitzadora de les segones jornades estatals de l'EDCEE, que tenen lloc al convent dels dominics del Vedat de Torrent, a l'Horta, i que compten amb la presència de destacats dirigents de la democràcia cristiana d'Alemanya, d'Itàlia i de països llatinoamericans. La UDPV pretén mostrar-se com el referent centrista dels valencians, però a la transició, la fortalesa de la Unión de Centro Democrático (UCD) d'Adolfo Suárez els ho impedí. “El sorgiment de la UCD a nivell estatal, sense vinculació amb els partits de l'EDCEE i, per tant, essent competència directa amb la UDPV a les circumscripcions valencianes, ens marcà profundament” reconeix Josep Ferrís, membre destacat de la UDPV.²⁵⁹

A l'estat, la Unión de Centro Democrático (UCD) va ser l'hegemònic de l'espai polític centrista, i només al País Basc i a Catalunya els partits que formulen un projecte nacional des de la centralitat tenen la capacitat de connectar amb unes bosses de votants

²⁵⁸ PRATS, Lluís B. “Venim del nord, venim del sud”..., p. 29; ZARDOYA, Raquel. *El catalanisme del Postfranquisme als nostres dies /1976-2003). Una història comparada del nacionalisme polític català: Els casos de CiU i d'ERC*. (Tesi doctoral). Barcelona: UB, 2015, p. 87-88. A més del vincle de Coll i Alentorn amb la UDPV, també dirigents com Maurici Serrahima i Anton Canyelles serien influïts per Joan Fuster. RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 78 i p. 166.

²⁵⁹ FERRÍS, Josep. Entrevista amb l'autor. Torrent, 27 de juliol de 2012. Ferrís, personalitat destacada de Torrent, rememorava aquells temps de preparació electoral amb la Unió Democràtica del País Valencià, quan somniaven amb la possibilitat que una força centrada, lligada al cooperativisme, pogués disposar de diputats al parlament. Havent deixat el món polític, es dedicà a l'empresa privada, on demostrà la seva eficient capacitat de gestió, fet que l'ha conduït a rebre nombrosos reconeixements.

que els permetin entrar a les institucions. Tot i els 48.416 vots (un 2'6%), aconseguits a les eleccions constituents del 15 de juny de 1977, els democratacristians nacionalistes no aconsegueixen accedir a la cambra baixa i, a més, els membres de la UDPV han de sufragar els nombrosos deutes contrets per finançar la campanya electoral.²⁶⁰ Aviat, la UCD en proposa l'absorció i part dels líders de la UDPV s'incorporen al centrisme de Suárez. Tot i així, la majoria dels quadres i de la militància marxen, abatuts, cap a casa, després de pagar tots els préstecs sol·licitats per una campanya publicitària de tall europeu. Jaume Santonja, que forma part de la primera llista electoral dels democristians, sintetitza el perquè d'aquell resultat tot explicant que "l'església valenciana no era nacionalista, de la mateixa manera que, en bona part, els votants nacionalistes no eren catòlics practicants".²⁶¹

Amb l'apagada de la Unió Democràtica del País Valencià s'esfuma la possibilitat de consolidar un referent cristià, humanista o de centre per a un projecte nacional valencià. Això fa, també, que Unió Democràtica de Catalunya, que aviat s'apropa a Convergència Democràtica de Catalunya, deixi de tenir un referent polític al País Valencià, com sí que havia tingut durant el segon franquisme i durant la transició.

Així, més enllà d'alguns intents posteriors, molts anys després, més cívics que polítics, Unió Democràtica de Catalunya ja no trobarà més d'unes sigles valencianes amb les quals poder establir-hi un vincle de col·laboració. Aquest fet és especialment significatiu perquè durant aquells anys, UDC era una de les formacions de l'ampli ventall del catalanisme que més relació havia establert entre Barcelona i València.

Malgrat tot, els que havien estat els quadres dirigents de la UDPV, havent-se obstaculitzat el camí de la política, fan el pas a l'emprenedoria privada i desenvolupen

²⁶⁰ Una campanya electoral de la UDPV que, com ens recorden Joan Martí i Lluís B. Prats, era comparativament molt superior pel que fa a recursos materials del que serien les campanyes electorals dels partits nacionalistes valencians. MARTÍ, Joan; PRATS, Lluís B. "L'alternativa nacionalista al País Valencià durant la transició". *I Encuentro de Jóvenes Investigadores en Historia Contemporánea de la AHC*. Saragossa, 26, 27 i 28 de setembre de 2007.

²⁶¹ SANTONJA, Jaume. Entrevista amb l'autor. Torrent, 27 de juliol de 2012. Santonja recordava la intensitat dels darrers mesos abans dels comicis, les reunions preparatòries, els mitings i l'articulació d'una xarxa de contactes arreu dels pobles per fer-hi arribar el missatge de la Unió Democràtica del País Valencià. Com Ferrís, havent-se esfumat el somni de la UDPV, dedicà els seus esforços a l'economia privada, tot compaginant-ho amb la seva activitat cívica en les Bandes de Música, molt presents al País Valencià.

tot un seguit d'iniciatives cooperatives que tindrien un gran èxit.²⁶² En l'àmbit agrari, sense anar més lluny s'impulsaria la Unió de Llauradors i Ramaders, sindicat del camp encara existent a dia d'avui. En el món de la formació especialitzada, es desenvolupa el projecte universitari de La Florida; pel que fa a l'estalvi i la reinversió del capital econòmic, s'aposta per la Caixa Popular; i pel que fa a l'alimentació, es proposa la creació d'una cooperativa que obriria progressivament establiments comercials i de distribució, que acabaria derivant a l'actual marca de supermercats Consum. La del món econòmic cooperatiu era una altra manera de fer país.

²⁶² SORIANO BESSÓ, Josep Maria. Entrevista amb l'autor. València, 30 de juliol de 2012. Soriano Bessó explica com aquells provinents de les Joventut Agrària Rural Catòlica i que passaren per la Unió Democràtica del País Valencià, acabarien promovent iniciatives d'èxit en els camps cooperatius de consum, d'habitatges, de formació i d'estalvi. Soriano Bessó, que seria un dels noms destacats de la història del cooperativisme valencià, amb vocació periodística, reconeix la importància de les JARC com a escola de formació personal.

2.2 El govern Pujol, la Batalla de València i les propostes del fusterianisme

2.2.1 Tarradellas-Albinyana. La pre-autonomia.

Les eleccions constituents del juny de 1977 dibuixen un panorama polític molt diferent a Catalunya i al País Valencià. A Catalunya, el catalanisme polític abraça un conjunt ampli de sensibilitats polítiques i, a més, els partits polítics nacionals, com Convergència -a través del Pacte Democràtic de Catalunya-, d'una manera destacada, però també Unió Democràtica i Esquerra Republicana de Catalunya, treuen resultats significatius que els permeten disposar d'un altaveu potent a Madrid de cara a noves convocatòries electorals. A més, aquesta fortalesa política del catalanisme permet a Miquel Roca -i a Jordi Solé Tura per part del PSUC- formar part de la comissió que elaborarà la Constitució Espanyola de 1978.

Al País Valencià, en canvi, malgrat que un fusterianisme difús és present en el conjunt de l'esquerra valenciana, els dos partits polítics amb consciència nacional, el Partit Socialista del País Valencià (PSPV) i la Unió Democràtica del País Valencià (UDPV), queden fora del Congrés de diputats. Aquesta convulsió provoca que els seus projectes es fonguin, bé al PSOE, bé a la UCD, bé en el resistencialisme extraparlamentari, del que no podran sortir fins tres dècades més tard. Les evolucions polítiques dels dos territoris, de Catalunya i del País Valencià, seran ben diferents, tal com mostren la correlació de forces existents, mirall de la consciència nacional i de les prioritats polítiques dels seus ciutadans.

El 23 d'octubre de 1977 el president Josep Tarradellas havia tornat de l'exili i s'havia reinstaurat la Generalitat de Catalunya, amb la continuïtat històrica que suposava Tarradellas, com a president de la institució des de 1954, quan prengué el relleu del president Josep Irla. A partir d'aquí es forma el primer govern català de la transició, provisional i de concentració, que estructura unes primeres bases del que després serà el marc autonòmic. En paral·lel, la Comissió dels Vint elabora un projecte d'Estatut

d'Autonomia per a Catalunya, l'Estatut de Sau, que s'aprova en referèndum l'octubre de 1979.

Durant la Generalitat provisional de Josep Tarradellas (1977-1980), la relació institucional amb el País Valencià és molt limitada i és que per al president català, les relacions entre Catalunya i València no són una prioritat en un context encara fràgil de transició i on cal anar assentant la singularitat catalana en el nou marc democràtic de l'estat. Ja durant el seu exili a Saint Martin-le-Beau, Tarradellas es mostrava escèptic amb el concepte de Països Catalans i amb els intents de coordinació territorial entre l'antifranquisme dels territoris de parla catalana. Així, tot i elogiar-la públicament, Tarradellas reprovaria en privat trobades com les que havien tingut lloc al monestir de Cura, a Mallorca entre partits de l'oposició de tot l'àmbit lingüístic. "Mai no he estat partidari de la política dita de Països Catalans, de la vinculació nacionalista de Catalunya amb el País Valencià i les Illes. Des d'un punt de vista polític aquest lligam no té cap base (...) Els problemes de cadascuna de les parts són diferents i difícilment transferibles", afirmaria Tarradellas, que, en qualsevol cas, preferia diferenciar el que era un marc cultural i lingüístic que assumia, d'allò que alguns proposaven com a unitat política.²⁶³ Així, Josep Tarradellas, amb franquesa, detallava que ell no era partidari dels Països Catalans: "Jo crec que som germans dels valencians i de tot aquell que parli català, però em fa l'efecte que la unitat política i cultural són coses diferents (...) és una idea que jo sempre l'he mantinguda i no tinc cap necessitat de canviar-la".²⁶⁴

Com la Generalitat provisional a Catalunya, també al País Valencià, com en d'altres comunitats de l'estat, s'aniran bastint les futures institucions autonòmiques. En el cas valencià, a partir del març de 1978 s'estableix el Consell del País Valencià presidit per Josep Lluís Albinyana, del PSPV-PSOE, amb el propòsit de coordinar les diputacions,

²⁶³ VOLTAS, Eduard. "Les transaccions de la transició". *El Temps*, 2 de desembre de 1991, p. 10-13. De fet, per Antoni Rico "des de bon principi la relació de Tarradellas amb Fuster fou molt distant". RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 163 i 357-358.

²⁶⁴ MONTANYÀ, Xavier; PÀMIÉS, Sergi. "Entrevista a Josep Tarradellas. No fer el ridícul, el meu lema". *El Temps*, 26 de maig de 1986, p. 12-15. En aquesta mateixa línia, Rafa Arnal recorda una conversa que va mantenir amb el president Tarradellas on aquest li plantejava que els valencians no havien "de plantejar d'entrada, a la caiguda del franquisme, els problemes nacionalistes, ni per tant els estatutaris" ja que primer calia "deixar que l'autonomia es consolidés a Catalunya". ARNAL, Rafa. "Uns països sense política". A: *Nosaltres, exvalencians*. Barcelona: L'esfera dels llibres, 1988, p. 146.

gestionar les transferències de l'Estat i impulsar l'autogovern. Josep Tarradellas i Josep Lluís Albinyana es trobaran el 24 de novembre de 1978 a Múrcia, coincidint amb la presa de possessió del president del consell regional preautonòmic d'aquella comunitat. Aprofitant l'acte institucional, Tarradellas i Albinyana es reuneixen en privat durant més de quatre hores, i poden compartir així els seus punts de vista sobre política general, els processos autonòmics respectius i l'actualitat més immediata.²⁶⁵

Tot just feia unes setmanes que Tarradellas havia fet una incursió en temes valencians. La qüestió venia del mes de setembre, quan Tarradellas va interessar-se per poder-se reunir amb el conseller pre-autonòmic valencià de la UCD, Xavier Aguirre, que poc abans havia publicat un article conciliador a *La Vanguardia*, en plena Batalla de València, sobre els símbols i la identitat dels valencians. Veient-lo moderat en les seves posicions, Tarradellas el va convidar a sopar a la Casa dels Canonges, el 26 d'octubre d'aquell 1978. A la trobada, organitzada per Ernest Sena i Josep Maria Bricall, a més d'Aguirre, també hi assistiria Emilio Attard, llavors president dels ucedistes valencians. En aquell marc, el president de la Generalitat de Catalunya, Josep Tarradellas, els mostra el seu desinterès pels Països Catalans, en un context en que a València els enfrontaments entre el catalanisme i l'anticatalanisme eren ferotges.²⁶⁶ Tarradellas era conscient de l'existència dels dos bàndols en conflicte, de l'existència del fusterianisme i dels atacs que rebien per part del blaverisme, l'anticatalanisme autòcton. Pel president català, el que havien de fer aquests dos sectors era pactar per trobar una solució a una qüestió que entenia altament complexa. "I si, a més, s'hi barreja un de fora de casa, encara és pitjor. Aquesta es la meua teoria", exposava Tarradellas com a recepta personal.²⁶⁷

Set mesos després de la primera reunió bilateral de Tarradellas i Albinyana, a Múrcia, els dos presidents de les institucions pre-autonòmiques de Catalunya i el País Valencià es tornen a trobar el 13 de juny de 1979. En aquesta ocasió, ho fan a Morella, per les festes de Corpus, en el marc del patronat del Sexenni. És la segona i darrera trobada

²⁶⁵ VOLTAS, Eduard. "Les transaccions de la transició". *El Temps*, 2 de desembre de 1991, p. 10-13.

²⁶⁶ *Ibidem*.

²⁶⁷ MONTANYÀ, Xavier; PÀMIES, Sergi. "Entrevista a Josep Tarradellas. No fer el ridícul, el meu lema". *El Temps*, 26 de maig de 1986, p. 12-15.

oficial entre els dos presidents. Abans d'acabar l'any, Josep Lluís Albinyana dimiteix del càrrec decebut per l'actuació del seu partit, el PSPV-PSOE, a qui acusa d'impedir que el País Valencià assumeixi l'autonomia a través de l'article 151 de la Constitució, com les nacionalitats històriques, en lloc de fer-ho, com va acabar sent, a través de l'article 143. Enric Monsonís, de la UCD, el relleva al càrrec.

Malgrat les dues reunions entre Tarradellas i Albinyana, cordials i afables en la relació personal, al llarg d'aquell any i mig de coincidència institucional la coordinació entre els governs de Catalunya i el País Valencià havia estat gairebé nul·la. Tot i així, segurament conscient de les dificultats del moment, per Albinyana, Tarradellas era “el polític de més altura que he conegut mai” i en destacava d'ell l'interès per la unitat de la llengua.²⁶⁸

Com recorda l'arquitecte Oriol Bohigas, a l'època del president Josep Tarradellas es va decidir deixar de parlar institucionalment de Països Catalans, com sí que s'havia fet durant l'oposició antifranquista i, de fet, com si que es feia aquells mateixos anys durant el Congrés de Cultura Catalana (1975-1977), quan intel·lectuals de tots els territoris havien debatut i dissenyat propostes de futur en els diferents àmbits.²⁶⁹ Malgrat aquesta vocació existent a la societat civil més mobilitzada i a la intel·lectualitat del Congrés, Tarradellas deia, com recorda Bohigas, “no ens emboliquem, que prou feina tenim”.²⁷⁰

²⁶⁸ BLASCO, Remei. “Tots els encontres dels presidents”. *El Temps*, 22 de maig de 1989, p 16-18.

²⁶⁹ Al voltant de la relació del Congrés de Cultura Catalana als partits polítics del moment és interessant la lectura de DURAN, Lluís. *El Congrés de Cultura Catalana i la transició política*. Barcelona: FCCC - Ajuntament de Barcelona, 2016; DURAN, Lluís. “El Congrés de Cultura Catalana, represa i renovació”. *Revista de Catalunya*, núm. 295 (2016), p. 9-12. Pel que fa al marc nacional dels Països Catalans al Congrés, vegeu PUJOL, Enric. “Els Països Catalans i el Congrés de Cultura Catalana dels anys 1975-1977”. *Revista de Catalunya*, núm. 295 (2016), p. 112-121. Per Eliseu Climent, el Congrés va suposar un dels moments de més connexió entre tots els territoris. Durant aquells anys, per l'editor, es van fer milers i milers de quilòmetres per connectar tots els Països Catalans a partir de jornades temàtiques i congressistes. CLIMENT, Eliseu. *Conversa amb l'autor*. Barcelona, 29 de març de 2017.

²⁷⁰ VOLTAS, Eduard. “Les transaccions de la transició”. *El Temps*, 2 de desembre de 1991, p. 10-13.

2.2.2 El PNPV de Burguera, un valencianisme a imatge de Convergència

Amb les eleccions constituents del juny de 1977 el mapa polític del valencianisme fusterià canvia del tot. Després dels comicis, ja sense el Partit Socialista del País Valencià (PSPV) ni la Unió Democràtica del País Valencià (UDPV), les dues formacions que recollien les propostes nacionals, el nacionalisme valencià buscarà noves vies organitzatives.

És així com el 1978 neix el Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV), ideat i encapçalat pel periodista de Sueca Francesc de Paula Burguera.²⁷¹ Al PNPV s'hi apleguen part de la militància de partits fusterians que no accepta la integració del PSPV i la UDPV a formacions d'obediència estatal, així com altres sensibilitats centristes del Partit Demòcrata Liberal del País Valencià (PDLPV), i alguns exmembres fusterians del Partit Comunista. El seu és un projecte de recomposició que pretén sobreposar-se a les circumstàncies extra-parlamentàries del moment i portar la veu del nacionalisme valencià del món cultural a les institucions de representació democràtica.

Francesc de Paula Burguera, polític liberal i amic personal de Joan Fuster, no era nou en el terreny polític. De cara als comicis de 1977 havia propiciat una formació de caire liberal i valencianista, l'esmentat Partit Demòcrata i Liberal del País Valencià (PDLPV), que s'havia presentat a les eleccions dins el conglomerat de la Unión de Centro Democrático (UCD), amb el què va sortir escollit diputat. Tot i presentar-se amb la llista d'Adolfo Suárez, el seu era un perfil clarament valencianista i, com reconeixia ell mateix, “mai no vam amagar el reconeixement de la nostra nacionalitat catalana”.²⁷² Tot i així, les reticències internes dins del grup parlamentari no es fan esperar, sobretot quan la UCD vol transformar-se de coalició a partit. Burguera entén que la UCD és una barreja d'opcions tan diverses -demòcratacristians, liberals, socialdemòcrates i els que en deien els *azules*- que no tenia sentit intentar homogeneïtzar-los.²⁷³

²⁷¹ Al voltant del Partit Nacionalista del País Valencià vegeu ESCANDELL, Ignasi. “El nacionalisme valencià. Els casos del PNPV i la UPV (1978-1983)”. *Afers*, núm. 79 (2014), p. 751-769.

²⁷² BURGUERA, Francesc de Paula. *És més senzill, encara: digueu-li Espanya*. València: Edicions 3i4, 1991, p. 143-144.

²⁷³ *Ibidem*, p. 146.

Al mateix temps, la UCD pren a València un canvi de posició pel que fa al debat nacional valencià, abandonant l'ambigüitat conreada fins aleshores i, amb Emilio Attard, donant suport a l'anticatalanisme i la seva expressió conceptual, el blaverisme.²⁷⁴ D'aquesta manera, ja des del Grup Mixt de la carrera de San Jerónimo, durant la legislatura constituent, Burguera defensa la unitat de la llengua i s'oposa públicament a l'article 138 de la Constitució, el que estableix la impossibilitat de federar comunitats autònomes. Per Burguera, les autonomies sí que havien de tenir dret a federar-se, si així ho desitjaven, tal com defensaven també 119 intel·lectuals de Catalunya, el País Valencià i les Illes que n'elaborarien un manifest, juntament amb polítics de diferents sensibilitats com Jordi Pujol, Heribert Barrera i Ernest Lluch.²⁷⁵

En aquelles circumstàncies, i amb tot un seguit de valencianistes que volen seguir reivindicant els seus principis polítics, entre setembre i octubre de 1978 Burguera articula el Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV), sent conscient que cal impulsar una opció estrictament valenciana i interclassista. El PNPV s'estructura, com la resta de partits, amb els seus òrgans de decisió, amb nuclis locals i un butlletí per difondre els seus postulats. Presidit per Jesús Puig Noguera, Francesc de Paula Burguera és, com a secretari general, la cara visible del partit. Entre els membres del comitè executiu en destaquen Joaquin Maldonado, en l'àmbit de les finances, i Eugeni Senent, en el de premsa. El partit també disposa d'un àmbit juvenil propi, les Joventuts Nacionalistes del País Valencià (JNPV) amb noms com els de Josep Bauset, actual monjo de Montserrat, i de Ferran Arlandis, avui escriptor. També són membres destacats de la formació valencianista Vicent Franch, Andreu Banyuls, i hi faria els seus primers passos, un jove Enric Morera, actual president de les Corts Valencianes.

²⁷⁴ SEBASTIÀ, Jordi. "A Madrid, valencià i català són el mateix: polaco". *El Temps*, 23 de juny de 1997, p. 44-47.

²⁷⁵ DIGÓN, Raül. "La qüestió nacional: entre les conviccions i el pragmatisme". A: CEBRIAN, Carme. *Nous Horitzons: l'optimisme de la voluntat: revista teòrica i cultural del PSUC*. Barcelona: El Viejo Topo, 2011, p. 182. Entre els partidaris que les comunitats autònomes poguessin federar-se es trobaven intel·lectuals catalans, valencians i de les Illes com Joan Fuster, Salvador Espriu, Maria Aurèlia Capmany, Raimon, Jordi Carbonell, Vicent Ventura, Josep Maria Casteller i Antoni Maria Badia i Margarit. CARBONELL, Jordi. "L'independentisme durant la transició". A: PAGÈS, Pelai (dir.). *La transició nacional als Països Catalans: història i memòria*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2005, p. 254.

Ideològicament el PNPV és un partit nacionalista, que se situa dins del centre-esquerra socialdemòcrata, amb aproximacions liberals i amb un component europeista important. Els seus membres se senten especialment pragmàtics i tenen una vocació de centralitat. Havent superat des de l'inici el “verbalisme doctrinari, és a dir la dialèctica de les paraules buides, ens atenem a la realitat i a les coses concretes”, exclamen per diferenciar-se d'altres.²⁷⁶ Aquesta visió de la societat i de la política els apropa a altres formacions de l'estat que seran el seu referent. Si Burguera prové dels liberals demòcrates nacionalistes, i dins del PNPV també hi ha antics membres de la Unió Democràtica del País Valencià, és lògic que al mirar a Catalunya, la seva principal referència sigui Jordi Pujol i, per extensió, Convergència i el catalanisme de centre, capaç d'atreure a les seves files les classes mitjanes i quadres empresarials del país.

Aquesta referencialitat que des del PNPV tenen de la Convergència de Jordi Pujol, com veurem, no sols queda reflectida en el marc teòric, en les aspiracions subjectives dels seus dirigents, sinó que tindrà una plasmació posterior en els fets, amb una col·laboració entre les dues formacions. Ambdós partits mantindran una comunicació fluïda i els valencianistes no dubtaran a demanar suport a Convergència en moments clau. Els lligams seran polítics, sí, però també personals, com s'evidenciarà quan uns anys després Francesc de Paula Burguera serà assessor del grup parlamentari de CiU al Congrés de Diputats. No és estrany així, tampoc, que fins i tot algun militant de Convergència que vivia al País Valencià s'interessés per col·laborar en la consolidació del PNPV.²⁷⁷

Com amb CDC, el Partit Nacionalista del País Valencià també té un fil d'amistat amb la Unió Democràtica de Catalunya, amb qui la UDPV havia establert una llarga trajectòria de nexes durant l'antifranquisme i fins a la seva desaparició. Mantinent aquest fil que havia existit entre les dues formacions des de la dècada dels seixanta, el PNPV és, per exemple, l'única formació valenciana que s'adhereix, el 1981, al 50è aniversari

²⁷⁶ PNPV. “El comitè executiu i la Taula del Consell Nacional del PNPV”. Carta del PNPV a l'AEPV. València, 18 de maig de 1982.

²⁷⁷ MARTÍNEZ MAS, Pedro. Carta a Francesc de Paula Burguera. Albaterra, 10 de febrer de 1980. Pere Alberola fa referència a la viabilitat d'un “pujolisme valencià” citant a Vicent Franch, Miquel Nadal i Agustí Colomer a ALBEROLA, Pere. “Estratègies polítiques i identitat col·lectiva al País Valencià”. *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 18, (2002), p. 7-26.

d'Unió.²⁷⁸ En aquesta commemoració, els valencians hi coincideixen amb el Partit Nacionalista Basc (PNB), amb qui també tindran una relació especial, i amb diferents partits europeus i llatinoamericans de la democràcia cristiana. Els valencianistes s'interessen també en relacionar-se amb la Internacional Liberal.

Així, a més de les relacions amb els partits catalans, els vincles del Partit Nacionalista del País Valencià amb el PNB és intens. Els nom i les sigles, de fet, ja n'indiquen la proximitat. Com en el cas del president Pujol al capdavant de la Generalitat de Catalunya, els valencians mostren la vocació institucional de la formació valencianista en les recepcions de Burguera per part del lehendakari Garaikoetxea al palau d'Ajuria Enea.

De la mateixa manera, i tot i la major distància geogràfica, el PNPV també té una relació directa amb el nacionalisme gallec. Una representació del partit valencià acostuma a assistir al Dia de la Pàtria Gallega, convidats pel Partit Galleguista que, refundat el 1978, té una trajectòria paral·lela a la dels valencians. A les jornades reivindicatives del nacionalisme gallec, els valencianistes coincidirien amb membres del PNB i d'Esquerra Republicana de Catalunya, que també acostumaven a participar-hi. A més de les propiciades en dies assenyalats com aquells, les reunions entre Francesc de Paula Burguera i el secretari general del Partido Galleguista, el periodista Avelino Pousa, són sovintejades.

A més de tots ells, i encara que fos de manera menys intensa, com ens recorda l'historiador Joan B. Culla, els valencianistes també tindran lligams amb l'ERC. Una delegació del Partit Nacionalista del País Valencià, com també del Partit Socialista de les Illes i d'Esquerda Galega són convidades al 12è Congrés que els republicans celebren a Barcelona el cap de setmana del 5 i 6 de desembre de 1981.²⁷⁹ De fet, poc abans, al juliol d'aquell mateix any 1981, el líder republicà, Heribert Barrera rebria una

²⁷⁸ QUINTÀ, Alfons. "Ningún partido estatal se adhirió al cincuentenario de Unión Democrática de Cataluña". *El País*, 8 novembre de 1981.

²⁷⁹ CULLA i CLARÀ, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una historia política*. Barcelona: La Campana, 2013, p. 218.

citació judicial per haver dit a l'aplec del Pi de les Tres Branques que volia “uns Països Catalans lliures”.²⁸⁰

Aquests intercanvis polítics s'expliciten, també, en l'àmbit juvenil. La JNC mantindrà una bona relació amb els joves nacionalistes valencians amb qui compartirien reflexions, per exemple, quan calia acordar la posició dels joves de Convergència respecte el referèndum de la Constitució Espanyola.²⁸¹ Un altre moment destacat el trobem en el 1r Encontre de Joventuts Nacionalistes que organitzen els joves del PNPV a València, el maig de 1979. A la trobada de joventuts polítiques celebrada a la Societat Coral El Micalet, on es posen en comú ponències sobre el paper dels joves en les reivindicacions nacionals, s'hi congreguen, a més de les del PNPV, les joventuts de Convergència Democràtica de Catalunya, el que després serà la JNC; els joves del PNB, l'Euzko Gaztedi Indarra (EGI); las Mocedades Galleguistas, els joves del Partido Galleguista; i també els elements més joves de la Union del Pueblo Canario, de caràcter comunista.²⁸² A més d'aquests, des de les Joventuts Nacionalistes del País Valencià, els joves del PNPV, també mantenia relació amb joves nacionalistes de Bretanya, d'Occitània i de Gal·les.²⁸³

Aquesta relació entre els diferents partits és clau per als de Burguera, que veuen sobretot en els nacionalistes catalans i bascos –i en menor mesura també en els gallecs– un model en el què inspirar-se i del que aprendre. Així, en l'elaboració del programa electoral de les eleccions generals de 1979, els nacionalistes valencians s'inspiren en els seus referents estatals i europeus. “Pensar el que fan el PNV, CiU i els partits socialistes

²⁸⁰ CULLA i CLARÀ, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya...*, p. 416.

²⁸¹ DALMAU, Daniel. *La Joventut Nacionalista de Catalunya*. Barcelona: ICPS, 1994, p. 16. De la mateixa manera, quan els joves de Convergència celebren la seva primera escola d'estiu, el juliol de 1983, els nacionalistes volen introduir-hi continguts també “de les nostres terres germanes del País Valencià”. MARTÍN, Josep Lluís. *Història de la Joventut Nacionalista de Catalunya (1980-2003)*. (Tesi doctoral). Bellaterra: UAB, 2011, p. 101.

²⁸² “Se inicio ayer la Trobada de Joventuts nacionalistes”. *Levante*, 19 de maig de 1979; MARTÍN, Josep Lluís. *Història de la Joventut Nacionalista de Catalunya (1980-2003)*. (Tesi doctoral). Bellaterra: UAB, 2011, p. 42-43. En paral·lel, el 1981, els joves del PSM van organitzar al monestir de Cura la I Trobada de Joves Nacionalistes dels Països Catalans, on també hi participarien l'Assemblea de Joves Nacionalistes d'Esquerra de Catalunya, i “independents nacionalistes del País Valencià”. MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia. Història del PSM*. Palma: Documenta Balear, 1998, p. 70.

²⁸³ JNPV. “Al País Valencià no el para ni Déu”. *Les comarques*, 1979, p. 5.

d'Europa", escriuen els valencianistes en un dels seus documents interns, quan preparen el programa electoral, sobretot pel que fa referència al model assistencial que volien defensar.²⁸⁴ La referència d'un partit a un altre, doncs, no és només simbòlica sinó que també pot traslladar-se en el procés d'elaboració d'un programa electoral.

Després de l'aprovació de la Constitució espanyola el desembre de 1978 i les eleccions municipals de l'1 de març de 1979, amb els primers ajuntaments democràtics des de l'etapa republicana, les eleccions generals del mateix dia suposen un pas més en la consolidació del nou sistema democràtic a l'estat. Els comicis ofereixen a Adolfo Suárez i la UCD una àmplia majoria de govern, amb una segona posició pel PSOE de Felipe González. A Catalunya, les eleccions estatals de 1979 signifiquen la consolidació electoral de les formacions nacionals catalanes, tot i quedar per darrera de socialistes i centristes. Convergència, amb 8 representants a Madrid, i ERC amb el seu cap de llista, Heribert Barrera, que repeteix acta de diputat, seran la veu de la reivindicació nacional catalana a la capital de l'Estat.

Al País Valencià, malgrat la voluntat existent per part dels de Burguera de conformar una alternativa nacionalista als partits estatals, el PNPV no treu ni quinze mil vots, 13.828, i no arriba a l'1'3% dels sufragis a la província de València, l'única circumscripció en la qual presenta llista. Aquests percentatges de suport són molt inferiors als que el valencianisme havia conreat tan sols dos anys abans i, lògicament, no es poden traduir amb diputats. El segon intent frustrat del nacionalisme fusterià de tenir representació parlamentària a partir dels resultats electorals va tornar a desmoralitzar els militants i simpatitzants del partit. Ni el PSPV ni la UDPV el 1977, ni el PPV el 1979 ho aconsegueixen. Tot i la seva mirada a Catalunya i al País Basc, on amb 7 diputats el PNB guanya a les circumscripcions de Biscaia i Guipúscoa, els valencians assumeixen que novament la seva fórmula no atreu l'electorat.²⁸⁵

²⁸⁴ PNPV. "Reivindicacions assistencials". Document de preparació del programa electoral del PNPV a les eleccions estatals de 1979. València, 1979.

²⁸⁵ BRINES, Joan. Entrevista amb l'autor. València, 12 de juliol de 2011. El professor d'Història Contemporània de la Universitat de València valorava els minsos resultats obtinguts pel Partit Nacionalista del País Valencià en aquells comicis i n'apuntava les causes que els haurien pogut produir. Brines, seguidor apassionat de la política catalana, veu amb grans dosis d'optimisme els propers anys pel que fa al canvi de tendència de la sociopolítica valenciana i les conseqüències a València del procés sobiranista engegat al Principat.

Tenim també, a les eleccions estatals de 1979, la presència d'altres candidatures amb una concepció global de Països Catalans a les que cal fer referència. Provenent de l'esquerra independentista, tant a Catalunya com al País Valencià trobem el Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional (BEAN) que s'auto-proclamava "l'únic vot útil per a continuar lluitant". Encapçalats per Lluís Maria Xirinachs a Barcelona i Maria Mercè Marçal a Lleida, tenen també figures destacades valencianes, com el que seria el cap de llista de la circumscripció de València: Josep Guia i Marin, del PSAN. La circumscripció de Castelló l'encapçala Helena Nomdedéu, germana de l'actual dirigent castellonenc de Compromís; i la d'Alacant, el pintor alcoià Toni Miró.²⁸⁶

Tot i aquesta desfeta electoral per part del Partit Nacionalista del País Valencià, el PNPV continuarà mantenint el suport amical de formacions amb les que havia mantingut lligams. Així, quan el novembre de 1979 els de Burguera celebren el seu Primer Congrés a Burjassot, hi assisteixen representants tant de Convergència Democràtica de Catalunya, amb Macià Alavedra, com d'Unió Democràtica de Catalunya, amb Ferran Camps, i com d'Esquerra Republicana de Catalunya, amb Heribert Barrera. A més, també s'adhereixen a l'acte el Partit Nacionalista Basc i el Partit Galeguista.²⁸⁷

2.2.3 La Batalla de València, el debat estatutari i el món cultural

Com vèiem, amb l'arribada de la transició, el nacionalisme d'arrel fusterià vinculat a l'esquerra antifranquista té el desig de transformar la societat a partir dels instruments que la democràcia i les institucions poden oferir-los. Durant el primer lustre dels anys setanta, el treball comú i les diverses plataformes conjuntes de l'oposició contra la dictadura han propiciat que les reivindicacions de llengua, cultura i autogovern formin part, amb major o menor entusiasme, del conjunt de l'esquerra valenciana en les seves diverses expressions i sigles.²⁸⁸

²⁸⁶ Full informatiu en format diari de quatre planes del BEAN del País Valencià de cara a les eleccions de 1979. BUCH, Roger. *El Partit Socialista d'Alliberament Nacional...*, p. 123-124.

²⁸⁷ PNPV. "Reunions del Consell Nacional del P.N.P.V". *Les comarques*, 1980, p. 4-5.

²⁸⁸ L'acceptació d'un programa mínim de reivindicació nacional era comú a les forces de l'esquerra antifranquista quan arriba la transició, tal com queda reflectit a FABREGAT,

En paral·lel, les elits polítiques i econòmiques valencianes provinents de l'època franquista i en especial les classes dirigents de la ciutat de València veuen amb preocupació l'impuls fusterià i se senten amenaçades, tement que unes noves elits culturals puguin desplaçar-los, tot perdent l'hegemonia tinguda.²⁸⁹ Així, com expressa el sociòleg Vicent Flor, aquests sectors aprofiten un anticatalanisme latent de baixa intensitat de la societat valenciana per incorporar una part important de la ciutat de València en un espai simbòlic basat en uns tòpics valencians deslligats i enfrontats amb la catalanitat. Per aquests sectors, la identitat regional valenciana i el seu folklore, amb un fort contingut emotiu lligada a la idea *de ofrendar nuevas glorias a España*, es contraposa a una esquerra que se la considera còmplice d'un catalanisme que, per a ells, vol robar als valencians els seus trets propis per integrar-los dins de “la Gran Catalunya”.²⁹⁰

Aquesta contraposició entre allò valencià i el catalanisme és fortament estimulada des de Madrid per la temença d'una unió entre Catalunya i el País Valencià. La consideració del catalanisme com a enemic exterior dels valencians serà assumida per part de sectors postfranquistes valencians. Es tractava, sovint, de famílies que havien substituït el seu valencià natal pel castellà, per tal d'ascendir socialment durant la dictadura.²⁹¹ Tot plegat comptarà amb la complicitat d'intel·lectuals autoctonistes valencians enfrontats

Amadeu. *Converses extraparlamentàries*. València: Edicions 3i4, 1978; FABREGAT, Amadeu. *Partits polítics al País Valencià*. València: Edicions 3i4, 1977.

²⁸⁹ FLOR, Vicent. Entrevista amb l'autor. València, 22 de juliol de 2011. Actual director de la Institució Alfons el Magnànim, Flor sintetitzava els fruits del seu acurat estudi sobre el debat de la identitat a la ciutat de València i el paper que hi tingueren les elits locals del tardo-franquisme durant la transició. L'evolució personal del sociòleg és, en aquest cas, un element a destacar pel que fa a una certa tendència del “nosaltrisme”, en terminologia de Mollà i Mira.

²⁹⁰ Darrerament, el llibre que ha explicat en tot el seu conjunt –protagonistes, influències, paper electoral, incidència social– el blaverisme anti-català és FLOR, Vicent. *Noves glòries a Espanya: Anticatalanisme i identitat valenciana*. Catarroja: Afers, 2011. Precisament la presentació de l'estudi patí un intent de boicot violent que transportà als seus assistents a l'època de la màxima confrontació. Malgrat incidents com els ocorreguts a la llibreria, el clima de tensió existent a l'actualitat als carrers de la ciutat de València no té res a veure amb el dels anys de la transició.

²⁹¹ “Moltes mares valencianes havien esmerçat molts afanys per arraconar la llengua i educar llur fillada en castellà. Que ara Fuster els diguera que havien de recuperar-lo els produïa una sensació de frustració i absurd”. MOLLÀ, Damià; MIRA, Eduard. *De impura natione: el valencianisme, un joc de poder*. València: Edicions Tres i Quatre, 1987, p. 149.

amb Joan Fuster, per qüestions personals, des de vint anys enrere.²⁹² Aquest moviment, conegut com a blaverisme, pel fet de reivindicar la senyera amb franja blava, atacarà actes fusterians i, a més de provocar agressions físiques a militants de l'esquerra i el catalanisme, també perpetrarà alguns atemptats amb bomba contra Joan Fuster i seus d'entitats culturals.

Aquesta pressió anticatalanista durant la transició, coneguda com la Batalla de València, té conseqüències al teixit associatiu valencià. Tanca, per exemple, la Casa de Catalunya, que organitzava ballades de sardanes al Parterre. També, l'anticatalanisme s'apodera de la històrica entitat valencianista Lo Rat Penat, que durant la postguerra havia impartit els cursos de valencià de Carles Salvador. Si durant la represa cultural, Lo Rat Penat havia esdevingut un espai interessant d'activisme a favor de la llengua i el país, amb dinamitzadors com Enric Tàrrega, a la transició l'anticatalanisme entén que cal dominar l'entitat. Des d'aleshores, i encara avui, segueix sent un dels puntuals del secessionisme lingüístic.²⁹³

La Batalla de València és, en conseqüència, l'enfrontament obert que es produeix sobretot a la ciutat de València per part dels agitadors anticatalanistes de la identitat valenciana contra el procés de modernització que proposava Fuster. Amb el diari *Las Provincias* com a altaveu, ben aviat Alianza Popular i *a posteriori* la UCD en potencien les seves accions i portaran a les institucions la confrontació dels símbols del país.²⁹⁴ El

²⁹² Entre aquests intel·lectuals autoctonistes trobaríem els ja citats Xavier Casp i Miquel Adlert que tot i mantenir la flama del país en l'etapa més fosca dels anys quaranta, anaren virant cap a una crítica a Fuster i els seus postulats per enfrontaments personals amb l'assagista suecà, tot competint per ser els referents valencians del món cultural català. Ja el 1962 impulsaren una carta col·lectiva a *Serra d'Or* criticant allò que fins llavors havien defensat amb convicció. La confrontació personal separaria el valencianisme en dues corrents irreconciliables que arribarien a la transició. Als setanta, Casp i Adlert serien utilitzats com a elements justificadors de l'anticatalanisme des d'una posició valencianista.

²⁹³ TÀRREGA, Enric. Entrevista amb l'autor. València, 28 de juliol de 2011. El veterà activista fa un repàs de la seva implicació en la causa nacional valenciana tot detallant la seva participació en associacions, sindicats i partits de l'antifranquisme, estant present a la primera línia del fusterianisme durant la transició i continuant cercant espais de llibertat per al país durant tots aquests anys. Ha estat guardonat pel seu compromís vital, des de la creació dels Premis Octubre a la incentivació de l'Aplec del Puig, que se celebra, com musicava Al Tall, "el darrer diumenge d'octubre".

²⁹⁴ Rafa Xambó, vantageur, professor de la Universitat de València i actual membre del Consell d'Administració de Ràdio Televisió Valenciana a proposta de Compromís, parla de *Las*

blaverisme, que nega valor a la Universitat, bloqueja l'esquerra i intenta alentir el procés autonòmic, critica el terme País Valencià i el contraposa al de Regne de València; nega la unitat de la llengua catalana tot defensant que el valencià i el català són idiomes diferents; i s'identifica amb la senyera amb la franja blava per diferenciar-la de la bandera catalana. En conseqüència, el blaverisme es mostra totalment contrari al procés democràtic que intentava impulsar el socialista Josep Lluís Albinyana des de la presidència de la Generalitat Valenciana pre-autonòmica.

Aquest esclat anticatalanista sorprèn i espanta d'una manera considerable el catalanisme del Principat, que d'una manera generalitzada desconeix la realitat social valenciana i que s'havia esperançat al veure que, durant el tardofranquisme, havia sorgit un moviment intel·lectual i polític com el de Joan Fuster, que els arriba també a través de la poesia de Vicent Andrés Estelles i la música de Raimon i Ovidi Montllor. L'efervescència del conflicte identitari valencià estimulat des de la capital de l'Estat, i les reaccions populars anticatalanes, marcaran d'una manera global la prudència del catalanisme institucional cap a allò que pogués succeir al sud del Sènia, limitant, d'aquesta manera, les accions o reivindicacions que podrien formular. Això es veurà de manera molt evident en la política que desenvoluparà el president Jordi Pujol al capdavant de la Generalitat de Catalunya.

El debat estatutari valencià

El blaverisme i la força de la UCD d'Emilio Attard, Manuel Broseta i Abril Martorell, marquen de prop el calendari estatutari valencià, després de forçar la impossibilitat de federar autonomies en l'elaboració constitucional. Així, el procés d'elaboració de l'Estatut valencià exemplifica la correlació de forces existents i la falta de capacitat operativa del nacionalisme valencià, pel fet de no tenir presència parlamentària. Al mateix temps, els diferents partits d'àmbit estatal prescindeixen dels seus dirigents valencians més fusterians.

Provincias com a eina que vertebra i promou el blaverisme durant la Batalla de València en la seva tesi doctoral que després va publicar-se a XAMBÓ, Rafa. *Comunicació, política i societat. El cas valencià*. València, Edicions 3i4, 2001.

D'aquesta manera, el procés autonòmic valencià, en contra de les demandes del fusterianisme, es vehicula a través de l'article 143 de la Constitució, en lloc del 151, el de les nacionalitats històriques.²⁹⁵ En aquest procés, el text estatutari accepta la franja blava de l'emblema i, tot i considerar el valencià com a llengua cooficial, no especifica que és la mateixa llengua que la catalana amb diferent denominació. Pel que fa al nom del territori, i descartat el de País Valencià, aquest serà purament descriptiu, Comunitat Valenciana. D'altra banda, el marc electoral queda definit per una barrera del 5% en el conjunt de les demarcacions valencianes que impedirà l'accés de les forces menys sòlides al sistema parlamentari, com seria el cas del catalanisme valencià.²⁹⁶ El pacte autonòmic valencià no va acabar amb el debat nacional de la identitat valenciana, “però sí que va permetre a la dreta valenciana comptar amb uns elements político-simbòlics sobre els quals aconseguir una hegemonia social relativa molt abans de la primera victòria electoral” explica l'analista Anselm Bodoque en el seu *Working Paper* sobre el cas valencià.²⁹⁷

²⁹⁵ Vicent Soler, actual conseller socialista d'hisenda del govern valencià, critica que “el nostre país podia i havia d'obtindre l'autonomia per la via de l'article 151 de la Constitució, el pensat per les nacionalitats històriques. La dreta (UCD i AP), que tenien majoria al Congrés dels Diputats, ho va impedir. La pregunta és si l'esquerra podia haver aguantat més i millor, sabent que aquella majoria de dretes al Congrés tenia els dies comptats”. SOLER, Vicent. *L'ofici de raonar: societat, economia, política i valencianisme*. València: PUV, 2011, p. 55-56.

²⁹⁶ L'establiment del 5% de suport mínim en el conjunt de les circumscripcions valencianes, la més alta dels sistemes electorals de l'estat, ha suposat des del primer moment un *handicap* del qual el nacionalisme no ha pogut deslliurar-se, tot superant-lo, fins el 2011. Pere Mayor, líder del valencianisme polític, constata que “si el sistema electoral ha castigat a algú, és a nosaltres. La UPV ha estat la principal damnificada per una normativa electoral tan restrictiva com la que tenim” explica a LABRADO, Víctor. *Un país amb futur*. Catarroja: Afers, 1999, p. 104. Al pròleg, Ramon Lapiedra destaca que “el mínim del 5% electoral que cal obtenir per a ésser present a les Corts Valencianes. Una exigència laminadora de les minories polítiques i que potencia per la seua desmesura l'erosió electoral del vot útil”. Enric Morera, actual president de les Corts, ho resumia: “què vol dir això? Que una força política ací, al País Valencià, per a accedir a una representació a les Corts Valencianes ha d'obtenir prop d'uns cent mil vots (...) del Principat, en el cas ERC en l'any 1984, que no va superar el 5%, què hauria passat si ERC no hagués tingut presència en el Parlament de Catalunya?: ni subvencions, ni ajudes, ni presència institucional, etc.” MORERA, Enric. “El nacionalisme polític valencià”, A: *Novenes jornades. Projecte nacional, identitat i convivència: El País Valencià*. Elx: Ajuntament d'Elx, 1996, p. 91.

²⁹⁷ BODOQUE, Anselm. *Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques...*, p. 48.

El nacionalisme valencià, com dèiem, no participa directament en l'elaboració de l'Estatut, tot i que propicia les grans manifestacions del moment amb lemes com els de "Llibertat, amnistia i Estatut d'Autonomia. Les seves demandes, però, van haver de vehicular-se a través dels partits de l'esquerra, el PSPV-PSOE i el PCPV-PCE, als quals ha influït durant l'antifranquisme per les reivindicacions comunes.²⁹⁸ El respecte intel·lectual dels comunistes valencians per Joan Fuster acabar derivant en una acceptació d'uns certs plantejaments nacionals, variable segons el sector i la tradició política dels diferents militants.²⁹⁹

El valencianisme té, però, una altra carta per poder incidir al debat estatutari: els seus aliats. Així, durant la tramitació al Congrés de Diputats de l'Estatut valencià, Francesc de Paula Burguera sap que, tot i que el PNPV no hi té presència, sí que hi ha partits amb els que tenen una estreta relació. Així, estirant el fil de les aliances que apuntàvem amb Convergència i el PNB, Burguera demana a bascos i catalans que no donin suport a l'Estatut presentat i que tramitin les esmenes que ells haurien presentat si tinguessin representació a les cambres legislatives de l'estat.³⁰⁰

La sol·licitud del PNPV té una resposta positiva pels seus interessos i, així, Burguera pot anunciar a la premsa que la Minoria Catalana –nom que prenia el grup parlamentari de CDC– presentarà una esmena a la totalitat a la proposta d'Estatut valencià. El seu objectiu és intentar apropar el text resultant al projecte d'Estatut de Morella, proposta

²⁹⁸ En el cas valencià, els contactes entre fusterianisme i el Partit Comunista foren sovintejats, com ho demostra que destacats militants nacionalistes participessin en la creació de les Comissions Obreres valencianes tal com relata Enric Tàrrega a CUBEDO; Joan Vicent, SÁEZ; Maria del Carmen, GIL, Josep Manuel (eds.). *Enric Tàrrega: l'amant de la ciutat somniada*. València: PUV, 2010, p. 154. En referència a la relació existent entre el nacionalisme i el PCE, la posició dels comunistes pel que fa a l'alliberament nacional anirà sempre a remolc de les reflexions dutes a terme pel PSUC a Catalunya, com Archilés explicita a ARCHILÉS, Ferran. "El olvido de España. Izquierda y nacionalismo español en la transición democrática: el caso del PCE", *Historia del Presente*, núm. 14 (2009), p. 106.

²⁹⁹ BONO, Emèrit. Entrevista amb l'autor. València, 27 de juny de 2012. L'exconseller de la Generalitat Valenciana –Benestar Social primer, Administració pública després i finalment Medi Ambient– recorda de la seva etapa al PCE que els comunistes eren el partit més preparat de l'antifranquisme valencià, tenien estructura i gent. Bono, que explicava a Carrillo el procés propi que s'endegava a València, confirma que la introducció de les sigles PV al partit implicaria una acceptació de la realitat nacional als anys setanta.

³⁰⁰ "El PNV contra el estatut de UCD". *Diari de València*, 5 de març de 1982, p. 18.

estatutària que va ser redactada per un grup de professors de la Universitat de València.³⁰¹ En paral·lel al text alternatiu de Convergència, el valencianistes pacten amb els bascos un conjunt de vint esmenes que tractarien temes com els símbols valencians, el llinar per accedir al parlament autonòmic, el món de l'ensenyament o la policia.³⁰² Miquel Roca, de CDC, i José Maria Azkarraga, del PNB, formen part de la ponència de la comissió constitucional. “Referent als Estatuts d'Autonomia, voldria recordar que CiU ha intervingut positivament en la recent votació per l'Estatut del País Valencià”, explicitava el diputat de Convergència i Unió al Parlament de Catalunya Ferran Camps.³⁰³ D'aquesta manera, durant la tramitació parlamentària de l'Estatut valencià, tant el diputat convergent Jaume Pi-Sunyer com els senadors d'ERC Josep Rahola i Víctor Torres i el del PSUC Pere Portabella, defensen les postures del valencianisme fusterià i reivindicant la unitat de la llengua catalana.³⁰⁴

En aquest cas, doncs, constatem una circumstància en la qual de manera pràctica es visualitza aquesta aliança entre el PNPV i CDC, més enllà de la retòrica o els gestos que podien tenir lloc en actes públics o jornades festives. No cal dir, però, que tot i la complicitat entre catalans i bascos amb el PNPV, els seus posicionament no s'introduïren al text resultant, que s'acaba pactant entre els socialistes i la UCD. Per la seva banda, ni la proposta d'Estatut de Morella ni l'avantprojecte estatutari que havia redactat el fusterianisme el 1976, l'Estatut d'Elx, no prosperà, i resta encara avui guardat en un calaix. El text, promogut per Eliseu Climent i coordinat pel registrador de la propietat Enric Solà Palerm, havia comptat en la seva confecció amb la col·laboració de Joan Fuster i d'activistes polítics catalans i professionals de tendències ben diferents compromesos amb l'avenç nacional del País Valencià: Max Cahner, Josep Benet, Rafael Ribó i Jacint Ros Hombravella.³⁰⁵

³⁰¹ “Enmienda a la totalidad de Minoría Catalana al Estatuto para Valencia”. *ABC*, 4 de novembre de 1981, p. 10.

³⁰² PUIG, Ximo. “Las minories vasca y catalana defenderán las enmiendas del PNPV”. *Mediterráneo*, 3 de novembre de 1981.

³⁰³ CAMPS, Ferran. “Catalunya a les eleccions andaluses”. *Avant*, gener-abril de 1982, p. 9.

³⁰⁴ RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p.519-522.

³⁰⁵ SOLÀ, Enric. Entrevista amb l'autor. València, 23 d'agost de 2011. El redactor de l'Estatut d'Elx, avantprojecte estatutari proposat des del fusterianisme, detallava la importància simbòlica del text enllestit al febrer de 1976 pel catalanisme valencià. Tot i l'aposta de Fuster i els seus per

El món cultural, tanmateix, fusterià.

Els resultats electorals de 1977 i 1979 havien demostrat que la vessant política del valencianisme fusterià no tenia la capacitat per consolidar-se. Tot i així, la influència intel·lectual de Joan Fuster i els seus sí que tindrien un paper destacat al món cultural i cívic del País Valencià. Al món literari, bona part dels escriptors i poetes compartien un mateix compromís amb el procés per l'assoliment de l'autonomia i amb l'impuls de la llengua pròpia en el nou sistema democràtic que s'obria. Per a ells, Catalunya era també un important mercat, amb un nombre molt significatiu de potencials lectors. La consolidació dels Premis Octubre, amb l'editor Eliseu Climent al capdavant, com a cita anual del món cultural valencià, els vinculava a l'ideari de Fuster. Aquests mateixos ideals eren compartits en bona mesura pels creadors de teatre independent, pels membres del cinema d'autor i pels autors de narrativa amb contingut social i poesia compromesa. “Eren els anys del barri del Carme en ple moviment, amb un Cafè Lisboa ple a vessar, com també ho estava el Cafè Cavallers. Eren les tertúlies poètiques de la Forest d'Arana i també de la Unió de Escriitores del País Valencià”, destaca l'escriptor Alfons Cervera, un dels que participava d'aquell bullici literari.³⁰⁶

Pel que fa al món musical, grups com Al Tall, continuaren posant la banda sonora de la reivindicació nacional. El cantautor Rafa Xambó lamenta, tanmateix, que després de la transició, aquells mateixos que anys enrere organitzaven i acudien als aplecs, preferiren,

realitzar un Estatut ambiciós, com el que volien, la seva influència en el redactat final del text constitucional que s'aprovà, és menor del que haurien desitjat els seus impulsors. Tot i aquest marc legal, tres dècades després, tampoc s'han desplegat competencialment les possibilitats que els articles del text final permetia. És autor de SOLÀ, Enric. *Recuperem els furs*. València: Eliseu Climent, 2005. Que l'Estatut d'Elx fos editat en una impremta de Barcelona demostra la forta relació que existia entre els seus redactors valencians i el catalanisme del Principat. GUIA, Josep. “La transició política al País Valencià (1974-1977), des d'una perspectiva independentista”. A: PAGÈS, Pelai (dir.). *La transició nacional als Països Catalans: història i memòria*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2005, p. 267.

³⁰⁶ CERVERA, Alfons. Entrevista amb l'autor. València, 30 de juny de 2011. L'escriptor valencià intenta esquematitzar com es vivia intensament el món contracultural dels setanta, amb els nous moviments socials, des dels cercles literaris que volien trencar amb la tradició. “Era la poesia compromesa i la narrativa amb contingut social i referències polítiques”, detalla l'escriptor de textos punyents.

llavors, oblidar-se de la cançó, de les lletres reivindicatives i de la música associada al compromís polític.³⁰⁷

En l'àmbit acadèmic, l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE), dirigit pel professor Manuel Sanchis Guarner, seria la base formativa dels futurs docents, que aconseguiria que, amb l'entrada en vigor el 1983 de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (LUEV) ja hi haguessin milers de mestres capacitats per impartir classes de català, i en català, a les aules valencianes.³⁰⁸ L'any 1984, a més, s'obrirà l'oportunitat de modernitzar la universitat, i el fusterianisme no el desaprofita. Mitjançant el Bloc Progressista, Ramon Lapiedra accedeix al rectorat de la Universitat de València. Aquest Bloc és una articulació universitària plural de professorat, personal d'administració i estudiants amb consciència nacional i voluntat democratitzadora.³⁰⁹ Per Eliseu Climent “Lapiedra, juntament amb els equips rectorals d'altres universitats valencianes, van ajudar de manera crucial a fer país en aquesta primera etapa complexa de democràcia”.³¹⁰ L'elaboració dels nous estatuts universitaris i el retorn del català com la llengua de la Universitat marcarien la vinculació entre la institució acadèmica i el món

³⁰⁷ XAMBÓ, Rafa. Entrevista amb l'autor. València, 7 de febrer de 2011. El sociòleg criticava l'abandonament de les institucions valencianes en mans progressistes durant els primers vuitanta de la Cançó reivindicativa. Xambó té una vessant musical gens menyspreable com a cantautor. Apassionat dels mitjans de comunicació, és un activista desenfrenat amb inquietuds socials.

³⁰⁸ La Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (LUEV) és l'eina legal promoguda per Ciprià Ciscar, i aprovada el 1983, que donava compliment a les demandes de Fuster d'introduir el català a les escoles. La llei també regula els drets dels valencianoparlants i l'obligació de les institucions per tal de garantir-los. Des d'aleshores ençà, des del valencianisme s'ha denunciat el seu incompliment en detriment del català i la seva extensió social.

³⁰⁹ Ramon Lapiedra, catedràtic de Física de la Facultat de Matemàtiques de la UV, serà el candidat del Bloc Progressista que guanyarà les eleccions a Rector el 1984. Nacionalista i d'esquerres, Lapiedra i la seva candidatura –amb molta força als departaments d'Història i Filologia– superaria l'altra candidatura, definida com de centreesquerra, i que disposava del suport dels sectors oficials del PSOE, com explicaven les cròniques periodístiques MUÑOZ, Manuel. “Ramon Lapiedra, nacionalista de izquierdas, nuevo rector de la Universidad de Valencia”, *El País*, 25 de maig de 1984. L'etapa renovadora de Lapiedra s'allargà fins més enllà de 1994, quan el succeí en el càrrec Pedro Ruiz Torres, del seu mateix equip directiu.

³¹⁰ CLIMENT, Eliseu. “ACPV: 40 anys. Perspectives de futur”. Conferència pronunciada a la Facultat de Geografia i Història del Campus de Blasco Ibáñez de la Universitat de València el 2 de març de 2011.

cultural; també el fet de proposar Joan Fuster com a Doctor honoris causa de la universitat.³¹¹

2.2.4 Jordi Pujol, la prudència del catalanisme

Les eleccions al Parlament de Catalunya del març de 1980 marquen un abans i un després en l'evolució històrica del país. Els comicis clouen l'etapa pre-autonòmica presidida per Josep Tarradellas, que des de l'exili a Saint Martin-le-Beau fins al seu retorn tres anys endarrere havia mantingut el fil de legitimitat de la Generalitat republicana. Les eleccions de 1980 les guanya, contra tot pronòstic, el metge i activista Jordi Pujol que amb Convergència i Unió, supera els socialistes i aconsegueix blindar un pacte amb l'ERC de Barrera i els centristes. Si el seu havia estat sempre un propòsit de fer país, ara calia construir Catalunya des de la Generalitat.

A partir d'aquí, i des de 1984 amb majoria absoluta, Pujol desenvolupa tot un pla polític nacional que comprèn des d'una nova administració, a la creació d'uns mitjans de comunicació públics com TV3 i Catalunya Ràdio; des d'impulsar un procés de normalització lingüística en tots els àmbits, a la recuperació d'un cos policial propi, els Mossos d'Esquadra; des d'establir un sistema d'immersió lingüística a les escoles a enfortir l'equilibri territorial del conjunt de comarques del país.

Dins de tot aquest seguit de propòsits que s'aniran duent a terme al llarg de la dècada dels vuitanta i dels noranta, quina posició pren el govern de la Generalitat respecte els valencians? Com a govern, el president Pujol centra tota la seva tasca política a articular, cohesionar i enfortir Catalunya, mostrant-se reticent a actuar al País Valencià. La seva mateixa concepció nacional així ho explica i, a més, l'experiència colpidora de la batalla de València l'aconsella evitar intromissions que puguin amplificar l'anticatalanisme al sud. Això fa que, a excepció d'alguns programes estrictament culturals, de difusió lingüística o literària, com els impulsats per Max Cahner des de la conselleria de cultura durant la primera legislatura, la presència formal de la Generalitat

³¹¹ LAPIEDRA, Ramon. Entrevista amb l'autor. Burjassot, 28 de juny de 2011. A la conversa, l'exrector de la Universitat de València repassa el canvi que suposa la democratització de la institució i la incorporació, en ella, de la llengua catalana. Al seu despatx del Campus de Burjassot, Lapedra té temps per dedicar-se a la seva altra passió, a més de la vocació civico-política, com és l'aprofundiment en la recerca física.

de Catalunya com a tal al País Valencià sigui gairebé nul·la durant els vint-i-tres anys del seu mandat.³¹² Aquesta desconexió entre els dos territoris es veurà reflectida, fins i tot, amb les limitades visites oficials que el president català durà a terme durant les més de dues dècades que serà al capdavant de la institució.

Si la relació de Josep Tarradellas amb Josep Lluís Albinyana havia estat molt cordial, tot i que poc freqüent, la de Jordi Pujol amb el president del consell pre-autonòmic valencià, Enric Monsonís, es refreda aviat. Monsonís, de la UCD, que havia aconseguit la presidència pre-autonòmica valenciana el 1979, després de la dimissió de Josep Lluís Albinyana, prefereix no assistir a la presa de possessió de Jordi Pujol com a president de la Generalitat de Catalunya. Aquest gest del president valencià en una jornada de tanta solemnitat com la del 7 de maig de 1980, evidencia la voluntat de distanciament que la UCD valenciana pretén respecte el catalanisme del Principat.³¹³ Uns mesos després, al setembre, una nova exemplificació té lloc després d'una sessió parlamentària al Parc de la Ciutadella, on diputats com Josep Benet, Gutiérrez Diaz i Francesc Vicens expressen el seu malestar pels atacs valencians contra la unitat de la llengua. Davant d'aquesta crítica la resposta valenciana és contundent. Enric Monsonís fa un comunicat recordant als diputats catalans que no poden opinar sobre allò que fan els valencians ja que “la seva jurisdicció acaba a la riba esquerra del riu Sénia”.³¹⁴ No és fins el desembre de 1982 que Monsonís és substituït pel socialista Joan Lerma, que al seu torn és confirmat com a president a les primeres eleccions valencianes de 1983.

Com a partit, Convergència Democràtica de Catalunya (CDC) té com a marc nacional d'acció política des de la seva fundació, el novembre de 1974 al monestir de Montserrat,

³¹² És exemplificador que la primera visita de Cahner a València com a conseller fos als Premis Octubre de 1980. Per l'historiador Antoni Rico, “en la cultura política del catalanisme històric, Max Cahner és el personatge que més es va identificar amb els plantejaments nacionals de Joan Fuster (...) això no vol dir que Cahner fóra un home amb una gran influència sobre els que realment determinaven la tàctica i l'estratègia de partits com CDC o UDC, de fet tot el contrari”. RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 77. Cahner, juntament amb Miquel Sellarès, Aina Moll Josep Benet, Jordi Carbonell o Joan Ballester, a més d'alguns valencians de l'entorn de Joan Fuster com Eliseu Climent i Vicent Ventura impulsarien el 1979 el Club Ramon Muntaner, “un grup de pressió en favor de la idea dels Països Catalans”. RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 300.

³¹³ MARTÍ, V. “Don Enrique o la força del destí”. *El Temps*, 4 de març de 1985, p. 13-15.

³¹⁴ *Ibidem*.

el de Catalunya, per bé que aposta per “contribuir a l’enfortiment de la col·laboració política i cultural entre tots els Països Catalans”.³¹⁵ En aquest sentit, CDC manté durant aquests anys una estreta relació amb el Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV) de Francesc de Paula Burguera. Gràcies a aquest contacte, com hem vist, els convergents presenten en nom del nacionalisme valencià una esmena a la totalitat a l'Estatut d'autonomia valencià, al seu pas pel Congrés de Diputats. Després, amb la confluència del PNPV amb altres partits del fusterianisme, i el seu conseqüent viratge cap a posicions més d'esquerres, ja a meitats dels vuitanta, Convergència deixa de tenir un partit polític de referència al sud del Sénia, com tampoc el té Unió Democràtica de Catalunya.

Si aquesta era la posició de prudència des del govern i aquesta era la relació de Convergència amb el PNPV, a títol personal, Jordi Pujol continua mantenint estrets lligams amb personalitats destacades del món cultural valencià. El seu principal referent, al País Valencià, és l'editor i promotor cultural Eliseu Climent. “Del País Valencià n'admiro el vitalisme. Sempre he procurat col·laborar-hi tant en l'ordre cultural i cívic com en l'econòmic, però no interferir-hi”, reconeix Jordi Pujol.³¹⁶ Aquestes col·laboracions aniran molt lligades, doncs, als projectes culturals de Climent, que impulsa infinitat de campanyes per recuperar el patrimoni històric i literari valencià i per augmentar els vincles entre el País Valencià i el conjunt de territoris de parla catalana. L'editorial 3i4, la llibreria del mateix nom, Acció Cultural del País Valencià, la revista *El Temps* i els repetidors per rebre la senyal de TV3, en són només alguns exemples dels que poden comptar-se per desenes.

A cavall entre la faceta personal i la institucional, el 1983 Jordi Pujol atorga la medalla d'or de la Generalitat de Catalunya a l'assagista de Sueca, Joan Fuster, en una edició en que també el rep el lingüista menorquí Francesc de Borja Moll. El polifacètic pensador valencià, en el seu discurs, es queixa de la inhibició que les institucions de Catalunya tenien respecte el País Valencià.³¹⁷ Aquell no era un greuge nou, ja que des dels primers

³¹⁵ *Estatuts dels Partits Polítics Catalans 1977*. Barcelona: ICPS, 1998, p. 25.

³¹⁶ PUJOL, Jordi. *Memòries. Història d'una convicció. (1930-1980)*. Barcelona: Proa, 2007, p. 141. L'historiador Antoni Rico utilitza conceptes com “prudència”, “cautela” o “equidistància” per referir-se al posicionament de Pujol respecte el País Valencià i Joan Fuster. RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 89-90 i 621-624.

³¹⁷ PUJOL, Jordi. “... no és lògic, ni és bo...”. *El Temps*, 16 de novembre de 1992, p. 54-56.

cinquanta ja Fuster lamentava que si els intents de redreçament cultural d'alguns valencians no tenien més que un “ressò platònic” o de “cortesa simpatia”, a Catalunya es frustrarà l'apropament entre els dos territoris.³¹⁸ Pujol, recollint les inquietuds expressades per Fuster, respon en el seu discurs que “em resulta fàcil d'entendre que nosaltres –els catalans– no sabem ben bé quina és la manera com podem servir aquesta nostra unitat lingüística i cultural”, i aquesta és una de les qüestions habituals que es planteja el nacionalisme català.³¹⁹ Quina és la millor manera de defensar la llengua i enfortir la culturals en aquell territori de l'àmbit lingüístic? i, en qualsevol cas, han de ser els catalans els que actuïn activament per fer-ho possible? Pujol, interpel·lat pel lament de Fuster, en recull el guant. “Voldria que quedés ben clar que, si alguna vegada ha semblat que hi ha hagut algun desinterès per part nostra en vers aquests temes, no és pas perquè realment hi hagi aquest desinterès, sinó simplement perquè voldríem fer les coses de tal manera que no fossin gens ni mica contraproductes”.³²⁰

³¹⁸ FERRÉ, Xavier. *Abans i després...*, p. 24.

³¹⁹ PUJOL, Jordi. “... no és lògic, ni és bo...”. *El Temps*, 16 de novembre de 1992, p. 54-56.

³²⁰ *Ibidem*.

2.3 La Unitat del Poble Valencià: entre ERC i ENE.

2.3.1 L'esquerra autodeterminista: Nacionalistes d'Esquerra i l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià.

Les eleccions estatals de 1979 evidenciaven que el Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV) no disposava de prou capacitat, tot sol, per consolidar un espai polític propi que tingués un suport electoral suficient. Així, Francesc de Paula Burguera, el seu ideòleg, aposta durant el bienni 1982-1983 per cercar punts de trobada amb els plantejaments fusterians provinents de posicions marxistes, com els de l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià (AEPV).

L'AEPV era una formació de creació recent que tot just havia sorgit a principis de 1982 a partir de dos sectors polítics de l'esquerra valenciana.³²¹ Un dels dos components d'aquest Agrupament d'Esquerres era una escissió del Partit Comunista del País Valencià (PCPV) –la secció del PCE a València– formada pels seus membres més nacionalistes. Aquests comunistes fusterians se sentien desplaçats de l'ortodòxia obrera d'Antonio Palomares ja que ells, a diferència dels oficialistes, defensaven postures eurocomunistes i clarament valencianistes. Aquest sector que incorporava la reivindicació nacional trobava a faltar, a més, que el PCPV tingués més una autonomia de decisió respecte al Partit Comunista d'Espanya (PCE). Gustau Muñoz, Ernest Garcia o el pintor Doro Balaguer, eren tres de les figures més destacades del comunisme valencià que s'endinsen a l'Agrupament.³²²

A l'esquerra rupturista de l'AEPV, socialista i democràtica, també hi ha un segon sector, el provinent del Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN), el partit històric de l'independentisme contemporani. Aquest sector escindit del PSAN era fruit de la confrontació existent al si de l'organització.³²³ Els més possibilistes, que al

³²¹ “Albinyana i Vicent Ventura, juntos en un nuevo partido”, *El País*, 24 de juliol de 1981. https://elpais.com/diario/1981/07/24/espana/364773622_850215.html. Un anàlisi d'AEPV a RICO, Antoni. “D'esquerres i valencianistes. Els casos de l'EUPV i l'AEPV durant la transició (1977-1982). *Afers*, núm. 79 (2014), p. 729-750.

³²² BODOQUE, Anselm. *Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques...*, p. 34.

³²³ GUIA, Josep. Entrevista amb l'autor. València, 26 de juliol de 2011. Guia detalla, en la conversa on també participà la filòloga Maria Conca, els passos seguits per l'independentisme combatiut que representa el PSAN al País Valencià, des de la seva fundació fins als nostres dies.

Principat foren promotors de Nacionalistes d'Esquerra (NE), al País Valencià conformaren el citat Agrupament d'Esquerres. Era l'anomenat PSAN-Blasco, que divergia de l'estratègia oficial que mantenia el partit, que era liderat pel sector de Josep Guia, partidari de mantenir una estratègia combativa malgrat que les circumstàncies, des de les acaballes del franquisme, havien canviat clarament. Així mateix, però, també des de l'AEPV es col·laborarà amb Esquerra Republicana de Catalunya, amb qui el 1982 se signarà una declaració conjunta, on també hi participen els dos PSM, Esquerda Galega i Euskadiko Ezkerra, de cara a aturar la uniformitzadora Llei Orgànica d'Harmonització del Procés Autonòmic (LOAPA, en les seves sigles en castellà).³²⁴ Tot i aquesta col·laboració amb ERC, des de l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià (AEPV) en el seu conjunt, i d'una manera destacada per part del sector provinent del PSAN de Josep Lluís Blasco es té en Nacionalistes d'Esquerra (NE) el seu principal referent català.

Nacionalistes d'Esquerra era una formació política autodeterminista, que havia nascut el 1979 a partir de personalitats i activistes de l'esquerra nacional com Jordi Carbonell, Magda Oranich, Josep Maria Espinàs, Avel·lí Artís Gener i Josep-Lluís Carod-Rovira. En el seu ideari, a més de la qüestió nacional s'hi recollien reivindicacions ecologistes, feministes i d'esquerra heterodoxa. Tot i centrar-se orgànicament a Catalunya, Nacionalistes d'Esquerra recollia el marc nacional dels Països Catalans que l'independentisme extraparlamentari i el món cultural havia reivindicat durant l'antifranquisme i que ells, com a hereus d'una de les branques del PSAN, mantindrien més enllà dels anys de la transició. Així, al míting central de Nacionalistes d'Esquerra de cara a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya, del març de 1980, la

El professor del Departament d'Àlgebra de la Universitat de València –Universitat de la qual va ser el vicerector d'Estatuts de l'etapa Lapiedra– és un dels deixebles de Fuster més abrandats. Sovint més fusterià que Fuster. Compromès amb l'alliberament nacional, la territorialitat i la justícia social, des dels anys setanta teoritza i porta a la pràctica a través del Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans el seu objectiu revolucionari i rupturista amb l'estat. El plantejament del front patriòtic com a pacte que permeti avançar en la qüestió nacional va portar-lo a donar suport de cara a les eleccions catalanes de l'any 2010 a la candidatura liderada per l'expresident del Barça Joan Laporta, Solidaritat Catalana per la Independència. En aquesta mateixa línia, el gener de 2013, Núria Cadenes, del PSAN, sortirà escollida presidenta de Solidaritat. Recentment, la tardor del 2015, el PSAN va anunciar la fi de les seves activitats públiques.

³²⁴ MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia...*, p. 72.

presència de referents del conjunt de territoris de l'àmbit lingüístic seria un fet. El 18 de març, en un Palau d'Esports de Barcelona amb banda sonora de Lluís Llach, hi ha valencians il·lustres que donen suport a la candidatura: el poeta Vicent Andrés Estellés, l'editor Eliseu Climent i el periodista Vicent Ventura. També hi prenen part representants culturals i polítics de les Illes Balears, com l'historiador Sebastià Serra, el sociolingüista Isidor Marí, el poeta Josep Maria Llompart, i també activistes de la Catalunya Nord com Miquel Mayol.

Aquest no és, però, només un gest electoral ja que també després de les eleccions autonòmiques, és habitual que membres destacats de NE participin en actes a València, com la manifestació de la Diada del 9 d'octubre.³²⁵ Al mateix temps, des de NE sempre procuren que hi hagi oradors valencians en els seus grans actes, com el míting que celebra l'11 de setembre de 1981, on hi intervé l'expresident del Consell del País Valencià, Josep Lluís Albinyana.³²⁶ Una setmana després de la Diada, el 18, 19 i 20 de setembre, a l'escola d'estiu que el partit du a terme a Tarragona, Nacionalistes d'Esquerra hi desenvolupa un debat al voltant dels Països Catalans. Per valorar la necessitat de coordinar les forces nacionalistes i d'esquerreres de cada territori, a més de Joan Armet, pren la paraula Vicent Ventura, del País Valencià, Tomeu Carrió, de les Illes, i Miquel Mayol, de la Catalunya Nord. Josep-Lluís Carod-Rovira en fa la moderació.³²⁷

Aquest no és l'únic acte formatiu que NE dedica als Països Catalans i al País Valencià, per posar-ne dos exemples, aquell mateix any, el gener de 1981 Joan Francesc Mira havia impartit una conferència al voltant del fet nacional al País Valencià pels militants vallesans de la formació,³²⁸ i un parell d'anys després, l'abril de 1983, Vicent Ventura

³²⁵ DDAA. *Nacionalistes d'Esquerra: 1979-1984*. Barcelona: Fundació Irla, 2004, p. 23.

³²⁶ *Ibidem*, p. 28.

³²⁷ *Ibidem*, p. 27.

³²⁸ NE. "El Fet Nacional als Països Catalans". *Calaix de Nacionalistes d'Esquerra*, desembre de 1980, p. 1.

participaria en una taula rodona al voltant dels Països Catalans a la seu de Nacionalistes d'Esquerra del carrer Bailèn de Barcelona.³²⁹

De fet, Nacionalistes d'Esquerra, des de la seva creació, té un interès especial a enfortir les seves relacions amb d'altres partits del conjunt de territoris de parla catalana, i d'una manera destacada amb el PSM de Mallorca i Menorca i amb l'Esquerra Catalana dels Treballadors (ECT) de la Catalunya Nord.³³⁰ En el cas valencià, NE té contactes sobretot amb l'Agrupament d'Esquerres. Carod-Rovira recorda que a l'AEPV “hi havia els meus amics, sobretot Vicent Ventura, i gent a qui admirava i respectava com en Blasco i el Doro”.³³¹ NE també té relació amb la primera Esquerra Unida del País Valencià (EUPV). En el cas de les comarques valencianes del nord, l'Esquerra Independent de Castelló (EIC), integrada dins d'EUPV, n'és la principal referència.³³²

Com els diferents partits nacionalistes dels Països Catalans, els Nacionalistes d'Esquerra també tenen una vocació internacional destacada. Així, representants de la formació són en un parell d'ocasions a les festes del Poble Bretó organitzades per la Unión Democràtiques Bretonne (UDB) a Brest, envien comunicats de solidaritat en els congressos del Sinn Féin (SF) irlandès i, el desembre de 1983, una delegació assisteix al 4t Congrés de la Union do Pobo Galego (UPG). També mantenen cert contacte amb l'Scottish National Party (SNP i amb Langile Abertzale Iraultzaileen Alderdia (LAIA), a més d'Euskadiko Ezkerra (EE) i amb el moviment Cors per l'autodeterminació.³³³

Tornant al País Valencià, com s'esmentava, de la confluència entre el PNPV de Burguera i l'Agrupament d'Esquerres en sorgeix la Unitat del Poble Valencià (UPV),

³²⁹ NE. “Curs d'introducció a la qüestió nacional”. *Calaix de Nacionalistes d'Esquerra*, febrer de 1983, p. 6.

³³⁰ Les relacions catalanes i valencianes del PSM serien múltiples. Així, el febrer-març de 1982, els mallorquinistes organitzarien un cicle d'actes sobre la qüestió nacional on, a més de Mario Onaindia, d'Euskadiko Ezkerra, hi participarien en sengles jornades a l'Escola Graduada de Palma, Josep Lluís Albinyana, Francesc de Paula Burguera i Heribert Barrera. MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia...*, p. 71.

³³¹ CAROD-ROVIRA. Josep-Lluís. Entrevista amb l'autor. Barcelona-Tarragona, 21 de juliol de 2018.

³³² *Ibidem* p. 38.

³³³ *Ibidem*

primer com a coalició per a les eleccions generals de 1982 i, ja després, a partir de 1984, com a partit polític. Dins de la UPV, amb el PNPV i l'AEPV també hi ha una altra formació, l'Esquerra Unida del País Valencià (EUPV) que comparteix “la idea que el País Valencià serà d'esquerres o no serà” i que aposten per un “País Valencià lliure i socialista”.³³⁴ Aquesta EUPV no ha de confondre's amb la posterior formació vinculada a Izquierda Unida, existent encara avui.

L'Esquerra Unida del País Valencià nascuda l'any vuitanta, d'esquerra i autodeterminista, era la suma d'iniciatives polítiques d'àmbit local que aglutinaven nacionalistes provinents del PSPV, moviments socials i assemblees veïnals; el Moviment Comunista del País Valencià (MCPV) i la Lliga Comunista Revolucionària (LCR). Entre aquestes iniciatives locals, existents a Gandia, Xàtiva, Vinaròs i Castelló cal destacar el cas de la Plana, amb l'existència de l'Esquerra Independent de Castelló (EIC).³³⁵³³⁶ Com s'ha fet esment, des d'EUPV, amb l'incombustible comunista Valerià Miralles i el filòleg castellanenc Vicent Pitarch, i amb 9.000 vots a les eleccions generals de 1982, també tenen com a principal referent català els Nacionalistes d'Esquerra. De fet, al primer número de la revista de NE, *Calaix de Nacionalistes d'Esquerra*, aparegut el mes de juny de 1980, mitja portada està dedicada a informar del naixement del Front d'Esquerra Nacionalista del País Valencià, embrió del que poc després seria EUPV, i a reproduir el segon document de treball i discussió dels valencianistes.³³⁷ Així mateix, pocs mesos després, el novembre de 1980, des del mateix butlletí de NE es felicitaven per la crist·lització del Front d'Esquerra Nacionalista, que

³³⁴ “EUPV coherent amb la seva trajectòria política”. Proposta d'unió electoral d'EUPV. València, 1982.

³³⁵ PITARCH, Vicent. Entrevista amb l'autor. Castelló de la Plana, 17 de juliol de 2012. Pitarch exposa en línies generals el valencianisme de la represa, la influència de Barcelona, l'articulació dels primers nuclis culturals a les comarques castellanenques i el pas de la resistència a la reivindicació política. Pitarch, format a la Universitat de Barcelona, seria una peça fonamental per entendre la consolidació cultural del fusterianisme. Actual delegat de l'Institut d'Estudis Catalans, té a les seves esquenes in comptables publicacions i actuacions en l'àmbit cívic. Més informació d'EUPV a RICO, Antoni. RICO, Antoni. “D'esquerres i valencianistes. Els casos de l'EUPV i l'AEPV durant la transició (1977-1982). *Afers*, núm. 79 (2014), p. 729-750.

³³⁶ ROYO, Toni. Entrevista amb l'autor. Castelló de la Plana, 26 de març de 2011.

³³⁷ FEN. “Front d'Esquerra Nacionalista del País Valencià”. *Calaix de Nacionalistes d'Esquerra*, juny de 1980, p. 1.

havien pogut copsar de primera mà en els actes mobilitzadors del 9 d'octubre, en què una delegació de NE havia pogut participar.³³⁸

Des d'EUPV aspiren a poder traslladar el seu model polític al conjunt dels Països Catalans i, així, estan interessats en fer una presentació del seu partit a Barcelona que motiví a “les esquerres radicals i nacionalistes de Catalunya, el País Valencià i les Illes” a organitzar una cimera per arribar a una certa coordinació política i, potser, a una Esquerra Unida dels Països Catalans.³³⁹

Poc després, el febrer de 1984, la revista de Nacionalistes d'Esquerra reproduceix tot un article de l'altre dels seus referents valencians, l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià, ja dins de la UPV.³⁴⁰

2.3.2 La UPV com a referent de l'esquerra fusteriana

Les sigles de la Unitat del Poble Valencià (UPV) marquen tota una etapa del valencianisme polític de la dècada dels vuitanta i noranta. Després dels anys d'ebullició de la transició, i de l'atomització política, després de la desfeta fusteriana de 1977 i de 1979, la UPV representa la confluència dels diferents sectors que volen continuar reivindicant els valors nacionals i de l'esquerra al País Valencià.

El propòsit de sumar el Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV) de Burguera amb l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià (AEPV) era articular una fórmula que ofereixi credibilitat a l'electorat de cara a les eleccions generals de 1982. Pels seus integrants, la UPV és una oferta electoral única “molt més àmplia que la suma d'aquestes forces, dotada d'unes bases electorals unitàries”.³⁴¹ Per fer-ho, a més, els valencianistes buscarien la cobertura d'altres candidatures de l'esquerra nacional dels

³³⁸ NE. “9 d'Octubre nacionalista i d'esquerres al País Valencià”. *Calaix de Nacionalistes d'Esquerra*, novembre de 1980, p. 1.

³³⁹ FABREGAT, Amadeu. “Primera manifestació contra l'Estatut”. *Avui*, 23 d'octubre de 1981, p. 14; RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 376.

³⁴⁰ AEPV. “El País Valencià, ara”. *Calaix de Nacionalistes d'Esquerra*, febrer de 1984, p. 4.

³⁴¹ AEPV. “Proposta unitària de l'AEPV”. Resolució del Consell Polític de l'AEPV. 10 de maig de 1982.

Països Catalans. Així, amb els dos PSM i ERC, la UPV segellaria un acord per defensa en comú al Parlament Espanyol, en cas d'obtenir-ne representació. A grans trets, el document s'oposava a la LOAPA i a l'OTAN i, en canvi, defensava la identitat, la llengua i la cultura comunes dels diferents territoris de parla catalana.³⁴² Malgrat els escassos resultats obtinguts en la comtessa electoral, sense representació al Congrés i amb tan sols 18.516 vots, la fórmula té continuïtat. Sense temps per pair-ne els resultats, la prova de foc arriba aviat, amb les primeres eleccions autonòmiques valencianes de 1983 i els comicis municipals, on, aquests sí, són un bon terreny per destacar la presència dels nacionalistes arreu del país.

Si els resultats en nombre de regidors són moderadament optimistes, aquell maig de 1983, amb 58.712 sufragis a les Corts Valencianes, la UPV va evidenciar que la presència del fusterianisme polític al parlament encara hauria d'esperar.³⁴³ Malgrat això, els que utilitzen el lema de "Defensa la nostra terra. Vota País Valencià",³⁴⁴ on també s'hi havia sumat EUPV, aconseguixen ser la quarta força electoral dels valencians. Una quarta posició, després de la desfeta de la UCD, darrera del PSPV-PSOE, Alianza Popular-Unió Valenciana i el PCPV-PCE. Aquest fet no deixa de ser un consol per als nacionalistes, que veuen infranquejable la barrera electoral més alta dels sistemes autonòmics de l'estat, el 5% del vot al conjunt de les circumscripcions valencianes. A més, la dualitat dels seus votants potencials fa variar els sufragis segons el tipus de convocatòria, si aquesta és local o de caràcter supramunicipal.³⁴⁵ "UPV naix en unes

³⁴² MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia...*, p. 72-73.

³⁴³ ÁLVAREZ, Juan. "La batalla por la alcaldía de Valencia". *La Vanguardia*, 3 d'abril de 1983, p. 12.

³⁴⁴ UPV. "Defensa la nostra terra. Vota País Valencià. Vota Unitat del Poble Valencià". Tríptic informatiu del programa electoral de la Unitat del Poble Valencià. València, maig de 1983. En aquest, s'especifica que recolzen a la marca UPV: Esquerra Unida del País Valencià, Agrupament d'Esquerres del País Valencià i Partit Nacionalista del País Valencià. El seu programa electoral es basa, ja el 1983, en la reforma o canvi de l'Estatut, la presentació d'una llei de comarcalització i la paralització definitiva de les centrals nuclears.

³⁴⁵ DDAA. *País Valencià 2007. Un canvi possible. Perspectives polítiques i electorals*. València: Acció Cultural del País Valencià, 2006, p. 20-21. En el llibret s'explica que "tot i que les eleccions autonòmiques se celebren el mateix dia que les municipals, molts no voten el mateix partit a les dues urnes (...) La incertesa sobre el seu accés a les Corts condueix molts electors cap l'anomenat vot útil, que a l'esquerra és EUPV i, encara més, el PSPV-PSOE".

condicions molt difícils, en un moment en el qual tot el vot més o menys autonomista, nacionalista, d'esquerres, es concentrava en el PSOE (...) Ens presentarem a les eleccions i obtinguérem uns resultats modestos (...) però ens donaren llum per a continuar treballant”, sintetitza Enric Morera, actual dirigent de Compromís.³⁴⁶

Amb aquests resultats a la mà, i amb l'arribada de membres d'EUPV, la UPV s'estructura internament a finals de 1984. D'aquesta manera, a partir de la 1a Conferència d'UPV, l'1 i 2 de desembre de 1984 la Unitat del Poble Valencià passa de la coalició primerenca a un moviment polític organitzat on el pes dels independents també compta. El seu objectiu, expressat en la Conferència celebrada a l'Escola de Magisteri de València, és esdevenir la formació “més poderosa, democràtica i pluralista que haja conegut mai la història del nacionalisme polític al País Valencià”.³⁴⁷ Malgrat que l'objectiu sembla molt ambiciós, els antecedents més immediats del valencianisme no els ofereix gaire resistència.

Internament, s'assaja una estructura poc jeràrquica, amb uns estatuts interns de mínims i aposten per l'assemblearisme. Així, s'obvia la figura del portaveu, fent-lo rotatiu es constitueix una direcció col·legiada, amb un Consell Polític de 21 membres. Per millorar la fluïdesa de l'organització, tanmateix, uns anys després, també s'elegiria un secretari general. Ideològicament, la UPV és l'espai on podien trobar-hi lloc “igualmente, aquells que exigeixen la realització política dels Països Catalans, com a procés de reconstrucció nacional del nostre poble, com aquells que estan a favor d'avançar en la realització d'una autonomia seriosa i profunda” segons apuntaven en els seus documents.³⁴⁸ De fet, aquesta mateixa confluència real entre independentistes dels Països Catalans, nacionalistes valencians, federalistes, confederalistes i autonomistes és la que trobem avui dins de Compromís. Més enllà dels paral·lelismes, però, el fet és que

³⁴⁶ MORERA, Enric. “El nacionalisme polític valencià”, A: *Novenes jornades. Projecte nacional, identitat i convivència: El País Valencià*. Elx: Ajuntament d'Elx, 1996, p. 90. Morera, llicenciat en dret, va ser assessor al Parlament Europeu del grup de Convergència, amb qui la UPV va anar en coalició el 1994. Anteriorment secretari de les joventuts de la UPV, Morera va anar guanyant pes dins de l'Executiva dels nacionalistes fins a convertir-se en la cara visible del Bloc Nacionalista Valencià i Compromís. Des del 2015 és president de les Corts Valencianes.

³⁴⁷ UPV. “Materials de la 1a conferència d'Unitat del Poble Valencià”. València, 1984, p. 18.

³⁴⁸ *Ibidem*, p. 48.

fins de la UPV, els postulats defensats anteriorment pel PNPV són arraconats dins de la nova formació, que s'escora clarament a l'esquerra i en la que les propostes ecologistes hi tenen un pes destacat.

2.3.3 ERC, UPV i els “perifèrics”.

En el terreny de les relacions institucionals, la Unitat del Poble Valencià (UPV) desplega en els seus dos primers anys d'existència com a partit tota una sèrie de contactes amb altres formacions polítiques. D'aquesta manera, com a partit referencial que vol ser en l'àmbit del fusterianisme, la UPV es reuneix bilateralment amb diferents partits catalans. D'una banda, es troba amb dues forces parlamentàries del catalanisme nacional, Convergència Democràtica de Catalunya (CDC) i Esquerra Republicana de Catalunya (ERC); i d'altra banda, també manté contacte amb l'extraparlamentària Entesa de l'Esquerra Catalana (EEC), nascuda recentment com a plataforma electoral de Nacionalistes d'Esquerra. Al mateix temps, durant els anys 1984-1986, en l'àmbit illenc, els valencianistes mantenen reunions amb el PSM de Mallorca i de Menorca, i també entren en contacte amb forces de Canàries i amb els Verds alemanys. A aquestes primeres reunions que manté la UPV amb els seus futurs aliats, cal sumar-hi les invitacions que reben els valencians per tal d'assistir com a convidats als congressos de diversos d'aquests partits. En aquest cas, membres de la UPV assisteixen als congressos d'Euskadiko Ezkerra i al d'ERC, i envien missatges de salutació al de l'Entesa de l'Esquerra Catalana i al del PSM.³⁴⁹

Algunes d'aquestes primeres aliances es poden veure en el cartell de la Festa de la Unitat que la UPV celebra la tarda-vespre del 27 d'abril de 1985. A l'Antic Mercat d'Abastiments de València i amb la banda sonora de la Companyia Elèctrica Dharma, hi ha parlaments polítics amb convidats vinguts expressament a València. Així, a més del discurs propi dels valencianistes pronunciat per Vicent Pitarch, a l'acte hi intervé el diputat del PSM Joan López i dos europarlamentaris, l'independentista sard Michele Columbu, de tendència comunista, i l'ecologista belga Paul Staes. També hi ha una intervenció catalana, però no és de cap dirigent d'ERC, ni de l'Entesa de l'Esquerra

³⁴⁹ UPV. “Informe del Consell Polític”. València, gener de 1986.

Catalana, ni tampoc de Convergència i Unió. Es tracta de l'historiador Josep Benet, que hi participa a títol individual. Benet, que havia estat cap de llista del PSUC el 1980, i també senador, era una personalitat amb molta relació amb Joan Fuster i els cercles culturals i literaris valencians. De vegades, doncs, més que les sigles d'un partit o un altre, també les coneixences personals són claus en política.³⁵⁰

Aquests primers contactes entre diferents partits, tenen aviat un escenari per formalitzar-se, promogut per ERC. Després dels modestos resultats obtinguts a les eleccions catalanes de 1984, i amb la mirada posada en les eleccions generals que tindrien lloc pocs mesos després, Esquerra Republicana de Catalunya organitza a Barcelona, el 26 i 27 d'octubre de 1985, una "Trobada sobre la república federal" amb formacions ben diverses de tot l'Estat. El cap de setmana de la trobada serveix per presentar el model confederal que defensa l'Esquerra Republicana d'Heribert Barrera, basat en la sobirania de cada una de les nacionalitats de l'estat. Aquest projecte té certs suports en les altres formacions que hi participen i que, en qualsevol cas, comparteixen la necessitat d'arribar a una tercera República i accepten el concepte d'autodeterminació dels pobles. Les jornades també ajuden a establir i donar visibilitat als lligams existents per part dels republicans amb altres formacions: Euskadiko Ezkerra (EE), Esquerda Galega-Partido Socialista Galego, Izquierda Republicana de Euskadi, Partido de Acción Socialista, Partido Socialista del Pueblo Andaluz, Partido Socialista del Pueblo Extremeño, Ateneo Republicano de Madrid, Izquierda Republicana, Acción Republicana Democrática Española, Federació Progressista i Partido Humanista. A més, és clar, també van enviar-hi representants la UPV i el PSM, els aliats naturals dels republicans al País Valencià i a les Illes Balears. Com a convidats, hi assisteixen membres del Partido de Acción

³⁵⁰ La participació de Josep Benet no hauria de sorprendre a ningú ja que era un ferm partidari que el valencianisme s'organitzès amb "partits polítics nacionals, independents dels estatals i forts", que fossin "l'eina per a la renacionalització del País Valencià". DDAA. *Els valencians davant la qüestió nacional*. València: Edicions 3i4, 1983, p. 107. Que Josep Benet fes un discurs en aquest acte de la UPV o que Josep Espar Ticó, per posar un altre exemple, participés en un col·loqui dels valencianistes a Algemesí, el 1989, demostrava la transversalitat de les relacions catalanes dels de Pere Mayor.

Socialista (PASOC), sense cap vincle més enllà de la sonoritat de les seves sigles amb el partit socialdemòcrata grec Pasok, aleshores al govern del país hel·lè.³⁵¹

Les característiques de cadascuna d'aquestes organitzacions era ben diversa, com la seva implantació territorial i força institucional. Mentre que EE, Esquerra Galega i el PSM, com la UPV i ERC, eren representants de formacions amb vocació parlamentària en els seus respectius territoris, ja fossin el País Basc, Galícia, les Illes Balears o el País Valencià i Catalunya, d'altres tenien un perfil més secundari. De fet, molts d'ells acaben integrant-se a Izquierda Unida (IU) pocs mesos després. D'entre la constel·lació que es congrega a Barcelona a l'entorn dels plantejaments republicans, hi ha organitzacions també territorials: Izquierda Republicana de Euskadi (IRE), petita formació d'esquerres que durant l'antifranquisme havia tingut presència a l'exili; Partido Socialista del Pueblo Andaluz, escissió recent del PSOE a Andalusia que s'integra poc després a Izquierda Unida; Partido Socialista del Pueblo Extremeño, que tingué el mateix recorregut que el seu homòleg andalús; i l'Ateneo Republicano de Madrid, on es trobaven sectors de l'esquerra alternativa de la ciutat del Manzanares. Altres formacions eren, teòricament, d'abast estatal, tot i que la seva capacitat d'actuació variava molt segons els nuclis on tenien força. És el cas de Partido de Acción Socialista (PASOC), hereu del PSOE-Històric de Rodolf Llopió; Izquierda Republicana, de caràcter iberista, que se sentia hereva de Manuel Azaña i que després s'integra a IU; Acción Republicana Democràtica Española (ARDE), que mantenia una activitat molt minvada des de la victòria socialista de 1982; Federació Progressista, escissió ecosocialista del PCE, que liderà Ramon Tamames; i el Partido Humanista, difícil de qualificar, d'origen argentí però implantat en alguns països europeus.

Algunes d'aquestes aliances s'enforteixen a mesura que s'apropa el 12 de març de 1986, el dia del referèndum sobre la permanència, o no, de l'estat a l'Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord (OTAN). Així, la UPV, el PSM, Euskadiko Ezkerra, el PSG-EG i ERC es comencen a coordinar per fer una campanya conjunta anti-OTAN. Al febrer de 1986, les cinc forces presenten un document "Per la pau i la sortida de l'OTAN des de

³⁵¹ "Partidos republicanos buscan un modelo confederal". *La Vanguardia*, 27 d'octubre de 1985, p. 28; WIRTH, Rafael. "Grupos minoritarios busca las bases para llegar a la III República en España". *La Vanguardia*, 28 d'octubre de 1985, p. 14.

les nacionalitats de l'Estat espanyol" on es mostren partidaris del no alineament i a favor de la neutralitat activa. Citen com a models a seguir en aquest aspecte, l'actitud de països com Suècia, Àustria i Finlàndia.³⁵² Algunes d'aquestes organitzacions, com ERC, la UPV i EE, a més de l'Entesa de l'Esquerra Catalana-Nacionalistes d'Esquerra, s'havien sumat poc abans, l'octubre de 1985, al'acte de celebració del desè aniversari del Partit Socialista de Mallorca.³⁵³ Durant la campanya contrària a l'OTAN, Euskadiko Ezkerra i ERC cedeixen part dels seus espais televisius a la UPV perquè dirigets valencianistes com Joan Francesc Mira, Andreu Banyuls i Gustau Muñoz puguin intervenir en diversos programes, i transmetre així els seus posicionaments als telespectadors.³⁵⁴ Pere Mayor recorda avui que la UPV tenia llavors una relació cordial amb l'ERC de Barrera, per bé que eren partits de tradicions polítiques diferents.³⁵⁵

En paral·lel a la campanya contra l'OTAN, i davant la imminent convocatòria d'eleccions generals, les diverses forces que han col·laborat en les mobilitzacions pel vot negatiu al referèndum intensifiquen els seus contactes. Es comença a dissenyar un programa comú de cara a les eleccions generals d'aquell 22 de juny de 1986, amb la pretensió que els diferents partits defensin uns mateixos paràmetres. Tot i que alguns desitgen que el marc programàtic comú sigui explícit i tingui molta concreció, per Pere Mayor, "el programa tingué moltes dificultats i resultà molt curt per les discrepàncies ideològiques amb ERC, aleshores encara a la coordinadora".³⁵⁶ Certament, els republicans són, de tot aquell seguit de partits, un dels més pragmàtics, amb experiència de govern, tot i que limitada, i amb una voluntat més interclassista. A més de les propostes comunes que els diferents partits poden consensuar entre ells, aquestes formacions polítiques tenen el propòsit de formar un grup parlamentari conjunt al

³⁵² "Seis partidos de izquierda nacionalista piden el voto negativo en el referéndum". *La Vanguardia*, 18 de febrer de 1986, p. 15.

³⁵³ MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia...*, p. 86.

³⁵⁴ UPV. "Volíem eixir de l'OTAN: crònica de la campanya". *Unitat*, març-abril de 1986, p. 3.

³⁵⁵ MAYOR, Pere. Entrevista amb l'autor. Barcelona-València, 20 de juliol de 2018.

³⁵⁶ MAYOR, Pere. "Informe Polític. Novembre 1986 - juliol 1988. Esquerra des Pobles". Conferència d'UPV. València, 1988.

Congrés espanyol, una mena de grup de partits nacionalistes, si fos legalment possible. I, és clar, si els resultats electorals els ho permeten.³⁵⁷

Amb els comicis espanyols de 1986 a pocs mesos vista, com ERC, la Unitat del Poble Valencià està compromesa a no deixar en mans de la improvisació el tema electoral. La UPV no pretén ser un moviment socio-cultural, si no que ells són una organització política, i per això pretenen competir amb les altres formacions per disputar-los els vots dels valencians.³⁵⁸ Des de la UPV refusen de totes totes presentar-se a les eleccions generals amb el PCE, proposta que els comunistes els havien fet arribar. Els valencianistes tampoc veuen amb bons ulls la proposta de coalició que l'economista Ramon Tamames els ofereix a través de la seva Federació Progressista (FP) i que fa extensiu a les diferents forces d'esquerres i nacionalistes de l'estat. Si Euskadiko Ezkerra es nega a sumar-s'hi, tampoc ho accepten els valencians, encara que Tamames presenti les seves aspiracions en un acte a la ciutat de València.³⁵⁹ La 2a Conferència d'UPV havia deixat ben clara la seva negativa: "UPV acudirà a les eleccions en solitari, amb candidatures encapçalades per les pròpies sigles exclusivament",³⁶⁰ i ho fa defensant una cooperació del País Valencià amb el conjunt de l'àmbit lingüístic.³⁶¹

Per fer-ho, la segona festa de la UPV, a semblança de l'*Alderdi Eguna* del PNB, serveix per mostrar a la societat la força de la formació valenciana. De nou al Mercat d'Abastiments de la ciutat de València, dues mil persones s'apleguen el 26 d'abril de 1986 per commemorar la batalla d'Almansa. Allà, la UPV presenta la seva proposta política. Per fer-ho, i per mostrar la seva fortalesa, es fa acompanyar dels seus aliats. Hi són Camilo Nogueira, diputat d'Esquerda Galega, Xabier Markiegi, d'Euskadiko Ezkerra i Francesc Vicens, d'ERC.³⁶² La presència d'ERC a l'acte evidencia que la

³⁵⁷ *Ibidem*.

³⁵⁸ UPV. "Materials de la 1a conferència d'Unitat del Poble Valencià". València, 1984, p. 47.

³⁵⁹ BERTRAN, Adolf. "Verd, roig i blanc". *El Temps*, 10 de juny de 1985, p. 16-17.

³⁶⁰ ROS, Domènec. "UPV, el moment del debat polític". *El Temps*, 3 de febrer de 1986, p. 53-55.

³⁶¹ UPV. "Programa electoral". València, maig de 1983, p. 32.

³⁶² NICOLÀS, Fúlvia. "UPV, cap a una nova esquerra nacionalista". *El Temps*, 28 d'abril de 1986, p. 16-17; UPV. "Festa de la Unitat". *Unitat*, març-abril de 1986, p. 8.

UPV té en el partit republicà, la imatge de la formació que desitja esdevenir, sobretot en un factor clar: el de tenir representació institucional.

De fet, en aquestes mateixes eleccions, Francesc Vicens es presenta a la reelecció com a diputat d'ERC al Congrés de diputats, després d'anys al front parlamentari del Madrid. Ell, que participa com a ponent a l'acte de la UPV, té clar que el partit de Macià i Companys ha de donar suport als nacionalistes valencians. “Havent-hi partits al País Valencià i a les Illes que estan defensant en les qüestions essencials exactament els mateixos punts de vista que defensa Esquerra Republicana —em refereixo a la UPV i al PSM—no seria inútil i contraproductiu que nosaltres intentéssim introduir-nos-hi?”. En aquest sentit Vicens defensa que s'ajudi a enfortir el seu referent valencià, evitant qualsevol entrada del partit en territori valencià, car “seria absurda aquesta pretensió i, a més, perjudicial (...) jo crec que els bous s'han de posar al davant del carro i no al darrere”.³⁶³ El de Vicens era un avís per a navegants per si algú es plantejava la possibilitat de constituir ERC també al País Valencià.

De la mateixa manera que els valencians conviden oradors a la seva festa del partit, ERC i EE tampoc no descarten convidar-se mútuament en actes respectius al País Basc i a Catalunya, per reforçar-se la imatge pròpia.³⁶⁴ D'aquesta manera, a la campanya electoral de les legislatives de 1986, ERC destaca que en la lluita per la transformació profunda de l'estat, els republicans no estan sols, ja que altres forces comparteixen la seva mateixa posició. D'aquestes forces, Esquerra cita expressament el PSG-Esquerda Galega, EE, el PSM i la UPV, forces amb cert pes en els seus respectius territoris i que ajuden a donar a ERC una imatge de partit amb reforços i contactes arreu.³⁶⁵

Els resultats de les eleccions estatals de 1986 no deixaren lloc a dubte: el socialista Felipe González, que es presenta a la reelecció, revalida la seva victòria a l'estat, i a

³⁶³ MORA, Miquel. “Entrevista a Francesc Vicens. El nostre és un estatut que fa riure”. *El Temps*, 9 de juny de 1986, p. 11-13.

³⁶⁴ “ERC participará en una reunión de partidos nacionalistas en San Sebastián”. *La Vanguardia*, 9 de maig de 1986, p. 22.

³⁶⁵ DOMINGO, Oriol. “Coalición Popular, UEC y ERC también se presentan como alternativa”. *La Vanguardia*, 18 de juny de 1986, p. 20.

Catalunya, Convergència i Unió aconsegueix uns percentatges notables de vot, amb un creixement destacat, que arribaria fins als 18 diputats. ERC no té la mateixa sort i després de ser present al Congrés en les diferents legislatures, els poc menys de 85.000 vots assolits no els permeten seure de nou a la cambra baixa. Com el PSM a les Illes o el gallec PSG-EG, tampoc la UPV assoleix cap escó, malgrat que els valencianistes doblen els resultats de quatre anys enrere i s'enfilen fins als 40.000 vots.

Els resultats obtinguts no frena, però, les aliances entre els diferents partits de l'esquerra nacional. Així als actes mallorquins del 31 de desembre de 1986, el PSM hi convidarà Rafel Company de la UPV i Francesc Vicens d'ERC. Representants dels tres partits compartiran, doncs, la reivindicació nacional al costat de l'Obra Cultural Balear, la Crida a la Solidaritat i el Bloc Nacionalista d'Estudiants de les Illes.³⁶⁶

2.3.4 ENE i la sensibilitat valenciana d'Iniciativa

La UPV no té, però, en ERC, el seu únic referent a Catalunya. D'aquesta manera, si la Unitat del Poble Valencià assisteix a trobades com les que organitza ERC a Barcelona el 1985, també manté relació amb les altres sigles de l'esquerra autodeterminista del Principat. Es tracta de l'Entesa de l'Esquerra Catalana, que segueix el fil, des de 1984, de Nacionalistes d'Esquerra (NE), cada vegada més a prop dels renovadors d'ERC liderats per Jaume Nualart i alguns independents. Quan aquest conglomerat es fusiona, el desembre de 1985, rebatejant-se com l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra (ENE), una representació de la UPV també assisteix al seu congrés constituent. En l'acte de fundació del nou partit, el cap de setmana del 7-8 de desembre, a més de la UPV també hi participen delegacions d'Euskadiko Ezkerra, d'Esquerda Galega, del PSM i d'Unitat Nacionalista de la Catalunya Nord, precedent de l'actual Unitat Catalana. Així, ENE, que assegura comptar amb prop de 1.200 militants i 40.000 simpatitzants, i que està dirigida per noms com Magda Oranich, Jaume Nualart, Joan Armet, Felip Solé Sabaris i Jordi Carbonell, té en la UPV la seva referència valenciana.

³⁶⁶ MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia...*, p. 91.

També posteriorment, a partir del febrer de 1987 amb la creació d'Iniciativa per Catalunya (IC), i l'entrada d'ENE dins d'un projecte comú amb el PSUC i el Partit dels Comunistes de Catalunya (PCC), la sensibilitat pels temes valencians hi és. Per Iniciativa “malgrat les limitacions imposades per la realitat de l'Estat-nació i pel nacionalisme estatalista, és un deure de les forces polítiques dels Països Catalans fomentar els lligams i promoure la signatura de convenis de col·laboració en la gestió i prestació de serveis, d'acord amb les voluntats de les comunitats”.³⁶⁷

De fet, Rafael Ribó, secretari general del PSUC, reconeix que Iniciativa per Catalunya és una federació sense dependències orgàniques amb IU i que, per tant, més enllà d'Izquierda Unida, IC té la voluntat de “buscar acords polítics amb realitats afins que hi hagi a l'estat”. Entre les que cita Ribó per començar a construir xarxa hi ha: Euskadiko Ezkerra, Esquerda Galega i la UPV. “Començarem a treballar-hi de cara a intercanviar experiències, cadascú sobre la seva realitat nacional i amb la seva problemàtica política precisa”, indica un Ribó que ja té un vincle personal amb el món cultural del catalanisme valencià.³⁶⁸

El projecte d'Iniciativa, sovint considerat com un experiment de cap a on podia anar la nova esquerra a l'estat, engresca personalitats de diferents territoris de la península. Això fa que, per exemple, algunes d'aquestes participin a la campanya electoral de Rafel Ribó com a cap de llista d'IC a la presidència de la Generalitat de Catalunya el 1988. És el cas del secretari general d'EE, Kepa Aulestia, però també l'històric galleguista Camilo Nogueira i de gent del PSM, que en principi tenien altres referents a Catalunya.³⁶⁹

El mateix 1988, a l'octubre, Iniciativa per Catalunya anuncia que presentarà una proposició no de llei al Parlament català exigint que no es limiti l'àmbit d'emissió de

³⁶⁷ MARTÍ, Pere. “Els Països Catalans, a votació”. *El Temps*, 2 de març de 1992, p. 16-17.

³⁶⁸ PASQUAL, Josep Maria. “Entrevista a Rafel Ribó. Articular l'esquerra”. *El Temps*, 30 de març de 1987, p. 23-24.

³⁶⁹ AYMERICH, R. “Entrevista Rafel Ribó. El principal valor d'Iniciativa és el seu pluralisme”. *El Temps*, 30 de maig de 1988, p. 18-19.

TV3, de cara a que els valencians també puguin veure-la.³⁷⁰ Aquest és un dels exemples de la col·laboració entre l'ENE i la UPV, ja que són els valencians els que demanen als seus companys de llista europea que engeguin el tràmit parlamentari.³⁷¹ De fet, la possibilitat d'emetre Televisió de Catalunya al País Valencià –i a la resta de territoris de parla catalana– és des de la creació de l'emissora pública catalana una de les qüestions que mobilitzen periòdicament l'esquerra fusteriana, la societat civil i els partits catalans. Quan es planteja la possible creació d'una televisió pròpia dels valencians, des d'aquests mateixos sectors s'apostaria clarament perquè hi hagi un acord de reciprocitat per tal que les dues cadenes puguin emetre als dos territoris. Sense anar més lluny, el 1989 es forma l'Associació Amics de TVV, incentivada des d'Acció Cultural del País Valencià i formada entre d'altres per personalitats del món cultural català: el fins feia poc rector de la Universitat de Barcelona, Antoni Maria Badia i Margarit; el comunicòleg Josep Gifreu; i el president d'Òmnium Cultural Josep Millàs, entre d'altres.

Al mateix temps, al setembre de 1989 quan el govern espanyol planteja la possibilitat de treure les freqüències de TV3 al País Valencià, Acció Cultural del País Valencià (ACPV) engega una campanya important de mobilització, on hi intervenen els Premis d'Honor de les Lletres Catalanes, a més dels sindicats de treballadors de totes els territoris de parla catalana, des d'UGT i CCOO, fins a la CNT, passant per la Unió de Pagesos. Si la UPV i el PSM presenten mocions als seus respectius parlaments, l'eurodiputat convergent Carles Gasòliba tira endavant una iniciativa parlamentària a Estrasburg, i les JERC clausuraren amb silicona la delegació a Barcelona del ministeri del socialista José Barrionueva. Aquesta campanya és un dels clars exemples de la capacitat d'influència del catalanisme cultural valencià sobre els partits polítics catalans i el teixit associatiu del Principat.

I en aquesta reivindicació, transversal pel que fa a les formacions polítiques i a la ciutadania, Iniciativa sempre hi dona suport, com sovint també ho fa el Partit dels

³⁷⁰ "IC exige que no se limite el ámbito de emisión de TV3". *La Vanguardia*, 25 d'octubre de 1988, p. 24.

³⁷¹ ENE. "TV3 País Valencià". *Més lluny*, novembre de 1988, p. 3; UPV. "La Unitat per la TV3". *Unitat*, novembre de 1988, p. 4.

Socialistes de Catalunya. Sense anar més lluny, un any després de la proposició parlamentària citada, l'octubre de 1989, una trentena de personalitats polítiques i cíviques fan una tancada simbòlica a la seu del Ministeri de Transports espanyol, per exigir la presència normalitzada d'aquestes emissions. A l'acció organitzada per ACPV hi ha una representació plural de sensibilitats ideològiques. Des de Joaquim Ferrer de CiU a Roc Fuentes i Ignasi Riera d'Iniciativa; des de Carod-Rovira d'ERC a Juan Martín Toribio del Centro Democrático i Social (CDS); a més d'altres representants del PSM i la nova Esquerra Unida del País Valencià (EUPV); com també la cara visible de la Unitat del Poble Valencià, Pere Mayor.³⁷²

Un parell de mesos després, el desembre de 1989, els hereus del PSUC, Iniciativa, demanen a la Generalitat de Catalunya que estableixi acords amb la Televisió Valenciana per tal que hi hagi reciprocitat de recepció entre TV3 i Televisió Valenciana (TVV).³⁷³ Des d'IC, Rafael Ribó desitja que EUPV i la UPV agafin junts la bandera de la defensa de televisió valenciana i que es promoguin els ponts i el treball conjunt entre les dues formacions.³⁷⁴

Fet i fet, dins d'Iniciativa per Catalunya, el PSUC segueix tenint com a referent valencià el PCPV –i, en conseqüència, EUPV– mentre que pels militants que provenen de l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra, les seves preferències es decanten cap a la UPV. Si d'una manera o d'una altra, EUPV i UPV s'acosten, la doble referencialitat valenciana d'IC es converteix en una de sola. És per això que des d'IC s'estimula aquest apropament entre les diferents sigles de l'esquerra valenciana. Així, aquests plantejaments poden ser molt còmodes des del punt de vista d'Iniciativa per Catalunya que, a més, deu la seva existència a un procés de confluència com el que voldrien pels valencians, a més d'experiències com les de la Unió de l'Esquerra Catalana (UEC), la candidatura que a les eleccions generals de 1986 va agrupar el PSUC amb l'ENE. Els

³⁷² SANMARTÍ, Josep M. “Polítics i intel·lectuals dels Països Catalans reivindiquen a Madrid la recepció de TV3”. *Avui*, 4 d'octubre de 1989, p. 6.

³⁷³ CATALÀ, Tona. “L'oposició valenciana, excepte UV, reclama la recepció de TV3”. *Avui*, 23 de desembre de 1989, p. 8.

³⁷⁴ PASQUAL, J.M. “Entrevista a Rafael Ribó. Cal confederar les esquerres autonòmiques”. *El Temps*, 24 de juliol de 1989, p. 12.

nacionalistes de la Unitat del Poble Valencià, però, no ho veuen igual, ja que entenen que el seu projecte dista molt del que poden representar els comunistes. El secretari general de la UPV, Pere Mayor, sempre contundent, no s'està de recordar el funcionament dels partits comunistes: “Rafael Ribó parla molt, però al final sempre ha d'anar al comitè central i tot ha d'aprovar-ho el secretari general”.³⁷⁵

Malgrat aquestes divergències de parer, el cert és que Iniciativa per Catalunya continua buscant les seves pròpies aliances, més enllà de les que manté Izquierda Unida, tal com demanava l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra. L'ENE, en el seu Consell General de 19 de novembre de 1989, aprovava un document en que afirmava que si s'ho proposava “IC està en una situació privilegiada per fer de pont amb la resta d'opcions alternatives amb l'Estat Espanyol”.³⁷⁶ Així, quan el 1991 Joan Saura és nomenat vicepresident d'IC, Rafel Ribó, en un paper més institucional, aposta per impulsar una política de relacions amb altres forces de l'estat, amb les que IU no hi té un vincle especial. D'aquesta manera, si IU té seccions orgàniques al País Basc, Galícia i el País Valencià, des d'Iniciativa s'apostaria per impulsar comissions d'enllaç amb Euskadiko Ezkerra, la UPV i Esquerda Galega.³⁷⁷ Les relacions d'IC seran també amb el PSM. Així, és lògic que el desembre de 1990, a la cloenda del 10è Congrés dels nacionalistes de Mallorca, a més de representants d'ERC i de la UPV, els mallorquinistes hi convidessin també Iniciativa per Catalunya, tenint en compte els vincles que els de les Illes havien mantingut amb l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra.³⁷⁸

En paral·lel, durant la segona meitat de la dècada dels vuitanta i els primers anys noranta, també hi hagueren moviments a l'esquerra d'Izquierda Unida i d'Iniciativa. Així, dues de les formacions extraparlamentàries d'arrels antifranquistes, el Moviment Comunista (MC) i la Lliga Comunista Revolucionària (LCR) confluïrien –a Catalunya,

³⁷⁵ BELDA, Ismael. “Entrevista a Pere Mayor. Som més que pura simbologia”. *El Temps*, 25 de juny de 1990, 25.

³⁷⁶ ENE. “El futur d'IC com a força de l'esquerra nacional catalana”. *Més lluny*, desembre de 1989, p. 4.

³⁷⁷ CASTRO, Carles. “Saura liberará a Ribó para que impulse la política de Estado de IC frente a la de IU”. *La Vanguardia*, 27 de maig de 1991, p. 23.

³⁷⁸ MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia...*, p. 102.

al País Valencià i a les Illes– en el moviment Revolta, a partir d'una publicació periòdica que pren aquest nom. “Tot això, tenint en compte el distint grau de consciència nacional que hi ha en cadascun dels països”, apunta Cristina Piris, de la direcció del Moviment Comunista del País Valencià (MCPV), que es pronuncia per un treball més estret amb el Moviment Comunista de Catalunya (MCC) i el Moviment Comunista de les Illes.³⁷⁹ Si al País Valencià aquestes forces es consoliden a través d'un espai crític com Ca Revolta, al cor del barri del Carme de la ciutat de València, a Catalunya, l'experiència grinyolà i una part, l'Espai Verd, Roig, Violeta, es vincula directament a Iniciativa per Catalunya.³⁸⁰ Cal dir, però, que durant aquests anys hi havia hagut un degoteig continu de militància del MC que s'endinsa a la UPV.

2.3.5 L'operació reformista: Roca a València

El primer lustre dels anys vuitanta havia ofert a Catalunya i a Espanya un panorama polític ben diferenciat. Si al Principat, el 1980, Jordi Pujol havia accedit a la presidència de la Generalitat, el 1984 Pujol guanya de nou i aconsegueix la primera de les tres majories absolutes que anirà revalidant Convergència i Unió. Al mateix temps, a l'estat, després d'una transició política comandada per la UCD, les eleccions generals de 1982 dotaven Felipe González i el PSOE d'una àmplia victòria que encetava l'etapa socialista a la Moncloa. En aquest context, i de cara a les eleccions generals del 22 de juny de 1986, la voluntat arrelada al catalanisme polític de voler influir en la governabilitat de l'Estat connecta amb sectors centristes i liberals espanyols, en el que esdevindria l'Operació reformista. La proposta política d'abast estatal, que té per objectiu construir un espai electoral de centre modernitzador i amb una forta presència catalana, s'assenta en el Partit Reformista Democràtic (PRD) i en CiU, i té com a cares visibles Antonio Garrigues Walker i, sobretot, Miquel Roca. La desfeta de la UCD ofereix la possibilitat que algú ocupi un camí central a la política de l'estat, ara orfe, entre els socialistes i l'Alianza Popular de Manuel Fraga.

³⁷⁹ ALOI, M. “Entrevista a Cristina Piris. Reivindicar la radicalitat”. *El Temps*, 21 de juliol de 1986, p. 19.

³⁸⁰ VIADEL, Francesc. “Extrema esquerra: la revolució perduda”. *El Temps*, 10 de març de 1997, p. 33-36.

Entre el 1984 i el 1986, el dirigent de Convergència, Miquel Roca, juntament amb el petit nucli de Walker, el Partit Demòcrata Liberal (PDL), ajusten la creació de la nova marca, el PRD, i es marquen com a objectiu el disposar d'una base mínima de suports al conjunt de l'estat. La voluntat de crear el nou espai polític, però, xoca amb diverses dificultats, més enllà de les estrictament electorals. Una d'aquestes dificultats prèvies són les relacions del nou subjecte polític amb les formacions preexistents en diferents comunitats autònomes, amb les quals comparteixen punts ideològics. A aquesta qüestió, que es planteja, cal afegir-hi les aliances i les relacions precedents que té Convergència Democràtica de Catalunya i Unió Democràtica de Catalunya en cada un d'aquests indrets. La duplictat d'interessos polítics que en sorgeix té, en cada territori, conseqüències diverses. La primera singularitat territorial del Partit Reformista Democràtic és, òbviament, la catalana, ja que si la marca del PRD ha de ser el paraigua electoral a tot l'estat, al Principat el reclam és indubtablement el de CiU. A la resta de territoris, la nova plataforma es basaria en partits autònoms que els donessin suport o bé instal·lant-hi directament una federació del PRD, amb un grau d'autonomia pròpia.

Un cas excepcional és el del País Basc. Roca aposta perquè el PRD no s'hi implanti electoralment, entenent que el PNB, tot i que no forma part del projecte reformista, és una formació fortament implantada a Euskadi que podia jugar un paper important, posteriorment, al Congrés dels diputats. Al mateix temps, a Galícia, el PRD opta per aliar-se amb Coalición Galega, un partit galleguista impulsat per l'economista Pablo González Mariñas. L'aliança del projecte estatal amb una formació territorial no resultaria sempre senzilla. Si el repartiment parlamentari de les eleccions gallegues de 1985, en les que Coalición Gallega treu 11 escons, sembla que sigui una victòria directa per a Miquel Roca, que s'havia implicat personalment en la campanya, les negociacions postelectorals entre allò que volen els gallecs i allò que interessa al PRD, fa grinyolar la relació entre uns i altres.³⁸¹

La situació és més delicada als altres territoris de parla catalana on, històricament, Convergència ha tingut, com hem vist, nuclis de suport i personalitats culturals de

³⁸¹ COSTA OLIVER, Núria. "Galicia adelante". *El Temps*, 9 de desembre de 1985, p. 22; SANMARTÍ, Josep M. "¿Qui parará els peus el PSOE en el 86?". *El Temps*, 9 de desembre de 1985, p. 21-23.

referència. Quin paper ha de fer l'Operació Reformista a les Illes Balears i al País Valencià? Ha de constituir-se orgànicament? Ha de fer-ho a partir de formacions preexistents? Quin ha de ser el seu component nacional? Com serà vista aquesta actitud de Convergència pels seus aliats naturals i històrics del catalanisme?

En el cas de les Illes Balears, Unió Mallorquina sembla la millor base per construir una candidatura reformista, i el seu líder, Jeroni Albertí, està interessat en endinsar-se en l'operació. Pel que fa al País Valencià, l'objectiu del PRD d'establir tres seccions provincials a Castelló, València i Alacant no xoca excessivament amb el valencianisme polític d'una Unitat del Poble Valencià propera als postulats de l'esquerra alternativa i ecologista que representa, per exemple Euskadiko Ezkerra. En aquest sentit, ideològicament es tracta de propostes ben diferents però que, tot i així, tenien un fil comú. Una part del valencianisme polític i cultural té simpatia per Convergència, tot i estar-hi allunyat ideològicament; i una altra part, n'havia estat aliada directa, amb un Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV) que el 1983-84 encara existia dins de la coalició de la UPV. D'aquesta manera, una part del partit si que estarà interessat en l'operació reformista.

Miquel Roca pensa per al seu projecte amb exmembres de la desapareguda Unió Democràtica del País Valencià (UDPV) i de l'existent Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV). En els dos casos citats, Roca hi troba certa resposta positiva. Pel que fa als demòcrata cristians, Ernest Sena se suma a dinamitzar-ne el projecte i, també dins del PNPV, algunes veus reclamen la incorporació del partit a l'Operació. És el cas d'un dels seus ideòlegs, Vicent Franch. En aquell moment, però, el PNPV forma part del projecte més ampli de la Unitat del Poble Valencià (UPV) amb components molt esquerrans, com l'Agrupament d'Esquerrers del País Valencià (AEPV) i la municipalista Esquerra Unida del País Valencià (EUPV).

En aquest context, es preveu que el congrés del PNPV del 8 i 9 d'octubre de 1983, que se celebra a València, hagi de plantejar-se el futur estratègic de la formació: mantenir la línia de la UPV, com defensa el secretari general de la formació, Andreu Banyuls, o trencar la coalició per incorporar-se al PRD, com propugna Vicent Franch. Pel secretari general del PNPV, Andreu Banyuls "no volem renunciar de cap manera a la nostra estratègia de consolidar una organització política pròpia i sense cap dependència de fora

del país”.³⁸² D’aquesta manera, el posicionament dels nacionalistes valencians no es pren tant mirant les expectatives electorals immediates que podien aconseguir, com sí analitzant a mitjà termini cap a on podia desenvolupar-se aquesta nova plataforma política: “l’èxit immediat de l’Operació Roca es pot donar per descomptat (...) a mig termini, però, Roca perdrà el control del moviment polític, o deixarà de ser el Roca que tots coneixem (...) El PNPV no va néixer per a arribar a aquest final”.³⁸³ Des de l’ala més esquerrana de la UPV, el filòsof Ernest Garcia sentència les possibles aliances ràpidament: “Els comptes són clars: sembla que no es tracta de fer un centre nacionalista valencià, sinó un centre reformista capaç de guanyar unes eleccions a les Corts Espanyoles. I açò traça els límits de l’operació”.³⁸⁴

Tot i les previsions que apunten a una possible batalla interna sobre la qüestió dins del Congrés del PNPV, conscient de no poder convèncer el conjunt de l’organització, Vicent Franch abandona el partit valencianista per donar ple suport al projecte que encapçala Roca, on formarà part del comitè polític del PRD. El PNPV com a partit, per la seva banda, es concentraria a enfortir la nova marca del valencianisme d’esquerres, la UPV.³⁸⁵ A la cloenda del Congrés del PNPV del març de 1983 hi assisteixen representants de Convergència Democràtica de Catalunya, Unió Democràtica de Catalunya, Esquerra Republicana de Catalunya i del Partit Nacionalista Basc, a més de ser-hi convidats Nacionalistes d’Esquerra, el Partit Socialista de Mallorca i Euskadiko Ezkerra. Aquesta diversitat de *partners* que acompanya el partit de Burguera és el que evidencia la seva obertura ideològica. De fet, pocs mesos després del Congrés, per exemple, el PNPV convida Heribert Barrera a assistir a un sopar-homenatge a valencianistes històrics. D’aquesta manera, el 22 i 23 de juny, l’ex-president del Parlament de Catalunya i cara visible d’ERC és a València on aprofita per trobar-se amb

³⁸² BANYULS, Andreu. “Roca, el tercer home de la transició”, *El Temps*, 2 de juliol de 1984, p. 6.

³⁸³ *Ibidem*

³⁸⁴ GARCIA, Ernest. “Per què no parlen els implicats?”. *El Temps*, 2 de juliol de 1984, p. 6.

³⁸⁵ ESCRIG, Nadal. “La baixa de Franch torna la calma als nacionalistes valencians”. *Avui*, 9 d’octubre de 1983, p. 7.

la gent d'Acció Cultural del País Valencià i conversar amb redactors de la revista *El Temps*.³⁸⁶

Tornant al Partit Reformista Democràtic, a més d'aquests suports provinents de la UDPV i del PNPV, Miquel Roca desitja també, i sobretot, que al seu projecte s'hi incorporin personalitats del liberalisme no estrictament nacional, com el Partit Demòcrata Liberal de Luís Carlos Américo.³⁸⁷ El fet és que Roca vol que el PRD valencià superi el debat identitari que havia estat marcat a la transició per la batalla de València. Així, Roca pretén oferir al País Valencià un discurs diferenciat del catalanisme militant, per bé que demana al mateix temps una acció política sense tics anticatalans, tot considerant que el seu és “un valencianisme autèntic, exempt de qualsevol matis nacionalista”. Això sí, segons el seu postulat, el partit reformista ha de ser el màxim defensor de les autonomies. Aquest doble equilibri es veurà quan Roca s'hagi de desplaçar a València per promocionar la seva candidatura. Allà, es dirigiria a la premsa en castellà i utilitzaria el concepte “Comunidad Valenciana”, per referir-se a l'àmbit territorial, en lloc del fusterià “País Valencià”, que utilitzava el valencianisme.

Al mateix temps, el catalanisme cultural valencià veu amb desgrat com el PRD no se suma a manifestacions a favor de la llengua com la que per aquelles dates té lloc a Alacant, mentre a València se celebra el Congrés de la Federació Reformista Valenciana. A més, aquests sectors culturals critiquen que l'home fort del PRD a Castelló sigui l'ex-UCD Enrique Monsonís, que havia estat president del consell pre-autonòmic valencià durant la duresa confrontació de l'anti-catalanisme blaver, moviment al qual havia donat suport. Aquest fet genera diverses tensions internes dins de les files reformistes, fet que fa que Monsonís acabi deixant la seva posició preeminent al partit de Roca.³⁸⁸

Precisament és a les comarques de Castelló on Ramon Trias Fargas tempteja el terreny de Roca, entrevistant-se amb l'exdiputat de la UCD Benjamí Casañ, que funda un petit

³⁸⁶ “Barrera a València”. *El Temps*, 2 de juliol de 1984, p. 6.

³⁸⁷ “Roca, a València”. *El Temps*, 25 de juny de 1984, p. 15.

³⁸⁸ MARTÍ, V. “Don Enrique o la força del destí?”. *El Temps*, 4 de març de 1985, p. 13-15.

partit liberal, Democràcia Valenciana, per negociar directament amb el PRD. Casañ, que després seria co-fundador de Porcelanosa, sempre explicitava que ell, si visqués a Catalunya, seria de Convergència.³⁸⁹ Castelló sembla, a priori, una demarcació en la que els reformistes podien aprofitar electoralment les xarxes clientelars d'un cert liberalisme existent. De la mateixa manera, a Alacant, els del PRD poden assentar-se sobre la base d'algunes llistes d'independents exUCD que existeixen en algunes ciutats, tot incorporar-les al seu projecte. La demarcació de València, però, semblava la més complicada pels seus interessos, també pel debat identitari que hi existeix entre catalanisme i anti-catalanisme.³⁹⁰

Finalment, i després d'alguns dubtes que s'allarguen durant mesos, l'impulsor de l'Operació reformista, Miquel Roca, visita València el 26 de juny de 1984. A la ciutat del Túria oficià un sopar amb una vintena d'empresaris i professionals. L'organitzador és l'exdirigent de la UDPV Ernest Sena, i entre els assistents hi ha el cofundador de l'Associació Valenciana d'Empresaris (AVE), Silvino Navarro; l'immobiliari Àlvar Noguera; l'amic de Burguera, Salvador Castellano, del Port de València; el que va ser director general de difusió cultural del govern de la UCD, Eduard Ballester; i el banquer Salvador Fernández.³⁹¹ Per Ernest Sena, “el nou curs polític tindrà una novetat (...) els valencians podem disposar d'un instrument per a dur a terme un projecte integrador i de futur. Un projecte de política valenciana”.³⁹²

Els noms, excepte el de Salvador Castellano, i el d'Ernest Sena, que actua com a representant valencià provisional davant la comissió gestora federal de Madrid del PRD, no donen a entendre una connexió ideològica forta amb el valencianisme polític d'arrel fusteria. Sense el component nacional, aquest perfil empresarial centrista pot veure amb bons ulls una proposta política encapçalada per Miquel Roca i el seu estil de moderació i d'interès pel bon funcionament de l'economia.

³⁸⁹ ROYO, Toni. Entrevista amb l'autor. 24 de febrer de 2018.

³⁹⁰ SOLER, Rosa. “L'operació Roca al País Valencià”. *El Temps*, 28 de maig de 1984, p. 17.

³⁹¹ PÉREZ i MORAGÓN, Francesc. “Roca: aterratge a València”. *El Temps*, 2 de juliol d 1984, p. 18-19.

³⁹² SENA, Ernest. “El nou curs polític”. *El Temps*, 17 de setembre de 1984, p. 13.

El projecte qualla, s'hi sumen suports i comencen a entrar-hi militants. Uns mesos després, ja el 22 de febrer de 1985, Roca es desplaça a les comarques del sud del País Valencià, on inaugura les seus d'Alacant i Elx³⁹³ No és fins el desembre de 1985 que el partit és present amb prou força a les tres demarcacions i que aquestes es coordinen en la Federació reformista valenciana, que es constitueix formalment.³⁹⁴ Però aleshores, el reformisme valencià és simplement una presència orgànica del PRD a València, o té algun component autòcton més? El que va ser president de la Diputació de València als primers setanta, José Antonio Perelló, lamentava que el partit resultant no era una formació realment valenciana que tingués un acord amb el PRD, a l'estil de Coalición Galega o d'Unió Mallorquina.³⁹⁵ Per Miquel Roca, però, aquesta no és una qüestió tal: "l'autonomia que té el PRD valencià és una autonomia total i plena (...) no sóc jo des de fora el que ha de dir com s'ho han de fer...".³⁹⁶

La premsa pregunta a Macià Alavedra, número dos de Miquel Roca a la llista de CiU al Congrés de Diputats, aquell 1986, si no hauria preferit pactar amb un partit nacionalista valencià o illenc, abans d'implantar-hi directament el PRD. Alavedra, conscient de la transcendència que poden tenir les seves paraules, i tement que se l'acusi d'ingerència cap a la política d'altres territoris, es limita a dir que "jo crec que la vida política d'aquestes dues comunitats ha de ser fruit, fonamentalment, dels valencians i dels baleàrics". En tot cas, defensa que "el lligam amb el País Valencià i amb les Illes es basa en la llengua, es basa en la cultura. I això són unes realitats innegables".³⁹⁷

Lògicament, durant la roda de premsa de campanya que du a terme Roca a València, un dels dies previs a les eleccions, la pregunta sobre la hipotètica defensa dels Països

³⁹³ BELTRAN, Adolf. "Partit Reformista: ¿Els sobre Monsonís?". *El Temps*, 4 de març de 1985, p. 37.

³⁹⁴ BELTRAN, Adolf. "L'hora valenciana del reformisme". *El Temps*, 23 de desembre de 1985, p. 6-8.

³⁹⁵ BELTRAN, Adolf. "¿Quina política?". *El Temps*, 23 de desembre de 1985, p. 9.

³⁹⁶ CASTELLÓ, J. "Entrevista a Miquel Roca. Fer-s'ho distint amb Espanya". *El Temps*, 16 de juny de 1986, p. 9-11.

³⁹⁷ RUEDA, F.J. "Entrevista a Macià Alavedra. El PRD permet a Convergència ser alternativa". *El Temps*, 2 de juny de 1986, p. 11-13.

Catalans per part dels convergents hi és present. La formula un periodista de *Las Provincias*, i Roca desviar el tema, recordant que el PRD vol articular un projecte comú d'Espanya. L'assessorament de Vicent Franch també hi és, en un sopar-míting que reuneix un miler de persones a la sala Xúquer Palace de València. Allà, Roca introdueix el seu discurs en valencià per passar després a formular-lo en castellà.³⁹⁸ Els equilibris lingüístics i nacionals de Roca i el PRD a València són evidents per evitar que l'electorat els associés excessivament a un projecte català.

El diumenge 22 de juny de 1986, però, quan les urnes tanquen, ofereixen la imatge real que té l'Operació reformista a l'estat. Els resultats electorals de l'Operació són exitosos a Catalunya, on la marca de CiU, que governa la Generalitat, és molt ben valorada. El 32% dels sufragis catalans són precisament per Roca, només superat pels socialistes. No obstant, fora de Catalunya les xifres de vot no són gens satisfactòries pels interessos del PRD. No s'assoleix cap diputat, tret del que recull la Coalición Gallega, i els percentatges assolits són molt limitats. Al País Valencià el PRD obté poc més de 27.000 vots, que correspon a un 1,3% dels vots, xifra que es troba dins de la mitjana estatal, exceptuant Catalunya i Galícia. La UPV, per la seva banda, tot i que tampoc aconsegueix representació, obté unes xifres superiors: més de 40.000 vots i un 1'9% dels sufragis. El resultat suposa un retrocés respecte les autonòmiques de 1983, però en comparació a les generals de 1982, els valencianistes pugen molt.

Vist en perspectiva, i després de constatar el fracàs electoral de l'Operació, les relacions de Convergència amb els nacionalistes valencians queden tocades per tot l'operatiu reformista. "Possiblement", confessa Roca, "aquest és un tema molt delicat, perquè jo no sóc ningú per donar consells als ciutadans valencians, i menys als nacionalistes. (...) S'ha de fer un esforç perquè el nacionalisme s'ampliï a espectres de la vida social del País Valencià. ¿S'està fent aquest esforç? Jo no sóc ningú per jutjar-ho. Va haver-hi crítiques que jo comprenc".³⁹⁹ Sigui com sigui, aquell intent electoral no havia passat pas desapercbut per aquell món econòmic que més s'estimava el país. Un dels prohoms del valencianisme econòmic, Joaquim Maldonado, confessava anys després

³⁹⁸ NICOLÀS, Fúlvia. "Yo, yuppie, diuen els de Roca". *El Temps*, 16 de juny de 1986, p. 8-9.

³⁹⁹ MARESMA, Assumpció. "Entrevista a Miquel Roca. No se'ns carregaran com al PNB". *El Temps*, 2 de febrer de 1987, p. 16-21.

que aquella operació li havia interessat molt i que “no hauria volgut que fos un fracàs. Però a posteriori, un s’adona que les coses no són madures”.⁴⁰⁰

Si això succeeix al País Valencià, sembla que a les Illes Balears l’Operació també deixa les seves seqüeles. Jeroni Albertí, d’Unió Mallorquina (UM) tampoc valora positivament aquella experiència. Durant aquells anys els interessos d’UM estan condicionats pels del PRD i, d’aquesta manera, es frustra una moció de censura contra el president illenc Gabriel Cañellas, que Albertí considerava necessària.⁴⁰¹

Una vegada la tensió electoral ja havia passat, i els interessos dels equilibris nacionals i els compromisos polítics a València ja eren història, des de la revista *El Temps* es pregunten realment quina era la visió de Miquel Roca i Convergència al voltant dels Països Catalans. Roca expressa la seva opinió del tema: “Si algú em demana si nosaltres defensem els Països Catalans com a unitat política, diré que aquest és un tema que no ens afecta a nosaltres, sinó als mateixos valencians. No som nosaltres qui hem de defensar la unitat dels Països catalans, nosaltres, en aquest cas, hem d’anar a remolc. Però nosaltres sí que defensem la unitat lingüística i cultural i històrica. Hem de defensar aquest patrimoni. Políticament estem absolutament oberts a alguna cosa que sorgeix, però dins la pròpia realitat del País Valencià i de les Illes. És que, si no, ens convertiríem en una mena de política imperialista que faríem molt mal. No som nosaltres qui hem de dir que volem a casa el País Valencià. Nosaltres estem encantats que al País Valencià hi surtin veus que ho diguin, això, però el que hem de fer és esperar les seves decisions”.⁴⁰²

⁴⁰⁰ NICOLÀS, Fúlvia. “Entrevista a Joaquim Maldonado. Saber perdre amb elegància”. *El Temps*, 16 de febrer de 1987, p. 32-36.

⁴⁰¹ PAYERAS, Miquel. “Entrevista a Jeroni Albertí. L’operació reformista va frustrar un canvi de govern a les Illes”. *El Temps*, 8 de febrer de 1993, p. 24-27.

⁴⁰² MARESMA, Assumpció. “Entrevista a Miquel Roca. No se’ns carregaran com al PNB”. *El Temps*, 2 de febrer de 1987, p. 16-21.

2.3.6 El pacte UPV-EUPV i la mirada dels partits catalans.

A mesura que s'apropen les eleccions autonòmiques valencianes de 1987, els debats creixen dins de la Unitat del Poble Valencià. Com podrien accedir a les Corts Valencianes? I si pactessin amb Esquerra Unida per garantir-se una mínima presència parlamentària? El fet és que en aquells moments, tampoc Esquerra Unida no té assegurada la seva presència al parlament valencià, com a conseqüència d'una escissió recent que ha patit. Poc abans, el Partido de los Trabajadores s'havia escindit del PCE, i en el cas valencià, els partidaris de Carrillo tenien un pes determinant a la formació.⁴⁰³

En aquest context, els plantejaments oposats sobre l'estratègia que cal seguir per consolidar el projecte fusterià propicien un conflicte intern dins de la UPV entre els "pactistes", favorables a arribar a un acord electoral amb EU per entrar a les Corts, i els "antipactistes", que volen evitar que el discurs nacional de la formació quedi diluït en un magma indefinit d'esquerres. Les dues posicions tenien arguments contraposats. D'una banda, els que propugnen anar sols a les eleccions temien que amb Esquerra Unida, el seu projecte nacional es volatilitzi. D'altra banda, els que aposten per pactar amb EU creuen que sols no poden entrar al Parlament i que quedar-ne al marge aïllaria el projecte polític d'UPV. Per als contraris, a més de la por a l'assimilació, també s'hi afegeix el debat de si un partit nacionalista com la UPV ha de pactar, o no, amb una força de caràcter estatal. Què convé més a la formació valenciana en aquestes circumstàncies concretes? Els pactistes defensen que és millor esdevenir una minoria parlamentària amb el suport de l'esquerra estatal, que no pas mantenir-se com a grup extraparlamentari. Els anti-pactistes objecten que la UPV per si mateixa també té opcions a treure diputats.

L'intercanvi de crítiques dins de la formació és una constant al llarg de 1986, generant un estat de turbulència considerable. El seu secretari general, Pere Mayor, recorda que "algunes persones del partit van fer acusacions contra mi, que era partidari de fer la coalició, dient que volíem integrar la UPV a EU, diluir-la dins una formació estatal i espanyolista, com havien fet anteriorment els dirigents del PSPV".⁴⁰⁴ Sobre la certesa

⁴⁰³ MUÑOZ, Manuel. "Se consuma la escisión de los comunistas valencianos". *El País*, 26 de maig 1985. http://politica.edicioneselpais.net/diario/1985/05/26/espana/485906412_850215.html

⁴⁰⁴ LABRADO, Víctor. *Un país amb futur...*, p. 25.

d'aquestes crítiques, Mayor és taxatiu quan diu que “això era totalment fals (...) la nostra relació amb ells es limitaria estrictament als punts del programa signat, de col·laboració electoral, que no pressuposava una política conjunta”.⁴⁰⁵

La controvèrsia surt més enllà de la pròpia militància de la UPV i apareixen manifestos amb llistes de signatures favorables i contràries al pacte. Si el periodista Vicent Ventura encapçala el manifest favorable a un acostament a Izquierda Unida, el manifest contrari a l'acord, “Per una via política nacional al País Valencià”, causa cert impacte intel·lectual. Publicat a les pàgines de la revista *El Temps*, el manifest anti-pactista sobta per la quantitat de suports recollits de personalitats no estrictament lligades a la vida interna del partit. Així, entre les signatures del document, a més de valencians com l'editor Eliseu Climent, el poeta Vicent Andrés Estelles i el cantautor Raimon, hi apareixen noms catalans com el poeta J.V. Foix, el cantautor Lluís Llach, el dramaturg Josep Maria Flotats i els escriptors Pere Calders i Manuel de Pedrolo.⁴⁰⁶ Queda clar que unes adhesions com les citades només poden aconseguir-se a través d'una campanya activa per part del món cultural del catalanisme valencià.

La dels intel·lectuals catalans no és l'única presa de posició que arribaria des de Catalunya. També les formacions polítiques de l'esquerra catalana hi diuen la seva. El juliol de 1986, el dirigent d'ERC Francesc Vicens publica un article on avisa a la Unitat del Poble Valencià que pactar amb Izquierda Unida seria un error tàctic pels valencianistes, que en desdibuixaria el projecte nacional. Vicens demana “als amics d'UPV” que no es fonguin dins d'IU i els recomana evitar coalicions i amalgames amb ells, més enllà de “pactes mútuament convenients per a objectius parcials, concrets i limitats en el temps”, recordant els acords puntuals d'Euskadiko Ezkerra amb els comunistes.⁴⁰⁷

La carta no tarda a rebre resposta d'una altra formació de l'esquerra catalana: l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra. En un text de resposta al mateix setmanari, *El Temps*, Joaquim Ventura apunta que “no serem nosaltres els qui indiquem a UPV la conveniència o no d'acords amb IU. En qualsevol cas, cal tenir present un objectiu: la

⁴⁰⁵ *Ibidem*.

⁴⁰⁶ SOROLLA, G. “Un manifest per al present”. *El Temps*, 3 de novembre de 1986, p. 12-13.

⁴⁰⁷ VICENS, Francesc. “Cal claredat política i tàctica”. *El Temps*, 21 de juliol de 1986, p. 20.

necessitat de guanyar l'esquerra estatal a posicions nacionals". Així, distanciant-se del posicionament que havia expressat ERC, contrari al pacte entre la UPV i EUPV, ENE s'hi mostra favorable i posa com a exemple el cas de les converses dels seus homòlegs gallecs, el PSG-EG, amb el Partit Comunista Gallec (PCG).⁴⁰⁸ Segurament, quan des d'ENE s'expressa aquest posicionament, hom també pensa amb el seu propi relat, amb la Unió de l'Esquerra Catalana (UEC) que a les eleccions generals de 1986 els ha fet compartir candidatura amb el PSUC, i, a més, poc després, ells també conflueixen amb el PSUC constituint la nova Iniciativa per Catalunya. Precisament des del PSUC, Rafel Ribó reconeix uns mesos després que hi havia hagut converses entre els comunistes catalans i els valencianistes, i que ells tenien el més absolut respecte a allò que poguessin decidir els partits de l'esquerra valenciana. "Hem seguit els esdeveniments amb molta atenció i amb molta estima. Fins al punt que ens plantegem establir una relació fixa i coordinacions puntuals" entre ells, la UPV i Izquierda Unida.⁴⁰⁹

Per tal de reconduir aquest debat encès, la Unitat del Poble Valencià convoca una Conferència Extraordinària pel novembre de 1986. Allà es posa a debat i aprovació la proposta de la direcció, de Josep Lluís Blasco, favorable a l'acord. La posició oficial acaba tirant endavant per un estret marge de vots, el del 51,3% dels delegats, per damunt dels sectors anti-pactistes liderats per Pepa Chesa.⁴¹⁰ Tot i que la situació es recondueix temporalment, aquella discussió ideològica tindrà seqüeles de futur que pocs anys després desestabilitza la formació valencianista.

En tot cas, el 1987 el nacionalisme valencià es presenta en coalició amb Esquerra Unida del País Valencià i la presència a la candidatura del Partit Comunista d'Espanya (PCE), del Partit Comunista dels Pobles d'Espanya (PCPE), el Partido de Acción Socialista (PASOC) i la Federación Progressista (FP). La campanya electoral és conjunta, "per l'esquerra i pel País Valencià", amb un programa on es proposa, entre d'altres, la

⁴⁰⁸ VENTURA, Joaquim. "Esquerra nacional sense claudicacions". *El Temps*, 11 d'agost de 1986, p. 19.

⁴⁰⁹ PASQUAL, Josep Maria. "Entrevista a Rafel Ribó. Articular l'esquerra". *El Temps*, 30 de març de 1987, p. 23-24.

⁴¹⁰ CANTARERO, Joan. "El 51,3% de los delegados de UPV aprobó el pacto con IU". *Levante*, 11 de novembre de 1986.

normalització del valencià i les llibertats nacionals del País Valencià.⁴¹¹ Amb gairebé 160.000 vots i 6 diputats, la coalició no assoleix les expectatives generades, ja que aconseguix els mateixos resultats que havia obtingut Izquierda Unida quatre anys enrere. Tot i així, el resultat és extremadament positiu pels interessos de la UPV que per primera vegada aconseguix dos diputats del nacionalisme valencià a les Corts després que el valencianisme fracasses a les eleccions generals de 1977, de 1979, de 1982 i de 1986, i que tampoc tingués presència a les Corts Valencianes a la primera legislatura autonòmica de 1983-1987.⁴¹² Pere Mayor per la circumscripció de València i Aureli Ferrando per la de Castelló tindrien la responsabilitat de consolidar en quatre anys el valencianisme parlamentari, reforçar la marca de la UPV ampliar l'espai electoral del nacionalisme.

Durant quatre anys, la presència dels dos diputats nacionalistes de la UPV a les Corts Valencianes serà crucial per assegurar la majoria parlamentària al socialista Joan Lerma, a canvi d'una reforma de l'Estatut d'autonomia per rebaixar el percentatge electoral del 5% –que finalment no tindria els suports necessaris– i la creació d'una conselleria de medi ambient.⁴¹³

Les tibantors de la UPV amb Esquerra Unida no tardaran a arribar. Els dos partits tenen projectes diferents i no tenen interès en fusionar les seves propostes. Així, les friccions al voltant de les decisions que cal prendre com a grup parlamentari en qüestions com la investidura o els primers pressupostos de la nova legislatura no es fan esperar.⁴¹⁴ Aviat,

⁴¹¹ IU-UPV. “Programa electoral”. València, juny de 1987.

⁴¹² La Unitat del Poble Valencià, gràcies a l'acord subscrit amb Esquerra Unida, va aconseguir dos diputats a les Corts. Malgrat aquests escons obtinguts, la suma dels sufragis d'ambdós partits era inferior als resultats esperats. Mentre que el PCPV-PCE tingué el 1983 142.570 vots i sis diputats, constituint-se com a tercera força parlamentària de les Corts, després de socialistes i populars; el 1987 Izquierda Unida-Unitat del Poble Valencià (IU-UPV), aconseguí només 159.579 sufragis, i va obtenir sis parlamentaris novament. En aquest cas corresponien quatre pels post-comunistes i dos pels nacionalistes.

⁴¹³ “Lerma llegó a un acuerdo con IU para tener mayoría absoluta”. *La Vanguardia*, 21 de juliol de 1987, p. 11; LAGARDERA, Juan. “Lerma mantiene una política continuista des de su elección”. *La Vanguardia*, 26 de setembre de 1987, p. 13.

⁴¹⁴ LLUCH, Josep Ramon. “El nacionalisme valencià deixa plantats els comunistes d'IU”. *Avui*, 28 de gener de 1988, p. 8. El pacte, de fet, havia estat purament tàctic per part del valencianisme polític. Aquest es basava en el rèdit electoral que se'n podria obtindre per l'entrada a les Corts, més que una voluntat de treballar conjuntament amb EU. Mayor ho escenifica tot dient que “Nosaltres sempre els havíem dit que el problema era que no teníem prou diners per separat per

els diputats nacionalistes de la Unitat del Poble Valencià es traslladen al Grup Mixt i, com a conseqüència d'això, el partit nacionalista pateix algunes baixes significatives del sector més esquerrà.⁴¹⁵

2.3.7 Les eleccions europees de 1987: la UPV amb l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra

A partir de l'1 de gener de 1986, amb l'entrada a la Comunitat Econòmica Europea (CEE), l'estat Espanyol passa a formar part dels diferents organismes i institucions comunitàries. Així, 60 diputats s'incorporen provisionalment al Parlament Europeu, que ja existia des d'una dècada enrere. L'entrada dels eurodiputats serà a raó dels resultats electorals de les eleccions generals de 1982 i, entre aquests, hi ha Carles Gasòliba i Josep Antoni Duran i Lleida, per part de CiU. Per la seva banda, en representació del grup mixt, hi ha un altre diputat que tindrà un paper destacat en el futur més immediat dels valencianistes: Juan María Bandrés, d'Euskadiko Ezkerra.

No és fins el 10 de juny de 1987 quan tenen lloc les eleccions per escollir qui ocuparà, ara sí, els seients de l'euro parlament que corresponen a l'estat Espanyol. Per aconseguir un escó a Estrasburg, però, cal superar la barrera electoral d'una circumscripció única a tot l'estat. Per fer-ho, els partits amb menys suports electorals, o propis d'un territori, han de teixir aliances que els permetin tenir veu a Europa. Aquest fet força a visualitzar quines són les aliances de les diferents formacions i quins criteris tenen en compte els partits a l'hora d'establir llistes conjuntes. Les eleccions europees mostraran clarament,

comprar l'entrada del cine, i que si ajuntàvem els diners podíem comprar dues entrades". LABRADO, Víctor. *Un país amb futur...*, p. 27. La relació entre ambdós partits seria sempre complexa, tal com detalla Mayor, líder de la UPV. MAYOR, Pere. "Debate ajeno", *El País*, 19 de gener de 1988. https://elpais.com/diario/1988/01/19/opinion/569545204_850215.html. Pere Mayor ja destacava que tot i que EU no hi estes a favor, ells estaven disposats a pactar amb els socialistes, fins i tot en solitari. SANCHIS, Vicent. "Un pacte entre la prepotència i el circ". *Avui*, 14 d'agost de 1987, p. 11.

⁴¹⁵ El grup parlamentari d'IU-UPV va trencar-se per desavinences internes i estratègies diferenciades d'ambdós partits. Així, els quatre integrats d'Esquerra Unida –Albert Taberner, Pedro Zamora, Alfred Botella i Pasqual Mollá– mantindran el grup post comunista mentre que els dos diputats de la UPV –Pere Mayor i Aureli Ferrando–, passarien al grup mixt ja que, amb dos escons, no podien formar un grup parlamentari per ells mateixos.

doncs, quines relacions existeixen entre els diferents partits i, en el cas que ens ocupa, entre els partits catalans i valencians.

Ja en la 2a Conferència de la Unitat del Poble Valencià, celebrada a l'Escola de Magisteri de València el 25 i 26 de gener de 1986, es posa damunt de la taula la importància d'unes futures eleccions al Parlament Europeu. En aquell moment, tot i que encara no ha aparegut la llei electoral que les regularia, el Consell Polític d'UPV ja proposa "entrar en contacte amb organitzacions polítiques nacionalistes de tot l'estat i d'intentar una candidatura conjunta".⁴¹⁶ La UPV, que assegura disposar de 1.500 afiliats i prop de 90 col·lectius locals, vol portar la seva veu a Europa, i sap que no pot fer-ho sola. Per això, uns dies abans de la Conferència, la UPV es reuneix a València amb representants d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), el Partit Socialista de Mallorca (PSM), Euskadiko Ezkerra (EE), i el Partido Socialista de Galego – Esquerda Galega (PSG-EG) per sondejar les possibles vies d'acord.⁴¹⁷

Aquests contactes no són nous, sinó que provenen de la campanya pel "No" que promouen de cara al referèndum de l'OTAN, que tindrà lloc el 12 de març de 1986. Així, si partits de Catalunya, del País Valencià, de les Illes Balears, del País Basc i de Galícia s'estan coordinant per fer campanya conjunta pel vot negatiu al referèndum, hom proposa que aquesta xarxa pugui ser la base d'una futura candidatura a les eleccions europees. Per començar a valorar-ho, una vegada s'ha dut a terme el plebiscit, es preveu per a l'abril una nova reunió dels partits a Bilbao, on es pugui arribar a un acord sobre la presentació de candidatures a les eleccions europees.

Finalment, la trobada s'efectua a Sant Sebastià el cap de setmana del 10 i 11 de maig. Allà es proposa de manera ferma la voluntat de constituir un acord electoral entre les diferents forces per tal de presentar-se junts als comicis europeus. Aquesta voluntat, però, es podria confirmar sempre que la legislació estatal i europea ho permetés, fet que en aquell moment els partits encara desconeixen. A la capital guipuscoana s'hi desplacen les primeres espases dels republicans, el seu secretari general, Heribert Barrera, i el diputat Albert Alay. També hi són els delegats, del PSM, de la UPV i del

⁴¹⁶ UPV. "Informe del Consell Polític". València, gener de 1986.

⁴¹⁷ ROS, Domènec. "UPV, el moment del debat polític". *El Temps*, 3 de febrer de 1986, p. 53-55.

PSG-EG, fent d'amfitrions els d'Euskadiko Ezkerra.⁴¹⁸ L'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra (ENE) també volia ser-hi, però el fet que ja hi havia un representant català a la taula –ERC– i la recent aliança d'ENE amb el PSUC i el PCC al si del que després seria Iniciativa per Catalunya, en dificulta la invitació.

La del maig de 1986 a Sant Sebastià és la primera de diverses trobades posteriors que aniran tenint lloc per encaminar el projecte europeu conjunt. Les relacions s'intensifiquen els següents mesos, amb una trobada a Galícia, al juliol, coincidint amb una data assenyalada com és el dia de la Pàtria Gallega. Aprofitant la celebració, es reuneixen ERC, els PSM de Mallorca i Menorca, Euskadiko Ezkerra i el Partit Socialista Gallec.⁴¹⁹

Tot i que la relació entre aquests partits és periòdica des de fa un parell d'anys, les negociacions entre ells no són senzilles. Es tracta de forces provinents de tradicions polítiques distintes i amb una capacitat electoral i de mobilització també diferenciada i això s'evidencia en el moment d'haver d'articular una candidatura conjunta, amb totes les seves dificultats programàtiques. A la primavera de 1987 el debat encara no s'ha tancat. A l'abril, i després d'una reunió a Mallorca abans de Pasqua, han de reunir-se a Barcelona dirigents dels diferents partits per trobar el desitjat desllorigador i establir els punts comuns que defensarien a la campanya europea. És el cap de setmana de l'11 i 12 d'abril quan té lloc la reunió amb assistència, de nou, del secretari general d'ERC, Heribert Barrera, acompanyat de Francesc Vicens i de Joan Hortalà; Xavier Markiegui i Xavier Garmendia (EE), Gonzalo Vázquez (PSG-EG); Mateu Morro (PSM) i Josep Lluís Blasco i Pere Mayor (UPV).

Tot i la voluntat majoritària de les formacions per arribar a un acord, la discrepància fonamental és el grau d'inclusió de la qüestió nacional en el programa. ERC vol que aquesta presència sigui major, mentre que EE la veu més prescindible. També, és clar,

⁴¹⁸ “ERC participará en una reunión de partidos nacionalistas en San Sebastián”. *La Vanguardia*, 9 de maig de 1986, p. 22. A la trobada s'aprofita per aprovar un document conjunt a favor del desenvolupament de les autonomies. UPV. “UPV amb altres partits nacionalistes d'esquerra”. *Unitat*, maig de 1986, p. 3.

⁴¹⁹ UPV. “Informació Asamblea de País”. *Unitat. Butlletí de la Unitat del Poble Valencià*. Agost i setembre de 1986.

una de les problemàtiques que dificulten l'entesa entre ells és acordar qui encapçalaria la llista, ja que tant els catalans com els bascos entenen que els correspon a ells el primer lloc de sortida.⁴²⁰ Al veure que ERC no aconsegueix tenir prou suports per disposar del cap de cartell, els republicans proposen que el número u sigui per algun membre de la UPV o del PSM “a fi que fos un català”.⁴²¹ Els republicans posen el nom del periodista valencià Vicent Ventura, d'UPV, damunt de la taula. Veient-ne les discrepàncies ideològiques i les dificultats per liderar la candidatura, finalment ERC opta per una solució dràstica: desmarcar-se d'aquest conglomerat de sigles i abandonar la candidatura.

Després de la sortida dels republicans, EE, UPV i la resta de formacions anti-OTAN formalitzen la coalició “Esquerra dels Pobles”, que encapçala el basc Mario Onaindia, amb Gonzalo Vázquez, del PSG-EG com a número 2 i Vicent Ventura de número 3. La llista la completen altres valencians com J. J. Pérez Benlloch, Francesc Pérez Moragón i Enric Capilla. Tot i així, per temes juridico-polítics, legalment la formació valenciana només hi dona suport, sense posar-hi les sigles, i els seus candidats aniran a la llista com a independents.

A la coalició s'hi afegirà l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra. ENE, per a la UPV, “tenia major coherència ideològica amb la resta de partits de la coalició, però menor presència en la vida política catalana i menor incidència electoral” que els d'Heribert Barrera.⁴²² En tot cas, la voluntat d'ENE per afegir-se a la candidatura no és d'aquell moment, ja que des de mesos enrere els hereus de Nacionalistes d'Esquerra havien mostrat el seu interès d'incorporar-se a la coordinadora de partits nacionalistes d'esquerra que s'anava reunint. La seva entrada no havia estat possible fins aquell moment, perquè ERC ja hi representava l'esquerra nacional catalana.⁴²³ Marc Palmés,

⁴²⁰ “Desacuerdo de varios partidos nacionalistas para ir en coalición. Negociación de EE y ERC”. *La Vanguardia*, 13 d'abril de 1987, p. 11.

⁴²¹ C. M. “ERC busca socis per a Europa”. *El Temps*, 27 d'abril de 1987, p. 20; MIR, Joan. “Les eleccions europees com a excusa”. *El Temps*, 20 de juliol de 1987, p. 18-19.

⁴²² UPV. “Estratègia Política a Europa. Relacions amb altres nacionalitats de l'estat”. Ponència Política aprovada a la 3a Conferència de la UPV. València, 1988, p. 17.

⁴²³ *Ibidem*.

candidat d'ENE a la llista de l'Esquerra dels Pobles, recordava que quan es va formar Iniciativa per Catalunya, ells van posar una reserva respecte les eleccions europees. Així, ENE i el PSUC formarien part d'un mateix projecte i es presentarien junts als diferents comicis, a excepció dels europeus, ja que els de l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra no volien formar part de la mateixa candidatura que Izquierda Unida. “Fóra incompatible i incongruent amb tot allò que estem defensant i practicant fa anys”, defensava Palmés, des del seu nacionalisme.⁴²⁴ Des d'ENE; en canvi, la candidatura de bascos, gallecs, valencians i illencs la consideren “útil, coherent i engrescadora”.⁴²⁵ D'aquesta manera, a la llista també hi són, per part de l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra, noms destacats com Magda Oranich i Avel·lí Artís Gener (Tísner).⁴²⁶ En aquest context, les diverses seccions juvenils dels partits de la candidatura, EE, ENE i la UPV es reuneixen a Barcelona el 23 i 24 d'abril per apropar posicions en diferents temàtiques juvenils com l'objecció de consciència al servei militar.⁴²⁷

Esquerra Republicana de Catalunya, després de desmarcar-se de la coordinadora de partits d'esquerres amb la qual havia compartit la campanya anti-OTAN, basteix un acord electoral per a les europees amb un nou actor polític basc, l'Eusko Alkartasuna (EA) del lehendakari Carlos Garaikoetxea, que poc abans s'havia escindit del PNB. A més d'ERC i EA, a la candidatura batejada com “Per l'Europa dels Pobles” també hi ha el Partido Nacionalista Galego (PNG) de Pablo González Mariñas, formació galleguista fundada pocs mesos enrere per sectors escindits de Coalición Galega. A més de presentacions a Catalunya, el País Basc i Galícia, la llista on s'integra ERC també en fa d'oficials a Mallorca i al País Valencià.

⁴²⁴ PALMÉS, Marc. “Amb l'esquerra dels Pobles”. *El Temps*, 8 de juny de 1987, p. 26.

⁴²⁵ *Ibidem*.

⁴²⁶ Roger Buch entén que “tot i apostar pel projecte d'IC, l'ENE volgué remarcar el seu espai diferenciats del PSUC (...) tot i que a poc a poc s'anirà diluint definitivament dins d'IC”. BUCH, Roger. *L'herència del PSAN*. Barcelona: Editorial Base, 2012, p. 88-89. Així mateix, Raül Digón entén aquesta posició en el marc de les discrepàncies estratègiques dins d'Iniciativa existents entre 1987 i 1989, atesa l'heteronegeitat dels diferents partits que l'integraven. DIGÓN, Raül. “Del roig i el verd (en l'adéu al PSUC)”, A: PUIGSECH, Josep; PALA, Giaime (ed.). *Les mans del PSUC: militància*. Barcelona: Memorial Democràtic, 2017, p. 286.

⁴²⁷ UPV. “Els joves de la Unitat, pas a pas”. *Unitat*, maig-juny de 1987, p. 11.

El fet és que ERC, ja sense l'aliança amb la UPV i el PSM, suma a la seva candidatura europea l'expresident del consell pre-autonòmic valencià Josep Lluís Albinyana i el professor Joan Mir, de les Illes Balears, marcant perfil propi tant a territori valencià com a l'arxipèlag. Aquests fitxatges enrareixen les relacions entre els republicans i les dues formacions amb les quals abans compartia aliança. "Enfront de l'Europa dels estats, la coalició aposta per l'Europa de les nacions" afirma Josep Lluís Albinyana, que considera la d'ERC "l'única força nacionalista que es presenta a aquestes eleccions".⁴²⁸ A València, la candidatura es presenta amb tots els pesos pesants de la coalició: Garaikoetxea, Barrera, Albinyana, Mir i González Mariñas. Al dinar de campanya s'hi veuen també, a títol personal, diversos membres de la UPV.

Les setmanes passen, i aviat s'arriba al 10 de juny de 1987. Al conjunt de l'estat, els socialistes guanyen les eleccions, seguits de l'Aliança Popular de Manuel Fraga i, en tercer lloc, el Centro Democrático y Social (CDS) d'Eduard Punset. Izquierda Unida, que competeix directament amb el Partit dels Treballadors d'Espanya de Santiago Carrillo, obté tres eurodiputats.

A Catalunya, on també guanyen els socialistes, Convergència i Unió obté una destacada segona posició. A diferència de les principals partits d'àmbit no estatal que formen coalicions i llistes àmplies per aconseguir arribar a Europa, CiU decideix presentar-se sola a les eleccions, amb un programa marcat per l'obra de govern del president Jordi Pujol al capdavant de la Generalitat des de 1980. Els set primers anys de gestió al govern català ofereixen al partit nacionalista més de 850.000 vots i tres eurodiputats: el cap de llista Carles Gasòliba, la democristiana Concepció Ferrer i l'economista Joaquim Muns. Aquests resultats excel·lents els obté sense la necessitat d'haver-se d'aliar amb altres formacions polítiques que en puguin modular o condicionar el discurs. Tot i així, i tot i que la candidatura no incorpora cap valencià, ni que fos simbòlicament, Max Cahner, número 4 de la llista, va fer-ne una presentació oficial a València i una altra al Grau de Castelló de la Plana. A la de Castelló, Max Cahner destaca que la seva és l'única candidatura realment catalana ja que els altres partits catalanistes anaven amb bascos. Aquests serien els únics actes de campanya que CiU fa fora del Principat en

⁴²⁸ ROBLES, A. "Entrevista a Josep Lluís Albinyana. La defensa de l'Europa dels pobles". *El Temps*, 1 de juny de 1987, p. 51.

aquelles eleccions, i el resultat no li és pas negatiu, ja que hi aconsegueix 2.256 vots (551 dels quals a la circumscripció de Castelló).⁴²⁹

La llista Per l'Europa dels Pobles, d'ERC, EA i el PNG obté un eurodiputat, Garaikoetxea, ja que els més de 320.000 vots assolits al conjunt de l'estat els permeten tenir veu a la institució comunitària. D'aquests, a Catalunya, ERC en recull 112.000 i al País Valencià, amb el suport d'Albinyana, els simpatitzants d'ERC i algunes persones properes a UPV, n'obtenen 2.726.

La candidatura de l'Esquerra dels Pobles propiciada per Euskadiko Ezkerra, i de la que formava part UPV i ENE no té la mateixa sort. Amb una mica més de 260.000 sufragis al conjunt de l'estat, els sufragis no li són suficients per poder accedir al Parlament Europeu. D'aquests, a Catalunya, ENE n'obté 24.914 i, al País Valencià, la UPV en conrea si fa o no fa els mateixos: 24.985. La similitud dels vots absoluts als dos territoris amaga, però, una realitat política molt diferent i una consistència política i de trajectòria també diferents.

Aquestes no són, però, les úniques candidatures de partits nacionals. El Partit Nacionalista Basc, al seu torn, havia pactat amb el Partido Galeguista Nacionalista (PGN), una petita formació creada tres anys abans que poc després confluiria amb el PNG de González Mariñas. Junts, gallecs i el PNB, sumen poc menys de 230.000 vots per a la seva "Unión Europeista", una quantitat insuficient de sufragis per disposar d'un eurodiputat.

A més d'aquests acords que veiem de les diferents llistes, Herri Batasuna també presenta una candidatura trencadora que comptarà amb certes complicitats dins de l'esquerra radical –de la Lliga Comunista Revolucionària i del Moviment Comunista– i l'independentisme combatiu a Catalunya i al País Valencià del Moviment de Defensa de la Terra (MDT). Dels més de 360.000 vots obtinguts pels bascos, prop de 40.000 procedeixen dels electors catalans. De fet, també algun sector de la valenciana UPV havia donat recolzament a la candidatura de l'esquerra abertzale.

⁴²⁹ LLUCH, Josep Ramon. "Europeu, de Convergència i Unió". *El Temps*, 15 de juny de 1987, p. 21.

La recomposició de les relacions: UPV, ERC i ENE.

Les eleccions europees de juny de 1987 són un punt d'inflexió que marca les aliances existents entre els partits polítics d'àmbit no estatal. Pel que fa a Catalunya i el País Valencià, fins aquell moment, la UPV havia mantingut contactes més o menys sovintejats tant amb ERC com amb ENE, i les dues formacions catalanes consideraven a la UPV com el seu partit de referència al País Valencià. Els valencianistes havien estat convidats i havien convidat les formacions de l'esquerra catalana als seus congressos o havien participat en actes conjunts o havien coincidit en actes de tercers. El 1987, però, arriba l'hora de decidir, realment, quins són els millors aliats amb qui concórrer en unes eleccions en les quals obtenir un diputat no serà gens fàcil. És en aquest context en què s'esclatxa el fil de relació existent fins al moment entre la UPV i ERC. No es un trencament voluntari ni premeditat, però succeeix col·lateralment, quan els republicans aposten per desvincular-se de la llista d'Euskadiko Ezkerra, on també hi ha la UPV i el PSM, i segellen un pacte amb Eusko Alkartasuna. És aleshores com, d'una manera imprevista, ENE aconsegueix sumar-se a la candidatura de les esquerres "perifèriques" i s'estreny, així, el seu vincle amb la UPV.

Com hem apuntat, però, la relació entre la UPV i ENE ja venia d'abans. De fet, és molt significatiu que a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1984, Vicent Ventura tanca la llista d'ENE, aleshores Entesa de l'Esquerra Catalana, per la circumscripció de Tarragona, Doro Balaguer formi part de la de Barcelona i Vicent Pitarch sigui el darrer de la de Girona.⁴³⁰ A preguntes de l'autor, Josep-Lluís Carod-Rovira, aleshores dirigent d'ENE, confirma que "la idea va ser meua i vaig ser jo mateix qui va fer personalment les gestions amb aquestes persones, perquè hi figuressin com a candidats. També hi van figurar altres candidats de Mallorca i Menorca, vinculats al PSM o independents compromesos amb la idea de Països Catalans".⁴³¹ Pere Mayor considera que aquella inclusió va ser un gest simbòlic per la relació existent entre les esquerres nacionals dels diferents territoris de parla catalana, tot i que políticament no va anar més enllà.⁴³²

⁴³⁰ EEC. "Països Catalans". *Més lluny*, 1985, p. 2.

⁴³¹ CAROD-ROVIRA, Josep-Lluís. Entrevista amb l'autor. Barcelona-Tarragona, 21 de juliol de 2018.

⁴³² MAYOR, Pere. Entrevista amb l'autor. Barcelona-València, 20 de juliol de 2018.

Un altre element que refreda les relacions entre la UPV i ERC és la incorporació de Josep Lluís Albinyana a la llista europea dels republicans. Que “Per l’Europa dels Pobles” fes campanya al País Valencià no seria ben vist per la UPV, que ho considerà una ingerència. Tenia dret ERC a presentar un candidat valencià a les seves llistes, quan ja hi havia un partit com UPV que es reclamava la veu del valencianisme? Era legítim que dues formacions, en coalicions europees diferents, competissin entre elles en uns comicis? Tenia la UPV el monopoli de la representació del valencianisme polític?

El mateix debat existent entre ERC i la UPV, tindria lloc simultàniament entre els d’Heribert Barrera i el PSM, a les Illes, on els republicans havien fitxat al professor Joan Mir, per destacar que la seva llista integrava sensibilitats de tots els territoris de parla catalana. Mir reconeixia que “jo som a la llista europea per demostrar amb fets que ERC vol ser, i és, un partit d’un país de 10 milions d’habitants i no de 6 com diuen altres”.⁴³³ Com la UPV, tampoc el Partit Socialista de Mallorca veu amb bons ulls aquell fitxatge, ja que considera que la presència d’ERC els pot restar part de votants, conscients de l’existència d’un electorat limítrof entre les dues marques.

La posició del PSM i la de la UPV no pot ser més dura: “A qui aprofiten aquestes maniobres?” es pregunten Pere Mayor i Mateu Morro, tot responent-se que “l’objectiu no pot ser cap altre que dividir el vot nacionalista d’esquerra al País Valencià i a les Illes i, en últim terme, tractar de socavar la influència política d’UPV i del PSM”.⁴³⁴ A més, en relació a la voluntat d’ERC de proposar una llista amb valencians i balears, Pere Mayor destaca que la de la UPV i el PSM és “l’única opció que reunia partits nacionalistes dels tres Països Catalans”, pel fet de ser-hi, a més de valencians i illencs, l’Entesa dels Nacionalistes d’Esquerra.⁴³⁵ Malgrat no treure representació europea, el 24 i 25 de juliol de 1987, a Santiago de Compostela i es reuneixen de nou els partits que s’havien aplegat a les europees per tal de valorar els resultats obtinguts, que consideren positius, i afirmen la voluntat de continuar amb el projecte engegat de cara a la nova convocatòria de 1989.⁴³⁶ Uns mesos més tard, el 4 i 5 de desembre de 1987, a Bilbao i

⁴³³ PALLEJÀ, David. “Europa, a l’abast de tots”. *El Temps*, 5 de juny de 1989, p. 60.

⁴³⁴ MORRO, Mateu; MAYOR, Pere. “Les sucursals d’Esquerra Republicana”. València - Palma, 1989.

⁴³⁵ MAYOR, Pere. “El compromís europeu del nacionalisme valencià”. València, 1989, p. 1.

⁴³⁶ UPV. “Esquerra dels Pobles”. *Unitat*, estiu de 1987, p. 4.

amb EE com a amfitrions, els diferents partits es plantegen què cal fer de cara als propers mesos. Entre d'altres hi són Josep Lluís Blasco de la UPV i Marc Palmés d'ENE.⁴³⁷ També l'estiu de 1988 les joventuts polítiques d'aquests partits es trobarien al País Valencià per enfortir els seus lligams.⁴³⁸

Així, si fins aleshores sembla que les relacions d'amistat, o com a mínim de fraternitat, entre les tres formacions polítiques -ERC, UPV i PSM- tenen una continuïtat més o menys estable, les europees de 1987 trenquen totalment aquell ambient cordial. Malgrat això, just després dels comicis en què la llista d'ERC treu un eurodiputat i, en canvi, la de la UPV es queda fora del Parlament Europeu, el republicà Àngel Colom estén la mà als nacionalistes valencians i als illencs: "Encara som a temps perquè ERC, UPV i PSM pactem a nivell nacional".⁴³⁹

⁴³⁷ R. J. "Esquerra dels Pobles, a debat". *El Temps*, 21 de desembre de 1987, p. 21.

⁴³⁸ Es tractava d'una trobada de joves organitzada per les joventuts de la UPV el 14, 15, 16 i 17 de juliol de 1987 on també van participar-hi membres juvenils d'ENE, el PSM, EE i el PSG-EG. UPV. "Trobada de joves de partits nacionalistes". *Unitat*, juliol-agost de 1988, p. 7.

⁴³⁹ PASQUAL, Josep Maria. "Entrevista a Àngel Colom. 201 regidors republicans". *El Temps*, 13 de juliol de 1989, p. 28-29.

3 EL MIRALL DE CONVERGÈNCIA

3.1 La tercera via: la reformulació del valencianisme

3.1.1 Un pragmatisme teòric que arribi a les masses: *De impura natione*, les tertúlies de l'Hotel Inglés i *Document 88*.

Una nova etapa en el debat de la identitat nacional dels valencians s'obre el 1987 amb la publicació de *De impura natione* (edicions 3i4, 1987), dels sociòlegs Damià Mollà i Eduard Mira, que obté un dels Premis Octubre de 1986, precisament el Joan Fuster d'assaig. Al llibre s'analitza críticament el moviment valencianista influït per Joan Fuster i es teoritza la manera com, des del nacionalisme valencià, es podria arribar a un cert èxit electoral i nacional. Els autors, amb un to dur, critiquen que el missatge nacionalista-fusterià des dels anys seixanta no ha aconseguit arribar més enllà dels intel·lectuals i les primeres elits polítiques. Al País Valencià, el nacionalisme “no arribà a la massa de població, com passava a Catalunya”, exclamaven. Aquell és, per a ells, un element cabdal a partir del qual es podia començar a plantejar una alternativa de futur, el que serà la “tercera via”.⁴⁴⁰

El llibre s'elabora en un moment en què el valencianisme política copsa que, a diferència de la resta de nacionalitats històriques, el País Valencià no disposa d'un sistema de partits polítics diferent de l'estatal, i que, si el té, es més aviat contrari als interessos fusterians, en referència a l'existència d'Unió Valenciana. “El fet és que el fusterianisme no arrelà gaire en les masses, mentre el blaverisme sí que ho féu”

⁴⁴⁰ MOLLÀ, Damià; MIRA, Eduard. *De impura natione: el valencianisme, un joc de poder*. València: Edicions Tres i Quatre, 1987, p. 118. Una síntesi històrica de la tercera via a MARCO-PALAU, Francesc. “Aproximació a la tercera via: la reformulació del valencianisme. *Revista de Catalunya*, núm. 286 (2014), p. 83-94. Un anàlisi de la tercera via, dels seus antecedents, dels seus textos i de la seva funció social a MOLLÀ, Toni. *La utopia necessària: nacionalisme i societat civil*. Alzira/Tarragona: Bromera/El Mèdol, 1994, p. 142-166; CATALÀ, Lluís. *Fonaments de la identitat territorial...*, p. 533-566.

destacaven, posant especial èmfasi en la no arribada del missatge del catalanisme a la societat valenciana.⁴⁴¹

El fet era que els resultats a les eleccions autonòmiques i estatals, amb l'excepció de les municipals, havien deixat el valencianisme polític extraparlamentari, fora de les institucions i, sovint, amb resultats purament testimonials. Aquells mediocres resultats electorals semblaven irrisoris en comparació amb l'intens activisme polític i cultural que el valencianisme havia dut a terme des dels anys seixanta, i que havia cristal·litzat en un moviment associatiu dinàmic i en una universitat vinculada al país. Moviment, però, incapaç de fer el salt institucional pel seu propi peu. En matèria electoral, els anhels del nacionalisme només trobaven presència, indirecta, a través del fusterianisme difús del Partit Socialista del País Valencià (PSPV) i Esquerra Unida del País Valencià (EUPV).

“[Un nacionalisme com el fusterià] excessivament abstracte i racional, difícilment podia donar una resposta satisfactòria a aquells que estaven experimentant un procés de desarrelament (...) amb prou feines podia calar en una societat que necessitava lligams concrets i primaris en els quals ancorar-se”,⁴⁴² defensaven els autors de *De impura natione*, tot afegint que, “Fuster no arribà al poble valencià, al país pregon, cridaner, xaró, individualista, destructiu... i ple d'unes virtuts que no inclouen el seny, la parsimònia i la tosca constància; no arribà a un país planer que era el seu”.⁴⁴³

La via valenciana d'Ernest Lluch, des del punt de vista econòmic, i alguns treballs del sociòleg Josep Vicent Marquès en el polític, ja havien revisat parcialment Joan Fuster, però *De impura natione* proposaria clarament un canvi de rumb polític pel que fa a l'estratègia a seguir pel nacionalisme valencià. Els autors, conscients que aquesta nova orientació no podia construir-se només amb un llibre, aposten per obrir un debat públic que ajudi a apropar els plantejaments polítics al país que hom tenia.

⁴⁴¹ MOLLÀ, Damià; MIRA, Eduard. *De impura natione...*, p. 122.

⁴⁴² *Ibidem*, p. 183.

⁴⁴³ *Ibidem*, p. 151.

Les Tertúlies de l'Hotel Inglés i Document 88

Després que la publicació de *De impura natione* sacsegi el debat nacional valencià, alguns actors del valencianisme polític creuen oportú ampliar les reflexions escrites a l'obra de 1986, tot convocant uns sopars-col·loqui que n'ampliïn el debat: les tertúlies de l'Hotel Inglés. El seu objectiu principal és establir una taula de diàleg entre agents del nacionalisme interessats a aprofundir en les reflexions que encetava el llibre. Aquelles tertúlies amb convidat dels dimecres a la nit, que alguns assimilarien a un *late show*,⁴⁴⁴ esdevenen la massa que conformarà la Tercera Via. A l'hotel del carrer del Marqués de Dosaigües, ven a la vora del palau barroc d'estil rococó, hi fan ponència referents del valencianisme polític, però també destacats membres del blaverisme, com Maria Consuelo Reyna –que havia atiat l'anticatalanisme des de les pàgines *Las Provincias*,– i Vicente González Lizondo, cara visible d'Unió Valenciana. També hi prenen part els màxims representants institucionals del moment: el conseller Ciprià Ciscar, que va promoure la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (LUEV), el rector de la Universitat de València, Ramon Lapiedra, i fins i tot Joan Lerma, el president de la Generalitat Valenciana.

Després dels mesos de tertúlies en aquell hotel on dècades enrere Blasco Ibañez ja llençava les seves proclames electorals, “calia fer una nova publicació per endreçar aquell psicodrama”, en paraules de Rafael Company, un dels seus promotors.⁴⁴⁵ Amb l'objectiu d'aprofundir en el debat identitari, el jurista Vicent Franch, que havia participat a València a l'Operació Reformista de Miquel Roca, va fer una convocatòria reduïda per confeccionar un nou volum, que acabaria sent un referent pel nacionalisme valencià estricte. Tot allò que s'havia anat discutint a les mediatitzades tertúlies de l'Hotel Inglés tindria format paper. *Document 88* (edicions 3i4, 1988), el llibre que en sorgeix, no obté guardó als XVI Premis Octubre, però es publicada per la recomanació del jurat, juntament amb *La Pesta Blava*, de Vicent Bello. Paradoxalment, aquell any el jurat distingeix dues visions del país clarament contraposades, ja que a diferència de

⁴⁴⁴ COMPANYY, Rafael. Entrevista amb l'autor. València, 18 de juliol de 2011. Fundador del Bloc d'Estudiants Agermanats (BEA) i actiu participant en el congrés constituent de la Universitat de València, ha estat membre del Consell Polític de la Unitat del Poble Valencià (UPV). Teòric de la tercera via, coautor de *Document 88*, actualment és director del MuVIM.

⁴⁴⁵ COMPANYY, Rafael. Entrevista amb l'autor. València, 18 de juliol de 2011.

Document 88, en el llibre de Bello, s'explica la Batalla de València des d'un fusterianisme ortodox i, entre d'altres, es fa una crítica a les posicions representades per la Tercera Via, per haver-se apropiat al blaverisme.

Redactat per Agustí Colomer, Miquel Nadal i Rafa Company, amb la coordinació de Vicent Franch, *Document 88* té una intenció clarament estratègica, ja que els seus autors desitgen canviar el rumb del nacionalisme valencià. Per fer-ho, advoquen per la construcció d'una nació d'àmbit estrictament valencià, sense vinculació política amb el Principat i les Illes. Així, en aquest segon llibre concreten algunes de les qüestions que s'havien apuntat a *De impura natione*. Com Damià Mollà i Eduard Mira, creuen que “no és normal que el nacionalisme faça burla de tradicions autòctones (...) resulta manifestament contraproduent el menyspreu a les falles, devocions religioses com la de Sant Vicent Ferrer o entitats esportives com el Valencia CF”,⁴⁴⁶ conscients com eren del valor que el catalanisme ofería a les tradicions catalanes, i el paper del Monestir de Montserrat i del Futbol Club Barcelona en l'imaginari col·lectiu català.

El nou valencianisme explicitat a *Document 88* es considera un valencianisme de conciliació, polític i cultural, susceptible d'integrar persones que fins aquells moments —segona meitat dels anys vuitanta— s'havien enquadrat en allò que es coneixia popularment com a *blaverisme* i en allò que es coneixia com a *catalanisme*. Així, els seus promotors aposten per acabar amb els dos sectors enfrontats de la batalla de València, renunciant, per aconseguir-ho, als postulats nacionals de Països Catalans. “El valencianisme contemporani haurà d'afrontar el repte de confeccionar un nou missatge nacionalista que pugui tenir un ressò social majoritari i que, alhora, ajude a desactivar la tensió regnant”, apuntaven els seus teòrics.⁴⁴⁷

Els autors proposen fer un acord general entre blavers i catalanistes, principalment al voltant de l'abast del marc nacional, la utilització dels símbols, la denominació del territori i la resolució de les controvèrsies sobre la naturalesa, la denominació i la normativa de la llengua. “Es tractaria de construir la nació valenciana, de prendre com a

⁴⁴⁶ COLOMER, Agustí; COMPANYY, Rafael; FRANCH i FERRER, Vicent; NADAL, Miquel. *Document 88*. València: Edicions 3i4, 1988, p. 94.

⁴⁴⁷ *Ibidem*, p. 107.

àmbit de lleialtat les terres compreses entre Vinaròs i Oriola volent dotar del col·lectiu que configura el poble valencià del màxim poder polític d'autogovern".⁴⁴⁸

L'articulació associativa de la Tercera Via es concreta el 1990 en l'entitat Futur Valencià. La idea dels seus creadors és emular el Centre d'Actuació Valencianista que va tenir un paper destacat durant la Segona República. Des de Futur Valencià es proposen oferir formació a les joventuts polítiques dels partits des d'un punt de vista nacional, unitari. Així, creuen que hom podria assumir uns continguts nacionals de mínims com les reivindicacions econòmiques i d'infraestructures. Estan convençuts que el País Valencià, per exemple, podria fer un pas endavant si s'aconsegueix que totes les forces polítiques es posin d'acord per una qüestió estrictament econòmica com el corredor mediterrani, una via ràpida de mercaderies que unís l'eix Barcelona-València. Més d'un quart de segle després, el punt ferroviari és a l'ordre del dia.

3.1.2 La mirada fusteriana i els partits catalans

La Tercera Via havia postulat un canvi d'estratègia global del nacionalista valencià. Des del fusterianisme, però, es reafirmaran aviat en els seus postulats i criticaran la dualitat presentada pels autors dels llibres esmentats i aquells que els donen cobertura i altaveu. El debat dialèctic entre uns i altres no tarda a començar. Des de les pàgines d'*El Temps*, la revista de l'editor Eliseu Climent, és l'advocat Enric Solà el qui publica tot un seguit d'articles rebatent les posicions del valencianisme estricte i defensant la vigència del fusterianisme: "el temps de desviar les aspiracions nacionals dels valencians va caducar fa un quart de segle, en primavera...", sentenciava Solà.⁴⁴⁹

El mateix 1988, el matemàtic Josep Guia respon la Tercera Via amb una altra obra que clarifica el seu posicionament: *València: 750 anys de nació catalana* (edicions 3i4, 1988). Al llibre, Guia exemplifica la continuïtat nacional catalana a les terres del sud del Sénia al llarg dels segles, tot esmenant, així, la definició mestissa de la societat que

⁴⁴⁸ *Ibidem*, p. 108.

⁴⁴⁹ SOLÀ, Enric. "De nulla notione". *El Temps*, 30 de març de 1987. A més d'aquest, el mateix autor publicarà tres articles més que conformen una resposta personal al debat general de l'estratègia a seguir. Una visió panoràmica de la resposta fusteriana a CATALÀ, Lluís. *Fonaments de la identitat territorial...*, p. 567-575.

propugnaven els tercerviistes.⁴⁵⁰ No és aquest, però, el primer llibre de Guia que marca el debat nacional valencià. Ja el 1985, l'històric dirigent del PSAN havia publicat *És molt senzill: digueu-li Catalunya* (El llamp, 1985),⁴⁵¹ on justificava utilitzar el concepte “Catalunya” com a denominació de totes aquelles terres compreses des del Castell de Salses a Guardamar i des de la ponentina Fraga, fins a la marítima Maó.⁴⁵²

Amb Enric Solà i Josep Guia, també el liberal Francesc de Paula Burguera, s'afegeix al debat, amb les seves reflexions històriques sobre el valencianisme. Serà a *És més senzill encara: digueu-li Espanya* (edicions 3i4, 1991), on el que havia estat dirigent del PNPV no s'està de criticar els dos volums referencials de la Tercera Via per haver intentat trencar, segons el seu parer, l'espai racional dels fusterians. Al llibre de Burguera, que mereix el Premi d'Assaig Joan Fuster de 1990, s'afirma que “hom diria que hi havia un altre nacionalisme possible, que no és el fusterià i que Fuster no va encertar a trobar-lo. La realitat, però, és que, a hores d'ara, els crítics de l'escriptor de Sueca no l'han trobat”.⁴⁵³

⁴⁵⁰ GUIA, Josep. *València, 750 anys de nació catalana*. València: edicions 3i4, 1988. Com aquest volum del dirigent del PSAN, també des d'altres sigles de l'esquerra independentista es criticaria la posició de Mollà i Mira. És el cas de la ressenya que n'escriu Bernat Joan a la capçalera de l'MDT. JOAN, Bernat. “De impura natione: de puro estado”. *La Veu*, primavera de 1988, p. 6.

⁴⁵¹ GUIA, Josep. *És molt senzill: digueu-li Catalunya*. Barcelona: El llamp, 1985.

⁴⁵² El debat intel·lectual al voltant de com cal anomenar la totalitat dels països de parla, cultura i història catalana ha estat constant al llarg de les darreres dècades, encara que prové de lluny, amb aportacions especialment significatives com les de Joan Fuster a *Qüestió de noms*. Barcelona: Edicions d'Aportació Catalana, 1962. Anteriorment, però, el debat ja era ben viu, i són conegudes les propostes de noms d'origen pan-occitanista com “Occibèria”, Països Llevantins” o “Llevantínia” i d'altres com Ibèria. També destaca, d'entre les reflexions, la proposta de “Bacava” per al territori i “bacavès” per la llengua, promogudes ja als anys trenta, pel suecà Nicolau-Primitiu Gómez Serrano, tot aprofitant la primera síl·laba de Balears, Catalunya i València. Des del “ratpenatisme històric” Miquel Adlert Noguerol proposa el terme “Comunitat Catalànica” en una carta col·lectiva adreçada a *Serra d'Or* del juny de 1961. Si aquest debat ha generat molta literatura, recentment se'n pot consultar una bona anàlisi a: MANENT, Jordi. “L'embolic de la nomenclatura i uns Països Catalans caducats”. *La nova articulació catalana-valenciana-balear*. Barcelona: Revista de Catalunya, 2017.

⁴⁵³ BURGUERA, Francesc de Paula. *És més senzill, encara: digueu-li Espanya*. València: Edicions 3i4, 1991, p. 217.

Amb la distància dels anys passats, i des del fusterianisme militant, l'actual coordinador d'Acció Cultural del País Valencià, Toni Gisbert, critica a *Quan el mal ve d'Espanya: El País Valencià més enllà dels tòpics* (Columna, 2007) que la tercera via igualés blaverisme i catalanisme. “Es posava al mateix nivell la irracionalitat del populisme feixista i els postulats acadèmics avalats per totes les universitats del món”, destaca el dirigent d'ACPV.⁴⁵⁴ Així, Toni Gisbert creu que “aquesta tercera via que volia passar per no ser ni blavera ni catalanista, va anar derivant cada vegada més els seus plantejaments teòrics, i els seus posicionaments pràctics, cap a la dreta. I va protagonitzar un viatge cap al no res”.⁴⁵⁵

La tercera via i els partits catalans

Els debats al voltant de la identitat nacional valenciana, la tercera via i les estratègies de futur del valencianisme polític, no tenen un ressò especialment considerable ni constant al nord del Sénia, al contrari d'allò que succeeix al País Valencià. A Catalunya, algunes notes periodístiques i alguns articles d'opinió se'n fan ressò, però en una proporció molt menor que a València.⁴⁵⁶ A més, fora dels debats intel·lectuals propis del món cultural del catalanisme, en el marc de la política catalana, la influència és mínima.

Després de l'Operació Reformista de Miquel Roca, estroncada amb els resultats electorals de 1986, Convergència i Unió havia deixat de tenir un interès electoral en territori valencià on, a més, des de la desaparició del Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV) de Francesc de Paula Burguera no hi tenia cap homòleg polític de referència. Això no treia, però, com de fet passava, que des de CDC tinguessin una simpatia general pel valencianisme provinent de Fuster i que continuessin confiant en la

⁴⁵⁴ GISBERT, Toni. *Quan el mal ve d'Espanya: El País Valencià més enllà dels tòpics*. Barcelona: Columna Edicions, 2007, p. 165.

⁴⁵⁵ *Ibidem*, p. 165.

⁴⁵⁶ Les cròniques catalanes dels mitjans intentarien fer una panoràmica de la qüestió nacional valenciana, vinculant en 25è aniversari de *Nosaltres els valencians*, amb la revisió que en feia el nou llibre. Hi vinculaven, també, els intents per impulsar una formació política que en recollís el missatge. Aquesta podia ser Coalició Electoral Valenciana. LAGARDA, Juan. “La Sociedad valenciana revive con pasión el debate sobre su nacionalismo”. *La Vanguardia*, 3 de maig de 1987, p. 20; CATALÀ, Tona. “València entre dues aigües”. *Avui*, 3 d'abril de 1988, p. 10.

tasca dels sectors culturals del catalanisme valencià. Aquesta posició no varia, ni per les trobades que els impulsors de la Tercera Via tenen amb dirigents convergents, ni tampoc per la voluntat del dirigent de Coalició Electoral Valenciana, Francisco Domingo, per aproximar-se a CiU. Domingo, empresari del sector de la jardineria i provinent de les files d'Unió Valenciana, apostaria amb el seu nou partit, Coalició Valenciana, per desdramatitzar les relacions dels valencians amb Catalunya i apropar-se a la imatge centrista de CiU, amb qui es reuneix per aproximar posicions.⁴⁵⁷ Tot i la reunió de Domingo amb Jordi Pujol, Miquel Roca negava qualsevol apropament entre els dos actors polítics: “hi ha una garantia total i absoluta que qualsevol aproximació que vingui del País Valencià, només la tindrem en compte si és una expressió de nacionalisme valencià”.⁴⁵⁸

En paral·lel, des de CiU, també tenien clar que plantejaments maximalistes com els que postulava el matemàtic Josep Guia, denominant “Catalunya” tots els territoris de parla catalana, no era la posició que ells assumien. Des de Convergència, tot i defensar “la unitat lingüística, cultural i històrica dels Països Catalans” tampoc veien bé que el catalanisme del Principat incidís directament en la política valenciana. Així ho expressava Miquel Roca: “quan es fa una manifestació a València, en el tema de la llengua, no és important que hi vagin autocars de Barcelona, és important que hi vagi gent del País Valencià. Si hi anem autocars de Barcelona pot passar que ens ho agraeixin o que ens ho critiquin. En Guia diu que això fa bé, jo penso al contrari, que fa mal. A nosaltres ens agradaria que anés creixent la consciència de País Valencià al País Valencià”.⁴⁵⁹

Per Esquerra Republicana de Catalunya, l'aparició de la tercera via tampoc suposa cap canvi en els seus plantejaments, ans al contrari. Si fins aleshores la dels territoris de parla catalana havia estat una reivindicació expressada amb més o menys convicció, des d'aquella segona meitat de la dècada dels vuitanta, els Països Catalans es converteixen en un dels punts comuns de defensa de la formació de Macià i Companys. En tot cas,

⁴⁵⁷ “LAGARDA, Juan. “Domingo: desdramatizar las relaciones con Cataluña”. *La Vanguardia*, 3 de maig de 1987, p. 20.

⁴⁵⁸ MARESMA, Assumpció. “Entrevista a Miquel Roca. No se'ns carregaran com al PNB”. *El Temps*, 2 de febrer de 1987, p. 16-21.

⁴⁵⁹ *Ibidem*.

des de l'independentisme, si que es veu en els postulats del valencianisme de construcció un atac, o com a mínim una renúncia, a la integritat territorial dels Països Catalans. Com s'expressava, no en va un dels que respongueren contundentment contra la Tercera Via és el líder del PSAN, Josep Guia.

3.1.3 Les eleccions europees de 1989: UPV-ENE i els suports valencians d'ERC

Celebrada al Palau de la Música i Congressos de València el 2 i 3 de juliol de 1988, la 3a Conferència de la Unitat del Poble Valencià té lloc en ple debat identitari, amb un valencianisme sacsejat pels plantejaments de *De impura nazione*. A la Conferència, la UPV es referma com a organització inexcusablement d'esquerres i nacionalista que no comparteix els posicionaments de Damià Mollà i Eduard Mira, ni les reflexions de les Tertúlies de l'Hotel Inglés al voltant d'un marc nacional estrictament valencià. La intervenció del líder de la formació, Pere Mayor, davant dels assistents de la Conferència no deixa lloc a dubtes: “per a nosaltres, ser nacionalistes és –no ho hem amagat mai– declarar que el nostre marc nacional són els Països Catalans. No podem alinear-nos, per tant, al costat de cap Tercera Via”.⁴⁶⁰ Aquesta no és una posició únicament defensada de portes endins, en un espai de debat intern com era aquell, sinó que aquesta mateixa defensa l'expressava Mayor als mitjans de comunicació des de feia mesos. “UPV considera que el marc nacional del País Valencià son els Països Catalans”, declarava en una entrevista al diari *Avui*.⁴⁶¹

En la 3a Conferència, la Unitat del Poble Valencià concreta en la seva ponència política que més enllà del País Valencià “hem d'intervenir de manera clara i activa, en la política global a nivell de Països Catalans, d'Estat espanyol i d'Europa”.⁴⁶² Pel que fa a la política de Països Catalans, els textos que valida el partit destaquen que la “UPV defineix clarament el marc nacional dels valencians com integrant del conjunt dels

⁴⁶⁰ MAYOR, Pere “Discurs”. 3a Conferència de la Unitat del Poble Valencià. València, juliol de 1988.

⁴⁶¹ CATALÀ, Tona. “Esquerra Unida ha entrat en combinació amb la dreta”. *Avui*, 22 de febrer de 1988, p. 9.

⁴⁶² UPV. “Estratègia Política a Europa”. Ponència Política aprovada a la 3a Conferència de la Unitat del Poble Valencià. València, 1988, p. 16.

Països Catalans tot i que preconitza l'existència, en cadascun dels territoris que els integren, de partits propis, encara que coordinats entre ells".⁴⁶³

D'aquesta manera, els nacionalistes valencians defensen un mateix marc nacional, però on cada territori disposi d'una formació política que pugui representar i defensar els seus ciutadans. De les Illes Balears, per exemple, la UPV referma els seus lligams fraternals amb el Partit Socialista de Mallorca i Menorca (PSM), amb qui, de fet, ja havia compartit aliança europea dins la candidatura de l'Esquerra dels Pobles, el juny de 1987. Del Principat de Catalunya, la UPV ratifica formalment el seu vincle amb l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra (ENE), que també havia format part de la llista d'Onaindia al Parlament Europeu. Tot i aquest referencialitat per estrènyer llaços amb ENE, la UPV és conscient dels moviments interns que existeixen dins de l'esquerra catalana per aproximar posicions entre diferents sigles. Així, els valencianistes expressen per escrit la seva confiança en "que el procés d'acostament entre ENE i una ERC en procés de renovació i canvi pugui arribar a bon port".⁴⁶⁴

Amb el PSM, ENE i la Unitat Catalana de la Catalunya Nord, la UPV mostra aquell 1988 la seva predisposició i interès a constituir una coordinadora de partits de Països Catalans que, "sense perjudici de la sobirania de les organitzacions en el seu marc territorial propi, pugui anar avançant en el procés de vinculació i refermament nacional".⁴⁶⁵ La invitació i l'assistència de representants de la UPV als congressos de l'Entesa i del PSM van en aquesta direcció,⁴⁶⁶ com també la reunió que aquella tardor organitzaria l'ENE amb l'assistència de membres destacats de la UPV i el PSM. Amb la voluntat de coordinar esforços i d'incrementar la cooperació entre els diferents actors polítics seuri en una mateixa taula el diputat de la UPV Aureli Ferrando, el secretari general del PSM, Mateu Morro, i el membre de l'executiva del seu homòleg menorquí, Francesc Camps, amb el primer secretari d'ENE, Jaume Nualart, juntament amb el

⁴⁶³ UPV. "Estratègia Política a Europa. Política de Països Catalans". Ponència Política aprovada a la 3a Conferència de la Unitat del Poble Valencià. València, 1988, p. 16.

⁴⁶⁴ *Ibidem*.

⁴⁶⁵ *Ibidem*.

⁴⁶⁶ MAYOR, Pere. "Informe Polític. Novembre 1986 - juliol 1988. Esquerra des Pobles". 3a Conferència d'UPV. València, 1988.

secretari de relacions internacionals, Marc Palmés i el responsable de Països Catalans del partit, Jordi Tolrà.⁴⁶⁷

Així mateix, en aquest conclave del juliol de 1988, la UPV expressa la seva voluntat de mantenir i consolidar els lligams amb altres forces de l'estat, amb qui ja col·laborava. Destacaven especialment Euskadiko Ezkerra (EE) pel que fa al País Basc i els gal·lecs del Partit Socialista Gal·lec-Esquerda Galega (PSG-EG), amb qui compartien la citada coalició electoral europea i amb qui ja s'havien oposat conjuntament a la permanència d'Espanya a l'OTAN. Els valencianistes també es refereixen als seus textos a Izquierda Nacionalista Canaria (INC), de les Illes Canàries, amb qui comencen a tenir contacte. De fet, moltes d'aquestes relacions són fàcilment observables per la militància només mirant la cloenda de la conferència de la UPV, en la qual hi assisteixen com a convidats membres de l'Entesa, del PSM, d'EE i d'Esquerda Galega, com a organitzacions amb qui mantenen unes relacions fluïdes.⁴⁶⁸

Aquestes aliances que s'expliciten en els textos programàtics de la UPV i que es visualitzen amb l'assistència d'uns o altres en les assemblees, congressos o conferències dels diferents partits, no només tenen sentit com a intercanvi d'informació i campanyes, sinó que poden actualitzar-se i refermar-se en previsió de les eleccions europees que havien de tenir lloc, com al conjunt de països comunitaris, el 1989.

Val a dir que, de cara a les eleccions europees de 1989, una part de la UPV no veu amb bons ulls repetir la coalició de l'Esquerra dels Pobles i a la Conferència demana "iniciar contactes amb altres organitzacions afins de Catalunya i de les Illes Balears per fer una plataforma comuna de cara a Europa".⁴⁶⁹ Crítica amb la ponència oficial, la regidora d'Altea i membre fundadora d'UPV, Paca Sevilla, no s'està d'expressar que els valencianistes s'havien de trobar "més a prop del sr. Àngel Colom d'Esquerra

⁴⁶⁷ ENE. "S'incrementa la col·laboració entre els partits dels Països Catalans". *Més lluny*, novembre de 1988, p. 4. De fet, al 9è congrés del PSM de 1988, els mallorquinistes apostaven per la "constitució de la Coordinadora dels Partits d'Esquerra Nacionalista dels Països Catalans". RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 645-646.

⁴⁶⁸ MAYOR, Pere "Discurs". 3a Conferència de la Unitat del Poble Valencià. València, juliol de 1988.

⁴⁶⁹ RIPOLL, Mercè. "Europa i comarques, a debat". *El Temps*, 18 de juliol de 1988, p. 17.

Republicana de Catalunya, que de Mario Onaindia”.⁴⁷⁰ La facció més nacionalista del partit, de la qual ella formava part, feia èmfasi en descriure l’Esquerra dels Pobles com una candidatura sense un component nacional definit: “aquesta plataforma és clarament el nou disseny d’una esquerra espanyola, mentre que nosaltres propugnem un marc de Països Catalans”.⁴⁷¹ De la mateixa opinió que Paca Sevilla era el dirigent d’ERC Josep-Lluís Carod-Rovira. “Jo penso que això seria l’ideal, una candidatura única, nacional i d’esquerres per als Països Catalans”, destaca Carod recordant que la seva llista, la dels republicans “a l’anterior convocatòria vam situar una persona de Palma i una de València als primers llocs de la llista (...) la idea hi era i encara continua així”.⁴⁷²

Malgrat aquestes reticències existents dins de la formació valencianista, i la mà estesa que oferien els republicans, primer la 3a Conferència i després l’Assemblea de País dels valencianistes ratificaren l’aliança de la UPV amb els bascos de Juan María Bandrés. El valencianisme cultural ho considera un error de càlcul polític, i és així com la revista *El Temps*, el 6 de febrer de 1989, publica una editorial contundent on recorda que molts dels vots nacionals catalans i valencians de les anteriors eleccions europees de 1987 només van servir per donar suport electoral als partits bascos, en referència als escons assolits per Eusko Alkartasuna (EA) i Herri Batasuna (HB) i pel que va estar a punt d’obtenir Euskadiko Ezkerra (EE). En aquest sentit, la revista es pregunta perquè cal regalar els vots nacionalistes i d’esquerres als partits bascos, havent-hi també forces polítiques catalanes que defensen postulats nacionals. A més de l’editorial, el setmanari hi afegeix un reportatge explicatiu amb xifres i percentatges de vot. El títol és prou eloqüent: “els vots llançats”. La reflexió, que volia fer despertar la capçalera, no va aconseguir el seu propòsit i és que les coalicions van mantenir un mateix perfil que dos anys endarrere.⁴⁷³

D’aquesta manera, les segones eleccions europees són per a la UPV una ocasió idònia per a la seva definició política. Per la naturalesa d’aquests comicis, l’elector pot buscar donar un vot més testimonial i/o ideològic, no tan basat en els compromisos de govern o

⁴⁷⁰ *Ibidem*.

⁴⁷¹ *Ibidem*.

⁴⁷² AYMERICH, R. “Entrevista a Josep-Lluís Carod-Rovira. L’esquerra pragmàtica”. *El Temps*, 30 de gener de 1989, p. 18-19.

⁴⁷³ “Editorial. Regalar vots”. *El Temps*, 6 de febrer de 1989, p. 7.

les possibilitats reals de que la llista votada obtingui representació al Parlament Europeu. Pels valencians, la presència al Parlament Europeu pot ajudar-los a establir els contactes que desitgen amb altres partits i moviments nacionalistes del vell continent. Estan interessats sobretot en relacionar-se amb flamencs, irlandesos i corsos, però també formacions de l'esquerra no tradicional d'estats com Dinamarca, Portugal i Holanda, en els quals poden emmirallar-se. També desitgen tenir una línia de contacte amb grups ecologistes, pacifistes i els moviments dissidents de l'Europa oriental, a més d'aprofundir la seva col·laboració amb Els Verds alemanys.⁴⁷⁴ Ideològicament la coalició on s'integra la UPV, l'Esquerra dels Pobles, s'alinea amb el grup GRAEL -la Federació de l'Aliança Verda Europea- que forma part del grup Arc Iris, on també s'hi inscriu l'Aliança Lliure Europea i, per tant, el seus integrants poden ser els seus primers aliats continentals. Així les coses, per la UPV, la jornada europea i la seva campanya electoral poden aprofitar-se com una eina de rearmament ideològic en una candidatura que aspira a recollir un mínim de 300.000 vots al conjunt de l'estat per tenir veu a Europa.

Per aconseguir-los, des de la UPV i des d'EE aposten per enfortir i ampliar la coalició Europa dels Pobles, juntament amb el PSM i el PSG-EG, amb qui els uneix la reivindicació nacional i la necessitat de renovar els plantejaments de l'esquerra. Amb tots ells ja compartien la Coordinadora de Partits Nacionalistes d'Esquerra. A més de la suma d'ENE, obren les portes també a noves incorporacions. D'una banda, la Unió (Chunta) Aragonesista, que ja havia donat suport a la coalició el 1987 i que tot just aconseguia els seus primers regidors; d'altra banda, dues forces canàries que poc després confluirien entre elles: Asamblea Canaria, provinent del moviment veïnal i partidari del socialisme autogestionat; i Izquierda Nacionalista Canaria (INC), creat tres anys enrere com a escissió de la Union del Pueblo Canario. La coalició també rep el suport del Partido Asturianista, una formació progressista modesta –encara vigent avui– que reclama el reconeixement nacional d'Astúries. En aquest marc ampli, tot i que no existia formalment un sub-grup de la comissió format per ENE, la UPV i el PSM, pel dirigent d'ENE Marc Palmés “sí que existeix contacte i coordinació entre nosaltres”, encara que aquets fos de caràcter informal ja que, per exemple, les tres organitzacions

⁴⁷⁴ UPV. “Estratègia Política a Europa. Relacions amb altres nacionalitats de l'estat”. Ponència Política aprovada a la 3a Conferència de la Unitat del Poble Valencià. València, 1988, p. 19.

havien creat una circular informativa conjunts per tots els Països Catalans.⁴⁷⁵ Sobre aquesta qüestió, el dirigent de la UPV Josep Lluís Blasco era explícit: “hi ha una àmplia predisposició per part d’ENE, el PSM i la UPV per tal de coordinar-nos en aquells aspectes que afecten el territori del nostre àmbit nacional”.⁴⁷⁶

La coalició descarta la proposta que uns mesos abans, el setembre de 1988, els valencianistes havien rebut del consell polític d’Izquierda Unida. IU havia enviat una carta a diferents actors polítics (a Iniciativa per Catalunya i a la UPV, entre d’altres) per proposar-los compartir una llista. Els valencians, en la persona del seu dirigent Josep Lluís Blasco, refusen educadament la proposta d’IU, argumentant la seva participació a la coordinadora esmentada. Obviada la temptació de concórrer juntament amb una formació d’àmbit estatal, la UPV i les altres forces d’esquerres territorials estableixen la nova coalició, basada organitzativament en els principis d’independència, solidaritat, coordinació, paritat i rotativitat en la representació. La campanya de la UPV amb l’Esquerra dels Pobles té el lema “El País Valencià a Europa” i se centra en reclamar una Europa ecològica, solidària, pacífica i de ciutadans lliures, on hi hagi creixement econòmic. També insisteix en la defensa del dret d’autogovern dels pobles d’Europa i de la llengua i cultura del País Valencià. Per explicitar els seus posicionaments a l’electorat valencià, la UPV aposta per portar a Juan Maria Bandrés, el cap de llista de la coalició al País Valencià. Conscients del valor mediàtic del basc, els valencianistes organitzen un seguit d’actes territorials de presentació on busquen la imatge de l’advocat de Sant Sebastià visitant l’Albufera o aposten perquè sigui el mateix Bandrés el que exposi l’argumentari econòmic de la coalició en una conferència a Elx. Amb Bandrés de número u i Gonzalo Vázquez del PSG-EG de número dos, Vicent Ventura és el cap de cartell de la UPV, com a tercer d’una llista on també hi ha el valencianista Ernest Garcia.

Com la UPV, també ERC pretén aprofitar la seva presència europea per continuar portant a les institucions comunitàries les seves reivindicacions. Després de l’intent dels republicans d’acostar-se als valencianistes per negociar una candidatura conjunta, la resposta de la UPV no deixa lloc a dubtes. Els del sud, còmodes amb EE, refusen un

⁴⁷⁵ ENE. “Entrevista. Marc Palmés”. *Més lluny*, gener de 1989, p. 2.

⁴⁷⁶ UPV. “Entrevista a Josep Lluís Blasco. UPV ha de comprometre’s en un treball de consolidació de l’Esquerra dels Pobles”. *Unitat*, novembre de 1988, p. 1.

apropament a ERC de cara a aquests comicis, per l'aliança que mantenen els republicans amb Eusko Alkartasuna, que els valencianistes consideren com “un partit de dreta nacionalista”.⁴⁷⁷

Sense la possibilitat de comptar amb un aliat valencià, els republicans busquen alternatives viables per una llista que, de la mateixa manera que el 1987, encapçalen Carlos Garaikoetxea i Heribert Barrera: la reedició de la coalició Europa dels Pobles. En aquesta llista, els republicans volen incorporar una personalitat del País Valencià per projectar la seva aposta pel marc nacional dels Països Catalans, tal com dos anys enrere havien fet amb l'expresident valencià Josep Lluís Albinyana. En aquesta ocasió, Josep-Lluís Carod-Rovira i Miquel Pueyo ofereixen presentar-se en el número 5 de la candidatura a Paca Sevilla, regidora d'UPV i membre del consell polític dels valencianistes, que s'havia mostrat crítica amb l'aliança que el seu partit mantenia amb les anomenades esquerres perifèriques. Sevilla, que accepta l'oferta, argumenta que la d'ERC és “l'única candidatura que està integrada per persones representatives dels Països Catalans”, ja que fora d'“Europa de les Nacions, la resta de coalicions o són estatalistes o són regionalistes”.⁴⁷⁸ Aquest fitxatge, com el d'Albinyana el 1987, també causa rebombori per la rivalitat electoral existent en el terreny nacional. Per la UPV, com destaca el tríptic de campanya, la seva candidatura de l'Esquerra dels Pobles és “l'única candidatura en la qual està representat en peu d'igualtat el nacionalisme polític organitzat del País Valencià”. Així, per a ells “hi ha altres llistes d'ideologia nacionalista, però els valencians i valencianes ni hi comptem”, en clara al·lusió a la llista d'ERC, de CiU i d'HB.⁴⁷⁹

Una altra de les candidatures nacionals que es presentaven als comicis era la de Convergència i Unió, que repeteix cap de llista amb Carles Gasòliba com a número u. A les eleccions de 1987 s'havien presentat sols i el resultat els havia estat favorable, així que l'aposta en aquests comicis també és continuista. És així com els de Jordi Pujol no

⁴⁷⁷ MAYOR, Pere. “El compromís europeu del nacionalisme valencià”. Assemblea de País de la UPV. València, 1989.

⁴⁷⁸ PALLEJÀ, David. “Europa, a l'abast de tots. Paca Sevilla”. *El Temps*, 5 de juny de 1989, p. 60.

⁴⁷⁹ UPV. “El País Valencià a Europa”. Tríptic d'UPV per a les eleccions al Parlament Europeu. València, 1989.

tenen necessitat de sumar altres formacions a la seva candidatura i, per descomptat, tampoc partits valencians. De CiU i d'ERC, la UPV és conscient que malgrat que el percentatge de vots que assoliren al País Valencià dos anys abans era relatiu, no deixen de ser vots que consideren com a propis. En aquest sentit, la UPV constata internament que “amb altres candidatures (les encapçalades en les darreres eleccions per Gasòliba i Garaikoetxea) no ens podem identificar per la seua orientació ideològica, molt allunyada de l'esquerra, i perquè el nacionalisme valencià no hi té cap presència ni capacitat d'intervenció en les decisions polítiques o en l'actuació parlamentària”.⁴⁸⁰

Que CiU no apostés per l'electorat valencià no és gens estrany. Des de la desaparició del Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV), l'homòleg valencià dels convergents s'havia esfumat en el marc d'una UPV que ja no volia representar el mateix perfil ideològic que el seu antecessor. Al mateix temps, tampoc els democratacristians d'Unió disposaven, des del comiat de la UDPV, d'aliances estratègiques amb cap formació valenciana. Així, per exemple, quan uns mesos després dels comicis europeus, l'octubre de 1989, els democristians organitzen una cimera sobre els estats plurinacionals, conviden a Barcelona representants del Partit Nacionalista Basc i els partits democristians való i flamenc, però cap formació valenciana.⁴⁸¹

A més d'aquestes llistes per a les europees, no es pot desmerèixer tampoc la capacitat de convocatòria dins del nacionalisme català de l'esquerra *abertzale*, tot i que les circumstàncies ja apunten que la seva penetració social a Catalunya i al País Valencià és menor que dos anys abans. Si potser algú hauria volgut que les esquerres nacionals dels diferents territoris de l'estat i en particular dels Països Catalans haguessin donat suport a la llista basca, el cert és que la UPV els treia de dubtes. Pels valencianistes, “Herri Batasuna ha preferit el recolzament d'alguns grups leninistes espanyols abans que el de l'independentisme català; a més a més, la justificació ideològica de la violència (...) és incompatible amb els principis d'una cultura de pau”.⁴⁸² Tot i aquestes diferències,

⁴⁸⁰ UPV. “Informe sobre la coalició electoral al Parlament Europeu d'Esquerra dels Pobles”. Assemblea de País de la UPV. València, 17 de desembre de 1988, p. 13.

⁴⁸¹ “Cimera democristiana sobre els estats plurinacionals”. *Avui*, 4 d'octubre de 1989, p. 6.

⁴⁸² UPV. “Informe sobre la coalició electoral al Parlament Europeu d'Esquerra dels Pobles”. Assemblea de País de la UPV. València, 17 de desembre de 1988, p. 13.

l'Assemblea de País de la UPV acorda “defugir de confrontació per la nostra part amb IU, HB i EA-ERC”.⁴⁸³

Les votacions del 15 de juny de 1989 suposen una victòria contundent del PSOE al conjunt de l'estat, una força destacable del PP, i diputats pel Centro Democrático y Social, IU i l'Agrupació Electoral del controvertit empresari José María Ruiz Mateos. Els recomptes d'aquella nit ofereixen també als diferents partits amb consciència nacional la possibilitat d'exposar els seus arguments a Brussel·les. Convergència i Unió aconseguix 2 eurodiputats, l'Europa dels Pobles on participava ERC assoleix la plaça per Garaikoetxea –que el març de 1991 cediria a Heribert Barrera– i l'Esquerra dels Pobles, amb la UPV i ENE, rendibilitza els seus vots amb Bandrés.

Al País Valencià, sense fer-hi campanya, CiU obté uns simbòlics però interessants 1.847 vots, amb un pes relativament més destacat a les comarques de Castelló. La candidatura d'ERC, amb personalitats valencianes, assoleix unes xifres similars a la dels convergents, amb 1.626 sufragis independentistes. Per la seva banda, la UPV sí que aconseguix un gruix més significatiu de votants, que arriben als 43.893, assolint la setena posició valenciana. Als valencians, els resultats electorals i l'obtenció de l'eurodiputat basc els satisfia ja que, segons l'acord, Vicent Ventura havia de ser present durant uns mesos al Parlament Europeu. Així mateix durant la legislatura els valencians també disposaren d'un adjunt al grup parlamentari dels Verds Europeus, Enric Morera, com a assessor de Bandrés.⁴⁸⁴ Pel que fa a l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra, aquella seria la seva darrera convocatòria electoral en solitari, abans de traspasar la seva sobirania a la nova federació ecosocialista d'Iniciativa per Catalunya. Els seus escassos 16.032 vots a Catalunya, un 0'67%, es contraposaven, però, a l'èxit assolit de l'escó europeu.

També el PNB –amb canaris i gallecs– i Herri Batasuna obtenen un eurodiputat cadascú. Pel que fa a Catalunya Lliure, el sector MDT-PSAN de Josep Guia té menys sort. Amb la seva defensa de la independència i la unitat nacional catalana recull prop de 20.000 vots al conjunt dels Països Catalans, menys dels que evaporà la candidatura d'Herri Batasuna, que té una pèrdua fulminant de suports catalans. L'atemptat

⁴⁸³ *Ibidem*, p. 10.

⁴⁸⁴ UPV. “Consell Polític: memòria de gestió”. 4a Conferència de la UPV. València, 1990.

d'Hipercor i el fet que la llista d'HB estès integrada només per membres de l'esquerra abertzale, sense afegir-hi persones dels partits que li donaven suport, com l'MDT-IPC, ajuden a entendre'n la caiguda. Tot i aquest important retrocés electoral, des del País Basc, el número u de la llista, Txema Montero, durant la campanya electoral havia estat capaç de constatar una realitat que molts dels actius del catalanisme i del valencianisme sabien. Preguntat pels Països Catalans, l'advocat de Bilbao opinava que "quant a València, a mi sempre m'ha fet la impressió que els valencians coneixen massa poc el Principat, i que els ciutadans del Principat coneixen massa poc València".⁴⁸⁵

La disputa electoral entre ERC i la UPV

Els comicis europeus suposen un nou enfrontament entre ERC i la UPV. Si des de 1987 les relacions entre la UPV i ERC tenien un punt de dificultat pel fet que els dos partits havien concorregut amb llistes separades a les primeres eleccions europees, la confecció de les llistes de 1989 en remarcaria les diferències. La relació entre la UPV i l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra els havia convertit en homòlegs a banda i banda del Sénia, però la incorporació dels nacionalistes d'esquerra al projecte d'Iniciativa i el rejueniment d'ERC, amb quadres provinents de l'esquerra autodeterminista, havia facilitat la interacció de valencianistes i republicans. Malgrat les simpaties personals entre dirigents i militants de la UPV i d'ERC, la competició electoral faria aflorar els seus interessos contraposats. Una mostra que ho exemplifica és la seva política d'aliances a la terra dels lehendakaris. Mentre que per la UPV i ENE, els seus referents bascos eren els d'Euskadiko Ezkerra, que feia èmfasi en uns posicionaments d'esquerres plurinacionals, per ERC el seu aliat al País Basc era l'institucional i pragmàtic Eusko Alkartasuna, on el pes del nacionalisme hi era més robust.

Als comicis de 1987, ERC havia incorporat a la seva llista a l'expresident de la Generalitat pre-autonòmica valenciana, Josep Lluís Albinyana, i havia fet actes al País Valencià, en contra dels criteris de la Unitat del Poble Valencià. El 1989, la situació es repeteix amb la dirigent de la UPV Paca Sevilla. La candidata valencianista a la coalició de Garaikoetxea i Barrera explicita que per la pluralitat de la UPV, la seva posició no pot afeblir la formació valenciana, però la direcció del seu partit no ho veu de la mateixa

⁴⁸⁵ PALLEJÀ, David. "Entrevista a Txema Montero". *El Temps*, 19 de juny de 1989, p. 63-64.

manera i uns dies després dels comicis europeus, el 20 de juny de 1989, Pere Mayor i Mateu Morro publiquen una carta conjunta al diari *Avui*. El text, molt dur, el titulen “Les sucursals d’Esquerra Republicana” i hi expliciten el seu fort malestar pel fet que tant el 1987 com en aquella ocasió, ERC hagués incorporat valencians i illencs a la seva llista. Així, els dos líders polítics critiquen que “al senyor Garaikoetxea poc podran aprofitar-li els escassos vots que puguen aportar-li aquests socis (...) Encara que en seran pocs, una part hauran estat indubtablement furtats als PSM i a UPV”.⁴⁸⁶

3.1.4 L’esquerra o el centre? Els Països Catalans o la nació valenciana? El Partit Valencià Nacionalista (PVN)

Després de les eleccions generals i europees de 1989, el 5 i 6 de maig de 1990 té lloc a la Facultat d’Econòmiques de la Universitat de València, la 4a Conferència de la Unitat del Poble Valencià. En aquesta, i entre moltes altres qüestions, els valencianistes valoraran el resultat de les eleccions europees i les aliances amb les altres formacions polítiques. No serà una Conferència com les altres, ja que a les instal·lacions universitàries s’hi enfrontaran dos models de partit i dues visions de país que venien de lluny i que acabarien amb una escissió: el Partit Valencià Nacionalista (PVN). Les dissensions estarien molt influïdes pel debat teòric de la tercera via que havien encetat *De impura natione* i *Document 88*.

Seguint aquests postulats, un sector de la UPV liderat per Pepa Chesa entenia que calia un gir pragmàtic pel que fa a la posició nacional i social del moviment valencianista. Per promoure aquest redreçament s’havien organitzat en un corrent intern, el conegut com a Assemblea d’Almussafes, que era el resultat pràctic de les Tertúlies de l’Hotel Inglés. L’escissió que es consumà aleshores venia de lluny. Ja des de la 2a Conferència de la UPV, el gener de 1986, surt a la llum una important discrepància interna entre aquells que, estratègicament o tàcticament, consideren que la Unió del Poble Valencià ha de treballar per la construcció des del nacionalisme d’un bloc d’esquerres al País Valencià, i aquells que pensen, com Pepa Chesa, que la UPV ha de prioritzar ser un instrument al servei de les aspiracions nacionals.

⁴⁸⁶ MORRO, Mateu; MAYOR, Pere. “Les sucursals d’Esquerra Republicana”. *Avui*, 20 de juny de 1989, p. 20.

Aquest punt de discrepància, que no és menor, es visualitza clarament a la Conferència extraordinària on la UPV, el novembre de 1986, aprova concórrer en una mateixa llista amb Esquerra Unida a les eleccions autonòmiques de l'any següent. “Ja en aquell moment, el nucli dels que després s'escindirien de la UPV i fundaren el PVN es va oposar al pacte amb EU. Eliseu Climent es va manifest contrari al pacte i, més tard, va promoure i impulsar l'escissió del PVN” manifesta Pere Mayor recordant els moments de plet entre nacionalistes.⁴⁸⁷ La discrepància interna –ideològica i organitzativa– va anar creixent a partir del pacte preelectoral. Paco Ferrandis, antic dirigent del Partit Valencià Nacionalista, diferencia els dos models existents sintetitzant-ho en què “La UPV apostava per moure's entre l'esquerra i l'ecologisme i ells –els que acabarien formant el PVN– proposaven un espai estrictament nacionalista al País Valencià”.⁴⁸⁸

El sector que propugna un espai transversal, davant la 4a Conferència de la UPV, celebrada, com es feia esment, el 5 i 6 de maig a la Facultat d'economiques de la Universitat de València, presenta una esmena a la totalitat a la proposta de futur que planteja la direcció. Ells consideren que el valencianisme s'havia estancat electoralment, i que la UPV retrocedia en els seus posicionaments nacionals, amb la qual cosa temien que el partit acabés convertint-se en els “verds valencians”.⁴⁸⁹ Així, els d'Almussafes critiquen l'evolució dels epítets propis de la formació, ja que mentre a la 1a Conferència la UPV es definia com a “partit nacionalista d'esquerres” a la 2a, es convertien en “l'esquerra nacionalista”, a la 3a “nova esquerra” o “l'esquerra alternativa”. En aquella 4a Conferència ja eren “l'esquerra verda valenciana”.⁴⁹⁰ De fet, el nom adjectivat d'esquerra verda valenciana és aprovat en aquell mateix fòrum per 60 congressistes,

⁴⁸⁷ LABRADO, Víctor. *Un país amb futur...*, p. 56.

⁴⁸⁸ FERRANDIS, Francesc “Paco”. Entrevista amb l'autor. València, 28 de juliol de 2011. Francesc “Paco” Ferrandis rememorava l'evolució de la Unitat del Poble Valencià (UPV), formació a la qual militava als anys vuitanta i de la que va escindir-se'n el 1990 en el marc de la creació del Partit Valencià Nacionalista (PVN), partit del qual va ser secretari d'organització i vicepresident. Ferrandis destacava les diferències existents entre ambdues apostes estratègiques i la posterior confluència entre les dues organitzacions per a crear el Bloc Nacionalista Valencià (BNV), del qual va formar part de l'Executiva.

⁴⁸⁹ “Esmena a la totalitat”. 4a Conferència de país de la UPV. València, 1990, p. 20.

⁴⁹⁰ *Ibidem*, p. 10-11.

davant dels 49 que defensen que el partit havia de definir-se com a “nacionalista d’esquerra”.⁴⁹¹ Per a aquesta facció el nacionalisme ha de ser l’eix aglutinador d’UPV i el partit ha de ser “el catalitzador que accelere el procés pel qual el poble valencià esdevinga nacionalment conscient”.⁴⁹² Tampoc veuen bé que s’obris la porta a unes noves negociacions per arribar a un segon pacte amb Esquerra Unida, de cara a les eleccions autonòmiques de 1991, tot i que aquest no s’acabés produint.

També en aquesta ocasió la mirada cap als moviments polítics catalanes els serveix de far per veure cap a on podia acabar la formació valencianista. En aquest sentit, els d’Almussafes tenen por que l’evolució política de la UPV fos com la dels seus aliats catalans. Recorden, així, com Nacionalistes d’Esquerra, després de constituir-se en l’Entesa dels Nacionalistes d’Esquerra (ENE), s’havia integrat a Iniciativa per Catalunya, juntament amb el PSUC. Una operació com aquella d’ENE, és la que justament volen evitar. “Que si bé ha aconseguit obtindre diputats (...) el seu possible projecte nacional queda completament anul·lat i difuminat dins els respectius grups parlamentaris” d’IC, on d’entre les reivindicacions d’esquerres n’hi apareixen també de nacionals, però sense que siguin al centre dels postulats polítics, recorden els nacionalistes valencians.⁴⁹³

Com és habitual en les assemblees generals i congressos de les formacions polítiques, a la 4a Conferència d’UPV també hi intervenen alguns dels convidats, que acostumen a ser representants d’altres partits amb els que es tenen relació, per tal de mantenir la cordialitat entre ells i mostrar el reconeixement d’altres a la pròpia tasca. Els convidats d’UPV mostren amb claredat, doncs, quins són els seus referents i cap on volen encaminar l’organització, per molt que això pesés als nacionalistes de Pepa Chesa. En aquella ocasió, pren la paraula Xabier Markiegi d’Euskadiko Ezkerra, formació que lidera la coalició europea en la que estan inscrits, i Joan Armet, de l’Entesa dels Nacionalistes d’Esquerra, amb qui també comparteixen llista europea, que ve en representació d’Iniciativa per Catalunya. A la Conferència dels valencians, també es

⁴⁹¹ BELDA, Ismael. “UPV, més amb menys”. *El Temps*, 14 de maig de 1990, p. 26-28.

⁴⁹² UPV/Assemblea d’Almussafes. “Esmena a la totalitat”. 4a Conferència de País de la UPV. València, 1990, p. 21.

⁴⁹³ UPV/Assemblea d’Almussafes. “Annex 2: aportacions a una reflexió nacionalista”. 4a Conferència de País de la UPV. Almussafes, 1990, p. 23.

reben salutacions per escrit del mateix eurodiputat de l'Esquerra dels Pobles el basc Juan Maria Bandrés, i de la Unión (Chunta) Aragonesista, amb la que comencen a mantenir més relació. No hi ha, però, excepte d'ENE/ICV, cap notícia dels altres partits catalans, ni de Convergència, ni tampoc d'ERC.

La ponència política alternativa, la de l'Assemblea d'Almussafes no s'aprova i és superada per la ponència oficial, que té més suports. També els oficialistes elegeixen Pere Mayor com a secretari general de la UPV, càrrec que fins aleshores no existia.⁴⁹⁴ L'acord entre les dues posicions valencianistes no és possible, malgrat alguns intents de mediació, i com s'ha apuntat, Pepa Chesa i un grup de militants –74, segons la UPV⁴⁹⁵– i vora una vintena de regidors abandonen el partit.

De forma esquemàtica, Francesc Ferrandis, que va participar en la creació del Partit Valencià Nacionalista explica que “per simplificar-ho, podríem dir que en aquells moments el nacionalisme a València es dividiria entre aquells que creien que calia seguir apostant per un plantejament d'esquerres lligat al marc referencial dels Països Catalans, com la UPV; i aquells que, provenint d'aquests mateixos postulats fusterians, consideren que, després dels reiterats fracassos electorals, calia fer una proposta interclassista i estrictament valenciana”.⁴⁹⁶ Un plantejament, el dels escindits, que esmena parcialment la proposta fusteriana. “Primer de tot el que s'ha d'aconseguir és tenir País Valencià, perquè si no, difícilment tindràs Països” sintetitzava Pepa Chesa, la líder del grup.⁴⁹⁷

Pel PVN, la UPV era una força defensora d'una gran quantitat de reivindicacions, com el feminisme, l'ecologisme o el pacifisme, però que tenia en el nacionalisme només una reivindicació més. En canvi, ells entenen que la seva nova formació té en el

⁴⁹⁴ CATALÀ, Tona. “Triomf de Pere Mayor a la quarta conferència d'Unitat del Poble Valencià”. *Avui*, 7 de maig de 1990, p. 7.

⁴⁹⁵ MAYOR, Pere. “Informe del secretari general”. 5è Congrés d'UPV. València, 30-31 de maig de 1992, p. 4.

⁴⁹⁶ *Ibidem*.

⁴⁹⁷ MORALES, Joan. “Entrevista a Pepa Chesa. En la construcció del país calen tots els nacionalistes”. *El Temps*, 1 de febrer de 1993, p. 24-25.

nacionalisme l'eix vertebrador.⁴⁹⁸ Debatent-se internament entre la conveniència de ser una plataforma de debat ideològic o un partit polític, la necessitat d'aixoplugar algunes candidatures municipals els fa decidir per l'opció de constituir-se com a partit de quadres.⁴⁹⁹ D'aquesta manera, el PVN, que se sent el primer partit que assumeix els postulats del “valencianisme nacional de conciliació”,⁵⁰⁰ i entra en contacte amb persones i col·lectius de l'anomenat “valencianisme tricolor”, s'estructura amb els òrgans representatius corresponents de tota formació política i creen unes joventuts pròpies: l'Aplec de Jòvens.

La creació d'una nova formació política té com a conseqüència una nova línia d'aliances entre partits. El nou actor, potser no en una primera fase, però si a mig termini, a mesura que va conformant-se, necessita establir tot un seguit d'acords tàcits amb altres partits que ajudin al seu reconeixement, enfortint-lo. En el cas del PVN, però, en aquell primer moment, aclareixen que “no tenim contactes institucionals –sí de caràcter personal– amb altres forces nacionalistes de fora. Només quan es pugui s'abordarà un debat d'aquest nivell”.⁵⁰¹ Per tant, tot i que per a ells no és la primera prioritat, uns mesos després comencen a moure's en aquest terreny i concreten reunions amb Convergència i Unió i Esquerra Republicana de Catalunya. Amb aquest propòsit i per tal d'exposar el seu punt de vista al nacionalisme català, la dirigent del PVN, Paca Sevilla –com Vicent Pitarch de la UPV i l'escriptor Joan Francesc Mira– assisteix a les cinquenes jornades sobre el nacionalisme a la fi del segle XX, celebrades a Solsona, el març de 1991. Aquestes eren unes jornades organitzades per l'exconseller català i veterà activista, Max Cahner, amb la voluntat d'estimular la reflexió i el debat nacionalista entre pensadors, opinadors, intel·lectuals i polítics del catalanisme. En cada edició, des de la primera, celebrada a Vic, sempre es procurava que hi hagués alguna representació valencians, que va encetar Josep Lluís Albinyana i va continuar Ramon Lapiedra, Joan

⁴⁹⁸ *Ibidem.*

⁴⁹⁹ PVN. “Ponència política i estratègica”. 3r Congrés del Partit Valencià Nacionalista. València, 1997, p. 48.

⁵⁰⁰ *Ibidem.* p. 40.

⁵⁰¹ “L'escissió al si d'UPV complica el panorama del nacionalisme valencià”. *Avui*, 11 de juny de 1990, p. 8.

Francesc Mira, Eliseu Climent i altres.⁵⁰² A la següent edició, dos anys després, l'abril de 1993, Pepa Chesa participa també a les sisenes jornades que tenen lloc a Vilanova i la Geltrú, on coincideix amb membres dels dos principals partits nacionals de Catalunya.⁵⁰³ En paral·lel, l'Aplec de Jòvens participaria en algunes jornades polítiques juntament amb les joventuts del PSM i les d'ERC, com la I Trobada de Joventuts Nacionalistes dels Països Catalans, celebrada a Eivissa el cap de setmana del 7 i el 8 d'agost de 1992. D'aquesta manera, les JERC no només tindrien relació amb els joves de la UPV sinó que també s'interessarien per mantenir un cert vincle amb els del PVN.⁵⁰⁴

Electoralment, cal remarcar que el Partit Valencià Nacionalista té suport i regidors a diverses poblacions del territori, sobretot de la Safor i la Ribera –a destacar els d'Almussafes i Oliva– tot i que no arriba mai a presentar-se en solitari a les autonòmiques, com tampoc a eleccions generals o europees. De fet, a les eleccions municipals, hi hauria un cert acord tàcit amb la UPV per tal de no presentar dues llistes nacionalistes en una mateixa població. A les autonòmiques de 1991, a més, el PVN no va poder mesurar el seu grau de suport social i només la UPV va presentar-se com l'opció nacionalista que volia competir amb el PSPV i Esquerra Unida. “Ara, la teua esquerra”, és el lema de campanya que vol reeditar els dos diputats aconseguits amb Esquerra Unida l'any 1987. Tot i així, i encara que es defineixen com “el programa de govern més útil per al nostre poble”,⁵⁰⁵ el resultat no és l'esperat per aquells que es consideren representants d'una alternativa ecopacifista, deslligada de les velles tradicions de la cultura socialista que s'havia esgotat amb la caiguda del bloc soviètic, i

⁵⁰² BADIA, Quique. “Una història de l'independentisme català contemporani: construint hegemonia (V)”. *El Temps*, 2 de març de 2018. <https://www.eltamps.cat/article/3489/una-historia-de-lindependentisme-catala-contemporani-construint-hegemonia-v>

⁵⁰³ MARTÍ, Pere. “Mirant Europa”. *El Temps*, 3 de maig de 1993, p. 18-19.

⁵⁰⁴ GONZÁLEZ, Arnau. *Les JERC...*, p. 154-155.

⁵⁰⁵ UPV. “Ara, la teua esquerra” Tríptic electoral de la Unitat del Poble Valencià. València, maig de 1991. En aquest la UPV es presentava com el “partit polític del tot coherent amb les transformacions que estan produint-se en el món i des dels seus inicis s'ha constituït com una força democràtica renovadora, en el camp de l'esquerra i del nacionalisme, sense cap dependència estatal i amb un compromís demostrat a favor de la pau, la defensa del medi ambient i els drets nacionals del País Valencià”.

d'un valencianisme democràtic que representa alhora l'afirmació nacional i la contribució a una Europa pluralista.⁵⁰⁶

3.2 La implantació d'ERC al sud i la redefinició de les aliances

3.2.1 La Crida Nacional i la primera secció d'ERC fora del Principat

Juntament amb la Unitat del Poble Valencià (UPV) i el posterior Partit Valencià Nacionalista (PVN), també hi ha al trencaclosques ideològic del valencianisme un tercer actor polític amb consciència nacional i vocació de majories. Des de 1987-1988, els teòrics de la tercera via proposaven per al valencianisme un marc estrictament valencià, de Vinaròs a Oriola, allunyant-se de Barcelona, com assumiria en primera instància el PVN. En paral·lel, dins del camp fusterià, una nova organització reivindica des del País Valencià la nació completa, de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó. És Esquerra Republicana de Catalunya, que decideix implantar-se fora de Catalunya, a les Illes Balears i al País Valencià.

Més enllà dels antecedents de la Segona República, amb el diputat valencià Vicent Marco Miranda i el republicanisme d'Esquerra Valenciana i el Partit Valencianista d'Esquerres, és a la segona meitat de la dècada dels vuitanta que ERC comença a tenir presència al País Valencià, tot defensant l'esquerra, la independència i la confederació del conjunt de territoris de parla catalana.⁵⁰⁷ És la incorporació al projecte republicà de

⁵⁰⁶ UPV. "Programa electoral". València, maig de 1991, p. 1-2.

⁵⁰⁷ De les relacions catalanes d'aquest valencianisme d'esquerres durant la Segona República vegeu: GONZÁLEZ, Arnau. *Valencianistes a Catalunya. Actuació Valencianista d'Esquerra de Barcelona (1932-1937)*. Catarroja: Afers, 2007; GONZÁLEZ, Arnau. *La Nació imaginada: els fonaments dels Països Catalans. 1931-1939*. Catarroja: Afers, 2006; GONZÁLEZ, Arnau. "L'actuació Valencianista d'Esquerra de Barcelona (1932-1937)". *Afers*, núm. 45 (2003), p. 381-394; VIADEL, Francesc. *Vicent Marco Miranda (1880-1946)*. Barcelona: Fundació Irla, 2015.

militants joves de l'independentisme i l'esquerra autodeterminista la que fa assumir ERC en un discurs "d'arrels clarament fusterianes", com apunta Antoni Rico.⁵⁰⁸

Fins aleshores, l'ERC d'Heribert Barrera i de Joan Hortalà havia tingut una posició ambivalent sobre com concretar en fets la reivindicació lingüística i cultural fora del Principat de Catalunya. Dirigents d'ERC havien participat en actes a València i havien tingut un procés intern de reflexió durant el període parlamentari d'aprovació de l'Estatut valencià, però no havien entrat a fer-hi un paper polític propi.⁵⁰⁹ Les relacions amb la UPV i amb el catalanisme cultural valencià els havien permès donar suport a les posicions que es defensaven en aquests territoris, assistint i participant en manifestacions i actes que es promovien al sud. Amb la Crida Nacional a ERC del desembre de 1986, promoguda per l'exportaveu de la Crida a la Solidaritat Àngel Colom i l'exdirigent de Nacionalistes d'Esquerra, Josep-Lluís Carod-Rovira, i en la qual més d'un centenar d'activistes de l'independentisme d'esquerra s'incorporen a la formació de Macià i Companys, el pes reivindicatiu dels Països Catalans es fa més evident. De fet, la Crida Nacional demana a ERC ser l'espai de confluència de l'independentisme creixent amb l'horitzó de construir uns Països Catalans lliures.

D'entre la primera llista de signants de la Crida a ERC també n'hi havia de fora de Catalunya, ja que els seus promotors havien buscat expressament personalitats representatives dels diferents territoris. Del País Valencià, en destaca l'expresident de la Generalitat Valenciana Josep Lluís Albinyana, el professor de la Universitat de València Josep Lluís Blasco, l'escriptor de Gandia Gonçal Castelló, l'humanista Joan Francesc Mira, el sociolingüista Vicent Pitarch, la compositora Matilde Salvador, la professora Paca Sevilla, l'escriptora Isabel Clara Simó i el periodista Vicent Ventura. Molts d'aquests, com detalla l'historiador Joan B. Culla, no tenien cap intenció d'afiliar-se al partit ni d'incorporar-se a la dinàmica política d'ERC, però si que molts d'ells tenien

⁵⁰⁸ RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 22.

⁵⁰⁹ RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*p. 624-625. Entre moltes altres participacions puntuals, el 1981, el senador d'ERC Josep Rahola es desplaçà, juntament amb el diputat Jesús Prujà, als actes d'homenatge que es retien a Joan Fuster com a resposta als atacs amb bomba que l'assagista rebé pocs dies abans a casa seva, al carrer Sant Josep, 10, de Sueca. Rahola i Prujà oferiren a l'escriptor i teòric dels Països Catalans un guardó com a testimoni de la perseverança i la lluita per la llibertat. BALAGUER i BARRIL, Jaume. "Estiguerem a València amb Joan Fuster", *La Humanitat*, núm. 50 (novembre de 1981), p. 3; MARCO-PALAU, Francesc. *Josep Rahola. Una veu catalanista d'esquerres al Senat*. Barcelona: Fundació Irla, 2014, p. 149.

una amistat personal amb algun dels impulsors i, a més, volien mostrar el seu convenciment que el partit de Macià i Companys podia jugar un paper destacat a l'esquerra nacional.⁵¹⁰

Aquest mateix impuls és el que permet que ERC incorpori personalitats de les Illes i del País Valencià a la seva candidatura europea del juny de 1987. Aquesta inclusió a la llista republicana volia demostrar el compromís de la formació amb els diferents territoris. Més enllà d'això, però, l'estratègia a seguir no estava establerta. El maig de 1988 el secretari general d'ERC, Joan Hortalà, parla de la qüestió. Els Països Catalans són el mapa amb el que treballa ERC? “Sí... ens ho creiem, el que passa és que és un projecte complex. Esquerra Republicana, des de fa molt més d'un any parla de Països Catalans... Si bé en parla amb la dificultat terrible de veure com podem incorporar el nostre projecte a les Illes i al País Valencià”, es defensa Hortalà, conscient que no era una qüestió que s'hagués concretat. El secretari general dels republicans, sabia, però, que algunes de les noves incorporacions a la formació tenien la qüestió en ment. “Tenim un especialista importat del tema, que és Josep-Lluís Carod-Rovira”, confessava l'actual president de la Borsa de Barcelona.⁵¹¹

I Carod-Rovira sap que aquest “és un tema polèmic dins l'Esquerra i que encara no hi ha una postura oficial del partit”.⁵¹² Com feia esment Jaume Renyer “Històricament Esquerra havia limitat la seva actuació a la Catalunya estricta, fins al punt que els afiliats de Perpinyà, tots ells antics exiliats, continuaven com una delegació exterior més, al mateix nivell que les que havien existit en ciutats franceses i d'Iberoamèrica”.⁵¹³ De fet, a finals de 1988, ERC aposta per formar una ponència que n'elabori els criteris,

⁵¹⁰ CULLA i CLARÀ, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*. Barcelona: La Campana, 2013, p. 131. Vegeu la llista completa d'adhesions a la Crida Nacional del desembre de 1986 a DDAA. 1987. *L'any de la Crida Nacional a ERC*. Barcelona: Fundació Irla, 2012. Carod-Rovira confirma que va ser ell mateix el que va convèncer alguns dels valencians, com Josep Lluís Albinyana perquè s'adherissin a la Crida. CAROD-ROVIRA. Josep-Lluís. Entrevista amb l'autor. Barcelona-Tarragona, 21 de juliol de 2018.

⁵¹¹ NICOLÀS, Fúlvia. “Entrevista Joan Hortalà. Bon dia, li parla Esquerra Republicana”. *El Temps*, 23 de maig de 1988, p. 22-24.

⁵¹² AYMERICH, R. “Entrevista a Josep-Lluís Carod-Rovira. L'esquerra pragmàtica”. *El Temps*, 30 de gener de 1989, p. 18-19.

⁵¹³ RENYER, Jaume. *L'esquerra de la llibertat...*, p. 176.

formada pels diputats republicans Miquel Pueyo, Àngel Colom i el mateix Carod. Joan B. Culla ens fa evident que en aquell moment existia una doble posició al respecte, la representada per Colom i la que representava Carod-Rovira. “Jo diria que hi ha una certa discrepància entre obrir seccions locals fora del Principat o federar diferents forces polítiques. Personalment, avui, gener de 1989, estic més per aquesta segona via”, assegura Carod-Rovira.⁵¹⁴ Tot i aquesta dualitat d’opcions contemplades, el cert és que des de feia mesos el partit comença a prendre forma a les Balears. L’espurna havia sorgit d’un reduït grup d’activistes, entre els que cal comptar el capellà Jaume Santandreu, Biel Camps, Joan Mir i Bertomeu Mestre, que decideixen tirar endavant una delegació d’ERC a les Illes, on també hi ha persones com Josep Palou, Jaume Sastre i Àngel Serra. Una part dels primers integrants provenen del PSM. Són els que dins de la formació nacionalista, eren contraris al pacte amb Euskadiko Ezkerra per a les europees de 1987, ja que preferien que els nacionalistes mallorquins fessin una llista amb ERC. Després d’abandonar el PSM, doncs, s’integren a la formació republicana. “ERC ha acceptat el repte d’estructurar-se a nivell de Països Catalans si així li ho sol·licitam els independentistes”, destaca un dels impulsors illencs.⁵¹⁵ La mallorquina serà la primera secció d’ERC fora del Principat de Catalunya, i el suport del partit n’és explícit, encara que es tracti “d’una iniciativa esporàdica, ja que no existia una política d’extensió del partit fora del Principat”.⁵¹⁶ El setembre de 1988 el mateix Heribert Barrera es desplaça a les Illes per inaugurar la seu de Palma.⁵¹⁷ El local està situat al mateix carrer del Sindicat, on l’any 1934 havia nascut l’Esquerra Republicana de

⁵¹⁴ AYMERICH, R. “Entrevista a Josep-Lluís Carod-Rovira. L’esquerra pragmàtica”. *El Temps*, 30 de gener de 1989, p. 18-19. D’aquesta dualitat entre obrir seccions locals fora del Principat o arribar a acords amb formacions de cada territori vegeu CULLA i CLARÀ, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya...*, p. 314.

⁵¹⁵ CAMPS, Biel; MIR, Joan. “Droga dura, la pàtria”. *El Temps*, 18 de juliol de 1988, p. 25. Aquest mateix procés també és descrit pel republicà Jaume Renyer a RENYER, Jaume. *L’esquerra de la llibertat...*, p. 175-178.

⁵¹⁶ RENYER, Jaume. *L’esquerra de la llibertat...*, p. 176.

⁵¹⁷ Tot i que Heribert Barrera creu en els Països Catalans, el líder d’ERC preferiria dir-ne Països de Llengua Catalana per la “constatació del rebuig que la denominació provocava”. El president del Parlament català és crític amb la denominació fusteriana, per bé que en comparteix l’essència. “Aquest rebuig no hauria arribat mai als extrems actuals si haguéssim optat per una denominació més d’acord amb la realitat”m destacava Barrera. VILA, Enric. *Què pensa Heribert Barrera?* Barcelona: Dèria, 2000, p. 131-132.

Mallorca d'Emili Darder. Així mateix, el president d'ERC dona suport als simpatitzants de Felanitx i Manacor, que ja s'estaven organitzant per crear-hi seccions locals, i als simpatitzants eivissencs, amb qui ja s'estava conversant.⁵¹⁸ Com ERC, també les JERC constituïran aquell estiu a Mallorca un nucli de joves independentistes.⁵¹⁹

L'entrada d'ERC a Palma causa certs dubtes al si del mallorquinisme polític. Jaume Santandreu, la cara visible dels nous republicans de les Illes, aclaria per evitar equívocs que “no hi ha cap voluntat de provocar friccions amb el PSM, que és el partit que més ha fet pel nacionalisme en aquestes illes”. Així, des d'ERC no tenen previst presentar-se inicialment a comicis autonòmics, però si, és clar, a les eleccions europees de 1989, on competeixen amb el PSM.⁵²⁰

3.2.2 La convicció d'Àngel Colom: ERC al País Valencià

En aquella segona meitat de la dècada dels vuitanta, els canvis a ERC són de pes. La Crida Nacional a ERC del desembre de 1986 rejoyeneix el partit amb l'entrada de militància independentista i el Congrés de Lleida de la tardor de 1989 suposa un canvi important en la direcció política i l'horitzó nacional del partit amb l'accés d'Àngel Colom a la secretaria general d'una ERC amb prop de 3.000 militants, xifra que creix d'una manera destacada en pocs anys.

És aleshores quan el debat al voltant de l'estructuració d'ERC fora de Catalunya pren més força i es planteja d'una manera més global. Àngel Colom és conscient que en aquesta qüestió el partit no té una posició unànime i que pot seguir fins a tres possibles camins. Una primera opció és que ERC s'implanti directament com a partit al conjunt de territoris de parla catalana o com a mínim en aquells territoris on hi hagi una base militant que així ho demani. Una segona opció que pot seguir ERC és evitar

⁵¹⁸ “Heribert Barrera”. *El Temps*, 26 de setembre de 1988, p. 27.

⁵¹⁹ GONZÁLEZ, Arnau. *Les JERC...*, p. 151-153. Arnau González detalla el difícil encaix inicial de les JERC en la constel·lació d'organitzacions juvenils de les Illes, on a més de les joventuts del PSM i d'Unió Mallorquina, també existia un grup d'estudiants del BEI i una assemblea de Maulets.

⁵²⁰ SASTRE, X. “Entrevista Jaume Santandreu. La paraula independentista posa nerviosos els governants”. *El Temps*, 18 de juliol de 1988, p. 24.

l'articulació dels seus militants fora de Catalunya i arribar a acords amb forces homologues com la UPV i el PSM per tal de coordinar una estratègia comuna o donar-se suport mutu en allò que calgui. Encara hi ha, però, una tercera opció, que podria ser, per exemple, articular la militància existent als diferents territoris però arribar a acords puntuals o permanents amb els partits que representen una ideals propers als d'ERC al País Valencià i les Illes, principalment. Colom afirma ser partidari d'una opció mixta entre les dues primeres, que podria ben bé apropar-se a la tercera. Al mateix temps, però, Carod no veu del tot clar qualsevol proposta que suposi l'estructuració del partit al sud del Sénia o a les Illes. Carod, a més de dirigent d'ERC, també és militant del PSM i té amistat amb membres destacats de la UPV. “El meu punt de vista és que cal ser més caut”, assenyala el de Cambrils per evitar, diu, “un efecte de rebuig desproporcionat”.⁵²¹ Creu, doncs, que cal intentar acostar posicions amb les formacions dels diferents territoris per establir-hi aliances. Això és el que, de fet, ell mateix havia defensat al Congrés de Lleida, en una ponència *Per un futur nacional, lliure, sobirà i solidari*, on objectava “l'expansió” d'ERC fora de Catalunya.⁵²²

En aquest moment, a Catalunya, Àngel Colom, com a secretari general dels republicans, està interessat en obrir i ampliar la base militant de la històrica ERC amb quadres joves de la Crida a la Solidaritat, però també dels procedents de l'independentisme combatiu que representa Catalunya Lliure. Aquestes incorporacions, però, no seran senzilles, i han de sobreposar-se a alguns plantejaments previs. La voluntat expressada per Esquerra de facilitar l'arribada de noves fornades de militants independentistes es concreta en una proposta formal durant el primer semestre de 1991. Les primeres notícies comencen a aparèixer a la premsa. L'oferta rebuda és valorada negativament per Catalunya Lliure en la reunió de la seva direcció nacional, a Vinaròs, a principis de juliol de 1991.

Enmig dels rumors que apunten a possibles acostaments entre ambdues formacions, el dirigent de Catalunya Lliure, Josep Guia, detallava que “quan ERC parla de facilitar el nostre ingrés no té en compte que la nostra formació defensa els interessos nacionalistes

⁵²¹ PUNSOLA, Albert. “Entrevista a Àngel Colom, Josep-Lluís Carod-Rovira i Heribert Barrera. De batasunització, res”. *El Temps*, 4 de desembre de 1989, p. 18-19.

⁵²² CULLA i CLARÀ, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya...*, p. 332.

de tot l'àmbit de la cultura catalana".⁵²³ Per al matemàtic valencià "ERC només té posades les seves mirada al Principat" que ell interpreta com un centralisme polític que des de Catalunya Lliure no es comparteix.⁵²⁴ Guia, cara visible del PSAN, és un dels màxims teòrics de la necessitat d'articular de manera unitària el conjunt de territoris de parla catalana. Així, fent un pas més a la concepció fusteriana de la que era deixeble, defensava que s'anomenés senzillament amb el terme de Catalunya al conjunt de l'àmbit lingüístic que fins aleshores era conegut com a Països Catalans. En aquesta lògica unitària que volia esborrar les fronteres autonòmiques existents, Josep Guia s'expressa amb claredat quan desitja que "totes les organitzacions catalanes haurien de ser d'àmbit nacional i jo repte els partits catalans a baixar al sud, que siguin partits d'àmbit nacional català (...) no tenim gens de ganes de ser els únics que portem la bandera de l'àmbit nacional. Tan de bo que ho fessin!".⁵²⁵ Amb tot, i malgrat el repte que llança a la resta de formacions del catalanisme, Guia suposa que els de Colom no fan el pas demanat, perquè tenen contactes amb altres formacions existents al sud i a les Illes: "ERC mai acceptarà les nostres reivindicacions perquè entraria en conflicte amb el PSM de Mallorca i amb la Unitat del Poble Valencià".⁵²⁶

Com hem vist, tant el 1987 com el 1989, la competència electoral entre ERC i la UPV causa algunes friccions entre les dues formacions. Més enllà de la pròpia rivalitat electoral, però, les dues organitzacions havien continuat mantenint el contacte. El mateix 1989, després de l'estiu, en el marc de la implosió nacional que tenia lloc a l'Europa de l'est, amb la independència de les repúbliques bàltiques, ERC i la UPV presenten respectivament als seus parlaments mocions favorables al dret a l'autodeterminació. Així, el desembre de 1989, el Parlament de Catalunya aprova una resolució, la 98/III, sobre l'autodeterminació de la nació catalana i, en paral·lel, la UPV presenta al parlament valencià una proposició no de llei en la que afirma que l'Estatut d'autonomia no esgota el dret d'autodeterminació dels valencians. Malgrat la proposta,

⁵²³ ENGUIX, Salvador. "Catalunya Lliure rechaza el ingreso en ERC por su centralismo". *La Vanguardia*, 14 de juliol de 1991, p. 25.

⁵²⁴ *Ibidem*.

⁵²⁵ MARESMA, Assumpció. "Entrevista a Josep Guia. És negatiu que Colom faça un intent de desestabilitzar altres organitzacions". *El Temps*, 22 de juliol de 1991, p. 20-21.

⁵²⁶ ENGUIX, Salvador. "Catalunya Lliure rechaza el ingreso en ERC por su centralismo". *La Vanguardia*, 14 de juliol de 1991, p. 25.

les Corts Valencianes no permet que la qüestió es porti a debat.⁵²⁷ Actuacions com aquestes fan acostar posicions entre els dos partits.

De fet, en aquells anys tenen lloc diverses trobades multilaterals entre l'esquerra nacional dels diferents territoris de parla catalana. El gener de 1989 a Mallorca, i promoguda pel PSM, s'hi reuniran ERC, IC, EUPV.⁵²⁸ Un any després, el febrer de 1990 tenen lloc unes altres jornades de partits a València. Organitzades per UPV i Esquerra Unida del País Valencià, s'hi reuneixen també l'Esquerra Nacionalista de les Illes Balears (PSM) i Iniciativa per Catalunya. ERC excusa assistència per motius tècnics, però qui sí que hi serà és l'Agrupació parlamentària d'Esquerra Catalana de Joan Hortalà, Marçal Casanovas i Joan Sabanza, escindida d'ERC quan Colom accedeix a la secretaria general del partit.⁵²⁹ Tot i les reduïdes dimensions de la formació, Esquerra Catalana aspirava en els seus estatuts a “aconseguir l'exercici del dret a l'autodeterminació per a Catalunya i els Països Catalans”, de la mateixa manera que apostaven per “enfortir les relacions político-culturals entre els Països Catalans”.⁵³⁰

A les jornades de València, les diferents formacions defensen el dret d'autodeterminació, la reciprocitat televisiva, un impuls de la normalització lingüística i també la desnuclearització i l'impuls d'energies alternatives. Sessions de treball com aquestes fan que algú es plantegi la possible articulació d'una Esquerra Nacional en els Països Catalans.⁵³¹ Des del PSM hi són proclius: “estem disposats a parlar amb les formacions que assumeixen plantejaments nacionals i d'esquerres semblants als nostres. Per tant, som propers a ERC i UPV”. Ara, per Mateu Morro, secretari general dels mallorquins, “l'esquerra nacional hauria de tenir un caràcter federal, respectant l'àmbit territorial d'actuació de cada força política”.⁵³²

⁵²⁷ “Unitat del Poble Valencià pide la autodeterminación”. *La Vanguardia*, 30 de desembre de 1989, p. 12.

⁵²⁸ UPV. “Reunió a Mallorca de parlamentaris d'esquerra nacionalista”. *Unitat*, febrer de 1989, p. 4.

⁵²⁹ Per conèixer les motivacions i la composició d'Esquerra Catalana, vegeu: CULLA i CLARÀ, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya...*, p. 338-339.

⁵³⁰ *Estatuts dels Partits Polítics Catalans 1992*. Barcelona: ICPS, 1997, p. 65.

⁵³¹ FERRÉ, Xavier. “La nació és la qüestió”. *El Temps*, 12 de febrer de 1990, p. 13.

⁵³² “L'esquerra nacionalista als PPCC”. *El Temps*, 12 de febrer de 1990, p. 16.

Tornant a les negociacions entre Àngel Colom i un sector d'exmilitants de Catalunya Lliure, aquell estiu de 1991 les converses s'intensifiquen. Al juliol, una reunió a Perpinyà en concreta els detalls i el grup s'incorpora a ERC amb tots els honors. Colom reconeix que d'ençà del congrés de Lleida de 1989, l'expansió territorial d'ERC fora del Principat no ha estat una prioritat tot i que sempre n'han tingut la voluntat, perquè en tant que partit independentista, consideren que és indestriable la intervenció a tota la nació. Amb els nous efectius que entren dins del partit, alguns dels quals també a la direcció, la qüestió agafa prioritat. També les JERC pressionen en aquest sentit.⁵³³

Com detalla l'historiador Joan B. Culla, biògraf del partit republicà, el fet és que en les negociacions que Colom realitza amb els sectors més pragmàtics de l'esquerra independentista perquè s'incorporin al seu projecte, el líder republicà es compromet a “refermar programàticament l'aposta per la independència i a estendre el partit a la totalitat del territori dels Països Catalans”, tal com feia l'independentisme combatiu.⁵³⁴ Amb les noves incorporacions, comencen a aparèixer nous militants valencians del partit. Aquest fet no és nou per Àngel Colom ja que la Crida a la Solidaritat de la que havia estat cara visible, també havia tingut militància valenciana i illenca i, de fet, la Crida havia convocat manifestacions defensant la sobirania nacional tant a Palma com a la ciutat de València, sovint amb el suport d'altres grups com Jove Germania, Joves independentistes, Moviment Comunista del País Valencià (MCPV) o la Lliga Comunista Revolucionària (LCR).⁵³⁵ Per tirar endavant el propòsit de que ERC sigui present al conjunt dels Països Catalans, Colom proposa que una de les noves incorporacions provinents de Catalunya Lliure, Josep Aixalà, elabori una ponència sobre la qüestió, que actualitzi l'existent i que n'estableixi l'estratègia a seguir.⁵³⁶

⁵³³ GONZÁLEZ, Arnau. *Les JERC...*, p. 120.

⁵³⁴ CULLA i CLARÀ, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una historia política*. Barcelona: La Campana, 2013, p. 347. També Jaume Renyer destaca aquesta aportació a RENYER, Jaume. *Catalunya, qüestió d'estat...*, p. 66-67.

⁵³⁵ “23 d'abril manifestació”. *El Temps*, 25 d'abril de 1988, p. 24.

⁵³⁶ MARTÍ, Pere. “Entrevista a Àngel Colom. Dos corredors de fons”. *El Temps*, 22 de juliol de 1991, p. 18-19. Josep Aixalà serà nomenat secretari tècnic encarregat de l'expansió d'ERC fora del Principat.

A l'agost d'aquell 1991, a la Universitat Catalana d'Estiu, ERC fa una crida pública “per una estratègia comuna catalana a totes les altres organitzacions nacionalistes i d'esquerra de diferent tint nacionalista del conjunt dels Països Catalans”, que lògicament tenia com a destinataris principals la UPV i el PSM.⁵³⁷ Així, delegacions dels dos partits citats participen a la manifestació de la Diada de l'11 de Setembre de 1991, convocada per ERC i la Crida, on hi tenen un protagonisme destacat representants de Lituània, Eslovènia i Croàcia, i on també hi participen representants d'Eusko Alkartasuna. El mateix dia, des del Parlament Europeu, els eurodiputats d'ERC i d'Herri Batasuna, Heribert Barrera i Carmelo Landa, reivindiquen la independència de Catalunya i el País Basc⁵³⁸

Cal, però, concretar quines seran les estratègies compartides entre les diferents organitzacions. “ERC no deixarà penjada ni la gent nacionalista del País Valencià ni la de les Illes ni la de Catalunya Nord” expressa Colom, que es fa responsable de tot l'àmbit nacional, tot destacant que “en la mesura de les nostres possibilitats intervindrem políticament a tota la nació”. El secretari general d'ERC és conscient, tanmateix, de la importància d'obrir converses amb els altres dos actors principals per tal de consensuar una posició favorable als diversos interessos de cadascú, “de tal manera que això reforci tots els projectes en marxa i no interfereixi altres projectes en curs”.⁵³⁹ Mentre no hi hagi un acord estratègic més fort, però, “com a partit que volem la independència no renunciarem a intervenir quan ho creguem oportú en tot el territori, tenint militants a tot arreu” destaca un Àngel Colom que, tot i així, fa evident que ERC faria el que estigués al seu abast per arribar a una estratègia conjunta amb la resta de partits.⁵⁴⁰

Com vèiem, el País Valencià no és, però, l'únic territori en el que Colom posa la mirada. A les Illes Balears ja existia una secció territorial formada, en part, per

⁵³⁷ MARESMA, Assumpció; MARTÍ, Pere. “Entrevista a Àngel Colom. L'any 2000, independents”. *El Temps*, 30 de setembre de 1991, p. 18-20.

⁵³⁸ “ERC i HB piden en el Parlamento Europeo que Cataluña sea independiente”. *La Vanguardia*, 12 de setembre de 1991, p. 12.

⁵³⁹ MARESMA, Assumpció; MARTÍ, Pere. “Entrevista a Àngel Colom. L'any 2000, independents”. *El Temps*, 30 de setembre de 1991, p. 18-20.

⁵⁴⁰ *Ibidem*.

exmembres del PSM⁵⁴¹ i a la Catalunya del Nord, des de l'octubre de 1991 els activistes d'ERC tiren endavant campanyes per separat d'Unitat Catalana (UC), el partit històric del catalanisme nord-català. Aquell desembre, sense anar més lluny, els de Colom anuncien la seva intenció de presentar llistes electorals pròpies per al consell regional del Lluçanès-Rosselló, més enllà de les d'Unitat Catalana.

3.2.3 Cap a una federació entre ERC, UPV i PSM?

El primer cap de setmana de desembre de 1991, les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya (JERC) i les joventuts del PSM organitzen conjuntament una Escola de Tardor a s'Arenal (Mallorca). En un marc com aquell es proposa impulsar una organització juvenil comuna que tingui el suport de les JERC, de la Joventut d'Esquerra Nacionalista del PSM i dels Joves d'Unitat del Poble Valencià. L'associació resultant, que no acabaria tirant endavant per la falta d'unanimitat de tots els actors, seria Joves dels Països Catalans. Amb aquest propòsit unitari, l'activitat estrella de la trobada és una taula rodona amb els secretaris generals de les tres formacions de l'esquerra nacional: ERC, la Unitat del Poble Valencià i el Partit Socialista de Mallorca. En aquest marc es troben Àngel Colom, Pere Mayor i Mateu Morro.⁵⁴²

Allà, davant dels joves quadres dels tres partits, Àngel Colom expressa amb determinació la seva aposta perquè els republicans puguin actuar al conjunt dels Països Catalans: “ningú s'estranya que el PSOE o el PP tingui seccions locals ¿per què no ERC? Nosaltres hem donat entrada a aquestes seccions i no ens sembla una equivocació”. Al mateix temps que defensa la seva participació al País Valencià i a les Illes, Colom també es mostra conciliador amb els partits majoritaris del nacionalisme en aquests territoris: “hem de ser capaços d'enllaçar els nostres projectes” per tal de

⁵⁴¹ PAYERAS, Miquel. “L'eclosió del nacionalisme balear”. *El Temps*, 26 de gener de 1998, p. 35-37.

⁵⁴² Pel que fa als successius intents d'engegar els Joves dels Països Catalans al llarg de 1991-1993, vegeu GONZÁLEZ, Arnau. *Les JERC...*, p. 153-155. De l'escola de formació també se'n parla a MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia...*, p. 108-109.

superar els recels que s'havien creat entre ells. Recels, apunta Colom, “que es poden evitar si col·laborem estretament a partir d'ara”.⁵⁴³

Al seu torn, Pere Mayor, secretari general de la UPV, expressa a l'auditori, però dirigint-se amb claredat al de Pruit, la necessitat de respectar la diversitat interna dels diferents territoris de parla catalana per tal que el nacionalisme “augmente en cadascun dels Països”. Per a fer-ho possible, perquè sigui possible aquesta consolidació dels partits amb consciència nacional a tot arreu, Mayor apunta que és necessari que l'actuació política fos del “PSM a Mallorca, d'ERC a Catalunya i d'UPV al País Valencià”.⁵⁴⁴ Per la seva banda, des del PSM, el seu secretari general, Mateu Morro, dona suport a la posició dels valencianistes: “la vertebració dels Països Catalans s'ha de fer des de cada país”. Fa, encara, però, un pas més enllà: “nosaltres proposem que anem cap a una federació de forces nacionalistes dels Països Catalans. Una federació que enforteixi a cada partit dins del seu àmbit. (...) ho voldríem fer entre els partits nacionalistes dels Països Catalans”.⁵⁴⁵ Roger Gotarrodona, de les joventuts del PSM, co-organitzadora de la trobada, hi està plenament d'acord: “ja n'hi ha prou de restar orfes d'una articulació política nacional. Cal bastir una estructura d'àmbit de Països Catalans”.⁵⁴⁶

El fet és que les joventuts dels partits volen ser la punta de llança d'aquesta proposta unitària que verbalitza el PSM. El fet d'haver organitzat conjuntament l'escola d'estiu és una mostra de les possibilitats que podien obrir-se si es plantejava la qüestió. Joan Puigcercós, secretari general de les JERC, ho deixava ben clar: “el que ens interessa és que hi hagi una unitat d'acció nacionalista, una sola federació per a tot el país. En definitiva, la idiosincràsia, el tarannà i la manera de veure el món dels tres partits és la mateixa (...) poden haver-hi diferents ritmes, però queda clar que nosaltres hem de ser els abanderats en aquesta unificació de forces nacionalistes”.⁵⁴⁷ De fet, des del 10è Congrés de les JERC, el 1987, l'organització que liderava Joan Puigcercós estava

⁵⁴³ PAYERAS, Miquel. “L'esquerra nacional”. *El Temps*, 23 de desembre de 1991, p. 20-21.

⁵⁴⁴ *Ibidem.*

⁵⁴⁵ *Ibidem.*

⁵⁴⁶ *Ibidem.*

⁵⁴⁷ *Ibidem.*

interessada en poder arribar a “amplis acords” amb l’independentisme juvenil ja existent a la resta de territoris de parla catalana i per això, en l’11 Congrés que havien celebrat el 1990 hi havia convidat, entre d’altres, els joves de la UPV i del PSM.⁵⁴⁸

Seguint els plantejaments defensats a l’Escola de Tardor mallorquina, durant els següents mesos s’obren converses entre la direcció nacional d’ERC i la Unitat del Poble Valencià per valorar la possibilitat de constituir una coordinadora entre les diferents formacions on també s’hi inclouria el Partit Socialista de Mallorca. Aquesta estructura supra-territorial, en cas d’acabar instituint-se, tindria uns plantejaments únics i una diferència de ritmes segons les distintes sensibilitats i la força que les formacions tinguessin en cada moment al territori.

Abans de res, però, el 15 de març de 1992, Àngel Colom i la nova ERC tenen l’oportunitat de mostrar que el seu projecte polític agafa embranzida. Després del Congrés de Lleida dels republicans i l’escissió de Joan Hortalà i la seva Esquerra Catalana, les eleccions al Parlament de Catalunya converteixen a ERC en la tercera força política a Catalunya, obtenint 210.000 vots i passant de 6 a 11 diputats, deixant Catalunya Lliure amb tan sols 5.200 vots. Ho feia, a més, coincidint amb un augment també de CiU, que amplia encara més la seva tercera majoria absoluta, de 69 a 70 diputats. I ho fa, a més, ampliant les distàncies respecte el seu competidor socialista en l’any dels Jocs Olímpics de Barcelona, de l’Expo de Sevilla i de la capitalitat cultural europea de Madrid. Si el suport al govern de Jordi Pujol és àmpliament destacat arreu de Catalunya, al seu recer hi creixia una força independentista desacomplexada que aspirava a ser-ne el relleu.

En el programa electoral d’ERC, el marc nacional dels Països Catalans hi era de manera transversal i, a més, els independentistes en demanaven la reunificació territorial. “La seva unitat és inqüestionable i indestruable de l’objectiu d’independència”, deien, tot defensant, però, que aquesta unitat nacional calia enfortir-la tenint en compte “les diverses problemàtiques de cada zona dels Països Catalans”.⁵⁴⁹ Colom no s’estava de destacar que: “A ERC no pensem renunciar ni a un sol pam de territori nacional, en

⁵⁴⁸ GONZÁLEZ, Arnau. *Les JERC...*, p. 149-151.

⁵⁴⁹ MARTÍ, Pere. “Els Països Catalans, a votació”. *El Temps*, 2 de març de 1992, p. 16-17.

aquest procés cap a la independència” que amb els resultats electorals a la mà semblava que podia començar a plantejar-se.⁵⁵⁰

Segurament per això, intuïnt les dinàmiques de creixement d’ERC i sent conscient del context internacional, també Jordi Pujol vol visualitzar amb un gest que ells són la garantia per enfortir la llengua i la cultura catalanes al conjunt de l’àmbit lingüístic. Així, la campanya electoral de CiU va buscar per primera vegada el suport de personalitats del País Valencià i de les Illes Balears per incorporar-los als ja tradicionals manifestos de suport a la candidatura. En aquest cas, a més, el programa electoral de cultura de Jordi Pujol proposava establir un conveni de col·laboració i coordinació amb altres territoris de llengua catalana en els camps de “la normalització lingüística, la creació d’un espai cultural i de comunicació comú i l’adequada projecció exterior del català”.⁵⁵¹

Malgrat les discrepàncies públiques que sovint enfrontaven la UPV i ERC, Pere Mayor expressa la seva felicitació per l’augment de vot nacionalista a Catalunya i es mostra obert, amb el PSM, de presentar-se amb ERC a les següents europees.⁵⁵² Si la UPV i el PSM tenien posicions comunes, un dels ideòlegs dels valencianistes Josep Vicent Marquès, també era una referència pels ecologistes de les Balears, que el maig de 1992 el conviden al segon congrés d’Els Verds de Balears.⁵⁵³ Marquès, que se sentia molt identificat amb el Bloque Nacionalista Galego, també tenia simpatia, en el cas català, per ERC i IC.⁵⁵⁴ Era aquesta, la mena de triangles polítics i personals que existien i que podien anar més enllà si s’obrien vies de negociació entre els diferents partits. I és que a més de les direccions de la UPV o el PSM, també molts militants de base se sentien satisfets amb els resultats assolits pels republicans. Així, Colom està disposat a buscar una estratègia conjunta de tota la nació amb la resta d’actors, sempre, és clar, amb

⁵⁵⁰ MARESMA, Assumpció. “Entrevista a Àngel Colom. Confessions d’un triomfador”. *El Temps*, 30 de març de 1992, p. 28-31.

⁵⁵¹ MARTÍ, Pere. “Els Països Catalans, a votació”. *El Temps*, 2 de març de 1992, p. 16-17.

⁵⁵² MARTÍ, Pere. “Els altres escenaris: Madrid i Països Catalans”. *El Temps*, 30 de març de 1992, p. 11.

⁵⁵³ “Segon congrés dels Verds de Balears”. *El Temps*, 1 de juny de 1992, p. 34.

⁵⁵⁴ ALBEROLA, Miquel. “Entrevista a Josep-Vicent Marquès. El conferenciant sense bafles”. *El Temps*, 23 de juliol de 1990, p. 38-41.

l'objectiu d'assolir la independència. “Jo voldria que el resultat d'aquestes eleccions accelerés la federació de partits nacionalistes i independentistes d'esquerreres de tots els Països Catalans”, destaca Colom.⁵⁵⁵ Quan estaria enllestida aquella federació de partits? Podrien estructurar-se de tal manera que existís un òrgan de coordinació entre les tres formacions que adaptés les campanyes comunes als diferents territoris? Els votants valencians de la UPV i els catalans d'ERC sabrien aviat que estarien votant el mateix? S'arribaria a temps per presentar-se conjuntament a les eleccions europees de 1994? Per Colom, optimista, la federació es podia posar en marxa durant aquell mateix 1992.⁵⁵⁶ És en aquell marc que s'organitzen unes jornades a cavall entre Benicarló i el Montsià, on hi participen militants de la UPV i d'ERC, entre els quals el secretari general dels republicans, Àngel Colom.⁵⁵⁷

Encara amb el ressò dels bons resultats electorals dels republicans assolits un mes abans a les eleccions catalanes, té lloc la constitució d'ERC al País Valencià, que comença a caminar amb una cinquantena de militants. El primer acte públic es fa coincidint amb la Diada del País Valencià, el 25 d'abril de 1992, a Xàtiva i amb la presència d'Àngel Colom, secretari general del partit. Tot i les suspicàcies que aquesta nova irrupció política pogués comportar, Colom no desitja cap xoc amb la UPV i es mostra amb “voluntat de treballar amb els nacionalistes valencians i fins i tot arribar a un pacte per les pròximes eleccions al Parlament Europeu”.⁵⁵⁸ Així, durant la seva intervenció, el secretari general de la tercera força política catalana afirma que “no venim a competir, sinó a reforçar consciències nacionalistes”.⁵⁵⁹ Per fer-ho, estableixen una secció valenciana encapçalada per l'històric Valerià Miralles de president, amb David Peix de

⁵⁵⁵ MARESMA, Assumpció. “Entrevista a Àngel Colom. Confessions d'un triomfador”. *El Temps*, 30 de març de 1992, p. 28-31.

⁵⁵⁶ *Íbidem*.

⁵⁵⁷ ROYO, Toni. Entrevista amb l'autor. Barcelona, 15 d'abril de 2018.

⁵⁵⁸ MARTÍNEZ AHRENS, Jan. “Esquerra Republicana extiende a Valencia su actividad política”. *El País*, 26 d'abril de 1992. http://web2.edicioneselpais.net/diario/1992/04/26/espana/704239203_850215.html

⁵⁵⁹ *Íbidem*.

secretari, amb Claudi Arenas a la tresoreria i amb el suport de Raimon Bono.⁵⁶⁰ A partir d'aquest impuls, uns mesos després també naixerà la secció valenciana de les JERC.⁵⁶¹

Poc després de la creació d'ERC al País Valencià, el 30 i 31 de maig de 1992, la UPV celebra a l'Escola de Magisteri de València el seu 5è Congrés. En aquest, i amb el lema de "Deu anys de nacionalisme", el debat de les aliances estratègiques dels valencianistes amb altres formacions polítiques també hi és present. La ponència oficial expressa que la situació actual d'auge dels nacionalismes i l'evolució dels partits nacionalistes d'esquerra als Països Catalans presenta un elevat grau de fluïdesa i, per tant "aconsella d'establir canals flexibles de contacte i coordinació, encaminats a fer convergir reflexions i actuacions".⁵⁶² Amb el rerefons imprecís de la possible coordinació entre la UPV i l'esquerra nacional catalana i de les Illes, dos destacats militants de la UPV de Castelló de la Plana, Toni Royo i Manel Carceller, presenten una esmena a la ponència congressual, per tal de concretar quins són els aliats polítics de la UPV.

L'esmena A 58/B 20 del col·lectiu de Castelló demana al partit valencianista ser més explícit i per això proposa concretar les relacions polítiques de la UPV en el marc dels Països Catalans. Si a les Illes Balears els aliats eren clars –el PSM–, calia especificar les aliances a Catalunya. Toni Royo entén que aquests aliats dels valencianistes al Principat només poden ser CiU, amb qui el catalanisme cultural valencià hi tenia una estreta relació; Iniciativa per Catalunya, on s'hi havia integrat l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra; o bé ERC, amb una dinàmica de creixement important. Per "les impossibilitats polítiques i ideològiques dels dos primers", uns allunyats dels plantejaments d'esquerres que la UPV defensava, i els altres sense un plantejament nacional destacat, Royo conclou que els republicans serien els seus millors aliats.⁵⁶³

⁵⁶⁰ CULLA i CLARÀ, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya...*, p. 378.

⁵⁶¹ JERC-PV. "Les JERC-País Valencià donen un balanç positiu". *La Diada*, hivern 1994-1995, p. 7; JERC-PV. "Entrevista. David Peix". *La Diada*, primavera 1995, p. 10-11. Al voltant de les primeres accions i de la composició de la militància valenciana de les JERC durant els primers noranta vegeu GONZÁLEZ, Arnau. *Les JERC...*, p. 165. Al text s'hi descriu com del primer nucli de 5-6 persones de 1993 -el col·lectiu es crea el juny de 1992- es va passar en un any a prop de 70 membres i l'articulació de diferents seccions fora de la ciutat de València, tant a les comarques de Castelló com a les d'Alacant.

⁵⁶² UPV. "Ponència política". 5è Congrés de la UPV. València, 30 i 31 de maig de 1992.

⁵⁶³ UPV/Castelló "Esmena de substitució al punt A 58/B 20". Ponència política del 5è Congrés de la UPV. València, 30 i 31 de maig de 1992.

Així l'esmena dels castellonencs proposa afegir al redactat original que “una de les tasques prioritàries del nou Consell Polític serà encetar i dur a terme els contactes amb aquests grups, concretament amb Esquerra Republicana de Catalunya, els Partits Socialista de Mallorca i Menorca i l'Entesa Nacionalista i Ecologista d'Eivissa, amb l'objectiu declarat d'impulsar una coordinadora nacionalista”.⁵⁶⁴

Tot i que els promotors de l'esmena la presenten des del convenciment que aquest és el camí correcte a seguir per articular un ens polític que englobi el conjunt de Països Catalans, també són conscients de les dificultats de la seva aprovació, sobretot, tenint en compte els darrers fets ocorreguts, com la creació, aquell mes d'abril, del nucli valencià d'ERC. Per Toni Royo, que participa directament en les converses prèvies entre la UPV i ERC, que els republicans haguessin anunciat la creació d'ERC al País Valencià no ajuda a crear un clima de col·laboració entre els dos partits.⁵⁶⁵

No és estrany, doncs, que Carles Mulet, de la UPV de la Marina i membre de la comissió redactora de la ponència, afirmi que no creia que es pogués acceptar l'esmena, després de la constitució del col·lectiu valencià dels republicans. Així, tot i les reunions que van tenint lloc de manera habitual entre diferents partits, no accepta que quedi plasmada l'obligació d'anar explícitament cap a una coordinadora, com sovint s'havia suggerit i com demana clarament l'esmena de Royo i Carceller. “L'alternativa nacionalista de Països Catalans la farem entre tots però sense imposicions de ningú”, expressa Mulet, defugint una articulació supra-territorial que englobi les tres formacions.⁵⁶⁶ En el mateix sentit s'expressa el Josep Lluís Blasco, veu autoritzada de la formació, que anuncia a l'auditori que el PSM en aquell moment tampoc és favorable a constituir una coordinadora amb ERC, tot i que s'hi havia mostrat públicament disposats mesos enrere. Tot i així, Blasco creu que al text resultant podria figurar-hi una referència genèrica a la possibilitat futura d'un espai de coordinació, però sense que s'hi explicitessin les sigles dels partits que en formarien part.⁵⁶⁷ Després d'aquest seguit d'intervencions es posa a votació l'esmena del col·lectiu de Castelló que, com ja

⁵⁶⁴ *Ibidem*.

⁵⁶⁵ ROYO, Toni. Entrevista amb l'autor. Castelló de la Plana, 26 de març de 2011.

⁵⁶⁶ MORALES Joan. “Nacionalisme de voluntat majoritària”. *El Temps*, 15 de juny de 1992, p. 29.

⁵⁶⁷ UPV. “Acta”. 5è Congrés de la UPV. València, 30 i 31 de maig de 1992.

intueixen els seus promotors, és rebutjada per 140 vots en contra, 36 a favor i 33 abstencions. El resultat, ofereix una radiografia de la voluntat expressa dels delegats del partit. Més enllà de les dinàmiques pròpies d'aquests processos congressuals, on el suport a la proposta redactora de la direcció acostuma a ser majoritària, la diferència de xifres deixa clar que les relacions entre la UPV i ERC no es trobaven en el seu millor moment.

De fet, en aquest 5è Congrés de la UPV, no hi assisteix com a convidats cap representació de partits catalans, tot i que sí que hi fan acte de presència altres formacions valencianes, com Esquerra Unida del País Valencià (EUPV), el Partit Socialista del País Valencià (PSPV) i el Partit Valencià Nacionalista (PVN) de Pepa Chesa. També van desplaçar-se fins al País Valencià per assistir al Congrés, representants de dues de les formacions amb qui la UPV té més relació, en aquest cas, Xabier Markiegui d'Euskadiko Ezkerra (EE), amb qui comparteixen projecte europeu, i Bernat Aguiló del Partit Socialista de Mallorca (PSM). Algunes entitats del teixit associatiu com Acció Cultural del País Valencià, la revista *Saó* o la Unió de Llauradors envien salutacions pels congressistes.

3.2.4 ERC, UPV i la sopa de sigles valencianes.

Després dels exitosos resultats electorals al Parlament de Catalunya assolits a les eleccions del març, i després de fer l'acte de constitució d'ERC al País Valencià, els independentistes celebren el seu 18è Congrés Nacional Extraordinari. El 26 i 27 de juny de 1992 a Vic, ERC reforma els seus Estatuts, davant del creixement de militància i de presència territorial que està assolint el partit. Sense ambivalències, el partit propugna en el seu article primer la unitat territorial i la independència de tota la nació catalana. Un dels temes a tractar durant el Congrés és el model organitzatiu intern, amb la voluntat d'adaptar l'organigrama al conjunt dels Països Catalans com a marc nacional de referència. "El que fins ara era una expansió territorial provisional, passarà a ser una estructura orgànica i normal del partit", destaca un Angel Colom que fa èmfasi en que

“volem ser presents, i participar-hi institucionalment, en tota la nació, respectant els ritmes diferents, però sense cedir ni un pam de territori”.⁵⁶⁸

Un lloc adequat per compartir aquesta nova articulació amb la resta de partits de l'àmbit lingüístic és la Universitat Catalana d'Estiu (UCE). L'edició d'aquell agost de 1992, la UCE organitza un debat al voltant del vincle dels municipis amb la nació. Així, al Liceu Renouvier de Prada coincideixen en una mateixa taula Sebastià Garcia Mut, l'alcalde de Dènia i dirigent d'UPV; Mateu Morro, del PSM; l'alcalde de Girona, el socialista Joaquim Nadal; Francesc Baltasar, d'Iniciativa, i alcalde de Sant Feliu de Llobregat; i l'alcalde de Puigcerdà Francesc Rosell, d'ERC.⁵⁶⁹ Tot i les friccions que podien existir entre ERC i la UPV, la coincidència en actes, trobades i taules rodones ajuden a refer les complicitats entre els seus membres. Pocs dies després, a finals d'agost, des de l'àrea d'afers nacionals d'ERC, Josep Aixalà envia justament una carta a la direcció de la UPV convidant-los a assistir a Barcelona als actes organitzats per la formació republicana per la Diada Nacional de l'11 de Setembre, en tant que “partit germà”.⁵⁷⁰

Aquell mateix 1992, el 12è Congrés Nacional de les JERC celebrat a Girona el 10 i 11 d'octubre aprova una nova declaració de principis on, a més de situar les joventuts d'ERC dins del Moviment Català d'Alliberament Nacional (MCAN), també s'insereix la denominació de Catalunya per totes els territoris de parla catalana, tal com defensava el teòric valencià Josep Guia. “Creiem que és de lògica, si el partit a València es diu ERC i a Mallorca també”, afirmen els joves independentistes.⁵⁷¹ L'aleshores secretari general de les JERC i diputat al Parlament de Catalunya, Joan Puigcercós, reconeix que l'organització juvenil té diferents pares intel·lectuals al País Valencià. Així, a més de la influència ideològica d'Àngel Colom en temes de Països Catalans, l'independentisme juvenil que representen se sent influït per llibres tan dispars dins del valencianisme

⁵⁶⁸ MARTÍ, Pere. “La reforma d'ERC”. *El Temps*, 15 de juny de 1992, p. 26; “Esquerra Republicana de Catalunya prepara”. *El Temps*, 1 de juny de 1992, p. 34.

⁵⁶⁹ SANDOVAL, Antoni. “Nadal denuncia que los consejos comarcales son una red partidista de CiU”. *La Vanguardia*, 18 d'agost de 1992, p. 7.

⁵⁷⁰ AIXALÀ, Josep. Carta de Josep Aixalà (ERC) a la UPV. Barcelona, 31 d'agost de 1992.

⁵⁷¹ MARTÍ, Pere. “Entrevista a Joan Puigcercós. Sóc un home d'Àngel Colom”. *El Temps*. 26 d'octubre de 1992, p. 18-19.

fusteria com els de Joan Francesc Mira, Josep Guia i Francesc de Paula Burguera, cadascun dels quals plantejava una anàlisi distinta de la realitat nacional valenciana.⁵⁷²

Aquest eclecticisme valencià d'ERC és el que fa que, a principis de 1993, Esquerra Republicana, per veu de Valerià Miralles, proposi una coalició a la Unitat del Poble Valencià i al Partit Valencià Nacionalista de cara a les eleccions generals del 6 de juny. ERC sap que presentant-se en solitari és impossible aconseguir cap escó a les circumscripcions valencianes, però que, en canvi, aquells comicis poden servir per construir una política d'aliances entre les tres forces del valencianisme i optar, potser, a treure un bon resultat que els approximi a l'obtenció del preuat diputat valencià. La UPV de seguida refusa la idea dels republicans i el PVN resta a l'expectativa de com poden desenvolupar-se unes hipotètiques negociacions entre els partits.⁵⁷³ Malgrat aquest revés, segurament previsible, de la UPV, i que els republicans no acaben presentant-se al País Valencià, ERC exposa que els seus diputats catalans a Madrid, seran representants de tots els Països Catalans. Així ho expressa Pilar Rahola, la cap de llista d'ERC a la circumscripció de Barcelona. Rahola, fa bandera de que ella defensa "els interessos dels ciutadans de les Illes i el País Valencià". Per mostrar aquesta voluntat d'incidir a tot l'àmbit nacional, la llista dels republicans la clou el cantautor mallorquí Biel Majoral.⁵⁷⁴ Aquesta incorporació simbòlica s'entén, a més, en la lògica política de les Illes Balears, on el PSM també havia rebutjat presentar-se conjuntament amb ERC a les Balears.⁵⁷⁵ Si la UPV, amb poc més de 40.000 vots, i el PSM amb una mica més de 20.000 no aconsegueixen representació a la carrera de San Jerónimo, l'impuls independentista d'ERC a Catalunya permet a Rahola recuperar l'escó dels de Colom a Madrid.

⁵⁷² *Ibidem*. Aquesta és una visió clarament eclèctica perquè les posicions dels 3 eren ben diferents, tal com s'analitza a FERRÉ, Xavier. "Un vell motiu de reflexió". *El Temps*, 25 de desembre de 1989, p. 13-25.

⁵⁷³ MORALES, Joan. "Entrevista a Valerià Miralles. El País Valencià no existeix". *El Temps*, 15 de març de 1993, p. 22.

⁵⁷⁴ LAFORA, Vicent; MARTÍ, Pere; PAYERAS, Miquel. "L'esquerra nacionalista va de concert". *El Temps*, 10 de maig de 1993, p. 13-16.

⁵⁷⁵ "ERC no convence al PSM para ir juntos a las elecciones". *La Vanguardia*, 7 de desembre de 1992, p. 13.

Amb els resultats electorals a la mà, per sorpresa de molts, el juliol de 1993, la premsa anuncia que el partit republicà obre una línia de converses amb una formació valenciana que no és ni la UPV de Pere Mayor ni el PVN de Pepa Chesa. En aquesta ocasió, el diàleg que s'apunta és amb la minúscula i recentment reactivada Esquerra Nacionalista Valenciana (ENV), un partit conservador i regionalista dels anys setanta que havia restat hivernant durant anys. El 1989 ENV s'havia presentat a les eleccions generals per les circumscripcions valencianes i catalanes, però no s'havia reactivat realment fins la incorporació, feia poc més d'un any, del diputat a les Corts valencianes Miquel Ramon i Quiles, procedent de la blavera Unió Valenciana (UV). Així, la notícia del contacte entre les dues sigles apareix quan Pilar Rahola, el 13 de juliol de 1993, en un viatge a València, es reuneix amb Ramon Quiles, que des de 1991 és senador per designació autonòmica. Quiles defensa que ells no són anticatalans, tot i provenir del partit de Lizondo. “El nostre enemic no és ni Catalunya ni Aragó: és Madrid (...) Som nacionalistes valencians en la nostra limitació geogràfica (...) i per descomptat s’ha de parlar i col·laborar amb totes aquelles comunitats on el nacionalisme és més sentit que a València”, defensa després de ser expulsat d’Unió Valenciana pel líder de la formació, González Lizondo.⁵⁷⁶

La premsa informa de conclusions contraposades. D’una banda els republicans expressen la possibilitat d’un acord recíproc en la que ENV podria presentar propostes al Congrés a través de la diputada independentista i, per la seva banda, ERC podria presentar-ne al Senat a través del senador valencià.⁵⁷⁷ D’altra banda, des d’ENV, ho consideren “una conversa informal” de la que no pot extreure’s cap conclusió de col·laboració.⁵⁷⁸ Tot i aquesta cautela que expressa a la premsa el partit valencià, una setmana més tard, el 22 de juliol, Àngel Colom viatja a València per intentar refermar l’acord amb el secretari general d’ENV, Josep Velasco, i amb el senador Ramon Miquel Quiles.⁵⁷⁹ Colom, que hi va acompanyat de Josep-Lluís Carod-Rovira, fa una ronda de

⁵⁷⁶ ALBEROLA, Miquel; LAFORA, Vicent. “Mentre hi haja un nacionalista en UV, Lizondo tindrà un enemic”. *El Temps*, 23 de novembre de 1992, p. 20-24.

⁵⁷⁷ GARCÍA, Lola. “ERC pacta con ENV defender en el Congreso y en el Senado los intereses de valencianos y catalanes”. *Levante-EMV*, 14 de juliol de 1993.

⁵⁷⁸ “ENV desmiente el pacto con ERC”. *El País*, 16 de juliol de 1993.

⁵⁷⁹ R. C. “Colom ratifica los acuerdos de colaboración con el PVN y ENV”. *El País*, 23 de juliol de 1993.

contactes a València amb Acció Ecologista i amb la Unió de Llauradors i Ramaders. Colom i Carod també aprofiten el desplaçament per entrevistar-se amb Enric Valor, l'escriptor de Castalla, a l'Alcoià, i per visitar Sueca, el municipi de Joan Fuster, on els independentistes constituïran poc després una secció local.⁵⁸⁰

A més d'Esquerra Nacionalista Valenciana, quan Pilar Rahola baixa a València també aprofita per reunir-se amb el Partit Valencià Nacionalista (PVN), l'escissió de la UPV, per veure si ambdues formacions poden arribar algun acord polític per treballar conjuntament.⁵⁸¹ Sembla que ERC ofereix la seva nova veu al Congrés de Diputats a disposició del nacionalisme valencià per poder incidir en aquells aspectes que creguin més interessants. Per la premsa, els republicans “mantenen unes relacions molt fluïdes amb el PVN, que ha acollit la proposta d'ERC positivament”.⁵⁸²

Si ERC teixeix complicitats tàctiques amb el PVN de Pepa Chesa i Paca Sevilla, i amb el partit del senador Quiles, Unitat del Poble Valencià observa aquelles actuacions amb certa desconfiança. Pel secretari general de la UPV Pere Mayor, les reunions i acord anunciats simplement són “una estratègia publicitària de cara a Catalunya”, que poc té a veure amb el desenvolupament del nacionalisme valencià majoritari que ells representen.⁵⁸³ Coneixedors de la incongruència ideològica de les converses d'ERC amb ENV, la UPV no resta de braços plegats. Aquell mateix estiu de 1993 els valencianistes envien un informe detallat sobre ENV a diferents seccions locals d'ERC. A la carta, la Unitat del Poble Valencià critica els recents contactes valencians dels republicans ja que entenen que aquests “poden entrebancar la desitjable bona relació i col·laboració que hauríem de mantenir, dins del respecte a la sobirania de cada força política” entre la UPV i ERC.⁵⁸⁴

⁵⁸⁰ “Àngel Colom busca suport al PV”. *El Temps*, 2 d'agost de 1993, p. 30.

⁵⁸¹ R. C. “ENV y PVN tendrán voz en el Congreso a través de la independentista Pilar Rahola”. *El País*, 14 de juliol de 1993.

⁵⁸² R. C. “Colom ratifica los acuerdos de colaboración con el PVN y ENV”. *El País*, 23 de juliol de 1993.

⁵⁸³ “UPV qualifica la implantació d'ERC al País Valencià d'estratègia publicitària”. *Avui*, 17 de juliol de 1993, p. 11.

⁵⁸⁴ MAYOR, Pere. Carta de Pere Mayor a seccions locals d'ERC. València, 27 de juliol de 1993, p. 1.

El líder de la UPV, Pere Mayor, troba inadequada l'acció política d'ERC al sud: "l'estratègia nacionalista, vista des del País Valencià, i també des de les Illes, tradicionalment passa per bastir forces polítiques en cada territori dels Països Catalans, que puguen anar enllestint accions coordinades, però sempre des de les diferents realitats socials, polítiques i nacionals".⁵⁸⁵ Així, Mayor considera que en lloc de buscar com a interlocutors valencians a ENV o el PVN, des d'ERC han de prioritzar la relació amb el nacionalisme valencià majoritari que encarna la UPV. "El desitjable seria mantenir una relació fluïda entre les direccions d'ambdós partits", expressava el d'Ontinyent.⁵⁸⁶ En poques setmanes, al llarg de l'agost, la seu de la UPV va rebent algunes cartes de suport de militants republicans crítics amb l'estratègia dels independentistes.

L'intercanvi de relacions i contactes entre ERC i les formacions valencianes no finalitza aquí. Aquell mateix juliol de 1993, des de Benaguasil, al Camp de Túria, Esquerra proposa a la UPV, el PVN, Catalunya Lliure i Esquerra Nacionalista Valenciana un pacte per la independència concretat en 10 punts, que van des de la derogació simbòlica del Decret de Nova Planta fins a exigir que les emissions de TVV siguin en la seva totalitat en valencià, passant per la millora del finançament autonòmic, un augment competencial en matèries econòmiques, socials i de seguretat, i per la supressió del peatge a l'autopista A-7, l'actual AP-7. A més, els republicans proposen una "col·laboració dels parlamentaris de les forces polítiques signants" per tal d'enfortir la coordinació institucional entre els diferents territoris de parla catalana.⁵⁸⁷ No cal dir, però, que la proposta no va més enllà de ser una declaració d'intencions i que no s'efectua tal coordinació política. El PVN, que està interessat en apropar posicions amb ERC assumeix, però, que cal ser pragmàtic: "primer guanyem el país i quan siguem sobirans ja decidirem que fem amb la sobirania. Queda molt de temps per a poder parlar d'una realitat de Països Catalans".⁵⁸⁸ De fet, malgrat els diferents intents d'aquell estiu, ni el document de Benaguasil es feu efectiu ni els contactes d'ERC amb els valencians

⁵⁸⁵ *Ibidem*, p. 2.

⁵⁸⁶ *Ibidem*.

⁵⁸⁷ ERC. "Pacte per la independència". Benaguasil, 9 de juliol de 1993.

⁵⁸⁸ MORALES, Joan. "Entrevista a Pepa Chesa. En la construcció del país calen tots els nacionalistes". *El Temps*, 1 de febrer de 1993, p. 24-25.

de Quiles tampoc van acabar fructificant. Des d'ENV, això sí, es van anar apropant al PVN, amb qui van signar finalment un protocol d'unitat d'acció política, tot i que més endavant “discrepàncies tàctiques i contradiccions internes” en van frustrar la relació.⁵⁸⁹

Tot aquest seguit de gestions infructuoses posen en evidència que les relacions territorials dels partits no són sempre senzilles i menys quan cal compatibilitzar interessos divergents de cada una de les formacions que hi prenen part. Això ho constataria novament la periodista i diputada republicana Pilar Rahola quan al Congrés, l'octubre de 1993, vota a favor de la reforma de l'Estatut de les Illes Balears. La posició de Rahola, fruit d'un acord amb les secció illenca d'ERC, és la mateixa que pren, per motius diferents, el grup parlamentari de Convergència i Unió. La reforma és fruit del pacte autonòmic entre el PP i el PSOE i per això les crítiques del PSM i Unió Mallorca són ferotges contra els partits catalans, amb qui d'una manera o d'una altra se sentien vinculats. Els independentistes han d'explicar que tot i no compartir el fons de la qüestió, el seu és un “sí crític”, entenent que Madrid no ha d'alterar allò que s'havia aprovat al Parlament balear, per molt que el contingut no fos del seu agrat.⁵⁹⁰

Tornant al País Valencià, malgrat la dura carta que la UPV envia al juliol criticant les converses valencianes d'ERC, aquella tardor el cap de protocol del 19è Congrés d'ERC, Albert Roig, convida Pere Mayor a la cloenda del congrés republicà que té lloc el 18 i 19 de desembre de 1993 al Palau de Congressos de Barcelona.⁵⁹¹ Al conclave, en què també participen les noves incorporacions del partit provinents de Nacionalistes d'Esquerra, com Jordi Carbonell, ERC aprova una Declaració ideològica que referma els posicionaments nacionals dels republicans.

Tot i que per a la majoria de formacions de l'arc parlamentari valencià, la presència d'ERC al País Valencià era una mera “anècdota”, ja que consideraven que la seva actuació “no tindria més recorregut”,⁵⁹² els components més intransigents del

⁵⁸⁹ PVN. “Ponència política i estratègica”. 3r Congrés del PVN. València, 1997.

⁵⁹⁰ PAYERAS, Miquel. “El vot de la discòrdia”. *El Temps*, 18 d'octubre de 1993, p. 18-19.

⁵⁹¹ ROIG, Albert. Carta d'Albert Roig (ERC) a Pere Mayor (UPV). Barcelona, 17 de novembre de 1993.

⁵⁹² ENGUIX, Salvador. “Los partidos de Valencia rechazan la implantación de ERC en la comunidad”. *La Vanguardia*, 13 de juliol de 1992, p. 13.

blaverisme sí que es fixen en la seva presència i volen que quedi constància que la presència dels independentistes no és del seu agrat. Després de diversos actes d'ERC a Alacant i Alcoi, el 24 de març de 1994, uns joves del Grup d'Acció Valencianista (GAV) i del Grup Vinatea, de signe anticatalanista, intenten rebentar un acte d'Àngel Colom a la societat coral el Micalet, en ple centre de la ciutat de València. Els extremistes causen desperfectes al mobiliari, mentre el republicà exposa les línies mestres per millorar l'educació del país i la importància de la formació juvenil dels futurs professionals.⁵⁹³ La imatge no pot ser més icònica. Colom acaba la seva intervenció recordant l'auge electoral que van tenir els independentistes a les eleccions catalanes de 1992 i anima els assistents: “Això que vàrem aconseguir de fer al Principat, jo voldria que aquí, al País Valencià, la gent independentista d'esquerres, aconseguís de fer exactament el mateix. No serà fàcil”.⁵⁹⁴

Sigui com sigui, l'aparició d'un nou actor polític com ERC al País Valencià, enceta un debat al si del valencianisme polític i, en part, d'una manera més mesurada i sense una implicació tan directa, al conjunt del catalanisme. Què era preferible, des d'un punt de vista estratègic, que hi hagués una sola formació política pel conjunt dels territoris de parla catalana, o que atesa la diversitat històrica de la nació, hi haguessin partits diferents en cadascun dels territoris? Era legítim que una formació independentista catalana volgués activar-se, també, al País Valencià, on ja existia una força que s'esmerçava per representar el fusterianisme polític? O, per contra, per què un partit havia d'abstenir-se de participar activament en un territori, si hi tenia militants i aquests volien fer política? Era legítim demanar als militants d'un partit que deixessin de ser-ho per una aliança de la seva formació amb un altre partit? Les preguntes que podien formular-se eren moltes i, aquestes tindrien, òbviament, respostes oposades, segons qui les formulés. D'arguments, cada espai polític tenia els seus.

Des de la Unitat del Poble Valencià no es veu amb bons ulls l'arribada dels republicans al sud. El secretari general de la UPV, Pere Mayor, sense anar més lluny, afirma amb uns anys de marge que “hi havia el problema que ERC es volia implantar al País Valencià (...) no tenia sentit i podia ser contraproduent. Uns anys després ja n'hem vist

⁵⁹³ VIADDEL, Francesc. “El Miquelet, més que una coral”. *Avui*, 6 de febrer de 1995, p. 20.

⁵⁹⁴ COLOM, Àngel. “L'esquerra nacional davant Europa”. *La Diada*, hivern 1994-1995, p. 10-11.

quin profit n'han tret”,⁵⁹⁵ i sentència que “la presència d’ERC al País Valencià té més a veure amb els seus plantejaments del que és el Principat de Catalunya que no ací”.⁵⁹⁶ En la mateixa línia, el professor de Ciència Política de la Universitat de València, Vicent Franch, un dels coautors de *Document 88*, no s’estava de dir que “Colom hauria de meditar sobre els efectes immediats de la seva estratègia a les terres valencianes; ja que això d’ERC podria ser un baló d’oxigen per al regionalisme d’arrel anticatalanista i servir, contra les alegres previsions del líder d’ERC, justament per tot el contrari del que espera”.⁵⁹⁷ Jaume Renyer recorda que la UPV va pressionar reiteradament des de la creació d’ERC al País Valencià per tal que els de Colom dissolgués els nuclis valencians: “es creà així en el si del partit republicà un estat d’opinió susceptible a cedir a aquestes pressions (...) malgrat tot, la marxa enrere no es produí”.⁵⁹⁸

Si aquesta era la posició d’un nacionalisme valencià que trobava incompreensible l’aparició d’un competidor en l’aspecte nacional, aquells que al País Valencià militaven al partit republicà, també tenien els seus arguments. El president dels independentistes valencians, Valerià Miralles, responia als dubtes que poguessin sorgir: “És la nostra concepció nacional la que ens fa actuar ací”. Així, Miralles feia una diagnosi de la situació del moment i exterioritzava el per què de la implantació d’ERC: “ha arribat un moment des del nacionalisme que hem de plantejar-nos què ens pot fer avançar. I malgrat que la situació i la consciència nacional no està al nivell que voldríem al País Valencià, creiem que ja és oportú treballar per la independència (...) i aquesta lluita l’encapçala ERC”.⁵⁹⁹ En la mateixa direcció, Àngel Molina, membre fundador de la federació valenciana d’ERC, parlava el 1995 del projecte nacional que defensava el seu partit, això és el marc dels Països Catalans, la unitat de la llengua, la senyera de quatre barres, la comarcalització i la defensa de les emissions de TV3. Amb aquesta base

⁵⁹⁵ LABRADO, Víctor. *Un país amb futur...*, p. 78.

⁵⁹⁶ MORALES, Joan. “Entrevista a Pere Mayor. El nacionalisme cultural acabarà en no res si no té traducció política”. *El Temps*, 7 de desembre de 1992, p. 20-21.

⁵⁹⁷ FRANCH, Vicent. “ERC: del èxito a la prudència”. *La Vanguardia*, 24 de juliol de 1992, p. 21.

⁵⁹⁸ RENYER, Jaume. *L’esquerra de la llibertat...*, p. 177.

⁵⁹⁹ MORALES, Joan. “Entrevista a Valerià Miralles. El País Valencià no existeix”. *El Temps*, 15 de març de 1993, p. 22.

ideològica, Molina criticava del valencianisme majoritari que “la UPV no té un projecte distint al de l’estat federal espanyol que propugna Esquerra Unida, i si el té és clandestí, i en la pràctica és com si no el tinguera”.⁶⁰⁰ Així mateix, el republicà Àngel Molina acusava la UPV d’anar esfilagarsant el seu posicionament nacional: “si continuem així, el nacionalisme no passarà de ser autonomisme o pseudofederalisme, i per a això es poden estalviar l’esforç: ja hi tenim els partits espanyols”.⁶⁰¹ Tot i els arguments que podien esgrimir els republicans, pel teòric de la tercera via, Vicent Franch, “els números diran, després, a qui es beneficia, en definitiva, amb aquesta *mise-en-scène*”.⁶⁰²

Tampoc dins d’ERC les posicions eren unànimes. Davant del 20è Congrés Nacional dels republicans, que se celebra el 9 de juliol de 1995 a Manlleu, i on Àngel Colom és reelegit secretari general dels independentistes, la qüestió dels Països Catalans torna a estar damunt de la taula. El fet és que el portaveu parlamentari del partit, Josep-Lluís Carod-Rovira discrepava d’alguns dels punts de la formació, essent especialment crític amb la política que seguia el partit al País Valencià i a les Illes. Així, Carod volia que ERC es replantegés la seva estratègia fora de Catalunya. Carod sabia que els Estatuts de la formació marcaven les pautes d’articulació territorial, i que difícilment podia evitar-se la presència orgànica de militants i seccions locals als diferents territoris de parla catalana. Així i tot, Carod proposa avançar cap a la confluència dels militants valencians i illencs d’ERC amb la UPV i el PSM. L’objectiu? “aconseguir el millor ús possible d’aquesta presència orgànica”.⁶⁰³

Dins del mateix partit, el diputat i exsecretari general de les JERC, Joan Puigcercós, en canvi, ho veu diferent. “Hem fet un partit nacional, l’únic partit nacional que hi ha. Em penso que seria un error i un pas enrere renunciar a la presència d’ERC en aquests territoris. Allà hi ha homes i dones que creuen fermament que hi ha d’haver un partit

⁶⁰⁰ MOLINA, Àngel. “Un referent possible”, A: *Novenes jornades. Projecte nacional, identitat i convivència: El País Valencià*. Elx: Ajuntament d’Elx, 1996, p. 112

⁶⁰¹ *Ibidem*, p. 113.

⁶⁰² FRANCH, Vicent. “ERC: del éxit a la prudència”. *La Vanguardia*, 24 de juliol de 1992, p. 21.

⁶⁰³ MARTÍ, Pere. “Carod-Rovira demanarà que ERC pacti amb el PSM i la UPV”. *El Temps*, 10 de juliol de 1995, p. 41.

nacional, i nosaltres agafem aquest compromís”.⁶⁰⁴ Que Puigcercós estigui plenament convençut de la bondat d’haver construït un partit plenament compromès amb el conjunt dels Països Catalans, però, no vol dir que el de Ripoll no estigui obert a mantenir converses amb altres agents. “És evident que les dinàmiques nacionals al País Valencià, a les Illes i a Catalunya Nord són més lentes i complicades i que requereixen polítiques adequades. Per tant, podem parlar amb les altres forces, tenir-hi tractes i anar plegats en una candidatura”, explicita Puigcercós.⁶⁰⁵

Malgrat les crítiques que es reben, el cert és que la delegació valenciana d’ERC tira endavant amb independència de l’evolució de la UPV, primer amb Valerià Miralles al capdavant i, a partir del congrés de la formació a Alcoi, el febrer de 1996, amb Àngel Molina com a president. Des de les files republicanes constitueixen alguns nuclis locals i presenten candidatures municipals que, amb els anys, els atorgarien diversos regidors.

3.2.5 Les eleccions europees de 1994: Una candidatura conjunta de l’esquerra nacional?

Les divergències estratègiques entre ERC i la UPV al llarg dels darrers anys de la dècada dels vuitanta i els primers de la dècada dels noranta afavoriren, com a reacció, un acostament entre els valencians i Convergència, que no disposava de cap aliança amb formacions valencianes. De fet, la UPV, en la ponència política del seu 5è Congrés, el 1992, ja havia fet una referència positiva explícita a la presidència de Jordi Pujol –i a la lehendakaritza de José Ardanza– en contraposició al govern de Joan Lerma, pel fet que els presidents de Catalunya i el País Basc havien exigit en reiterades ocasions la constitució d’un òrgan consultiu europeu que garantís la presència de les regions a les institucions comunitàries.⁶⁰⁶ A més, Pere Mayor, al capdavant d’UPV, des del 5è Congrés s’expressa en els termes següents: “a partir de l’experiència d’aquests anys jo crec necessari que, a partir d’ara i sense renunciar a res, ens esforcem per obrir el nostre

⁶⁰⁴ VOLTAS, Eduard. “Entrevista a Joan Puigcercós. Colom ha de garantir el canvi”. *El Temps*, 12 d’agost de 1996, p. 30-32.

⁶⁰⁵ *Ibidem*.

⁶⁰⁶ UPV. “Ponència política”. 5è Congrés de la UPV. València, 30 i 31 de maig de 1992.

projecte cap a la majoria de la societat valenciana”, una majoria social que, a Catalunya, on governava amb majoria absoluta, Convergència coneixia bé.⁶⁰⁷

El 12 de juny de 1994 ha de tenir lloc una nova convocatòria electoral, la de les eleccions al Parlament Europeu. A mesura que va aproximant-se aquesta data, de nou, les aliances i les aproximacions entre els partits d'àmbit no estatal van augmentant per poder conferir candidatures que ofereixin a les diferents candidatures la possibilitat de dur la seva veu a les institucions comunitàries.

La Unitat del Poble Valencià és una de les formacions que té un interès especial a desllodrigar la seva situació i teixir una aliança política que els permeti continuar sent presents al Parlament Europeu després del desmembrament de la seva candidatura anterior, l'Esquerra dels Pobles. Tot i que el seu eurodiputat, Juan María Bandrés, el 1992 seria lletrat en representació dels valencians en l'acusació popular del cas Naseiro, sobre presumpte finançament irregular del PP, els vincles entre els integrants de la coalició s'havien anat refredant. Ja el novembre de 1992, en una de les reunions de la mesa de la candidatura per l'Esquerra dels Pobles, el valencianista Josep Lluís Blasco apunta que “a la UPV preocupa el futur de la coalició”, sobretot veient la dinàmica interna d'un grup que s'està evaporant.⁶⁰⁸ A més, al mig de la legislatura europea, a la coalició hi ha cert debat al voltant d'un assumpte tan bàsic com quin ha de ser el seu grup europeu de referència. Ells tradicionalment formaven part del grup de l'Arc-en-Ciel, del que també eren membres Eusko Alkartasuna i ERC, i que aglutinava partits de nacions sense estat. Tot i així, el 1992, els grup De l'Esquerra Unida Europea (GUE), que capitanejava sobretot Luigi Colajanni del Partit Comunista Italià i Antoni Gutiérrez, d'Iniciativa per Catalunya, proposen als perifèrics la seva entrada al grup. Valorats els pros i els contres, la UPV, EE i la resta de components de l'Esquerra dels Pobles refusen la invitació dels comunistes, però certs dubtes interns visualitzen la diversitat interna del grup.⁶⁰⁹

⁶⁰⁷ MAYOR, Pere. “Informe del secretari general”. 5è Congrés d'UPV. València, 30-31 de maig de 1992, p. 8.

⁶⁰⁸ IZQUIERDA DE LOS PUEBLOS. Acta de la reunió de la mesa d'Izquierda de los Pueblos. 23 de novembre de 1992.

⁶⁰⁹ *Ibidem*.

Durant la legislatura europea de 1989 al 1994, els integrants de l'Esquerra dels Pobles ha anat evolucionant en direccions si bé no oposades, sí diferents. Quan a l'horitzó s'albira la data del juny de 1994, els moviments polítics comencen a accelerar-se. D'aquella coalició en la que la UPV havia participat en convocatòries anteriors, el 1987 i el 1989, ja en quedava ben poca cosa. A part de valencians i balears, i els illencs tenien debats interns similars als de la UPV, només s'hi mantenia la Chunta Aragonesista, que continuava el seu lent procés de creixement, i la fugaç Euskal Ezkerra (EuE), escissió d'EE que, havent-se apropiat a EA, s'apagaria poc després. La majoria dels socis de la coalició l'havien anat abandonant,⁶¹⁰ i, és clar, la fusió d'Euskadiko Ezkerra al Partido Socialista de Euskadi (PSE), que passaria a denominar-se PSE-EE, va ser un element determinant que en sentencià el futur. De fet, quan pel sistema de rotació del grup, Vicent Ventura havia de ser eurodiputat l'últim any de la legislatura, els bascos, ja dins dels socialistes, s'hi van negar.⁶¹¹ L'entrada d'EE al PSOE també va suposar la fi del somni de l'ecosocialista Rafel Ribó d'articular una confederació d'esquerres perifèriques al marge dels partits de l'esquerra estatal.

Sense aquesta marca paraigua de l'Esquerra dels Pobles, des de la UPV mantenen reunions amb dirigents d'Esquerra Unida del País Valencià, Els Verds i fins i tot amb el Centro Democrático y Social (CDS) per valorar quins plantejaments poden apropar-los a cada formació, de cara a una hipotètica aliança electoral europea que no es produirà. Al mateix temps, els valencianistes reben una oferta del PSPV per concórrer junts a les eleccions. L'exemple? L'acord entre el PSE i Euskadiko Ezkerra al País Basc. En el cas socialista, però, la proposta és que els candidats de la UPV s'integrin a la llista del PSOE com a independents, cosa que els valencianistes consideren que més que un pacte polític és una OPA hostil.⁶¹²

Enmig d'aquest ball de converses pre-electoral, s'obre una nova via de diàleg entre ERC i la UPV. Àngel Colom havia deixat clar que l'objectiu dels independentistes era

⁶¹⁰ “Ja som davant el repte d'Europa”. *Unitat, premsa política d'UPV*. Febrer-març de 1994, p. 1.

⁶¹¹ LABRADO, Víctor. *Un país amb futur...*, p. 78; HERRERO, Sal.lus. “Juan Mari Bandrés i Vicent Ventura”. *Levante-EMV*, 1 de novembre de 2011. <http://www.levante-emv.com/opinion/2011/11/01/juan-mari-bandres-i-vicent-ventura/852932.html>

⁶¹² AIGÜES, Empar. “UPV ultima con Convergència i Unió una coalición para las elecciones europeas”. *Levante-EMV*, 5 de febrer de 1994.

mantenir la coalició per l'Europa de les Nacions amb Eusko Alkartasuna “perquè funciona i funciona molt bé” i que, en tot cas, es buscava ampliar-la, si era possible. Aquesta ampliació, doncs, podia mirar cap al País Valencià, un territori on la llista de bascos i republicans podia enfortir-se gràcies a l'experiència i els vots que podria aportar-hi la Unitat del Poble Valencià.⁶¹³ Per fer una primera prospecció a l'hipotètic acord i per destensionar la relació entre les dues formacions, el 25 de novembre de 1993 es donen cita a les cases d'Alcanar representants de les direccions nacionals d'ERC i de la UPV i membres destacats de Castelló i de les Terres de l'Ebre. El lloc escollit, el límit fronterer entre Catalunya i el País Valencià, no podia ser més simbòlic. L'ordre del dia és sabut per tothom, posar a consideració la possible incorporació de la UPV a la coalició Europa de les Nacions, que ERC comparteix amb l'EA de Garaikoetxea.⁶¹⁴ Com amb ERC, la UPV també havia intercanviat impressions amb EA, de cara a incorporar-se a la coalició. Els bascos ho veien bé però, lògicament, la decisió depenia de l'acord que els valencianistes poguessin arribar a segellar-se amb els republicans, llimant les discrepàncies que tenien fins al moment.

Les trobada dels nacionalistes valencians amb Àngel Colom i Xavier Bosch a Alcanar, no fructifiquen ja que la presència de militància valenciana del partit republicà és un dels esculls insalvables de les converses. La UPV vol tenir l'exclusivitat del disseny i la definició de la campanya electoral europea d'Oriola a Vinaròs, i, al mateix temps, ERC vol que els seus militants valencians també hi puguin dir la seva, participant en la presa de decisions.⁶¹⁵ Aquesta condició “no tenia sentit i podia ser contraproductiu”, al parer de Pere Mayor, que recorda que en aquella reunió “vaig acabar dient a Colom que aquella iniciativa seua era una frivolidat, que era una jugada seua per quedar bé amb sectors del seu partit”.⁶¹⁶ Pels independentistes, no podien renunciar a actuar en tot l'àmbit nacional català i, en aquest sentit, entenen que la delegació valenciana d'ERC havia de tenir el seu paper en el desenvolupament, a València, de la campanya electoral

⁶¹³ MARTÍ, Pere. “Entrevista a Àngel Colom. CiU ha tocat sostre”. *El Temps*, 12 de juliol de 1993, p. 12-15.

⁶¹⁴ MARTÍ, Pere. “Tots els camins van a Europa”. *El Temps*, 7 de febrer de 1994, p. 27.

⁶¹⁵ MARTÍ, Pere. “Les peripècies de l'Europa de les Nacions”. *El Temps*, 22 de novembre de 1993, p. 25-27.

⁶¹⁶ LABRADO, Víctor. *Un país amb futur...*, p. 78.

europea, encara que el gruix d'aquesta la liderés la UPV. Aquest era un punt crucial, ja que els nacionalistes valencians volien autonomia organitzativa i de discurs.

Al mateix temps, els de Colom entenen que no pot parlar-se només dels comicis europeus sinó que cal arribar a un acord més ampli que pugui abraçar també les eleccions municipals i autonòmiques de 1995, per tal que les dues formacions hi vagin unides. Aquests plantejaments no agraden a la UPV, que prioritza concretar l'acord en les europees i, en tot cas, ja valorar altres convocatòries quan sigui el moment. Si aquesta és la posició dels valencians, els que han de ser la tercera pota del pacte, el PSM, són més flexibles: “nosaltres, vull deixar-ho molt clar, no consideram cap problema la implantació d'ERC a Mallorca ni tampoc hem dit mai que fos il·legítim o que fos un atac contra el PSM”, expressa Mateu Morro.⁶¹⁷ A Alcanar, veient la impossibilitat d'arribar a un acord, Jordi Tàrrega, que hi assisteix en representació de la UPV, etziba a Colom que amb les condicions que els posen els republicans, no oferien cap alternativa als nacionalistes valencians per concórrer als comicis europeus. Àngel Colom, en la distensió de la conversa, els suggereix una possibilitat que sembla remota i ideològicament impossible: que la UPV anés amb Convergència a les europees. Les paraules de Colom resultarien profètiques.⁶¹⁸

Veient l'enquistament de les posicions i les dificultats per sortejar-les, dos dies després de la reunió d'Alcanar, l'Assemblea de País de la UPV rebutja taxativament la proposta dels republicans, amb una resolució dura en la que demana buscar fórmules alternatives per presentar-se a les eleccions europees.⁶¹⁹ Descartant el pacte amb la UPV, ERC acaba concretant la coalició amb els seus tradicionals socis bascos d'Eusko Alkartasuna, on també s'hi sumen Tierra Comunera-Partido Nacionalista Castellano (TC-PNC), amb presència destacada a la zona de Burgos i partidari del reconeixement de Castella com a nacionalitat històrica; i l'Entesa Nacionalista i Ecologista d'Eivissa (ENE), la representant eivissenca de l'esquerra nacional. Amb aquests, també hi és un nou actor polític que s'havia acabat de crear al voltant de la figura de Max Cahner.

⁶¹⁷ PAYERAS, Miquel. “Entrevista a Mateu Morro. L'acord entre CiU, UPV i PSM és històric”. *El Temps*, 4 d'abril de 1994, p. 38-41.

⁶¹⁸ Les negociacions entre ERC i la UPV, des del punt de vista dels valencianistes a UPV. “Ja som davant e repte d'Europa”. *Unitat*, febrer-març de 1994, p. 1.

⁶¹⁹ MARTÍ, Pere. “El triangle europeu”. *El Temps*, 20 de desembre de 1993, p. 26-27.

L'abril de 1994, l'activista cultural i exconseller de la Generalitat, Max Cahner, desencisat amb el plantejament nacional de Convergència Democràtica de Catalunya, presenta Acció Catalana (AC), un nou partit de quadres a favor de l'autodeterminació, que aspira a establir una articulació política dels Països Catalans. "Sóc molt pragmàtic. Tot allò que pugui servir per a fer Països Catalans em sembla bé", expressava Cahner, més acostumat a l'enfortiment de les estructures culturals que a l'abrandada lluita política de partit.⁶²⁰ Tot i aquesta voluntat d'incidir al conjunt de l'àmbit lingüístic, Cahner planteja la seva plataforma política des de Catalunya i és caut en les possibilitats nacionals valencianes: "[el dret a l'autodeterminació del País Valencià] no es pot imposar des d'un partit implantat fonamentalment al Principat".⁶²¹ Amb prop de 340 sol·licituds d'alta -segons la formació- i noms com Joan Maluquer i Antoni Vives, Acció Catalana no descarta, però, endinsar-se en altres territoris de parla catalana. "Tenim uns estatuts que ens permeten la implantació a tota l'àrea catalana. En aquests moments tenim el projecte d'implantar-nos al Principat i d'assumir allò que gent afí que hi hagi en els altres Països Catalans ens aconselli".⁶²²

El partit de Cahner, però, no tindrà una via pròpia electoral ja que tanca un ràpid acord amb ERC per presentar-se conjuntament a les europees. Tres anys després, el 1997, Acció Catalana entra definitivament a les files republicanes. Per Convergència, l'anterior formació de Cahner, Ramon Camp expressa que "la novetat de la campanya electoral per les eleccions europees" no és la presència de Max Cahner en una coalició de la que forma part ERC, sinó en la constatació de que els convergents "han estat capaços d'articular la presència catalanista en una candidatura dels Països Catalans" amb la UPV i el PSM.⁶²³

⁶²⁰ MARTÍ, Pere. "Entrevista a Max Cahner. No he estat mai pujolista". *El Temps*, 2 de maig de 1994, p. 30-31. Per conèixer més detalls d'Acció Catalana, vegeu: CULLA i CLARÀ, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya...*, p. 406-408.

⁶²¹ MARTÍ, Pere. "Entrevista a Max Cahner. No he estat mai pujolista". *El Temps*, 2 de maig de 1994, p. 30-31; SUÑÉ, Ramon. "Cahner presenta su nuevo partido Acció Catalana". *La Vanguardia*, 12 d'abril de 1994, p. 14.

⁶²² MARTÍ, Pere. "Entrevista a Max Cahner. No he estat mai pujolista". *El Temps*, 2 de maig de 1994, p. 30-31.

⁶²³ "CDC ve en la negociación con Cahner pruebas de la debilidad interna de ERC". *La Vanguardia*, 14 d'abril de 1994, p. 13; "Camp: El pacte amb Cahner evidencia carències d'ERC". *Avui*, 14 d'abril de 1994, p. 12.

3.2.6 La UPV, amb Convergència a les europees

Com s'havia acabat concretant l'aliança electoral europea entre CiU, la UPV i el PSM de cara al juny de 1994? El periple no fou senzill. Després de les diverses converses infructuoses que els valencianistes havien dut a terme amb ERC, EA i altres formacions de l'esquerra valenciana i el centre, algunes assemblees comarcals de la UPV, com la de la Ribera Baixa, demanen a la formació que obri negociacions amb Convergència. L'opció de CDC és perfectament viable perquè els dos actors tenen interessos comuns. Des de Convergència, després de quedar-se amb 2 eurodiputats el 1989, pels 3 que havia tingut el 1987, volen novament aconseguir el preuat tercer diputat europeu. Si cinc anys enrere els havien faltat poc més de 12.000 vots per obtenir-lo, obrir la campanya més enllà del Principat els pot oferir un bon benefici.⁶²⁴ Així, la diputada convergent Rosa Bruguera i el secretari general de la Joventut Nacionalista de Catalunya (JNC) Carles Campuzano comencen a barallar la possibilitat que la llista de CDC inclogui alguns independents valencians i balears, encara que l'aparell del partit n'era escèptic. El fet que Jordi Pujol conegués Pere Mayor als Premis Octubre d'un any enrere podia facilitar explorar aquesta via. La direcció d'UPV, de fet, a principis de 1993 ja s'havia desplaçat a Barcelona per reunir-se amb el President de la Generalitat de Catalunya, tot i que en aquell moment encara no es planteja aquesta possibilitat electoral.⁶²⁵

A primers de 1994 ja surten informacions que apunten que la UPV està negociant amb CDC la seva incorporació a la llista per a les eleccions europees. “Pensàvem que hi havia poques possibilitats d'entrar en contacte amb CiU i la sorpresa ha estat la receptivitat de Convergència. La seva proposta ha estat respectuosa, molt clarificadora, i amb enormes avantatges per a nosaltres”, expressa Pere Mayor, secretari general de la

⁶²⁴ A les eleccions europees de 1994 la suma d'aliats de fora de Catalunya és per a Convergència un mal menor. Com detalla l'aleshores membre del Comitè Executiu Nacional de CDC Jaume Ciurana a la revista de pensament de la formació, la voluntat de Convergència seria que Catalunya fos una circumscripció electoral diferenciada de la del conjunt de l'estat. Davant les possibles crítiques que l'existència de 17 circumscripcions -una per cada comunitat autònoma- podrien despertar, Ciurana també apuntava la possibilitat que en fossin menys, 4 o 5, i que aquestes “agrupessin comunitats autònomes que mantinguessin entre elles una certa homogeneïtat per qüestions històriques, econòmiques, culturals, etc.”. CIURANA, Jaume. “Els sistemes electorals al Parlament Europeu”. *Quinze*, maig de 1994, p. 29-31.

⁶²⁵ MARTÍ, Pere. “El triangle europeu”. *El Temps*, 20 de desembre de 1993, p. 26-27.

UPV.⁶²⁶ El PSM, després d'unes reunions infructuoses amb ERC per arribar a un acord electoral per les europees, es troba en la mateixa situació que la UPV i també aposta per obrir negociacions amb CDC.

No tots els integrants de la coalició de Convergència i Unió hi estan d'acord. Per boca del vicepresident d'Unió Democràtica de Catalunya, Domènec Sesmió, els democratacristians expressen la seva poca predisposició a acceptar un pacte d'aquestes característiques després que ells haguessin proposat un acord europeu amb el Partit Nacionalista Basc. Pel líder d'Unió, Josep Antoni Duran i Lleida, el seu partit no té cap pacte amb el PSM ni amb la UPV i tampoc té previst tenir-lo en el futur. Duran i Lleida és taxatiu a l'afirmar que no veu cap justificació per fer-ho, tenint en compte la distància ideològica que existeix entre els democristians i el PSM, molt més d'esquerres, i en menor mesura amb la UPV.⁶²⁷

Així, el gener i el febrer de 1994, mentre Miquel Roca conversa amb Pere Mayor, de la UPV, i Mateu Morro, del PSM, Unió obre converses amb la líder d'Unió Mallorquina (UM) Maria Antònia Munar, que sempre s'havia sentit atreta pel model de CiU. "Els nostres contactes són amb CiU, PNB i Coalició Canària", afirma Munar, després d'uns anys en què UM forma part, com Unió Valenciana, de la Federació de Partits Regionalistes (FPR).⁶²⁸ Pocs dies després, el mateix Duran i Lleida, imparteix una conferència a les Illes per invitació d'Unió Mallorquina.⁶²⁹ Veient la tebior dels seus socis democristians de coalició, el jove diputat convergent Carles Campuzano, que aquell any deixarà la secretaria general de la JNC per passar a presidir-la, reconeix que seria un error històric frustrar un pacte amb PSM i la UPV. En aquells mateixos dies de declaracions i contradecaracions, el 12 de febrer, el diputat convergent Joan Sabanza, alcalde de Mora la Nova, i Sebastià Serra, diputat del PSM, participen en unes jornades

⁶²⁶ GRAU, Anna; MARCO, Empar. "Els nacionalistes balears i valencians negocien la seva incorporació a la llista europea de CiU". *Avui*, 9 de febrer de 1994.

⁶²⁷ VENTURA, Xavier. "Sin acuerdo en CiU para ampliar la coalición europea". *La Vanguardia*, 15 de febrer de 1994, p. 12.

⁶²⁸ PAYERAS, Miquel. "Entrevista a Maria Antònia Munar. Els nostres contactes són amb CiU, PNB i la Coalició Canària". *El Temps*, 20 de setembre de 1993, p. 24-25.

⁶²⁹ GRAU, Anna; MARCO, Empar. "Els nacionalistes balears i valencians negocien la seva incorporació a la llista europea de CiU". *Avui*, 9 de febrer de 1994.

municipals de la UPV, encapçalades per Pere Mayor. Allà, Sabanza i Serra van manifestar que “no s’han de magnificar les coses” si al final no s’arriba a un acord de coalició, però el cert és que les tres formacions volen que el pacte tingui lloc.⁶³⁰

Des de les files d’UDC, que no volen que ningú pugui utilitzar les sigles de CiU fora de Catalunya, s’ofereix “l’alternativa de la presència individual” de representants de valencians i illencs a la llista de CiU, però sense concretar cap coalició, perquè Unió “no té cap pacte amb el PSM i UPV, ni el tindrà”.⁶³¹ El dirigent de Convergència Pere Esteve intenta que la sang no arribi al riu, i expressa que l’acostament al PSM i la UPV no és en cap cas “una esmena o una alternativa al pacte de coalició amb Unió”.⁶³²

Així les coses, i malgrat aquest debat dialèctic als mitjans de comunicació, el 3 de març, dinen a Barcelona representants dels tres partits per arribar a una primera entesa. Són Miquel Roca i Ramon Camp de CDC, Pere Mayor i Josep Lluís Blasco de la UPV i Mateu Morro i Pere Sampol del PSM.⁶³³ Les relacions de Roca amb el País Valencià i amb les Illes Balears no són noves. Ja durant l’Operació Reformista, Roca havia fet reunions i actes als dos territoris i també, més recentment, el 1992, havia participat en jornades de la Fundació Acta, on havia defensat la necessitat d’enfortir les relacions institucionals entre els diferents territoris i on va afirmar que, basant-se en el respecte mutu, “no ens podem permetre el luxe d’oblidar-nos els uns als altres”.⁶³⁴ Roca, a més, recorda que en aquesta aliança que s’està forjant, Convergència no fa una aposta d’afinitat ideològica, sinó que fa una aposta d’afinitat “respecte al que ha de ser Europa”, una Europa on “el fet català hi sigui present”.⁶³⁵

⁶³⁰ MARCO, Empar. “Dirigents de CiU, UPV, i PSM, defensen una participació conjunta a les eleccions europees”. *Avui*, 13 de febrer de 1994, p. 13.

⁶³¹ “UDC cree que CDC le causa incomodidad en las europees”. *La Vanguardia*, 7 de març de 1994, p. 9.

⁶³² GRAU, Anna. “Duran accepta incorporacions de PSM i UPV sempre que no s’alteri el pacte europeu de CiU”. *Avui*, 22 de febrer de 1994, p. 12.

⁶³³ GRAU, Anna. “Roca enllesteix un acord de base per a la incorporació del PSM i la UPV a la llista europea de CiU”. *Avui*, 4 de març de 1994, p. 11.

⁶³⁴ MARTÍ, Pere. “Illes oblidades, illes respectades...”. *El Temps*, 22 de juny de 1992, p. 27.

⁶³⁵ MARTÍ, Pere, VOLTAS, Eduard. “Entrevista a Miquel Roca. Els governadors civils cauran com fruita madura”. *El Temps*, 14 de març de 1994, p. 22-25.

El preacord entre la UPV i CDC concreta que la Unitat del Poble Valencià tindria el número 4 de la llista –que podria incorporar-se al grup europeu que triessin els valencians– i un assessor al Parlament Europeu, una fórmula que es veu bé des del consell polític dels valencians. A més, l’acord reconeix que la UPV, en paraules de Mayor, “era l’única opció realment nacionalista” del País Valencià. Aquesta explicitació és important per la UPV atès que en aquell moment també la Unió Valenciana de Lizondo s’autodefineix com a nacionalista.⁶³⁶ De fet, Unió Valenciana, després d’intentar un pacte electoral amb Convergència, que aquesta havia refusat, arriba a un acord amb el PNB per presentar-se junts a les eleccions en una candidatura, on s’hi suma també, a falta d’alternatives, Unió Mallorquina. Aquest acord crea cert malestar dins del nacionalisme valencià. “Com podia el PNB pactar amb Unió Valenciana?” es preguntaven quadres de la UPV, que es plantejaven què haurien dit els jetzales si els valencianistes haguessin pactat amb Unidad Alavesa.

El 14 de març, després de setmanes de declaracions i contradecaracions, es reuneix el comitè d’enllaç de CiU per abordar la situació dels acords electorals per a les europees. Per part de Convergència hi prenen part Jordi Pujol, Miquel Roca, Ramon Camp, Macià Alavedra, Josep Maria Cullell i Joaquim Molins. Per part d’Unió, Ignasi Farreres, Ferran Pont, Vicenç Gavalda i Joaquim Carreras Martí.⁶³⁷ Les posicions d’ambdues formacions no deixen lloc a dubte, Convergència vol un pacte amb la UPV i el PSM, i Unió no vol aquest acord. La insistència convergent, però, aconsegueix que Unió s’avingui a replantejar-se el veto. En absència de Josep Antoni Duran i Lleida, encara es tarda uns dies més a ratificar l’acord, que finalment se subscriu al comitè de govern d’UDC del dia 21 de març. Duran afirma, però, que Unió no participarà en cap acte electoral a València i Balears, ni creu “que tampoc hagin de fer-ho els de Convergència”.⁶³⁸ Per tant, després de tanta estira i arronsa accedeix a compartir llista amb la UPV i el PSM, però no els pensa donar suport públic anant als seus actes de campanya.

⁶³⁶ AIGÜES, Empar. “Mayor: La oferta de Roca y CiU reconoce a UPV como la única opción nacionalista”. *Levante-EMV*, 6 de febrer de 1994, p. 19

⁶³⁷ VENTURA, Xavier. “CDC està molesta con UDC por dilatar el acuerdo de las europees”. *La Vanguardia*, 15 de març de 1994, p. 15.

⁶³⁸ VENTURA, Xavier. “Unió acepta que CiU se amplíe en las europees para evitar tensiones con CDC”. *La Vanguardia*, 22 de març de 1994, p. 13.

Abans d'acabar el mes de març, el dia 30, se celebra una nova reunió a Barcelona, on hi participen Miquel Roca, Ramon Camp i Pere Esteve (CDC), Mateu Morro i Pere Sampol (PSM) i Josep Lluís Blasco i Pere Mayor (UPV), on formalitzen l'acord. A més, i contra el criteri d'Unió, decideixen que la UPV i el PSM seran presents als actes centrals de campanya de CiU al Principat i que CDC farà campanya al País Valencià i a les Illes Balears, participant als actes que organitzin els seus aliats.⁶³⁹ Tot i així, queda clar que, com deia Miquel Roca, “no és la intenció de CiU actuar políticament a València o a les Balears, ja que això és competència d'UPV i el PSM respectivament”.⁶⁴⁰ A preguntes dels periodistes, Jordi Pujol afirma que l'acord “es limitaria només a aquests comicis, en cap altra elecció és possible”, i admet que el pacte respon sobretot al desig de ser sensibles a la voluntat del PSM i UPV de mantenir els nostres llaços culturals, “però sense cap contingut polític”.⁶⁴¹ Després de les dures negociacions, doncs, la llista de Convergència i Unió encapçalada per Carles Gasòliba, Concepció Ferrer i Joan Vallvé, és conjunta amb la UPV i el PSM, que tenen el quart – Enric Morera, pels valencians– i el cinquè lloc –Pere Sampol, pels illencs. Entre d'altres, a la llista que tanca simbòlicament Miquel Roca i Junyent, hi trobem els sociolingüistes Isidor Marí, d'Eivissa, i Vicent Pitarch, de Castelló de la Plana.

Just en aquelles dates, l'11, el 12 i el 13 de març de 1994 tenen lloc a Mallorca una nova edició de les Jornades sobre el nacionalisme català a la fi del segle XX, on es reflexiona en profunditat al voltant dels plantejaments teòrics i la viabilitat pràctica dels Països Catalans. Josep-Lluís Carod-Rovira, un dels seus participants, aprofita per constatar un aspecte que considera crucial en un moment com aquell: “Els Països Catalans no són un objectiu prioritari de cap partit polític amb poder real a casa nostra i la dinàmica unitària

⁶³⁹ “CiU formaliza el pacto con PSM i UPV para las europeas”. *La Vanguardia*, 31 de març de 1994, p. 11; GRAU, Anna. “Dirigents de CDC faran campanya europea al País Valencià i les Illes”. *Avui*, 31 de març/ 1 d'abril de 1994, p. 11.

⁶⁴⁰ PONS, Josep. “Roca afirma que Ruvio ha lesionat la credibilitat de tot el sistema financer espanyol”. *Avui*, 16 d'abril de 1994, p. 13.

⁶⁴¹ GISBERT, Josep. “El apoyo a la actitud sobre la UE”. *La Vanguardia*, 29 de març de 1994, p. 14.

no ha pres ni un segon de son a la Generalitat de dalt, a la de baix o a la que no se'n diu".⁶⁴²

Contradient els desitjos d'Unió, el 13 d'abril, Miquel Roca, que segueix les recomanacions del convergent vilanoví Ramon Juncosa, intervé a l'acte de presentació de la candidatura a València, acompanyat de Pere Mayor i amb Sebastià Serra, del PSM, també com a convidat.⁶⁴³ Quan Roca visita la seu de la UPV, a l'entrada de la qual hi ha un cartell de la campanya contra l'OTAN del referèndum de 1986, el dirigent de Convergència constata que no en tots els aspectes els dos partits estan d'acord, per bé que ara els uneix el mateix interès polític. Uns dies més tard, el mateix Pere Mayor i el mallorquí Pere Sampol participen a la presentació de la coalició a Barcelona, rebent nombrosos aplaudiments, tot i que, com remarquen les cròniques periodístiques, "curiosament Duran Lleida va ignorar a valencians i mallorquins en el seu [parlament]".⁶⁴⁴ I aquests no són els únics actes conjunts. Abans d'acabar el mes de maig, Miquel Roca es desplaça fins a Gandia i Dènia per enfortir el missatge de la seva candidatura. Un miler de persones s'apleguen a les jornades polítiques celebrades a Dènia, on al Castell té lloc un dinar on comparteix taula amb Pere Mayor.⁶⁴⁵ Roca visita a principis de juny diverses poblacions valencianes i, entre d'altres, es troba amb empresaris alacantins a Ontinyent. L'advocat barceloní hi defensa que cal coordinar "l'arc mediterrani, l'eix econòmic més important de l'estat espanyol".⁶⁴⁶ Els actes valencians de CDC són exitosos i això enforteix el clima de coordinació entre els partits i Convergència. El cap de llista convergent Carles Gasòliba afirma que als mítings als quals havia assisteix, al País Valencià i a les Illes, hi veu "dos partits nacionalistes molt

⁶⁴² MARTÍ, Pere. "La incòmoda viabilitat dels Països Catalans". *El Temps*, 28 de març de 1994, p. 32-34; CAROD-ROVIRA, Josep-Lluís. *Tornar amb la gent*. Barcelona: Columna, 1997, p. 80.

⁶⁴³ COLOMINES, Agustí. "L'impossible grup parlamentari catalano-valencià". *El Nacional*, 8 d'agost de 2016. https://www.elnacional.cat/ca/opinio/impossible-grup-parlamentari-catalano-valencia_107436_102.html

⁶⁴⁴ VENTURA, Xavier. "Pujol planteja las europeas como un refrendo que avale la política de CiU". *La Vanguardia*, 25 d'abril de 1994, p. 13.

⁶⁴⁵ MARCO, Empar. "Roca assegura que el govern central ha aconseguit pal·liar la crisi gràcies a l'ajut de CiU". *Avui*, 30 de maig de 1994, p. 8.

⁶⁴⁶ VENTURA, Xavier. "Roca pide que e castigue a PSOE i PP". *La Vanguardia*, 10 de juny de 1994, p. 15.

sòlids, amb una gran capacitat de presència en la seva societat”. A més, Gasòliba considera que la relació amb ells és excel·lent: “he trobat una recepció molt positiva i hi ha molts sectors diversos interessants en aquest projecte”.⁶⁴⁷ Durant la campanya, a més, els secretaris generals de la Joventut Nacionalista de Catalunya, Carles Campuzano, dels Joves d’UPV, Ferran Puchades i dels Joves d’Esquerra Nacional (JEN), Magí Moranta, es mostren satisfets de l’acord i organitzen actes de campanya conjunts on, però, no hi participa Unió de Joves, les joventuts dels democristians.⁶⁴⁸ No tot són mostres de suport, però. Els adversaris històrics de CiU, el socialistes, no tarden a criticar l’acord per boca del seu responsable de campanya, Josep Maria Sala, que s’enorgulleix d’una suposada falta de referents polítics de CiU a Europa.⁶⁴⁹

Al míting final de la coalició, el 10 de juny al Palau Blaugrana, davant unes 6.000 persones, Pere Major i Sebastià Serra també hi participa al costat de Jordi Pujol, Josep Antoni Duran i Lleida i Miquel Roca, així com dels tres primers noms de la llista: Carles Gasòliba, Concepció Ferrer i Joan Vallvé.⁶⁵⁰ Les cançons de la mallorquina Maria del Mar Bonet, ajuden a construir un clima d’entesa entre territoris compartits. Un manifest valencià de suport de la candidatura aplega, entre d’altres, l’exrector de la Universitat de València, Ramon Lapiedra; el gramàtic Enric Valor i el jurista de Sagunt Alfons López Tena. També el filòleg Abelard Saragossà; l’exdirigent d’UPV, ara al Partit Valencià Nacionalista, i excandidata valenciana a les llistes d’ERC a les europees del 89, Paca Sevilla; l’històric activista Enric Tàrrega; el físic Vicent Martínez Sancho; el líder de l’antic Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV), Francesc de Paula Burguera; i el periodista i fundador del Partit Socialista Valencià (PSV), Vicent Ventura.

⁶⁴⁷ MARTÍ, Pere. “Entrevista a Carles Gasòliba. Els estats distorsionen el funcionament de la Unió Europea”. *El Temps*, 30 de maig de 1994, p. 30-31.

⁶⁴⁸ MARTÍ, Pere, PAYERAS, Miquel. “UDC restringeix la participació d’UPV i PSM”. *El Temps*, 13 de juny de 1994, p. 28-29; MARTÍN, Josep Lluís. *Història de la Joventut Nacionalista de Catalunya (1980-2003)*. (Tesi doctoral). Bellaterra: UAB, 2011, p. 217-218.

⁶⁴⁹ “El PSC espera obtenir un millón de votos en los comicios europeos”. *La Vanguardia*, 4 d’abril de 1994, p. 11.

⁶⁵⁰ VENTURA, Xavier. “Pujol apel·la al deber patriótico de votar por el autogobierno de Cataluña”. *La Vanguardia*, 11 de juny de 1994, p. 13; GRAU, Anna. “Pujol afirma que la política de CiU és l’única que pot fer Catalunya políticament lliure”. *Avui*, 11 de juny de 1994, p. 9.

Per un dels signants del manifest de suport i candidat castellonenc als comicis, Vicent Pitarch, la llista electoral “constitueix una fita històrica al si de la catalanitat”, i amb aquesta, la UPV “recupera prestigi social, neutralitza tot un llast de prejudicis ambientals que li atribueixen una fisonomia política de radicalismes extemporanis, i en definitiva, comença a abandonar la vella imatge de partit amb vocació extraparlamentària”. Pitarch no dubta en qualificar aquest acord d’UPV per a les europees com “una inflexió considerable en la seua trajectòria política”.⁶⁵¹ Del mateix parer és el dirigent de la UPV Enric Morera, que, en una entrevista, es reconeix partidari que la Unitat del Poble Valencià intensifiqui els seus vincles amb el partit de Jordi Pujol: “el nostre acord amb CiU ha suposat una gran il·lusió i unes grans dosis de vitalitat per al nacionalisme valencià (...) tenim moltes coses en comú”.⁶⁵²

Si els valencianistes podien beneficiar-se d’una imatge centrada i institucional que hom associava a Convergència, des del CDC també estaven convençuts de treure rèdit de l’acord. Per Miquel Roca “no solament es tracta de veure que aportem nosaltres als nacionalistes valencians sinó, també, que poden aportar-nos els nacionalistes valencians a nosaltres”.⁶⁵³ A més, el jurista, deixa clar que “sigui quin sigui el resultat, seguirem treballant junts amb la UPV”.⁶⁵⁴ “No és un punt d’arribada sinó de sortida” afirma Roca, després que Enric Morera es mostri optimista per les col·laboracions futures.⁶⁵⁵ D’aquesta manera, el cap de llista Carles Gasòliba, durant el seu mandat europeu, està convençut de treballar per “enfortir i consolidar aquesta coalició, que té un sentit d’identitat pròpia (...) i això ens dona una gran coherència interna”. Gasòliba, definia aquesta coalició com la “catalano-balear-valenciana”.⁶⁵⁶

⁶⁵¹ PITARCH, Vicent. “Una experiència engrescadora”. *Mediterráneo*, 20 de maig de 1994, p. 6.

⁶⁵² ERRAZU, Álvaro. “Morera (UPV): CiU apoya una acción de gobierno que beneficia a los valencianos”. *Levante-EMV*, 1994.

⁶⁵³ ALIAGA, Xavier. “Miquel Roca: Volem fer per a Xàtiva el mateix que per a altres ciutats en crisi”. *Notícia-7*, 4 de juny de 1994.

⁶⁵⁴ ERRAZU, Álvaro. “Miquel Roca: Sigui quin sigui el resultat, seguirem treballant junts amb la UPV”. *Levante-EMV*, 11 de juny de 1994, p. 26.

⁶⁵⁵ MARCO, Empar; PONS, Josep. “Els nacionalistes valencians i balears proposen mantenir la col·laboració política amb CiU”. *Avui*, 13 de juny de 1994, p. 11.

⁶⁵⁶ “Europa no ens resoldrà els problemes d’estat”. *El Temps*, 13 de març de 2001, p. 34-35.

Tot aquest seguit de bones intencions i de col·laboracions futures, no deixa de xocar, però, amb la tradició ideològica de cadascun dels partits que integren la coalició. La UPV havia passat, de 1989 a 1994, de presentar-se al Parlament Europeu amb l'Esquerra dels Pobles, una coordinadora de partits clarament d'esquerres dels diversos territoris de l'estat encapçalada per Euskadiko Ezkerra, a fer-ho amb una coalició governamental, a cavall entre el centre-esquerra i el centre-dreta, amb components liberals, conservadors i democratacristians.

En aquesta mateixa línia argumental, hom apunta que no deixa de ser paradoxal que sense renunciar al seu ideari d'esquerres, la UPV i el PSM comparteixin candidatura amb CDC i també amb Unió Democràtica, amb qui encara els separa una distància ideològica més gran. Durant la campanya, Pere Mayor respon les crítiques formulades des d'Eusko Alkartasuna per un acord, el de la UPV amb CiU, que els bascos consideren “contranatura” pel fet de sumar esquerres i dretes en una mateixa llista. La resposta de Mayor no es fa esperar i, amb la seva contundència habitual, es pregunta si és el partit de Garaikoetxea més d'esquerres que CiU “¿és més d'esquerres que el seu antic partit, el PNB? ¿té ERC una posició més nítida que la nostra pel que fa al compromís amb els valors de l'esquerra? Haurà de permetre'm que ho dubte”, etziba Mayor, conscient que les aliances com la seva podia generar dubtes en una part del seu electora natural.⁶⁵⁷

El ball de sigles i de suports durant els mesos previs a les eleccions europees no s'havia circumscrit a la UPV i CiU. Una altra de les formacions que rep propostes electorals és el Partit Valencià Nacionalista (PVN) de Pepa Chesa. D'una banda, el secretari general d'ERC, Àngel Colom, els ofereix integrar-se a la seva candidatura amb els bascos d'EA. D'altra banda, els arriba oferta dels seus antics companys de la UPV de sumar-se a la candidatura que comparteixen amb CiU.⁶⁵⁸ Per decidir-ho, el PVN, convoca una assemblea extraordinària amb la intenció de valorar les condicions de la seva participació a les europees. La tarda del dissabte 16 d'abril de 1994, a Oliva, a la Safor, l'assemblea veu positivament la candidatura de CiU i la UPV, però davant de les condicions específiques que els demanen des de la UPV –l'abandonament d'un projecte

⁶⁵⁷ MAYOR, Pere “Declaracions”. Comunicat de premsa de la UPV. València, 1994.

⁶⁵⁸ UPV. “UPV invita al PVN a participar a les europees i a que abandone la convergència valenciana”. Comunicat de premsa de la UPV. València, 30 de març de 1994.

futur de coordinació amb altres forces valencianes—, refusen incorporar-s’hi i decideixen no recomanar el vot a cap llista. Tot i aquest acord, si que alguns membres de la direcció donen suport explícit, a títol personal, a la candidatura de Convergència. És el cas de Paca Sevilla.⁶⁵⁹

El 12 de juny de 1994, el Partit Popular guanya les eleccions europees a l’estat, per davant d’un PSOE que queda en segona posició, a molta distància de la tercera llista, la d’Izquierda Unida i Iniciativa per Catalunya. Amb més de 860.000 vots, la candidatura de Convergència i Unió obté, com desitjava, tres eurodiputats, i la UPV, un tècnic a Brussel·les, així com la possibilitat de portar temes valencians a Europa. La candidatura del PNB aconsegueix dos eurodiputats, un per als bascos i un altre per a Coalició Canària. Ni el CDS ni Herri Batasuna assoleixen en aquesta ocasió el passaport europeu, com tampoc el té el polèmic empresari Ruiz Mateos. L’augment de participació en aquests comicis respecte els anteriors de 1987 i 1989 encareix el cost d’obtenció dels escons. En el cas dels republicans, que havien incorporat Acció Catalana, el 1994 perden la seva representació europea per un marge estret de vots. De fet, amb els més de 35.000 vots que aconsegueix la UPV al País Valencià —per 2.500 dels republicans al sud—, els de Colom haurien obtingut el preuat diputat europeu.

Els valencianistes, que a través de Gasòliba, Ferrer, Vallvé, i el seu tècnic, obtenen presència al Parlament Europeu, ja pensen en un altre flanc, el de Madrid. Així, just després de la convocatòria electoral europea, la UPV es proposa intensificar el treball polític a través del grup parlamentari de CiU al Congrés de diputats, on la formació valenciana no hi té cap escó. Davant d’aquesta possibilitat, a la qual els convergents no es tanquen, Roca es mostra a favor “d’una relació amable i respectuosa a l’hora d’estudiar propostes que puguin formular en l’àmbit estatal”.⁶⁶⁰ Des de CiU, però, si que matisen, en paraules del mateix Roca, que no volen generar una expectativa falsa, ja que la coalició europea no significa “que haguem d’interferir en les nostres pròpies accions dins de la política a Espanya”.⁶⁶¹ En resum, des de CDC veuen bé el pacte com

⁶⁵⁹ MARTÍ, Joan Carles. “El PVN decidí no concurrir a las europeas ante la division del nacionalismo valenciano”. *Levante-EMV*, 18 d’abril de 1994, p. 27.

⁶⁶⁰ MARCO, Empar. “Roca diu que només la coalició CiU-UPV-PSM té coherència catalana”. *Avui*, 14 d’abril de 1994, p. 12.

⁶⁶¹ ENGUIX, Salvador. “Roca alerta contra el riesgo de italianización”. *La Vanguardia*, 14 d’abril de 1994, p. 12.

una manera de sumar sensibilitats, i estan oberts a ampliar la col·laboració al Congrés, sense que això interfereixi a les negociacions habituals del grup català a Madrid.

La valoració electoral de l'Assemblea de País de la UPV no pot ser més positiva, tot i que els valencianistes, en resultats estrictes, han baixat en sufragis al País Valencià respecte les europees de 1989 quan anaren amb Euskadiko Ezkerra. Alguns articulistes expressen que els valencians són “el gran perdedor” de la nit electoral europea,⁶⁶² i que “CiU ha usat la UPV com qui gasta un mocador de paper”, en paraules del controvertit Carles Recio.⁶⁶³ Pels valencianistes, en canvi, la coalició amb CiU i el PSM “ha estat la més útil, la de major coherència nacionalista (...) i la que ha obtingut el millor resultat electoral” si es té en compte la circumscripció única estatal.⁶⁶⁴ Els mallorquinistes també estan exultants: “El PSM pot arribar a sectors majoritaris de la societat. Amb aquesta coalició hem ofert aquesta imatge”, destaca el seu dirigent, Pere Sampol.⁶⁶⁵ Pel biògraf de la formació mallorquinista, Antoni Marimon, “aquest pacte tingué una gran importància, ja que suposava un element més en el procés de moderació del PSM i un reconeixement explícit del seu paper com a interlocutor de Mallorca amb el nacionalisme català majoritari”.⁶⁶⁶

Tot i la satisfacció mostrada, Pere Mayor és conscient dels limitats sufragis valencians recollits, malgrat les expectatives generades. Per a ell, els resultats demostren “que el treball polític s’ha de fer dins del País Valencià i que, malgrat anar amb polítics de prestigi, l’electorat no regala res”.⁶⁶⁷ Sigui com sigui, per Mayor, el pacte valia la pena encara que fos només per l’assessor que tindrà la UPV a Brussel·les i el compromís de Gasoliba i els altres eurodiputats de traslladar a l’eurocambra les propostes dels valencianistes.

⁶⁶² ENGUIX, Salvador. “El PSOE admite que el PP puede ganar las autonómicas valencianas”. *La Vanguardia*, 14 de juny de 1994, p. 29.

⁶⁶³ RECIO, Carles. “El valencianisme en la cruïlla”, *Levante-EMV*, 20 de juliol de 1994.

⁶⁶⁴ UPV. “Proposta d’anàlisi eleccions al Parlament Europeu. Esborrany”. València, 18 de juny de 1994, p. 1.

⁶⁶⁵ MARTÍ, Pere. “Entrevista a Pere Sampol. Convergència també s’ha compromès amb l’electorat de les Illes”. *El Temps*, 27 de juny de 1994, p. 28-29.

⁶⁶⁶ MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia...*, p. 113.

⁶⁶⁷ MARTÍ, Pere. “CiU, victòria amb força”. *El Temps*, 20 de juny de 1994, p. 12.

La bona entesa entre CiU, la UPV i el PSM no fa desistir però, als republicans de la possibilitat d'arribar a acord futurs amb valencians i illencs. Pilar Rahola, no descarta aquesta possibilitat. “Tinc l’esperança, fruit de la lògica política, que en un futur ens entendrem. Tots hem de fer autocrítica” expressa la periodista i número dos d’ERC. Malgrat aquesta declaració d’intencions, quan hom anava més enllà i es preguntava si això volia dir acceptar, com demanaven des de la UPV, que ERC no tingui una secció valenciana, se n’adonava que les relacions no serien fàcils de reconduir. “Podem revisar-ho tot menys, òbviament, el dret que té un partit nacionalista d’implantar-se a tot el marc nacional” explicitava Pilar Rahola.⁶⁶⁸

3.2.7 UPV-CDC, un pacte amb continuïtat

De vegades, com hem vist amb el cas de la UPV i Esquerra Unida del País Valencià (EUPV), les aliances amb altres formacions generen discrepàncies internes, sobretot quan es tracta de coalicions electorals per a eleccions municipals i autonòmiques. En aquestes situacions, el partit no pot desplegar tot el seu ideari, ha de cooperar amb un passat i probablement futur competidor i, també, ha de negociar-hi les quotes de cada partit a les llistes electorals i futurs assessors i càrrecs. És curiós, però, que aquests debats interns també tinguin lloc en unes eleccions europees, on, com s’ha detallat, el ball de combinacions entre uns partits i altres és extraordinari, a la recerca d’un acord pragmàtic que garanteixi l’obtenció de resultats tangibles. Si el 1994, el pacte europeu d’Unió Valenciana amb el PNB i Unió Mallorquina va saldar-se amb un descens electoral marcat dels de Lizondo –tot i que caldria valorar-ne les diverses causes–, també el pacte de la UPV amb CiU va deixar empremta. “Amb CiU compartim una mateixa visió d’Europa” expressen els valencians, que cinc anys endarrere s’havien presentat amb una suma d’esquerres territorials.⁶⁶⁹

Setmanes abans dels comicis europeus, Pere Mayor havia fet una gira per les seccions locals del partit per explicar els motius de l’acord de la UPV amb CDC, garantir que la militància n’entengués els motius i que els seus quadres tinguessin arguments per

⁶⁶⁸ MARTÍ, Pere. “Entrevista a Pilar Rahola”. *El Temps*, 4 de juliol de 1994, p. 36-39.

⁶⁶⁹ UPV. “Proposta d’anàlisi eleccions al Parlament Europeu. Esborrany”. València, 18 de juny de 1994, p. 5.

defensar-lo. Tot i així, l'Esquerra i País que comandava Vicent Àlvarez, un sector de la formació, reduït en nombre però amb noms destacats, mostraria públicament les seves reticències al pacte, per considerar que atempta contra les vindicacions esquerranes del valencianisme.⁶⁷⁰ “La direcció nacionalista ha dilapidat l'esperit fundacional del partit a l'aliar-se amb una força nacionalista conservadora com CiU”, expressa Vicent Àlvarez.⁶⁷¹ La seva crítica de que “el programa d'UPV era calcat al de CiU” s'agreuja després dels comicis, fins al punt que una de les seves veus destacades, Ernest Garcia, fa una petició de dimissió dels òrgans directius del partit, ja que no està d'acord amb “la dretanització programàtica i del missatge”.⁶⁷² Poc després, intuïnt que l'acord amb CDC té vocació de continuïtat, decideixen escindir-se del partit valencianista, juntament amb una vintena de militants, tot apropant-se a Esquerra Unida. Per a ells, amb el pacte “s'obre un camí de col·laboració amb CiU”, que ells no poden admetre i l'acord, a més, intueixen que no serà decoratiu, sinó que “la UPV s'ha presentat anant de la seua mà a tots els llocs”.⁶⁷³ El mateix havia succeït al si del PSM, on “s'inicià un important debat en el Partit, ja que els sectors més ecologistes i esquerranosos no volien pactar amb un partit considerat de dretes”.⁶⁷⁴

Els crítics de Vicent Àlvarez i Ernest Garcia posen damunt de la taula, també, que la UPV ha caigut fins als 35.417 vots a les europees de 1994, quan a les anteriors, a les de 1989, n'havia obtingut 43.893. Ara bé, amb les xifres a la mà, a les generals de 1993, un any abans de les europees, la davallada ja havia començat a produir-se, ja que la UPV obtingué 40.939 sufragis. ”El pitjor dels resultats és que els nostres vots han ajudat a CiU, mentre que nosaltres hem empitjorat la nostra posició en el mapa polític valencià”

⁶⁷⁰ MARTÍ, Pere. “A les portes del pacte per a les europees”. *El Temps*, 14 de febrer de 1994, p. 30-31; Raimon Bono considera que el suport que CiU oferia al govern de Felipe González, “assetjat per continus escàndols”, també en dificultava l'acceptació per part de “l'ala esquerra” de la UPV. BONO, Raimon. “Blaverització del Bloc?”. *Bloc de Raimon Bono*, 23 de febrer de 2009. <http://raimonbono.blogspot.com.es/2009/02/blaveritzacio-del-bloc.html>

⁶⁷¹ ERRAZU, Álvaro. “Ernest Garcia reclama la dimissió de los órganos directivos de UPV”. *Levante-EMV*, 19 de juliol de 1994.

⁶⁷² UPV/militants. “Proposta de resolució”. Assemblea de País de la UPV. València, 1994. La proposta de resolució està signada, entre d'altres, per Carles Mulet i Ernest Garcia.

⁶⁷³ *Ibidem*.

⁶⁷⁴ MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia...*, p. 113.

expressa un dels crítics.⁶⁷⁵ Per Mayor, el número de sufragis dels valencians en el marc “del pacte no va ser negatiu per aquestes qüestions, sinó per la conjuntura del moment”.⁶⁷⁶ A més, cal tenir present que la decisió de col·ligar-se amb CiU no s’havia pres només des de la direcció, sinó que havia estat l’Assemblea de País del 26 de febrer de 1994, qui havia aprovat la proposta per 63 vots a favor, 15 en contra i 12 abstencions.

El secretari general de la UPV, Pere Mayor, expressa públicament que per a ell el pacte amb CDC és conjuntural, i es mostra contrari a que l’aliança suposi un gir ideològic de la UPV.⁶⁷⁷ Així, fent un repàs de les diferents opcions alternatives que haurien pogut escollir per presentar-se a les eleccions europees del juny de 1994, hom se n’adona que tampoc hi havia gaires opcions més. Pels dirigents valencianistes en cas de no haver-se presentat a la contesa, ara la UPV no tindria la base electoral per presentar-se a les municipals i autonòmiques de 1995. A més, constaten que Els Verds, amb qui també havien obert converses mesos enrere, han quedat molt lluny d’obtenir representació parlamentària i, per tant, si haguessin pactat amb ells ara no disposarien ni de veu a Europa ni de cap assessor permanent a les institucions comunitàries. En aquestes valoracions post-electorals, tampoc no veuen la viabilitat d’haver-se presentat amb els republicans. En cas d’haver anat finalment amb ERC, tot i que els 35.000 sufragis de la UPV els haurien donat un eurodiputat conjunt, “els nostres vots s’hagueren confós, difuminat” en un magma més difús, i sense saber quants vots valencians corresponen a un partit i quants corresponen a l’altre. “Ara sabem el que representa cada força al País Valencià”, destaquen des de la UPV, encara que una part dels seus votants, sobretot a la demarcació de Castelló, ja ho eren de CDC a les eleccions europees de 1987 i 1989..⁶⁷⁸

⁶⁷⁵ ENGUIX, Salvador. “UPV tantea a otros partidos para volver a las Cortes valencianas”. *La Vanguardia*, 26 de juny de 1994, p. 17.

⁶⁷⁶ MARCO, Empar. “Entrevista Pere Mayor. Podrem plantejar-nos un pacte amb UV quan deixi el Lizondisme”. *Avui*, 14 de desembre de 1996, p. 17.

⁶⁷⁷ MARCO, Empar. “Unitat del Poble Valencià anirà a les eleccions europees en coalició amb PSM i CiU”. *Avui*, 27 de febrer de 1994, p. 11.

⁶⁷⁸ UPV. “Proposta d’anàlisi eleccions al Parlament Europeu. Esborrany”. València, 18 de juny de 1994, p. 1.

Un altre dels arguments que podia esgrimir Mayor per suavitzar el possible malestar del sector més esquerrà del partit era que el seu pacte electoral era amb CDC, però no amb Unió Democràtica, i no era d'estranyar. Si els de Duran Lleida no havien volgut participar en actes fora de Catalunya durant la campanya europea, una vegada la jornada electoral ja havia finalitzat els democristians tornen a remarcar que els seus aliats naturals a les Illes Balears i al País Valencià no eren en cap cas el PSM ni la UPV. A l'escola d'estiu d'Unió, celebrada el juliol de 1994, tot just un mes després dels comicis al Parlament Europeu, els democratacristians conviden com a ponents a Maria Antonia Munar, d'Unió Mallorca, i Vicent Miquel i Diego, fundador als anys seixanta de la Unió Democràtica del País Valencià i que en aquell moment era vicepresident de l'associació Futur Valencià. Al mateix temps, però, paradoxalment les joventuts d'Unió anuncien una campanya centrada en el seu marc territorial, "Països Catalans la nació. Europa, l'estat", promoguda per Joaquim Vallès, el secretari general de la Unió de Joves que porta personalment les relacions amb els territoris de parla catalana juntament amb Josep Gascón, secretari de cultura. Ho fan, això sí, amb la intenció de compartir la campanya amb els seus aliats, les Joventuts d'Unió Mallorca, la Joventut Nacionalista de les Illes i, del País Valencià, amb alguns grups de joves propers a Futur Valencià amb qui tenen contacte.⁶⁷⁹ El cert és que a València, encara en aquell moment, hi havia antics dirigents de la Unió Democràtica del País Valencià que se sentien orfes d'un hipotètic projecte democratacristià i valencianista. És el cas de Vicent Ruiz Monrabal que, després del seu pas per la UDPV, va ser diputat a Madrid per la UCD. Monrabal era un dels que s'identificaven "amb punts i comes" amb els plantejaments de Duran i Lleida.⁶⁸⁰ No en va, la UDPV havia volgut ser durant la transició allò que era la UDC a Catalunya "Teníem el mateix plantejament nacional i democratacristià", recordava Monrabal.⁶⁸¹ D'aquesta manera, Vicent Miquel i Diego, altres destacats membres de la UDPV dels setanta i altres professionals més joves, com Agustí Colomer, reactiven des de 1996 la Unió Democràtica del Poble Valencià, per bé que en lloc de fer-ho com a partit polític, en recuperen el nom de cara a constituir-ne una associació de reflexió. Entre d'altres activitats, les sigles recuperades organitzaran

⁶⁷⁹ MARTÍ, Pere. "Unió i els Països Catalans". *El Temps*, 14 de novembre de 1994, p. 32.

⁶⁸⁰ SEBASTIÀ, Jordi. "Entrevista a Vicent Ruiz Monrabal. El conseller Villalonga rep atacs poc justificats". *El Temps*, 11 de desembre de 1995, p. 42-45.

⁶⁸¹ *Ibidem*.

conferències amb Joan Rigol i Josep Antoni Duran i Lleida, els polítics democratacristians de Catalunya amb qui aquest sector del valencianisme s'emmirallava.⁶⁸²

De fet, les relacions catalano-valencianes de CDC i la UPV no són les úniques que s'intensificaran. Després dels comicis europeus, Iniciativa per Catalunya i Esquerra Unida del País Valencià anuncien que milloraran la seva coordinació de cara a elaborar propostes conjuntes. El propòsit és enfortir l'espai de coordinació existent des de 1987, quan aproximadament una vegada a l'any començaren a fer trobades de parlamentaris d'IC i EUPV, on també hi participava l'Entesa de l'Esquerra de Menorca. En aquestes reunions a tres bandes acostumaven a prendre-hi part noms destacats dels diferents partits. Així, per exemple, entre els assistents de la reunió del 29 i 30 de gener de 1992, hi ha Rafel Ribó, Ignasi Riera i Joan Saura d'IC, Albert Taberner, Glòria Marcos i Pasqual Mollà (EUPV) i Joan López Casasnovas (EEN).⁶⁸³

No obstant això, la realitat d'IC com a projecte propi de l'esquerra catalana era diferent de la d'EUPV, que no deixava de ser una secció territorial d'Izquierda Unida. El president d'EUPV, Albert Taberner, però, no hi trobava inconvenients perquè entenia que cada partit responia a la seva realitat: "Si EU fora IC no estaria responent al que són les necessitats i les aspiracions de l'esquerra valenciana i del conjunt de la societat. IC és una experiència positiva i vàlida per al Principat i nosaltres esperem que EU siga igualment vàlida en el País Valencià".⁶⁸⁴ Sent conscients d'aquestes diferències entre les dues formacions, Jordi Guillot, responsable de relacions polítiques d'IC, creia que era oportú establir un organisme polític estable entre ambdues. A més, des de Catalunya, Rafel Ribó veia en el pacte UPV-CiU, i, per tant la "dretanització" dels valencianistes, l'obertura d'un espai electoral important dins de l'esquerra valenciana. Camp per córrer que podia aprofitar una EUPV que per aquelles dates obria converses també amb ERC

⁶⁸² COLOMER, Agustí. Entrevista amb l'autor. València, 27 de juliol de 2012; MIQUEL i DIEGO, Vicent. Entrevista amb l'autor. València, 25 de juliol de 2011; PRATS, Lluís B. "Venim del nord, venim del sud"..., p. 30-31.

⁶⁸³ "IC, EUPV i l'Entesa de Menorca demanen la coordinació de les polítiques lingüístiques dels governs de parla catalana". *El Temps*, 10 de febrer de 1992, p. 30.

⁶⁸⁴ ALBEROLA, Miquel. "Entrevista a Albert Taberner. Sense UPV, hem tret pràcticament els mateixos vots". *El Temps*, 8 de juliol de 1991, p. 22-23.

al País Valencià.⁶⁸⁵ Davant d'aquestes afirmacions i declaracions d'intencions, des de la UPV, Enric Capilla no tarda a enviar una carta al director de la revista *El Temps* per posar en dubte l'actitud nacional d'Izquierda Unida i desitjar, amb sornegueria, "que aquesta coordinació de l'esquerra espanyola en l'àmbit dels Països Catalans siga efectiva i duradora".⁶⁸⁶

Uns mesos després, el desembre de 1994, coincidint amb el 6è Congrés de la Unitat del Poble Valencià, Pere Mayor, en el seu informe com a secretari general, respon aquells que l'acusen de dretanitzar la formació per pactar amb CiU a les europees. "És evident que en UPV no ha canviat res, absolutament res de substancial, de juny a desembre de 1994. El partit continua sent el que era; el projecte continua sent el que era (...) no hi ha cap canvi que represente abandonament de les posicions fundacionals. Cap".⁶⁸⁷ El cert és, però, que hi ha una novetat important d'entre els tradicionals convidats al Congrés. En aquesta ocasió, a més de representants de formacions polítiques valencianes amb les que la UPV manté relacions: PSPV, EUPV, PVN i ENV, també n'hi ha dels seus aliats europeus. Així, hi trobem una representació de Convergència Democràtica de Catalunya i de la Joventut Nacionalista de Catalunya. Del PSM no pot assistir ningú perquè aquell mateix dia fan, justament, el seu 12è Congrés.⁶⁸⁸ Per la seva banda, i encara que el 1994 havia suposat un distanciament entre les dues formacions, al Congrés es va llegir una comunicació de Josep-Lluís Carod-Rovira, aleshores diputat d'ERC al Parlament de Catalunya.⁶⁸⁹

⁶⁸⁵ VOLTAS, Eduard. "Anguita ajuda però també molesta". *El Temps*, 8 d'agost de 1994, p. 30-33.

⁶⁸⁶ CAPILLA, Enric. "EU: nacionalisme de vitrina". *El Temps*, 22 d'agost de 1994, p. 4.

⁶⁸⁷ MAYOR, Pere. "Informe de Pere Mayor, secretari general". 6è Congrés de la UPV. València, desembre de 1994.

⁶⁸⁸ Al 12è Congrés del PSM del cap de setmana del 18 i 19 de desembre de 1994, en què Mateu Morro és reelegit com a secretari general, hi assisteixen entre d'altres representants polítics: Josep Palou d'ERC de Mallorca, Andreu Coll, d'ENE, i Joan Vallvé de CDC. MARÍ, Joan; PAYERAS, Miquel. "Congressos de continuïtat". *El Temps*, 2 de gener de 1995, p. 26-28. Així, el PSM mantenia un equilibri en les seves relacions amb els partits catalans. També en el 13è Congrés de desembre de 1996, tant CDC, com ERC, com UPV i com Unitat Catalana assistirien a la cloenda dels mallorquins. MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia...*, p. 127.

⁶⁸⁹ UPV. "Crònica del 6è Congrés". *Unitat*, gener de 1995, p. 2-3.

Ramon Camp, en representació de CDC, aprofita la seva intervenció al Congrés de la UPV per explicar que entre les dues formacions hi ha un intercanvi d'informacions continu de cara a poder presentar propostes valencianes al Parlament Europeu. Aquestes propostes es gestionaven a través de Joan Vallvé, que era el responsable de les qüestions d'interès de "l'arc mediterrani".⁶⁹⁰

Ramon Camp, a la cloenda del Congrés dels valencianistes afegeix un dels punts que més podia enfortir els valencians: "des de Convergència reconeixem a la UPV com la única força del País Valencià capaç d'articular un discurs nacionalista coherent front al sucursalisme d'altres forces amb representació a les Corts Valencianes", en referència a Unió Valenciana, que també es reclamava com a força nacional dels valencians.⁶⁹¹ La que expressa el delegat de Convergència és la posició que sempre havien defensat els membres de la UPV. Per Mayor "som l'única opció nacionalista al sud de l'Ebre. I amb aquesta responsabilitat actuem".⁶⁹²

⁶⁹⁰ MORERA, Enric. Carta a Joan Vallvé. València, 20 de setembre de 1994.

⁶⁹¹ "CDC reconoce a UPV como la fuerza nacionalista del País Valenciano". *La Vanguardia*, 19 de desembre de 1994, p. 17.

⁶⁹² MAYOR, Pere. "Contra un 9 d'octubre protocol·lari i folklòric". *Avui*, 9 d'octubre de 1988, p. 32.

3.3 La prudència valenciana de Jordi Pujol

3.3.1 El somni de la Convergència valenciana

La pèrdua socialista de l'alcaldia de la ciutat de València el 1991 i el canvi de tendències electorals dels anys següents fixen el 1995, amb municipals i autonòmiques, com un any clau per a la política valenciana de les darreres dècades. Així, al País Valencià, entre el 1993 i 1994, a l'impàs entre la fi de l'etapa socialista i l'arribada al poder del Partit Popular, els moviments polítics van intensificar-se amb l'aparició d'una nova marca electoral: la Convergència Democràtica Valenciana (CDV).

Què era i d'on sortia aquesta nova formació? La CDV, com a projecte de centre valencià, era una idea que comença a prendre forma en converses discretes en el moment en que es retroben dues circumstàncies de diferent envergadura. En primer lloc, l'ex-conseller socialista de la Generalitat Valenciana, Rafael Blasco deixa la primera línia política del PSPV, cessat de les seves funcions governamentals pel president Joan Llerma, a causa d'unes suposades irregularitats en requalificacions de terrenys.⁶⁹³ Blasco, però, coneixedor de les interioritats de l'administració socialista, no vol retirar-se de la política i desenvolupa la seva faceta pública a través del Partit Socialista Independent (PSI), marca de nova creació amb base a la ciutat d'Alzira que liderava el seu germà. En segon lloc, el Partit Valencià Nacionalista (PVN), l'escissió terciarista de Pepa Chesa, i la minúscula Esquerra Nacionalista Valenciana (ENV) del senador Quiles mantenen un cert acostament de debat ideològic i estan interessats a ampliar el seu àmbit d'actuació.⁶⁹⁴ És en aquest marc que Rafael Blasco, amb voluntat de continuar jugant un paper destacat en la política, té interès a liderar un nou projecte d'envergadura. La seva proposta és construir un tercer partit valencià que pugui determinar el futur polític de les institucions autonòmiques, fent de contrapès a populars i socialistes, amb la mirada posada a les eleccions valencianes de 1995.

⁶⁹³ BENLLOCH, Loli. "Las siete vidas de Blasco", *Levante-EMV*, 2 d'octubre de 2012. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2012/10/02/siete-vidas-blasco/940822.html> El paper que jugava Blasco a la política valenciana pot llegir-se a MACEDA, Víctor. *El despertar valencià...*, p. 167-172.

⁶⁹⁴ CATALÀ, Lluís. *Fonaments de la identitat territorial...*, p. 626-627.

Aquesta nova Convergència pretenia integrar tot el seguit de partits que, amb major o menor presència, poguessin sumar la seva militància i espai electoral en les noves sigles centrals i valencianistes: des d'Unió Valenciana a la Unitat del Poble Valencià; des del Partit Valencià Nacionalista a l'Esquerra Nacionalista Valenciana, passant pel Fòrum Democràtic d'Eduard Punset i, és clar, el seu propi Partit Socialista Independent.⁶⁹⁵ Blasco, per fer efectiu el seu projecte també manté converses amb el Centro Democrático y Social (CDS), la regionalista Unión Democràtica Alacantina (UDA) i la Federació de Candidatures Independents (FCI), que recull regidors de llistes locals. Per a Blasco, amb aquesta sopa de lletres, la nova Convergència havia de “ser capaç de trencar la bipolarització dels partits estatals a la Comunitat valenciana –PP i PSOE– i d'oferir una alternativa valencianista al temps que ofereix possibilitats de representació i, en alguns casos, de supervivència, per les formacions que per elles mateixes estan destinades a un fracàs absolut”.⁶⁹⁶ A més, la seva fórmula electoral, amb components de diferents tradicions polítiques, demanava superar l'enquistat conflicte identitari entre catalanisme i anticatalanisme.

La resposta dels diferents partits interpel·lats fou ben diversa. El Partit Valencià Nacionalista (PVN) estava entusiasmat amb la fórmula, la minúscula Esquerra Nacionalista Valenciana s'hi apropà i Unió Valenciana estava a l'expectativa de cap on podria derivar. Fins i tot, en un primer moment, Àngel Colom no ho veia amb mals ulls i considerava molt interessant l'esforç de reagrupament de forces impulsat per Blasco “això és necessari per a l'eix mediterrani, que acull el nostre poble comú, i ERC estaria disposada a parlar-ne”.⁶⁹⁷ No cal dir que, tot i aquesta primera declaració d'intencions, els independentistes se'n desmarcarien aviat. Els que ni arriben a plantejar-s'ho van ser

⁶⁹⁵ Rafael Blasco (Alzira, 1945), doctor en Dret per la Universitat de València i provinent de l'esquerra revolucionària antifranquista, va ser conseller de la Generalitat Valenciana durant els governs socialistes de Joan Lerma. Després d'intentar crear entre 1993 i 1994 una Convergència Valenciana, acabaria sent conseller dels governs populars valencians. El 2014 és condemnat a 8 anys de presó i 20 d'inhabilitació per malversació i tràfic d'influències. ARABÍ, Francesc. “Rafael Blasco. De antisistema a professional del poder”, *Levante-EMV*, 8 de novembre de 2009. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2009/11/08/rafael-blasco-antisistema-profesional/649303.html>

⁶⁹⁶ ENGUIX, Salvador. “Blasco promueve una plataforma de centro regionalista en Valencia”. *La Vanguardia*, 28 de novembre de 1993, p. 18.

⁶⁹⁷ MARÍ, Joan. “Operació Blasco”. *El Temps*, 25 d'octubre de 1993, p. 16-18.

els de la Unitat del Poble Valencià, que refusen taxativament sumar-se al projecte i es refermen en la seva voluntat de guanyar l'espai d'esquerres valencianistes, evitant qualsevol relació amb Unió Valenciana. Per la UPV, la Convergència valenciana és simplement una “unió temporal d'empreses amb una sèrie de subcontractes (...) per donar el PP, més que per vertebrar el nacionalisme polític al País Valencià”.⁶⁹⁸

Les negociacions avancen i després de diverses reunions, a finals de 1993 s'elabora un document de set premisses, les “Bases mínimes per a una convergència valenciana” que serveixen de punt de partida ideològic.⁶⁹⁹ Els termes van aclarint-se. La plataforma accepta la simbologia estatutària, això és, la senyera en blau, i situa el marc territorial de referència com l'estrictament valencià, tot i que, lògicament, amb aquest nom, les relacions amb l'entorn de Jordi Pujol havien d'acabar existint. Al mateix temps, sense que es concertin, els sectors nacionalistes demanen que el blaverisme accepti la unitat de la llengua i que acabi amb l'anticatalanisme. Un pacte global sembla segellat, com a mínim entre Unió Valenciana, el PVN i ENV.

La voluntat de Blasco i els components del projecte per reflectir paral·lelismes entre la nova Convergència Valenciana i Convergència Democràtica de Catalunya és evident. La homonímia del nom amb la formació de Jordi Pujol “va estar triada conscientment i no va estar qüestionada en cap moment per cap partit” explicitaven des del PVN.⁷⁰⁰ Tot i així, la Unitat del Poble Valencià, que manté contactes continus amb Convergència Democràtica de Catalunya des de finals de 1993, informen al nucli dur convergent dels moviments existents a València i de la seva posició negativa a una operació com aquella. Així, el dirigent de la UPV Enric Morera envia una carta a Pere Esteve, responsable de política d'informació i de relacions públiques de CDC, fent-li saber la similitud de les sigles que s'està fent públiques per Blasco, i com aquestes poden generar confusió, fent creure que entre les dues formacions hi ha uns vincles que no són

⁶⁹⁸ GARCÉS, Vicent. “La convergència de Lizondo y Blasco es una union temporal de empresa que favorece a la derecha”. *Levante-EMV*, 17 de gener de 1994.

⁶⁹⁹ El document de les “Bases mínimes per a una convergència valenciana” el signarien Blasco, el Partit Valencià Nacionalista, Unió Valenciana, Esquerra Nacionalista Valenciana, Partit Socialista Independent, Unión Democrática Alacantina i el Foro Democrático.

⁷⁰⁰ PVN. “Ponència política i estratègica”. 3r Congrés del PVN. València, 1997, p. 41. També el sociòleg Lluís Català afirma que la CDV “seguien intencionadament l'estela de CDC”. CATALÀ, Lluís. *Fonaments de la identitat territorial...*, p. 630.

reals.⁷⁰¹ De fet, des de la UPV veien amb malfiança com un sector “poc representatiu” de l’anticatalanista Unió Valenciana, tenia la voluntat de crear “una còpia a escala del nacionalisme de dreta que governa al País Basc o al Principat”.⁷⁰²

A València, malgrat que les negociacions entre els partits no s’han acabat, el 17 de febrer de 1994 a l’Ateneu Mercantil, té lloc una presentació oficial del que ha de ser la Convergència Democràtica Valenciana. No hi ha cap dirigent de Convergència Democràtica de Catalunya, que acaba de segellar un acord electoral per a les europees amb la UPV, però sí que entre els convidats hi figura un membre del PNB, Ricardo Ansostegui. L’aliança entre el PNB i Unió Valenciana als comicis europeus hi influeix.⁷⁰³

Malgrat la presentació pública a la premsa, el projecte finalment es frustra. El nul·l interès de la UPV i, sobretot, les tensions internes de la Unió Valenciana en són factors claus. Si els joves d’UV estan entusiasmats amb les converses, Lizondo, no veu bé el posicionament nacional de les seves joventuts i l’interès que tenen aquests per convergir amb el valencianisme d’arrel fusterià, fins al punt que els expulsa de la formació titllant-los “d’Herri Batasuna valenciana”.⁷⁰⁴ Així mateix, Unió Valenciana tampoc veia amb bons ulls que el Partit Valencià Nacionalista tingués contactes amb ERC.⁷⁰⁵ Tot plegat va fer que al mateix temps hi haguessin sectors del partit que se sentissin traïts pel seu líder –Lizondo– que consideraven *catalaniste* per mantenir reunions amb els altres partits; i al mateix temps, altres sectors el veïessin com el culpable de no haver aconseguit un acord amb el CDV. Un exemple dels primers és l’ex-regidora d’educació de l’Ajuntament de València, Dolores Garcís Broch, que estripava el carnet del partit perquè considera que el CDV és “una assemblea pro-Països Catalans”.⁷⁰⁶

⁷⁰¹ MORERA, Enric. Carta a Pere Esteve. València, 27 de setembre de 1994.

⁷⁰² UPV. “Ponència política”. 5è Congrés de la UPV. València, 30 i 31 de maig de 1992.

⁷⁰³ MARÍ, Joan. “La novia era ell”. *El Temps*, 28 de febrer de 1994, p. 30-31.

⁷⁰⁴ FLOR, Vicent. Entrevista amb l’autor. València, 22 de juliol de 2011.

⁷⁰⁵ MARTÍ, Genar. “La qüestió lingüística divideix els partits de la tot just creada Convergència Valenciana”. *Avui*, 22 de febrer de 1994, p. 12.

⁷⁰⁶ MARÍ, Joan. “Pagar penyora”. *El Temps*, 31 d’octubre de 1994, p. 37.

En aquest marc enrarit de negociacions, Rafael Blasco, que havia de ser la gran figura del partit i més que probable cap de cartell, es va acostant al Partit Popular i acaba sent conseller dels governs de la Generalitat Valenciana, primer d'Eduardo Zaplana i després de Francisco Camps.⁷⁰⁷ Per Blasco, l'intent de constituir una Convergència valenciana havia estat una experiència molt interessant, "tot i que també he sentit una certa frustració per no haver aconseguit aglutinar en una sola força a tot el nacionalisme progressista".⁷⁰⁸

La possibilitat de construir un homònim de Convergència Democràtica de Catalunya, el partit hegemònic del catalanisme al Principat, segons els resultats que hagués obtingut, hauria pogut ser una de les peces clau que hauria modificat el desenvolupament de la història més recent del valencianisme polític. Però, quines relacions haurien tingut amb un Jordi Pujol que gaudia d'una renovada majoria absoluta al Parlament català i que des de 1993 tenia la clau de la governabilitat a l'Estat espanyol com a partit frontissa, pactant amb el PSOE de Felipe González?

A parer de l'editor Eliseu Climent, la idea de crear una dreta valencianista mai ha arribat a bon port, no per falta de temptatives, sinó perquè els votants que haurien de sentir-s'hi identificats prioritzen la seva posició conservadora i no se senten atrets per un projecte valencianista de reivindicació nacional.⁷⁰⁹ La Unitat del Poble Valencià amb la seva vocació explícita d'esquerres tampoc podia arrossegar els votants centristes que s'haurien pogut sentir atrets per aquella Convergència de Blasco. En termes generals, en els intents de constituir aquest valencianisme central o de centre-dreta tampoc hi ha hagut –apunta Climent– un lideratge fort i reconegut, qüestió cabdal que sempre és imprescindible. Per l'editor, només el financer Ignasi Villalonga, admirador de la Lliga i governador general de Catalunya el 1935, l'advocat i fundador de la Borsa de València, Joaquim Maldonado, que va ser dirigent de la Unió Democràtica del País Valencià, o el periodista Martí Domínguez Barberà, que va ser director del diari *Las Provincias*, haurien pogut ser, amb un suport ampli, una dreta valencianista homologable a la

⁷⁰⁷ FERRANDIS, Joaquín. "Un político hechizado por el poder". *El País*, 12 de juny de 2012.

⁷⁰⁸ ENGUIX, Salvador. "Un político incansable". *La Vanguardia*, 6 de març de 1995, p. 18.

⁷⁰⁹ SEGUÍ, J. R. "Entrevista a Eliseu Climent. En Valencia no existe otra solución que batallar". *Levante-EMV*, 1 de novembre de 2009. <http://www.levante-emv.com/cultura/2009/11/01/valencia-existe-solucion-batallar/647119.html>

catalana. El que va ser president de l'Ateneu de València, Joaquim Maldonado, un dels noms que suggeria Climent, estava convençut que “fer una Convergència, un partit com el de Pujol hauria estat bo per a València, com ha estat bo per a Catalunya”. Maldonado, que també va presidir la Reial Societat Econòmica d'Amics del País, era conscient d'aquest dèficit i afirmava que com a conseqüència de no disposar d'un partit autoreferenciat com CDC, “el contrast entre el que ha passat a Catalunya i el que ha passat ací ha estat evident. Els fets ho demostren. (...) Ací no hem tingut cap Pujol, aquesta és la veritat”.⁷¹⁰

Per Eliseu Climent, si això hagués tingut lloc, potser el nacionalisme conservador tindria “entre un 10 i un 15% de vot al País Valencià”.⁷¹¹ Aquest és el mateix propòsit que des de la transició havien tingut els sectors centristes de les Illes Balears. D'intents, n'hi ha hagut bastants: la Unió Autonomista de Josep Melià, la Unió Balear de Gori Mir, la Convergència Balear i la Unió Independent de Mallorca, a més de la destacada Unió Mallorquina de Maria Antònia Munar o l'actual Proposta per les Illes (PI).

En aquest context, algú podia pensar que Convergència Democràtica de Catalunya podia plantejar-se, a mig termini, endinsar-se electoralment al País Valencià, de la mateixa manera que ho feia ERC. El dirigent del PSAN i teòric de la qüestió nacional, Josep Guia, que apostava perquè tots els partits fossin d'àmbit de Països Catalans, també tenia les seves prediccions per CiU: “Sovint he dit que si Convergència es presentés per Castelló trauria diputats”.⁷¹² Del mateix parer és Eliseu Climent: “Ha faltat un centre-dreta ací. Jo li ho he dit al Pujol alguna vegada, que és una llàstima que no hagués també impulsat una Convergència valenciana”.⁷¹³ Sobre aquesta possibilitat, el fundador del Partit Nacionalista del País Valencià Francesc de Paula Burguera en tenia una opinió pròpia. I no només perquè Burguera hagués tingut relacions bilaterals

⁷¹⁰ NICOLÀS, Fúlvia. “Entrevista a Joaquim Maldonado. Saber perdre amb elegància”. *El Temps*, 16 de febrer de 1987, p. 32-36.

⁷¹¹ SEGUÍ, J. R. “Entrevista a Eliseu Climent. En Valencia no existe otra solución que batallar”. *Levante-EMV*, 1 de novembre de 2009. <http://www.levante-emv.com/cultura/2009/11/01/valencia-existe-solucion-batallar/647119.html>

⁷¹² MARESMA, Assumpció. “Entrevista a Josep Guia. És negatiu que Colom faça un intent de desestabilitzar altres organitzacions”. *El Temps*, 22 de juliol de 1991, p. 20-21.

⁷¹³ GIMENO, Anna. “Eliseu Climent”. *Eines. Comunicació alternativa per a la societat valenciana*, gener de 2008, p. 14-15.

amb CDC quan liderava el PNPV, sinó perquè després seria cap de premsa del grup de CiU al Congrés de diputats. El periodista de Sueca era taxatiu: “ara per ara, no crec en aquesta possibilitat”. A més, Burguera opinava que una política en la que el catalanisme intervingués activament al País Valencià “seria, en qualsevol cas, contraproductiu pel que respecta a l’opinió majoritària...”.⁷¹⁴ La resposta a aquesta hipòtesi ens la dona el mateix president Pujol. En una entrevista amb l’autor, Jordi Pujol deixa clar que ell mai havia tingut intenció d’actuar políticament a València i menys, encara, que Convergència intervingués electoralment al País Valencià. Per a qui va ser durant 23 anys president de la Generalitat de Catalunya, una cosa era contribuir a enfortir la llengua i la cultura catalana i donar suport als sectors culturals compromesos amb el país, i una altra, que considera que hauria estat negativa, hauria estat intentar endinsar-se en la política valenciana.⁷¹⁵

3.3.2 El valencianisme, entre Maragall i Pujol

Una vegada el projecte d’una Convergència Democràtica Valenciana es frustra, la UPV i el PVN, inicien converses de reconciliació per recompondre la unitat del nacionalisme valencià. La Unitat del Poble Valencià vol reforçar les seves posicions davant un repte electoral, el de les municipals i autonòmiques de 1995, que pot ser crucial per entrar, per fi, a les Corts Valencianes. Al mateix temps, des del PVN, saben que són un partit de quadres sense una base electoral àmplia i que els cal establir sinèrgies amb altres forces per poder incidir en el terreny electoral. Així, les dues sigles, després dels enfrontaments de la 4a Conferència de la UPV de 1990, tornen a sumar esforços de cara a les cites electorals de 1995, però cada u des de la seva posició i blindant la seva independència orgànica. S’arriba a una coalició estable, UPV-Bloc Nacionalista, en la que s’incorporen els Nacionalistes d’Alcoi, el Bloc Progressista de Monòver i el Grau Unit de Castelló, una petita formació local de la zona del port de la capital de la Plana.⁷¹⁶

⁷¹⁴ BURGUERA, Francesc de Paula. “Entrevista”. *NorantaDies*, núm. 2.

⁷¹⁵ PUJOL, Jordi. Entrevista amb l’autor. Barcelona, 15 de febrer de 2017.

⁷¹⁶ MORERA, Enric. “El nacionalisme polític valencià”, A: *Novenes jornades. Projecte nacional, identitat i convivència: El País Valencià*. Elx: Ajuntament d’Elx, 1996, p. 92

Davant dels comicis, des de la UPV no perden l'ocasió per posar-se de nou en contacte amb Convergència Democràtica de Catalunya i rebre'n, si escau, consells de l'expertesa electoral dels catalans, acostumats a guanyar uns comicis autonòmics rere uns altres. Enric Morera, per part dels valencianistes, expressa a Pere Esteve, de CDC, la seva visió del moment perquè en compregui la situació i pugui donar-los algun tipus de suport tècnic i professionalitzador. “Potser des de Catalunya no s'aprecie clarament la importància que per al nacionalisme valencià presenta aquesta nova conjuntura, però puc afirmar-te que estem davant una situació nova i molt rellevant per al futur polític del nacionalisme al nostre País”, expressen els valencianistes.⁷¹⁷ Així, Morera explica al seu aliat les possibilitats que el nou context poden suposar per als socis valencians de Convergència, sobretot pensant amb el salt qualitatiu que han de fer per entrar a les Corts Valencianes. Des de la UPV “som conscients que no podem competir amb peu d'igualtat amb les altres formacions polítiques (...) però comptem amb un gran nombre de llistes que poden arrossegar el vot municipal cap a la candidatura autonòmica” detalla Morera, pensant sobretot amb la capacitat econòmica i mediàtica tan dels socialistes com dels populars.⁷¹⁸ Així, el dirigent de la UPV destaca a Esteve que “la nostra força ve determinada per la capacitat de treball dels afiliats i simpatitzants, derivada de la il·lusió que se'n derive de la candidatura”.⁷¹⁹ La carta és una mostra de la fortalesa d'una aliança potser circumstancial –per a les europees de 1994– que va clarament més enllà de ser una entesa simplement electoral, convertint-se en una aliança que permet als valencianistes rebre assessorament per part d'un partit institucional capaç de connectar amb àmplies capes de la societat catalana.

“Hem de parlar” és el reclam del programa electoral de la UPV-Bloc Nacionalista pels comicis autonòmics de 1995. En aquests, els valencianistes proposen més autogovern, descentralitzar l'estat, la integració europea a través de l'arc mediterrani, i centrar-se en l'economia productiva, la formació i l'educació, les infraestructures, el medi ambient i les noves tecnologies per millorar la qualitat de vida i benestar.⁷²⁰ Enric Morera remarca

⁷¹⁷ MORERA, Enric. Carta a Pere Esteve. València, 13 de gener de 1995, p. 1.

⁷¹⁸ *Ibidem*.

⁷¹⁹ *Ibidem*, p. 2.

⁷²⁰ UPV. “Hem de parlar”. Programa UPV-Bloc Nacionalista a les Eleccions Autonòmiques de 1995. València, 1995, p. 5.

que és significatiu assenyalar que “per primer vegada, una força nacionalista presenta candidatures nacionalistes a zones castellanoparlants” del País Valencià.⁷²¹ Això per al valencianisme és important, perquè trenca la imatge tòpica segons la qual el nacionalisme al País Valencià és només cultural i lingüístic, “i això no és cert”, apunta Morera, com a element de maduració del seu partit.⁷²²

Els comicis de 1995 són transcendentals, perquè les enquestes apunten que el Partit Popular, amb Eduardo Zaplana com a cap de llista, pot desbancar el socialisme de la Generalitat Valenciana. És en aquell context que ja a finals de 1994, des d'Acció Cultural del País Valencià (ACPV) s'impulsa la creació del Bloc de Progrés Jaume I, una marca paraigua per aglutinar instruments d'agitació que evitin el canvi de color polític de les institucions. El 9 d'octubre es presenta la iniciativa, que aplega gent des del PSPV al PSAN i Maulets, passant per persones de l'entorn de la UPV. Aquest “front patriòtic de frontera” obre diferents casals, que bategen com a “Jaume I”, en diferents poblacions, des d'on es pretén “revitalitzar la societat civil valenciana, despertar-la”, i articular el teixit associatiu contrari a la hipotètica victòria del PP.⁷²³

El 6 de maig de 1995, en plena campanya electoral, el Bloc de Progrés Jaume I motiva una importat manifestació “Perquè no torni el passat, guanyem el futur”, per evitar el canvi institucional que finalment succeeix. Milers de valencians omplen els carrers del cap-i-casal. Es tracta de l'articulació d'una oposició cridanera i frontal a la previsible política del govern Zaplana. Per l'editor Eliseu Climent, promotor d'aquell moviment, la iniciativa “aspira a coordinar esforços dels diferents grups que treballen al País Valencià i a fer més forta i evident aquesta demanda de la societat democràtica, participativa i profundament valenciana”.⁷²⁴ Dins del valencianisme polític, però, hi ha sectors que no valoren positivament aquesta campanya. Mayor explica que “Nosaltres [,

⁷²¹ MORERA, Enric. “El nacionalisme polític valencià”, A: *Novenes jornades. Projecte nacional, identitat i convivència: El País Valencià*. Elx: Ajuntament d'Elx, 1996, p. 92.

⁷²² *Ibidem*.

⁷²³ CLIMENT, Eliseu. “Societat política i societat civil al País Valencià modern”, A: *Novenes jornades. Projecte nacional, identitat i convivència: El País Valencià*. Elx: Ajuntament d'Elx, 1996, p. 142.

⁷²⁴ *Ibidem*, p. 151.

la UPV,] no vam entendre –o entenguérem massa, a costa nostra–, per exemple, quina funció complia el Bloc de Progrés Jaume I en les eleccions autonòmiques valencianes de 1995: qui el subvencionava i a canvi de què, ni per què es llançà el manifest *No votem Zaplana*, en clau de vot útil, explotant la por a favor del PSOE”. En aquest sentit, des de la UPV no veuen amb bons ulls que sigui l’alcalde de Barcelona, el socialista Pasqual Maragall, el que presideix l’acte reivindicatiu del Bloc de Progrés a la plaça de Bous de la ciutat de València. Les reticències existents dins del mateix valencianisme són descrites pel propi Mayor de manera sintètica quan detalla que “el desacord es basava sobre el fet que nosaltres impulsem un nacionalisme no sols de reivindicació cultural i lingüística, sinó plenament polític” per contra, per Mayor, el nacionalisme cultural i cívic a l’hora de les eleccions, “no donava suport al nacionalisme polític”.⁷²⁵ Així, Pere Mayor entenia que aquesta lògica formava part del plantejament del PSPV segons el qual els nacionalistes han de fer cultura “i no política”.⁷²⁶

I el nacionalisme valencià volia fer política. I, per fer-la, podia jugar la carta institucional del seu aliat català a les eleccions europees. Podia aprofitar la UPV la imatge seriosa i de govern de Convergència per als seus interessos? Això podia apropar-los a nous sectors electorals? Durant la campanya autonòmica de 1995 la UPV té una posició ambivalent en aquest aspecte. El fet és que el partit valencià està interessat d’una banda en mostrar la capacitat d’influència central i d’interès per les qüestions econòmiques dels convergents, però, al mateix temps, vol remarcar la seva clara posició esquerrana en un moment en què el vot de la por contra el PP pot mobilitzar electors indecisos cap a les files socialistes.

D’aquesta manera, la posició i les declaracions aniran canviant amb el pas dels mesos. Al novembre de 1994, quan encara queden uns mesos per a les eleccions, i alguns es preguntaven com influiria el pacte amb Convergència, Pere Mayor hi treia tot valor, afirmant que “de cara a les eleccions no hi ha cap acord amb CiU, perquè CiU és un partit català i nosaltres som un partit del País Valencià. (...) En l’àmbit de política

⁷²⁵. LABRADO, Víctor. *Un país amb futur...*, p. 59.

⁷²⁶ MARCO, Empar. “Els partits d’esquerra busquen nous acords per treure-li alcaldies al PP”. *Avui*, 25 de juny de 1995, p. 27.

municipal no tenim cap relació i no en podem tenir cap”.⁷²⁷ En canvi, el mateix secretari general de la UPV, a pocs dies dels comicis feia èmfasi en què el pacte amb CiU a les europees “va ser positiu, perquè donàrem una imatge de serenitat i de possibilitats d’arribar a acords amb una força política de Catalunya de tu a tu”.⁷²⁸ Així, si bé els valencianistes no juguen la carta del “germà gran”, si que reconeixen que la seva notorietat els pot beneficiar.

Tot i els esforços mobilitzadors del Bloc de Progrés i de la campanya electoral de la UPV, les enquestes encerten els pronòstics. Així, els acords entre el PP, amb 42 diputats, i Unió Valenciana, que n’aconsegueix 5, deixen al socialista Joan Lerma, amb 32 fidels, sense poder ser reelegit president. Tampoc li serveixen per impedir-ho els 10 escons obtinguts per Esquerra Unida. La suma de la UPV i el PVN, que es presentaven junts, tampoc no fa canviar la dinàmica del nacionalisme valencià, que amb poc menys de 65.000 vots tornen a quedar-se a les portes de les Corts. Els resultats són bons a la Marina Alta, la Safor i la Ribera Alta, comarques on el nacionalisme té força, però el vot útil als socialistes es nota en el conjunt del País Valencià. Els sufragis globals mostren –per als partidaris de la tercera via– que si allò que hom pretén és tenir incidència real, el camí no és, una vegada més, el correcte. Per tant, per a ells, cal revisar la línia metodològica d’un moviment polític fusterià que havia fet un creixement municipal important, però que encara no arribava a la primera divisió parlamentària.

3.3.3 Els socialistes i les limitades relacions institucionals entre els dos governs

L’arribada d’Eduardo Zaplana, el maig de 1995, a la presidència de la Generalitat Valenciana, podia fer canviar les relacions institucionals entre el govern català i el valencià? A Catalunya, el mateix 1995, al novembre, tenen lloc unes noves eleccions al Parlament, en aquest cas anticipades, on Jordi Pujol revalida per cinquena vegada consecutiva la victòria de Convergència i Unió a l’hemicicle del Parc de la Ciutadella. En aquest context, la vocació dels catalans de no interferir directament en els assumptes de l’altra banda del Sénia continua amb la mateix tònica de discreció dels anys vuitanta.

⁷²⁷ MARI, Joan. “Entrevista a Pere Mayor. El gran repte és la vertebració”. *El Temps*, 14 de novembre de 1994, p. 22-24.

⁷²⁸ MARCO, Empar. “Entrevista Pere Mayor. Qui vulga emetre un vot en clau nacionalista no té excuses per no fer-ho”. *Avui*, 22 de maig de 1995, p. 15.

Així, si fixem la mirada enrere i analitzem la relació entre el president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, i el de la Generalitat Valenciana fins el 1995, Joan Lerma, hi veurem reflectida aquesta màxima dels catalans de no intervenir políticament en les qüestions valencianes. Si des de la part catalana hi havia prudència, tampoc des de les files de Lerma tenien un especial interès en dur a terme projectes compartits.

Si bé podria esgrimir-se que la diferència de color entre les dues administracions en dificultava l'entesa, de fet, ni tan sols les relacions entre el Partit Socialista del País Valencià (PSPV) i el Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC) van ser especialment intenses durant els anys de Lerma, a part, és clar, de la dinàmica de l'executiva federal del PSOE, on es trobaven, a Madrid, representants catalans i valencians.⁷²⁹ Que aquestes relacions socialistes de banda i banda del Sénia no fossin especialment actives no vol dir, però, que no existissin i que no hi haguessin intents per fer-les més sovintejades. En aquesta línia, i després de les experiències de coordinació socialista durant la transició, el 27 de juny de 1985 té lloc a Mallorca, per exemple, una reunió socialista a tres bandes. A Palma, i impulsada pel secretari general de la Federació Socialista Balear, Josep Moll, es desenvolupa una trobada entre dirigents del PSC, com Raimon Obiols, del PSPV com Alberto Pérez Ferré, i dels socialistes illencs, amb l'objectiu de trobar punts en comú sobre els quals poder treballar conjuntament. Tot i l'absència simptomàtica de Joan Lerma, els tres grups socialistes troben punts d'acord, sobretot en les qüestions audiovisuals en aquell moment en disputa i que despertaven un gran interès pels moviments culturals valencians i de les Illes. Així, els socialistes dels tres territoris es mostren favorables a la recepció de TV3 als seus respectius espais, sempre, això sí, que sigui en el marc de la legalitat. Aquesta declaració sorprèn alguns nacionalistes valencians que acusen el PSPV de fer gestions per evitar, justament, que els valencians puguin veure la Televisió de Catalunya.⁷³⁰

El president socialista de la Generalitat Valenciana, Joan Lerma, sí que va ser, el 28 de novembre de 1992, a la trobada entre socialistes catalans, valencians i aragonesos que va celebrar-se a Morella per abordar els problemes de les comarques limítrofs entre els tres territoris. El lema de "Progrés i Solidaritat" és l'escollit per aquesta cimera que aplega prop de 200 càrrecs i militants socialistes, entre els quals destaquen el mateix

⁷²⁹ CALVET, Miquel. "L'allargada ombra de Ferraz". *El Temps*, 2 de març de 2004, p. 40-41.

⁷³⁰ ROSSELLÓ, Josep. "Una reunió sense intèrprets". *El Temps*, 8 de juliol de 1985, p. 24.

Joan Lerma, els socialistes catalans Raimon Obiols i Joan Reventós, i José Marco, secretari general dels socialistes d'Aragó. A més de tractar la falta d'infraestructures i de desenvolupament econòmic de les comarques, la trobada serveix per fer coincidir en una mateixa taula dirigents del PSC i del PSPV, la relació dels quals tan sols era esporàdica. Entre els socialistes de les dues ribes del Sénia no mantenien cap calendari de reunions periòdiques ni estables. Ho justificaven argumentant que durant anys “els problemes propis i les necessitats pròpies han estat prioritàries per sobre de les relacions bilaterals”.⁷³¹ Pel dirigent del PSPV Vicent Garcés, però, la trobada de Morella era un bon precedent a partir del qual millorar les relacions “entre partits de dues comunitats autònomes veïnes que tenen lligams i interessos comuns”.⁷³² Tot i aquesta bona predisposició de Garcés, sembla que no tots els membres del PSPV ho veien igual. Els guerristes d'Antonio Garcia Miralles n'eren més reticents. Altres, del sector més valencianista, com Vicent Soler, consideraven que tampoc calia formalitzar la relació entre el PSPV i el PSC ja que formant part de la mateixa formació política, ja coincidien en els aspectes bàsics i no era necessari plasmar aquest vincle entre socialistes catalans i valencians.⁷³³

Aquell 1992, de fet, en el programa electoral del PSC al Parlament de Catalunya s'havia proposat, dins de l'apartat de llengua i cultura, diverses àrees en les que el govern català podia col·laborar amb la resta de territoris de parla catalana. Els socialistes catalans proposaven sobretot establir programes comuns de normalització lingüística, establir criteris conjunts per l'expedició de títols de coneixement de català i la creació d'un Consell Social de la Llengua Catalana on hi participessin entitats i personalitats dels tres territoris.⁷³⁴

Sobre aquestes qüestions, Raimon Obiols hi tenia una opinió pròpia: defensava que la idea de Països Catalans tenia una forta confecció socialista, de formacions com el Moviment Socialista de Catalunya (MSC) i iniciatives antifranquistes com el Front de la Llibertat. En aquest sentit, i seguint la tradició més catalanista del socialisme, per

⁷³¹ MARTÍ, Pere. “Morella, l'excepció”. *El Temps*, 14 de desembre de 1992, p. 22-24.

⁷³² *Ibidem*.

⁷³³ *Ibidem*.

⁷³⁴ MARTÍ, Pere. “Els Països Catalans, a votació”. *El Temps*, 2 de març de 1992, p. 16-17.

Obiols, era adequat “el desenvolupament de tots els llaços i les iniciatives que afavoreixin la unitat de la llengua i el diàleg cultural en l'àmbit dels Països de Parla catalana”, en el marc del plantejament d'autogovern del moment, amb els corresponents Estatuts d'autonomia.⁷³⁵ Al mateix temps, però, Obiols posava límits a aquest posicionament nacional i es preguntava fins a quin punt al País Valencià i a les Illes el desenvolupament d'un discurs de reivindicació nacional de Països Catalans “ha creat tensions i uns anticossos terribles”.⁷³⁶ Per un altre insigne socialista, l'alcalde de Girona Joaquim Nadal, la proposta política del concepte de Països Catalans, “ha estat negativa per a l'efectivitat pràctica d'uns mínims de política conjunta i solidària entre tots els països de parla catalana”. D'aquesta manera, el gironí constata que “els recels generats per les opcions pancatalanistes produïdes des de moviments d'alliberament coneguts han estat l'obstacle perquè els tres governs autonòmics hagin avançat en una política de concertació cultural i lingüística”. Aquesta no era, segons ell, una reflexió lleugera, sinó que feia èmfasi en que n'estava “absolutament convençut”.⁷³⁷

Més enllà de les qüestions lingüístiques o culturals, cal dir que dins dels socialistes valencians hi havia qui, com l'exministre Antoni Asunción, mirava de reüll la relació que existia entre el PSC i el PSOE. Així, lluny de posicionaments ideològics o consideracions de caràcter nacional, Asunción envejava la relació privilegiada que tenien els socialistes catalans amb els òrgans federals del PSOE. “Trobo que els socialistes catalans tenen un estatus molt interessant en la mesura que ells fan uns congressos previs on situen posicions com a federació i després això té una força determinada a Madrid”, a diferència de la supeditació que els socialistes valencians, com d'altres, tenien de les dinàmiques centralitzadores del partit de González i Guerra.⁷³⁸ En qualsevol cas, com vèiem, la relació entre els dirigents del socialisme valencià i català és poc habitual i més aviat distant en allò polític, més enllà de les bones relacions personals que poguessin existir. D'aquesta manera, si Joan Lerma i Pasqual

⁷³⁵ MARESMA, Assumpció. “Entrevista a Raimon Obiols. L'inici d'una nova etapa”. *El Temps*, 15 de desembre de 1986, p. 20-23.

⁷³⁶ *Ibidem*.

⁷³⁷ PASQUAL, Josep Maria. “Entrevista a Joaquim Nadal. Convergència està en contradicció amb Pujol”. *El Temps*, 13 d'octubre de 1989, p. 12-14.

⁷³⁸ SEBASTIÀ, Jordi. “Entrevista a Antoni Asunción. Alborch és una candidata magnífica”. *El Temps*, 22 d'abril de 1996, p. 46-49.

Maragall es reuneixen a València el febrer de 1994, no era perquè haguessin programat una trobada bilateral d'alt voltatge polític, sinó perquè van aprofitar una reunió del G-7, de les grans ciutats de l'estat, que se celebrava a la ciutat del Túria.⁷³⁹

Si així era la relació dels socialistes valencians i els catalans, lògicament, la connexió entre Joan Lerma i Jordi Pujol tampoc podia ser especialment productiva. El molt honorable president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, a l'entrevista que manté amb l'autor, explica sobre aquesta qüestió que no hi havia una vocació política de les institucions catalanes de voler incidir al País Valencià. Així, per Pujol, i aquesta és la línia que va mantenir al llarg de les dues dècades del seu govern, l'executiu català havia de centrar les seves polítiques en el marc estricte de la Catalunya autònoma i defugir, en la mesura del possible, conflictes territorials amb l'administració valenciana. Aquests són els tres elements que més reitera Jordi Pujol en relació amb el País Valencià: la voluntat de no ingerència, la decisió de centrar tots els seus esforços a Catalunya i la vocació de, en tot cas, donar suport o col·laborar amb el moviment cultural del catalanisme valencià sense que això suposi un conflicte diplomàtic amb el govern valencià.

Jordi Pujol reconeix que en aquesta posició marc també hi influeix el fet que, políticament, el catalanisme havia sofert amb incomprensió la duresa de la Batalla de València dels anys setanta i, per tant, era conscient que la seva hipotètica actuació al sud es podria percebre com una ingerència que no tindria fruits positius. Que el juny de 1983, Jordi Pujol fos present a l'acte de presa de possessió de Joan Lerma com a president de la Generalitat Valenciana, ja va generar certa polèmica. Per mostrar la seva protesta a la presència de Pujol, els cinc diputats d'Unió Valenciana abandonaren l'hemicicle.⁷⁴⁰

De fet, l'assistència de Pujol no era més que el retorn amable a la trobada que els dos presidents havien tingut el desembre de 1982 a Barcelona, quan Joan Lerma encara ostentava el càrrec de forma provisional de la Generalitat valenciana pre-autonòmica.

⁷³⁹ "Les grans ciutats demanen més poder". *El Temps*, 7 de febrer de 1994, p. 10.

⁷⁴⁰ "Camps mantiene el primer encuentro con un presidente catalán desde que llegó al Consell". *El Economista*, 10 de maig de 2009. <http://ecodiario.economista.es/politica-eD/noticias/1232937/05/09/Camps-mantiene-el-primer-encuentro-con-un-presidente-catalan-desde-que-llego-al-Consell.html>

En qualsevol cas, aquestes reaccions anti-catalanistes i la pròpia intuïció presidencial de Jordi Pujol farà que la presència del mandatari català a València sigui molt poc habitual i només assistirà a actes al País Valencià en comptades ocasions.

Així, seria Lerma el que el 1984 visitaria Catalunya i es reuniria amb el seu homòleg català a Barcelona. Tot i així, la del febrer de 1987, coincidint amb una exposició sobre el Misteri d'Elx a Barcelona és la visita institucional més completa de Joan Lerma a la capital catalana. El dimarts 17 de febrer al vespre, Lerma arriba a Barcelona i pronuncia una conferència organitzada per l'Associació Catalunya i Futur a l'Hotel Majestic, on l'acompanyen el conseller socialista Vicent Soler i altres polítics valencians com Emèrit Bono i Ximo Puig. La directora general de Política Lingüística, Aina Moll, en representació del govern català, escolta les propostes territorials del president valencià, molt centrades en el paper dels ajuntaments i de les mancomunitats de municipis, en un moment en què la discussió sobre la idoneïtat o no d'un ens supramunicipal de l'àrea metropolitana de Barcelona estava a l'ordre del dia.

L'endemà dimecres, Lerma és entrevistat a TV3 i, després, a la tarda, es reuneix durant tres quarts d'hora amb Jordi Pujol. La síntesi de la trobada no pot ser més genèrica, com a mínim de cara a la premsa: han conclòs d'una manera general que cal més coneixement entre el nord i el sud. Jordi Pujol remarca que ha trobat en el seu homòleg valencià una col·laboració molt positiva. La visita de Lerma continua, juntament amb Ciprià Ciscar, amb la inauguració de l'exposició d'Elx al Saló del Tinell. Allà coincideix amb el conseller català de cultura, Joaquim Ferrer, la regidora barcelonina Maria Aurèlia Capmany, i Ferran Mascarell, però també amb personalitats del món cultural valencià que no han volgut perdre's l'acte inaugural, com Raimon i Matilde Salvador.⁷⁴¹ Si Lerma i l'alcalde Maragall s'havien trobat aquells dies a Barcelona, el net del poeta retorna la visita al valencià aquella mateixa setmana. El divendres, Pasqual Maragall assisteix a la constitució del Consell Metropolità de l'Horta, on s'apleguen una quarantena d'alcaldes valencians, per copsar un model que potser li agradaria aplicar a l'entorn metropolità de la capital catalana.⁷⁴²

⁷⁴¹ MARESMÀ, Assumpció. "El misteri d'un encontre". *El Temps*, 23 de febrer de 1987, p. 6-10.

⁷⁴² *Ibidem*.

Mentrestant, el febrer de 1988, el govern de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears acorden, finalment, l'equiparació dels estudis de català i l'homologació dels títols. L'acord se signa a Mallorca amb la presència dels consellers Joaquim Ferrer i Joan Guitart, per part catalana; la directora general de cultura valenciana, la socialista Carme Alborch; i la consellera de cultura balear, Maria Antònia Munar, d'Unió Mallorquina. Els tres governs, de fet, ja treballaven conjuntament al Patronat Ramon Llull, creat un parell d'anys enrere per promoure l'obra de l'escriptor i teòleg mallorquí del segle XIII.⁷⁴³ D'aquesta manera, els representants institucionals de l'àmbit de cultura s'anirien reunint en aquest marc, com havien fet altres vegades, amb Joan Rigol com a conseller de cultura català, al patronat del Monestir de Poblet.⁷⁴⁴ Exceptuant les conselleries de cultura, però, la relació entre els altres departaments dels diferents governs eren substancialment menors, amb alguna entrevista puntual o reunions tècniques per temes menys lluents.

De fet, algunes de les visites que el president valencià Joan Lerma havia de fer a Catalunya finalment hagueren de cancel·lar-se, com és el cas de la visita del setembre de 1988, en la qual Lerma havia de tornar a Barcelona per inaugurar l'exposició artística "Modos de ver", amb obres valencianes de cinc escultors i quatre pintors. Tot i així, finalment n'excusà l'assistència i al seu lloc, en representació de la Generalitat Valenciana hi seria Carme Alborch, directora general d'Instituts Culturals.⁷⁴⁵

Si aquell viatge no havia estat possible, tres mesos després, el 22 de desembre d'aquell 1988, era l'alcalde de Barcelona Pasqual Maragall el que baixava de nou a València per cedir un quadre del Museu d'Art de Catalunya al govern valencià, per tal que pogués ser exposat al saló de Corts del palau de la Generalitat Valenciana durant el 1989, celebrant els 750 anys de la fundació del regne. El Parlament de Catalunya també havia aprovat

⁷⁴³ SASTRE, Francesca. "La titulació del català, homologada". *El Temps*, 22 de febrer de 1988, p. 19. El 21 d'abril de 1989, a Palma, es reunirien els responsables de cultura dels tres governs, amb Joan Guitart, Ciprià Ciscar i Maria Antonia Munar, per reorganitzar el patronat Ramon Llull, que tenia per objectiu publicar-ne l'obra. BLASCO, Remei. "Tots els encontres dels presidents". *El Temps*, 22 de maig de 1989, p. 16-18.

⁷⁴⁴ FORTUNY, Jordi, RIMBAU, Enric. "Entrevista Joan Rigol. No m'imagino la fusió de CDC i UDC". *El Temps*, 21 de desembre de 1999, p. 35.

⁷⁴⁵ VICENT, Lafora. "El camí de la col·laboració". *El Temps*, 16 de novembre de 1992, p. 15-17.

com a mostra de bona voluntat una moció de suport a la commemoració valenciana, oferint-s'hi a col·laborar. Aprofitant el viatge, Maragall imparteix una conferència sobre el projecte olímpic de Barcelona i també clausura un curs de la Universitat Internacional Menéndez i Pelayo. Cal tenir en compte que València era subseu olímpica i, en aquest sentit, la col·laboració de les dues administracions en l'àmbit de l'esport sí que serà important durant aquells anys, tot preparant l'esdeveniment. Entre tot, durant aquesta visita valenciana, Pasqual Maragall té temps, també, de fer una trobada distesa amb amics i gent de la cultura. Entre els que l'acompanyen en aquest col·loqui de sobretaula hi ha el rector de la Universitat de València, Ramon Lapiedra; el cap de gabinet del president valencià, Ximo Puig; l'escriptor Ferran Torrent; els pilotaris Fredi i Genovès i, és clar, l'editor Eliseu Climent, intercessor de moltes de les relacions entre la política catalana i la valenciana. D'aquí va sorgir-ne la idea que la pilota valenciana tingués algun paper com a esport d'exhibició a Barcelona '92.⁷⁴⁶

Pocs mesos després, el 5, 6 i 7 d'abril de 1989 la iniciativa de connectar els dos territoris surt de la societat civil. La Fundació per a les Idees i les Arts (ACTA) du a terme, a Barcelona, unes jornades amb un títol prou eloqüent: “Nosaltres i els valencians”. El seu objectiu no és altre que oferir un espai de reflexió i diàleg entre polítics i representants del món cultural de Catalunya i el País Valencià, amb participants que van de Max Cahner a Vicent Soler, de Carmen Alborch a Francesc Cabana i d'Emèrit Bono a Leopoldo Ortiz. “La sensació que teníem era que feia molts, molts anys que no es parlava amb normalitat del País Valencià”, expressava la periodista Pilar Rahola, directora de la Fundació Acta.⁷⁴⁷ A les jornades s'evidencia el profund desconeixement de la realitat valenciana que té el nacionalisme català, “entre folklorista i paternal, o entre la incomprensió i la indiferència”, encara que jornades com aquelles ajudessin a trencar alguns tòpics i a millorar-ne la intercomprensió.⁷⁴⁸

Pel que fa a la relació dels intel·lectuals amb la reivindicació del marc nacional complet, l'editor Josep M. Castellet constata que “a Catalunya no hi ha

⁷⁴⁶ VELA, Laia. “Una jornada particular”. *El Temps*, 2 de gener de 1989, p. 17.

⁷⁴⁷ PASQUAL. Josep Maria. “Entrevista a Pilar Rahola. Per als valencians la via Madrid s'ha extingit”. *El Temps*, 24 d'abril de 1989, p. 16-18.

⁷⁴⁸ RIBERA, Tomàs. “Nosaltres i els valencians”. *El Temps*, 17 d'abril de 1989, p. 12-14; “Editorial. Valencians a Barcelona”, *El Temps*, 24 d'abril de 1989, p. 7.

correspondència: els intel·lectuals catalans no són valencianistes (...) en general hi havia una gran indiferència dels intel·lectuals catalans –jo podria fer una llarga llista– pel que fa a València o els Països Catalans”.⁷⁴⁹ Aquesta és una sentència que evidencia la diferència entre un intel·lectualisme fusterià que propugna des del País Valencià la necessitat d’articular uns Països Catalans i un món intel·lectual del catalanisme del Principat que, si bé pot veure aquest moviment amb simpatia, sentint-s’hi identificat i compartint-ne l’adhesió, té altres prioritats nacionals que no preocupar-se del conjunt de territoris de parla catalana. Per Antoni Rico, “al catalanisme històric li era difícil de digerir que des del País Valencià es parlara d’una catalanitat política que trencava el relat històric del catalanisme”.⁷⁵⁰

No és fins al 18 de maig de 1989 que Jordi Pujol i Joan Lerma es tornen a trobar oficialment, en aquesta ocasió a Castelló de la Plana. La visita valenciana de Pujol, que feia molts anys que no era a la ciutat, no havia estat organitzada per la Generalitat Valenciana, sinó formulada a petició del diari *Mediterráneo*, que l’havia convidat per celebrar el 50è aniversari de la capçalera de premsa. Pujol i Lerma visiten l’Ajuntament de Castelló i el president català, que és obsequiat amb peces de ceràmica pròpia, signa el llibre d’or de la ciutat. Ambdós inauguren l’exposició “Castelló, centre de futur” i visiten les instal·lacions del diari. Després de dinar, els dos presidents es desplacen al monestir del desert de les Palmes. Al claustre de l’ermitatge, Pujol i Lerma tracten temes relatius al transvasament d’aigua de l’Ebre cap al País Valencià, l’eix mediterrani, les infraestructures i les respectives televisions. “TVV a Catalunya, sí, si les emissions són exclusivament en valencià. Si són en castellà no tenim cap interès en rebre-les” reconeixia sense embuts Pujol, quan se li preguntava per la recepció de la Televisió Valenciana al Principat.⁷⁵¹

El president català finalitza la seva estada a Castelló amb una conferència sobre el mediterrani nord-occidental, en el que desgrana la història comuna de les comarques

⁷⁴⁹ ALBEROLA, Miquel. “Entrevista a Alfaro, Castellet i Barnils. Nosaltres els fusterians”. *El Temps*, 24 de juny de 1991, p. 54-57.

⁷⁵⁰ RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 162.

⁷⁵¹ ALBEROLA, Miquel. “Lerma-Pujol, la norma de Castelló”. *El Temps*, 29 de maig de 1989, p. 7-11; VICENT, Lafora. “El camí de la col·laboració”. *El Temps*, 16 de novembre de 1992, p. 15-17.

castellonenques amb les de Catalunya. Organitzada per Acció Cultural del País Valencià, a proposta d'Eliseu Climent la conferència de Jordi Pujol és presentada per l'exUCD i excap de llista del Partit Reformista Democràtic (PRD) de Roca a les comarques de Castelló, Benjamí Casañ.

Trobades com la que va tenir lloc a Castelló el 1989, encara que fos per la iniciativa privada d'un diari, com en aquest cas, permetien crear un espai de diàleg i intercanvi entre dos mandataris que al llarg dels anys no mantenien una relació fluïda, tot i tampoc tenir circumstàncies d'especial dramatisme en la seva relació. Així, en moments com aquests, era l'hora per a l'autocrítica interna i per a estendre la mà a possibles col·laboracions que no s'acabaven concretant. Així, per Joan Lerma, a més del veïnatge proper dels catalans, acceptava que “estem en un projecte comú del qual tenim possibilitats de parlar”.⁷⁵² Jordi Pujol, per la seva banda, reconeixia que “les nostres relacions evidentment han estat escasses. Aquesta és una situació anòmala que hem de solucionar”. Més explícit, Pujol negava que existissin tibantors entre ells, “les relacions amb el president Lerma i el seu govern són excel·lents, en l'ordre institucional i personal”, però era conscient que els reptes comuns no s'arribaven a plantejar i no per falta de predisposició de la part catalana. “No ens correspon a nosaltres d'iniciar un augment de les relacions, perquè no volem que ningú ens digui que ens fiquem en assumptes que no ens pertiquen i som conscients que existeix un cert recel. Per tant, ha de ser el govern valencià qui demani una major col·laboració. Si ens arriben propostes nosaltres serem feliços de tractar aquests temes comuns”⁷⁵³

Quan aquestes propostes de col·laboració arriben, encara que fos la invitació d'un ajuntament valencià, Pujol no dubta de la seva predisposició. És el que passa el mes d'agost d'aquell 1989, quan Jordi Pujol i Marta Ferrussola fan una visita privada a Elx, convidats pel consistori, per conèixer la celebració del reconegut Misteri en primera persona. Malgrat l'absència del president Joan Lerma, oficialment de vacances, el president català és acompanyat pel conseller de cultura valencià, Ciprià Ciscar. A la capital del Baix Vinalopó, el president de la Generalitat de Catalunya pronuncia un

⁷⁵² ALBEROLA, Miquel. “Lerma-Pujol, la norma de Castelló”. *El Temps*, 29 de maig de 1989, p 7-11.

⁷⁵³ *Ibidem*.

discurs al saló de plens municipal. Un dels que segueix en directe el discurs és l'assagista Joan Fuster, amb qui passa la jornada el matrimoni Pujol-Ferrussola.⁷⁵⁴

Les propostes de col·laboració, però, poques vegades arriben directament des del govern valencià. I aquí cal entrar, doncs, en allò que Joan Lerma pensava sobre quins havien de ser els vincles entre les dues administracions. Pel president de la Generalitat Valenciana, un dels obstacles per poder enfortir la relació entre Catalunya el País Valencià és la voluntat del catalanisme de projectar el marc nacional dels Països Catalans. Així, en unes reflexions formulades el 1986, per Lerma, “des d'una relació d'igualtat, ens podríem entendre millor. Però fins ara, als ulls dels valencians, el tema de les relacions amb Catalunya no ha aparegut com un acord d'igual a igual, sinó com una relació pseudocolonialista”.⁷⁵⁵ Aquesta actitud que expressava el president valencià difícilment podia observar-la en una acció governamental de la Generalitat de Catalunya, especialment cauta a possibles ingerències en altres territoris de parla catalana. Tot i afirmar-ho, Lerma és conscient d'aquesta cautela dels governs de Jordi Pujol: “No parle d'actituds del govern català, sinó provocades des d'altres fronts. Actituds que enterboleixen molt les nostres relacions”, com podrien ser, potser, els plantejaments intel·lectuals d'alguns sectors culturals o els posicionaments polítics dels partits catalans amb més consciència nacional.⁷⁵⁶ En qualsevol cas, i tot i les dificultats socials de context que expressava, Joan Lerma creu que “aquests tipus de posicions polítiques no han dificultat les nostres relacions institucionals normals”, ja que quan s'ha hagut “d'actuar conjuntament, ho hem fet. Però crec que és negatiu el fet que distints partits, d'ací i d'allí, fonamenten una actuació política en una manera pròpia de veure la nostra història passada”.⁷⁵⁷

Quatre anys després, amb trobades com les de Castelló, el pensament de Joan Lerma no havia canviat. El president valencià intentava treure ferro a les relacions del seu govern amb Catalunya i, en tot cas, justificava la limitació de les seves col·laboracions en la diferència de color polític: “crec que són relacions prou normals. Hi ha un govern

⁷⁵⁴ LLUCH, Josep. “Una jornada particular”. *El Temps*, 21 d'agost de 1989, p. 14-16.

⁷⁵⁵ SANCHIS, Vicent. “Entrevista a Joan Lerma. Qüestió de prioritats”. *El Temps*, 3 de novembre de 1986, p. 6-11.

⁷⁵⁶ *Ibidem*.

⁷⁵⁷ *Ibidem*.

conservador a Catalunya i un govern progressista en aquesta comunitat; són dues concepcions diferents i això no vol dir que tinguem males relacions. Col·laborem en coses, en projectes”. Així, si per Joan Lerma les relacions no deixaven de ser les habituals, sí que considerava que amb el Principat no eren especialment prioritàries pel País Valencià, ja que els valencians també eren límitrofs amb altres comunitats “Tenim una relació prou normalitzada, però no tenim menys relació amb Catalunya que amb Múrcia, que també és una comunitat veïna”. D’aquesta manera, amb un punt de pragmatisme, Joan Lerma expressava que “des del punt de vista del que jo he de governar, no crec que Pujol pugua resoldre’m res. Ni supose que jo a ell tampoc. Si hem de veure’ns o parlar-nos, ens veiem i parlem amb total afabilitat”.⁷⁵⁸

3.3.4 Eliseu Climent – Jordi Pujol. La connexió cultural.

Per un dels biògrafs de Pujol, Antoni Plaja, que havia estat cap de premsa de CDC, Pujol no ha defugit la conceptualització dels Països Catalans, encara que sí que n’ha establert la “prudència” com a valor principal “per tal de no ferir susceptibilitats que estan a flor de pell”, Així, pel periodista, Pujol “ha tractat en tot moment d’igual a igual les altres comunitats (...) i ha mirat d’establir els ponts de diàleg que cada conjuntura possibilitava”.⁷⁵⁹

En aquesta línia, Jordi Pujol reconeixia en una entrevista feta per Josep M. Muñoz a les pàgines de l’*Avenç* que “nosaltres hem actuat respecte a València amb una actitud molt respectuosa”, ja que s’actuava des de la base que no s’hi havia d’interferir. “Ningú no ens podrà dir que hi hem interferit”, exclama Pujol, que reconeixia, però, que “hem vist amb simpatia tot el que pugui ser afirmació de la personalitat valenciana, tant des del punt de vista cultural i lingüístic, i polític, com també des del punt de vista de progrés econòmic”.⁷⁶⁰ Per això, al mateix temps que la prudència governamental l’aconsellava

⁷⁵⁸ “Entrevista a Joan Lerma. El mèrit de no enfrontar-se amb Madrid”. *El Temps*, 9 de juliol de 1990, p. 10-12.

⁷⁵⁹ PLAJA, Antoni. *Jordi Pujol: una vida dedicada a construir Catalunya*. Barcelona: Mediterrània, 2003, p. 77.

⁷⁶⁰ MUÑOZ, Josep Maria. “La Catalunya d’avui és Jaume I, la industrialització i la immigració”. A: MUÑOZ, Josep Maria (ed.). *Els quatre presidents: entrevistes a Tarradellas, Pujol, Maragall i Montilla*. Barcelona: L’Avenç, 2010, p. 61.

actuar poc al País Valencià, el president Jordi Pujol també era conscient que, d'una manera o d'una altra, era necessari donar suport a aquells que promovien la llengua i la cultura catalana des de la societat civil. D'aquesta manera, sí que des de la mateixa Generalitat de Catalunya, des d'ajuntaments o des d'ens supramunicipals catalans es dona suport a projectes culturals que es desenvolupaven al sud. El vincle personal entre Jordi Pujol i Eliseu Climent també ajuda a entendre aquest suport del govern català a les iniciatives culturals valencianes. Pujol en temes valencians es deixa aconsellar per Climent, la relació d'amistat amb el qual prové dels anys seixanta, i també demana reflexions a l'escriptor Joan Francesc Mira, quan el president de la Generalitat havia de tenir alguna reunió institucional a València.⁷⁶¹

Malgrat les limitacions que el mateix Jordi Pujol s'imposava, el president català confessa que per garantir la connexió amb el País Valencià s'ha fet més del que sembla. Així, malgrat que tenia una voluntat apaivagadora, la vocació de Pujol l'empenyia a "ajudar els que des de dins del País Valencià poden tirar endavant la identitat" i, per tant, no actuar mai segons els propis plantejaments, sinó "aconsellats i assessorats per valencians nacionalistes partidaris dels Països Catalans".⁷⁶² "Som amics de València i tot el que sigui col·laborar amb ells ho farem", destacava Pujol molts anys després.⁷⁶³

Aquesta connexió entre el catalanisme i la dinamització cultural valenciana, sovint retòrica, es veuria reflectida el 1986, quan Eliseu Climent celebra a Barcelona els 100 primers números de la revista *El Temps*. Aquell 15 de maig, personalitats del món polític, acadèmic i cultural omplen la sala Universal per festejar l'èxit de la publicació periòdica amb cor a València que dirigia el periodista Vicent Sanchis. Amb els presidents Jordi Pujol i Josep Tarradellas al capdavant, a l'acte hi assisteixen representants de tots els partits: Lluís Prenafeta i Joaquim Ferrer, de Convergència, Frederic Rahola i Heribert Barrera, d'ERC, i més representants de l'esquerra catalana com Josep Benet, Rafael Ribó, Jaume Sobrequés i Pere Portabella. La llista de personalitats és extensa, de Max Cahner a Sergi Pàmies, d'Aina Moll a Quim Monzó, passant per Pere Calders, Raimon, Badia i Margarit i Mossèn Dalmau. A l'acte, Eliseu

⁷⁶¹ MIRA, Joan Francesc. "Pujol". *El Temps*, 6 de gener de 2004, p. 114.

⁷⁶² MARTÍ, Pere. "Pujol i els Països Catalans". *El Temps*, 24 de maig de 1993, p. 30.

⁷⁶³ MUÑOZ, Josep Maria. "La Catalunya d'avui és Jaume I, la industrialització i la immigració"..., p. 62.

Clement aprofita el seu discurs per vindicar els Països Catalans i demanar “a veure quan Barcelona comença a exercir, definitivament el seu paper de capital, de capital de la nació”.⁷⁶⁴

Amb la voluntat d'enfortir aquest vincle entre tota la nació, Acció Cultural del País Valencià (ACPV), Obra Cultural Balear (OCB) i Òmnium Cultural estableixen, el juny de 1990 al castell de Bellver de Mallorca, les bases d'un nou organisme conjunt per coordinar-se, Lluï: Federació d'Entitats Culturals dels Països Catalans. Un dels seus ideòlegs era precisament el responsable dels Països Catalans de la junta d'Òmnium, l'aleshores diputat d'ERC Josep-Lluï Carod-Rovira.⁷⁶⁵ Just un any abans, també la Crida a la Solidaritat havia fet una aposta estratègica pels Països Catalans. A la 12a assemblea general dels cridaires, que havia tingut lloc del 29 d'abril a l'1 de maig de 1989, els dos-cents activistes congregats a València, al Micalet, on era la primera vegada que s'hi celebrava, havien acordat una reorganització interna de caire federal per tal de crear un secretariat d'àmbit nacional, amb tres representants de Catalunya, dos del País Valencià i un de les Illes.⁷⁶⁶

L'activitat cultural valenciana per excel·lència promoguda per Eliseu Climent són els Premis Octubre de l'editorial 3i4, que reuneixen, el darrer dissabte del mes d'octubre, a València, el món literari i acadèmic dels territoris de parla catalana. Així, amb l'editor i activista com a amfitrió, el sopar i entrega dels guardons marquen una nova dinàmica cultural dins de les lletres catalanes. A partir de la creació dels Premis, els Octubre són l'espai escollit anualment perquè representants polítics de diferents colors del conjunt dels Països Catalans es trobin i renovin el seu compromís amb la llengua i la cultura catalana.

⁷⁶⁴ NICOLÀS, Fúlvia. “La festa d'El Temps a Barcelona”. *El Temps*, 26 de maig de 1986, p. 61-63.

⁷⁶⁵ Podria trobar-se un cert paral·lelisme entre els relacions culturals d'Òmnium i ACPV, tot i la lògica diferenciació de context, i les que associacions del catalanisme havien tingut amb grups valencians als anys trenta. D'aquestes relacions entre entitats dels dos territoris d'abans de la Guerra Civil se'n parla a GONZÁLEZ, Arnau. *La Nació imaginada...*, p. 301-324.

⁷⁶⁶ BLASCO, Remei. “Federa't, Crida”. *El Temps*, 8 de maig de 1989, p. 18. Els propis cridaires reconeixien que “el motiu per celebrar per primer cop una assemblea general fora del Principat venia donat per la necessitat d'aplicar allò tant dit i massa sovint poc practicat dels Països Catalans”. “XIIa Assemblea General: Un pas endavant”. *Crida informatiu*, abril de 1990, p. 4.

Amb un toc d'exageració, l'editor Josep M. Castellet explicava que “jo crec que a València només hi hem anat Cahner i jo, i a veure Fuster sobretot. I quan Eliseu Climent, i això és posterior, organitza els Premis Octubre comença a anar-hi gent del Principat que mai hi havia anat”.⁷⁶⁷ En aquesta cita literària ineludible que tenia –i té– un pes específic dins del calendari cultural, s’hi poden trobar des de l'alcalde de Barcelona Pasqual Maragall al democristià Domènec Sesmilo; des d'Antoni Vives a Josep-Lluís Carod-Rovira; des de Marcel·lí Iglesias a Josep Melià i des de Josep Guia a Francesc Antich, així com, és clar, representants de l'esquerra valenciana: de Ciprià Ciscar i Vicent Soler a Joan Ignasi Pla i Joan Ribó.⁷⁶⁸

És en ocasió de l'acte d'entrega d'aquests Premis Octubre de 1992, que Jordi Pujol es desplaça a la capital del Túria. Tot i que el president valencià Joan Lerma no assisteix a l'entrega dels guardons car es troba de viatge al Japó, Pujol i Lerma es truquen per parlar d'una possible trobada uns mesos després. El cap de l'executiu català també manté una conversa telefònica amb l'alcaldeessa popular de València, Rita Barberà, que mai amagaria la seva bona relació amb el seu homònim a la capital catalana, l'alcalde Pasqual Maragall.⁷⁶⁹ En aquesta relació d'alcaldes, Rita Barberà sempre agraeix a Maragall el suport que tingué d'ell –i també de Jordi Pujol– per tal de forçar al govern espanyol a introduir València en el traçat del TGV, quan el consell de ministres, i Josep Borrell, ministre de transports, ja havia situat com a únic traçat ferroviari, el de Madrid-Saragossa-Barcelona-La Jonquera.⁷⁷⁰

Tot i que Lerma no es present en aquella edició dels Premis Octubre, el cert és que entre 1991 i 1992, el president valencià havia estat un mínim de tres ocasions a la capital catalana. La primera, l'abril de 1991, per visitar la Vila Olímpica barcelonina, de la que València era subseu. La segona, el febrer de 1992, a la inauguració de la Casa de València a Barcelona, on coincidiria amb el president del PSC, Joan Reventós, i el secretari d'organització dels socialistes catalans, Josep Maria Sala, a més del conseller

⁷⁶⁷ ALBEROLA, Miquel. “Entrevista a Alfaro, Castellet i Barnils. Nosaltres els fusterians”. *El Temps*, 24 de juny de 1991, p. 54-57.

⁷⁶⁸ “L'esperit de València”. *El Temps*, 2 de novembre de 1998, p. 5.

⁷⁶⁹ ENGUIX, Salvador “Sólo UV se muestra reticente a mejorar relaciones con Cataluña”. *La Vanguardia*, 9 de novembre de 1992, p. 17.

⁷⁷⁰ VOLTAS, Eduard. “El joc polític del TGV”. *El Temps*, 25 de gener de 1993, p. 18-19.

d'economia del govern català, el convergent Macià Alavedra. A l'acte protocol·lari, Lerma aprofitaria el fet de ser a la ciutat comtal per declarar que calia canviar “la imatge folklòrica que els catalans tenen dels valencians”.⁷⁷¹ La tercera, el juliol de 1992, per visitar els Jocs Olímpics.⁷⁷²

Als Premis Octubre de 1992, on se celebra una taula rodona entre Vicent Soler (PSPV), Pere Mayor (UPV), Carod-Rovira (ERC), Pasqual Mollà (EUPV) i Joaquim Ferrer (CDC), Pujol hi va amb un interès molt especial. El propòsit no és altre que donar el seu suport al món cultural valencià després del comiat prematur de l'assagista de Sueca Joan Fuster, a l'enterrament del qual no havia pogut assistir per problemes d'agenda institucional. Al seu lloc, va ser el conseller de cultura Joan Guitart el que viatjà a Sueca en aquella ocasió, per expressar que estava convençut que els valencians sentien especialment l'adéu de Fuster, un dels grans de les lletres catalanes, “però també ho sentim els que vivim al Principat”.⁷⁷³ Per remeiar aquest deute, abans d'assistir als Premis, aquell dia d'octubre al matí, Jordi Pujol es desplaça fins al cementiri de Sueca, per retre un homenatge a l'escriptor a qui considera com un dels seus mestres. Amb Pujol, també hi ha el conseller Joan Guitart i els responsables de cultura del País Valencià, Andreu López; de les Illes, Bartomeu Vidal; i d'Andorra, Josep Dalleres. De la mateixa manera, hi ha representants dels ajuntaments de l'Alguer i de Perpinyà i diversos rectors d'universitats com Nadal Batle (UIB), Ramon Lapiedra (UV) i Joan Martí (URV). L'Ajuntament de Sueca aprofita el viatge de Jordi Pujol per oferir al president català l'alta distinció del municipi.⁷⁷⁴

Al vespre, a l'hotel Alameda Palace, en el seu sentit discurs, Pujol lamenta no haver pogut coincidir amb Joan Lerma als Octubre i confessa que hi ha gent que l'aconsellava que “encara era aviat” perquè el president català “fes una visita a València”. Davant d'això, Pujol es sincerava amb l'auditori: “nosaltres hem estat molt prudents, i hem

⁷⁷¹ MORALES, Joan. “Joan Lerma: hem de canviar la imatge folklòrica que els catalans tenen dels valencians”. *El Temps*, 17 de febrer de 1992, p. 37.

⁷⁷² VICENT, Lafora. “El camí de la col·laboració”. *El Temps*, 16 de novembre de 1992, p. 15-17.

⁷⁷³ SEBASTIÀ, Jordi. “Dolors, record i homenatge al voltant de Joan Fuster”. *El Temps*, 29 de juny de 1992, p. 9.

⁷⁷⁴ MARTÍ, Pere. “Trobada a Sueca”. *El Temps*, 9 de novembre de 1992, p. 17.

pensat que les iniciatives no havien de sorgir de nosaltres mateixos”.⁷⁷⁵ D’aquesta manera, Pujol reconeix que no era “lògic ni prudent” que en els seus primers dotze anys de president hagués visitat més vegades Santiago de Compostela que València, fet que deixa entreveure que és degut als seus homòlegs valencians.⁷⁷⁶

Durant el seu parlament a la gala literària, Pujol defensa una major relació entre Catalunya i el País Valencià, ja que, per a ell, en temes com la connexió ferroviària, la integració a Europa i la coresponsabilitat fiscal “junts podríem anar millor”.⁷⁷⁷ El discurs del president de la Generalitat de Catalunya, lluny de reivindicacions de caràcter nacional, el que proposa són dos elements. En primer lloc, un acord lingüístic inspirat en l’existent entre flamencs i holandesos; i una cooperació en temes econòmics i europeus que poden beneficiar els dos territoris. Per Pujol aquests elements són claus per trobar una solució a les relacions entre els dos territoris, una proposta formulada “amb generositat, amb humilitat i sobretot amb una gran voluntat de comprensió”.⁷⁷⁸ Potser són aquests plantejaments els que fan que, per contra del que podria preveure’s, les reaccions dels partits polítics no van ser especialment hostils, tot i que des del Partit Popular i des d’Unió Valenciana, i d’una manera ambivalent des de files socialistes, sí que van carregar contra els plantejaments unitaristes dels catalans.

Així, la primera reacció del PSPV seria per boca de Ciprià Ciscar. El vicesecretari general dels socialistes valencians, feia un gest d’aproximació a les paraules de Pujol tot emfasitzant que “la col·laboració entre totes les comunitats de l’Estat és desitjable, però encara és més desitjable la col·laboració institucional amb aquelles comunitats veïnes

⁷⁷⁵ PUJOL, Jordi. “... no és lògic, ni és bo...”. *El Temps*, 16 de novembre de 1992, p. 54-56.

⁷⁷⁶ De fet, trencant els tòpics que podien associar el nacionalisme de Jordi Pujol amb un interès de construir els Països Catalans o amb un interès per fer sempre front comú amb el País Basc, el cert és que el president de la Generalitat no va visitar oficialment Ajuria Enea fins el 1991 quan es va entrevistar amb el lehendakari José Antonio Ardanza. HEREDIA, Cristina. “Pujol s’acosta a Euskadi”. *El Temps*, 11 de febrer de 1991, p. 28-29.

⁷⁷⁷ ENGUIX, Salvador. “Sólo UV se muestra reticente a mejorar relaciones con Cataluña”. *La Vanguardia*, 9 de novembre de 1992, p. 17; ALBEROLA, Miquel. “Endevina qui (no) ve aquesta nit”. *El Temps*, 9 de novembre de 1992, p. 12-14.

⁷⁷⁸ PUJOL, Jordi. “... no és lògic, ni és bo...”. *El Temps*, 16 de novembre de 1992, p. 54-56.

amb les que tenim molts aspectes en comú”.⁷⁷⁹ Dins del mateix PSPV, però, el conseller de cultura del govern valencià, Andreu López, estava convençut que no calia incrementar les relacions entre les dues comunitats, perquè ja “hi ha bona relació institucional” i, en tot cas, “és interessant tenir bones relacions amb totes les autonomies del nostre voltant i de la resta d’autonomies espanyoles”. Des d’un punt de vista més crític, el portaveu del PSPV a les Corts Valencianes, Segundo Bru, responia a Jordi Pujol que si des del País Valencià no hi havia més relació amb Catalunya era per “l’acció de grups ultranacionalistes catalans que donen arguments demagògics a la dreta”.⁷⁸⁰

En aquesta mateixa línia, unes setmanes després, en una trobada de socialistes catalans i valencians, des del PSPV destaquen que “la visita no ens ha aportat res”. Així mateix, i encara que semblés contradictori, els socialistes valencians també acusaren al president català de no tenir “un projecte clar sobre el que ha de fer a València”. Al mateix temps, des del PSC, acusaven a Jordi Pujol de fer a València “el que l’interessa” de cara a Catalunya, considerant els plantejaments que havia expressat en el seu discurs com “una política de conveniència a València que no ajuda gens”.⁷⁸¹

Pel president del PP valencià, Pedro Agramunt, per aconseguir aquesta col·laboració entre els dos territoris, “Catalunya ha de respectar l’Estatut d’autonomia valencià” i, així, exigeix al president català que “abandoni completament la idea dels Països Catalans”. Agramunt, a més, demana a Jordi Pujol que no es posi en la política interna valenciana.⁷⁸² Unió Valenciana, per la seva banda, emet un comunicat de resposta als plantejaments del president Pujol. Els regionalistes qualifiquen les paraules de Pujol d’annexionistes i imperialistes. Lizondo, el seu líder, era categòric quan considerava que “Jordi Pujol segueix amb les seves agressions quan es refereix a aquesta terra i assegura

⁷⁷⁹ ENGUIX, Salvador. “Sólo UV se muestra reticente a mejorar relaciones con Cataluña”. *La Vanguardia*, 9 de novembre de 1992, p. 17.

⁷⁸⁰ “¿Pensa que cal incrementar i normalitzar les relacions culturals i socio-econòmiques entre el País Valencià i el Principat?”. *El Temps*, 16 de novembre de 1992, p. 16-17.

⁷⁸¹ MARTÍ, Pere. “Morella, l’ excepció”. *El Temps*, 14 de desembre de 1992, p. 22-24.

⁷⁸² ENGUIX, Salvador “Sólo UV se muestra reticente a mejorar relaciones con Cataluña”. *La Vanguardia*, 9 de novembre de 1992, p. 17; “¿Pensa que cal incrementar i normalitzar les relacions culturals i socio-econòmiques entre el País Valencià i el Principat?”. *El Temps*, 16 de novembre de 1992, p. 16-17.

que el valencià es igual que el català”.⁷⁸³ Dins del mateix partit, però, hi havia posicions més moderades, com les d’Hèctor Villalba, que obria alguna oportunitat al futur: “el dia que Unió Valenciana tinga el govern i sempre que CiU estiga al capdavant del govern català, les relacions seran molt més substancials que ara”.⁷⁸⁴

Esquerra Unida del País Valencià i la UPV, en canvi, coincidien en què “la falta de col·laboració entre ambdós governs es deu casi exclusivament al Partit Socialista”, a qui acusaven de no tenir-hi interès.⁷⁸⁵ Més enllà d’aquest punt que compartien, també hi havia discrepàncies entre les visions de les dues formacions. El comunista Albert Taberner apuntava, per exemple, que “el complex de superioritat que es respira en certs àmbits del Principat” era un dels motius de la poca relació entre Catalunya i el País Valencià, a part de “l’anticatalanisme visceral” dels valencians.

A diferència de la resta, el secretari general de la UPV, Pere Mayor afirmava aquell 1992, abans de que es plantegessin cap acord amb CiU, com el que segellarien el 1994, que “el President Pujol te raó, i és normal que com a nacionalistes hi estiguem d’acord. Les relacions han de ser distintes no sols per qüestions nacionals i culturals, que també, si no per raons econòmiques”. Tot i així, les paraules dels nacionalistes valencians també tenien cert to pessimista ja que, per a ells “s’ha parlat durant molts anys dels Països Catalans, però mai no s’ha fet res de tangible, institucional o social. Se n’ha parlat molt i s’ha fet poc”.⁷⁸⁶ Pepa Chesa, del Partit Valencià Nacionalista, com els seus companys de la UPV, també veia amb molt bons ulls el discurs de Pujol: “És una proposta magnífica i necessària. Les relacions amb Catalunya han de ser relacions normalitzades”.⁷⁸⁷

⁷⁸³ ENGUIX, Salvador “Sólo UV se muestra reticente a mejorar relaciones con Cataluña”. *La Vanguardia*, 9 de novembre de 1992, p. 17.

⁷⁸⁴ “¿Pensa que cal incrementar i normalitzar les relacions culturals i socio-econòmiques entre el País Valencià i el Principat?”. *El Temps*, 16 de novembre de 1992, p. 16-17

⁷⁸⁵ ENGUIX, Salvador “Sólo UV se muestra reticente a mejorar relaciones con Cataluña”. *La Vanguardia*, 9 de novembre de 1992, p. 17.

⁷⁸⁶ MORALES, Joan. “Entrevista a Pere Mayor. El nacionalisme cultural acabarà en no res si no té traducció política”. *El Temps*, 7 de desembre de 1992, p. 20-21.

⁷⁸⁷ MORALES, Joan. “Entrevista a Pepa Chesa. En la construcció del país calen tots els nacionalistes”. *El Temps*, 1 de febrer de 1993, p. 24-25.

3.3.5 Pujol a la València de Lerma: política d'estat

Uns mesos més tard de la participació del president de la Generalitat de Catalunya als Premis Octubre de 1992, Jordi Pujol i Joan Lerma es troben per primera vegada en una visita oficial del president català a València. Sí, lògicament, les coincidències entre ambdós en actes ben diversos hi havia estat, com les descrites a Barcelona i a Castelló, però una dècada després de l'arribada del socialista Joan Lerma al poder, el març de 1993, és la primera vegada que els dos es troben de manera formal en una reunió institucional i bilateral a València. La tardança de la fotografia conjunta no és només a causa del poc interès valencià, sinó que, com s'ha expressat, també respon a una voluntat de la part catalana d'evitar imatges que poguessin desgastar la normalitat política, com a conseqüència d'un anticatalanisme valencià que encara es percebia. La conseqüència més directa és que en els 10 primers anys d'autonomia valenciana, el govern de Lerma no s'havia subscrit cap conveni o acord.⁷⁸⁸

En aquella ocasió, però, faltava poc per a les eleccions generals de 1993 i en uns moments de debilitat del govern de Felipe González, els socialistes busquen suports per mantenir-se a la Moncloa la següent legislatura. Si els resultats no eren els esperats, els diputats de Convergència i Unió podien ser una bona crossa. Potser aquest context de recerca d'aliances ajuda a entendre perquè Joan Lerma, a la conferència de premsa conjunta que farien els dos presidents al Saló Daurat del Palau, respondria totes les preguntes en català –com ho feia Pujol– fos quina fos la llengua del periodista interpel·lat, una pràctica que sorprengué alguns dels mitjans congregats.⁷⁸⁹ Algun membre de premsa també es fixen en l'ús dels termes territorials del president Pujol, que usa indistintament els termes País Valencià, València i en alguna ocasió també la forma estatutària de Comunitat Valenciana. Evitant, però, l'ús del terme Països Catalans, conscient dels anticossos que aquest nom produeix.⁷⁹⁰

Jordi Pujol apostava davant dels mitjans de comunicació per destacar les principals col·laboracions en l'àmbit de la cultura que s'havien dut a terme entre els dos governs:

⁷⁸⁸ CALVET, Jordi. *El govern de la Generalitat Valenciana, 1983-1995*. (Tesi doctoral). Barcelona: UB, 2005, p. 108.

⁷⁸⁹ VILA i TRIADÚ, Joan. "Per fi, la normalitat". *El Temps*, 15 de març de 1993, p. 18- 21.

⁷⁹⁰ *Ibidem*.

des de la commemoració del 500 aniversari de Tirant lo Blanc, fins a l'edició de les obres completes de Ramon Llull (amb el govern balear), passant per l'edició de les obres de Miquel Batllori.⁷⁹¹ És en aquest sentit constructiu que Pujol mira de ser conciliador i esvair dubtes o temences. “No demanem que el País Valencià sigui català, el que volem és que sigui molt valencià. Però per ser el que volen ser, els valencians, com tots els pobles, s’ho han de fer ells, no els hi han de fer des de fora” afirmava Pujol, que era conscient que hi havia certs recels valencians a la seva hipotètica ingerència, malgrat que “la Generalitat de Catalunya ha mantingut un respecte total i absolut cap a la identitat i al voluntat de ser dels valencians.”⁷⁹² Per enfortir encara més aquesta posició, Pujol, escriu una dedicatòria al llibre oficial de la Generalitat Valenciana on expressa el seu “desig que la col·laboració entre els nostres pobles germans sigui molt fructífera en tots els terrenys i que la nostra identitat surti reforçada i ennoblida. Tota la meua simpatia i afecte al poble valencià”.⁷⁹³

La visita de Jordi Pujol a València, el març de 1993 serveix d’una manera general per desgelar les relacions entre els dos governs i per a acordar un pacte de col·laboració mutu, genèric, “per defensar els nostres interessos comuns, com a factor de reactivació de tota l’economia espanyola, a partir de l’eix mediterrani”.⁷⁹⁴ De fet, pocs mesos enrere, aquell novembre de 1992, les cambres de comerç de Barcelona, València i Perpinyà signaven a la Llotja de Mar de la capital catalana un document per exigir al govern espanyol l’eix mediterrani d’alta velocitat.⁷⁹⁵ Les institucions, doncs, el que feien era recollir-ne el clam.

El PP valencià, de la mà del seu portaveu, Pedro Agramunt, sorprenentment no critica la trobada i assegurava que la reunió “no feia més que respondre a una realitat estesa en

⁷⁹¹ *Ibidem.*

⁷⁹² *Ibidem.*

⁷⁹³ *Ibidem.*

⁷⁹⁴ ENGUIX, Salvador. “La oposicion valenciana cree necesaria la visita de Pujol y opina que se debió hacer antes”. *La Vanguardia*, 4 de març de 1993, p. 13.

⁷⁹⁵ VOLTAS, Eduard. “Rutlla a poc a poc, però rutlla”. *El Temps*, 30 de novembre de 1992, p. 18.

sectors com la indústria, l'empresa, el turisme o les infraestructures".⁷⁹⁶ De ben segur, el fet que a més de Lerma, Jordi Pujol també es reunís amb Rita Barberà, l'alcaldeessa popular de València, ho explica. Rita Barberà tenia un interès especial en refer el traçat ferroviari estatal per incloure València en la línia del TGV i Pujol, en aquesta qüestió, podia ser un aliat valuós per als seus interessos.⁷⁹⁷ El president català es mostra obert a la petició i al llibre d'or del consistori escriu que li complia molt ser a l'ajuntament de València ja que és una ciutat amb la que "Catalunya ha tingut sempre una especial relació; que desitjo que en el futur sigui cada cop més positiva, cordial i fructífera".⁷⁹⁸

Tot i la cordialitat que desitjava el cap de l'executiu català, els regidors d'Unió Valenciana no saludarien Pujol a l'Ajuntament, continuant amb la seva dinàmica de gestos anti-catalanistes que els caracteritzaven. Fins i tot el líder del sector moderat de la formació blavera, Hèctor Villalba, no desaprofita l'ocasió per acusar Lerma de "tenir por al líder nacionalista de Catalunya que respon al caràcter sucursalista de la seva gestió".⁷⁹⁹ A diferència d'Unió Valenciana, les formacions de l'esquerra valenciana veuen positivament l'encontre i fins i tot creuen que caldria anar més enllà. Pasqual Mollà, del sector més valencianista d'Esquerra Unida creu que "en matèria de cultura haurien de formalitzar-se acords concrets de col·laboració i deixar-se de complexos".⁸⁰⁰ Per Pere Mayor, el secretari general de la UPV, que pocs mesos després s'aproximaria a CDC, aquesta visita de Jordi Pujol a València era "molt positiva pels interessos d'ambdues comunitats autònomes, especialment per als catalans, que en un percentatge important segueixen desconeixent la realitat del País Valencià".⁸⁰¹

Després d'una exitosa primera trobada, uns mesos més tard, el 16 de desembre de 1993, Lerma i Pujol es reuneixen de nou a València per tractar temes d'internacionalització econòmica i per augmentar "la col·laboració dels seus governs", en un any que resulta

⁷⁹⁶ ENGUIX, Salvador. "La oposicion valenciana cree necesaria la visita de Pujol y opina que se debió hacer antes". *La Vanguardia*, 4 de març de 1993, p. 13.

⁷⁹⁷ MARTÍ, Pere. "Pujol, de nou a València". *El Temps*, 8 de març de 1993, p. 18.

⁷⁹⁸ VILA i TRIADÚ, Joan. "Per fi, la normalitat". *El Temps*, 15 de març de 1993, p. 18-21.

⁷⁹⁹ ENGUIX, Salvador. "La oposicion valenciana cree necesaria la visita de Pujol y opina que se debió hacer antes". *La Vanguardia*, 4 de març de 1993, p. 13.

⁸⁰⁰ *Ibidem*.

⁸⁰¹ *Ibidem*.

especialment interessant per desgelar les relacions entre ambdós.⁸⁰² No ho fan sols, sinó que a la reunió de treball del desembre hi participen cinc membres de cada un dels governs. Així, Joan Guitart (Cultura), Joan M Pujals (Educació), Antoni Subirà (Indústria i Energia), Lluís Alegre (Comerç, Consum i Turisme) i Josep M Cullell (Política territorial i Obres públiques) acompanyen el President Pujol per tancar acords sectorials amb els seus homòlegs valencians.⁸⁰³ Que tinguessin lloc dues reunions entre els dos presidents en menys d'un any i que aquesta segona fos ja una reunió de treball amb múltiples consellers, mostren un canvi de tarannà en les relacions entre uns i altres. Podia ser aquesta trobada interdepartamental un primer pas cap a una nova dinàmica de més col·laboració?

Per Pujol la clau per a que aquestes col·laboracions poguessin progressar adequadament era la seva màxima de que “ningú no s’ha de ficar a casa de l’altre”. Aquest havia estat un plantejament que sempre l’havia acompanyat: “la nostra posició sempre ha estat de total respecte polític i institucional portat a l’extrem, de tal manera que en èpoques de gran susceptibilitat hem mirat gairebé de no tenir-hi relació perquè ningú no en pogués fer una excusa”. Al mateix temps, però, Pujol no nega que malgrat aquesta política d’apaivagament, des de la Generalitat de Catalunya “mai no hem baixat del ruc a l’hora d’afirmar la nostra unitat lingüística i cultural”.⁸⁰⁴

Si finalment canviaven les dinàmiques existents fins ara, amb la col·laboració entre el govern valencià i el català també podrien trencar-se alguns tòpics recíprocs i millorar la connexió entre els dos territoris. Encara que per a tot això calia temps. Seria una manera d’apropar el País Valencià a Catalunya i Catalunya al País Valencià? La premsa pregunta si, en aquell moment, els catalans tenen una visió distorsionada del País Valencià. Pujol sap que no hi ha una resposta única. Però d’una manera general respon que no és distorsionada “però sí molt insuficient i no prou exacta”. Així, si el País

⁸⁰² GARCIA DEL MORAL, Juanjo. “Lerma i Pujol ven necesario internacionalitzar la economia para lograr una salida de la crisis”. *El País*, 17 de desembre de 1993.

⁸⁰³ MARÍ, Joan. “Lerma i Pujol cavalquen junts”. *El Temps*, 27 de desembre de 1993, p. 22-25.

⁸⁰⁴ MARESMÀ, Assumpció. “Entrevista a Jordi Pujol. Hi ha d’haver un tomb autonòmic”. *El Temps*, 17 de gener de 1994, p. 24-29.

Valencià podia ser desconegut per una part de la societat catalana “també diria que el Principat de Catalunya és poc conegut a València”.⁸⁰⁵

Després de les dues reunions de 1993, quan es restableixen les connexions institucionals, el 18 d'octubre de 1994, els dos executius es troben de nou, en aquesta ocasió a Barcelona, amb Pujol i Lerma al capdavant. En aquesta ocasió, els dos presidents reclamen a l'estat una millora del sistema de finançament.⁸⁰⁶ En paral·lel a aquestes reunions Barcelona-València, també la relació entre Jordi Pujol i el president balear Gabriel Cañellas, del PP, s'ha desgelat. Al càrrec des de 1983, Cañellas representava dins d'Alianza Popular, després Coalición Popular i finalment el Partit Popular, l'ala més centrista i arrelada a les Illes. El seu estil d'impuls regional, conegut com a canyellisme, podia ser un bon interlocutor pel govern de Pujol. “Una cosa és el que faci el PP espanyol i una altra la posició del Govern Balear; sempre he trobat el president Cañellas molt receptiu i amb disposició de col·laborar en temes culturals i lingüístics” expressava un Jordi Pujol que veia com, de cop, algunes finestres d'oportunitat començaven a obrir-se a la resta de territoris de parla catalana.⁸⁰⁷

3.3.6 Pujol-Zaplana: les negociacions per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua

Quan semblava que la relació entre la Generalitat de Catalunya i la del País Valencià començava a encarrilar-se, passant d'una cordialitat freda a una primera línia d'entesa, les eleccions a Corts Valencianes de 1995, trastoquen les previsions. Aquell maig, els socialistes valencians perden la majoria parlamentària, que passa a mans del PP i Unió Valenciana (UV). Què suposa l'arribada del popular Eduardo Zaplana al Palau de la plaça de Manises? L'anticatalanisme de populars i d'UV era manifest, però uns dies abans de les transcendents eleccions que el catapulten a la presidència de la Generalitat Valenciana, Eduardo Zaplana suavitza la seva posició en una entrevista al diari *Avui*. Li pregunten si en cas de victòria canviarà la relació entre els govern català i valencià i

⁸⁰⁵ *Ibidem*.

⁸⁰⁶ “Camps mantiene el primer encuentro con un presidente catalán desde que llegó al Consell”. *Mediterráneo*, 10 de maig de 2009. http://www.elperiodicomediterraneo.com/noticias/comunitat/camps-mantiene-primer-encuentro-presidente-catalan-llego-consell_462277.html

⁸⁰⁷ PAYERAS, Miquel. “Sintonia de dos governs”. *El Temps*, 14 de febrer de 1994, p. 28-29.

Zaplana es mostra interessat en el diàleg entre els dos territoris: “el principal canvi seria establir unes bones relacions des de la igualtat (...) la nostra Comunitat Valenciana té similituds geogràfiques, econòmiques i culturals amb Catalunya i en aquest sentit, les nostres relacions han de ser de cooperació”.⁸⁰⁸ El fet que l’entrevista es produís al diari *Avui* podia haver influït, sens dubte, en la cordialitat catalana de Zaplana, però el cert és que pocs mesos després d’aquesta declaració d’intencions, el joc polític es posaria en marxa i Zaplana es veié obligat a fer efectiva la seva declaració.

Les eleccions espanyoles del març de 1996 marquen un punt d’inflexió en la política estatal. Després de més d’una dècada a la Moncloa, el desgast socialista s’evidenciava des de 1993, quan el govern en minoria de Felipe González necessitava el suport parlamentari de CiU al Congrés. El 1996, però, els acords van en una altra direcció. El renovat Partit Popular de José Maria Aznar, amb 156 diputats, guanya les eleccions estatals per davant d’un PSOE, que es queda amb 141 seients a la cambra baixa. Per assegurar l’estabilitat de la majoria parlamentària els populars necessiten suports externs, que troben en els vots del Partit Nacionalista Basc i, a través del Pacte del Majestic, també en els 16 escons de Convergència i Unió.

Aquesta nova situació en la política espanyola propicia, de retruc, que els populars valencians hagin de moderar la seva posició política i es vegin obligats a acostar-se, encara que sigui tàcticament, a certes demandes de la Generalitat de Catalunya i el seu president. El fet és que Aznar, que necessita el suport de Pujol a les seves polítiques, insta Zaplana a reunir-se amb el president català per tractar alguns aspectes que cal solucionar, com el conflicte lingüístic, això és, el reconeixement a la unitat de la llengua. El president valencià, que tindrà una carrera meteòrica dins de les files estatals del Partit Popular, veu en aquesta via de diàleg amb el govern català, una oportunitat per mostrar la seva talla d’estadista. A diferència d’altres membres del PP o d’Unió Valenciana, Zaplana no és un polític interessat en qüestions lingüístiques i així li resulta més senzill negociar aquests assumptes.⁸⁰⁹

⁸⁰⁸ MARCO, Empar. “Entrevista Eduardo Zaplana. Els socialistes han provocat amb la llengua divisió i enfrontament”. *Avui*, 22 de maig de 1995, p. 15.

⁸⁰⁹ “El PP usa el pacto sobre la lengua como muestra de su giro al centro”. *El País*, 4 de setembre de 1998. https://elpais.com/diario/1998/09/04/cvalenciana/904936708_850215.html

Després d'una primera trobada entre Pujol i Zaplana, just quan el segon havia accedit a la presidència de la Generalitat Valenciana, els dos presidents es reuneixen de nou el 19 de juliol de 1996, quan Jordi Pujol es desplaça a València convidat per l'Associació Valenciana d'Empresaris (AVE). Malgrat que els dies previs de la visita, el diari *ABC* intenta crear conflicte amb el desplaçament del president català, a València, una quarantena d'empresaris valencians amb qui celebra un dinar demanen a Pujol que influeixi en qüestions econòmiques i en assegurar una bona relació de l'estat amb Europa.

A més de la trobada empresarial, Jordi Pujol es reuneix amb el president valencià Eduardo Zaplana i amb el seu assessor Rafael Blasco, l'exconseller socialista que havia intentat organitzar una Convergència Valenciana. Un cop finalitzada la trobada entre els dos mandataris, Pujol se sincera amb la premsa: “sempre hem desitjat que les relacions entre totes dues comunitats fossin unes relacions de normalitat. No és així. I jo no en faig culpable ningú. Però hi ha hagut malentesos que no tenen cap lògica”.⁸¹⁰ Entre aquests malentesos històrics que calia arreglar, n'hi havia un d'important, el del món acadèmic. En aquell moment, validar la recepció de la televisió i la ràdio públiques catalanes al País Valencià, com es va fer, semblava el menor dels assumptes. El fet era que els populars i les institucions valencianes no reconeixien la legitimitat de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), de la Universitat de València (UV) i de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV). Per solucionar-ho, i evitar així un greuge que pogués malmetre el suport parlamentari dels convergents a Aznar, es proposa la creació d'un organisme regulador del valencià més enllà de l'IEC i de la Universitat, que garanteixi, al seu torn, la unitat lingüística. Aquest organisme serà l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL).⁸¹¹

Posar d'acord tots els agents per tirar endavant la institució no és gens fàcil, la negociació s'allarga més de dos anys, amb declaracions i manifestacions a banda i banda. Sense anar més lluny, després d'una declaració de les Corts Valencianes, el 1997, on s'afirma que el valencià és una llengua diferent de la catalana, Joaquim Nadal,

⁸¹⁰ JIMÉNEZ, Victòria. “Només hi ha un Jordi Pujol”. *El Temps*, 29 de juliol de 1996, p. 30-31.

⁸¹¹ El paper de Pujol amb l'Acadèmia Valenciana de la Llengua també és explicada a MACEDA, Víctor. *El despertar valencià...*, p. 53-55; VIADEL, Francesc. *Educació, llengua i comunicació al País Valencià (1962-2011)*. (Tesi doctoral). València: Universitat de València, 2014, p. 328-330.

del PSC, interpel·la el president Pujol sobre la qüestió. En seu parlamentària, Jordi Pujol respon que no accepta cap atac a la unitat de la llengua.⁸¹² Mentrestant, fora de càmeres, s'anava treballant per solucionar el conflicte “amb gestions secretes i en moltes ocasions no públiques”, com les definiria Pujol.⁸¹³ El fil es va teixint amb converses discretes a múltiples bandes on hi participen, a més dels dos presidents, i de Pere Mayor, des dels consellers valencians de cultura, Ferran Villalonga –nét del banquer Ignasi Villalonga, que tenia molt bona sintonia amb Jordi Pujol- i Francisco Camps, fins a l'ex senador d'Unió Valenciana Miquel Ramon Quiles i el democristià Joan Rigol, passant pel fundador de la Unió Democràtica del País Valencià, Vicent Miquel i Diego, el socialista Joan Romero, l'exconseller Rafael Blasco, el filòleg Antoni Ferrando o l'aleshores secessionista Xavier Casp, entre molts altres, com els membres del Consell Valencià de Cultura. Finalment, després d'incomptables negociacions, es funda l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.⁸¹⁴ Tot i la voluntat que aquesta nova institució servís per establir una pau lingüística al País Valencià, per raons contraposades, alguns sectors del blaverisme i del catalanisme no veurien bé la seva existència.⁸¹⁵ Altres filòlegs valencians, però, sí que valoraren la idoneïtat de la seva existència.⁸¹⁶

⁸¹² VIADEL, Francesc; GIMÉNEZ, Salva. “Catalan connection”. *El Temps*, 19 d'octubre de 1998, p. 21.

⁸¹³ G., M. “Pujol dice que pactó la unidad lingüística con Zaplana en 1996 y éste lo desmiente”. *Abc*, 10 de novembre de 2004. http://www.abc.es/hemeroteca/historico-10-11-2004/abc/Valencia/pujol-dice-que-pacto-la-unidad-linguistica-con-zaplana-en-1996-y-este-lo-desmiente_963350049976.html.

⁸¹⁴ VIADEL, Francesc; GIMÉNEZ, Salva. “Catalan connection”. *El Temps*, 19 d'octubre de 1998, p. 20-28.

⁸¹⁵ Toni Gisbert, coordinador d'Acció Cultural del País Valencià, té una visió més crítica de l'Acadèmia. Opina que l'AVL i els sectors que donaren suport a la seva creació han fracassat “en el seu intent d'assolir avenços constatables en l'ús social del català al País Valencià a canvi d'accentuar els particularismes onomàstics, lèxics i gramaticals fins a la dialectalització extrema”, com detalla a GISBERT, Toni. *Quan el mal ve d'Espanya...*, p. 237. Per Gisbert, el procés de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua hauria suposat, en canvi, conseqüències no desitjables en el camp dels acadèmics. Gisbert argumenta que fins als anys vuitanta la separació acadèmica es basava en secessionistes –clarament minoritaris– o unitaristes; actualment la separació rau en la suma de secessionistes i tercervistes enfront dels partidaris de la racionalitat. Sobre la qüestió és interessant llegir GUIA, Aitana. *La llengua negociada*. València: Editorial 3i4, 2001.

⁸¹⁶ SARAGOSSÀ, Abelard. Entrevista amb l'autor. València, 12 de juliol de 2011. El professor del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València veia en l'Acadèmia Valenciana de la Llengua una molt bona ocasió per superar el debat lingüístic. Actual membre

No serà fins dos anys després de l'inici de les converses, el 1998, que l'AVL es posaria en marxa i reconeixeria que el valencià “forma part del sistema lingüístic que els corresponents estatuts d'autonomia dels territoris hispànics de l'antiga Corona d'Aragó reconeixen com a llengua pròpia”.⁸¹⁷ Sens dubte, això suposa un avenç molt destacable en el reconeixement de la unitat de la llengua i la possibilitat de segellar un conflicte que feia molts anys que durava. Jordi Pujol n'estava molt satisfet. “Vaig dir-li a Aznar que si volia el nostre suport l'any 1996 havia d'acabar amb aquest tema. Vaig reunir-me amb Zaplana en un mas de Reus [el Mas Calbó] i l'AVL ha estat un progrés en tot aquest sentit”.⁸¹⁸ Per Eliseu Climent, encara que va ser Zaplana el que va posar-la en marxa, l'Acadèmia va ser una creació de Jordi Pujol. L'esquema holandès, en deia”.⁸¹⁹

D'aquesta manera, i tot i que Eduardo Zaplana el 2004 negués qualsevol negociació amb Jordi Pujol per la creació de l'AVL,⁸²⁰ el cert és que, segurament, la intervenció política més destacable sobre la realitat dels valencians feta per Jordi Pujol durant els 23 anys del seu mandat –a més de la que indirectament suposava la creació de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, que tenia per objectiu prioritari el públic català– serà destensió del conflicte lingüístic entre catalans i valencians a través de la proposició d'un ens normatiu com l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, que no és poca cosa.

de l'AVL, és defensor d'utilitzar una doble denominació català-valencià, valencià-català per referir-se a la llengua comuna..

⁸¹⁷ La llei 7/1998, de 16 de setembre, establiria la creació de l'AVL, a partir del dictamen del Consell Valencià de Cultura, fundant una institució que tingués la funció d'elaborar la normativa lingüística de la llengua dels valencians. Pel que fa al nom i a la naturalesa de la llengua, al Dictamen sobre els principis i criteris per a la defensa de la denominació i l'entitat del valencià, l'AVL utilitza la denominació popular de valencià per referir-se a la llengua catalana al territori valencià, tot i expressar que poden utilitzar-se altres denominacions. D'aquesta manera, el Dictamen conclou que el valencià comparteix el mateix sistema lingüístic que els altres territoris “és també la que comparteixen les comunitats autònomes de Catalunya i de les Illes Balears i el Principat d'Andorra. Així mateix, és la llengua històrica i pròpia d'altres territoris de l'antiga Corona d'Aragó (la franja oriental aragonesa, la ciutat sarda de l'Alguer i el departament francès dels Pirineus Orientals)” i que l'AVL prendrà com a referència normativa les Normes de Castelló.

⁸¹⁸ “Entrevista a Jordi Pujol”. *Levante-EMV*, dimecres 6 de febrer de 2008.

⁸¹⁹ “Entrevista Eliseu Climent”. *Presència*, 1 de novembre de 2009, p 19.

⁸²⁰ G., M. “Pujol dice que pactó la unidad lingüística con Zaplana en 1996 y éste lo desmiente”. *Abc*, 10 de novembre de 2004. http://www.abc.es/hemeroteca/historico-10-11-2004/abc/Valencia/pujol-dice-que-pacto-la-unidad-linguistica-con-zaplana-en-1996-y-este-lo-desmiente_963350049976.html

3.3.7 ERC i la delegació del PI a València

El període 1995-1996 havia estat d'una intensitat electoral destacable. A l'estat, com al País Valencià, havia suposat l'arribada del Partit Popular a la Generalitat Valenciana i a la Moncloa. A Catalunya, les eleccions havien reafirmat a Convergència i Unió com el partit representatiu del desenvolupament autonòmic, i com la frontissa que garantia l'estabilitat de l'estat. Al mateix temps, dins del catalanisme, les eleccions catalanes de 1995 també van servir per consolidar l'ascens del nou independentisme d'Àngel Colom que ja havia sorprès a molts amb l'ascens d'ERC a les eleccions al Parlament de 1992. Tot i que l'ascens de vots dels republicans es veuria dissimulat per l'augment, també, de suports al Partit Popular, Colom començava a situar la reivindicació de la independència de Catalunya com un possible tercer espai polític, que a partir de 1999 i sobretot del 2003 es clarificà del tot.

El creixement d'ERC dels darrers anys no ha suposat, però, un canvi en la voluntat participativa de les bases republicanes, acostumades als debats ideològics, a participar en els posicionaments estratègics i a ser crítics amb les pròpies decisions. A més, el relleu generacional i la incorporació de nova militància provinent de l'independentisme combatiu ha transformat i rejuenit en pocs anys el perfil del militant del vell partit de Macià i Companys. Les cares visibles i els principals quadres són, a meitat dels noranta, molt diferents que als anys vuitanta.

Així les coses, dins de la formació republicana diverses tensions entre famílies polítiques internes desgasten el lideratge de Colom i de Pilar Rahola, la mediàtica periodista que s'havia convertit, de facto, en la número dos del partit, sent cap de llista d'ERC a les municipals de Barcelona i al Congrés espanyol. Davant dels previsibles enfrontaments propers dins de les files republicanes, en les quals Carod-Rovira ja es postulava per succeir-los al capdavant d'ERC, Colom i Rahola aposten per donar per acabada la seva etapa al capdavant del partit i, al mateix temps, fundar un nou moviment. La nova organització, més d'acord amb el seus punts de vista, havia de ser

un espai on no s'hi trobessin tanta contestació interna. Així, el 8 d'octubre de 1996, anuncien en roda de premsa la creació del Partit per la Independència (PI).⁸²¹

El cas del PI és, com detalla l'historiador Joan B. Culla, un dels pocs exemples que els historiadors trobem en política comparada de l'escissió d'un partit per la cúpula, duta a terme pels encara dirigents de la formació. Habitualment les escissions acostumen a produir-se als partits polítics com a conseqüència d'un congrés en el que s'hi defensen un mínim de dues posicions enfrontades. En aquests casos, el sector que no aconsegueix que els seus postulats siguin aprovats per la majoria de la militància, estimula la creació d'una nova força que els defensi. En aquest cas, però, com vèiem, la situació és prèvia. Sigui com sigui, amb la creació del Partit per la Independència, una formació amb voluntat electoral i amb uns pocs centenars de militants, la majoria dels quals provenien directament de les files republicanes, neix un nou actor polític dins del catalanisme. Amb l'aparició d'aquest nou actor, calia preguntar-se quin seria el seu marc nacional de referència. Catalunya? Els Països Catalans? I, en cas de ser el conjunt de territoris de parla catalana, la nova formació també s'implantaria en aquests territoris, com havia fet ERC, o preferiria limitar l'actuació central a Catalunya per arribar a acords amb altres partits del País Valencià i de les Illes?

La primera de les qüestions la respongué el mateix Àngel Colom a la mateixa roda de premsa del 8 d'octubre. En aquesta, el fins aleshores líder republicà va desgranar que ell concebia que el seu marc nacional estava integrat per Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears i la Catalunya Nord, com ja havia defensat durant els anys que era al capdavant d'ERC. Així, el PI, seguint els postulats que havia implementat Colom al capdavant d'Esquerra, aposta pel marc nacional dels Països Catalans, tot i que és al Principat on té la major part d'efectius i on desenvoluparà principalment les seves campanyes.

La incògnita a la segona qüestió no tardà tampoc a dissipar-se. Com ja havia fet ERC als primers noranta, des del nou partit aposten també per obrir delegacions pròpies al País Valencià, a les Illes i a la Catalunya Nord. En el cas del País Valencià, els de Colom no només crearan formalment un nucli de la formació, sinó que també

⁸²¹ Al voltant del Partit per la Independència vegeu SOLER, Agustí. *ERC-PI. Escissió o cop d'estat a l'independentisme?* Barcelona: Edicions de la Gingueta, 2003; CULLA i CLARÀ, Joan. *Esquerra Republicana de Catalunya...*, p. 450-466.

constituïren una secció de les joventuts del partit. Ismael González, des d'Alacant, lideraria les actuacions dels Joves Independentistes dels Països Catalans. En aquest cas, pels colomins, no era tan important la seva fortalesa numèrica, que no era tal, com el fet que la formació que volia rivalitzar amb la nova ERC, pogués competir-hi en tots els punts de vista, també en l'estructuració nacional interna i la implantació territorial.

De fet, un dels elements que havia marcat el debat dialèctic entre Àngel Colom i Carod-Rovira abans de l'escissió era, precisament, el de l'estructuració d'ERC al conjunt de Països Catalans. L'aleshores líder republicà, Colom, dubtava de la continuïtat d'aquestes seccions territorials que ell havia impulsat en el cas que Carod accedís a la secretaria general del partit. En relació a aquesta qüestió territorial, una vegada l'escissió del PI s'havia consumat, Carod-Rovira es vantava del fet que tant el president de la federació balear d'ERC, Bernat Joan, com el de la federació valenciana, Angel Molina, s'havien quedat a Esquerra. L'historiador Joan B. Culla ens recorda, tanmateix, que uns mesos enrere, enmig de les disputes entre famílies internes del partit, la Federació d'ERC del País Valencià s'havia pronunciat a favor del manteniment de Colom a la secretaria general dels republicans.⁸²²

Per als militants valencians, però, una qüestió era mantenir o no un secretari general i l'altra, de molt diferent, era posicionar-se al respecte d'una escissió. En aquestes circumstàncies, i a diferència dels militants de les Illes i del País Valencià, els de la Catalunya Nord, van ser diferents, ja que Jordi Vera va seguir els passos de Colom i Rahola. A l'hora de dissenyar la nova etapa dels republicans, Carod marca distàncies respecte la defensa d'un partit d'àmbit nacional que havia abanderat Àngel Colom. Així, a diferència del seu antecessor, que era partidari de que el partit fos present orgànicament al conjunt dels territoris de parla catalana, Carod estava convençut que el que calia era apostar per entendre's amb els aliats naturals d'ERC en cada lloc, com ho havia fet el partit a Eivissa on havia aconseguit una senadora a partir d'una coalició unitària progressista. Com en el cas eivissenc, per Carod la línia d'actuació d'ERC al País Valencià hauria de ser “potenciar al màxim el treball en blocs o organismes unitaris”.⁸²³

⁸²² CULLA i CLARÀ, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya...*, p. 455.

⁸²³ MARTÍ, Pere. “Entrevista a Josep-Lluís Carod-Rovira. Colom genera més altes que baixes”. *El Temps*, 21 d'octubre de 1996, p. 29-31.

És amb aquesta nova voluntat de la direcció republicana que el president d'ERC a les Illes, Bernat Joan, expressava que, en el cas de les Balears ja havien començat a reconduir la relació d'ERC amb el PSM. Per a ell, entre les dues formacions hauria d'haver-hi un clima de col·laboració en tot allò que els era comú, “que és un percentatge molt elevat de coses”. Així, els republicans de les Illes, apostaven per un estadi de col·laboració “molt més avançat” del que estaven. Per posar un exemple, Bernat Joan considerava incomprendible que fins aleshores el PSM hagués de vehicular les seves peticions al Congrés de diputats espanyol a través del Bloque Nacionalista Galego “enlloc de fer-ho a través d'un partit del país”. És per això que la nova direcció republicana apostarà per què ERC es converteixi en un referent útil a totes les forces nacionalistes i progressistes dels Països Catalans. “Si no, es donen situacions kafkianes”, sentenciava el líder republicà illenc.⁸²⁴

En el cas de Partit per la Independència, no només farien activisme polític a favor de la unitat nacional al País Valencià, sinó que també hi hagueren actuacions institucionals en la línia d'apropar els dos territoris. És el cas d'una de les actuacions que duria a terme Pilar Rahola, des de la seva regidoria a l'Ajuntament de Barcelona. La regidora del PI tingué interès en conèixer el model de mercats de la ciutat de València per veure si hi havia elements que podien importar-se als mercats municipals barcelonins. Així, el juny de 1998, Rahola visitava el Mercat Central de València juntament amb la seva presidenta Vicenta Lloris. Ho faria sense les controvèrsies polítiques que un míting dels independentistes hauria suposat a la ciutat del Túria. En aquell cas, però, la mediàtica tertuliana no desaprofitaria l'ocasió per intentar difondre el seu missatge nacional: “València i Barcelona juntes tenen capacitat per liderar comercialment la mediterrània occidental. Hem de relacionar-nos més en qüestions de vida quotidiana”, expressava Rahola conscient que amb gestos com aquests podia teixir ponts entre dues societats poc connectades.⁸²⁵

El fet que els fundadors del PI mantinguessin les seves responsabilitats institucionals tot i deixar ERC, trastocaria la presència dels republicans en diferents organismes, i d'una manera destacada al Congrés, on la mateixa diputada republicana Pilar Rahola ara ho

⁸²⁴ MARTÍ, Pere. “Entrevista a Bernat Joan. El PSM i ERC han de col·laborar”. *El Temps*, 16 de desembre de 1996, p. 40-41.

⁸²⁵ “Rahola s'interessa pel comerç de València”. *El Temps*, 20 de juliol de 1998, p. 10.

era del Partit per la Independència. Aquest fet intensificaria la relació de la nova direcció d'ERC sorgida del 21è Congrés del partit, celebrat a Vilafranca del Penedès, amb els aliats històrics de la formació en altres territoris de l'estat. Així, els de Carod-Rovira demanarien als seus aliats bascos i gallecs que els fessin de portaveus de les seves propostes a Madrid. El BNG i Eusko Alkartasuna hi accedirien, com també ho faria la senadora independent d'Eivissa Pilar Costa, pel que fa a la Camara alta.⁸²⁶ Les aliances entre partits, doncs, no eren només útils per a les eleccions europees de cada cinc anys.

⁸²⁶ MARTÍ, Pere. "ERC reprèn la seva activitat a Madrid amb interferències". *El Temps*, 18 de novembre de 1996, p. 11.

3.4 Cercant l'espai de centre: Convergència i el Bloc

3.4.1 Entre el Congrés de l'Eliana i les Trobades nacionalistes dels Països Catalans

El cap de setmana del 30 de novembre i 1 de desembre de 1996, la Unitat del Poble Valencià celebra el seu 7è Congrés, a l'Eliana, al Camp de Túria. En aquest, la UPV fa una retrospectiva dels primers quinze anys del partit i constata les dificultats que han tingut per anar-se fent un lloc en un panorama polític valencià, en el que encara no han estat capaços de consolidar-se. Una dècada i mitja després, doncs, són conscients que han estat incapaços d'arribar pel seu propi peu a les Corts Valencianes, al Congrés de Diputats i a l'Ajuntament de València, i, per remeiar-ho, es proposen vertebrar un projecte polític on la lluita pels drets nacionals, “no passi sols per les reivindicacions culturals i lingüístiques, sinó també per les econòmiques i socials (...) sense renunciar al dret a l'autodeterminació”.⁸²⁷ Aquest és, per l'historiador Agustí Colomines, vinculat a la revista valenciana *Afers*, un dels grans encerts del valencianisme de la segona meitat dels noranta. Coneixedor de la realitat valenciana, Colomines considera clau l'intent de donar cobertura política a les aspiracions econòmiques del País Valencià, “per damunt de la mera resistència cultural i de l'etapa incivil de confrontació”.⁸²⁸

Uns mesos abans del 7è Congrés de la UPV, a la primavera de 1996, l'assemblea de la Ribera Alta del partit presenta un document per intentar influir en un canvi de rumb de la formació. A grans trets, el document que fa públic el portaveu territorial Xavier Hervàs critica “els experiments pactistes” de la UPV amb CiU, fet que, segons ells, posava en entredit el plantejament clarament progressista de la formació. Al mateix temps, el text defensa que el País Valencià sigui l'únic marc nacional de referència i l'únic espai d'acció política dels valencianistes. Així, es demanava que s'oblidi el projecte de construir políticament els Països Catalans, considerant que aquests són només una comunitat lingüística-cultural.⁸²⁹

⁸²⁷ MAYOR, Pere. “Informe de Pere Mayor. Secretari general”. 7è Congrés de la UPV. L'Eliana, 30 de novembre de 1996, p. 5.

⁸²⁸ COLOMINES, Agustí. “Ernest Lluch i els valencians”. *Avui*, 21 de novembre de 2001, p. 20.

⁸²⁹ MILIAN, Àlex. “De les tribus locals a la refundació”. *El Temps*, 6 de maig de 1996, p. 34-36.

Si la primera de les demandes no prospera, el cert és que la segona genera un replantejament al partit que no era nou, ja que des de l'aparició de la Tercera Via, feia deu anys, hi havia sectors que demanaven pragmatisme en el marc de referència defensat pel nacionalisme valencià. Per la premsa el Congrés es resumeix així: “la Unitat del Poble Valencià ja no parlarà de Països Catalans”.⁸³⁰ D'aquesta manera, la UPV va fer un pas cap a la moderació de les seves posicions nacionals, passant dels Països Catalans defensats fins aquell moment, al marc estrictament valencià, abraçant un pragmatisme que pogués apropar-los a sectors socials més amplis del centre-esquerra. A la ponència polític marc del Congrés s'hi inclou un capítol anomenat “El País Valencià, Catalunya i les Illes Balears” en el que fa referència a les relacions “amb la comunitat lingüística i cultural”.⁸³¹ En aquest capítol, a diferència de documents anteriors, expliciten amb claredat que “la nostra adscripció i lleialtat nacional és valenciana, perquè la nostra nació és el País Valencià”.⁸³²

Aquests canvis en la ponència ideològica es deuen, segons les seves mateixes paraules “a la novetat de plantejaments i la necessitat de trobar noves vies que facen més permeable i comprensible el nostre valencianisme”.⁸³³ El seu objectiu és, doncs, oferir un plantejament nacional i polític que la societat valenciana pugui assumir, o com a mínim una part d'aquesta societat valenciana no inferior al 5% dels electors. La ponència de la UPV es ben vista per sectors renovadors del valencianisme com l'associació cívica Tirant lo Blanc, on s'hi agrupen una part dels antics universitaris del Bloc d'Estudiants Agermanats (BEA), o la Joventut Valencianista, provinents del valencianisme més estricte, conscients de la necessitat de fer un discurs més senzill, més sentimental, no tant intel·lectual.

Com el document de la Ribera Alta, també dirigents de la UPV de la ciutat de València com Víctor Baeta, Joan Sorribes i Josep Lluís Sirera, n'havien elaborat un altre, “Per la

⁸³⁰ ENGUIX, Salvador. “Unitat del Poble Valencià ya no hablará de Países Catalans”. *La Vanguardia*, 2 de desembre de 1996, p. 14; MARCO, Empar. “La UPV deixarà els Països Catalans com a referent”. *Avui*, 26 de novembre de 1996, p. 16.

⁸³¹ UPV. “Ponència polític”. 7è Congrés de la UPV. L'Elia, 1996, p. 11.

⁸³² *Ibidem*, p. 12. Pere Mayor també fa referència a aquest canvi de posició que, en qualsevol cas, no es contradiu amb el reconeixement de la unitat de la llengua, a: MAYOR, Pere. “Debat sobre els Països Catalans. Una reflexió vint anys després”. *El Contemporani*, núm. 11-12 (1997), p. 16-21.

⁸³³ UPV. “Introducció”. 7è Congrés de la UPV. L'Elia, 1996, p. 1.

refundació de la UPV”, on, a més de proposar un acostament a Unió Valenciana, també insistien en què “el reconeixement de la unitat lingüística del català no ens duu necessàriament a un projecte de construcció política dels Països Catalans”.⁸³⁴ Per Víctor Baeta, secretari de la UPV a la ciutat, “ningú dubta que el marc del consell nacional de CiU és el Principat, mentre en la nostra formació està confús si no va més enllà del País Valencià”.⁸³⁵ Aquest dubte que plantejava Baeta quedaria resolt al 7è Congrés, ja que a l’aprovar la nova ponència, “el 90% dels delegats del partit afirmen que la seva única nació és el País Valencià”, fet que marca clarament el nou rumb de la formació.⁸³⁶

“Potser, si fa deu anys haguérem tingut una visió més ajustada de la realitat, ara la situació seria millor. No ens agradava la realitat i per això la negàvem. O potser les coses no podien ser d’una altra manera i hem hagut d’aprendre a galdades” se sincerava el líder de la UPV, Pere Mayor.⁸³⁷ Al Congrés, en el seu informe com a secretari general, Mayor detalla també quines han estat les principals relacions polítiques del partit, centrades sobretot en els nous aliats dels valencians: Convergència Democràtica de Catalunya, el PSM i el Bloque Nacionalista Galego (BNG). De fet, a la cloenda del congrés hi assisteix Felip Puig, aleshores secretari d’organització de CDC, a més de representants del PSM, el BNG i de Nova Democràcia d’Andorra. Que Convergència enviés a Felip Puig al Congrés del Bloc no hauria de sorprendre. Tant a l’Aplec del Puig de 1995 com el que havia tingut lloc dos mesos abans d’aquest Congrés, tindria presència de CDC. Aquell no era un suport nou, ja que també a l’Aplec del Puig de 1995, diferents noms del món convergent havien participat a l’Aplec: l’eurodiputat de CiU Joan Vallvé, el secretari general i el president de la JNC, Josep Rull i Carles Campuzano, i també el secretari general d’Unió de Joves, Joaquim Vallès. Vallvé, en el seu discurs no s’està de fer una proclama ben clara, dient que “ell a València està a casa seva i que cap persona pot dir-li que defensar València és un acte d’intromissió”.⁸³⁸ Pel que fa al darrer diumenge d’octubre de 1996, els valencians també havien comptat amb

⁸³⁴ MARCO, Empar. “Buscant el nord”. *Avui*, 16 de juny de 1996, p. 16.

⁸³⁵ *Ibidem*.

⁸³⁶ MARCO, Empar; PONS, Josep. “Pere Mayor, rellegit coma secretari general de la UPV amb el 83% dels vots”. *Avui*, 2 de desembre de 1996, p. 13.

⁸³⁷ LABRADO, Víctor. *Un país amb futur...*, p. 106.

⁸³⁸ UPV. “El camí és ben sabut”. *Unitat*, novembre de 1995, p. 3.

la presència del gallec Domingo Merino, membre del consell nacional del BNG, i de representants dels seus aliats de Catalunya i les Illes.⁸³⁹

Tot i aquesta relació continuada dels valencians amb Convergència des de les europees de 1994, els postulats d'esquerres de la Unitat del Poble Valencià no havien deixat de ser-ho. Sense anar més lluny, a les eleccions generals del març de 1996, la UPV havia proposat una llista conjunta al Senat a les altres formacions de l'esquerra valenciana, el PSPV i a Esquerra Unida, però els dos partits van rebutjar-ho. Propostes com aquelles feien que alguns retreïessin a la UPV la indefinició de les aliances, ara amb CiU, ara amb Esquerra Unida. "S'ha criticat l'erranisme com a negatiu però tinc la convicció que ha estat necessari per a la nostra supervivència política", afirmava Mayor, que, preguntat per si el canvi de marc nacional del 7è Congrés suposava un canvi en les relacions amb Convergència, la resposta era clarament que no, que el vincle seguiria igual com fins aleshores. A més, aquell 1996 els vincles entre uns i altres s'havia enfortit de manera destacada gràcies a Pere Esteve.

L'abril de 1996, Pere Esteve, el secretari general de Convergència Democràtica de Catalunya, impulsa unes trobades nacionalistes de Països Catalans. L'objectiu és desenvolupar un espai de reflexió nacional per a Convergència que vagi més enllà dels límits administratius de Catalunya, i que ajudi a consolidar els ponts amb les formacions dels altres territoris de parla catalana. D'aquesta manera les trobades han de ser un marc en el que es permeti l'intercanvi d'experiències útils entre els dirigents i les bases dels diferents partits. Tot, emmarcat en la voluntat expressada en l'article primer dels estatuts de CDC, en els que s'especifica que Convergència "s'organitza amb la finalitat, entre d'altres, de contribuir a l'enfortiment de la col·laboració política i cultural entre tots els Països Catalans".⁸⁴⁰ D'ençà de la primera edició, celebrada a Caldes de Montbui el cap de setmana del 13 i el 14 d'abril de 1996, en següen d'altres, en periodicitat anual, que tenen lloc a la Catalunya Nord, a les Illes Balears i al País Valencià. Per Felip Puig, aquests aplecs de Països Catalans, com la reactivació de les escoles d'hivern de la

⁸³⁹ MARCO, Empar. "Dos milers de persones reivindiquem l'autodeterminació a l'Aplec del Puig". *Avui*, 28 d'octubre de 1996, p. 15.

⁸⁴⁰ *Estatuts dels Partits Polítics Catalans 1992*. Barcelona: ICPS, 1997, p. 33.

formació o l'organització de joves al territori eren una mostra de les línies de renovació que impulsava Convergència.⁸⁴¹

La sintonia entre les diferents formacions era també útil quan calia reaccionar per atacs externs. Aquell mateix mes d'abril, quan el prefecte francès Bernard Bonnet va fer un toc d'atenció als alcaldes de la Catalunya Nord per recordar-los la primacia de l'ús del francès, les respectives formacions polítiques també van reaccionar, donant suport als nord-catalans. Així, per exemple, Pere Mayor, com altres formacions de l'esquerra valenciana i Acció Cultural del País Valencià, en critiquen la decisió i li recorden que l'Europa que s'estava construint havia de basar-se en el respecte a les persones i als pobles.⁸⁴²

Aquest enfortiment de les relacions entre la UPV i CDC, com hem vist, es manté al llarg de 1996 amb l'assistència de catalans i illencs a l'Aplec del Puig o amb la participació com a convidats del 7è Congrés de la UPV. També quan la UPV demana a CDC que intercedeixi en alguna qüestió valenciana a Madrid, com és el cas de la tonyina roja. Així, el 17 de juliol de 1996, el senador i diputat ampostí Joan Roig i el portaveu de CiU a la comissió d'agricultura del Congrés, Ramon Companys, són a Gandia, convidats per la UPV, per conèixer la problemàtica de la tonyina roja, conseqüència de la pesca industrial de francesos i japonesos. Després de l'intercanvi d'impressions amb la confraria de pescadors i del club nàutic de Gandia, Companys traslladaria la qüestió a la ministra d'agricultura i pesca, la popular Loyola de Palacio.⁸⁴³

L'abril de 1997, durant la Diada del País Valencià, la cordialitat entre ambdues formacions tornaria a fer-se evident. Al matí, Pere Mayor presideix un acte amb Pere Esteve i Pere Sampol on l'assemblea de càrrecs públics de la UPV presenta un document en el que demana la reforma de la Constitució i de l'Estatut d'autonomia per adequar-lo a la realitat del moment i reconèixer la singularitat valenciana.⁸⁴⁴ Al vespre,

⁸⁴¹ MARTÍ, Pere. "Entrevista a Felip Puig. L'ús del català no ha avançat suficientment". *El Temps*, 28 d'abril de 1997, p. 48.

⁸⁴² MARCO, Empar. "Els polítics valencians condemnen les pressions del prefecte francès". *Avui*, 21 d'abril de 1996, p. 18.

⁸⁴³ "CiU s'interessa per la tonyina de Gandia". *El Temps*, 29 de juliol de 1996, p. 10.

⁸⁴⁴ PINTER, Ester. "UPV reclama elevar el sostre de l'autogovern valencià". *Avui*, 27 d'abril de 1997, p. 13.

a la manifestació convocada per Acció Cultural del País Valencià i que encapçalen l'editor Eliseu Climent i l'escriptor Joan Francesc Mira, hi prenen part Pere Esteve (CDC), Jordi Lluís Carod-Rovira (ERC) i Pere Sampol (PSM), a més d'altres forces polítiques i sindicals de l'esquerra valenciana.⁸⁴⁵

A més, aquell mes de juny, Pere Esteve elabora un document programàtic i operatiu de cara a dibuixar un nou horitzó polític per a Convergència. Dins del model que proposa, Esteve aposta per demanar la supressió de l'article 145.1 de la Constitució espanyola, el que prohibeix la federació de comunitats autònomes, i per impulsar acords amb les institucions de l'àmbit lingüístic per afavorir l'ús de la llengua i enfortir la cultura catalana.⁸⁴⁶ Aquest plantejament de Pere Esteve d'eliminar l'impediment que la carta magna feia de la impossibilitat de federar comunitats autònomes, el defensaria de nou, uns mesos després, en una conferència pronunciada a la Universitat Internacional de Catalunya (UIC).⁸⁴⁷ Sens dubte, l'estreta relació que mantenia Esteve amb els seus homòlegs valencians i illencs influïa en aquestes posicions que defensava des de Convergència.

3.4.2 Pere Esteve, la connexió catalana de Pere Mayor.

Després del seguit de visites valencianes a Barcelona, i catalanes a València, és el torn d'una reunió de treball entre els tres socis polítics: Convergència Democràtica de Catalunya, la Unitat del Poble Valencià i el Partit Socialista de Mallorca. Així, el 20 de juny de 1997, Pere Esteve, Pere Mayor i Pere Sampol es reuneixen a València per repassar les relacions entre els partits i la seva posició respecte el debat lingüístic que s'havia obert de nou, en el moment en que s'estava preparant la nova Acadèmia Valenciana de la Llengua, gràcies a la fortalesa parlamentària a Madrid del grup català. Sobre la qüestió, els tres dirigents reiteren la necessitat d'un ple reconeixement jurídic de la unitat de la llengua catalana.⁸⁴⁸ Pel dirigent de Convergència, aquesta complicitat

⁸⁴⁵ PINTER, Ester. "Milers de persones demanen a València la derogació del decret de nova planta". *Avui*, 27 d'abril de 1997, p. 13.

⁸⁴⁶ MARTÍ, Pere. "Més enllà de l'autonomia". *El Temps*, 16 de juny de 1997, p. 20.

⁸⁴⁷ "Esteve defensa poder federar autonomies". *El Temps*, 2 de febrer de 1998, p. 11.

⁸⁴⁸ PINTER, Ester. "CDC, PSM i UPV demanen un pacte per resoldre el conflicte sobre la llengua al País Valencià". *Avui*, 21 de juny de 1997, p. 18.

dels de Pujol amb valencians i illencs no només cal enfortir-la, sinó que cal visualitzar-la tant a dins del partit com en el marc de la societat catalana. Per fer visible la cooperació que s'estava duent a terme entre les tres formacions i que de vegades no era prou coneguda, Pere Esteve convida els seus aliats a assistir, tres setmanes després, al consell nacional de CDC. Així, el diumenge 13 de juliol de 1997, Pere Mayor i Pere Sampol seran presents a l'aprovació d'un document elaborat pel propi Pere Esteve, "Per a un nou horitzó per a Catalunya", en què s'aposta per adaptar l'estat a les expectatives catalanes d'autogovern. Aquesta invitació a valencians i balears perquè poguessin assistir a un dels òrgans de direcció de CDC vol ser un gest significatiu, també de reconeixement, als dos partits amb qui tenen bona sintonia.⁸⁴⁹

En paral·lel a les relacions de la UPV amb CDC, també el Partit Valencià Nacionalista (PVN), l'escissió valencianista de 1990, té la mirada fixada en allò que representa Convergència. Després d'aconseguir alguns regidors a les eleccions municipals de 1991 i de presentar-se en coalició amb la UPV als comicis autonòmics valencians de 1995, el PVN celebra, el 17 de maig de 1997, el seu 3r Congrés Nacional. Aquell dissabte al matí, a l'Hotel Melià Rei en Jaume de València, el PVN aprova una ponència política, redactada per Rafael Castelló i Vicent Flor, en la qual radiografien el sistema polític valencià i valoren positivament el darrer congrés de la UPV, el seu principal competidor. El PVN entén que el congrés de Meliana de la UPV ha confirmat la intenció, "si més no de les bases", de treballar per un bloc nacionalista valencià i per "la renúncia al projecte polític de construcció dels Països Catalans i la conseqüent aposta de treballar per un projecte de nació valenciana", com ells ja defensaven quan encara eren dins del partit.⁸⁵⁰

De la mateixa manera que es feliciten per aquesta nova definició nacional, els de Pepa Chesa també conceben molt positivament la nova escissió que havia patit la UPV, la de Nacionalistes d'Esquerra del País Valencià (NEPV), petit grup més esquerrà liderat per Vicent Àlvarez que s'integrarà a EUPV. Pel PVN aquesta escissió suposava el començament d'un redreçament ideològic de la UPV cap al centre, com ells desitjaven.

⁸⁴⁹ GRAU, Anna. "CDC aprovarà avui el document de Pere Esteve". *Avui*, 13 de juliol de 1997, p. 16; GRAU, Anna. "CDC aprova per unanimitat el nou document d'estratègia d'Esteve". *Avui*, 14 de juliol de 1997, p. 20.

⁸⁵⁰ PVN. "Ponència política i estratègica". 3r Congrés del PVN, València, 1997, p. 35.

“És incompatible l’Olivera amb el Taronger”, afirmaven, en referència que de cara a futures aliances entre partits valencians, calia que la UPV prioritzés o acords d’esquerres –com l’olivera italiana– o acords nacionals valencians, és a dir, el taronger.⁸⁵¹

El Partit Valencià Nacionalista també dedica un apartat específic de la seva ponència ideològica, el 6.3.2 anomenat “El nacionalisme català”, a analitzar col·laboracions futures amb partits catalans. En aquest punt posen en evidència la necessitat d’enfortir el PVN com a partit “homologable ideològicament a altres partits nacionalistes” que pugui actuar com a catalitzador d’un futur grup parlamentari valencià al Congrés i al Senat. D’aquesta manera, de cara a les eleccions generals del 2000, com a molt aviat, s’imaginem “un Grup Valencianista complementari en la mesura del possible de CiU a l’hora de determinar la política estatal cap a la potenciació de l’Arc Mediterrani”.⁸⁵² La referencialitat de Convergència és total: “nacionalistes catalans i valencians hem de constituir l’autèntic partit centrista del Parlament espanyol, que ha d’aportar honradesa i moderació”, principis que associaven clarament a la formació de Jordi Pujol.⁸⁵³ La voluntat d’assemblar-se a CDC, i en extensió a CiU, no s’atura aquí. Els de Pepa Chesa proposen recuperar el nom de Convergència de cara a una futura organització unitària del nacionalisme valencià, que caldria constituir juntament amb la UPV. Així, si el projecte de la Convergència de Blasco no havia prosperat el 1995, el nom no calia desaprofitar-lo.⁸⁵⁴

“El que hem afirmat de CiU no podem fer-ho amb Esquerra Republicana de Catalunya ni amb el Partit per la Independència perquè el seu pancatalanisme teòric i pràctic, tot comptant amb delegacions regionals al País Valencià, dificulta decisivament una relació de fluïdesa entre el nostre valencianisme i este catalanisme”, precisaven des del PVN, que volien separar bé les dues ànimes del catalanisme polític. Pels valencianistes, no era el mateix l’ànima de Convergència, defensora de la llengua i la cultura de tots els

⁸⁵¹ *Ibidem*, p. 44.

⁸⁵² *Ibidem*, p. 46-47.

⁸⁵³ *Ibidem*.

⁸⁵⁴ SEBASTIÀ, Jordi. “Entrevista Josepa Chesa. Ni el PSOE ni EU són valencianistes”. *El Temps*, 2 de juny de 1997, p. 31-33.

territoris però que pactava amb partits d'aquests territoris; que la d'ERC i el PI, que duïen a la pràctica el plantejament d'un partit nacional que fos present arreu. És en aquesta lògica que, tot i els seus plantejaments polítics, consideraven possible alguna col·laboració amb les "direccions nacionals" d'ERC i el PI, però sempre que "no perseveressin" en l'estratègia de tenir "representants regionals" al sud del Sénia.⁸⁵⁵ A més de l'aposta expressada per "comptar amb una relació privilegiada amb el nacionalisme català moderat", és a dir, amb Convergència, creuen que el nou valencianisme ha de teixir una xarxa de contactes, preferentment amb el Partit Nacionalista Basc (PNB) i Eusko Alkartasuna (EA), però també amb el BNG, Coalició Canària (CC), la Chunta Aragonesista (Cha) i altres partits menors.⁸⁵⁶

Si ja el 1995 hi havia hagut una coalició entre la Unitat del Poble Valencià i el Partit Valencià Nacionalista, les converses entre les dues formacions fructifiquen i al setembre de 1997 s'aprova la Declaració Política Constitutiva del Bloc Nacionalista Valencià (BNV), un espai de confluència conjunt. Les negociacions i els acords posteriors entre ambdós partits van ser possibles per tot un seguit de raonaments. En primer lloc, la UPV desitja sumar nous actius al seu projecte d'obertura i que l'existència d'un segon partit amb vocació de majories no era la millor de les situacions. En segon lloc, el PVN sabia de les seves pròpies limitacions i era conscient que la millor manera que tenia per influir en el rumb del valencianisme era fer-ho a través d'unes sigles unitàries amb els seus antics companys de viatge. En tercer lloc, cal tenir present que, quan hi havia hagut el trencament entre la UPV i el PVN, molts dels que creien que la UPV havia de ser el referent del nacionalisme, més que no pas ser una formació de l'esquerra valenciana, van continuar a l'interior de la UPV treballant per tal de reconduir el discurs de la formació.

En tot aquest període de transició cap a la confluència de les dues formacions, Pere Esteve es converteix en un dels ponts principals dels valencianistes de la UPV primer, i del Bloc després, amb Convergència. Com explicàvem, l'abril de 1997 Pere Esteve havia baixat a València per participar juntament amb el líder de la UPV, Pere Mayor, a

⁸⁵⁵ PVN. "Ponència política i estratègica". 3r Congrés del PVN. València, 1997, p. 47.

⁸⁵⁶ *Ibidem*.

la tradicional manifestació de la Diada del País Valencià,⁸⁵⁷ al juny es desplaçava de nou a la ciutat del Micalet per fer una reunió de treball amb Mayor i Sampol, i al juliol Esteve convidava els seus interlocutors a prendre part, simbòlicament, a una sessió del consell nacional de CDC.

Després de l'estiu i l'obligada aturada de l'agost, la Diada Nacional de Catalunya de 1997 és un nou moment per retrobar les aliances. Pere Mayor, Pere Sampol i Llorenç Planas d'Unitat Catalana assisteixen a l'ofrena floral a la tomba del Rafael de Casanovas a l'església de Sant Baldiri de Sant Boi de Llobregat,⁸⁵⁸ i l'endemà, Pere Esteve condemnava públicament, en nom de CDC, la profanació a la tomba de l'assagista Joan Fuster que havia tingut lloc a principis de setembre.⁸⁵⁹ La seva no seria l'única condemna pública dels fets, ja que les diferents formacions del catalanisme també expressarien el seu rebuig a l'acte vandàlic: Joan Rigol, d'Unió Democràtica de Catalunya, el socialista Antoni Dalmau, l'ecosocialista Ignasi Riera, el republicà Carod-Rovira i la independentista Pilar Rahola, també feren declaracions en el mateix sentit.⁸⁶⁰

Amb el pas dels mesos, doncs, es feia evident que la sintonia entre els valencianistes i Convergència no era només la pròpia entre dues formacions que comparteixen una coalició electoral per a unes eleccions europees, sinó que, realment, eren ja dues formacions agermanades amb un grau de confiança suficient perquè els valencianistes poguessin intensificar l'explicitació d'alguns dels posicionaments de CDC. En aquesta influència, la figura de Pere Esteve era clau. Sense anar més lluny, a finals de setembre de 1997, Pere Mayor du a terme una roda de premsa a Barcelona on reclama que els partits facin pinya per defensar la unitat de la llengua, tot reivindicant la tasca que duia a terme Convergència amb els seus aliats.⁸⁶¹ Així mateix, un mes després, Esteve baixa

⁸⁵⁷ ENGUIX, Salvador. "Apoyo a la unidad de la lengua en Valencia". *La Vanguardia*, 27 d'abril de 1997, p. 29.

⁸⁵⁸ "Més de 120 entitats van a l'ofrena floral a la tomba de Rafael Casanova". *Avui*, 12 de setembre de 1997, p. 12.

⁸⁵⁹ ENGUIX, Salvador. "La profanación de la rumba de Fuster apunta a una salvatjada fruto del clima de crispación". *La Vanguardia*, 15 de setembre de 1997, p. 36. De fet, l'acte vandàlic era el principal titular de la portada del diari.

⁸⁶⁰ MARCO, Empar. "Els partits atribueixen la profanació de la tomba de Fuster al clima anticatalà". *Avui*, 15 de setembre de 1997, p. 11.

⁸⁶¹ "UPV reclama un front nacionalista per la llengua". *Avui*, 27 de setembre de 1997, p. 16.

novament a València per assistir al lliurament dels Premis Octubre de l'editorial 3i4 i per participar a l'Aplec del Puig del darrer diumenge d'octubre. En total s'hi estarà quatre dies. El secretari general de Convergència es reuneix a la Generalitat Valenciana amb el president Eduardo Zaplana per demanar-li esforços en el reconeixement de la unitat de la llengua.⁸⁶² A més de la trobada institucional entre Esteve i el popular Zaplana, que qualifiquen de cordial, la UPV ha preparat tot un seguit d'actes pel dirigent de CiU. Així, Pere Esteve, juntament amb Pere Mayor, es reuneixen amb el comitè executiu de l'Empresarial, una patronal de la petita i mitjana empresa; té un acte públic en un hotel de la platja de Gandia, ofereix una roda de premsa, i participa a l'acte polític de l'Aplec del Puig, al costat de Pere Mayor, de membres del PVN, i d'un representant del BNG, Camilo Nogueira.⁸⁶³

D'aquella coneixença entre Pere Esteve i Camilo Nogueira, en sorgirà, aviat, la idea que Convergència i el BNG estableixin una dinàmica de col·laboracions que puguin ser productives, com es veurà l'any següent. De la seva estada valenciana, on va aprofundir les bones relacions que mantenia amb la UPV, Esteve n'extreia algunes conclusions que refermaven la seva aposta per intensificar la seva tasca i la del seu partit al sud: "he constatat el potencial polític que té el nacionalisme valencià (...) i la capacitat de diàleg que Convergència té amb sectors intel·lectuals, econòmics i socials del País Valencià".⁸⁶⁴ D'aquesta manera, Esteve era conscient de la importància de donar aixopluc a les necessitats dels valencianistes perquè tinguessin l'oportunitat de consolidar-se políticament, ampliar la seva base electoral i ser un actor clau, de futur, a la societat valenciana.

Durant l'hivern, membres de CDC, UPV i sobretot del PSM, preparen l'organització del que serà la 3a Trobada Nacionalista dels tres partits, que té lloc el 28 i 29 de març 1998, en aquesta ocasió a Mallorca. Al monestir de Lluc, hi prenen part tan CDC com la

⁸⁶² MARCO, Empar. "Esteve diu a Zaplana que és imprescindible reconèixer la unitat de la llengua catalana". *Avui*, 25 d'octubre de 1997; "Primerencontre entre Pere Esteve i Zaplana". *El Temps*, 3 de novembre de 1997, p. 10.

⁸⁶³ "Agenda dels actes del darrer diumenge d'octubre 1997". Cartell anunciador de l'Aplec del Puig. València, 23 d'octubre de 1997; "Un darrer diumenge d'octubre molt unitari". *El Temps*, 10 de novembre de 1997, p. 10.

⁸⁶⁴ MARTÍ, Pere. "Entrevista a Pere Esteve. La política no pot canviar el fet que hi ha unitat lingüística". *El Temps*, 1 de desembre de 1997, p. 28.

UPV, a més, és clar, del PSM com a partit amfitrió. També hi serà la Unitat Catalana de la Catalunya Nord, que ja havia participat als actes de l'11 de Setembre precedent de la mà de Convergència. A la trobada illenca, hi assisteixen nombrosos líders polítics dels partits organitzadors, així com personalitats convidades, com el cap de govern d'Andorra, Marc Forné, i Joan Pau Alduy, alcalde de Perpinyà.⁸⁶⁵ És, però, la presència del president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, la que suscita més repercussió.

La presència a l'illa de Jordi Pujol va molestar el govern balear que va lamentar que un president autonòmic fes campanya a favor d'un partit d'una altra comunitat, en referència evident als acords entre Convergència i el PSM.⁸⁶⁶ Pujol, però, a Lluç no tracta qüestions de partit, sinó que en el seu discurs defensa d'una manera general la col·laboració dels diferents territoris de llengua catalana. "Si cada u va pel seu compte o a Catalunya ens tanquem en nosaltres mateixos, mal anirem", exclama Pujol.⁸⁶⁷ Per tal que cadascú no anés pel seu compte, les quatre formacions subscriuen un document de caràcter internacional en el qual reclamen més presència institucional a la Unió Europea i el reconeixement del català com a llengua oficial i de treball de la UE. Pere Esteve, Pere Mayor i Pere Sampol aprofitaren la temàtica de la trobada per anunciar la renovació del pacte electoral per a les europees de 1999 que, en aquest cas, coincidirien el mateix dia que les autonòmiques de les Illes i del País Valencià.⁸⁶⁸

Malgrat l'acord segellat entre CDC, la UPV i el PSM, en la conferència que Pere Esteve du a terme poc després al Cercle Financer de les Balears de la Fundació "La Caixa", alguns hi veuen un acostament dels convergents a Unió Mallorquina, sobretot perquè poques setmanes després Maria Antònia Munar convida Duran i Lleida a l'illa, on fan una roda de premsa conjunta obrint la possibilitat d'incorporar el centre mallorquí a una hipotètica coalició de CiU amb el PNB que no es dugué a terme.⁸⁶⁹ Com ja havia succeït

⁸⁶⁵ PONS, Josep. "CDC, PSM i UPV aprofundiran a Mallorca la seva acció conjunta". *Avui*, 27 de març de 1998, p. 15.

⁸⁶⁶ JUAN, Jordi. "Si cada uno va por su lado, mal iremos". *La Vanguardia*, 30 de març de 1998, p. 10.

⁸⁶⁷ *Ibidem*.

⁸⁶⁸ BOU, Lluís "Pujol tancarà avui la Tercera Trobada Nacionalista, a Palma". *Avui*, 29 de març de 1998, p. 19.

⁸⁶⁹ "UM i UDC parlen de les eleccions europees". *El Temps*, 4 de maig de 1998, p. 9.

el 1994, les aliances de Convergència i les d'Unió no passen per les mateixes coordenades. Pere Esteve recordava, però, que tot i tenir bones relacions amb Unió Mallorquina, com a formació nacionalista que era, els seus socis a les Illes eren el PSM.⁸⁷⁰ D'aquesta manera, Unió torna a quedar-se sense poder fer una coalició més d'acord amb els seus posicionaments centristes i conservadors pels acords entre CDC, UPV i el PSM. L'aliança electoral europea no deixava d'anar, des d'un punt de vista pràctic, en la línia d'allò que reclamava Eliseu Climent durant la Diada valenciana del 25 d'abril de 1998: "Reconstruir la connexió [del País Valencià] amb Catalunya i les Illes Balears resulta una necessitat vital per a tots".⁸⁷¹

Un parell de mesos després, les converses mantingudes durant la Trobada del març, comencen a donar els seus fruits. Al juny de 1998, el portaveu de CiU al Congrés dels diputats, Joaquim Molins ofereix a Pere Mayor tramitar propostes dels valencianistes a la cambra baixa, com, de fet, ja duia a terme amb els assumptes illencs del PSM. Les qüestions prioritàries per als valencians eren, en aquesta ocasió, la tramitació de les indemnitzacions de l'estat als afectats pel trencament de la presa de l'embassament de Tous, entre la Canal de Navarrès i la Ribera Alta.⁸⁷²

3.4.3 La Declaració de Barcelona. CiU-PNB-BNG... i el Bloc.

El juliol de 1998, el secretari general de Convergència, Pere Esteve, fa pública la Declaració de Barcelona, un manifest on es demana la transformació d'Espanya en un estat confederal. El text, consensuat entre Convergència Democràtica de Catalunya, el Partit Nacionalista Basc i el Bloc Nacionalista Gallec, aposta per obrir una nova etapa a l'estat Espanyol en que es produeixi per part de l'Estat i d'Europa, "el reconeixement de les nostres realitats nacionals" i s'obtingui el poder polític suficient per poder oferir "les nostres pròpies respostes als reptes del segle XXI".⁸⁷³ CiU, PNB i BNG estan decidits a iniciar una col·laboració estable entre ells que contraresti el procés d'homogeneïtzació

⁸⁷⁰ "CDC no preveu arribar a un pacte amb UM". *El Temps*, 6 d'abril de 1998, p. 11.

⁸⁷¹ MARCO, Empar. "30.000 valencians es manifesten en defensa dels Països Catalans". *Avui*, 26 d'abril de 1998, p. 20.

⁸⁷² BOU, Lluís "Molins tramitarà propostes dels valencianistes". *Avui*, 5 de juny de 1998, p. 12; "Molins durà propostes del BNV al Congrés dels Diputats". *El Temps*, 15 de juny de 1998, p. 11.

⁸⁷³ *Declaració de Barcelona*. Barcelona, juliol de 1998.

autonòmica que entenen que desenvolupa el Partit Popular. Per fer-ho, els partits coordinarien les seves actuacions al Congrés i al Senat, i així poder condicionar l'acció del govern central que, recordem-ho, en mans de José María Aznar, continuava sense tenir majoria absoluta.⁸⁷⁴

No era aquesta la primera vegada que tenia lloc un pronunciament conjunt de representants del nacionalisme català, basc i gallec. La declaració de Barcelona té alguns antecedents històrics previs, com és la Triple Aliança de 1923, amb el referent irlandès de fons, en el qual l'11 de Setembre, a la seu del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI), formacions catalanes, el PNB i partits galleguistes reclamaren la sobirania política pels respectius territoris i proposaren un ens que coordinés les diferents forces.

També, i després del dels anys vint, un segon moment d'aliança entre forces de les tres nacionals tingué lloc amb el Pacte de Compostela de l'abril de 1933, entre els moviments nacions de Galícia, Euskadi i Catalunya, el conegut com a Galeuzca. Aquesta sintonia, a més, es visualitzaria en l'estreta relació entre el govern de la Generalitat de Catalunya i el govern basc, especialment durant la Guerra Civil, quan els bascos situarien la seu del seu govern a Barcelona. També després de la guerra, durant els primers anys de l'exili, es formalitzaria el suport mutu dels tres governs i, el 1944 a Mèxic, formacions polítiques dels tres territoris reclamarien els drets nacionals respectius. En tot cas, amb el pas de les dècades, aquesta acció conjunta s'havia anat desdibuixant.⁸⁷⁵

De cara a la Declaració de Barcelona, les bones relacions entre Pere Esteve i Xabier Arzalluz, i les que mantenia el president del PNB amb Jordi Pujol ajudaven a teixir la xarxa de suport interterritorial. Precisament, el 17 de juliol, el president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, rep a Palau, amb tota solemnitat, els dirigents dels diferents partits signants de la declaració, que encapçalen Xabier Arzalluz, Xosé Manuel Beiras i

⁸⁷⁴ MARTÍ, Pere. "CiU PNB i BNG treballaran perquè Espanya sigui un estat confederal". *Avui*, 18 de juliol de 1998, p. 13.

⁸⁷⁵ COLOMINES, Agustí. "Els nacionalismes basc i català, entre l'admiració i el recel". *El Temps*, 6 d'agost de 2002, p. 38-43; RIMBAU, Enric. "La revalidació de la coalició Galeusca, pendent dels escenaris interns". *El Temps*, 3 de febrer de 2009, p. 28-32.

Pere Esteve. El manifest, que inicialment subscriuen les tres formacions nacionalistes principals de Catalunya, el País Basc i Galícia, és obert a noves adhesions, però suposa, d'inici, un marc de relacions estables entre els partits. La UPV i el PSM, que mantenen una coalició amb CDC a les europees, s'hi interessen. De fet, a la vigília de la cimera on va aprovar-se el text, Pere Mayor i Pere Sampol es van reunir amb Pere Esteve a Barcelona. Aquell 15 de juliol van conèixer-ne l'esborrany i van poder valorar la possibilitat que les seves formacions el subscrivissin en una segona fase.

Deu dies després, quan la Declaració ja s'havia presentat públicament, el secretari d'acció territorial de CDC, Ramon Camp, i el dirigent del Bloc Nacionalista Valencià (BNV) Enric Capilla van trobar-se a Galícia, en el marc de la celebració de la Diada gallega que organitzava el BNG el 25 de juliol. Allà, els temes vinculats a la Declaració de Barcelona són en boca de tothom, sobretot per les actituds refractàries dels partits espanyols de la darrera setmana. Uns dies més tard, el mateix Ramon Camp es desplaça a València per reunir-se amb Pere Mayor i formalitzar l'adhesió dels valencians al text. Pere Mayor era explícit quan, en referència a la Declaració que acabaven de subscriure els valencians, destacava que “al País Valencià li convé estar present en aquest front nacionalista per no perdre el tren de la reforma de l'estat i del reconeixement de la plurinacionalitat”.⁸⁷⁶ Pel líder valencianista, a més, “que partits ideològicament diferents arriben a punts de confluència és el que ha posat nerviosos als partits estatals”.⁸⁷⁷ Aquella mateixa setmana, a més de sumar-se a la Declaració de Barcelona, amb els grans partits nacionalistes, els valencianistes fan un pas més i estrenen una nova seu nacional del partit. El Bloc convida a la inauguració, és clar, al seu referent català, tot i que finalment Felip Puig no pot desplaçar-s'hi.⁸⁷⁸

Al setembre d'aquell 1998, Convergència, el PNB i el BNG es reuneixen al País Basc, a Bilbao, i concreten una cimera àmplia a Madrid, per poques setmanes després, per sumar noves adhesions a la Declaració de Barcelona. La trobada a la ciutat del riu Manzanares, com acostuma a succeir en aquestes ocasions, reuneix partits

⁸⁷⁶ MARTÍ, Pere. “Nacionalistes de València i les Illes volen firmar l'acord de Barcelona”. *Avui*, 27 de juliol de 1998, p. 10.

⁸⁷⁷ “Galeuzca comença a caminar de nou”. *El Temps*, 21 de setembre de 1998, p. 37.

⁸⁷⁸ PUIG, Felip. Carta a Pere Mayor. Barcelona, 9 de juliol de 1998.

ideològicament molt diversos i que, al mateix temps, tenen una incidència electoral en els seus respectius territoris també molt diferent. Dels tretze partits que es troben a la capital de l'estat aquell mes de setembre hi ha, a més dels tres promotors, CDC, PNB i BNG, els dos aliats europeus de Convergència, el Bloc Nacionalista Valencià (BNV) i el Partit Socialista de Mallorca (PSM), que ja han subscrit la Declaració. Al seu torn, la formació *jetzale* també hi convida els seus aliats als comicis comunitaris de 1994: els centristes de la Unió Mallorquina (UM) de Maria Antònia Munar; la renovada Unió Valenciana (UV) d'Héctor Villalba, que es deixa uns mesos de marge per decidir si en rubrica el text; Coalició Canària (CC), agrupació de diverses sigles de l'arxipèlag que havia guanyat les darreres eleccions autonòmiques; i el Partido Aragonès (PAR), el regionalisme conservador d'Aragó. La llista la completen la històrica Unió Democràtica de Catalunya (UDC) dirigida per Josep Antoni Duran i Lleida, com a socis de CDC; i el Partido Andalucista, que liderava l'alcalde de Jerez de la Frontera, Pedro Pacheco. També hi és un altre partit del Principat de Catalunya, el Partit per la Independència (PI) de Colom i Rahola.⁸⁷⁹

En resposta als passos que anava fent la Declaració de Barcelona, amb trobades com la del setembre de 1998 a Madrid, uns anys després, ERC i Eusko Alkartasuna, que no hi havien estat convidats, signen per la seva banda un acord bilateral, els Acords d'Iruña, per estrènyer els seus llaços. A més, conviden a afegir-s'hi al BNG i altres formacions com la Chunta, el PSM o el propi Bloc Nacionalista Valencià, per tal de fer front a "l'ofensiva recentralitzadora del PP" i apel·lar al PSOE a definir el seu model d'estat plurinacional.⁸⁸⁰ Aquell mateix setembre de 1998, i després de l'èxit de la Declaració de Barcelona, entitats culturals i cíviques del País Valencià, amb el lideratge de l'editor i promotor cultural, Eliseu Climent, presenten la "Declaració de València", un text en el qual tot un seguit d'intel·lectuals es conjuren a treballar per ampliar les llibertats nacionals dels valencians.⁸⁸¹

⁸⁷⁹ "Trece partidos en el encuentro de Madrid". *El País*, 8 d'octubre de 1998. https://elpais.com/diario/1998/10/08/espana/907797605_850215.html

⁸⁸⁰ "ERC impulsa una alternativa a la Declaració de Barcelona". *El Temps*, 29 de juliol de 2000, p. 12; EA. "EA y ERC, en defensa de los derechos nacionales". *Alkartasuna*, estiu de 2000, p. 11.

⁸⁸¹ MARCO, Empar. "El BNV saluda la Declaració de València". *Avui*, 27 de setembre de 1998, p. 18.

A més de la dinàmica pròpia que té la Declaració de Barcelona, on Convergència intensifica el seu vincle amb bascos i gallecs, les relacions entre CDC, el Bloc Nacionalista Valencià i el PSM es mantenen. Aquesta compaginació de les dues línies d'aliances, complementàries, es veu reflectit a l'escola d'estiu de Convergència, que es du a terme el cap de setmana de l'11 i 12 de juliol de 1998 a Sitges. A la població costanera del Garraf s'hi desenvolupa una taula rodona sobre el nacionalisme del segle XXI, amb la participació, a més de Felip Puig, per part dels convergents, del portaveu de l'Euzkadi Buru Batzar del PNB, Joseba Egibar, i de Francisco Rodríguez, diputat al Congrés pel BNG. També hi són, lògicament, els socis illencs i valencians de Convergència: Mateu Morro i Pere Mayor. A l'escola d'estiu hi participen, a més, convidats internacionals com el secretari general del Partit Republicà Italià, Giorgio La Malfa, i l'exsenador nord-americà que va intentar en dues ocasions ser el candidat demòcrata a la Casa Blanca, Gary Hart.⁸⁸²

Al setembre, a més de la trobada multilateral de partits a Madrid al voltant de la Declaració de Barcelona, hi hauria altres contactes entre uns i altres agents. L'11, per exemple, Pere Mayor assisteix com a convidat a la recepció institucional de la Diada Nacional que organitza el Parlament de Catalunya. Allà, el valencià coincideix amb el President Pujol, amb el secretari general de la Presidència, Joaquim Triadú, i altres dirigents polítics catalans de tots els partits.⁸⁸³ Al mateix setembre, el diumenge 27, dirigents de Convergència, com Joaquim Molins, d'Unió, com Duran i Lleida, i del BNG, com Xosé Manuel Beiras, participen al País Basc a l'*Alderdi Eguna*, el dia de la formació *jetzale*.⁸⁸⁴

Si la Declaració de Barcelona havia suposat una fita simbòlica important, també des de l'àmbit juvenil, l'agost del 2002, les joventuts polítiques de Convergència, Unió, Esquerra, el Bloc Nacionalista Valencià, Unió Mallorquina, Chunta Aragonesista, el Partit Nacionalista Basc i Eusko Alkartasuna, subscriuen la "Declaració de Mallorca" en

⁸⁸² "Dirigents del PNG i el BNG obren l'escola d'estiu de CDC". *Avui*, 11 de juliol de 1998, p. 19.

⁸⁸³ BOU, Lluís. "Catalunya, l'oasi de sempre". *Avui*, 12 de setembre de 1998, p. 15.

⁸⁸⁴ "El PNB celebra la seva diada amb el suport de CiU i BNG". *Avui*, 27 de setembre de 1988, p. 18.

què es fa una crítica al model centralista de l'estat i es destaca l'exercici de l'autodeterminació de les nacions.⁸⁸⁵

3.4.4 El Bloc i les relacions valencianes d'IC

El 1999 seria un any d'eleccions. El 13 de juny tenen lloc simultàniament les eleccions municipals al conjunt de l'estat, les autonòmiques a les Corts Valencianes –i al parlament de les Illes Balears– i els comicis europeus. Aquestes cites amb les urnes són, per als valencians, la prova de foc del canvi ideològic aprovat al Congrés de l'Eliana de 1996 i de la confluència entre la UPV i el PVN, que conformà el Bloc Nacionalista Valencià (BNV). També és un any crucial pels partits catalans, ja que, a més de municipals i europees, a la tardor, el 17 d'octubre, tenen lloc les eleccions al Parlament de Catalunya.

Uns mesos abans de la jornada electoral del juny, Pere Mayor publica un llibre-entrevista de reflexions, *Un país amb futur*.⁸⁸⁶ Just en període de falles, el 17 de març, Mayor el presenta a Barcelona, al Proa Espais del carrer Diputació. Amb anuncis al diari *Avui* i tot, a l'acte hi participa el secretari general de CDC, Pere Esteve, i Mateu Morro, del PSM. Els acompanyen l'autor del llibre, Víctor G. Labrado, i l'editor, Agustí Colomines, a més de la d'una cara futbolística poc política, Àngel "Pichi" Alonso, que hi intervé, com expressa, "per compromisos familiars i per compromís amb el meu país".⁸⁸⁷ A l'acte hi assisteix, entre d'altres, l'advocada Magda Oranich que va poder escoltar una de les sentències del líder del Bloc: "a Catalunya no li convé que la gent que defensa el País Valencià desaparegui".⁸⁸⁸ D'aquesta manera, la connexió entre catalans, valencians i illencs es demostrava també en ocasions com aquella, quan el líder d'una de les formacions que composava aquesta aliança feia la presentació d'un llibre. A més, que el líder valencià desitgés venir a presentar-lo a Barcelona també demostra la referencialitat de la ciutat per al valencianisme polític. Abans de l'acte,

⁸⁸⁵ MARTÍN, Josep Lluís. *Història de la Joventut Nacionalista de Catalunya (1980-2003)*. (Tesi doctoral). Bellaterra: UAB, 2011, p. 224.

⁸⁸⁶ LABRADO, Víctor. *Un país amb futur*. Catarroja: Afers, 1999.

⁸⁸⁷ SANCHIS, Vicent. (DescLOT). "Amb futur". *Avui*, 19 de març de 1999, p. 72.

⁸⁸⁸ MARTÍ, Pere. "CDC, BNV, PSM defensen un futur compartit per als Països Catalans". *Avui*, 18 de març de 1999, p. 16.

Esteve, Mayor i Morro es reuneixen a porta tancada per acordar alguns aspectes relacionats amb les eleccions europees, que tindran lloc dos mesos després.

Abans que les europees, però, l'ordre de prioritats pròpia del Bloc marca com a fites imprescindibles consolidar –i augmentar– la presència de regidors nacionalistes arreu de les comarques i entrar pel seu propi peu, per primera vegada a la història, a les Corts Valencianes. Veient la situació de l'esquerra valenciana del moment, el context sembla el propici. Els darrers anys les crisis internes dins del PSPV s'havien aguditzat com a conseqüència de la pèrdua del govern autonòmic. Al mateix temps, d'Esquerra Unida n'havia sortit una escissió, d'àmbit estatal, que al País Valencià tenia una força destacada, el partit de la Nova Esquerra. Així mateix, Unió Valenciana s'havia anat enfonsant a partir del creixement del PP, on acabaren molts dels seus quadres dirigents. Amb tot aquest seguit de condicionants, el Bloc, que havia arribat a un acord electoral amb Els Verds, centra les seves propostes per al canvi valencià en deu demandes de temes econòmics, socials i d'innovació, deixant de banda les propostes estrictament nacionals. “Un compromís per al segle XXI. L'opció decisiva” és el lema de les seves propostes electorals. Els seus membres defensen que l'objectiu fonamental dels nacionalistes “és el benestar social, econòmic i cultural de la generalitat dels valencians i valencianes”.⁸⁸⁹

A les Corts, el Bloc supera els 100.000 vots, un resultat mai aconseguit pel valencianisme polític, que suposa, per primer cop, la possibilitat real d'estar a tocar de la representativitat parlamentària. Malgrat que durant la campanya s'explicitava que l'objectiu a les Corts Valencianes era “garantir la presència d'un Grup Parlamentari del Bloc Nacionalista Valencià que, sense dubte, promourà canvis substancials i necessaris per a la nostra vida diària”,⁸⁹⁰ la barrera electoral del 5% els torna a impedir la presència al parlament valencià, malgrat superar aquest llindar a Castelló. Aquest fet fa que el Bloc demani a Convergència de presentar un recurs davant del Tribunal Constitucional, ja que el resultat electoral de la circumscripció de Castelló es veu supeditada a una normativa supraterritorial. Tot i així, els valencianistes sí que van poder aconseguir un dels seus objectius, com és el de poder-se consolidar com la quarta força política.

⁸⁸⁹ BNV. “Programa electoral”. València, juny de 1999, p. 3.

⁸⁹⁰ BNV. “10 propostes per al canvi valencià”. València, juny de 1999.

Aquest era el consol que els quedava.⁸⁹¹ En el camp local, tot i que les eleccions a Corts i a Ajuntaments coincideixen sempre en la data, el Bloc supera àmpliament l'esmentat 5% en bona part dels municipis en els quals havia presentat llista. De fet, obté més de 200 regidors i decideix el color del govern en més d'una cinquantena de municipis. Aquesta dualitat en part dels votants nacionalistes, que votaven el Bloc quan es tractava d'escollir alcaldes i regidors, i a partits estatals a les supramunicipals dificultava, encara més, la projecció com a partit gran per part del BNV. Són la tercera força política en nombre de regidors i, així, es consideren la força valencianista representativa territorialment del conjunt del País Valencià, tot i continuar sent testimonials a les comarques castellanòfones.

Pere Mayor, el líder del Bloc, en un article que seria premonitori, defensa la importància d'haver associat la marca del Bloc a la dels Verds, amb qui anirien en coalició a les autonòmiques. “L’aliança amb els Verds, ha demostrat que nacionalisme i ecologisme polítics eren dues idees que casaven bé i que tenien un projecte global de país. Podem dir que hem pogut trencar els tòpics que les dues formacions patien, el de ser partits que es preocupaven únicament per la llengua i els pardalets”.⁸⁹² Pocs dies després, el mateix diari *Avui*, publicaria un article del seu col·laborador, l'escriptor Josep Piera, en què feia alguns apunts interessants al voltant de quins eren els sectors que, de cara al futur, podien sumar-se al Bloc i permetre-li més aviat que tard, passar la barrera del 5%. “Un Bloc Nacionalista i Verd hauria d'obrir-se a dues bandes: una mà estesa cap als autèntics valencianistes moderats d'UV (...) i a la gent d'Esquerra Unida amb sensibilitat pel país”.⁸⁹³ Precisament, aquests serien els dos sectors que des del Bloc intentarien captivar en els lustres següents, dirigint-se primer a uns, i després als altres.

Pel que fa als primers, hom apuntava que la nova línia que volia materialitzar Hèctor Villalba de renovació d'Unió Valenciana, des de que havia accedit a la presidència de la formació el 1996, podia apropar la formació blavera cap al valencianisme de

⁸⁹¹ MARCO, Empar. “El Bloc, a només 9.000 vots de les Corts”, *Avui*, 15 de juny de 1999, p. 32; ENGUIX, Salvador. “Eduardo Zaplana alcanza la mayoría absoluta”, *La Vanguardia*, 14 de juny de 1999, p. 37.

⁸⁹² MAYOR, Pere. “El valencianisme a les portes del segle XXI”. *Avui*, 29 de juny de 1999, p. 19.

⁸⁹³ PIERA, Josep. “Una reflexió d'avui per demà”. *Avui*, 3 de juliol de 1999, p. 19.

conciliació, per tal d'arribar a acords amb el Bloc, com després intentaria Villalba des d'Unió Progressista, una escissió d'UV.⁸⁹⁴ En referència als segons, al conglomerat d'Esquerra Unida del País Valencià, aquells darrers anys la diversitat interna de la formació era encara major, no només a EUPV sinó al conjunt de l'esquerra.

A grans trets, la confrontació dins d'Izquierda Unida entre Julio Anguita i els sectors més propers als socialistes, havia fet néixer un nou partit, Nova Esquerra, amb un pes destacat al País Valencià. En paral·lel, les relacions entre Iniciativa per Catalunya i la formació estatal d'Anguita tampoc passaven pel seu millor moment. Iniciativa, que tenia una estreta relació amb Esquerda Galega des dels primers anys noranta, havia donat suport explícit –amb actes a Barcelona i Galícia– a la política d'aliances dels gallecs amb el Partit Socialista de Galícia de cara a les autonòmiques de 1997, en contra d'allò que dictaminava IU. La confrontació entre Rafael Ribó i Anguita esquitxa també EUPV i Esquerra Unida de les Illes Balears (EUIB), per la bona relació que mantenien amb els catalans, amb els quals compartien una cooperació estable en el marc del “Triangle a la Mar”.⁸⁹⁵ Per, “no deixa de ser un fet més aviat insòlit que un partit [Iniciativa] estableixi relacions només amb algunes de les federacions del seu partit germà”,⁸⁹⁶ però el fet de compartir certs elements de concepció política i formar part d'un marc cultural comú, en facilita l'explicació.

Una de les persones que havia impulsat les assemblees de regidors d'Esquerra Unida i d'IC dels Països Catalans era Magda Oranich que, provinent de Nacionalistes d'Esquerra, havia estat diputada d'Iniciativa al Parlament de Catalunya del 1992 al 1995. Tot i la bona voluntat, però, l'espai comú no té la vitalitat que alguns esperen. “Suposo que hi ha dificultats per part d'algú d'EU i d'algú d'IC aquí”, apunta Oranich, que, per la seva banda, tenia molt bona relació amb el corrent nacionalista d'Esquerra Unida del País Valencià que liderava Pasqual Mollà. “He vist que tenen les idees més

⁸⁹⁴ CALVET, Miquel. “Tots els colors de l'esquerra valenciana”. *El Temps*, 27 de gener de 2004, p. 38-39.

⁸⁹⁵ MARTÍ, Pere. “A les portes d'una ruptura anunciada”. *El Temps*, 22 de setembre de 1997, p. 26-28; RIUS, Marc. *Iniciativa per Catalunya Verds...*, p. 18.

⁸⁹⁶ VERGE, Tània. “Las relaciones cambiantes de un partido de ámbito no estatal (PANE) con su partido hermano: el caso de Iniciativa per Catalunya Verds (1987-2008)”. *Papers: revista de sociologia*, núm. 92 (2009), p. 234.

clares en l'aspecte nacional que no pas aquí”, destacava Oranich, que també tenia molta complicitat amb la gent de la UPV.⁸⁹⁷ “La meua gran utopia és que amb tota aquesta gent, amb qui tenim tants punts en comú, podem fer moltes coses” expressava l'advocada.⁸⁹⁸ Així, tot i les critiques de la direcció federal, el corrent valencianista d'EUPV, Esquerra i País, de Pasqual Mollà, dona suport públicament a Iniciativa per Catalunya i a Esquerda Galega.⁸⁹⁹ De la mateixa manera, quan l'octubre de 1997 les dissensions també arriben a les Illes, els crítics amb la direcció d'EU Balears obren converses amb Iniciativa per Catalunya, i alguns dels seus membres no descarten demanar-hi l'alta com a militants.⁹⁰⁰ Fins i tot Jaume Bosch i Jordi Guillot, d'IC, es desplacen fins a Calvià per reunir-se amb aquest corrent que vol prendre el nom d'Iniciativa per Mallorca.⁹⁰¹

Aquests diferents elements posen en evidència que hi havia un nexa de referencialitat, també, per l'espai ecosocialista dels Països Catalans, amb Iniciativa per Catalunya com a partit clau en aquestes relacions valencianes i illenques.⁹⁰² Les joventuts d'Iniciativa per Catalunya-Verds, Joves amb Iniciativa, també volien mostrar el seu suport al conjunt de l'àmbit lingüístic i, el novembre de 1999, es concentren davant de la seu nacional de Convergència per protestar contra el suport que CiU havia ofert a Rita Barberà per presidir la Federació Espanyola de Municipis. Els ecosocialistes volen lliurar simbòlicament als convergents un manifest i una senyera amb la franja blava.⁹⁰³ Pel periodista Francesc Bayarri, que també criticava aquest suport dels nacionalistes

⁸⁹⁷ CORTACANS, Oriol. “Entrevista a Magda Oranich. EUPV té la idea nacional més clara que IC”. *El Temps*, 28 d'agost de 1995, p. 30-33.

⁸⁹⁸ *Ibidem*.

⁸⁹⁹ MARTÍ, Pere. “Pasqual Mollà, amb Ribó, en la crisi oberta per Anguita”. *El Temps*, 29 de setembre de 1997, p. 11.

⁹⁰⁰ PAYERAS, Miquel. “Els crítics d'EU-Balears miren cap a IC”. *El Temps*, 20 d'octubre de 1997, p. 9.

⁹⁰¹ “Els crítics amb Grosske contacten amb Iniciativa”. *El Temps*, 24 de novembre de 1997, p. 11.

⁹⁰² RIUS, Marc. *Iniciativa per Catalunya...*, p. 28.

⁹⁰³ “També les joventuts d'IC-V”. *El Temps*, 30 de novembre de 1999, p. 10.

catalans a l'alcaldesa popular de València, el pacte formava part dels acords generals entre CiU i el PP.⁹⁰⁴

3.4.5 Les eleccions europees de 1999: el Bloc consolida la seva aliança amb Convergència

A les eleccions municipals i autonòmiques del 13 de juny de 1999, el Bloc Nacionalista Valencià obté una sort desigual: si assoleix més presència als ajuntaments, continua extraparlamentari a les Corts. El mateix dia, però, també tenen lloc les eleccions europees. I, de nou, com havia passat des de 1987, els comicis comunitaris són l'exemplificació màxima de les connexions existents i les aliances desitjades entre els partits d'àmbit no estatal. Les relacions i els greuges cultivats durant els darrers quatre anys per cadascuna de les formacions, d'ençà les anteriors eleccions de 1994, són la base per a arribar a determinats acords electorals i evitar-ne o descartar-ne d'altres. Els partits catalans i valencians no estan al marge, ans el contrari, de l'elasticitat d'aquesta xarxa de simpaties i de suma d'electors.

Després de la Declaració de Barcelona de l'estiu de 1998, la Joventut Nacionalista de Catalunya (JNC) demana a CiU que amplii la coalició europea que els catalans mantenen amb la UPV i el PSM, també als nacionalistes bascos i gallecs. L'enfortiment de les relacions de l'antiga Galeusca que havien suposat la signatura del text conjunt i les reunions i trobades consegüents, permetien considerar aquesta ampliació com una suma lògica. En aquesta mateixa direcció, Convergència també havia rebut pressions directes del Partit Nacionalista Basc per fer una coalició a les europees. Al mateix temps, però, la relació dels valencianistes i el PSM amb Convergència havia seguit sent fluïda, com s'havia posat de manifest a la 3a Trobada Nacionalista del març de 1998 on, precisament, els tres partits dels Països Catalans reclamaven més presència institucional a la Unió Europea i el reconeixement del català a la UE. Allà mateix ja havien acordat subscriure de nou la coalició i, per tant, tot i la voluntat de suma de bascos i gallecs, hom també considerava normal que valencians i illencs seguissin col·laborant estretament de camí a Brussel·les. Per Pere Mayor, l'acord electoral de Convergència

⁹⁰⁴ BAYARRI, Francesc. "CiU, Rita Barberà i el Meteosat". *El Temps*, 7 de desembre de 1999, p. 11.

amb la UPV, ara Bloc, tenia futur “perquè és una coalició que està basada en el respecte mutu” i perquè els dos s’hi sentien còmodes.⁹⁰⁵

A Catalunya, tot i que progressivament se sentien més veus que demanaven que CiU passés de ser una coalició estable a una federació, el vincle dels valencians seguí sent només Convergència. Unió, en canvi, recordava sovint que havien “donat sempre la conformitat” a aquests pactes, però que ni els valencianistes ni el PSM “no són els nostres aliats”. Pel líder d’Unió, la UPV o el Bloc no deixaven de ser com el partit comunista de València. A més, Duran i Lleida sempre havia rebutjat “anar a fer política al País Valencià” ja que creia que era una actitud “contraproductiva”.⁹⁰⁶ Tot i així, parlant d’hipòtesis, el d’el Campell expressava que “m’agradaria que hi hagués un espai polític demòcrata-cristià, que entengués i defensés la unitat històrica i cultural entre Catalunya, el País Valencià i les Illes, cadascú òbviament des de la seva responsabilitat i lloc”.⁹⁰⁷ Una nova Unió Democràtica del País Valencià, que, de fet, en aquells moments ressorgí, però no per al combat electoral, sinó com a associació de reflexió.

El canvi de candidat de CiU a les eleccions europees, amb el relleu de Carles Gasòliba per Pere Esteve com a cap de cartell, suposa un cert canvi ideològic en el perfil del cap de llista. Pere Esteve, com els seus aliats valencians i illencs, es confessa de centre-esquerra i és aquesta centralitat progressista la que l’apropa encara més als seus dos socis europeus de la UPV i el PSM, que en la convocatòria de 1994 havien rebut crítiques internes pel fet de pactar amb un partit considerat de dretes.⁹⁰⁸ Tot i aquest qualificatiu conservador, per Gasòliba l’entesa de 1994-1999 havia funcionat bé i la relació amb valencians i illencs era bona i constant, ja que “aquells que estem al Parlament Europeu tramitem amb normalitat les iniciatives que se’ns fan arribar”.⁹⁰⁹

⁹⁰⁵ VIADEL, Francesc. “Entrevista Pere Mayor. Entrarem a les Corts Valencianes”. *El Temps*, 30 de març de 1998, p. 24-26.

⁹⁰⁶ GENOVÈS, M. Dolors; RIMBAU, Enric. “Entrevista Josep A. Duran Lleida. Sempre hem tingut un projecte per a l’estat”. *El Temps*, 26 de setembre de 2000, p. 29-34.

⁹⁰⁷ FORTUNY, Jordi; RIMBAU, Enric. “Entrevista Josep A. Duran i Lleida. La successió no ve a ser el dos de la llista”. *El Temps*, 14 de desembre de 1998, p. 20-23.

⁹⁰⁸ JUAN, Jordi. “Esteve revela ser de centro izquierda y que al afiliarse dudó entre CDC y PSC”. *La Vanguardia*, 1 de juny de 1999, p. 19.

⁹⁰⁹ MARTÍ, Pere. “El paper dels estats a la UE s’ha enfortit”. *El Temps*, 9 de febrer de 1998, p. 45.

Aquesta col·laboració europea es materialitzava quan, per exemple, l'eurodiputat Joan Vallvé, a proposta del Bloc, va presentar a la Comissió Europea la proposta de declarar el Misteri d'Elx com a patrimoni immaterial de la humanitat per la UNESCO.⁹¹⁰

Per encarrilar el repte europeu, el novembre de 1998, Pere Esteve, Pere Mayor i Pere Sampol es reuneixen a Barcelona, on els representants valencià i mallorquí expressen tot el seu suport a Pere Esteve, amb qui havien travat una bona amistat, per presentar-se com a cap de llista de la coalició a Europa, tot compaginant la seva tasca a la secretaria general de Convergència amb la d'eurodiputat.⁹¹¹ Pere Esteve tenia clar que, com que els cinc anys passats havien treballat “molt units i molt positivament”, aquests també els començaria “amb molta il·lusió” i amb el respecte a un principi: “cada un dels nostres països ha d'anar trobant els propis camins de realització política, social i nacional”.⁹¹²

Un mes després, el 19 de desembre de 1998, els nacionalistes valencians celebren una convenció al Palau de Congressos de València, on davant de 1.500 persones presenten el programa i els candidats a les següents eleccions autonòmiques.

Diversos dirigents de Convergència com Carles Gasòliba, Joan Vallvé i Josep Camps no volen perdre's l'acte que serveix als valencianistes per engegar la precampanya electoral. També hi és, per part del PSM, Mateu Morro. A més, es mostra un vídeo amb l'adhesió de Xosé Manuel Beiras.⁹¹³ Pere Mayor, que reconeix que el Bloc vol acabar els anys d'innocència política, afirma que el seu partit vol fugir de propostes ideològiques, i que amb CiU i el PSM, tenen “interessos socials comuns, però sobretot culturals i lingüístics”. Per Mayor, les relacions entre ells es basen “en un respecte a les diferències i els ritmes de cada realitat nacional”, fet que ajuda a enfortir-los. Fet i fet,

⁹¹⁰ “El Misteri d'Elx arriba al Parlament Europeu”. *El Temps*, 14 de setembre de 1998, p. 14.

⁹¹¹ “Trias i Esteve reclamen seny al president del Constitucional”. *Avui*, 19 de novembre de 1998, p. 12. Les joventuts de Convergència, del Bloc, del PSM i d'Unitat Catalana també sumen per fer campanya electoral conjunta. MARTÍN, Josep Lluís. *Història de la Joventut Nacionalista de Catalunya...*, p. 219.

⁹¹² RIMBAU, Enric. “Europa ha de tenir una constitució pròpia”, *El Temps*, 8 de juny de 1999, p. 34-35.

⁹¹³ MARCO, Empar. “El BNV celebra el primer aniversari amb una convenció preelectoral”. *Avui*, 19 de desembre de 1998, p. 22; MARCO, Empar. “Pere Mayor assegura que el BNV farà perdre la majoria absoluta a Zaplana”. *Avui*, 20 de desembre de 1998, p. 20; VIADEL, Francesc. “El BNV enceta la seua campanya autonòmica”. *El Temps*, 28 de desembre de 1998, p. 9.

per al líder valencianista, cal tenir en compte que un retrocés del nacionalisme polític i cultural al País Valencià “és també un retrocés per al nacionalisme català”.⁹¹⁴

Les relacions de Convergència amb el Bloc també influeixen en la manera de fer dels valencians. Com podria fer-ho un líder de CiU amb qualsevol dirigent del PP d'àmbit estatal d'ençà del pacte del Majestic, el 8 de febrer de 1999, Pere Mayor –líder, recordem-ho, d'un partit extraparlamentari com el Bloc Nacionalista Valencià– es reuneix amb el president de la Generalitat Valenciana, el popular Eduardo Zaplana, per parlar de la composició de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL).⁹¹⁵

Pocs dies després, Pere Mayor i Felip Puig tenen cita a Barcelona, a la seu de Convergència, per ultimar els detalls d'una nova trobada nacionalista dels diferents partits, que s'està organitzant aquest cop a València. A la trobada es proposa una taula rodona dels caps de llista de les quatre capitals: Joaquim Molins (Barcelona), Enric Morera (València), Sebastià Serra (Palma) i Jaume Roure (Perpinyà). Es parla, també, de Jordi Pujol com la persona que pot fer-ne la cloenda. Aquesta possibilitat aixeca ben aviat expectació al sud, després que no es consumés la reunió de Pujol amb Zaplana que hi havia prevista pel mes de gener de 1999. La reunió seria cancel·lada per Pujol després que Zaplana ajornés la constitució de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, tot trencant el pacte lingüístic al qual s'havia arribat.⁹¹⁶ Malgrat el missatge que hauria ofert la imatge del president Pujol participant a València a la cloenda de la trobada organitzada pel Bloc, quan havia desconvocat la reunió amb Zaplana, la prudència de Jordi Pujol, com sempre, s'acaba interposant a la confrontació. Finalment, doncs, és Pere Esteve el que clou la trobada nacionalista, en lloc del president Pujol.

Així, un parell de mesos abans de la contesa electoral, CDC, el Bloc, el PSM i Unitat Catalana duen a terme la seva 4a Trobada Nacionalista per consolidar les relacions entre els diferents partits i vertebrar estratègies i dinàmiques comunes. En aquesta ocasió, la

⁹¹⁴ MARCO, Empar. “Entrevista Pere Mayor. El PP nega cara a cara i de forma visceral el dret a la pluralitat”. *Avui*, 28 de desembre de 1998, p. 14.

⁹¹⁵ MARCO, Empar. “Zaplana promet a Mayor una majoria a l'AVL a favor de la unitat lingüística”. *Avui*, 9 de febrer de 1999, p. 20.

⁹¹⁶ MARTÍ, Pere. “CDC prepara una nova cimera amb nacionalistes de València i les Illes”. *Avui*, 15 de febrer de 1999, p. 13.

Trobada té lloc el cap de setmana del 16, 17 i 18 d'abril de 1999 a la ciutat de València, a la Fira Internacional de Mostres, d'on surten les principals línies discursives del que ha de ser la construcció europea “de tots els pobles i les nacions (...) en un marc de pau convivència, tolerància i solidaritat mútua”.⁹¹⁷ Amb Pere Esteve, Mateu Morro i Pere Mayor, hi participen dirigents de CiU com Joaquim Molins, Felip Puig, Carles Gasòliba i Joan Vallvé.⁹¹⁸ A més d'enfortir les relacions generals entre els partits, el Bloc pretén que aquesta jornada serveixi per “fer tangible el canvi d'estratègia i d'actituds del catalanisme polític respecte el País Valencià”.⁹¹⁹ Per caminar cap a aquesta fita, com a mínim el poder de convocatòria dels nacionalistes valencians per rebre la visita dels convergents, semblava clara. Al port de València, el diumenge, el dinar de cloenda va reunir més de mil simpatitzants dels valencianistes.⁹²⁰

Uns dies abans, el 8 d'abril de 1999, el secretari general de Convergència, Pere Esteve, es desplaça a València amb una agenda ben atapeïda. El cap de llista de la coalició per a les europees, acompanyat dels candidats del Bloc, Pere Mayor, Enric Morera i Alfons Llorens, s'entrevista al matí amb representants de l'Empresarial. Per part de la patronat valenciana de la petita i la mitjana empresa hi assisteix el president, Vicent Montaner, i el vicepresident, Eugeni Senent. A la tarda, a Castelló, Esteve es troba amb empresaris del sector de la ceràmica, juntament amb Josep Maria Panyella, cap de llista autonòmic del Bloc a les comarques de Castelló. Entre reunió i reunió, Pere Esteve també té temps d'anar a visitar, a casa seva, l'escriptor Enric Valor, per retre-li un homenatge.⁹²¹

I les relacions no s'aturen aquí, ans el contrari, el dimecres després de la 4a Trobada Nacionalista, el 21 d'abril de 1999, es troben a Barcelona Pere Esteve, Mateu Morro, del PSM, i Enric Capilla, en representació del Bloc, per subscriure formalment l'acord electoral de cara a les eleccions europees, que comparteixen amb Unió, i en la qual

⁹¹⁷ “Acord”. IV Trobada Nacionalista. València, 17 d'abril de 1999.

⁹¹⁸ “Primer document de Treball”. IV Trobada Nacionalista. València, abril de 1999, p. 1.

⁹¹⁹ *Ibidem*, p. 2.

⁹²⁰ GIMÉNEZ, Salvador. “Els nacionalistes aposten per Europa”. *El Temps*, 27 d'abril de 1999, 50-51.

⁹²¹ MARCO, Empar. “Esteve aborda les pimes valencianes”. *Avui*, 9 d'abril de 1999, p. 16; “Bloc i CiU aprofundiran en les relacions Catalunya-País Valencià”. *El Temps*, 13 d'abril de 1999, p. 10.

finalment no s'havia inclòs ni el PNB ni el BNG. Segons els acords presos per les diferents formacions, el Bloc té el 5è lloc de la llista, i el PSM, el 6è.⁹²² Per mostrar el vessant més institucional de valencians i balears, el mateix abril de 1999, Pere Mayor i Pere Sampol són rebuts en sengles reunions al Palau de la Generalitat pel president català, Jordi Pujol. A la reunió de Pujol amb el líder del Bloc, ambdós coincideixen en la necessitat de plantejar les relacions entre Catalunya i el País Valencià no només en termes culturals o lingüístics, “sinó també des del punt de vista econòmic i d'infraestructures”.⁹²³ Just llavors el president valencià Eduardo Zaplana proposava un nou model de finançament autonòmic, agafant com a esborrany una proposta prèvia del conseller d'economia del govern català, Artur Mas. Així, Zaplana, amb l'horitzó pressupostari en ment, es mostrava convençut de poder arribar a acords entre les dues comunitats de cara a fer pressió a Madrid per aconseguir aquest nou model financer. Aquest diàleg amb les institucions catalanes, però, només podia dur-se a terme, en paraules de Zaplana, si el govern català era “sincer, rigorós i lleial”.⁹²⁴

El president Pujol recull el guant llançat pel seu homòleg valencià i el 3 de maig té lloc un dinar a la Casa dels Canonges entre els dos presidents per valorar una possible entesa entre les propostes de nou finançament d'ambdós governs. A la reunió també hi és el conseller d'economia català, Artur Mas. Zaplana, que vol liderar la reforma del sistema de finançament de l'estat, té un interès especial en guanyar imatge de polític dialogant i amb capacitat d'arribar a acords, com fa evident a la roda de premsa posterior a la trobada.⁹²⁵

Tot i la intensa relació que des de 1994 existia entre la UPV –després Bloc– i Convergència, quan arriben els mesos pre-electoral de les europees de 1999, des d'ERC, en la figura de Josep Huguet com a vicesecretari general de Relacions

⁹²² “Acord CDC, BNV i PSM”. Barcelona, 21 d'abril de 1999.

⁹²³ “Pujol rep el líder del Bloc Nacionalista Valencià”. *Avui*, 27 d'abril de 1999, p. 15; “Tanda de reunions de Pujol amb els socis electorals del BNV i PSM”. *El Temps*, 4 de maig de 1999, p. 10.

⁹²⁴ “Zaplana proposa un nou model de finançament inspirat en el de Mas”. *Avui*, 27 d'abril de 1999, p. 15.

⁹²⁵ BOU, Lluís. “Pujol estudiarà amb Zaplana d'acord sobre el nou pacte fiscal”. *Avui*, 28 d'abril de 1999, p. 13; BOU, Lluís. “Zaplana accepta davant Pujol els eixos bàsics del pacte fiscal”. *Avui*, 4 de maig de 1989, p. 11.

Polítiques i Sindicals, es fan alguns intents per aproximar-se al Bloc, de cara a compartir llista europea. Els valencianistes, però, tenen clar que la seva aliança amb Convergència no és circumstancial, sinó que ja és una aliança sòlida que va més enllà d'una coalició puntual en uns comicis. Així, descartada una via d'acord amb els valencians, ERC busca ampliar per altres bandes la seva ja tradicional aliança amb Eusko Alkartasuna. El secretari general dels republicans, Carod-Rovira tempteja el BNG i porta Beiras d'orador a un acte al voltant de l'esquerra nacional.⁹²⁶

Les converses pre-electoral d'ERC acaben derivant cap al PNB, després que Convergència no inclogués els bascos en la seva llista electoral, malgrat compartir signatura en la Declaració de Barcelona. Així, ERC, EA, PNB i Unió Mallorquina fusionen el 1999 les anteriors llistes per conformar la Coalició Nacionalista – Europa dels Pobles, on els republicans hi presenten l'advocat i activista nord-català Miquel Mayol. El resultat d'aquella llista mostrava, una vegada més, la complexitat de les relacions entre partits i dels interessos de cadascun d'ells, quan es tractava de formalitzar una llista que pogués recollir prou suports a la circumscripció única estatal per obtenir eurodiputats. Això suposava acceptar a contracor estranys companys de viatge amb els quals sovint hom hi tenia poca sintonia. Així, ERC es presentava a la llista amb Unió Mallorquina, quan el secretari general dels republicans era militant, al mateix temps, del PSM, amb qui els hauria agradat pactar, “però aquests ja ho han fet amb CiU, que també és curiós”, recordava el candidat Miquel Mallol.⁹²⁷ En aquesta ocasió, però, tot i la diversitat ideològica en l'àmbit social, tots els seus membres compartien uns mínims plantejaments nacionals comuns.

Tot i coincidir amb les municipals, els resultats electorals europeus de la nit del 13 de juny de 1999, no ofereixen grans sorpreses: el Partit Popular guanya els comicis al conjunt de l'estat amb 27 escons, seguit de prop pels 24 que assoleix un PSOE en coalició amb el Partit Democràtic de la Nova Esquerra, provinent d'Izquierda Unida. L'escissió marcaria els d'Anguita, que perden més de la meitat de la seva representació europea, quedant-se tan sols amb 4 eurodiputats. Les desavinences amb Iniciativa per

⁹²⁶ “ERC i BNG festegen, però no es casen”. *El Temps*, 1 de juny de 1998, p. 10.

⁹²⁷ CODONYAN, Pere. “ERC es creu això dels Països Catalans”. *El Temps*, 4 de maig de 1999, p. 33.

Catalunya, que es presenta juntament amb un conglomerat d'esquerres estatals, també els afecta.⁹²⁸

Pel que fa als partits d'àmbit no estatal, la llista de Convergència i Unió, on hi és el Bloc i el PSM, obté 3 eurodiputats: els convergents Pere Esteve i Carles Gasòliba, i la democratacristiana Concepció Ferrer. 2 eurodiputats més se'ls repartiren els integrants dels conservadors regionals de la Coalició Europea: Coalició Canària (CC), Partit Aragonès (PAR), Partit Andalusista (PA) i Unió Valenciana (UV). També la Coalició Nacionalista – Europa dels Pobles de PNB, EA i ERC obté 2 escons, que es distribueixen entre Josu Ortuondo, Gorka Knörr i Miquel Mayol. D'altra banda, tant el BNG de Camilo Nogueira, com Euskal Herritarrok –coincidint amb la treva dels Acords de Lizarra-Garazi– aconseguixen un eurodiputat cadascun. Algunes d'aquestes formacions, com ERC i Eusko Alkartasuna, creen al Parlament Europeu un grup de nacions sense estat, amb el Partit Nacional Escocès, el gal·lès Plaid Cymru i eurodiputats flamencs. Aquest grup és hereu de l'Aliança Radical Europea (ARE) i del grup Arc de Sant Martí, que havien existit en legislatures anteriors.⁹²⁹

Els resultats de Convergència i Unió a Catalunya són importants. Amb més de 840.000 vots, només per darrere del PSC, la llista de Pere Esteve revalida els 3 eurodiputats de la legislatura anterior. Al País Valencià, però, els sufragis electorals dels valencianistes no foren del tot satisfactoris. El Bloc obté més de cent mil vots a les autonòmiques celebrades el mateix dia, i a les municipals augmenten aquesta xifra fins els 110.000. Malgrat això, a les europees del mateix 13 de juny, en conreenen poc més de la meitat, 54.000. La diferència entre els electors fixos i els electors canviants, que anaven oscil·lant segons la convocatòria, era ben destacada.⁹³⁰ Per què una part del votant del Bloc a les municipals i a les autonòmiques no els voten a les europees? En la valoració posterior feta pel Bloc, els valencianistes consideren que no poden descartar que la seva coalició europea amb CiU i el PSM-Entesa Nacionalista, “haja suposat un cert efecte

⁹²⁸ RIUS, Marc. *Iniciativa per Catalunya...*, p. 18.

⁹²⁹ CORTACANS, Oriol. “El grup Europa de les Nacions pren forma”. *El Temps*, 22 de juny de 1999, p. 35.

⁹³⁰ MOLAS, Isidre; BARTOMEUS, Oriol. *Els espais de frontera entre els electorats*. Barcelona: ICPS, 1999, p. 10-11.

negatiu sobre les nostres candidatures” no només a les eleccions europees, sinó també, potser alguns votants potencials dels valencianistes els haurien deixat de votar a les autonòmiques com a conseqüència del pacte amb Convergència. Els valencianistes apunten aquesta possibilitat, però consideren que “això resulta difícilment quantificable” i que, en qualsevol dels casos, “no seria significatiu”.⁹³¹

3.4.6 El Bloc, el mirall valencià de Convergència?

El Bloc Nacionalista Valencià és conscient que el fet d’associar la seva imatge a la de Convergència i Unió li reporta beneficis pel que fa a la imatge central d’un nacionalisme institucional, de govern, amb solucions per a l’economia. Al mateix temps, però, també sap que la col·laboració de CiU per a la governabilitat de l’Estat “ha estat projectada al País Valencià de forma negativa”, fet que pot haver-los perjudicat en eleccions com les europees de 1999, quan els valencianistes van treure als comicis europeus la meitat dels vots que van assolir a les autonòmiques i a les municipals, tot i celebrar-se el mateix dia. Pel un dels militants destacats del partit, Xavi Hervàs, aquesta diferència de vots “ve provocada en bona mesura per la manca d’identificació de gran part de l’electorat del Bloc – situat majoritàriament a l’esquerra- amb CiU”.⁹³²

Entre el 1993-1996, mentre els convergents aguantaven el desgastat darrer govern de Felipe González, els populars van fer una campanya molt dura contra el catalanisme, a qui acusaven de sustentar un socialisme decadent; després, a partir de 1996, amb el Pacte del Majestic i la investidura de José María Aznar per part CiU, l’electorat d’esquerres és qui ho percep com “una situació de dretanització política”. És així com, per desgastar el Bloc, les seves aliances amb CDC “sempre són projectades com a negatives”. Pere Mayor n’era plenament conscient quan deia que “l’acostament a CiU ha estat utilitzat pels nostres contrincants per castigar-nos pels acords que manté amb el PP. Però això no ens ha afectat. Entre altres coses, perquè “ni nosaltres anem a fer

⁹³¹ CASTELLÓ, Rafael; FLOR, Vicent; XAMBÓ, Rafael. “Anàlisi polític provisional de les eleccions de 1999”. Document aprovat per l’executiva nacional del Bloc, 24 de juny de 1999, p. 3.

⁹³² HERVÀS, Xavier. “D’UPV al Bloc: el llarg camí del nacionalisme valencià”. *Lluc*, núm. 863 (maig-juny de 2008), p. 3-6.

política a Catalunya ni ells vénen al País Valencià”.⁹³³ Així, tot i aquestes circumstàncies, primer des de la UPV i després des del Bloc saben “que hi ha un segment important de l’electorat valencià que veu amb bons ulls les relacions” dels valencianistes amb CiU, per tots els elements de notorietat i capacitat de gestió que esmentàvem.⁹³⁴ D’aquesta manera, encara que els valencianistes hagin rebut interessadament acusacions d’haver-se “desviat cap a la dreta”, Pere Mayor defensa que el pacte amb Convergència no ha impedit en cap moment que ells hagin tingut un comportament polític independent “i, sens dubte, d’esquerra”.⁹³⁵ És més, encara que el pacte amb CDC va més enllà de les eleccions europees, si cal centrar-se en aquestes, per Pere Mayor “hi ha una continuïtat clara entre allò que fèiem amb Esquerra dels Pobles i el que hem fet després amb Convergència”, destaca el líder valencianista.⁹³⁶

Era el pacte del Bloc amb CiU, doncs, negatiu per als interessos dels valencianistes? Alguns dels seus dirigents s’ho preguntaven. Per Pere Mayor, traient ferro a l’assumpte, argumentava que “la nostra coalició europea és un acord de mínims amb CiU i el PSM perquè són les forces majoritàries nacionalistes a Catalunya i les Balears, però de cap de les maneres això interferix en la nostra política valenciana, ni nosaltres amb la d’ells. Ni compartim totes les idees de CiU, ni CiU comparteix totes les nostres; no crec que això siga cap problema”.⁹³⁷ I, Mayor, encara insistia en una entrevista posterior que “el significat real de nostre pacte amb Convergència és que nosaltres som una força homologable a les altres forces nacionalistes de l’estat, amb les quals podem parlar de tu a tu.”⁹³⁸

La reconciliació entre la UPV i el PVN havia suposat per al valencianisme arribar a les autonòmiques de 1999 a la xifra dels 100.000 electors. Tot i no aconseguir entrar a les

⁹³³ MARGALEF, Oriol. “Entrevista. Pere Mayor. Caldria parlar seriosament sobre una coalició amb el PSPV i EUPV”. *Avui*, 6 de desembre de 1999, p. 14.

⁹³⁴ “Primer document de Treball”. IV Trobada Nacionalista. València, abril de 1999, p. 2.

⁹³⁵ LABRADO, Víctor. *Un país amb futur...*, p. 79.

⁹³⁶ *Ibidem*, p. 82.

⁹³⁷ MARCO, Empar. “Entrevista. Pere Mayor. És evident que mai no tancaríem un acord amb el PP”. *Avui*, 11 de juny de 1999, p. 31.

⁹³⁸ LABRADO, Víctor. *Un país amb futur...*, p. 80.

Corts Valencianes, el bon resultat els estimula a consolidar el projecte en comú. El 22 i 23 de gener del 2000, el Bloc Nacionalista Valencià (BNV) du a terme el seu Congrés constitutiu al Palau de Congressos de la ciutat de València, on es reforça el projecte d'oferir, per part del nacionalisme valencià, una proposta única de cara a la ciutadania, des de la centralitat i amb un projecte “demòcrata, valencianista i progressista”. La nova formació té Pere Mayor com a president i Pepa Chesa com a vicepresidenta, amb el gramàtic Enric Valor com a president honorari perpetu.⁹³⁹

La confluència de sigles venia donada, com explicitàvem, per l'evolució ideològica de la UPV a través del seu Congrés de l'Eliana de 1996. “L'esforç que hem hagut de fer nosaltres, fonamentalment, és el d'acceptar que el país no és com l'haviem imaginat. El país és com és, i no ha acceptat totes les propostes que nosaltres fèiem (...) i ens ho ha dit en cada confrontació electoral”, confessa el president del Bloc, Pere Mayor.⁹⁴⁰ Veient l'evolució de l'antiga UPV al nou Bloc, un dels autors de *Document 88*, Rafa Company expressa en un entrevista amb l'autor que, segons el seu punt de vista, “s'han perdut anys preciosos ja que, en el seu moment, qui dirigia la UPV confiava que la societat valenciana abraçaria finalment un bon tros del missatge fusterià”.⁹⁴¹ De la mateixa manera, Company, dels debats programàtics del nacionalisme valencià i la seva evolució, critica en part que “només el 1996, al voltant d'una dècada després de les polèmiques que suposaren els dos llibres esmentats, la Unitat del Poble Valencià va acceptar el marc nacional valencià”.⁹⁴² Per ell, “l'acceptació del marc nacional valencià és el primer pas cap al nou pragmatisme que ajudarà el nacionalisme valencià a convergir amb la seva pròpia societat o, com a mínim, per aquells sectors de la societat que no van ser influïts pel fusterianisme”.⁹⁴³

Seguint l'estela de l'Eliana, en aquell moment el Bloc destaca que “el nostre projecte de sobirania és pel País Valencià”, essent la “revalencianització” de la formació, la peça

⁹³⁹ REYES, Mario. “Bloc, de l'esquerra cap al centre polític”. *El Temps*, 1 de febrer de 2000, p. 24-25

⁹⁴⁰ LABRADO, Víctor. *Un país amb futur...*, p. 103.

⁹⁴¹ COMPANYY, Rafael. Entrevista amb l'autor. València, 18 de juliol de 2011.

⁹⁴² *Ibidem.*

⁹⁴³ *Ibidem.*

angular del Congrés,⁹⁴⁴ “parlant de la realitat valenciana d’una manera molt pragmàtica, poc teòrica”.⁹⁴⁵ Per Pere Mayor, “el que hem hagut de fer és, en definitiva, adaptar el nostre missatge i el nostre llenguatge a la realitat nacional d’aquest país, que es troba encara, desgraciadament, en una fase primària, de construcció”.⁹⁴⁶ Ramon Lapiedra, l’exrector de la Universitat de València, considera que “en aqueix recorregut s’ha sabut renunciar al llast d’un projecte polític impossible de Països Catalans (...) un tipus de discurs nacionalista que, a causa de la seua manca de realisme, suscita més incredulitat que adhesió”.⁹⁴⁷ Al nou Bloc, en paraules de l’exdirigent del PVN, Paca Sevilla, “cabem tots els valencianistes que no neguen la unitat de la llengua i tots els catalanistes que no neguen l’especificitat del País Valencià, des d’un àmbit social del centre esquerra”.⁹⁴⁸

Amb aquesta definició política del nacionalisme valencià que constitueix el Bloc, on queda la relació amb Catalunya i amb els partits del catalanisme? Des del Bloc deixaven clar que el nacionalisme valencià “ha de demostrar a conjunt de la societat valenciana i catalana que la cooperació amb el catalanisme polític és útil recíprocament”.⁹⁴⁹ De cara a la configuració de l’estat Espanyol, el BNV aposta per un sistema de federalisme asimètric, però “no oblida la prioritat de relacions amb Catalunya i les Illes Balears pels nostres lligams culturals, econòmics i socials dins de l’arc mediterrani”.⁹⁵⁰ Així, per exemple, segons els seus plantejaments, es podria proposar en temes de llengua un acord similar a l’existent entre el parlament de Flandes i el dels Països Baixos de reconeixement de la unitat de la llengua des de la igualtat institucional com, de fet, s’estava gestant amb l’Acadèmia Valenciana de la Llengua.

⁹⁴⁴ MOLINA, Ferrer. “El Bloc defenderá en su congreso una vía nacionalista no supeditada a Cataluña”. *El Mundo*, 15 de novembre de 1999.

⁹⁴⁵ REYES, Mario. “El BNV del segle XXI escalfa motors”. *El Temps*, 18-24 de gener de 2000, p. 36-37.

⁹⁴⁶ *Ibidem*, p. 103.

⁹⁴⁷ LABRADO, Víctor. *Un país amb futur...*, p. 9.

⁹⁴⁸ ENGUIX, Salvador. “Un Bloc con muchas páginas por escribir”. *La Vanguardia*, 29 de desembre de 1997, p. 13.

⁹⁴⁹ MOLINA, Ferrer. “El Bloc defenderá en su congreso una vía nacionalista no supeditada a Cataluña”. *El Mundo*, 15 de novembre de 1999.

⁹⁵⁰ REYES, Mario. “El BNV del segle XXI escalfa motors”. *El Temps*, 18 de gener de 2000, p. 36-37.

El pas de la proposta nacional de la UPV a la del Bloc beu intel·lectualment en diverses fonts. En un inici les idees promogudes per *De impura natione* i *Document 88*; però principalment en les reflexions de Joan Francesc Mira expressades en llibres com *La crítica de la nació pura*,⁹⁵¹ i sobretot en *Sobre la nació dels valencians*.⁹⁵² Mira fa una anàlisi interna de l'estructura de la societat valenciana pel que fa als conceptes nacionals. L'escriptor i antropòleg explicita que cal fer una diferència entre allò que és l'acció cívica, lingüística, cultural o literària i allò que pot anomenar-se com a àmbit d'actuació i projecte. En aquesta línia, s'entenia que era possible treballar per un projecte cultural de Països Catalans, actuant i tenint com a projecte polític el País Valencià. Tot plegat, confluirà en aquest nou Bloc Nacionalista Valencià que vol constituir allò que Convergència i Unió és a Catalunya, l'espai central del nacionalisme amb vocació de govern.

Les peces del panorama polític valencià d'aquells anys s'estaven movent. Si en bona mesura, els debats estratègics del valencianisme començaren a sorgir als vuitanta emmirallats pels bons resultats que obtenia Unió Valenciana, ara les sigles de l'anticatalanisme polític començaven a fondre's. Als primers noranta, els de Lizondo havien obtingut grans quotes de popularitat amb campanyes com "Ser de UV es ser nacionalista, liberal, anticatalanista y hablar la lengua que te de la gana";⁹⁵³ el 1991 havien pactat amb el Partit Popular, de Rita Barberà, l'alcaldia de València; i el 1995 la presidència de la Generalitat per Eduardo Zaplana. Malgrat la seva força institucional – o potser a causa d'aquesta – la seva inestabilitat quedaria palesa en poc temps.

⁹⁵¹ MIRA, Joan Francesc. *Crítica de la nació pura*. València: Edicions 3i4, 1984.

⁹⁵² MIRA, Joan Francesc. *Sobre la nació dels valencians*. València: Edicions 3i4, 1997. La influència que suposa aquest llibre en l'evolució posterior del valencianisme a ALÓS, Ernest. "Mira ho va intuir". *El Periódico*, 25 d'octubre de 2015. <http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/politica/mira-intuir-4616200>

⁹⁵³ ENGUIX, Salvador. "València cierra una campaña agresiva y discreta ante la necesidad de pactar el día 27". *La Vanguardia*, 24 de maig de 1991, p. 20.

Lizondo, el líder carismàtic de l'anticatalanisme de la ciutat, fou discutit internament i va acabar expulsat de la formació poc abans de morir,⁹⁵⁴ mentre que des de les bancades populars, els seus aliats feien cants de sirena a quadres blavers per incorporar-los al gran partit conservador espanyol.⁹⁵⁵ Les crisis internes no es farien esperar a Unió Valenciana ja que Héctor Villalba, el nou president de la formació des de 1996, era més partidari de buscar consensos entre el valencianisme tercerviista, i a coordinar-se amb catalans, bascos i gallecs en el marc de la Declaració de Barcelona.⁹⁵⁶ La confrontació interna a Unió Valenciana, amb l'expulsió de Lizondo i l'infart posterior en seu parlamentària, s'agreujaria a partir de 1999, quan passen a ser extraparlamentaris. La desaparició del partit es va accelerar, i el que fou llavors president del partit, José María Chiquillo, acabaria expulsat i sent escollit senador pel PP, el 2004.⁹⁵⁷

El fet de plantejar què hauria passat al País Valencià si els joves d'Unió Valenciana no haguessin estat expulsats del partit per part de Lizondo quedarà per a la política ficció. Haurien pogut marcar un gir a UV deslliurant-lo del seu anticatalanisme? L'haurien pogut apropar a la reformulació tercerviista del catalanisme valencià? El que sabem del cert és que després de l'expulsió per part d'UV de les seves joventuts, militants d'aquestes apostaren des de Joventut Nacionalista per acostar posicions amb el valencianisme de conciliació, i part de les seves cares visibles acabarien vinculant-se després al projecte del Bloc Nacionalista Valencià, com és el cas de Vicent Flor.

⁹⁵⁴ FERRANDÍS, Joaquín. “El Presidente de las Cortes Valencianas, González Lizondo, expulsado de su partido”. *El País*, 1 de desembre de 1996. https://elpais.com/diario/1996/12/01/espana/849394806_850215.html

⁹⁵⁵ OLIVARES, Miguel. “Villalba acusa al PP de comprar a sus concejales”. *El País*, 24 de juny de 1999. https://elpais.com/diario/1999/06/24/cvalenciana/930251883_850215.html

⁹⁵⁶ ESQUEMBRE LON, Jaime. “Villalba afirma que Unión Valenciana estudia incorporar-se a la declaraciones de Barcelona en enero”. *El País*, 5 d'octubre de 1998. http://edicioneselpais.com/diario/1998/10/05/cvalenciana/907615086_850215.html

⁹⁵⁷ Com a limitacions pròpies de l'anticatalanisme polític, Bodoque apunta a una “concentració territorial a les comarques litorals de la província de València, bel·ligerància radical contra els àmbits universitaris i intel·lectuals, oposició a les iniciatives modernitzadores i normalitzadores de la societat valenciana i escasses propostes en positiu”. BODOQUE, Anselm. *Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques...*, p. 42.

3.4.7 Les escoles d'estiu: la descoberta nacional dels futurs quadres

El món juvenil és cabdal com a escola de formació dels nous quadres del valencianisme. No és estrany, així, que la reformulació ideològica del valencianisme fusterià que dibuixa el nou Bloc Nacionalista Valencià va acompanyada per la incorporació de joves quadres dirigents, formats a les joventuts polítiques i a l'associacionisme universitari dels anys 90.

Un dels espais de joves que van incidir directament en aquesta renovació ideològica va ser l'Associació Cívica Valenciana Tirant lo Blanc, una entitat post-universitària que recollia alguns dels quadres del Bloc d'Estudiants Agermanats (BEA), el sindicat majoritari del valencianisme a les facultats. El professor de la Universitat Politècnica de València i membre de l'entitat, Elies Seguí, apuntava que “el Tirant ja havia tingut llargs períodes de reflexió, durant els anys noranta, al voltant de què havia de fer el valencianisme, i aquelles conclusions podrien influir als seus joves integrants, quan fessin el pas a l'actuació política”.⁹⁵⁸ La importància del Tirant com a escola de formació és cabdal, si es cospa l'arrel juvenil de valuosos quadres polítics de l'actual govern valencià, i de les estructures internes del Bloc. Pels favorables d'un valencianisme més pragmàtic, aquest paper del Tirant el veuen paral·lel al que va dur a terme Joventut Valencianista, que provinent del valencianisme “tricolor”, van passar a un “valencianisme de conciliació”.⁹⁵⁹

El Tirant, nascut el 1991, bevia en bona part de les coneixences universitàries del BEA a cavall dels vuitanta i dels noranta, i les campanyes que havien elaborat per construir una universitat valenciana, seguint els postulats del valencianisme d'esquerres. Amb aquest tronc central, al Tirant s'hi havia sumat joves de procedència valencianista diversa, amb l'objectiu d'ampliar el gruix ideològic i vincular-hi, també, alguns

⁹⁵⁸ SEGUÍ, Elies. Entrevista amb l'autor. València, 26 de juny de 2012. L'actual professor de la Facultat d'Administració i Direcció d'Empreses de la Universitat Politècnica de València, està immers en la remodelació del valencianisme des de la seva etapa com a estudiant. Des del Bloc d'Estudiants Agermanats primer, i el Tirant lo Blanc després, aposta pel pragmatisme de tendència convergent. Pragmatisme que els proporcionà els contactes d'aquells anys amb la Joventut Nacionalista de Catalunya. També es parla d'aquest paper de l'associació a CATALÀ, Lluís. *Fonaments de la identitat territorial...*, p. 605-606.

⁹⁵⁹ PVN. “Ponència política i estratègica”. 3r Congrés del PVN. València, 1997, p. 39.

elements provinents del món més autoctonista. L'objectiu era disposar d'un instrument polític des de la societat civil per poder seguir articulant joves activistes quan aquests deixessin la universitat, tot impulsant un nou valencianisme, que anomenaven "de construcció". Aquest valencianisme del col·lectiu tenia el propòsit de sobreposar-se als conflictes identitaris permanents que s'havien viscut des de la transició, això és, les discussions al voltant del nom de la llengua, del nom del territori i de les senyes d'identitat valencianes. Tenien, per tant, la voluntat d'ampliar i teixir complicitats entre les diferents sensibilitats del valencianisme.

La voluntat d'obertura del Tirant es visualitzarà, entre d'altres, en les escoles d'estiu que organitzarà cada juliol, al llarg dels anys noranta. Aquest seria un espai de reflexió i debat, de definir els seus plantejaments, però sobretot, també, de contacte i de teixir afinitats. A més dels mateixos membres del Tirant, a les escoles d'estiu i prenen part com a convidats alguns membres de joventuts polítiques catalanes, com les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya i, sobretot, la Joventut Nacionalista de Catalunya, i dels moviments universitaris del Principat, com Estudiants Nacionalistes, la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya i especialment el Bloc d'Estudiants Independentistes, que s'entrellacen amb noms del sud com Joan Mansanet, Elies Seguí, Nathalie Torres, Gonçal Grau i Rafael Ramos.

Pel que fa a la Joventut Nacionalista de Catalunya (JNC), ja abans que Convergència i la UPV articulessin la seva llista conjunta a les eleccions europees de 1994, durant el primer lustre dels anys noranta, la JNC ja era l'organització política de referència per aquest nou valencianisme juvenil del Tirant. La JNC tenia cert interès en allò que passava al sud, i fins i tot internament, des de 1991, disposaven d'una àrea de Països Catalans, els membres dels quals es feien anomenar "Almogàvers".⁹⁶⁰ Els dirigents juvenils del moment, com l'exconseller Josep Rull o l'actual diputat del PDeCAT al

⁹⁶⁰ DALMAU, Daniel. *La Joventut Nacionalista de Catalunya*. Barcelona: ICPS, 1994, p. 47; Així, al 6è congrés de la JNC celebrat a Calella el 18, 19 i 20 de gener de 1991, els joves de Convergència aprovaren "la creació d'una àrea específica de Països Catalans per elaborar una xarxa important de contactes". MARTÍN, Josep Lluís. *Història de la Joventut Nacionalista de Catalunya (1980-2003)*. (Tesi doctoral). Bellaterra: UAB, 2011, p. 88. Ramon Minoves, Joaquim Ferrer, David Conesa, Rosa Masegosa i Oriol Torroja serien els successius responsables d'aquesta àrea. *Ibidem*, p. 274-282.

Congrés, Carles Campuzano, eren habituals de les escoles d'estiu i compartien jornades i projectes amb els joves valencianistes.

El 1992, amb Carles Campuzano a la secretaria general de la JNC, la joventut de CDC fa un pas més en el mapa nacional. Al seu Congrés del 6, 7 i 8 de novembre a Lleida, la ponència "Catalunya lliure i sobirana" redactada per Jaume Ciurana i Antoni Biarnès, reflexiona d'una manera destacada al voltant dels Països Catalans. Tenint en compte la feblesa del sentiment nacional conjunt, la ponència proposa un procés de redescobriment mutu entre Catalunya i el País Valencià, i potenciar la cooperació per vertebrar tot el territori. En aquesta línia, com la JNC es proposa col·laborar amb altres organitzacions juvenils de l'àmbit lingüístic i, fins i tot "la JNC es podria implantar en algun dels territoris nacionals sempre que la iniciativa sorgís de les bases nacionalistes i catalanistes d'aquestes terres". De fet, en aquell moment es plantejaven la possibilitat d'organitzar-se a la Catalunya del Nord.⁹⁶¹ Així, el 1994, en el moment en què es planteja una possible coalició conjunta de catalans i valencians al Parlament Europeu, Campuzano, com a màxim dirigent de la JNC, és un dels seus partidaris més acèrrim.

Com la JNC en l'àmbit polític, el Bloc d'Estudiants Independentistes (BEI) és el referent universitari català dels valencianistes que tenen, amb el BEA, el seu propi instrument a les facultats valencianes.⁹⁶² El cas del BEI és interessant d'analitzar, perquè a diferència del referent parlamentari de l'independentisme, ERC, el sindicat estudiantil descarta implantar-se a les universitats valencianes, per bé que s'organitza a la Universitat de les Illes Balears. Pel que fa al sud, "respecte al País Valencià, l'estratègia del BEI en aquests darrers anys va consistir a renunciar a una possible implantació, tot respectant la vertebració d'un projecte estudiantil proper als nostres posicionaments ideològics" afirmen els estudiants en els seus documents.⁹⁶³ En aquest sentit, des del BEI estan oberts a qualsevol iniciativa que vingui del sud, però no volen implicar-s'hi directament, perquè ja existeixen organitzacions homòlogues, com el BEA, o altres associacions per especialitats com l'Entesa, Ítaca o les Germanies. Així,

⁹⁶¹ MARTÍ, Pere. "La proposta de la JNC". *El Temps*, 19 d'octubre de 1992, p. 19-20.

⁹⁶² MARCO-PALAU, Francesc. *La generació de la independència. Del Bloc d'Estudiants Independentistes a l'Associació Catalana de Professionals*. Barcelona: Gregal, 2017.

⁹⁶³ BEI. "Informe del secretari de coordinació". Document intern de la 8a AGO del BEI. 1997, p. 4.

des del BEI tenen una relació personal important amb el Bloc d'Estudiants Agermanats (BEA) de la Universitat de València i, també i sobretot, amb el BEA de la Universitat Politècnica de València, el BEA-Polítècnic. El BEA, referent del valencianisme d'esquerres i de l'esquerra valencianista, era per als membres del primer BEI, la seguretat de disposar d'un referent al sud, territori en el qual no era de menester que els independentistes del Principat hi duguessin a terme activitat regular. De la mateixa manera, des del BEI i des de l'Associació Catalana de Professionals (ACP), el *think tank* dels antics alumnes catalans, també tenen a meitat dels noranta molta relació amb l'Associació Cívica Valenciana Tirant lo Blanc, i dirigents de l'independentisme universitari com l'ara diputat menorquí Josep Castells o l'empresari de l'àmbit de la comunicació, Àlvar Thomàs, són habituals de les escoles d'estiu.⁹⁶⁴

De fet, al Bloc d'Estudiants Independentistes hi militen també alguns valencians que estudien a Catalunya. La seva participació és percentualment limitada, però qualitativament significativa. És el cas de l'actual subdirector de l'ARA, David Miró, el polític i opinador Jordi Muñoz, el consultor comunicatiu Francesc Vila Femenia, i l'actual director de gabinet de la conselleria d'Educació de la Generalitat Valenciana, Vicent Martínez.

Amb tot, durant els darrers anys noranta, la nova generació estudiantil del BEI va deixant de banda l'estreta relació que havia existit amb el BEA, sobretot del Polítècnic, i va tendint cada vegada més a sentir-se identificat amb unes altres sigles valencianes, les de l'Assemblea d'Estudiants Nacionalistes (AEN). Però, d'on venia l'AEN? L'AEN tenia el seu origen en els col·lectius d'institut valencians que amb aquest nom van començar a articular-se el 1988, al voltant de Maulets i, per tant, de l'MDT-PSAN que liderava el matemàtic Josep Guia. D'aquí s'estructura també a la Universitat de València. En el seu si s'hi trobarien estudiants que havien format part de l'Assemblea d'Estudiants Independentistes d'Universitat (AEIU) valenciana, sobretot a filologia, de les fornades que pujaven de l'ensenyament mitjà, i també d'un sector més rupturista del BEA, com l'exdiputat d'Esquerra, Agustí Cerdà. A diferència del BEA, que tenia una vocació més transversal i de majories, l'AEN tenia una ànima més combativa vinculada

⁹⁶⁴ THOMÀS, Àlvar. Entrevista amb l'autor. València, 23 de febrer de 2011. Exdirigent del Bloc d'Estudiants Independentistes, va interessar-se per la qüestió valenciana. Fins el 2007 col·laborà activament amb el Bloc Nacionalista Valencià (BNV). Ha treballat en una multinacional sueca i actualment està al capdavant d'un projecte comunicatiu digital. També és coautor, juntament amb Jordi Manent, de *La temptació independentista*. Pagès editors, 2010.

a l'esquerra independentista. I en aquest combat, la banda sonora tenia una importància cabdal. No és estrany, així, que Xavi Sarrià, cantant d'Obrint Pas; i el cantant de la Gossa Sorda, Josep Nadal, provinguin d'aquesta assemblea estudiantil que també musicava el cantautor Feliu Ventura. També hi passaren els historiadors Antoni Rico i Andreu Ginés o els escriptors Joanjo Garcia i Muriel Villanueva.

El 2000, el BEI i l'AEN acabarien confluint en la Coordinadora d'Estudiants dels Països Catalans (CEPC), una organització estudiantil clarament d'esquerres amb un marc nacional de tots els Països Catalans que, al seu torn, el 2006 constituïria el Sindicat d'Estudiants dels Països Catalans (SEPC), a partir de la fusió de la CEPC amb una altra organització de l'esquerra revolucionària universitària, l'Alternativa Estel. Com a contrapès d'un SEPC vinculat estretament a la CUP, des de les JERC s'impulsaria el mateix 2006 una nova marca a les facultats, Estudiants en Acció, també amb voluntat de ser present tant a Catalunya com al País Valencià.⁹⁶⁵

En paral·lel, també en l'àmbit juvenil, s'estava gestant un espai comú de treball entre diferents entitats. Si a meitat dels noranta, sobretot en temes de llengua, l'Esbarzer de Roger Buch i Martí Gasull, i els Joves de Mallorca per la Llengua, els joves de l'Obra Cultural Balear, havien organitzat a Poblet i a Mallorca unes Trobades d'Entitats Juvenils de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià, a finals dels noranta el propòsit sorgia dels consells de joventut dels respectius territoris. Així, 16 de gener de 1999, a proposta dels illencs, el Consell Nacional de la Joventut de Catalunya (CNJC) va aprovar la signatura d'un protocol de col·laboració amb els altres organismes coordinadors d'entitats juvenils del País Valencià i de les Illes Balears. L'acord preveia trobades a tres bandes entre l'associacionisme dels diferents territoris i la possibilitat de consensuar propostes adreçades a la joventut.⁹⁶⁶ Abans d'acabar l'any, el cap de setmana del 19 al 21 de novembre de 1999, tenia lloc a Mallorca la primera reunió conjunta d'entitats dels tres consells. Així, més d'un centenar de joves associats es trobaven per posar en comú els seus plantejaments, sobre la participació juvenil, en el

⁹⁶⁵ MARCO-PALAU, Francesc. *La generació de la independència...*, p. 173-200; GONZÁLEZ, Arnau. *Les JERC...*, p. 245-247.

⁹⁶⁶ "El CNJC aprova col·laborar amb els joves de les Illes i del País Valencià". *El Temps*, 1 de febrer de 1999, p. 15.

que seria l'inici del que actualment és el Triangle Jove, un espai ja consolidat amb una dinàmica pròpia anual.⁹⁶⁷

Tot i que amb el Triangle Jove s'aconseguia que bona part de l'associacionisme juvenil i de les joventuts polítiques dels tres territoris participessin d'un mateix organisme, les relacions entre les joventuts polítiques no sempre havien estat, ni serien, senzilles. Ja uns anys abans, les branques juvenils dels principals partits amb consciència nacional de Catalunya, la JNC, les JERC i Unió de Joves, així com les joventuts de la UPV i del PSM, havien constituït la Plataforma de Joventuts Nacionalistes dels Països Catalans. L'estiu de 1996, però, els joves d'Esquerra Unida del País Valencià i els Joves amb Iniciativa, també van demanar de formar-ne part. Tot i que algunes joventuts ho veien bé, la majoria de les que integraven la plataforma s'hi van negar per no desvirtuar el projecte, que tenia un posicionament nacional explícit.⁹⁶⁸ La negativa va mostrar, de nou, les sempre delicades relacions entre els partits, i també entre les seves joventuts. Sense la seva incorporació, però, la plataforma continuà endavant i el 1998, per exemple, celebraren una nova trobada juvenil a Palma, hostatjada per les JEN-PSM, i amb la participació la JNC, les JERC, les joventuts de la UPV així com les Joventuts Nacionalistes de Mallorca.⁹⁶⁹

3.4.8 El Bloc: entre Convergència i el BNG

La nova concepció del Bloc Nacionalista Valencià que es formalitza al Congrés del gener de 2000 com a suma de la Unitat del Poble Valencià (UPV) i del Partit Valencià Nacionalista (PVN), rep la influència de les maneres de ser i de fer d'una Convergència que els valencians havien anat coneixent al llarg dels darrers anys. A més de compartir-hi dues campanyes electorals al Parlament Europeu, les de 1994 i 1999, també hi havia mantingut tot un seguit de relacions institucionals i de col·laboració contínua.

La moderació de les posicions nacionals del Bloc i l'aposta per obrir-se a nous sectors socials i econòmics, anaven en la línia d'allò que veien de la coalició governamental de

⁹⁶⁷ VALLORY, Eduard. "Participant-hi des del Triangle jove". *El Temps*, 18 de gener de 2000, p. 17-18.

⁹⁶⁸ "Els joves d'EU, exclosos de la Plataforma". *El Temps*, 22 de juliol de 1996.

⁹⁶⁹ MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia...*, p. 130.

Jordi Pujol, que portava dues dècades al capdavant de la Generalitat de Catalunya. “A mi m’agradaria trobar-me en la mateixa situació que ells, governant a Catalunya, però crec que les situacions són molt diferents”, expressava Pere Mayor, quan li comparaven la realitat del Bloc amb la de Convergència.⁹⁷⁰

Un dels actors polítics del Bloc que més havia teoritzat al voltant de les relacions que el valencianisme havia de tenir amb Convergència era el Partit Valencià Nacionalista. Els de Pepa Chesa, malgrat limitar l’interès polític per uns hipotètics Països Catalans, sí que estaven convençuts que el nou projecte del Bloc havia de ser catalanòfil. “Ni pancatalanista ni anticatalanista, el nacionalisme valencià ha de demostrar que la cooperació amb el catalanisme polític moderat és útil recíprocament”, expressaven, pensant en l’entesa amb una Convergència que podria estar interessada en tenir un aliat parlamentari al Congrés de diputats que forçés encara més la modernització d’un estat que havia d’assumir la seva plurinacionalitat.⁹⁷¹ “Fora ideal que el Bloc i CiU compartírem un plantejament i fins i tot una estratègia comuna” destacava el PVN, posant com a exemple el reconeixement teòric i pràctic de la unitat lingüística entre valencià i català.⁹⁷²

Aquesta relació dels valencianistes amb Convergència que volien reafirmar i enfortir, ja era, com a mínim per a la premsa editada a Barcelona, un vincle interioritzat. Així, els mitjans de comunicació catalans es refereixen sovint al Bloc amb l’epítet del “soci valencià de CiU”, com titula *La Vanguardia* poc abans de les eleccions a les Corts Valencianes de 1999.⁹⁷³ També és habitual que els mitjans de comunicació catalans busquin declaracions de Pere Mayor, a més de les de l’editor Eliseu Climent, quan tenen lloc temes d’actualitat de la política o la cultura del País Valencià, així com temes

⁹⁷⁰ “Entrevista Pere Mayor. Cal construir l’espai nacional valencià”. *El Temps*, 1 de febrer de 2000, p. 26.

⁹⁷¹ PVN. “Ponència política i estratègica”. 3r Congrés del PVN. València, 1997, p. 46.

⁹⁷² *Ibidem*, p. 47.

⁹⁷³ ENGUIX, Salvador. “El reto del socio valenciano de CiU”. *La Vanguardia*, 9 de juny de 1999, p. 28.

relacionats amb la recepció televisiva, o quan cal elaborar obituaris d'intel·lectuals valencians.⁹⁷⁴

La tardor del mateix 1999, hi havia hagut eleccions al Parlament de Catalunya i la disputa entre el president Jordi Pujol i el presidenciable socialista Pasqual Maragall havia estat aferrissada. El cap de cartell del PSC havia sumat tot un gruix d'independents a les seves llistes a través de Ciutadans pel Canvi i havia arribat a un pacte pre-electoral amb Iniciativa per Catalunya (IC) per presentar-se conjuntament a les circumscripcions de Tarragona, Girona i Lleida. En aquesta dualitat electoral, que era també la contraposició de dos models de país contraposats, les diferents tradicions del catalanisme es batien entre elles.

Des de València, per Pere Mayor, les diferències entre un i l'altre eren notòries: “Maragall no tindrà cap marge de maniobra respecte als manaments que li vinguin imposats des de Ferraz”, afirmava el líder valencianista, pensant, de ben segur, amb uns socialistes valencians amb qui sempre havia hagut de competir.⁹⁷⁵ En canvi, pel que fa a Pujol, Mayor tenia clar que una victòria del seu aliat a Catalunya “suposaria la culminació d'un procés que ha dotat Catalunya de més poder, de més cohesió i convivència social”.⁹⁷⁶ Un procés de redreçament nacional, el català, que Mayor volia també per al País Valencià. El líder valencianista entenia que Jordi Pujol podia plantejar-se els següents quatre anys com una segona legislatura americana, en el sentit d'enllestir tots els projectes que s'havien anat gestant en exercicis anteriors.

En aquells mateixos comicis, altres quadres del valencianisme polític i cultural subscriuen un manifest a favor d'ERC, fent palès la pluralitat interna d'estratègies i de relacions personals entre el catalanisme i el valencianisme. És el cas de Joan Francesc Mira, Ferran Torrent, Rafael Menezo, Vicent Pitarch, Xavier Hervàs i Alfons Cervera, a

⁹⁷⁴ Un exemple el trobem a MARCO, Empar. “Fallece a los 88 años el escritor Enric Valor, símbolo del valencianisme cultural”. *La Vanguardia*, 14 de gener de 2000, p. 33; LLUCH, Josep Ramon. “Lerma anuncia que la TVV s'ajorna fins al 1989”. *Avui*, 18 de febrer de 1988, p. 8; C, J, P, E. “Mor Alfons Cucó, polític i historiador del valencianisme”. *Avui*, 27 d'octubre de 2002, p. 57.

⁹⁷⁵ MAYOR, Pere. “Les eleccions vistes des de València”. *Avui*, 15 d'octubre de 1999, p. 18.

⁹⁷⁶ *Ibidem*.

més, és clar, d'aquells valencians més vinculats a l'entorn republicà com Agustí Cerdà i Toni Cucarella.⁹⁷⁷

Amb les eleccions catalanes de 1999, també calia estar pendent del front parlamentari de Madrid, per saber quina seria la correlació de forces al Congrés de Diputats a partir del 2000, després d'una primera legislatura del Partit Popular en minoria, que governava gràcies als acords amb CiU. Pere Mayor esgrimia que el catalanisme nacional que havia fet bona l'expressió del "peix al cove", havia de tenir en compte, però, que sols no aconseguirien transformar Espanya. En aquesta lògica, el líder dels valencianistes copsava que un canvi profund del centre de gravetat polític "de la meseta a la Mediterrània" només seria possible si altres territoris de l'Estat, sobretot el País Valencià, eren "capaces de vertebrar forces autòctones majoritàries", com el Bloc, que plantegessin una visió semblant a la dels partits catalans per tenir, entre uns i altres, prou capacitat d'influència en la governabilitat de l'estat.⁹⁷⁸

El Bloc s'emmiralla des del seu valencianisme estricte amb els èxits dels governs de Convergència i a la seva capacitat per negociar amb els governs espanyols, sigui quin sigui el seu color polític. Al mateix temps, però, el Bloc també pren com a referència una altra formació política molt allunyada ideològicament de CiU, però que també havia subscrit la Declaració de Barcelona: el Bloque Nacionalista Galego (BNG). De cara a idear organitzativament el nou Bloc Nacionalista Valencià, els de Pere Mayor no prenen tant com a base a Convergència, que veuen com un partit més clàssic, sinó que s'inspiren amb models com el del Bloque o, "en menor mesura", el d'Izquierda Unida.⁹⁷⁹ També tenen present, de cara a pensar el funcionament intern de la nova formació valenciana, l'exemple de Coalició Canària i el PSM, amb qui sempre havien tingut una bona entesa.

Que el BNG sigui el principal model d'inspiració organitzatiu dels valencianistes no hauria d'estranyar a ningú: el context del moment ho explica sobradament i, a més,

⁹⁷⁷ ERC. "Pel pluralisme polític i l'esquerra nacional. Una nova etapa i una nova política per a Catalunya". Barcelona, 1999.

⁹⁷⁸ MAYOR, Pere. "Les eleccions vistes des de València". *Avui*, 15 d'octubre de 1999, p. 18.

⁹⁷⁹ PVN. "Ponència política i estratègica". 3r Congrés del PVN. València, 1997, p. 46.

algunes característiques internes dels gallecs poden comparar-se a la confluència entre la UPV i el PVN. L'octubre de 1997, els nacionalistes gallecs havien aconseguit fer el desitjat *sorpasso* al Partit Socialista de Galícia (PSdG), tot convertint-se en la segona força política a Galícia, només al darrera de l'inamovible Manuel Fraga. D'aquesta manera, per als valencians, que més enllà de CiU i el PNB, l'esquerra nacional gallega amb el seu origen combatiu, aconseguís unes xifres excel·lents a les urnes era la demostració que ells també podien obtenir bons resultats, si oferien el missatge adequat. Al mateix temps, els valencians s'interessen per com els gallecs gestionen la diversitat interna existent sota les sigles BNG. Una de les claus de l'èxit per aconseguir sobrepasar els socialistes gallecs havia estat, precisament, la suma de fins a quatre petites formacions galleguistes, el que suposava un augment de militància i la necessitat de reforçar la posició electoral de la marca unitària.

Pel que fa al marc ideològic, tant el Bloc com el BNG provenien d'orígens esquerrans i revolucionaris però estaven interessats en captar un vot més transversal. De fet, en alguns municipis, els nacionalistes gallecs desitjaven guanyar el tradicional vot fraguista del PP. En aquest assumpte el líder nacionalista gallec, Xosé Manuel Beiras, clarificava que “el Bloque no és que basculi cap al centre, sinó que és un acordió”, capaç –o amb la voluntat– de captar vots d'una banda i d'una altra i portar-los cap al seu projecte.⁹⁸⁰

A més, al Bloc i al BNG també els uneix un altre punt destacat, que comparteixen amb el PSM, el de les relacions externes. Les tres formacions, de tendència esquerrana, havien arribat a acords amb Convergència, uns per les eleccions europees, altres per la Declaració de Barcelona. Així, els tres partits se sentien propers a CDC i aquesta proximitat també els oferia una imatge de centralitat política, encara que internament els seus postulats fossin molt més esquerrans. “Poder gaudir de l'experiència de govern de CDC ens ha permès madurar molt a l'hora d'assumir responsabilitats de govern”, exclamava el mallorquí Pere Sampol, conscient que l'acord dels illencs amb CDC “és una de les decisions que ens ha resultat més rendibles políticament” per al PSM.⁹⁸¹ Per Beiras, des de la Declaració de Barcelona, la relació del BNG amb CDC era més que

⁹⁸⁰ MARTÍ, Pere; RIMBAU, Enric. “Entrevista a Xosé Manuel Beiras. La plurinacionalitat de l'estat exigeix un canvi constitucional”. *El Temps*, 16 de novembre de 1998, p. 20-25.

⁹⁸¹ PAYERAS, Miquel. “Entrevista Pere Sampol. El PSM serà el que més creixerà”. *El Temps*, 20 d'abril de 1999, p. 32-35

satisfactòria i havia avançat qualitativament, “amb una certa reciprocitat de lleialtat i franquesa”.⁹⁸² La clau, per a ell, és que “hem estat capaços de cenyir-nos a allò que és abordable conjuntament”.⁹⁸³

Si les complicitats i les divergències entre la UPV, ara Bloc, i ERC ja han estat explicades, el cas gallec encara era més complex, perquè a més de CDC i el Bloc, el BNG també disposava de relacions paral·leles amb Eusko Alkartasuna i ERC, dins de la qual el mateix Beiras tenia una amistat personal amb Carod-Rovira.⁹⁸⁴ El líder dels galleguistes, de fet, participaria en actes dels republicans. Com podia el partit gallec tenir com a referent les dues formacions nacionals catalanes, amb totes les diferències que hi havia entre Convergència i Esquerra? Beiras intentava respondre aquesta pregunta exposant que en el pla de treball estaven més a prop de CiU, “sobretot de Convergència Democràtica”; tot i que en el terreny ideològic “ERC i el BNG són dues forces d’esquerres i per tant en aquest aspecte hi estem més a prop”.⁹⁸⁵ Beiras, era, doncs, un home de moda als cercles valencianistes del País Valencià.⁹⁸⁶ Com a l’entorn del Bloc, també a Catalunya la figura de Beiras despertava interès. Tanta, que fins i tot el 9 de desembre de 1997, havien coincidit a Barcelona, a la mateixa hora, dues conferències organitzades per separat: una, amb Pere Mayor de ponent –al Museu d’Història de Catalunya– i l’altra, amb Xosé Manuel Beiras de convidat, a l’Ateneu Barcelonès.⁹⁸⁷

Tornem al Congrés constituent del Bloc Nacionalista Valencià, del 22 i 23 de gener de 2000, al Palau de congressos de València. Aquell congrés era una de les grans posades en escena del nou partit que aspirava a representar el conjunt del valencianisme polític i,

⁹⁸² MARTÍ, Pere; RIMBAU, Enric. “Entrevista a Xosé Manuel Beiras. La plurinacionalitat de l’estat exigeix un canvi constitucional”. *El Temps*, 16 de novembre de 1998, p. 20-25.

⁹⁸³ *Ibidem*.

⁹⁸⁴ MARTÍ, Pere. “L’itinerari gallec”. *El Temps*, 30 de juny de 1997, p. 15.

⁹⁸⁵ MARTÍ, Pere; RIMBAU, Enric. “Entrevista a Xosé Manuel Beiras. La plurinacionalitat de l’estat exigeix un canvi constitucional”. *El Temps*, 16 de novembre de 1998, p. 20-25.

⁹⁸⁶ MARCO, Empar. “El BNV intenta importar a València el model gallec”. *Avui*, 13 de desembre de 1997, p. 17.

⁹⁸⁷ “Conferèncias y debates”. *La Vanguardia, Vivir en Barcelona*, 9 de desembre de 1997, p. 15.

en aquest sentit, la tria dels convidats que havien d'assistir a la cloenda no s'havia deixat a la improvisació. Qui n'eren els convidats?

En primer lloc hi participa una representació de Convergència, que són els seus homòlegs a Catalunya. De CiU, és Xavier Trias, conseller de la presidència i candidat de CiU al Congrés, i Josep Camps, responsable dels temes territorials, els que es desplacen fins a la capital del Túria. A Trias, l'acte li causa una impressió extraordinària, i fins i tot li recorda els moments fundacionals de CDC, feia més de vint-i-cinc anys. “Em va deixar impressionat la quantitat de gent, el seu esperit, la quantitat de joves (...) són d'aquelles coses que et permeten sentir il·lusió de ser soci o col·laborar amb aquesta gent a Europa”, expressava Xavier Trias.⁹⁸⁸ A la cloenda del Congrés, a més dels representants de Convergència, també hi ha dos membres de la direcció de la JNC, David Conesa i Roger Albinyana, aquest darrer, l'encarregat de les relacions internacionals de la “Jota”.

Encara que Pere Esteve, màxim referent de CDC pels valencianistes, no hagués pogut assistir-hi, poques setmanes enrere, Pere Mayor, Pere Sampol i Pere Esteve havien coincidit a Palma per participar als actes commemoratius de la Diada Nacional mallorquina, on van retre homenatge al rei Jaume I, i van reunir-se amb entitats empresarials i hoteleres de l'Illa, a més de trobar-se amb les associacions culturals.⁹⁸⁹

Com Convergència, els altres socis europeus dels valencians, el PSM, també són al Congrés del Bloc al més alt nivell, amb el secretari general Mateu Morro, acompanyat per membres de l'Entesa Nacionalista i Ecologista d'Eivissa. De fet, els mallorquins es trobaven en aquell moment en una situació similar a la dels valencians. Pocs mesos després, al novembre, el XVè Congrés del PSM faria un canvi estratègic, en què assumirà el nacionalisme transversal i buscarà la centralitat sociològica. Aliats de CDC, el fet de poder aparèixer al costat del president Jordi Pujol trencava la imatge de radicalitat que fins aleshores havien ofert els nacionalistes mallorquins i n'enfortia la

⁹⁸⁸ FORTUNY, Jordi; RIMBAU, Enric. “Entrevista Xavier Trias. Qui guanyi, el dia 13 ens felicitarà”. *El Temps*, 1 de febrer de 2000, p. 20; “Entrevista Pere Mayor. Cal construir l'espai nacional valencià”. *El Temps*, 1 de febrer de 2000, p. 26.

⁹⁸⁹ PONS, Josep. “Esteve troba a faltar contingut polític en el pacte PP-CiU”. *Avui*, 31 de desembre de 1997/1 de gener de 1998, p. 17; PONS, Josep. “Esteve, Sampol i Mayor reten homenatge al rei Jaume I”. *Avui*, 2 de gener de 1998, p. 16.

mirada institucional.⁹⁹⁰ Alguns “veuen amb desesperació que tenim relacions fluïdes amb CDC, que governa a Catalunya i que ajuda la governabilitat de l’estat”, destacava Pere Sampol, conscient dels beneficis que ser socis de Convergència els havia aportat.⁹⁹¹

Per la seva banda, Unió Democràtica de Catalunya excusa la seva assistència al Congrés del Bloc, al que havien estat convidats, perquè el que havia de ser el seu representant, Domenec Sesmilo, era de viatge a Xile per aquelles dates i la Unió de Joves també s’excusa al·legant una qüestió logística.

Tot i les relacions no sempre senzilles entre els valencianistes i ERC, els independentistes també assisteixen al conclave, de la mà de Josep Huguet, vicesecretari general d’ERC, i d’Àngel Molina, màxim dirigent dels republicans al País Valencià. Tampoc van voler perdre’s aquest congrés constituent els dirigents del Partit Nacionalista Basc i les seves joventuts, així com Eusko Alkartasuna, el Bloque Nacionalista Galego, el saharauí Front Polisario i la Chunta Aragonesista, amb qui poques setmanes després el Bloc signa la Declaració de Vilafranca, amb reivindicacions d’infraestructures de les comarques limítrofs entre Castelló i Aragó.⁹⁹²

A més, aprofitant la presència dels diferents partits de l’esquerra valenciana, el Bloc va explicitar en els seus parlaments que allargava la mà a la corrent amb més consciència nacional d’Esquerra Unida, l’Esquerra i País que liderava Pasqual Mollà, per tal de poder caminar plegats.⁹⁹³ Encara que en aquell moment la proposta als ecosocialistes no tingué una resposta afirmativa, aquella actitud va oferir-los fruits anys després, amb el mateix Pasqual Mollà com a co-protagonista, tal com veurem en futurs capítols.

⁹⁹⁰ PAYERAS, Miquel. “PSM: el congrés del poder”. *El Temps*, 14 de novembre de 2000, p. 24-25.

⁹⁹¹ PAYERAS, Miquel. “Matas ha mentit per desqualificar el PSM”. *El Temps*, 27 de juliol de 1998, p. 28.

⁹⁹² BNV. “Acta”. Congrés del Bloc Nacionalista Valencià, València, gener de 2000; PINTER, Ester. “Pere Mayor s’imposa com a president del Bloc amb el 85% dels vots del congrés”. *Avui*, 24 de gener de 2000, p. 15; “El BNV i la Chunta Aragonesista signen la declaració de Vilafranca”. *El Temps*, 29 de febrer de 2000, p. 10.

⁹⁹³ PINTER, Ester. “El Nacionalisme valencià reprèn el vol”. *Avui*, 22 de gener de 2000, p. 18.

Tres mesos després, l'abril del 2000, Solsona acull la 5a Trobada Nacionalista entre CDC, el Bloc, el PSM i Unitat Catalana. Aquesta era una nova ocasió perquè els dirigents i la militància de les diferents formacions que es reconeixien participants d'una aliança comuna, poguessin formar-se en aspectes temàtics, coneguessin l'actualitat política dels altres territoris de parla catalana i teixissin afinitats discursives i personals entre ells. En aquest marc de confiança mútua, Convergència era, clarament, la formació amb la que emmirallar-se, per la seva implantació, per la capacitat organitzativa, per la seva continuada importància electoral a Catalunya i per la seva fortalesa institucional. De fet, poc abans, Jordi Pujol havia obtingut la seva sisena victòria a les eleccions al Parlament de Catalunya, tot i que aquesta vegada, el frec a frec entre Convergència i Unió i el Partit dels Socialistes de Catalunya havia arribat al seu límit. Si Pasqual Maragall havia obtingut uns pocs milers més de vots, els convergents havien obtingut quatre escons més que els seus adversaris.

Amb aquestes premisses en ment, a la capital del Solsonès, el cap de setmana del 29 i 30 d'abril, els diferents partits de la Trobada demanen a la direcció de CDC que encarregui a un dels seus diputats al Congrés la responsabilitat de presentar davant la cambra baixa "les demandes que procedeixen dels seus correligionaris nacionalistes" de les Illes Balears i del País Valencià.⁹⁹⁴ Tot i que aquesta gestió ja s'havia anat fent de manera puntual, com en el cas de les indemnitzacions derivades del trencament de la presa de Tous, redactada pels valencianistes, la voluntat era que pogués sistematitzar-se. De la mateixa manera, a la Trobada, els diferents partits també van acordar crear un ens permanent de cooperació sobre política local, tot intensificant la seva coordinació a nivell municipal, un aspecte, el dels ajuntaments, que interessava especialment al Bloc Nacionalista Valencià.⁹⁹⁵

La clausura de les jornades va a càrrec del president Jordi Pujol, en plenes negociacions parlamentàries per buscar suports de cara a l'estabilitat del govern català. Allà, Pujol intercanvia impressions amb els conseller català Jordi Vilajoana i també amb Damià

⁹⁹⁴ NOGUER, Miquel. "Nacionalistas de València y Malloca piden a CDC que sea su voz en Madrid". *El País*, 30 d'abril de 2000. https://elpais.com/diario/2000/04/30/catalunya/957056844_850215.html

⁹⁹⁵ MARTÍ, Pere. "Pujol no mourà fitxa sobre pactes fins a l'aprovació dels pressupostos". *Avui*, 1 de maig de 2000, p. 11.

Pons, de les Illes, que l'acompanyen. A la trobada hi participen els secretaris generals de CDC, del Bloc i del PSM, Pere Esteve, Pere Mayor i Pere Sampol, així com el dirigent d'Unitat Catalana, amb qui també compartien el nom, Pere Mateu.⁹⁹⁶

Tot i aquesta forta aposta estratègica del Bloc per assemblar-se a CiU, en el marc de la realitat valenciana, la formació de Pere Mayor no deixava d'apostar per arribar a acords amb el conjunt de les forces d'esquerres. D'aquesta manera, a les eleccions generals del març del 2000 a València, el PSPV proposa a Esquerra Unida, a la Nova Esquerra que s'havia escindit d'EU, i al Bloc, una candidatura conjunta que no s'acaba produint.⁹⁹⁷ Ho faran al mateix temps que a Catalunya ERC negocia amb el PSC i Iniciativa una candidatura conjunta per al Senat, en el que alguns interpreten com la primera constatació del futur tripartit. El calendari de negociacions entre partits és el mateix a banda i banda del Sènia, i la primera quinzena de desembre de 1999, ambdues esquerres catalanes i valencianes celebren reunions similars. El fet que el PP governi al conjunt de l'estat, ajuda a buscar una entesa alternativa.

Duran les negociacions de les esquerres valencianes, a finals de 1999, Pasqual Maragall és convidat, per l'agrupació socialista de la ciutat de València, a impartir una conferència, on coincideix amb l'exconseller valencià Ciprià Ciscar. Maragall no va voler endinsar-se en els assumptes valencians però va reconèixer que la valenciana era una cultura política molt complexa i va reivindicar la construcció d'una Espanya federal.⁹⁹⁸ Un acte com aquest, exemplifica les relacions entre el PSC i el PSPV, que després de l'etapa "glacial" dels vuitanta i primera meitat dels noranta, quan qualsevol col·laboració bilateral hauria pogut ser blanc d'atacs del blaverisme, es desgelen amb l'arribada de Joan Romero al capdavant dels socialistes valencians. Romero, a la secretaria general des de 1997, està interessat en establir una col·laboració estable amb els del carrer Nicaragua de Barcelona. Les convulsions internes dins del PSPV, però, fan que aviat Romero abandoni el propòsit de liderar la formació i deixi pas a una

⁹⁹⁶ *Ibidem.*

⁹⁹⁷ ORTA, Josep Maria; MARCO, Empar. "IU-Madrid està harta de que dirigentes federales copen sus listas al Congreso". *La Vanguardia*, 10 de desembre de 1999, p. 20; PINTER, Ester. "Fracassa el pacte valencià d'esquerres per al Senat". *Avui*, 19 de desembre de 1999. P. 13.

⁹⁹⁸ MARCO, Empar. "Maragall asegura que Almunia construirà una España federal". *La Vanguardia*, 12 de desembre de 1999, p. 17.

gestora. Enmig dels debats valencians, a més, l'abril del 2000, Ciprià Ciscar acusa el PSC d'intentar desestabilitzar el PSPV per guanyar pes dins del PSOE, tot i que després demana excuses per les seves paraules.⁹⁹⁹

La influència del maragallisme, però, no rau només al PSPV. De cara a les eleccions estatals del 2000, si el ball de sigles valencianes del Senat era fruit de les converses entre els diferents partits, de cara al Congrés, també apareixen algunes sigles afegides a les habituals. És el cas de la candidatura que impulsa el Bloc Nacionalista Valencià amb l'escriptor Joan Francesc Mira com a cap de llista. En aquesta, s'hi incorpora la plataforma "Valencians pel Canvi", una associació de creació recent que agrupava tot un seguit d'intel·lectuals valencianistes i d'esquerres, el nom de la qual, i la pròpia organització, recorda el cas dels Ciutadans pel Canvi que impulsà Maragall, com a plataforma de suport electoral.¹⁰⁰⁰

D'aquesta manera, la dualitat entre les aliances d'esquerres del Bloc i la seva estreta relació amb Convergència continua al llarg de l'any 2000. Al setembre, Pere Esteve convida al Bloc a enviar algun representant valencianista als actes que organitza la formació per la Diada Nacional,¹⁰⁰¹ i és el mateix Mayor, com havia fet en d'altres ocasions, que participa a la recepció del Parlament de Catalunya, on coincideix amb Jordi Pujol, Carod-Rovira i, és clar, amb Pere Esteve. No seria, però, l'únic polític valencià a l'acte, ja que també hi ha la diputada valenciana Dolors Pérez, d'Esquerra Unida del País Valencià, convidada per ERC. Pérez retornaria la invitació als republicans, convidant Carod-Rovira a la recepció oficial del 9 d'octubre de la Generalitat Valenciana¹⁰⁰²

A més de la recepció del Parc de la Ciutadella, Pere Mayor i Mateu Morro, com també Iñaki Anasagasti del PNB i Xosé Manuel Beiras del BNG assisteixen als diferents actes

⁹⁹⁹ "Ciscar s'afegeix a les crítiques sorgides del PSOE cap al PSC". *El Temps*, 11 d'abril de 2000, p. 11.

¹⁰⁰⁰ "El BNV se coaliga con Valencians pel Canvi". *La Vanguardia*, 13 de gener de 2000, p. 18; CATALÀ, Lluís. *Fonaments de la identitat territorial...*, p. 651-652.

¹⁰⁰¹ ESTEVE, Pere. Carta a Pere Mayor. Barcelona, 19 de juny de 2000.

¹⁰⁰² BOU, Lluís. "Duel estètic". *Avui*, 12 de setembre de 2000, p. 14; CADENES, Núria. "Junts pel país i contra Zaplana". *El Temps*, 17 d'octubre de 2000, p. 9.

de la jornada, com la tradicional ofrena floral al monument a Rafael de Casanova, o l'acte d'inauguració de l'exposició sobre els 25 anys de CDC que té lloc al Museu d'Història de Catalunya, amb el president Pujol, Pere Esteve i Josep Camps, coordinador de la Declaració de Barcelona.¹⁰⁰³

Justament l'endemà de la Diada, el 12 de setembre, el president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol rep a Barcelona el seu homòleg valencià, Eduardo Zaplana, per copsar el seu punt de vista en relació al nou sistema de finançament autonòmic. Tot i que aquesta reunió no va més enllà de canvi d'impressions, mostra l'interès de Pujol de mantenir una relació amable amb els seus interlocutors valencians i, sobretot, de buscar-hi una entesa en allò que els uneix i que crea menys susceptibilitats al sud: l'economia.¹⁰⁰⁴

Com en anys precedents, el darrer diumenge d'octubre del 2000 mostra de nou el trencaclosques de relacions entre els principals partits del catalanisme i els seus referents valencians. Així, el diputat gironí d'ERC i històric del socialisme català, Francesc Ferrer i Gironès es desplaça al Puig per participar a l'Aplec que musica Al Tall. El de Girona, però, no va al dinar que organitza el Bloc a l'esplanada gran del municipi, sinó al que se celebra a pocs metres d'allà, a dalt de la Muntanyeta de la Patà, liderat pel PSAN de Josep Guia. Amb Ferrer i Gironès hi seria també la diputada d'Esquerra Unida del País Valencià, Dolors Pérez, i el rector de la Universitat de Barcelona, el valencià Carles Solà.¹⁰⁰⁵ Si ja és xocant que el valencianisme congregui dos aplecs simultanis per separat, segons la sensibilitat política dels diferents convocants, no deixa de ser curiós l'interès d'uns i altres per portar-hi oradors referencials de Catalunya, com feia sovint també el Bloc amb dirigents de CDC.

Les relacions entre el Bloc i Convergència continuen el 2001, en el marc de la 6a Trobada Nacionalista que, en aquesta ocasió, té lloc al País Valencià amb el títol *L'eix*

¹⁰⁰³ MARTÍ, Pere. "Els signants de la declaració de Barcelona ratifiquen la seva vigència i fortalesa". *Avui*, 12 de setembre de 2000, p. 16.

¹⁰⁰⁴ "Zaplana inicia la gira per parlar del nou finançament amb Pujol". *El Temps*, 19 de setembre de 2000, p. 11.

¹⁰⁰⁵ PINTER, Ester. "El PSAN i el BNV celebren per separat l'Aplec del Puig". *Avui*, 30 d'octubre de 2000, p. 16.

mediterrani a la Nova Europa. El 4 i 5 de maig del 2001, Gandia acull l'espai comú entre CDC, el Bloc, el PSM i Unitat Catalana. A la trobada, Pere Mayor, Pere Sampol, Pere Esteve i Llorenç Planes debaten com vertebrar l'eix mediterrani tot conclouent la importància d'anul·lar el peatge de l'actual autopista AP-7, de desdoblant la carretera nacional 340 i la necessitat de potenciar la connexió ferroviària entre València i Barcelona.

Així mateix, en aquesta 6a trobada on hi participen unes 300 persones, els diferents partits signen la "Declaració de Gandia", un document on expliciten la seva determinació per aconseguir la plena normalització de la llengua catalana. Al mateix temps, s'acorda la constitució d'una comissió permanent municipal dels quatre partits "que unificarà diverses accions de caràcter polític, a l'entendre que els municipis són el punt de partida per a la reconstrucció nacional".¹⁰⁰⁶ Aquesta comissió va en la línia de les voluntats ja expressades amb anterioritat pels diferents partits de coordinar esforços als ajuntaments, però que fins aquell moment havia tingut poca repercussió pràctica.

Amb declaracions com les de la capital de la Safor, les taules rodones i els espais de debat, es va teixint un vincle entre els quadres i els militants dels diferents partits. Pere Esteve, màxim impulsor de les trobades, es mostrava satisfet per la seva consolidació. De la mateixa opinió era el secretari d'organització del PSM, Joan Antoni Sales, quan declarava que "al marge dels treballs concrets, crec que s'ha de destacar que la col·laboració entre els nostres partits, que és fructífera, avança cada cop més intensament gràcies al respecte mutu entre els partits, i el respecte a la realitat social i política diversa de cada territori".¹⁰⁰⁷

Segur que durant els àpats de la trobada a Gandia es va parlar, amb més o menys entusiasme, d'allò que tindria lloc el cap de setmana següent: les eleccions al País Basc, segurament les més decisives de la seva història recent. A la terra dels *baserris*, l'aliança tàcita entre Jaime Mayor Oreja, del PP, i el socialista Nicolás Redondo pot apartar els *jetzales* del govern basc. A pocs dies dels comicis, el PNB juga les darreres

¹⁰⁰⁶ ALFARO, J.M. "Los nacionalistas piden la vertebración del eje mediterráneo". *Levante-EMV*, 7 de maig de 2001, p. 15; PINTER, Ester. "Partits dels Països Catalans promouen la Declaració de Gandia". *Avui*, 5 de maig de 2001, p. 16.

¹⁰⁰⁷ PAYERAS, Miquel. "Sisena Trobada nacionalista, a Gandia". *El Temps*, 15 de maig de 2001, p. 28-29.

cartes per mobilitzar el seu electoral tradicional, desitjós que aquest li permeti ser quatre anys més a Ajuria Enea.

Així, el divendres 11 de maig de 2001, els penebistes aprofiten les darreres hores de la campanya, abans de l'inici de la jornada de reflexió, per dur a terme un míting emotiu al pavelló de la Casilla de Bilbao. El president del partit, Xabier Arzalluz, el candidat a la *lehendakaritza*, Juan José Ibarretxe, i la líder d'EA, Begoña Errazti, despleguen els seus recursos dialèctics per animar el vot cap a la seva candidatura. A l'acte hi ha com a estrelles convidades una nombrosa delegació formada per representants dels principals partits amb consciència nacional de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears. Així, s'hi troben Pere Esteve de CDC, Carod-Rovira d'ERC, Pere Mayor del Bloc, Maria Antònia Vadell del PSM i Concepció Ferrer d'Unió Democràtica.¹⁰⁰⁸ Els penebistes agraeixen molt el suport rebut per part dels partits catalans, i d'una manera especial tot el desplegament que du a terme Convergència, ja que “no venien a acompanyar el cavall guanyador, sinó el partit amic”, en paraules del secretari general *jetzale*, Josune Aritzondo.¹⁰⁰⁹

El 2002, les relacions que des de 1994 s'havien anat cultivant entre el Bloc Nacionalista Valencià i Convergència, pateixen un canvi, com a mínim pel que fa a la part catalana. El fins aleshores secretari general de CDC, Pere Esteve, que havia estat el màxim lligam dels valencians amb el partit de Pujol, trenca el carnet de militància. Discrepàncies al voltant de la línia estratègic a seguir, i al voltant dels pactes amb el Partit Popular, en són les principals motivacions. Alguns apunten que la sortida de Pere Esteve pot deixar a l'aire la preuada Declaració de Barcelona, que no ha arribat a la fase de les concrecions.¹⁰¹⁰ Si això pot succeir amb el PNB i el BNG, la marxa d'Esteve pot afectar les relacions entre CDC i el Bloc? Certament, les relacions personals en aquests aspectes són especialment importants, i Pere Mayor i altres dirigents del Bloc havien mantingut un amistat personal amb l'exlíder de CDC. Tot i així, en aquesta ocasió, el triangle té continuïtat. D'un banda, Mayor i el Bloc mantenen l'amistat amb Pere

¹⁰⁰⁸ MARTÍ, Pere. “El PNB demana el vot per frenar el projecte de divisió del PP i PSE”. *Avui*, 12 de maig de 2001, p. 14.

¹⁰⁰⁹ ARRUTI, Joseba. “Entrevista a Josune Aritzondo. El PP comet a Euskadi un greu error polític”. *El Temps*, 11 de març de 2003, p. 37-39.

¹⁰¹⁰ RIMBAU, Enric. “La bomba Esteve”. *El Temps*, 1 d'octubre de 2002, p. 44-46.

Esteve, i al mateix temps, tant Convergència com el Bloc refermen la seva relació, tot i el relleu en la secretaria general dels de Pujol.

Així, malgrat el canvi de nom a la banda convergent, les relacions entre els dos partits continuen existint i, de fet, el nou secretari general de CDC, Pere Macias, i el president del Bloc, Pere Mayor, signen el 5 de juny del 2002 a la capital de la Plana, la Declaració de Castelló. Al document, els dos partits reclamen que hi hagi polítiques conjuntes entre les comarques de Tarragona i les de Castelló per ajudar a desenvolupar un territori estratègic com aquest. Així, el text demana un tren d'alta velocitat que connecti les dues capitals de demarcació, així com una línia de rodalies entre ambdues ciutats. Els dos partits també exigeixen millores en les carreteres comarcals dels dos territoris i l'ampliació de la carretera N-340 entre Alcalà de Xivert i Amposta, una reivindicació present des de fa anys.¹⁰¹¹

L'exsecretari general de CDC i expresident de la Fundació Trias Fargas, Pere Esteve, es reactiva l'octubre de 2002. Per definir per on passa el seu compromís polític, ja fora de les files de Convergència, obre una ronda de converses amb líders polítics amb qui havia mantingut una estreta relació. En pocs dies, Esteve s'entrevista amb Xosé Manuel Beiras, Josep-Lluís Carod-Rovira, Xabier Arzalluz i també té la intenció de trobar-se amb Pere Mayor i Pere Sampol.¹⁰¹² Així, després de copsar opinions i impressions, Pere Esteve crea una plataforma política, Catalunya 2003, que es presentarà a les eleccions catalanes juntament amb ERC. Esteve, acabarà sent conseller de Comerç, Turisme i Consum del govern catalanista i d'esquerres de Maragall, així com comissionat per l'Euroregió Pirineus-Mediterrània,

Quan Pere Esteve traspassa prematurament, el juny del 2005, la connexió personal que mantenia el de Tiana amb Pere Mayor torna a mostrar-se, i és que el valencià en redacta una necrològica al diari *Avui*, on destaca que entre els dos hi havia hagut una bona amistat. El valencianista definia l'enginyer industrial com “un home disposat sempre a la col·laboració solidària amb el valencianisme democràtic (...) com a dirigent polític

¹⁰¹¹ PINTER, Ester. “El Bloc i CDC reclamen inversions a Castelló i Tarragona”. *Avui*, 6 de juny de 2002, p. 15.

¹⁰¹² PORTABELLA, David. “Esteve aposta per col·laborar amb ERC tot i que no té cap intenció de militar-hi”. *Avui*, 4 d'octubre de 2002, p. 16.

Pere Esteve baixà al País Valencià amb un tarannà obert, allunyat de dogmatismes i d'idees preconcebudes i justament és per aquesta actitud com s'entén tant la seua efectivitat política com la munió d'amics que ha deixat al País Valencià".¹⁰¹³ Recordant l'etapa que va coincidir amb Esteve, Pere Mayor destaca que va ser la de més col·laboració entre el valencianisme polític i Convergència, per bé que després la relació continua amb altres dirigents de CDC.¹⁰¹⁴

3.4.9 L'economia, el lligam institucional entre Catalunya, el País Valencià i les Illes?

Les trobades nacionalistes de Convergència, el Bloc i el PSM, consoliden un espai conjunt de treball entre les tres formacions que compartien llista europea, a més de la Unitat Catalana de la Catalunya Nord. Aquesta mateixa voluntat de teixir una xarxa de relacions polítiques que sustentés el conjunt de l'àmbit lingüístic, més enllà de l'àmbit territorial de cada partit, és la que motivarà actuacions per apropar els municipis d'una banda i l'altra del riu Sénia.

El 1999, 250 alcaldes dels diferents territoris de parla catalana celebren a Torredembarra el vintè aniversari dels ajuntaments democràtics (1979-1999). En el seu parlament, el president de la Diputació de Lleida, Josep Grau, que presideix també l'Associació Catalana de Municipis (ACM) demana una federació d'associacions de municipis els Països Catalans.¹⁰¹⁵ L'editor i dinamitzador cultural Eliseu Climent en pren bona nota. Poc després, a través de la Institució Cívica i de Pensament Joan Fuster, Climent impulsa un ens que agrupa el món municipal del conjunt dels Països Catalans de cara a aprofundir l'estudi de temes sectorials i fer propostes conjuntes de futur, que tinguin en compte tot el marc territorial de la llengua catalana.

L'ens, que compta amb el suport de la majoria de formacions progressistes i del catalanisme polític és l'Assemblea d'alcaldes i regidors. A l'Assemblea hi prenen part electes des dels partits socialistes de Catalunya, les Illes, el País Valencià, l'Aragó i la Catalunya Nord, fins a Convergència i Unió; des d'Esquerra Republicana, a Unió

¹⁰¹³ MAYOR, Pere. "Pere Esteve, un bon amic del País Valencià". *Avui*, 13 de juny de 2005, p. 13.

¹⁰¹⁴ MAYOR, Pere. Entrevista amb l'autor. Barcelona-València, 20 de juliol de 2018.

¹⁰¹⁵ "Es reuneixen 250 alcaldes dels PPCC". *El Temps*, 20 d'abril de 1999, p. 11.

Mallorquina; des d'Iniciativa, al Partit Aragonès (PAR); des d'Esquerra Unida, fins a Unitat Catalana. D'algunes d'aquestes formacions, és clar, els regidors que hi assisteixen ho fan més a títol personal que no com a representants d'unes sigles que no sempre comparteixen aquests posicionaments ideològics. La direcció del Bloc no se sent interpel·lada per una iniciativa de tant ample aspecte. L'Assemblea es constitueix el 6 de maig del 2000, amb més de 650 representants polítics, al Paraninf de la Universitat de València, amb noms tant destacats com els de Ferran Mascarell i Imma Mayol, regidors del PSC i ICV a Barcelona respectivament; l'alcalde de Girona, el socialista Joaquim Nadal; l'alcalde de Mequinensa, Jaume Borbón, d'EU; el socialista Josep Antoni Chauvell, de la Mancomunitat de la Llitera; l'alcalde d'Alcúdia, Miquel Ferrer, d'Unió Mallorquina; la cònsol major d'Escaldes-Engordany, Lídia Magallon, i el regidor alguerès Giuliano Tavera. Per la seva composició, l'intercanvi d'experiències municipals entre uns i altres podia ser molt destacable, sobretot pel fet de superar les barreres administratives. L'Assemblea és presidida pel rector de la UAB, el valencià Carles Solà, fins que el 2004 va ser nomenat Conseller d'Universitats i Recerca, moment en el qual la presidència va recaure en Pilar Costa, expresidenta del Consell Insular d'Eivissa i Formentera.¹⁰¹⁶

L'espai, l'Assemblea d'alcaldes i regidors, que s'havia acabat de crear, es posa en marxa de seguida. Sense anar més lluny, el 21 de juny el món local es reuneix a Sueca per homenatjar Joan Fuster en el 8è aniversari del seu comiat. Entre molts d'altres hi són presents l'alcalde de Morella, Ximo Puig; els regidors d'ICV, Jaume Bosch i Jordi Guillot; el d'ERC, Ernest Benach, o els de CiU, Marta Llorens i Albert Vallvé.¹⁰¹⁷ Poc després, el març del 2001, un Congrés de joventut i municipalisme té lloc a Tordera, amb la participació de les principals entitats juvenils i de moltes joventuts polítiques. De Catalunya hi són la JNC, Unió de Joves, les JERC i els Joves d'Esquerra Verda; de les Illes Balears, les joventuts del PSIB, els Joves d'Esquerra Nacionalista (JEN) del PSM, les joventuts d'Unió Mallorquina i les d'Esquerra Unida; del País Valencià, els joves del PSPV, d'EUPV i de Nova Esquerra; així com els Joves d'Unitat Catalana de la

¹⁰¹⁶ “València acollirà una assemblea de regidors”. *El Temps*, 15 de febrer de 2000, p. 9; RIMBAU, Enric. “L'Assemblea de Regidors rep el suport del Govern català”. *El Temps*, 27 de juliol de 2004, p. 34-35; ESTEVE, Francesc. “25 d'abril: els Països Catalans, el PP i el BNV”. *El Temps*, 16 de maig de 2000, p. 17.

¹⁰¹⁷ CADENES, Nuria. “L'Assemblea de Regidors, en marxa”. *El Temps*, 27 de juny de 2000, p. 30-31.

Catalunya Nord.¹⁰¹⁸ Com el Congrés de Joventut, se'n celebren d'altres de sectorials, com el Congrés de Medi Ambient, a Mequinensa i Mallorca, i el de Cultura, a Alcoi.¹⁰¹⁹

A partir dels contactes que es generen, s'enforteixen els vincles entre diversos municipis dels diferents territoris, tot establint agermanaments a través de la xarxa de Casals Jaume I que Acció Cultural del País Valencià obre en diferents poblacions.¹⁰²⁰ Calella signa un protocol amb Sueca; Montblanc, amb Xàtiva; Premià de Mar, amb Gandia, i així un llarg etcètera. Al mateix temps, i en la línia expressada, l'octubre del 2000 s'organitza la primera Trobada dels Castelló dels Països Catalans, on es congreguen les catalanes Castelló d'Empúries i Castelló de Farfanya i les valencianes Castellonet de la Conquesta, Castelló de la Plana, Castelló de Rugat i Castelló de la Ribera, que és l'amfitriona de la jornada.¹⁰²¹ Aquests acords se sumen al que un lustre abans havien segellat les poblacions de Salses, Maó, Fraga i Guardamar a la ciutat del Baix Segura.¹⁰²²

Si això succeeix des de l'àmbit municipal, les relacions del govern català amb els seus homòlegs de la resta de territoris de parla catalana, foren ben diverses i segons els interlocutors, les circumstàncies i els processos electorals de cada moment. La cultura i l'economia, són els dos eixos principals en els que es busca acords.

Pel que fa a l'àmbit cultural, tot i les dificultats, l'eix Barcelona-Palma sempre ha estat molt més directe que no pas la relació de la plaça Sant Jaume amb València. Si fixem la mirada enrere veurem que ja el president de la Generalitat de Catalunya, Josep Tarradellas, havia assistit el 1978 a la constitució del Consell general Interinsular, l'organisme pre-autonòmic illenc. Tot i així, també és cert que les relacions entre el govern català i el balear tampoc no han estat sempre senzilles. Si durant els vuitanta, com amb el cas del País Valencià, les relacions havien estat força pausades, el gener de

¹⁰¹⁸ CALVET, Miquel. "L'Assemblea de Regidors pren forma". *El Temps*, 6 de març de 2001, p. 28-30.

¹⁰¹⁹ CADENES, Núria. "Nou congrés de l'Assemblea de Regidors". *El Temps*, 3 d'abril de 2001 p. 30-31.

¹⁰²⁰ MARCO-PALAU, Francesc. "El valencianisme cultural, entre Riudoms i Vila-real". *Lo Floc*, núm. 210 (octubre-desembre 2014), p. 16-19.

¹⁰²¹ "Els protagonistes de la història". *El Temps*, 21 de novembre de 2000, p. 28-29.

¹⁰²² MORALES, Joan. "Quatre són quatre". *El Temps*, 26 de desembre de 1994, p. 42.

1993 una visita oficial de Jordi Pujol a Mallorca, acompanyat pel president de les Illes, Gabriel Cañellas, obre una finestra d'oportunitats. El context hi ajuda, ja que el president català és una figura clau per assegurar l'estabilitat política de l'estat. Pujol és rebut amb tots els honors a Mallorca, on es reuneix amb empresaris i amb el món cultural, on es troba amb el bisbe de Mallorca, on coneix la casa catalana de l'illa i on imparteix una conferència multitudinària al Teatre Principal. No cal dir que els membres de l'Obra Cultural Balear i els polítics del Partit Socialista de Mallorca (PSM) tenen una presència preferent als seus actes. D'aquella visita en surt el compromís d'establir una reunió bilateral entre els dos governs cada mig any, fet que suposa una millora considerable de la bilateralitat entre dues institucions que no sempre havien treballat plegades. La necessitat del PP de garantir-se un hipotètic suport parlamentari futur al Congrés de Diputats ajuda a desllorigar una relació que fins aleshores semblava congelada.¹⁰²³ Podia ser aquest un exemple per a la relació entre Barcelona i València?

Amb la fi de l'etapa de Gabriel Cañellas al capdavant del govern balear, les relacions de Pujol amb el també popular Cristòfol Soler foren ben positives, es mantingueren les reunions semestrals i, a més, el mallorquí tenia un interès especial per enfortir un contacte bilateral amb el president català de cara a tractar temàtiques lingüístiques. El 1996, Soler podrà jugar un paper interessant entre el president Pujol i Aznar, quan el líder del PP vol assegurar-se l'accés a la Moncloa.¹⁰²⁴

Si les relacions de Pujol amb Cañellas foren institucionals i amb Cristòfol Soler especialment bones, amb Jaume Matas, el seu successor, hi hagueren moments de tot. Matas no veia amb bons ulls la relació privilegiada de Jordi Pujol amb el PSM —que, per Matas, podia comparar-se amb Herri Batasuna—¹⁰²⁵ i l'Obra Cultural Balear (OCB), que havia convidat el president català a l'illa el 1993, i ho tornaria a fer la tardor de 1997.¹⁰²⁶ Amb tot, les trobades entre els dos mandataris, Matas i Pujol, sovintejaren des

¹⁰²³ “La visita que va trencar tabús”. *El Temps*, 1 de febrer de 1993, p. 14-16.

¹⁰²⁴ PAYERAS, Miquel; MARTÍ, Pere. “Soler-Pujol, més que un encontre”. *El Temps*, 8 d'abril de 1996, p. 34-35.

¹⁰²⁵ PAYERAS, Miquel. “Les desavinences entre Pujol i Matas”. *El Temps*, 13 de juliol de 1998, p. 32.

¹⁰²⁶ “Pujol a Palma, convidat per l'OCB”. *El Temps*, 27 d'octubre de 1997, p. 11. De fet seria la pròpia Obra Cultural Balear la que possibilitaria el primer viatge de Joan Lerma a les Illes Balears, el 26 d'octubre de 1993. Allà, l'Obra serien els amfitrions de tot un programa de reunions i visites, al bisbat, a l'editorial Moll i d'impartir una conferència on hi hauria

del juny de 1997, quan se celebrà la primera cimera bilateral a Barcelona, on membres dels dos governs van dinar junts per acostar posicions. De fet, des de 1993, quan Pujol va reunir-se amb el president balear Gabriel Cañellas, semestralment –tot i que amb intermitències– hi havia trobades institucionals entre membres dels dos governs. La presència dels presidents de les màximes institucions polítiques, a més, sempre oferia un contingut polític de primer nivell.¹⁰²⁷ Aquestes trobades semestrals bilaterals també s'acorden entre la Generalitat de Catalunya i el govern valencià, tot i que no s'acaben fent efectives.

Així, quan Jordi Pujol aterra a Mallorca el 28 d'octubre de 1997, a més de trobar-se amb la junta directiva de l'Obra Cultural Balear, d'entrevistar-se amb el sector hotelier i de visitar la Casa Catalana de Palma, el president de la Generalitat dina amb Jaume Matas per reflectir les bones relacions que desitja mantenir amb el govern balear. Per Pujol, tot i que sap que la major sintonia la té amb l'Obra i amb el PSM, també té molt clar que el seu “interlocutor lògic” és el govern balear, a qui el president català ofereix el màxim respecte institucional. “Des de sempre hem procurat entendre què són les Balears en general, i Mallorca en particular (...) aquestes relacions s'han de mantenir sempre, i nosaltres ho fem, en la lleialtat i sense ingerències”, recordava Jordi Pujol. Al mateix temps, el president de la Generalitat de Catalunya deixava clar que “sempre he defensat que els mallorquins han de ser mallorquinistes. Que cada poble faci el seu camí... i ja ens trobarem”.¹⁰²⁸ Ho deia, sobretot, pensant en aquells que l'acusaven de promoure el catalanisme a l'illa, però també d'aquells que, pel contrari, consideraven que Pujol tenia poca voluntat d'incidir realment en la catalanització de l'arxipèlag balear.

El punt de trobada institucional entre Catalunya i les Illes va materialitzar-se el 1998, amb el Consell de Mallorca que aleshores presidia Maria Antònia Munar, d'Unió Mallorquina, amb Damià Pons, del PSM, de conseller de cultura. La voluntat del Partit Socialista de Mallorca veu els seus fruits amb l'acord signat entre Munar i el conseller de cultura català, Joan Maria Pujals, amb Vicenç Villatoro com a director general de Promoció Cultural, per difondre mútuament els productes culturals dels dos

representants de tots els partits polítics. PAYERAS, Miquel. “Visita de futur”. *El Temps*, 8 de novembre de 1993, 20-23.

¹⁰²⁷ “Pujol i Matas recuperen la sintonia institucional”. *El Temps*, 9 de juny de 1997, p. 11.

¹⁰²⁸ PAYERAS, Miquel. “Pujol anima el mallorquinisme”. *El Temps*, 10 de novembre de 1997, p. 30-31.

territoris.¹⁰²⁹ Pocs mesos després, i la mateixa setmana que el president balear rebia el president valencià Eduardo Zaplana, Jaume Matas rep Pujol a la finca de Montgofre, a Menorca, on acorden la recepció de TV3 a Menorca i Eivissa. Per donar-li més pes polític, l'acord es vehicula a través de la conselleria de presidència balear, en lloc de la conselleria de cultura, com s'havia fet tradicionalment.¹⁰³⁰

A partir de 1999, amb l'arribada del Pacte de Progrés a les Illes, en el qual el PSM, l'aliat de CDC, hi té un pes molt destacat, les relacions entre els dos governs continuen i són més resolutives. És el cas dels consellers Damià Pons, per part de les Illes, i Jordi Vilajoana, per part de la Generalitat de Catalunya. L'any 2000, el govern català i balear decideixen impulsar la creació d'un organisme que difongui internacionalment la cultura catalana: l'Institut Ramon Llull (IRL). Dos anys després, l'abril de 2002, el president socialista de les Illes, Francesc Antich, i Jordi Pujol en signen l'obertura en un acte solemne al monestir mallorquí de Santa Maria la Real. La de l'Institut serà una eina de projecció exterior bàsica plena d'equilibris institucionals.¹⁰³¹

Si el govern valencià no estava interessat en formar part de l'Institut Ramon Llull, l'economia va ser l'element que va permetre construir aliances entre el dos governs. I, també, és clar, amb l'illenc. En el cas de les Balears, els interessos comuns de Jaume Matas i Jordi Pujol es posen de manifest en diverses ocasions, sobretot quan cal abordar la qüestió del finançament dels dos territoris. El mateix succeeix a partir de 1999, amb el Pacte de Progrés illenc que fa president de les balears el socialista Francesc Antich. Pujol i Antich es reuneixen a Barcelona el setembre de 1999; al Consolat de Mar illenc el novembre de 1999; i es retroben de nou al gener del 2001, també a Palma, per fer front comú davant d'Aznar per un millor finançament. "Pujol no és la dreta que teníem aquí [a les Balears]", destacava Antich.¹⁰³² La cordialitat i la sintonia entre els dos

¹⁰²⁹ "Acord de col·laboració entre Catalunya i Mallorca". *El Temps*, 27 d'abril de 1998, p. 11; PAYERAS, Miquel. "La intrahistòria d'un acord històric". *El Temps*, 4 de maig de 1998, p. 34-35.

¹⁰³⁰ PAYERAS, Miquel. "Matas rep en cinc dies Zaplana i Pujol". *El Temps*, 18 de gener de 1999, p. 9.

¹⁰³¹ "Balears i Catalunya signen un conveni de col·laboració cultural". *El Temps*, 14 de març de 2000, p. 11; PAYERAS, Miquel. "Històric acord catalano-balear". *El Temps*, 25 d'abril de 2000, p. 26-27.

¹⁰³² PAYERAS, Miquel. "Entrevista Francesc Antich. Aguantarem tota la legislatura". *El Temps*, 2 de novembre de 1999, p. 20-23.

governos en aquesta matèria hi és i, per Pujol, “és important que el País Valencià, les Balears i Catalunya ens trobem amb coincidències”.¹⁰³³

Pel que fa al tracte entre la Generalitat de Catalunya i la Generalitat Valenciana, si bé l'economia podia servir per unir reivindicacions mediterrànies, les circumstàncies no ho posaren fàcil. Els estira-i-arronses foren continus. L'any 1996 havien tingut lloc dues reunions bilaterals entre Jordi Pujol i Eduardo Zaplana, una a Barcelona i l'altra a València. Tot i aquesta bona entesa que es procurava en plenes negociacions per posar en marxa l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, el 1997, la inauguració de l'Euromed, el tren d'alta velocitat que uneix les dues capitals, ja va ser font de polèmica pel protagonisme que Zaplana volia tenir per damunt del president català.¹⁰³⁴ Tot i així, s'aconsegueixen alguns avenços sectorials. El març de 1998, Pere Macias és rebut pel conseller d'urbanisme valencià, Luis Fernando Cartagena, quan el català vol conèixer de primera mà les instal·lacions del tramvia de la ciutat de València, conscient com és de les limitacions que el sistema de metro pot assolir a Barcelona.¹⁰³⁵

Un parell de mesos després, el maig de 1998, és Eduardo Zaplana el qui va a Barcelona per participar en un dinar col·loqui. A la ciutat comtal, Zaplana es reuneix amb Jordi Pujol al Palau de la Generalitat. Tot i que el propòsit de la reunió era eminentment econòmic, i que el president valencià es mostra obert a recuperar la relació amb el Principat, Zaplana no desaprofita l'ocasió per criticar que el catalanisme doni suport a les associacions culturals del País Valencià, a mode d'ambaixadors, en clara referència a Acció Cultural.¹⁰³⁶ És per això que en un article a *El Temps*, el periodista Ramon Barnils criticaria que l'única temàtica que unís ambdós presidents, el català i el valencià, fos “la pela (...) que no té color, i molt menys blau”.¹⁰³⁷ Abans d'acabar l'any, un altre actor important de la política catalana, el democratacristià Josep Antoni Duran i

¹⁰³³ PAYERAS, Miquel. “L'eix econòmic dels Països Catalans”. *El Temps*, 30 de gener de 2001, p. 31. “Antich i Pujol uneixen esforços per aconseguir millores en el finançament”. *El Temps*, 23 de gener de 2001, p. 12; “Pujol visitarà Mallorca convidat per l'OCB i es reunirà amb Antich”. *El Temps*, 30 de novembre de 1999, p. 10.

¹⁰³⁴ C.T. “L'Euromed separa Pujol i Zaplana”. *El Temps*, 16 de juny de 1997, p. 12.

¹⁰³⁵ “Pere Macias visita el tramvia de València”. *El Temps*, 16 de març de 1998, p. 10.

¹⁰³⁶ “Zaplana vol normalitzar les relacions amb Catalunya, però no diu com”. *El Temps*, 18 de maig de 1998, p. 10.

¹⁰³⁷ BARNILS, Ramon. “Pujol-Zaplana: no hi ha color”. *El Temps*, 18 de maig de 1998, p. 18.

Lleida, visita el president Zaplana a València, precisament, per trobar un finançament més adequat per les respectives autonomies, ja que l'actual no es considerava bo ni per Catalunya ni per als valencians.¹⁰³⁸ A la primavera següent, Zaplana torna a la plaça de Sant Jaume per fer front comú, de nou, amb Jordi Pujol per rebaixar el preu dels peatges de les autopistes.¹⁰³⁹ Com amb Pujol, Eduardo Zaplana també comparteix posicionaments econòmics i pressupostaris amb el presidenciable socialista Pasqual Maragall, com queda palès en un col·loqui de la Universitat Menéndez Pelayo sobre economia, que va tenir lloc al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB). Els punts entre ambdós eren tan coincidents, que el de Sarrià parlaria d'un model "catalano-valencià" de finançament.¹⁰⁴⁰

Malgrat les discrepàncies ideològiques entre els dos governs, el cert és que les reunions i les trobades entre els seus presidents o membres dels dos executius serien ben habituals durant aquells anys. Sempre, amb el propòsit d'un nou finançament com a punt principal i únic de l'ordre del dia, i sense fer referències nacionals a les relacions entre ambdós territoris. Així, sense anar més lluny, el mateix 1998, Pujol i Zaplana havien coincidit a Roma, en una trobada europea sobre el paper de la família a la societat, on aprofitarien per acostar posicions en aquesta matèria. I també, més endavant, els consellers d'Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, Pere Macias, i el del govern valencià, José Ramón García Antón, es reuneixen a València el 31 de gener de 2001, de cara a enllaçar l'alta velocitat ferroviària entre Tarragona i Castelló.¹⁰⁴¹

Aquella mateixa primavera, l'11 de juny de 2001, la cita, a Palma, ja era a tres bandes. Coincidint amb un debat organitzat per la Universitat de les Illes Balears, es congreguen a la seu de la conselleria d'hisenda il·lenca el conseller de finances de les Balears, Joan Mesquida, el de Catalunya, Francesc Homs, i el del País Valencià, Vicente Rambla, i intercanvien impressions al voltant de sistema de finançament dels respectius territoris.

¹⁰³⁸ "Zaplana es troba amb Duran i Lleida". *El Temps*, 7 de desembre de 1998, p. 10.

¹⁰³⁹ "Pujol i Sampol volen la gestió dels aeroports i més sobirania fiscal". *El Temps*, 11 de maig de 1999, p. 11.

¹⁰⁴⁰ "Zaplana i Maragall coincideixen en el model de finançament". *El Temps*, 20 de juliol de 1999, p. 10.

¹⁰⁴¹ "El País Valencià i el Principat volen alta velocitat entre Castelló i Tarragona". *El Temps*, 6 de febrer de 2001, p. 12.

La imatge tenia encara més força si es té en compte que cada conseller ostentava la representació d'unes sigles diferents: PSIB-PSOE, CiU i PP. “El que no ha aconseguit cap altre àmbit, ho han fet possible els doblers”, afirmava el periodista d'*El Temps*, Miquel Payeras.¹⁰⁴² Aprofitant el desplaçament, Francesc Homs s'entrevista també amb el vicepresident balear, Pere Sampol, del PSM, amb qui signa un conveni per estudiar l'impacte dels Fons europeus a Catalunya i les Illes.

Pocs dies després, el 9 de juliol, Artur Mas, conseller en cap de la Generalitat de Catalunya, baixa a València per intentar aproximar posicions amb el govern popular. Al matí, Mas i Francesc Homs esmorzen amb el president valencià Eduardo Zaplana i el conseller d'economia Vicente Rambla, per acordar la música del futur sistema de finançament autonòmic, que encara calia aprovar. A la tarda, Mas participa en una taula rodona de la Universitat Internacional Menéndez Pelayo, on també hi ha el ministre d'Afers Estrangers, el popular català Josep Piqué.¹⁰⁴³

Les connexions entre els diferents territoris no s'aturen i en comparació amb la dècada dels vuitanta, són molt més intenses. El mateix 2001, el 5 de novembre, Jordi Pujol torna a Mallorca per enfortir les relacions amb el president illenc, Francesc Antich, amb qui es reuneix al Consolat de Mar. Els dos s'alinearen en criticar la involució autonòmica del govern popular de José María Aznar. Pujol, amb una intensa agenda, inaugura unes jornades de la caixa Sa Nostra, visita la Casa Catalana de l'illa, dina amb Antich i el vicepresident del seu govern, Pere Sampol, del PSM. Però no només això sinó que l'agenda del president català també inclou una trobada amb el president i els membres de la mesa del parlament balear i, al vespre, Pujol pronuncia una conferència, i acaba el dia en un sopar de l'Obra Cultural Balear amb personalitats del món cultural i literari.¹⁰⁴⁴ Així, com havia fet tradicionalment, Pujol manté relació tant amb les institucions de les Illes, com amb el món econòmic, com també d'una manera molt destacada amb les entitats culturals del teixit associatiu.

¹⁰⁴² PAYERAS, Miquel. “Els Països Catalans financers”. *El Temps*, 19 de juny de 2001, p. 34-35.

¹⁰⁴³ “L'Euram demana pas”. *El Temps*, 17 de juliol de 2001, p. 28-29.

¹⁰⁴⁴ PAYERAS, Miquel. “Antich i Pujol critiquen junts Aznar”. *El Temps*, 13 de novembre de 2001, p. 9.

El gener de 2002, Eduardo Zaplana torna de nou a Barcelona per visitar Jordi Pujol, en una reunió que dura més de dues hores. És la darrera trobada formal entre dos presidents que havien coincidit en nombroses ocasions per formular un model de finançament consensuat i per desencallar el conflicte lingüístic de legitimacions que, atiat pels populars valencians i del conjunt de l'estat durant anys, encara és present a la societat valenciana. Per enfortir l'economia catalana i valenciana, un element fonamental era la millora de les infraestructures entre ambdues comunitats i la seva connexió europea. Fins i tot Alberto Fernández Diaz, alcaldable del PP a l'Ajuntament de Barcelona, entenia que l'Arc Mediterrani era un incentiu i un valor afegit per desenvolupar econòmicament els dos territoris, encara que per a ell, l'important era que gràcies a aquesta potencialitat territorial Espanya podia progressar.¹⁰⁴⁵ En un món global, les mercaderies necessiten vies d'exportació eficients, i aquesta reivindicació podia ser compartida per institucions i empresaris de tot el domini lingüístic. Ho va entendre Eliseu Climent que, entre els molts projectes que duia a terme, projecta un nou organisme dedicat expressament a l'àmbit econòmic: l'Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga. L'Institut, que el 2001 fa una ronda de presentacions territorials al més alt nivell, compta amb la complicitat del govern català, el balear, col·legis professionals i escoles de comerç, així com d'importants noms del món financer i empresarial: des d'Òscar Ribas, de la Banca Reig, a Miquel Capellà de Caixa Sa Nostra o Antoni Serra Ramoneda de Caixa Catalunya, passant òbviament per la família Villalonga, amb Ferran Villalonga, exconseller de cultura valencià, al capdavant.¹⁰⁴⁶

Si el 2002 s'havia constituït l'Institut Ramon Llull, els últims mesos del govern Pujol serien especialment intensos també en l'àmbit de les relacions institucionals amb la resta de territoris de parla catalana. “Des de pocs llocs com des del Palau de la Generalitat es fa tant de Països Catalans avui dia”, afirmava el secretari del govern, Antoni Vives, una de les persones clau per gestionar el suport del govern català a la reconversió de l'històric edifici d'El Siglo, del centre de València, en l'actual Centre de Cultura Contemporània Octubre.¹⁰⁴⁷ Un altre exemple d'aquestes connexions

¹⁰⁴⁵ RIMBAU, Enric. “Entrevista Alberto Fernández Diaz. L'arc mediterrani és importantíssim”. *El Temps*, 13 de maig de 2003, p. 32-33.

¹⁰⁴⁶ “L'Euram demana pas”. *El Temps*, 17 de juliol de 2001, p. 28-29; AMORÓS, Bàrbara. “L'Euram reforça nexes a Catalunya”. *El Temps*, 20 de novembre de 2001, p. 76.

¹⁰⁴⁷ RIMBAU, Enric. “Entrevista Antoni Vives. El catalanisme aporta realisme al somni”. *El Temps*, 5 de novembre de 2002, p. 34-37.

interterritorials seria l'obertura, aquell setembre, de la casa de la Generalitat a Perpinyà. La relació del govern català amb l'ajuntament de Perpinyà sempre havia estat bona, fins al punt que el municipi nord-català havia obert una oficina a Barcelona, per tal de poder incidir més directament en els vincles econòmics amb la capital catalana. Les converses i els preparatius, doncs, s'havien anat gestant a poc a poc. El 2002, Jordi Pujol havia assistit a la 13a Nit Literària de Sant Jordi, a Perpinyà, on coincidiria amb el president del Consell General, Christian Bourquin, i Joan Pau Alduy, l'alcalde del municipi. Alduy, que havia participat activament en la implantació d'aquesta delegació de la Generalitat al nord, reclamava més atenció dels catalans cap al seu nord i desitjava també poder col·laborar amb el govern balear i valencià.¹⁰⁴⁸

En referència al País Valencià, poc abans d'acabar el seu llarg mandat, Jordi Pujol imparteix el 13 de juny de 2003 una conferència a la cambra de comerç de Castelló de la Plana, ciutat que des dels resultats electorals de les europees de 1987, alguns valencianistes consideren “una ciutat convergent” més.¹⁰⁴⁹ La conferència, de caràcter econòmic, està organitzada per l'Institut Ignasi Villalonga per apropar el debat al voltant de l'eix mediterrani a Castelló. Amb Pujol, també hi ha el secretari executiu de l'entitat organitzadora, Eliseu Climent, el rector de la Universitat Jaume I, Francisco Toledo, i el director general de la Fundación Telefónica, Ferran Villalonga.¹⁰⁵⁰ Tot i que el Partit Popular intenta boicotejar la conferència, demanant als empresaris locals que no hi assisteixin, el cert és que l'acte és exitós i suposa un pas més en l'articulació d'un

¹⁰⁴⁸ “Alduy reclama atenció cap a Perpinyà”. *El Temps*, 2 de febrer de 1998, p. 11; MILIAN, Àlex. “Entrevista Joan Pau Alduy. Entrarem en l'espai econòmic català”. *El Temps*, 22 de juliol de 2003, p. 40-41; CODONYAN, Pere. “Nit de Sant Jordi d'excepció”. *El Temps*, 7 de maig de 2002, p. 9.

¹⁰⁴⁹ Una síntesi històrica de l'evolució del valencianisme a Castelló a MARCO-PALAU, Francesc. “Aproximació a les tipologies cíviques i polítiques del valencianisme a Castelló de la Plana (1977-2013). *Millars*, núm. 37 (2014), p. 233-260.

¹⁰⁵⁰ “Pujol analizará la situación económica”. *El Periódico Mediterráneo*, 5 de juny de 2003. http://www.elperiodicomediterraneo.com/noticias/castellon/pujol-analizara-situacion-economica_55056.html; “Pujol defendió en Castellón el PHN en su visita de 1989”. *El Periódico Mediterráneo*, 13 de juny de 2003. http://www.elperiodicomediterraneo.com/noticias/temadia/pujol-defendio-castellon-phn-visita-1989_56125.html

discurs econòmic que vincula les infraestructures necessàries que uneixen Catalunya i el País Valencià.¹⁰⁵¹

3.4.10 CDC-Bloc, després de Pere Mayor

El 2003 es compleixen vint anys de l'inici del marc autonòmic valencià, amb l'Estatut de 1982 i els primers comicis a les Corts Valencianes de 1983. Durant aquelles dues dècades el valencianisme havia aconseguit consolidar certa representació en els ajuntaments on tenia presència, però el seu gran repte seguia sent el mateix de sempre: accedir a les Corts Valencianes per poder tenir la incidència social i la capacitat política que anhelaven. Per aconseguir-ho, a través de la Unitat del Poble Valencià, el Partit Valencià Nacionalista i el Bloc Nacionalista Valencià, durant la segona meitat dels anys noranta el valencianisme havia fet un gir ideològic cap a la moderació nacional i l'obertura social. Així mateix, tot i no haver superat el llindar del 5%, el 1999 el valencianisme havia aconseguit situar-se per damunt dels cent mil sufragis, fet que ja suposava una fita important. Si teòrics de les Ciències Polítiques som Maurice Duverger ja havien analitzat a les seves obres sobre els sistemes polítics europeus que “els electors es cansen de veure perduts els seus vots, si els donen a un partit desfavorit per la tècnica de l'escrutini”, els valencianistes també ho sabien.¹⁰⁵²

“Durant aquells quatre anys el Bloc havia d'assumir plenament el marc valencià estricte –segurament sense que el conjunt de la militància fusteriana ho hagués acabat d'acceptar– i havia de buscar el centre ideològic en l'eix dreta-esquerra” afirma l'empresari reusenc de la comunicació, Àlvar Thomàs, que aquells anys col·laborava amb el Bloc.¹⁰⁵³ Thomàs explica que aquella, la de ressituat-se dins del mapa polític valencià, ell l'anomenava “l'Operació Taronja”, això és, l'intent de la Tercera Via per crear un partit “pragmàtic, de centre, capaç d'homologar-se a Convergència i Unió en el cas català”.¹⁰⁵⁴ El nom de l'operació que propugnaven uns cercles del partit, vindria

¹⁰⁵¹ MIRA, Joan Francesc. “Pujol, l'aigua i el tren”. *El Temps*, 24 de juny de 2003, p. 114.

¹⁰⁵² DUVERGER, Maurice. *Los partidos políticos*. México D. F: Fondo de Cultura Económica, 1961, p. 307.

¹⁰⁵³ THOMÀS, Àlvar. Entrevista amb l'autor. València, 23 de febrer de 2011.

¹⁰⁵⁴ *Ibidem*.

d'una banda, per l'arrelament de la fruita a les arrels tòpiques de l'horta de València i, és clar, pel color que assumiria el partit com a corporatiu, el taronja.

Un any abans dels comicis municipals i autonòmics valencians del 2003, el 25 i 26 de maig de 2002, el Bloc celebra un nou Congrés. En aquest, els valencianistes renoven la seva aposta per convertir-se en el tercer espai valencià, diferenciat de populars i socialistes. El seu propòsit és visualitzar que, malgrat les etiquetes que alguns volien penjar-los, el Bloc era “un partit amb propostes per a tots els temes que preocupen la societat valenciana”, no només centrat en els temes tradicionals de llengua i cultura, a que sempre se'ls associava.¹⁰⁵⁵ D'aquesta manera, per al seu líder, Pere Mayor, el Bloc té una definició ideològica més àmplia, “és demòcrata, valencianista, progressista i de posicions ecologistes”, no només centrat, per tant, en la qüestió nacional.¹⁰⁵⁶

Per primera vegada, a la cloenda del Congrés del Bloc del 2002 hi assisteixen com a convidats els dos principals partits valencians. La presència de Manuel Cabot pel Partit Popular, i de Vicent Sarrià pel PSOE, a més del vicepresident del govern de Zaplana, José Luis Olivas, evidencia la importància creixent que adquireixen els valencianistes i les expectatives electorals que se'ls suposen pel 2003. A més d'aquests, també són a la cloenda del Congrés els aliats territorials del Bloc: CiU, en la figura del seu senador Francesc Xavier Marimón; el PSM, amb el vicepresident del govern balear Pere Sampol; el PNB, amb el senador Jokin Bildarratz, així com representants del Partit Andalusista i del Partit Socialista Andalus. A més, com a convidat dels valencianistes també hi ha el secretari d'organització d'ERC, el republicà Xavier Vendrell.¹⁰⁵⁷

D'entre els diferents convidats presents al Congrés, la participació del Partit Socialista de Mallorca era especialment desitjada per als valencianistes, ja que en aquell moment la mirada del Bloc també estava posada en la política balear. A les Illes, la suma de les

¹⁰⁵⁵ PINTER, Ester. “El Bloc engega el seu congrés amb la vista posada en les eleccions valencianes de 2003”. *Avui*, 25 de maig de 2002, p. 16.

¹⁰⁵⁶ PINTER, Ester. “Entrevista. Pere Mayor. El valencianisme majoritari el representa el Bloc”. *Avui*, 25 de maig de 2002, p. 16.

¹⁰⁵⁷ PINTER, Ester. “Mayor és reelegit líder del BNV amb el 80% dels vots”. *Avui*, 27 de maig de 2002, p. 12.

diferents forces progressistes i amb consciència nacional havien aconseguit arravatar al PP el govern autonòmic, que ara presidia el socialista Francesc Antich.¹⁰⁵⁸

Les enquestes pre-electorals oferien també una oportunitat esperançadora per als valencianistes. S'apuntava que l'entrada del Bloc podia esvair la majoria absoluta dels populars i oferir-los la clau de la governabilitat, ja fos pactant amb els socialistes –el seu aliat natural- o amb els populars –seguint l'estela d'una Convergència amb la qual s'emmirallaven.

El Bloc Nacionalista Valencià es presenta als comicis del dia 25 de maig de 2003 amb el suport d'Esquerra Verda i un programa electoral titulat “Fes-te sentir”. Les seves propostes es basen en tres compromisos genèrics a favor del progrés i el benestar, dels drets individuals i col·lectius, i la incorporació del poble valencià en l'àmbit de relacions internacionals, garantia de la integració al context europeu i mundial.¹⁰⁵⁹ Amb aquests plantejaments, els teòrics del Bloc volen oferir a la societat valenciana una marca més assumible, però a la nit electoral hom se n'adona que els votants no ho han interpretat de la mateixa manera. O com a mínim no amb la intensitat que ho desitjaven els dirigents *taronges* del BNV. L'operació va quedar frustrada al no poder superar, de nou, la barrera electoral del 5% que les enquestes havien pronosticat. Els valencianistes, amb uns resultats record del 4'77% dels vots, i gairebé 113.000 vots, es queden novament fora de les Corts Valencianes, encara que fos per poc més de dues dècimes.

Francisco Camps, seguint l'estela del nou ministre Eduardo Zaplana, havia obtingut una majoria absoluta folgada, encara superior a l'obtinguda quatre anys enrere. Els populars valencians havien capitalitzat durant la campanya la reclamació del Pla Hidrològic Nacional i el clam d'“Agua para todos” en què milers de ciutadans havien omplert de paella el passeig de l'Albereda de València per exigir el transvasament del riu Ebre, tal com l'havia aprovat el govern de José Maria Aznar. Els socialistes, encara amb divisions internes i dubtes sobre la seva posició al voltant del PHN, al final es mostren contraris al projecte, tal com exigeixen els socialistes aragonesos. Amb els escassos

¹⁰⁵⁸ PIERA, Josep “La política valenciana i el model balear”. *Avui*, 2 de febrer de 2002, p. 20; ORTS, Enric. “L'esquerra valenciana aspira a emular el model balear”. *Presència*, 9 de maig de 2003, p. 6.

¹⁰⁵⁹ BNV. “Fes-te sentir” Programa Eleccions a Corts valencianes. València, maig de 2003, p. 6.

resultats del PSPV, i sense la presència a les Corts del Bloc, el govern de Camps està plenament assegurat.

De res havia servit als valencianistes l'esforç intel·lectual i programàtic desenvolupat al llarg del darrer lustre, a partir de *La nació dels valencians* de Joan Francesc Mira. La realitat sociològica havia refusat, una vegada més, que el nacionalisme d'arrel fusteriana obtingués els vots suficients per entrar a les Corts. Tot i l'intent d'aquest per reinventar-se i oferir un programa electoral menys ideològic, basat en els principis del consens, la transparència i la confiança, les urnes havien establert la seva sentència. Tot i així, certament, el Bloc havia aconseguit ser la tercera força als ajuntaments, a les eleccions municipals que havien tingut lloc el mateix dia.

El resultat de les eleccions del 2003 mostraven que l'acceptació del marc nacional valencià i el refús de fer bandera política dels Països Catalans no eren suficient per ampliar el gruix de votants que el valencianisme anhelava. Per Rafa Xambó, sociòleg i excap de campanya del Bloc, destaca un dels principals motius de la complexitat electoral del partit: El Bloc “ha de representar massa coses, des de l'esquerra ecologista fins al centrisme; ha d'ocupar el lloc de CiU fins a ERC, i això el bloqueja”.¹⁰⁶⁰

Des del catalanisme valencià, a més, havien crescut els retrets cap a aquest gir polític que havia intentat el Bloc. Sempre crític amb les pretensions de la Tercera Via, Toni Gisbert, veu autoritzada d'Acció Cultural del País Valencià, constata que “la gran errada de la «tercera via» va ser creure que amb aquest gir particularista es podria captar part de la base social del blaverisme, i reconduir-la cap a posicionaments racionals (...) la base social del blaverisme s'ha quedat a casa, çò és: en els braços de la dreta espanyola”.¹⁰⁶¹ Gisbert que considera aquest gir ideològic del nacionalisme valencià com un greu error, reitera que, amb les xifres a la mà –el descens d'Unió Valenciana, el creixement del PP, i els vots del Bloc– “el que no és discutible és l'absolut fracàs de la maniobra: la base social del blaverisme és on ha estat, i a l'únic espai que l'operació ha fet mal ha estat al del mal anomenat catalanisme”.¹⁰⁶²

¹⁰⁶⁰ PINTER, Ester. “Un projecte per fer-s'ho mirar”. *Avui*, 2 de juny de 2003, p. 14.

¹⁰⁶¹ GISBERT, Toni. *Quan el mal ve d'Espanya...*, p. 168.

¹⁰⁶² *Ibidem*.

El mediàtic escriptor Ferran Torrent, però, remarca que l'única política que podia fer el nacionalisme valencià és la que ha dut a terme, i que per la llei electoral “és increïble que un partit amb 112.000 vots no estiga representat a les Corts (...) és una injustícia, un frau absolut”.¹⁰⁶³ En perspectiva, el valencianisme veia que ja fos exigint la unitat política de l'àmbit lingüístic, ja fos centrant-se en les tres demarcacions valencianes, el resultat sempre era inferior al 5% necessari. Si bé això era cert, també ho era que el creixement electoral fins a superar la barrera psicològica dels 100.000 vots s'havia produït a partir de 1999, quan ja es defensaven uns postulats nacionals estrictament valencians. En aquelles circumstàncies, els dubtes van tornar a emergir a la direcció del partit: a partir d'ara, quina era la millor estratègia a seguir?

Al veure els resultats dels comicis del maig de 2003, el líder del Bloc, Pere Mayor, va presentar la seva dimissió i va proposar la convocatòria d'un Congrés extraordinari per després de l'estiu.¹⁰⁶⁴ Mayor, que “ha sabut aguantar contra vent i marea tots els embats de la desesperació que provoca un moviment polític lent”, i que era definit per l'escriptor Ignasi Mora com “un corredor de fons”, deixava la primera línia política.¹⁰⁶⁵ Així, el diumenge 5 d'octubre de 2003, en el marc de l'anunciat Congrés extraordinari del Bloc, s'elegeix una nova direcció. S'hi presenten dues llistes, i després de competir per veure quina de les dues dirigiria la nova etapa de la formació, per 2 vots de diferència guanya l'encapçalada per Enric Morera, a la qual donava suport el secretari general sortint, Pere Mayor. Josep Maria Panyella, provinent de les comarques de Castelló, esdevé el nou president de la formació, amb funcions honorífiques, i Pepa Chesa, la que havia estat cara visible del Partit Valencià Nacionalista (PVN), n'és la secretària d'organització. La poca diferència de suport entre una candidatura i l'altra fa que realment aquells sigui una situació molt complexa de gestionar.¹⁰⁶⁶

¹⁰⁶³ “Entrevista. Ferran Torrent”. *Presència*, 19 de setembre de 2003, p. 17.

¹⁰⁶⁴ PINTER, Ester. “El Bloc anuncia un congrés extraordinari al setembre per triar una nova direcció”. *Avui*, 28 de maig de 2003, p. 17.

¹⁰⁶⁵ MORA, Ignasi. “Pere Mayor, un líder”. *Avui*, 7 de juny de 1999, p. 31.

¹⁰⁶⁶ PINTER, Ester. “Morera surt elegit com a nou secretari general del Bloc per només dos vots de diferència”. *Avui*, 6 d'octubre de 2003, p. 16.

Aquest canvi de noms al capdavant del Bloc podia modificar les relacions que els valencianistes tenien amb Convergència i el PSM? Pere Mayor durant el seus anys al capdavant del partit, havia tingut una relació privilegiada amb la formació de Jordi Pujol. De fet, havia estat habitual veure Mayor i Pujol conversant en les trobades nacionalistes que organitzaven conjuntament els seus partits, i també Mayor visitava el Palau de la Generalitat quan li era necessari revestir-se d'una faceta institucional que l'electorat podia apreciar. Els nous dirigents del Bloc voldrien mantenir aliança estratègica, ara que també el relleu era perceptible en el cas dels nacionalistes catalans? O preferirien canviar les seves aliances al nord del Sénia?

Tot i que el factor personal en política, com en la vida, és essencial, l'editorial del diari *Avui* expressava que, en línies generals, aquest relleu a la direcció del Bloc “no implica cap canvi estructural ni en l'organització ni en l'estratègia del partit”.¹⁰⁶⁷ Pel nou secretari general, Enric Morera, les relacions amb CiU havien de continuar com fins llavors: “tenim una coalició a les europees amb CiU molt fructífera i positiva que repetirem, i ens agradaria poder comptar, i així ho demanarem, amb una persona del Bloc com a eurodiputada perquè després pugui jugar un paper fonamental a les eleccions a les Corts Valencianes. CiU ho vorà clar si nosaltres som capaços de fer un *in crescendo* de cara al 2007”.¹⁰⁶⁸ D'aquesta manera, no només els valencianistes volien repetir l'acord electoral amb CDC de cara als comicis europeus del 2004, sinó que volien aprofitar-los per reafirmar la seva posició de cara a l'electorat valencià. Morera coneixia bé les relacions entre el Bloc i Convergència de l'etapa precedent ja que ell mateix havia estat assessor parlamentari dels eurodiputats catalans a Brussel·les. “La nostra coalició electoral amb CIU no és només electoral, sinó que ens neix una mateixa concepció d'Europa i de l'estat espanyol”, destacava Enric Morera, acabat d'escollir secretari general.¹⁰⁶⁹

¹⁰⁶⁷ “Editorial. Un Congrés”. *Avui*, 8 d'octubre de 2003, p. 2.

¹⁰⁶⁸ PINTER, Ester. “Entrevista. Enric Morera. Al congrés no hi havia dos Blocs, sinó dues llistes”. *Avui*, 7 d'octubre de 2003, p. 18.

¹⁰⁶⁹ ENGUIX, Salvador. “Entrevista Enric Morera. Esperamos que Artur Mas sea el nuevo presidente de la Generalitat de Catalunya”. *La Vanguardia*, 17 d'octubre de 2003. <https://www.lavanguardia.com/politica/20031017/51262782675/esperamos-que-artur-mas-sea-el-nuevo-presidente-de-le-generalitat-de-catalunya.html>

3.5 El Tripartit, ERC i els Països Catalans

3.5.1 L'enfortiment d'Esquerra Republicana del País Valencià

Pocs mesos després dels comicis valencians, el 16 de novembre de 2003 tenen lloc unes eleccions al Parlament de Catalunya que són transcendents. Són les primeres des de 1980 en què Jordi Pujol no es presenta per presidir la Generalitat. Així, després de 23 anys liderant l'acció política del país amb àmplies majories, Pujol havia deixat el testimoni al conseller en cap del seu darrer govern, Artur Mas. Als comicis, Convergència i Unió, amb 46 diputats, torna a ser la força més votada, però la suma de socialistes, republicans i ecosocialistes, amb el Pacte del Tinell, construeix un acord per un govern catalanista i d'esquerres presidit per Pasqual Maragall. Els pactes dels darrers anys entre CiU i el Partit Popular de José Maria Aznar, el desgast de dècades de govern i el suport convergent al Pla Hidrològic Nacional causen baixes importants entre l'electorat pendular dels nacionalistes catalans, que reforcen una Esquerra Republicana de Catalunya en ple creixement.

Amb la constitució del tripartit, l'independentisme entra al govern de la Generalitat com a soci imprescindible de l'executiu de Maragall i s'impulsa la redacció d'un nou Estatut que actualitzi i amplii l'autogovern català. Amb la clau de la governabilitat primer, i l'entrada a l'Executiu després, el paper d'Esquerra Republicana de Catalunya passa a ser central a la política catalana: la presència institucional, els centenars de regidors obtinguts, l'augment de militància i el creixement electoral fins als 23 diputats i més de mig milió de vots, així ho evidencien.

En aquest context, quin paper es reserva al marc nacional que defensen els independentistes, el dels Països Catalans? D'un banda, internament, ERC es proposa enfortir Esquerra Republicana del País Valencià (ERPv) i oferir visibilitat a l'actuació de la secció territorial valenciana del partit. D'altra banda, en l'acció de govern de les diferents conselleries, els republicans aposten per donar suport als projectes culturals valencians, tal com havien fet els governs precedents de Jordi Pujol, ampliant-ne i intensificant-ne aquesta relació existent. Quin era, doncs, el paper d'ERPv en aquell moment?

Com s'ha explicat, tot i que a finals dels vuitanta ja hi hauria alguns militants d'ERC al País Valencià, seria al 1991-1992 quan es concreta la creació d'un grup actiu dels republicans al sud del Sénia, en el marc de la voluntat d'Àngel Colom d'obrir la formació als sectors de l'independentisme combatiu. Així, primer amb Valerià Miralles al capdavant del projecte valencià, i a partir de 1996 amb la figura d'Àngel Molina, Esquerra Republicana du a terme una activitat esforçada de manera continuada per consolidar un nucli d'actuació política al País Valencià, al marge d'allò que podia fer primer la Unitat del Poble Valencià i després el Bloc. Els equilibris interns dins de la secció valenciana d'ERC no serien senzills, ja que l'escissió dels colomins el 1997, i la creació del Partit per la Independència, també va causar algunes baixes als republicans del sud, sobretot a Alacant, encara que fossin limitades en nombre. Així, alguns membres destacats que fins aleshores formaven part de les històriques sigles, passaren a ser el nucli dur del PI valencià que, com el Partit per Catalunya de Jordi Vera a les comarques nord-catalanes, es mantingué actiu mentre la matriu catalana va existir.

Pel que fa a la federació valenciana d'Esquerra Republicana, després de la sortida del PI, ja el 1998, es proposa ampliar la base de militància i obrir les portes de la formació a altres grups de caràcter independentista per poder treballar conjuntament i, si s'escau, s'hi puguin incorporar. El seu propòsit és "impulsar la construcció d'una alternativa política nacionalista de progrés" a partir de la gent que comparteix, com ells, que "el País Valencià serà d'esquerres o no serà".¹⁰⁷⁰ Amb aquesta voluntat de construir ponts amb altres companys de lluita, membres de la direcció nacional d'ERC com Joan Puigercós, Josep Vall i Xavier Vendrell obren converses amb el Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN) de l'activista i matemàtic Josep Guia. La històrica formació de l'independentisme revolucionari, nascuda el 1968-1969, mantenia a València el gruix de la seva escassa militància i activitat. L'objectiu dels dirigents d'ERC és explorar possibles vies de col·laboració entre Esquerra i la formació degana de l'independentisme contemporani, de cara a enfortir un espai independentista conjunt al País Valencià. Aquesta confluència podria cristal·litzar en paral·lel a la consolidació del nou Bloc Nacionalista, fruit de la suma de la UPV i el Partit Valencià Nacionalista.

¹⁰⁷⁰ MOLINA, Àngel. "Informe gestió política". Congrés extraordinari de la Federació del País Valencià d'ERC, 31 de gener de 1999, p. 1.

Tot i aquesta voluntat, els interessos entre ERC i el PSAN semblen contraposats, els contactes no prossegueixen, i no s'arriba a concretar cap col·laboració entre ambdós actors. Tot i així, fruit d'aquests contactes, aquell mateix any hi hauria moviments interessants al si dels partidaris valencians dels Països Catalans. Alguns dirigents de la federació valenciana d'Esquerra, un grup d'ex-militants del PSAN encapçalats per l'activista Agustí Cerdà, que era gerent d'ACPV, juntament amb nacionalistes sense carnet de partit, impulsen la creació d'una nova eina política: el Front pel País Valencià (FPV). El Front naix amb voluntat de ser continuadora de la feina de carrer feta pel Bloc de Progrés Jaume I, el paraigua mobilitzador que, dinamitzat per Acció Cultural en la persona del mateix Agustí Cerdà, havia tingut un paper rellevant a la prèvia de les autonòmiques valencianes de 1995.

El setembre del 2000, en el Congrés extraordinari que celebren els republicans valencians, es produeix la fusió de la Federació Valenciana d'ERC i del Front pel País Valencià, que afirmava disposar d'uns 300 militants, on també hi participaven alguns membres d'Esquerra. La suma dels dos espais constitueix la nova Esquerra Republicana del País Valencià (ERPV). Un punt destacat de la fusió beneïda per Joan Puigcercós, aleshores diputat al Congrés, era la territorialització de les sigles republicanes, per tal de fer-les més propers als electors valencians, tal com els republicans havien aprovat en la conferència nacional que poc abans havien celebrat a Manresa. No era el mateix, és clar, ser una federació d'Esquerra Republicana de Catalunya, que denominar-se directament Esquerra Republicana del País Valencià. De la mateixa manera, uns pocs anys després, el 2003, al País Valencià les JERC passarien a denominar-se Joventuts d'Esquerra Republicana del País Valencià (JERPV).

El que havia estat gerent d'ACPV i antic membre del PSAN, Agustí Cerdà, des d'aleshores president d'ERPV, en seria la seva cara visible. “Des d'ERPV oferim un projecte clarament d'esquerres que dona resposta a totes les reivindicacions que la mobilització social havia vehiculat amb el Bloc de Progrés Jaume I. Estem oberts a l'esquerra valencianista i a persones independents que vulguin treballar per al País Valencià als seus pobles, des dels ajuntaments”, explicava Cerdà, tot presentant la nova marca política.¹⁰⁷¹ L'existència d'ERPV no només tenia sentit per ella mateixa pel fet de

¹⁰⁷¹ CERDÀ, Agustí. Entrevista amb l'autor. València, 20 de juliol de 2011. L'exdiputat valencià al Congrés per la circumscripció barcelonina detallava l'evolució del magma

representar una proposta política a l'electorat valencià, sinó que, a més, internament, com s'explicava, els valencians d'Esquerra Republicana es consideren claus per dotar ERC de coherència ideològica i estratègica, “sense PV no hi ha Països Catalans”, expliciten.¹⁰⁷²

Arran d'aquesta reformulació republicana, una formació com l'Esquerra Valenciana de Carles Mulet, provinent del Bloc, s'interessa per establir un comitè d'enllaç amb els republicans, tot i que finalment es desestima anar més enllà en l'associació entre ambdues sigles.¹⁰⁷³ ERPV sí que signa un acord de treball permanent amb Esquerra Verda – Iniciativa pel País Valencià (EV-IPV), grup polític sorgit poc abans per membres de Nova Esquerra que preferien no integrar-se al PSOE, com sí que havia fet la resta de l'organització.

Si al País Valencià, els ecosocialistes d'Esquerra Verda i ERPV tenien la voluntat de treballar conjuntament en l'espai de l'esquerra valencianista, a Catalunya, els ecologistes valencians tenien relació amb Iniciativa per Catalunya, amb qui compartien la mateixa federació estatal, si bé els valencians només hi eren en qualitat d'observadors. Que els valencians s'havien inspirat en el partit ecosocialista de Joan Saura era una obvietat, tenint en compte el nom que adoptaren per al seu grup, utilitzant el terme “Iniciativa”. La dualitat de relacions que mantenien, amb ERPV al País Valencià i amb Iniciativa per Catalunya al Principat, no era cap contradicció pel líder d'Esquerra Verda-IPV. Així, Joan Francesc Peris, afirmava que ell voldria que aquest camí de suma fet per la seva formació i els independentistes, “fera veure al Principat que allà es pot organitzar també una esquerra nova, unida per l'heterodòxia, entre partits de tradicions diferents”.¹⁰⁷⁴ La imatge exitosa del Bloque Nacionalista Galego, amb la seva diversitat interna i els seus bons resultats electorals, que els havien situat com a segona força als comicis gallecs, també era present a les seves paraules.

independentista al País Valencià, la fermesa del moviment estudiantil, l'estratègia a seguir i el paper d'Esquerra Republicana del País Valencià en el trencaclosques polític del fusterianisme.

¹⁰⁷² ERPV. “Ponència d'estratègia política i d'organització”. Congrés d'ERPV, 26 de setembre de 2004, p. 1-2; CADENES, Núria. “Esquerra Republicana es refunda al País Valencià”. *El Temps*, 25 de juliol de 2000, p. 35; “La federació valenciana d'ERC passa a anomenar-se ERPV”. *El Temps*, 3 d'octubre de 2000, p. 10.

¹⁰⁷³ “Esquerra Valenciana aposta per col·laborar amb ERPV al seu congrés”. *El Temps*, 20 de març de 2001, p. 12.

¹⁰⁷⁴ OLEAQUE, Joan M. “L'esquerra rebel”. *El Temps*, 25 de setembre de 2001, p. 36-37.

El nou impuls que agafen els independentistes amb la creació d'ERPv, els obre la possibilitat de disputar el vot més nacional al Bloc, sobretot el d'aquells votants que seguien defensant amb claredat un marc nacional de Països Catalans i que no veia amb bons ulls el gir pragmàtic cap al centre que duïen a terme els valencianistes de Pere Mayor.

Un exemple d'aquesta confrontació electoral la trobem a les eleccions generals del 2000 quan l'aliança Front-ERC competeix directament amb el Bloc Nacionalista Valencià, que presenta a l'escriptor Joan Francesc Mira com a cap de llista per València. Situacions com aquesta, sense que obrissin cap via de negociació entre uns i altres, exemplifiquen les difícils circumstàncies que existien entre formacions que apostaven per representar espais polítics diferents i complementaris, però que, de fet, per les limitacions electorals d'uns i d'altres, i per l'exigu pastís de votants existents, acabaven competint directament per un mateix cos electoral. Si bé era cert que l'electorat fusterià menys predilecte als canvis del Bloc podria tenir dubtes al voltant de quina de les dues candidatures votar, també ho era que els republicans tenien el dret democràtic a presentar-se a les eleccions per defensar els interessos i aixoplugar els desitjos d'aquells que no tenien perquè renunciar a les seves idees.

Per mirar de reconduir les tibantors que podrien sorgir, l'abril del 2001 Esquerra Republicana del País Valencià demana una reunió orgànica al Bloc per tal de poder intercanviar punts de vista entre els dos partits i apropar posicions. La trobada amb ERPv seria ajornada indefinidament per part del Bloc, per bé que abans d'acabar l'any sí que Pere Mayor es reuneix directament amb Josep-Lluís Carod-Rovira a València.¹⁰⁷⁵ Uns i altres, el Bloc i ERPv, no tarden a defensar les seves posicions i a mostrar què era allò que els separava. Pels militants d'Esquerra, el Bloc havia trencat el consens que hi havia dins el nacionalisme valencià d'arrel fusterià, tradicionalment adscrit ideològicament a posicions nítides d'esquerra. Tot i que el BNV també es definia com una formació d'esquerres, hom recordava la seva aliança amb Convergència. Així, des de sectors independentistes es remarcava que “en el fons, sota el nom de Bloc, hi ha qui vol construir al País Valencià una mena de CiU; al capdavant, aquests són els padrins de l'operació”.¹⁰⁷⁶

¹⁰⁷⁵ *Ibidem.*

¹⁰⁷⁶ “Il sorpasso, i les diferències entre el BNG i el BNV”. *NorantaDies*, núm. 2.

D'aquesta manera, Agustí Cerdà fa algunes crítiques a les actuacions dels valencianistes. El líder d'ERPV critica que en la legislatura municipal del 1995-1999, la UPV hagués donat suport a alcaldies del PP, de Sagunt a Borriana, passant per Vila-real. El cap de files dels republicans tampoc veia raonable el suport incondicional del BNV a la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, de la qual els independentistes renegaven a l'entendre que amb una sola institució normativitzadora, l'Institut d'Estudis Catalans, n'hi havia prou per a la llengua catalana.¹⁰⁷⁷ Els republicans, que es defineixen clarament d'esquerres i partidaris dels Països Catalans criticaven al Bloc que hagués abdicat d'aquests postulats que, anteriorment la UPV havia defensat als anys vuitanta. Així, si calia buscar símls, els republicans es comparen amb la UPV primigènia, tot entenent que el Bloc del moment ja era tota una altra cosa. "ERPV és, també, allò pel que va nàixer la UPV", afirmava la seva ponència estratègica dels republicans.¹⁰⁷⁸ De fet, però, el viratge del Bloc cap al centre, deixant orfe una part dels seus electors, no deixava de ser una oportunitat per a la futura crescuda d'ERPV. Així ho creia l'editor de *Vilaweb*, Vicent Partal, que considerava que, a mesura que el Bloc tendeix a obrir ponts amb els sectors crítics d'Unió Valenciana, el creixement d'ERPV pot anar endavant, precisament com una alternativa clara d'esquerres i catalanista. A més, Partal és conscient que l'embranchida dels independentistes al Principat pot afavorir que ERPV es posicioni "com l'alternativa dins el camp nacionalista que ara mateix no és encara".¹⁰⁷⁹

Des de les files del Bloc, però, la presència dels republicans al País Valencià i la seva estructuració al sud no es veia de la mateixa manera. Els valencianistes veien en ERPV un apèndix de la formació catalana, i entenien que Esquerra havia de limitar la seva activitat a Catalunya, per tal que ells, des del Bloc, poguessin dur a terme la seva acció política al País Valencià. El líder del BNV, Pere Mayor, per exemple, lamentava que els catalans desconeguessin d'una manera important la realitat política i social del País Valencià.¹⁰⁸⁰ Aquesta posició de Mayor també és compartida per un sector del

¹⁰⁷⁷ CERDÀ, Agustí. "Massa coincidències". *Avui*, 18 de maig de 2000, p. 18.

¹⁰⁷⁸ ERPV. "Ponència d'estratègia política i d'organització". Congrés d'ERPV, 26 de setembre de 2004, p. 1-2.

¹⁰⁷⁹ PARTAL, Vicent. "Les eleccions del Principat i la resta del país". *El Temps*, 6 de gener de 2004, p. 14.

¹⁰⁸⁰ MARCO, Empar. "Un bloc per sumar i guanyar". *Avui*, 14 d'abril de 1998, p. 15.

catalanisme més interessat per la qüestió valenciana. En aquesta línia, Agustí Colomines és de la mateixa opinió. En un article a l'*Avui*, el febrer de 2003, l'historiador recalca que "durant anys he escoltat moltes opinions de catalans, que ni tan sols han anat al País Valencià de vacances, sobre què calia fer i de quina manera calia actuar-hi".¹⁰⁸¹ La resposta a aquests arguments la donaria pocs dies després, a les mateixes pàgines de l'*Avui*, l'escriptor Toni Cucarella, vinculat als valencians d'Esquerra: "l'existència d'ERPv no és conseqüència de cap ingerència catalanista d'ERC, sinó que obeeix a la voluntat d'un bon nombre de valencians i valencianes que (...) ens organitzarem per construir una alternativa política".¹⁰⁸²

La militància valenciana d'ERPv, certament era valenciana, i en conseqüència duia a terme la política que considerava adient dins de les línies polítiques d'ERC. Tot i així, fent un hipòtesi poc provable, l'historiador Agustí Colomines es preguntava "què pensarien els militants d'ERC si de cop i volta el BNV decidís presentar-se a les eleccions al Parlament de Catalunya".¹⁰⁸³ La qüestió, encara que fos en el món de les hipòtesis, no deixava de tenir interès. Ni la UPV, ni el PVN ni tampoc el Bloc s'havien plantejat mai aquesta possibilitat, ja que es consideraven formacions valencianes que pretenien treballar dins del marc del País Valencià, més enllà que consideressin o no, amb major o menor mesura, que els límits nacionals fossin més amplis i més allargats.

Sense entrar en aquest debat, el dirigent d'ERPv, Toni Cucarella, deixava clar en la seva resposta que "els qui no ens trobem identificats amb el BNV tenim tot el dret del món a organitzar-nos i fer la nostra via, que no és la del pragmatisme a ultrança".¹⁰⁸⁴ Així, "serem els que serem, però defensem les nostres idees des de la coherència",¹⁰⁸⁵ deia Cucarella, conscient que la seva és la formació que representa "un sector de la població que creu en la nació dels Països Catalans",¹⁰⁸⁶ en la més estricta tradició del nacionalisme fusterià. Agustí Colomines, en qualsevol dels casos, és taxatiu quan en

¹⁰⁸¹ COLOMINES, Agustí. "ERC, BNV i les eleccions". *Avui*, 3 de febrer de 2003, p. 20.

¹⁰⁸² CUCARELLA, Toni. "ERPv, BNV i les eleccions". *Avui*, 8 de febrer de 2003, p. 19.

¹⁰⁸³ COLOMINES, Agustí. "ERC, BNV i les eleccions". *Avui*, 3 de febrer de 2003, p. 20.

¹⁰⁸⁴ CUCARELLA, Toni. "ERPv, BNV i les eleccions". *Avui*, 8 de febrer de 2003, p. 19.

¹⁰⁸⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁸⁶ ERPv. "Ponència d'Estratègia Electoral". Congrés extraordinari d'ERPv, 8 d'abril de 2006, p. 2.

comparació amb ERPV considera que el BNV “representa l’única política valencianista possible i autèntica”.¹⁰⁸⁷

El debat general sobre la idoneïtat o no de constituir ERPV i presentar electoralment un projecte d’esquerres i catalanista dona molt de si. Des de la distància de l’anàlisi acadèmica, el politòleg Miquel Caminal veia natural la presència d’ERC al País Valencià, ja que ho considerava “en coherència amb el seu nacionalisme”, ja que si ERC entenia que la seva nació anava més enllà de la Catalunya estricta, era lògic que es plantegés “la incidència política i orgànica directa en l’àmbit dels Països Catalans”.¹⁰⁸⁸ Tanmateix el propi Joan Fuster era escèptic sobre les possibilitats d’èxit de la iniciativa.¹⁰⁸⁹ En aquest mateix debat, a més de consideracions ideològiques i electorals, també s’hi ha d’incloure dosis de concepció personal. Alguns dels seus protagonistes, però, treien ferro a l’assumpte. Enric Morera, una vegada elegit secretari general del Bloc, el 2003, destacava que la presència d’ERC al País Valencià “dificulta les relacions de normalitat [del Bloc] amb Esquerra Republicana”,¹⁰⁹⁰ però també hi copsava un efecte positiu, ja que la presència dels republicans projectava al Bloc cap a l’electorat valencià com una força “més assequible” i afegia que “sincerament no em preocupa la presència d’ERC al País Valencià”.¹⁰⁹¹

Al voltant del debat entre ERPV i el Bloc, que a parer de Morera dificulta que les relacions entre les direccions d’ERC i el BNV siguin òptimes, Josep-Lluís Carod-Rovira hi té una posició pròpia, no sempre coincident amb la línia oficial de la formació republicana de la que en aquell moment és secretari general. D’acord amb el seu partit,

¹⁰⁸⁷ COLOMINES, Agustí. “Sobre els valencians, destinat als catalans”. *Avui*, 2 d’abril de 2001, p. 15.

¹⁰⁸⁸ CAMINAL, Miquel. *Nacionalisme i partits nacionals a Catalunya*. Barcelona: Empúries, 1998, p. 221.

¹⁰⁸⁹ RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster...*, p. 628.

¹⁰⁹⁰ ENGUIX, Salvador. “Entrevista Enric Morera. Esperamos que Artur Mas sea el nuevo presidente de la Generalitat de Catalunya”. *La Vanguardia*, 17 d’octubre de 2003. <https://www.lavanguardia.com/politica/20031017/51262782675/esperamos-que-artur-mas-sea-el-nuevo-presidente-de-le-generalitat-de-catalunya.html>

¹⁰⁹¹ ENGUIX, Salvador. “Entrevista Enric Morera. Esperamos que Artur Mas sea el nuevo presidente de la Generalitat de Catalunya”. *La Vanguardia*, 17 d’octubre de 2003. <https://www.lavanguardia.com/politica/20031017/51262782675/esperamos-que-artur-mas-sea-el-nuevo-presidente-de-le-generalitat-de-catalunya.html>

Carod creu que “no seria just qüestionar la legitimitat d’una opció nacional i d’esquerres al País Valencià distinta a aquell valencianisme polític que concorre a les eleccions europees amb el centredreta de Catalunya”.¹⁰⁹² En aquest sentit, com a analista, el de Cambrils considera que era “bastant incompreensible” que, per exemple, en les eleccions europees de 1999 el PSM i el BNV anessin junts al Parlament Europeu amb CiU mentre que ERC hi anés amb Unió Mallorquina.¹⁰⁹³

Certament, el PSM –com el Bloc– eren ideològicament més propers als republicans que no ERC a Unió Mallorquina, partit que representava el centre liberal illenc. Amb aquesta anàlisi, i amb el carnet del PSM a la butxaca, Carod explicitava l’any 2000 que els propers anys havien de servir per superar aquella situació, que considerava una “insensatesa”, ja que per a ell “ni la gent del PSM ni la del BNV no són ni adversaris ni enemics, sinó que m’hi sento molt vinculat”. Per Carod, tots plegats havien de ser capaços “de corregir errors del passat”.¹⁰⁹⁴ És per això que, de fet, uns mesos abans, Carod-Rovira ja expressava els seus bons desitjos pel Bloc, de cara als comicis valencians de 1999: “el Bloc té a les seves mans la possibilitat que el nacionalisme polític obtingui representació a les Corts, per primera vegada en molts anys (...) desitjo que el BNV tingui uns resultats excel·lents”.¹⁰⁹⁵

Les relacions valencianes d’ERC no podien desvincular-se tampoc d’aquelles que mantenien amb el nacionalisme illenc. En el cas del PSM, si bé les controvèrsies amb els republicans havien aparegut a cavall de finals dels vuitanta i inicis de la dècada dels noranta, la situació era molt més mesurada que en el cas valencià. El secretari general del PSM, Mateu Morro, no s’amagava del fet que a més de tenir un estret i continu contacte amb CDC, amb qui compartien coalició europea i trobades nacionalistes, “nosaltres sempre hem volgut tenir bones relacions amb ERC” i treia ferro de l’assumpte afirmant que “potser hi hagué una època més caracteritzada per la tensió...

¹⁰⁹² FORTUNY, Jordi; RIMBAU, Enric. “Entrevista a Josep-Lluís Carod-Rovira. El federalisme sols se’l creuen aquí”. *El Temps*, 25-31 de gener de 2000, p. 20.

¹⁰⁹³ *Ibidem*.

¹⁰⁹⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁹⁵ G. S. “Carod-Rovira: El front no treu vots al Bloc”. *El Temps*, 6-12 d’abril de 1999, p. 37.

però d'això ja fa anys...".¹⁰⁹⁶ A més, Morro, confirmava que "amb Carod-Rovira, de sempre, hem mantingut unes bones relacions".¹⁰⁹⁷ Aquesta bona relació, sovint amb un component de relació personal important, quedava exemplificada amb la presència del republicà Carles Bonet entre els convidats al darrer Congrés del PSM.

Tornant al sud del Sénia, Josep-Lluís Carod-Rovira constata ja uns anys abans, el 1997, que "una opció política obertament catalanista no ha prosperat mai al País Valencià" i, en aquest sentit, afirmava que "les prioritats d'ERC al País Valencià no són tant la intervenció electoral directa sinó treballar conjuntament amb aquells altres col·lectius que puguin anar confluint en una opció nacionalista i progressista valenciana".¹⁰⁹⁸ Aquesta premissa de Carod, però, no era compartida per totes les sensibilitats del partit independentista. I és així com els republicans també han tingut una intervenció electoral pròpia al País Valencià, com la que havíem citat de les eleccions generals del 2000 i les diverses convocatòries municipals, autonòmiques i europees.

Si analitzem les dades electorals d'ERPv observem que els independentistes disposen d'una base sòlida no inferior als 7.000 votants fidels que augmenten considerablement segons la tipologia de la convocatòria. Així, depèn de si s'ha presentat una llista al municipi en qüestió de cara a l'Ajuntament; de si es tracta d'unes eleccions parlamentàries en les que hom competeix directament amb el Bloc per accedir a les Corts Valencianes, al Congrés de Diputats o al Senat; o de si el que es vota és la representació valenciana al Parlament Europeu, el nombre de sufragi és ben divers. També varia la xifra de votants segons el context polític del moment i segons l'atractiu de la candidatura valencianista del Bloc.

La primera prova de foc real de la nova Esquerra Republicana del País Valencià, fruit de la suma de la federació valenciana d'ERC i del Front pel País Valencià, són els comicis municipals i autonòmics valencians del maig de 2003. Aquests comicis poden servir de termòmetre per a la formació, per tal de copsar quin és l'estat de concepció nacional

¹⁰⁹⁶ PAYERAS, Miquel. "La societat accepta el govern de Pacte". *El Temps*, 28 de novembre de 2000, p. 31-33.

¹⁰⁹⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁹⁸ M., P. "Una opció política obertament catalanista no ha prosperat mai al País Valencià". *El Temps*, 31 de març de 1997, p. 32.

dels valencians i la fortalesa de les seves sigles al sud. En aquella ocasió, amb un Bloc Nacionalista Valencià en plena operació taronja, i amb unes expectatives reals de poder accedir a les Corts Valencianes, ERPV obté poc més de 7.500 vots. Set mil cinc-cents votants que subscriuen un programa clarament fusterià, de Països Catalans i favorables a la independència de la nació catalana. Tot i que tenen un component polític important no cal dir que aquest gruix de votants no ofereix als republicans, lògicament, cap possibilitat d'entrar a les Corts. Aquesta presència valenciana en uns comicis autonòmics, tanmateix, deixa constància de la forta aposta que ERC du a terme per fer efectiva la seva convicció de constituir un partit per al conjunt dels Països Catalans, això és, un partit nacional que sigui present a tota la nació.

El maig del 2003, a les eleccions municipals del mateix dia, de les gairebé 600 llistes que presentava ERC, prop de 50 són a fora del Principat de Catalunya. A més de les que havia registrat a les Illes Balears, al País Valencià, per exemple, ERPV presenta una dotzena de llistes en municipis ben diversos, fet que significa que hi ha una presència territorial dels independentistes distribuïda en diferents comarques, amb alguns nuclis especialment sòlids o motivats. En aquesta ocasió, en paral·lel a l'important creixement que obté ERC als ajuntaments catalans del conjunt del Principat, també ERPV disposarà d'un mínim de sis regidors en poblacions com Sueca, Barxeta, Real de Montroi i Agres. Que el partit que reivindicava la concepció nacional de Joan Fuster, assolís representació a l'Ajuntament de la capital de la Ribera Baixa, no deixava de tenir un simbolisme important. En altres convocatòries els republicans també obtenen regidors –sovint en coalicions locals més àmplies, de vegades amb Esquerra Unida– a poblacions com Xixona, Vinaròs, Simat de la Valldigna o Crevillent.¹⁰⁹⁹ Encara que limitades en nombre, les regidories assolides permeten copsar com el treball municipalista, a petita escala, pot donar fruits en l'àmbit local.

Un any després de les eleccions municipals i autonòmiques del 2003, el 14 de març de 2004 és el moment en què cal renovar la composició del Congrés i del Senat espanyols. La campanya electoral està molt mediatitzada per la reunió de Carod-Rovira amb ETA a Perpinyà i, posteriorment, per les mobilitzacions contràries al govern popular en relació a l'11-M. A Catalunya, els independentistes fan una campanya significativa, un

¹⁰⁹⁹ CALVET, Miquel. “Entrevista a Agustí Cerdà. Hem d'encarar el futur amb la intenció de ser un país d'Europa”. *El Temps*, 29 d'abril de 2003, p. 40-42. CAPILLA, Juli. “ERPV, el catalanisme polític és possible”. *El Temps*, 27 de maig de 2003, p. 38.

plebiscit dual sobre el model de país que hom proposa: el del Partit Popular de la Guerra d'Iraq i el transvasament de l'Ebre o el d'ERC, que aposta per un avenç nacional i un avenç social. La campanya d'Esquerra no es limitarà només a Catalunya, sinó que s'estendrà amb ambició al País Valencià, on volen aprofitar l'embranchida general del partit. El míting central dels republicans al Palau de Congressos de València, amb dos mil assistents escoltant les intervencions de Joan Puigcercós i Josep-Lluís Carod-Rovira ja pronostica un resultat meritori també al sud del Sénia. El tècnic lingüístic i opinador valencià, Francesc Esteve, apunta sobre la seva impressió del míting que, si les xifres de suport als republicans augmenten, "el projecte fusterià pot tornar al centre de la discussió política, quan en el viratge de la UPV al Bloc, més l'ha hagut d'arraconar".¹¹⁰⁰

La nit electoral ofereix moltes sorpreses. Si José Luís Rodríguez Zapatero estronca la continuïtat del PP a la Moncloa i, a Catalunya, Esquerra Republicana aconsegueix un nou rècord, més de 13.200 paperetes valencianes porten el logotip del partit de Macià i Companys. Aquests sufragis, que suposen un augment important dels rebuts poc menys d'un any abans, contribueixen simbòlicament a situar la cara visible d'ERPv, Agustí Cerdà, al Congrés de Diputats. La presència del de Canals, però, era provinent de la llista per la circumscripció de Barcelona, i s'explica per la renúncia de l'acta de diputat del propi Carod, que s'havia presentat com a cap de cartell accidentalment però que no tenia intenció de passar quatre anys a la ciutat del Manzanares. De fet, la roda de premsa on Carod explicita aquesta voluntat la fa des de València, acompanyada del cap de cartell valencià. Amb aquest gest, Agustí Cerdà va poder defensar des de la tribuna del Congrés els interessos dels valencians. Salvant les distàncies històriques i la tipologia dels partits, un exemple similar ja havia tingut lloc l'any 1933, quan el valencianista Joaquim Reig, a proposta de Ramon d'Abadal, va formar part de les llistes barcelonines de la Lliga i va poder ser escollit, així, diputat al parlament republicà.¹¹⁰¹

Josep Vall, vicesecretari de coordinació interna i acció electoral d'ERC, es mostra orgullós que ERC tingui a Agustí Cerdà al Congrés de Diputats, i a Bernat Joan al Parlament Europeu. Així, el partit independentista apostava amb normalitat perquè un valencià i un eivissenc fossin representants del conjunt dels territoris de parla catalana.

¹¹⁰⁰ ESTEVE, Francesc. "ERC i Països Catalans, horitzó polític de present?". *El Temps*, 9 de març de 2004, p. 18-19.

¹¹⁰¹ COMES, Vicent. "El diputat valencià per Barcelona". *El Temps*, 9 de març de 2004 p. 75-78.

Aquest era, per Josep Vall, un dels elements que els diferenciava de Convergència i Unió, ja que com recordava el dirigent republicà, CiU mai havia tingut al seu si diputats de les Illes o del País Valencià. “Si algú creu amb els Països Catalans aquests som nosaltres”, reconeixia Vall.¹¹⁰²

El cicle electoral no s’acabava aquí, després d’aconseguir que Agustí Cerdà fos present a Madrid, tan sols tres mesos després tornava a haver-hi una alta cita amb les urnes. En aquesta ocasió es tractava de les eleccions europees del 2004. En aquestes, ERC no només aconseguí revalidar els vots assolits per Carod i Puigcercós sinó que encara augmenta el nombre de valencians que s’identifiquen electoralment amb el projecte independentista. D’aquesta manera, ERC arriba als 15.703 vots al País Valencià, situant-se com el 5è partit en nombre de suports valencians i augmentant encara més l’èxit relatiu que havia conreat el març. El nombre de sufragis, encara que limitats, suposen un avanç sense precedents en la línia progressiva de les generals d’aquell mateix any. No tothom, però, veu amb bons ulls aquesta tendència creixent.

En aquella campanya electoral europea, el cap de llista convergent, Ignasi Guardans, no s’està de dir que “hi ha molta gent que té la percepció que ERC intenta colonitzar el País Valencià”. Les crítiques a una afirmació com aquesta no tarden a arribar. El periodista Joan Marí respon des de les pàgines d’*El Temps*, comparant les paraules de Guardans amb l’anticatalanisme valencià i reprovant especialment l’ús de conceptes com el de “colonitzar”.¹¹⁰³ Sigui com sigui, pel líder del Bloc, Pere Mayor, l’aliat valencià de CiU, la presència electoral dels republicans, “és una maniobra que no els ha servit de res i que a nosaltres ens ha fet mal”, en referència a la desena de milers de vots que els valencianistes entenen que són votants “naturals” del Bloc, però que es decanten electoralment per donar confiança als republicans.¹¹⁰⁴ Per Joan Francesc Mira, “el manteniment d’aquestes candidatures protegeix la directiva actual [d’ERC], o el sector més raonable, de crítiques eventuais dels sectors més radicals i doctrinaris”.¹¹⁰⁵ Agustí Cerdà, la cara visible d’ERPv, no s’estava de puntualitzar davant les crítiques d’aquell

¹¹⁰² FREIXES, Jaume. “La guerra CiU-ERC travessa el mar”. *El Temps*, 8 d’agost de 2006, p. 19-20.

¹¹⁰³ MARÍ, Joan. “ERC, colonitza?”. *El Temps*, 22 de juny de 2004, p. 8.

¹¹⁰⁴ ENGUIX, Salvador. “Las hieles del éxito”. *La Vanguardia*, 8 de juny de 2003, p. 23.

¹¹⁰⁵ FORTUNY, Jordi; RIMBAU, Enric. “Entrevista Joan F. Mira. La campanya del PSPV és purament PSOE”. *El Temps*, 29 de febrer de 2000, p. 28-30.

estil que “els vots que nosaltres puguem llevar al Bloc seran de gent que ja tenia pensat no votar-los pel que siga...”.¹¹⁰⁶

La voluntat d'ERC d'enfortir la seva presència al País Valencià es visualitza cada any, coincidint amb la celebració del 25 d'Abril. Així, si per l'11 de Setembre, els republicans mesuraven la seva fortalesa a les 17h de la tarda a la plaça Urquinaona de Barcelona, per la Diada del País Valencià, l'escenari es traslladava als carrers de València, on s'aplegava la manifestació convocada per Acció Cultural del País Valencià. Sovint, aprofitant que a la tarda hi ha programada la manifestació, al matí, a la mateixa ciutat, té lloc la reunió de la direcció d'ERPV on també hi participen algun dels màxims dirigents d'ERC. També les JERC acostumen a trobar-se a València aquell matí per aprofitar el viatge dels seus militants i, a més de les reunions corresponents, donar suport a les reivindicacions de les seves joventuts valencianes, les JERPV. Algun dels anys, la presència de dirigents independentistes a la manifestació contrastaria amb l'absència de les principals cares visibles del Bloc. És el cas de la celebració de la Diada de 2002. Aquell any, mentre el Bloc reunia la seva assemblea de regidors, Agustí Cerdà i Carod-Rovira assistien en representació d'Esquerra a la convocatòria d'Eliseu Climent.¹¹⁰⁷ A partir de les eleccions catalanes del 2003, a més, la presència dels republicans a la manifestació del 25 d'abril té l'afegitó institucional que atorga la presència destacada d'ERC a l'executiu català. Ja no es tracta només d'un partit polític amb proclames reivindicatives que té als seus Estatuts i en la seva praxi el marc nacional dels Països Catalans, sinó que es tracta d'una formació de govern, que tant de portes endins com en la seva acció institucional pot fer èmfasi en la construcció real d'aquest mapa que es projecta de Sales a Guardamar i de Fraga a Maó.

Tot i així, tant pel que fa a l'acció del govern tripartit impulsat per Esquerra, com la política pròpia del partit, la relació d'ERC amb el País Valencià té diferents percepcions o intensitats segons la família política interna de la que es forma part. Així, mentre uns –els més propers a Joan Puigcercós– apostaven d'una manera més clara per “fer partit” i consolidar ERPV en el sistema de partits valencians, Carod-Rovira era més partidari d'una expressió politico-cultural única del valencianisme progressista, que aglutinés “el

¹¹⁰⁶ REYES, Mario. “Entrevista Agustí Cerdà. Els Països Catalans són la solució”. *El Temps*, 22 de febrer de 2000, p. 36-37.

¹¹⁰⁷ PINTER, Ester. “Milers de persones es manifesten a València en defensa dels drets nacionals”. *Avui*, 28 d'abril de 2002, p- 15.

BNV, Esquerra i País, aquella gent que ha cregut que el PSPV podia ser una eina valencianista i de futur, així com ERC”,¹¹⁰⁸ ja que entenia que “ERC no significa el mateix dins del Principat que al País Valencià, pel pes electoral, institucional, etc.”.¹¹⁰⁹ En aquesta línia, Carod, més que el nucli de militància de les sigles republicanes, era més partidari de que l’interlocutor d’ERC al sud del Sénia fos el valencianisme cultural en general, i Acció Cultural en particular. L’amistat entre Carod i l’editor i promotor cultural Eliseu Climent, ànima d’Acció, hi tindria molt a veure.

3.5.2 El govern Maragall i la Generalitat de Camps.

Les eleccions catalanes del 16 de novembre de 2003 obren una nova etapa política per al país. Els comicis reflecteixen els canvis sociopolítics del catalanisme, després d’una dècada en la que CiU havia estat el garant de l’estabilitat de l’Estat, donant suport primer als socialistes i després als populars, i després d’uns darrers anys en què les forces progressistes de l’esquerra catalana, havien anat tendint ponts entre elles, confrontant el seu model al de la majoria absoluta d’Aznar a Madrid. Aquella tardor comença una nova legislatura marcada per l’adéu presidencial de Jordi Pujol, que havia ostentat 23 anys el càrrec, i l’arribada de Pasqual Maragall, l’alcalde de la Barcelona olímpica.

Durant els seu llarg mandat, Jordi Pujol havia tingut sempre una idea força inalterable respecte el País Valencià: mínima ingerència institucional, màxim respecte per la seva evolució política, i ajudar en allò que es pogués les iniciatives culturals que hi sorgien, especialment a l’entorn de l’editor Eliseu Climent. Com a partit, a més, des de 1994 Convergència estava ben connectada amb la Unitat del Poble Valencià i el posterior Bloc Nacionalista Valencià amb qui es presenta successivament a les eleccions europees, i a qui dona suport logístic per tal que pugui consolidar-se. No és estrany, així, que els valencianistes desitgin que sigui Artur Mas, i no el Partit dels Socialistes de Catalunya, aquell que formi el nou executiu català. “Esperem que Artur Mas sigui el proper president de la Generalitat de Catalunya, perquè ja hem sofert dotze anys de

¹¹⁰⁸ RIMBAU, Enric. “CiU i PSC representen els mateixos interessos”. *El Temps*, 28 de setembre de 1999, p. 26-28.

¹¹⁰⁹ “Entrevista Josep-Lluís Carod-Rovira. El federalisme és un catalanisme naïf”. *El Temps*, 10 d’octubre de 2000, p. 30-33.

govern socialista al País Valencià i no ho desitgem a ningú”, reconeix Enric Morera poc abans de les eleccions catalanes. A més, Morera defensava el seu aliat i, des d'un punt de vista estrictament valencià, expressa que, per a ell, “la postura més digna que hi ha hagut sobre les relacions entre valencians i catalans la ha formulat Convergència”.¹¹¹⁰

Si aquesta havia estat l'actitud dels governs Pujol i de Convergència com a formació, la nova etapa governamental, amb el Tripartit, augura alguns canvis. Cada soci de l'executiu té, com és natural, unes línies de pensament i una experiència anterior diferent en relació al País Valencià. ERC, com s'ha apuntat, hi disposa d'una estructura pròpia, ERPV, que va consolidant-se amb els anys, amb una forquilla electoral d'entre els 7.000 i els 15.000 sufragis. Iniciativa per Catalunya, el soci menor del govern, té la seva pròpia complexitat interna. Mentre Esquerra Unida i Alternativa és la referència catalana d'IU i, per tant, d'Esquerra Unida del País Valencià (EUPV), amb qui manté una relació especial, Iniciativa està vinculada sobretot a Esquerra i País, la corrent més valencianista d'EUPV. El PSC, per la seva banda, té en el PSPV, que encara manté les sigles fusterianes de “País Valencià”, el seu homòleg a València. Des de la transició fins aleshores, la relació entre els socialistes catalans i valencians ha passat els seus alts i baixos. El factor personal també hi ha jugat un paper fonamental. Així, durant el primer tripartit, el tarannà de Pasqual Maragall no passa desapercebut. Com Carod, també Maragall havia cultivat una bona amistat amb Eliseu Climent.

Com ho era d'una manera general el conjunt del catalanisme polític i de l'esquerra catalana, Pasqual Maragall era sensible a les necessitats de promoció de la llengua i la cultura en un territori governat des de 1995 pel Partit Popular, primer d'Eduardo Zaplana i després de Francisco Camps. Per alguna cosa el dirigent del PSPV Ximo Puig assisteix a l'acte d'investidura de Maragall.¹¹¹¹ Abans de ser president de la Generalitat de Catalunya, ja Maragall es desplaça sovint a València per participar a actes, com les mobilitzacions del Bloc de Progrés Jaume I de 1995 o l'homenatge a Ovidi Montllor de 1996. Tot i així, de la mateixa manera que Jordi Pujol, també Maragall era conscient que calia ser prudent amb la qüestió valenciana i que “amb els sentiments de València

¹¹¹⁰ ENGUIX, Salvador. “Entrevista Enric Morera. Esperamos que Artur Mas sea el nuevo presidente de la Generalitat de Catalunya”. *La Vanguardia*, 17 d'octubre de 2003. <https://www.lavanguardia.com/politica/20031017/51262782675/esperamos-que-artur-mas-sea-el-nuevo-presidente-de-le-generalitat-de-catalunya.html>

¹¹¹¹ MACEDA, Víctor. “Maragall a València”. *El Temps*, 22 de desembre de 2015, p. 25.

hem de ser absolutament respectuosos”.¹¹¹² Maragall és clar: “No podem dir a València que ells són catalans, que som tots Països Catalans, ni que Barcelona n’és la capital”.¹¹¹³ En aquest sentit l’exalcalde de Barcelona defensa que “una de les coses que els catalans no hem de fer és dir als valencians què han de fer. Ells ja ho saben prou bé. Si que hi hem d’anar i veure’ns molt sovint, que ja ho fem”.¹¹¹⁴ En tot cas, encara que no hi veiés una articulació política, Maragall si que tenia interioritzat que “als Països Catalans tenim una identitat idiomàtica, cultural, històrica que no hem de canviar perquè seria absurd. Existeix i ja està. Jo me’n sento absolutament orgullós, hi sintonitzo”.¹¹¹⁵ El fet que Maragall tingués avis al Vinalopó Mitjà i que ell se sentís “net de Monòver”, podia influir en el seu vincle sentimental amb el País Valencià.

Com el familiar, el vessant polític de Maragall també el porta a ser assidu al cap i casal valencià. Aquest és el cas del 9 de juliol del 2001, en què Pasqual Maragall imparteix una conferència, a la seu del PSPV, al voltant dels reptes de l’arc mediterrani en la nova Europa. Abans, Maragall es reuneix amb Joan Ignasi Pla, líder dels socialistes valencians, amb qui coincideix en la necessitat d’articular un triangle format per Barcelona, València i Madrid, on cal incloure-hi les Illes i l’Aragó.¹¹¹⁶ Després d’un parèntesis amb gestores socialistes, el setembre del 2000 Joan Ignasi Pla havia succeït a Joan Romero, de l’ala més valencianista del partit, com a secretari general de PSPV. Pla, com abans havia fet Romero, aposta per connectar amb el PSC i organitza trobades conjuntes també amb els dirigents socialistes d’Aragó i les Illes, de cara a constituir una aliança que els doni més pes de cara a l’executiva federal del PSOE. Aquesta aliança de socialistes que comparteixen llengua i una visió federalista de l’estat queda plasmada l’agost del 2001, quan José Montilla i Pasqual Maragall es troben a Deltebre amb Joan

¹¹¹² “Canal 9 s’hauria de veure a Catalunya”. *El Temps*, 3 de març de 1997, p. 24.

¹¹¹³ MUÑOZ, Josep Maria. “La diversitat té sentit com a suma d’identitats”. A: MUÑOZ, Josep Maria (ed.). *Els quatre presidents: entrevistes a Tarradellas, Pujol, Maragall i Montilla*. Barcelona: L’Avenç, 2010, p. 115.

¹¹¹⁴ FORTUNY, Jordi; RIMBAU, Enric. “Entrevista Pasqual Maragall. Volem una Espanya comuna, no única”. *El Temps*, 23 de maig de 2000, p. 30-31.

¹¹¹⁵ MONTANYÀ, Xavier; PÀMIÉS, Sergi. “Entrevista a Pasqual Maragall. Sintonitzo amb els Països Catalans”. *El Temps*, 8 de setembre de 1986, p. 14-17.

¹¹¹⁶ “L’Euram demana pas”. *El Temps*, 17 de juliol de 2001, p. 28-29.

Ignasi Pla, Francesc Antich i Marcel·lí Iglesias en una imatge estiuenca, amb pantalons curts i banyador inclòs.¹¹¹⁷ Aquesta no és l'única foto conjunta.

L'any següent, el 2002, després que el responsable d'infraestructures del PSC, Manel Nadal, i el portaveu del PSPV a les Corts, Ximo Puig, es reunissin a Vinaròs i Amposta per exigir la millora de les infraestructures,¹¹¹⁸ els màxims responsables socialistes dels quatre territoris, tornen a visualitzar la seva unitat. En aquesta ocasió, Maragall, Montilla, Pla, Antich i Iglesias tenen cita al Museu de la Ciutat de València, on segellen la “Declaració de València”, document que exposa la seva voluntat de cooperació al si de l'Arc Mediterrani i que mostra la seva posició contrària al model d'estat del PP.¹¹¹⁹ Després de l'estiu, el setembre de 2002, els dirigents es congreguen de nou, en aquest cas a Palma, per donar suport a Francesc Antich, que exerceix d'amfitrió, i reivindicar plegats un Senat que reculli el caràcter plurinacional de l'Estat.¹¹²⁰

Aquell mateix any, el desembre de 2002, Pasqual Maragall viatja de nou a València, en aquesta ocasió per assistir a l'homenatge que es ret a l'historiador Alfons Cucó, a propòsit del seu recent comiat. A l'acte, celebrat al paranimf de la Universitat de València, Maragall vincula la feina feta per l'històric senador socialista Cucó i per Ernest Lluch al fet que “dirigents i militants socialistes d'Aragó, el País Valencià, les Illes Balears i Catalunya” gosin parlar “d'allò que fins ara s'havien autocensurat: la construcció d'una Espanya federal”.¹¹²¹ Allà, Maragall coincideix amb els principals líders de l'esquerra valenciana: Joan Ignasi Pla, del PSPV; Joan Ribó, aleshores d'Esquerra Unida; Joan Francesc Peris, d'Esquerra Verda; i Pere Mayor, del Bloc Nacionalista Valencià, formació a la qual en la darrera etapa de la seva vida havia donat suport Cucó.

¹¹¹⁷ CALVET, Miquel. “L'allargada ombra de Ferraz”. *El Temps*, 2 de març de 2004, p. 40-41.

¹¹¹⁸ AMORÓS, Bàrbara; CALVET, Miquel. “L'arc Mediterrani, el camí cap a Europa”. *El Temps*, 5 de febrer de 2002, p. 18.

¹¹¹⁹ CALVET Miquel. “Els dirigents socialistes reivindiquen solemnement l'arc mediterrani”. *El Temps*, 26 de febrer de 2002, p. 9.

¹¹²⁰ PAYERAS Miquel. “El PSIB es llança cap a les eleccions”. *El Temps*, 9 de juliol de 2002, p. 42-43.

¹¹²¹ PINTER, Ester. “Maragall qualifica Alfons Cucó de pont decisiu entre el País Valencià i Catalunya”. *Avui*, 4 de desembre de 2002, p. 16.

Tot i aquell seguit de trobades que va tenint lloc al llarg dels anys, hom veu com els plantejaments no es concreten i que no existeix una coordinació real entre les polítiques dels socialistes catalans i valencians. Això porta a l'exmilitant del PSPV_PSOE am el PSC, dissortadament són pràcticament inexistents i/o secretes, plenes de complexos, pors, tabús, i malastrugances".¹¹²²

Pocs mesos després, a la prèvia de les eleccions catalanes del novembre de 2003, nous moviments tenen lloc en referència al maragallisme i als territoris de parla catalana. A la Universitat Catalana d'Estiu d'aquell agost, Pasqual Maragall formula una proposta d'articular una Euroregió política i econòmica de l'Antiga Corona d'Aragó que aglutini també el sud de França i que vagi més enllà de la ja existent Comunitat de Treball dels Pirineus, creada el 1983 i amb seu a Jaca (Osca). Pel seu plantejament es tractaria d'un ens amb reconeixement propi que aglutinés els diferents territoris dels Pirineus i la Mediterrània amb interessos comuns per tal de poder estimular el creixement i el desenvolupament dels seus membres. Maragall tempta el Consell General dels Pirineus Orientals, que presideix el socialista Christian Bourquin, admirador confés de l'exalcalde olímpic. Bourquin, de fet, sempre destaca que a través de la institució nord-catalana promou "*l'accent catalan de la République française*". Maragall, que sovinteja les trobades amb Marcel·lí Iglesias, el president franjolí d'Aragó, també incorpora les terres aragoneses dins del seu projecte.

La posició del cap de llista del PSC en aquelles primeres eleccions sense Jordi Pujol de candidat no és ben vista, però, pels governs valencià i balear en mans del Partit Popular. Els seus respectius portaveus titllen la iniciativa de l'Euroregió "d'electoralista" i afirmen que la proposta de Maragall posa en perill "les formes de col·laboració entre les distintes comunitats autònomes". Així, el president de la Generalitat valenciana, Francisco Camps, i el president del govern balear, Jaume Matas, es reuneixen el 24 de

¹¹²² ARNAL, Rafa. "Uns països sense política". A: *Nosaltres, exvalencians*. Barcelona: L'esfera dels llibres, 1988, p. 165.

setembre de 2003 a València per trobar-se bilateralment i buscar una posició comuna contra el propòsit de l'aleshores candidat Maragall.¹¹²³

A la cimera popular valenciano-balear del setembre, els dos mandatariis arriben a una trentena d'acords conjunts i, contraris a l'Euroregió, decideixen impulsar la Fundació Consolat de Mar, que es dedicaria a fomentar el lligam cultural entre els dos territoris. La fundació tindria dos copresidents, dos gerents i dues seus per mantenir un equilibri entre els seus dos promotors.¹¹²⁴ Així, la proposta d'Euroregió de Maragall ajuda a conformar un apropament entre dos d'aquests territoris, el País Valencià i les Illes Balears, encara que fos per declarar-s'hi contraris. Indirectament, doncs, un dels seus objectius s'havia acomplert. No contents en establir només una Fundació, Francisco Camps atorga a Jaume Matas el títol honorífic d'ambaixador valencià. I els dos presidents, juntament amb Esperanza Aguirre, presidenta popular de la Comunitat de Madrid, s'autoproclamen l'Eix de la Prosperitat, sempre en contraposició al govern socialista de Zapatero. Camps i Matas no són, però, els únics que no veuen amb bons ulls aquesta Euroregió. Per motius contraposats, CiU considera que la proposta de Maragall és buida de continguts i, a més, que només serveix per "diluir Catalunya", desdibuixant-la en un marc territorial més ampli.¹¹²⁵

Ja com a president de la Generalitat de Catalunya, Pasqual Maragall es reuneix amb el president de les Illes, Jaume Matas. La primera cimera bilateral que tenen, el maig de 2004, serveix per certificar l'adeu balear de l'Institut Ramon Llull, encara que fos a canvi d'un conveni de reciprocitat televisiva. Lluny semblen quedar els anys del Pacte de Progrés balear liderats per Francesc Antich, amb qui Maragall tenia molt bona relació, amb qui havia compartit mítings de campanya, i amb qui sumava esforços per sensibilitzar el PSOE en les bondats del federalisme. No en va, el lema oficiós d'Antich era "més PSIB que no PSOE".¹¹²⁶ Amb tot, encara que amb Matas no tingui la mateixa

¹¹²³ PINTER, Ester. "València i Palma creen un eix contra l'euroregió de Maragall". *Avui*, 25 de setembre de 2003, p. 16; MILIAN, Àlex. "La proposta d'Euroregió de Maragall rep crítiques del PP i d'alguns socialistes". *El Temps*, 26 d'agost de 2003, p. 9.

¹¹²⁴ PINTER, Ester. "València i Palma creen un eix contra l'euroregió de Maragall". *Avui*, 25 de setembre de 2003, p. 16.

¹¹²⁵ CORTACANS, Oriol. "Arrenca l'Euroregió Pirineus-Mediterrània". *El Temps*, 2 de novembre de 2004, p. 44.

¹¹²⁶ "Maragall dona suport a Antich, candidat al Govern balear". *El Temps*, 1 de juny de 1999, p. 10; PAYERAS, Miquel; MILIAN, Àlex. "Antich obre les Balears a Catalunya". *El Temps*, 28

sintonia que amb Antich, Maragall i el president popular de les Illes tenen la intenció de restablir la comunicació entre els dos governs i “començar de zero”. Per fer-ho, es retroben de nou aquell mateix juliol de 2004, juntament amb els consellers de cultura respectius, Caterina Mieres i Francesc Fiol. A més d’aprovar algunes mesures menors en temes culturals, Matas s’expressa llavors, sorprenentment, a favor de l’Euroregió de Maragall, després de mesos de criticar-ne el projecte, per considerar-lo una ingerència externa.¹¹²⁷ Matas, que desitja fer equilibris entre els postulats del PP estatal, que el faria ministre, i el mallorquinisme d’arrel conservador, l’estil tradicional que havia encetat Cañellas als vuitanta, ha de balancejar les crítiques polítiques i els acords institucionals amb els seus homòlegs catalans.

Sigui com sigui, l’Euroregió Pirineus-Mediterrània s’acaba constituint el 29 d’octubre de 2004, al Palau de Pedralbes de Barcelona. Hi són Pasqual Maragall, el president aragonès Marcel·lí Iglesias, el president de la regió francesa del Migdia-Pirineus, Martin Malvy, i el sots president socialista de la regió del Llenguadoc-Roselló, Christian Bourquin. També hi és, després d’un canvi de posició política, el balear Jaume Matas. La posició valenciana, en canvi, sembla irreconciliable. Francisco Camps no hi assisteix i tampoc delega la seva representació a ningú del seu executiu. Tampoc hi ha cap representant andorrà, país que no forma part de la Unió Europea, encara que la proposta inicial és sumar-los al projecte.¹¹²⁸

Durant el mandat de Pasqual Maragall, la relació entre Catalunya i el País Valencià obre alguns debats interessats, emfatitza algunes reticències, no sempre de fàcil resolució, i fa feina de formiga, de la que deixa pòsit, en altres àmbits. La voluntat de Pasqual Maragall de tirar endavant l’Euroregió Pirineus-Mediterrània és un dels assumptes que causa fricció, però no és l’únic. L’homologació acadèmica del català i el valencià, la traducció del projecte de Constitució Europea, els equilibris de l’Acadèmia Valenciana de la Llengua i la voluntat del govern espanyol de fer un transvasament del riu Ebre,

de setembre de 1999, p. 30; “Catalunya, Antich guanya”. *El Temps*, 19 d’octubre de 1999, p. 26; PAYERAS, Miquel. “Maragall dona futur a Antich”, *El Temps*, 26 d’octubre de 1999, p. 19.

¹¹²⁷ PAYERAS, Miquel. “Cimera catalanobalear amb la cultura i les televisions de rerefons”. *El Temps*, 13 de juliol de 2004, p. 14; PAYERAS, Miquel. “Matas s’apunt a la idea de l’Euroregió”. *El Temps*, 27 de juliol de 2004, p. 36-37.

¹¹²⁸ CORTACANS, Oriol. “Arrenca l’Euroregió Pirineus-Mediterrània”. *El Temps*, 2 de novembre de 2004, p. 44.

multipliquen el número de fronts. En el camp mediambiental, a Amposta i a Tortosa, milers de persones convocades per la Plataforma en Defensa de l'Ebre clamen contra el Pla Hidrològic Nacional (PHN) i, així, el xoc institucional entre catalans i valencians és un fet. El president valencià, com el de Múrcia, exigeixen el transvasament hídric en contra de l'opinió dels ebrenca. Tampoc Joan Ignasi Pla, el líder dels socialistes valencians, veu amb bons ulls l'oposició contundent de Maragall al transvasament de l'Ebre, encara que els socialistes valencians també s'hi acaben mostrant tímidament contraris, per la pressió del PSOE aragonès.

Maragall era més pragmàtic pel que fa a la denominació dels territoris de parla catalana. L'octubre del 2004, el president català afirma al Parlament que, per a ell, calia revisar el terme de "Països Catalans" a fi de poder atreure la població valenciana cap a projectes comuns amb Catalunya. Així, el net del poeta creu que cal flexibilitzar el concepte nacional per tal de fer viable l'Euroregió que proposava. Si la posició de Jaume Matas era ambivalent, clarament contrària d'inici, sorprenentment possibilista després, la resposta de Francisco Camps és més dura i no es fa esperar. Per al president valencià, que no creu en la configuració de l'Euroregió, "aquesta no és l'estratègia de la Comunitat Valenciana, perquè amb l'Euroregió nosaltres ens convertim en perifèria i jo no estic disposat a ser perifèria de ningú".¹¹²⁹ Ara bé, Camps també es mostra conciliador i disposat al diàleg: "Espero seguir tenint molts projectes en comú amb Catalunya; perquè hi ha més coses que ens uneixen que no que ens separen (...) vull un tren d'alta velocitat al corredor mediterrani i una autovia gratuïta de nord a sud".¹¹³⁰

Les infraestructures poden ser, doncs, l'eix que ajudi a vertebrar les relacions institucionals entre els dos governs. Maragall no perd, però, l'esperança d'acabar incorporant els valencians al seu projecte europeu. Així, considera que "tindrem una paciència infinita" amb el president popular Francisco Camps, de cara a que el País Valencià pugui incorporar-se a l'Euroregió. Cal recordar que el president valencià Francisco Camps havia apostat a l'inici del seu mandat per mostrar un perfil valencianista, apostant per un decàleg de foment del valencià a l'administració, que és presentat públicament a Ares de Maestrat, i apostant perquè Santa Maria de la Vall digna

¹¹²⁹ ENGUIX, Salvador. "Entrevista a Francisco Camps. Hay muchos asuntos que debemos hablar Maragall y yo". *La Vanguardia*, 5 de desembre de 2004.

¹¹³⁰ *Ibidem*.

fos considerada el temple espiritual dels valencians. La seva aposta nacional, però, sense el recolzament del Partit Popular valencià, va quedar aquí.

Amb la proposta d'un i la resposta de l'altre, el corresposal de *La Vanguardia* a València, Salvador Enguix, pregunta a Camps si el més senzill per desencallar aquesta situació existent amb Catalunya no és, precisament, celebrar una cimera entre els dos governs per relançar el diàleg. El President valencià afirma que hi està d'acord i que està convençut que algun dia parlarà amb Maragall.¹¹³¹ En tot cas, la tensió mediàtica entre els dos governs era tal que fins i tot algunes de les reunions de desgel que tenen lloc aquells anys han de celebrar-se sense ser publicidades o rebaixant-ne la transcendència, per evitar les crítiques dels sectors més durs dels populars valencians, que sempre havien atiat l'anticatalanisme. És el cas de la trobada que ja havien mantingut Maragall amb Camps, aquell estiu del 2004, en una població valenciana limítrof amb la catalana, o la que el mateix desembre té lloc entre el conseller valencià de relacions institucionals, Esteban González Pons, i Ernest Maragall aleshores responsable de Presidència de l'executiu català. Si les reunions de Camps amb Maragall foren esporàdiques, el president valencià es trobaria desenes de vegades amb el seu homòleg murcià, Ramón Luís Valcárcel, amb qui a l'estiu anualment celebraria un sopar.¹¹³²

Ja com a expresident, Jordi Pujol visita en dues ocasions molt seguides la ciutat del Túria, l'octubre del 2004 i el gener del 2005. Ho fa en un context marcat per unes relacions presidencials de Maragall i Camps que segueixen en tensió per la política lingüística, per les exigències del transvasament ebrenc dels populars valencians, i per la reclamació dels papers valencians de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. El darrer dissabte d'octubre de 2004, Jordi Pujol assisteix a la nit dels Premis Octubre a l'hotel Alameda Palace de València on rep un guardó de reconeixement de mans d'Eliseu Climent. Aquells són, de fet, els primers Premis Octubre després que el mandatari català deixés la presidència de la Generalitat de Catalunya. Amb aquest gest, l'editor valencià vol reconèixer el suport i la complicitat que Jordi Pujol havia donat al món cultural valencià

¹¹³¹ ENGUIX, Salvador. "Entrevista a Francisco Camps. Hay muchos asuntos que debemos hablar Maragall y yo". *La Vanguardia*, 5 de desembre de 2004.

¹¹³² Víctor Maceda xifra amb més de 30 les cimceres valenciano-murcianes entre el 2003 i el 2011 a MACEDA, Víctor. *El despertar valencià...*, p. 69.

tant a títol personal com des de la plaça de Sant Jaume.¹¹³³ Pocs mesos després, el 17 de gener de 2005, Jordi Pujol, sempre prudent amb els postulats valencians, torna a València per pronunciar una conferència. Aprofitant el viatge, l'expresident de la Generalitat de Catalunya, ja retirat de la primera línia institucional, però amb un bagatge molt destacable, es reuneix discretament amb Francisco Camps, sense la pressió que el càrrec suposava en anteriors ocasions.¹¹³⁴

Més senzilles que amb Camps semblava que havien de ser les converses entre Pasqual Maragall i el líder dels socialistes valencians d'aleshores, Joan Ignasi Pla, amb qui compartien certa visió de l'arc mediterrani i de la importància d'impulsar unes infraestructures comunes a través de l'articulació de l'Euroregió. Tot i així, les trobades entre els dos tampoc són fàcils per la pressió mediàtica del PP valencià, que aprofita qualsevol contacte entre els socialistes de les dues ribes del Sénia per acusar el PSPV de catalanista. Així, quan s'anuncia que el 9 de març de 2005 tindrà lloc una reunió a Morella entre el president de l'executiu català i el cap de l'oposició valencià, el govern popular reacciona amb rapidesa criticant que Pla s'atribueixi competències que no li pertoqueuen.

Tot i aquestes dificultats, el contacte i la relació entre els socialistes catalans i valencians existia i era una evidència. De fet, els dos interlocutors es troben el 16 de febrer de 2004, pocs mesos després que Pasqual Maragall accedeixi al govern de la Generalitat de Catalunya i a un mes de les eleccions generals que porten contra tot pronòstic José Luís Rodríguez Zapatero a la Moncloa. Aquell dia, el PSC i el PSPV signen amb els socialistes de les Illes i els d'Aragó un text conjunt, la Declaració de València, contra la visió "autoritària i centralista" del govern d'Aznar. En aquest document, Joan Ignasi Pla, Pasqual Maragall, José Montilla, Francesc Antich i Marcel·lí Iglesias, segellen un redactat conjunt pel desenvolupament econòmic i cultural de l'arc mediterrani i per la potenciació de la xarxa municipal C6, creada el 1992, de la que formen part Tolosa, Montpeller, Saragossa, Barcelona, València i Palma. Els promotors de la iniciativa obren les portes a incorporar al text els socialistes de Múrcia i d'Andalusia.

¹¹³³ "Sopar literari amb polítics i superherois". *El Temps*, 2 de novembre de 2004, p. 40.

¹¹³⁴ FERRANDIS, Joaquín. "Camps ha mantenido encuentros secretos con Maragall i Pujol". *El País*, 8 de març de 2005.

3.5.3 Les eleccions europees de 2004: el Bloc, ERC i l'Aliança Lliure Europea

Les eleccions europees del 13 de juny de 2004 marquen, com cada cinc anys, les aliances existents entre els diferents partits d'àmbit no estatal. Com havia succeït en les anteriors convocatòries, també en aquesta les coalicions electorals per accedir al Parlament Europeu visualitzen les amistats entre formacions de diferents territoris o n'estableixen de momentànies, expressament, ja siguin tàctiques o sinceres, per a concórrer amb més possibilitats d'èxit a les eleccions. En aquesta ocasió, a més, l'entrada dels països de l'est a la Unió Europea amplia el número d'estats membres, fet que suposa una redistribució de la quantitat d'escons dels que disposa cada país. En el cas de l'estat Espanyol, en lloc d'escollir 64 eurodiputats només se'n poden triar 54, i això suposa un augment del cost electoral de cada diputat europeu. Per aconseguir o enfortir la representació a Brussel·les, les relacions entre els partits catalans i valencians amb consciència nacional tornen a estar davant dels focus.

Com s'ha explicat, el 1994 i el 1999, primer la Unitat del Poble Valencià (UPV) i després el Bloc Nacionalista Valencià (BNV) s'havien presentat a les eleccions europees al costat de Convergència i Unió, amb qui havien consolidat uns lligams que anaven més enllà de la pura coincidència electoral i que es traslladaven al seu dia a dia, a les trobades nacionalistes que organitzaven conjuntament any rere any i a la presència institucional respectiva en actes, congressos i jornades. Tot i aquesta aliança continuada en el temps, com a mínim des de feia una dècada, i que s'havia personificat en el binomi dels dos Peres, Pere Esteve i Pere Mayor, juntament amb Pere Sampol del PSM, algunes veus apunten que de cara a les europees del 2004, les aliances poden ser unes altres.

El rumor d'un possible canvi d'aliances dels valencianistes apareix, sobretot, el 12 de desembre de 2001. Aquell dimecres, el secretari general d'ERC, Josep-Lluís Carod-Rovira, es desplaça a València per mantenir una reunió amb el president del Bloc, Pere Mayor, i altres membres de l'executiva dels nacionalistes valencians. La reunió desperta cert interès i sorpresa. Sembla que el vot de Convergència a favor de la Ley Orgánica de Universidades (LOU), que aquesta setmana els estudiants responen amb manifestacions al carrer, i la continuada aliança de CiU amb un PP de José María Aznar amb majoria absoluta, pot provocar un canvi d'opinió als dirigents valencianistes. Aquests, malgrat tenir la voluntat de convertir-se en una formació homologable a CiU, això és, el tercer

espai del País Valencià, no deixen de provenir d'una esquerra participativa molt vinculada als moviments socials. Aquesta incomoditat dels valencianistes pot fer-los buscar altres aliats a Catalunya. I en aquesta nova recerca, les sigles d'ERC són les que a tothom li surten primer. Carod-Rovira, abans de la reunió amb el Bloc, i conscient que les relacions entre els dos partits no han estat sempre senzilles, declara que “del que es tracta és d'obrir totes les portes possibles, parlar-ne i deixar de costat els retrets mutus”.¹¹³⁵

De retrets mutus, com expressa el de Cambrils, n'hi havia hagut un bon grapat, com s'han detallat en capítols precedents. El principal, però no l'únic, era el paper que havien de jugar, o no, els republicans al País Valencià, tenint present l'existència del Bloc. Així, si l'activitat continuada d'ERPv pot ser un escull per entrar a negociar vies d'acord amb els nacionalistes valencians, un altre aspecte que es posa damunt de la taula és, precisament, de relacions entre els dos partits polítics. D'aquesta manera, a la reunió, Pere Mayor trasllada a Carod un altre greuge que el Bloc manté amb els independentistes a escala europea.¹¹³⁶ El fet és que des de principis del 2000, el Bloc desitja infructuosament entrar al club que agrupa els partits de nacions sense estat europees, l'Aliança Lliure Europea (ALE).

L'ALE, constituïda el 1981 com una associació, i que a partir de 1994 es definiria com una federació de partits autodeterministes, és l'espai d'interrelació europea de formacions que defensen els drets nacionals dels seus respectius territoris. En formen part, amb major o menor incidència, un bon nombre de formacions d'Escòcia, Gal·les, Flandes, Bretanya, Còrsega i Sardenya, entre d'altres territoris. L'Aliança és la principal referència europea d'ERC ja des dels vuitanta, i també ho és de diferents partits amb consciència nacional com Eusko Alkartasuna i el Bloque Nacionalista Galego. D'allà provenen les continuades relacions dels independentistes catalans amb partits institucionals com l'Scottish National Party (SNP) i el gal·lès Plaid Cymru. L'ALE, a més, al Parlament Europeu forma un mateix grup parlamentari amb el Partit Verd Europeu, i junts gaudeixen de prop d'una cinquantena d'eurodiputats –una desena dels

¹¹³⁵ PINTER, Ester. “El BNV negocia amb ERC un possible pacte per a les pròximes eleccions europees”. *Avui*, 12 de desembre de 2001, p. 16.

¹¹³⁶ “ERC i el Bloc Nacionalista Valencià acosten posicions”. *Avui*, 13 de desembre de 2001, p. 18.

quals de l’ALE– fet que li ofereix una major força per incidir en els debats de Brussel·les i Estrasburg.

En un moment en què l’ALE va rebent adhesions de més formacions, com per exemple de l’eurodiputat del PNB, Josu Ortuondo, després de la sortida dels *jetzales* de la família popular europea, també el Bloc Nacionalista Valencià s’hi vol incorporar. És l’aparador europeu que els falta. Els valencianistes volen ser-hi per teixir complicitat europees i per enfortir la seva posició internament, de cara a l’electorat, a partir de les relacions internacionals que concretarien. Malgrat aquest desig, és habitual, en els organismes i les coordinadores de formacions europees que només hi tingui presència un membre per cada estat o, en el cas de l’ALE, per cada nació. Si un segon actor polític vol incorporar-s’hi, en bona part dels casos es requereix el vistiplau del partit ja membre amb qui comparteix àmbit territorial, encara que tot sovint, l’opinió d’uns i altres tingui el valor relatiu que pugui traduir-se del seu pes polític. Així, l’admissió del Bloc s’anava aplaçant per les reticències dels republicans, que entenien que la representació política dels Països Catalans ja l’exercien ells i que no podien deixar entrar a l’ALE “un partit que després s’enfronta electoralment amb un dels seus membres”, com és el cas dels valencianistes, que es presentaven a les eleccions valencianes, on també ERPV hi presentava llista.¹¹³⁷ El mateix 2000, però, el PSM també hi havia sol·licitat l’ingrés, essent-ne un any observador, i de ple dret a partir d’aleshores, sense que s’hagués produït cap veto per part de ningú.

En contraposició, si els valencianistes no aconsegueixen èxits en el seu objectiu de sumar-se a l’ALE, sembla que la relació que manté CDC amb els valencianistes podia haver influir, uns anys abans, en el veto que la Fundació de Convergència, Llibertat i Democràcia, dirigida per Carles Gasòliba i Pere Esteve, va exercir per impedir l’entrada d’Unió Valenciana a la Internacional Liberal, on havien demanat l’ingrés.¹¹³⁸

Amb aquests temes per desbloquejar, la reunió entre Carod-Rovira i Pere Mayor no va anar més enllà d’un intercanvi cordial d’impressions i de quin era l’estat de salut de la

¹¹³⁷ “Neix un partit europeu de nacions sense estat”. *El Temps*, 11 de novembre de 2003, p. 10.

¹¹³⁸ “La Internacional Liberal no admet Unió Valenciana”. *El Temps*, 22 de desembre de 1997, p. 11.

relació entre les dues sigles. Així, tot i que una part de la militància del Bloc no desitja reeditar la coalició que manté amb Convergència, perquè la consideren poc progressista, Pere Mayor està convençut que l'aliança amb CDC és la millor de les opcions possibles. Per reafirmar-ho, i esvair els possibles dubtes que s'hagin pogut produir, poques setmanes després de la trobada amb Carod-Rovira, a finals de gener de 2002, Mayor es reuneix amb Pere Macias, a Barcelona, a la seu de Convergència. Al secretari general adjunt de CiU, el líder valencianista li trasllada que no hi ha cap motiu per trencar la coalició que mantenen, tot i la conversa amb ERC. Mayor i Macias, aprofiten la reunió per analitzar la presència de les respectives comunitats autònomes a la Unió Europea.¹¹³⁹

Per si encara quedava algun dubte sobre la reedició de les aliances, pocs dies després, abans d'acabar el mes de gener, el dia 29, l'encara secretari general de CDC, Pere Esteve, Pere Mayor i Pere Sampol es retroben a València per planificar els propers passos a seguir en la seva política europea. Pere Esteve, que poc després abandonaria Convergència per discrepàncies polítiques, es va comprometre en aquell moment amb Sampol a reivindicar a Europa un Estatut de les regions insulars, que podia ser especialment interessant per a les Illes Balears, en la línia del que defensava el PSM. Per altra banda, Pere Mayor anuncia a la reunió que el Bloc presentaria mocions als ajuntaments valencians per exigir al govern de l'Estat que les autonomies també tinguessin participació directa a Europa, en aquells temes en els que tenen competència.¹¹⁴⁰

A finals de març de 2003, un any abans dels comicis europeus i quan ja faltava poc per les eleccions municipals i autonòmiques valencianes i il·lenques, CDC, PSM, BNV i Unitat Catalana s'apleguen de nou en la 8a Trobada Nacionalista, que se celebra el cap de setmana del 29 i 30 de març a Sineu, a Mallorca. A la trobada, els diferents partits convocants proposen constituir un nou ens, la Xarxa Local de les Illes Balears, el Principat, el País Valencià i Catalunya Nord. Aquesta Xarxa, que serviria per impulsar polítiques comunes, estaria formada pels municipis on hi hagi governs amb consciència

¹¹³⁹ MARTÍ, Pere. "CiU estudiarà revisar la Constitució si Aznar manté la seva oposició a rellegir-la". *Avui*, 25 de gener de 2002, p. 15.

¹¹⁴⁰ PINTER, Ester. "CiU, Bloc i PSM prioritzen la cooperació mediterrània". *Avui*, 30 de gener de 2002, p. 8.

nacional. Tot i que alguns podrien trobar-hi certes similituds amb Udalbitza, l'assemblea de municipis i càrrecs electes existent al País Basc des del Pacte de Lizarragarazi, el projecte municipalista català tingué una vigència molt més limitada. Tampoc tenia cap vincle amb la iniciativa municipal que poc abans havia engegat Eliseu Climent amb formacions polítiques dels diferents territoris de parla catalana. La trobada de Sineu serveix també per refermar l'aliança entre els diferents partits de cara als comicis electorals al Parlament Europeu, de la primavera del 2004 i, és clar, reforçar sobretot la posició del Bloc i del PSM de cara a les municipals i autonòmiques del 2003.

Que les municipals eren a tocar es constata, també, en l'elecció dels ponents de la Trobada. A les diferents taules rodones organitzades hi prenen la paraula, entre d'altres, Xavier Trias, alcaldable de Barcelona; Pere Muñoz, alcaldable del PSM a Palma, i Ferran Puchades, alcaldable del Bloc a València. També hi prenen part els eurodiputats convergents Carles Gasòliba i Joan Vallvé; el vicepresident de les Illes Balears, Pere Sampol; el secretari general adjunt de CDC, Pere Macias; el presidenciable valencià Pere Mayor; i el secretari general d'Unitat Catalana, el perpinyanenc Jaume Roure.¹¹⁴¹

L'aflluència electoral del període 2003-2004, amb eleccions municipals, autonòmiques i estatals, se salda amb un canvi de cicle polític al conjunt de l'Estat, on després de vuit anys a l'oposició, els socialistes de José Luís Rodríguez Zapatero tornen a ser presents a la Moncloa, després d'uns comicis, els de 14 de març, molt marcats pels atemptats que havien tingut lloc tres dies enrere, l'11-M. La geometria variable que surt d'aquell Congrés de Diputats amb un Zapatero en minoria, la forta pujada d'ERC a Catalunya, que ascendeix fins als vuit escons, i l'aliança que mantindrien els republicans amb els socialistes augurava, durant el procés de reforma de l'Estatut, la proposta d'un nou model federalitzant de l'Estat, que el temps i el Tribunal Constitucional esvairien uns anys després.

Si al març hi havia hagut el tomb polític a l'Estat, el 13 de juny de 2004 se celebren les eleccions per escollir la nova composició del Parlament Europeu. A l'estat, la inèrcia socialista creixent dota al PSOE, amb 25 escons, de la primera posició, per davant d'un

¹¹⁴¹ PONS, Josep. "CDC, PSM, BNV i UC creen una xarxa de municipis amb governs nacionalistes". *Avui*, 30 de març de 2003, p. 30.

Partit Popular que després de perdre el govern es queda amb 24 diputats a Europa. Ambdós són molt per damunt d'una Izquierda Unida que en aquesta ocasió torna a segellar una coalició amb Iniciativa per Catalunya-Verds, després que en els anteriors comicis l'acord entre ells no fos possible. El seu resultat, de només 2 eurodiputats, els fa baixar fins a la quarta posició. Malgrat els bons resultats a Catalunya, la crisi d'IU al conjunt de l'estat es nota fortament en els comicis. Pel que fa als partits d'àmbit no estatal, després del ball de sigles, acords i desacords habituals, els pactes assolits són els següents.

Convergència i Unió lidera la llista de Galeusca–Pobles d'Europa, en la qual, a més dels seus aliats ja tradicionals del País Valencià i de les Illes Balears, s'hi afegeixen els altres impulsors de la Declaració de Barcelona. Així, si el 1999 no havia estat possible formalitzar la llista electoral europea de la Declaració de Barcelona, tot i la voluntat dels bascos, en aquesta ocasió CiU sí que va compartir campanya, a més del Bloc i del PSM, amb el PNB i el BNG. Tot i que els nacionalistes valencians i illencs veuen que la presència del PNB a la candidatura li ofereix una imatge més conservadora, el fet que el BNG també s'hi sumi els garanteix un contrapès d'esquerres més acceptable. Les negociacions foren intenses sobretot a les Illes, on Unió Mallorquina volia afegir-s'hi de la mà d'Unió Democràtica i el PNB, considerant que el PSM no s'assemblava gens a CDC. Per la seva banda, el PSM creia legítim que ells fossin l'únic soci balear de la coalició, com finalment així va ser.¹¹⁴²

Pel que fa a la nomenclatura, conscients que el País Valencià no estava inclòs en el nom de Galeusca –format per les primeres lletres de Galicia, Euskadi i Catalunya–, allà el nom de la candidatura és “Bloc–Pobles d'Europa”, tot definint-se en campanya com una opció progressista, ecologista i nacionalista, “la casa comú de tots els valencianistes i de tots aquells que volen construir una autonomia i un Estatut de primera divisió”.¹¹⁴³ A més, durant la campanya els valencians poden parlar d'Europa amb coneixement de

¹¹⁴² PAYERAS, Miquel. “Les coalicions per a les eleccions europees allunyen encara més el PSM i UM”. *El Temps*, 20 d'abril de 2004, p. 12; PAYERAS, Miquel. “La lluita nacionalista a les eleccions europees”. *El Temps*, 4 de maig de 2004, p. 32-33; PAYERAS, Miquel. “Entrevista Maria Antònia Munar. No som un partit d'oposició”. *El Temps*, 10 de febrer de 2004, p. 30-32.

¹¹⁴³ GARCIA GOMEZ, Juanjo. “El Bloc pide el voto de los jóvenes progresistas que el 14-M apoyaron al PSOE y de ex UV”. *Levante-EMV*, 12 de juny de 2004.

causa, ja que des del mes d'abril Enric Morera ocupava un escó al Parlament Europeu, encara que només fos per pocs mesos, arran del pas de l'eurodiputat convergent Carles Gasòliba al Senat.

La suma del conjunt de formacions a la coalició, però, no es tradueix en un augment de la seva representació europea. A Catalunya, després de ser rellevats de la Generalitat, la fortalesa electoral de CiU minva, fet que repercuteix en el resultat final de la coalició. Tot i així, el còmput global fou satisfactori pels seus interessos, mantenint 2 dels 3 escons anteriors. Ignasi Guardans, de CiU, i Josu Ortuondo, del PNB, tindrien passatge europeu. El tercer eurodiputat de la llista, corresponent al BNG, la Junta Electoral Central va atorgar-li al PP per un estret marge de vots, després d'un nou recompte.

Pel que fa a l'Europa dels Pobles, per primera vegada és Esquerra Republicana de Catalunya qui encapçala una llista electoral europea, ja que fins aleshores sempre ho havia fet com a número dos d'un cap de llista d'Eusko Alkartasuna (EA), la formació de l'exlehendakari Carles Garaikoetxea. En aquesta ocasió, però, és el filòleg eivissenc Bernat Joan, com a candidat d'un partit de govern, el que lidera una coalició en la que també hi són l'EA de Begoña Errazti, la Chunta Aragonesista (Cha) de José Antonio Labordeta, i el Partit Socialista Andalus (PSA) de Pedro Pacheco. A més, també hi formen part altres formacions més modestes com la minúscula Andecha Astur (AA), que tot just té un parell de regidors nacionalistes i d'esquerres a poblacions d'Astúries; l'assembleari Consejo Nacionaliegu Cántabru (CNC), amb seu a Torrelavega, des d'on aposta pel fet nacional Càntabre; Iniciativa Ciudadana de la Rioja; i l'Asamblea de Izquierdas (A-Iz). De la mateixa manera, demana el vot per a la coalició, sense formar-ne part, l'Alternativa Popular Canària, de recent creació. Tot i que representants de les direccions d'ERC i el Bloc es reuneixen a pocs mesos dels comicis, sembla que la possibilitat d'anar junts a les europees no es va ni arribar a negociar.¹¹⁴⁴ La candidatura de l'Europa dels Pobles, amb presència dels republicans, fa mítings a ciutats com Saragossa i Sevilla, i també a Madrid, fet poc habitual en les files independentistes. Després d'una campanya singular, la llista aconsegueix revalidar un diputat al

¹¹⁴⁴ CALVET, Miquel; RIMBAU, Enric. "La pugna nacionalista per fer-se sentir a Europa". *El Temps*, 6 d'abril de 2004, p. 37-39.

Parlament Europeu que es divideixen entre Bernat Joan i el número dos, el basc Mikel Irujo.

Al País Valencià, la candidatura del Bloc i CiU, amb Joan Mansanet de candidat, obté 19.627 vots (1,12%). Pel que fa a la llista d'ERC, on també s'hi inclouen Esquerra Valenciana i Esquerra Verda del País Valencià, n'aconsegueix 15.703 (0,9%). Així, aquest és un moment clau pel que fa a l'equilibri entre les dues forces del fusterianisme polític, on el Bloc supera ERC per poc més de 4.000 vots.

A més de les liderades per CiU i ERC, també hi ha una altra aliança que agrupa formacions diferents d'arreu de l'estat, és el cas de la reedició de la regionalista Coalició Europea. En aquesta, s'hi integren, a més d'Unió Mallorquina –atès el pacte del PSM, amb CiU–, Unió Valenciana (UV), el Partit Andalusista (PA), Coalició Canària (CC), el Partido Aragonés (PAR), Convergència de Demòcrates de Navarra (CDN), el Partit Asturianista (PAS) i Extremadura Unida (EU). Malgrat la quantitat de formacions que en són membres, la coalició no pot revalidar els escons aconseguits cinc anys enrere i es queda sense presència a Europa. Per la seva banda, la candidatura de l'esquerra abertzale, que en aquella ocasió pren el nom d'Heritarren Zerrenda (HZ), és anul·lada pel Tribunal Suprem al considerar-la continuadora de la il·legalitzada Batasuna.

A més, aquests comicis europeus del 2004 són una prova de foc per les Candidatures d'Unitat Popular (CUP), la formació de l'esquerra independentista que fa el primer intent de passar de l'àmbit municipal a sotmetre's a les urnes al conjunt del país. L'independentisme anticapitalista, ferm partidari de la unitat territorial dels Països Catalans, no treu més de 6.185 vots (0,29%) a Catalunya, i 697 sufragis (0,04) al País Valencià, fet que ajorna la presència supramunicipal dels cupaires. No serà fins gairebé una dècada després que els hereus de l'independentisme combatiu decideixen presentar-se a les eleccions catalanes de la tardor del 2012, amb el periodista David Fernández com a cap de llista, que és quan accedeixen a la cambra del Parc de la Ciutadella.

4 EL MIRACLE VALENCIÀ?

4.1 Entre el centre sociològic i l'esquerra transformadora.

4.1.1 L'acord Bloc-Esquerra Unida i la complicitat d'ICV

De cara a les eleccions valencianes de la primavera del 2007 el nacionalisme torna a canviar d'estratègia. De la mateixa manera que havia fet en els darrers anys, i segons els resultats dels cicles electorals, el debat s'apodera de les bases i dels quadres del Bloc Nacionalista Valencià després de quedar fora del parlament autonòmic durant la legislatura 2003-2007.

Davant d'aquesta nova etapa, l'històric valencianista i militant del Bloc Joan Senent, reclamava estratègia, tàctica i operativitat a un valencianisme massa anys desorientat per les urgències electorals del moment.¹¹⁴⁵ Així, si des de meitats de la dècada dels noranta el Bloc havia intentat desplaçar-se cap a la centralitat ideològica i nacional, amb el marc valencià estricte com a referència territorial i amb un apropament cap al món econòmic propi dels acords amb Convergència, el valencianisme torna ara a canviar de rumb.

El Bloc és en aquest moment un partit amb 3.000 militants –segons les seves dades–, que compta amb 300 regidors arreu del País Valencià i 20 alcaldies en poblacions sobretot petites i mitjanes. El seu gran objectiu és, però, fer el salt del món municipal a

¹¹⁴⁵ SENENT, Joan. Entrevista amb l'autor. València, 15 de juliol de 2011. El professor de la Universitat Politècnica de València reflexiona al voltant dels canvis estratègics constants del valencianisme. Senent, que forma part d'una nissaga de promotors valencianistes, reclama als dirigents polítics del nacionalisme projectes a mitjà i llarg termini per tal de poder estabilitzar-ne les formacions polítiques.

les Corts Valencianes, com ha anat intentant elecció rere elecció, fins al resultat clau del 4'8% dels sufragis del maig de 2003.¹¹⁴⁶

Per poder accedir al parlament valencià, el Bloc fa un gir de 180 graus i s'acosta de nou al paradigma de les esquerres, d'on segurament, bona part de la militància no ha marxat mai. Així, el nacionalisme s'apropa una altra vegada, vint anys després, a Esquerra Unida del País Valencià (EUPV).¹¹⁴⁷ Garantir-se l'entrada a les Corts Valencianes després de la llarga travessia pel desert és el motiu principal de la decisió. Junts, Esquerra Unida i el Bloc, entraran a les Corts i, depèn de com vagin els resultats, potser poden ser clau per fer caure el Partit Popular del Palau de la plaça de Manises. En aquesta ocasió, la confrontació interna dins del nacionalisme valencià no és tan gran com la de 1987, amb els anti-pactistes d'aquell moment. Com llavors, però, l'entrada institucional del valencianisme polític a les Corts no s'efectuarà pel propi peu des dels hereus del fusterianisme, sinó que s'aconsegueix sent un annex del post comunisme valencià del PCPV.

A més de la pròpia voluntat guanyadora del Bloc, l'entesa amb Esquerra Unida del 2007 cal entendre-la, també, per la pressió social dels moviments nacionalistes cívics, desitjosos de poder allunyar el Partit Popular de la Generalitat Valenciana i constituir-hi una suma de forces de l'esquerra.¹¹⁴⁸ Davant la majoria absoluta del PP valencià de Francisco Camps “cal una àmplia mobilització”, pensen des d'Acció Cultural del País Valencià (ACPV) i certs actius del teixit associatiu. Així les coses, les forces polítiques

¹¹⁴⁶ PINTER, Ester. “Pactar o no pactar”. *Avui*, 1 de desembre de 2005, p. 8.

¹¹⁴⁷ La singularitat del panorama polític valencià arriba també a Esquerra Unida. Les relacions del fusterianisme amb els comunistes sempre hi han estat i sovint, des d'EU s'ha volgut fer constar la seva proximitat a la figura de Fuster, vinculant-se a l'herència l'antifranquisme plural. No és estrany, doncs, que Pasqual Mollà, en unes reflexions realitzades el 1995 –en aquell moment diputat a les Corts Valencianes– se sentís hereu de la creació de CCOO, de Vicent Ventura o del poeta Vicent Andrés Estellés. Tampoc, que proposés uns objectius de mínims però assolibles: que la gent se senti valencianista. Proposava, a més, vertebrar el nacionalisme, del qual se sentia partícip, a partir del moviment ecologista, associacions, el món de l'ensenyament i el sindicats. MOLLÀ, Pasqual. “El nacionalisme polític valencià”, A: *Novenes jornades. Projecte nacional, identitat i convivència: El País Valencià*. Elx: Ajuntament d'Elx, 1996, p. 116-120.

¹¹⁴⁸ “Clamor a favor del pacto”. *El País*, 3 de novembre de 2006. https://elpais.com/diario/2006/11/03/cvalenciana/1162585087_850215.html; CALVET, Miquel. “Entrevista a Enric Morera. Només el Bloc ha complit els pactes per desplaçar el PP”. *El Temps*, 18 de novembre de 2003, p. 40-41.

situades a l'esquerra del PSPV-PSOE obren converses i, després de setmanes de negociacions, arriben a acords per facilitar un canvi polític a les institucions.¹¹⁴⁹

Des de Catalunya, el coordinador general d'Esquerra Unida i Alternativa (EUiA), Jordi Miralles, aposta perquè els seus homòlegs valencians segellin una coalició àmplia amb el Bloc, amb sectors ecologistes i, si cal, també amb Esquerra Republicana del País Valencià (ERPv), tot i que relativitzen el pes que pugui suposar gaudir del suport dels independentistes.¹¹⁵⁰ Per Jaume Bosch, vicepresident d'Iniciativa per Catalunya Verds (ICV), “no només som partidaris de l'acord sinó que, pel que a nosaltres pertoca, hem fet i farem allò que estigui al nostre abast per facilitar els acords”.¹¹⁵¹ Bosch, espectador actiu dels moviments de l'esquerra valencianista, matisa que els ecosocialistes són “absolutament respectuosos amb la dinàmica pròpia de cada formació”, tant sigui la d'EUPV, els seus referents valencians, com també del Bloc, on hi tenen amics d'anys. Així, el de Sant Feliu de Llobregat reafirma la plena disponibilitat d'Iniciativa: “si hi ha un acord, ICV s'abocarà a ajudar en tot allò que estigui al seu abast”.¹¹⁵² Tanmateix, Bosch, temorós que l'esquerra valenciana perdés una oportunitat d'or, també feia una advertència als seus aliats valencians: “si fracassa el pacte per l'actitud d'un partit concret, revisarem les nostres aliances polítiques al País Valencià”, en el sentit que ICV podria acabar donant suport a “aquelles forces que més hagin fet per la unitat”. El sector més catalanista d'Iniciativa era conscient, doncs, de les dificultats perquè el Partit Comunista acceptés un acord ampli amb el Bloc.¹¹⁵³

Un pacte d'aquelles característiques, entre Esquerra Unida i el Bloc resulta simpàtic a ICV-EUiA que, de fet, els pot recordar parcialment, salvant les distàncies, el propi sorgiment d'Iniciativa a partir dels acords entre el PSUC i l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra. En aquesta ocasió, però, es tractava només de presentar-se conjuntament a

¹¹⁴⁹ BELTRAN, Adolf. “La cultura del pacto”. *El País*, 11 de desembre de 2006.

¹¹⁵⁰ RIMBAU, Enric. “El pacte, sota l'òptica dels partits catalans”. *El Temps*, 10 d'octubre de 2006, p. 26-27.

¹¹⁵¹ “Entrevista a Jaume Bosch. Si fracassa el pacte per n partit concret, revisarem les aliances al País Valencià”. *El Temps*, 10 d'octubre de 2006, p. 28.

¹¹⁵² *Ibidem*.

¹¹⁵³ *Ibidem*.

unes eleccions i en cap cas es plantejava, com a mínim oficialment, bastir un projecte de llarg abast. Sorprenentment, però, la voluntat de sumar l'esquerra clàssica i el nacionalisme valencià també despertava la complicitat de Convergència. Que CDC compartís amb ICV-EUiA un mateix posicionament respecte algun aspecte no deixava de ser, per ell mateix, sorprenent. El vicesecretari general de CDC, Felip Puig, valora positivament que els d'Enric Morera intentin aconseguir presència institucional per al nacionalisme valencià i, en aquest sentit, afirma que tenen “absoluta comprensió i complicitat” a la voluntat del pacte, i per això, des de Convergència, els aliats catalans del Bloc, donen “suport absolut a les gestions del Bloc en aquest procés”. Un acostament polític que per al polític català podia assimilar-se a una Unió Temporal d'Empreses, una UTE.¹¹⁵⁴ És així com, per Felip Puig, Convergència “col·labora estretament” amb el Bloc, però no pretenen dir-los com s'han de fer les coses. “És una col·laboració d'igual a igual (...) per tant, respectarem el que decideixi el Bloc”, expressen des de Convergència en el que entenen que és una operació instrumental únicament per garantir la presència a les Corts que cal entendre en el context valencià i la situació extraparlamentària del partit.¹¹⁵⁵

Davant el perill que suposa el bipartidisme del PP i el PSPV-PSOE, i després de la ratificació del Consell Nacional del Bloc i de la militància d'Esquerra Unida mitjançant un referèndum intern, EUPV i el Bloc segellen una coalició electoral entre ambdós, la Coalició Compromís. No és casual que l'acte de signatura de l'acord, a principis del 2007, sigui a l'Octubre, el Centre de Cultura Contemporània d'Eliseu Climent, ja que les entitats de la societat civil havien estat de les que havien empès per a que tirés endavant la coalició.¹¹⁵⁶

¹¹⁵⁴ “Entrevista a Felip Puig. Compartim l'estratègia del Bloc”. *El Temps*, 10 d'octubre de 2006, p. 27

¹¹⁵⁵ *Ibidem*.

¹¹⁵⁶ Que la presentació pública es realitzés a l'edifici Octubre no va ser casual. Des d'ACPV s'havia treballat intensament per a tal acord, entre d'altres, amb la publicació ACPV. *País Valencià 2007. Un canvi possible. Perspectives polítiques i electorals*. València: Acció Cultural del País Valencià, 2006. En aquest llibret, l'entitat remarcava la possibilitat d'un canvi polític als comicis del 2007. Així, a partir de l'exemple gallec del 2005 en que la suma de forces d'esquerreres i nacionalistes van rellevat Manuel Fraga de la Xunta, es proposava a la pàgina 29 que “totes les formacions progressistes i nacionalistes deixen de banda les diferències que puguen tenir, i treballen conjuntament de cara a fer possible un canvi a la Generalitat”. Així, des d'ACPV es proposava una coalició conjunta –al marge del PSPV-PSOE– de progressistes, nacionalistes i ecologistes que generés expectatives i il·lusió. A la publicació, s'analitza la

Tot i que havia estat temptat d'incorporar-s'hi, finalment Esquerra Republicana del País Valencià (ERPV) no forma part d'una coalició que pel portaveu del govern valencià, del PP, era com Herri Batasuna, “per la seva ideologia marxista i nacionalista”.¹¹⁵⁷ Així, tot i que el dirigent d'EUPV Pasqual Mollà creu que amb els republicans hi comparteixen elements i que poden col·laborar-hi,¹¹⁵⁸ els republicans troben a faltar a la coalició alguns mínims que consideren imprescindibles. La cara visible dels independentistes, Agustí Cerdà, detalla que la proposta d'ERPV en aquelles converses és “un pacte sincer” que tingui les eleccions municipals –i no només les autonòmiques– com a destinatari. Un pacte estable, amb un mínim de dues legislatures, “una *Nafarroa bai* a la valenciana”.¹¹⁵⁹ D'aquesta manera els republicans aspiren a que la coalició s'inspiren en el model navarrès que té en la diputada Uxue Barkos la seva icona, i que tants bons resultats donava a la coalició entre el Partit Nacionalista Basc, Eusko Alkartasuna, Aralar i Batzarre. És així com els republicans prioritzen una coalició que sigui més permanent que una marca electoral específica només per una sola convocatòria. Al no rebre la resposta que esperen, els independentistes se'n desmarquen. Per l'home fort d'ERC, Joan Puigcercós, el projecte de coalició entre EUPV i el Bloc s'està convertint “en una maniobra per a reflotar IU a nivell estatal”.¹¹⁶⁰ De fet, Agustí Cerdà, pocs mesos després dels comicis, valora com un encert no haver-se integrat a Compromís.¹¹⁶¹

A les eleccions a les Corts Valencianes del 23 de maig de 2007, gràcies a l'acord amb Esquerra Unida, el valencianisme aconsegueix accedir de nou al Palau de Benicarló, però el resultat no és l'esperat per cap dels dos socis de la coalició. El PP valencià de Francisco Camps revalida la presidència de la Generalitat amb 54 diputats, que li

relació entre el vot, la ideologia i la identificació del sentiment de pertinença dels electors, es mostren les febleses d'aquell govern i s'aposta per encetar un nou cicle amb Esquerra Unida-Entesa, el Bloc, Esquerra Republicana del País Valencià i Els Verds.

¹¹⁵⁷ ENGUIX, Salvador. “Todos frente a Camps”. *La Vanguardia*, 27 de desembre de 2006, p. 17.

¹¹⁵⁸ MACEDA, Víctor. “Iniciativa del Poble Valencià: present roig, futur verd”. *El Temps*, 7 d'abril de 2009, p. 36-39.

¹¹⁵⁹ CERDÀ, Agustí. Entrevista amb l'autor. València, 20 de juliol de 2011.

¹¹⁶⁰ RIMBAU, Enric. “El pacte, sota l'òptica dels partits catalans”. *El Temps*, 10 d'octubre de 2006, p. 26-27

¹¹⁶¹ ERPV. “Acta”. IV Congrés de la Federació d'ERPV. Xixona, 28 de setembre de 2008, p. 1.

confereixen una còmode majoria absoluta. Després del procés de reforma de l'Estatut valencià del 2006, els socialistes de Joan Ignasi Pla, amb 38 escons, continuen immersos en les seves crisis internes i no aconsegueixen superar la pèrdua de l'hegemonia dels primers noranta. Pel que fa a les forces valencianistes i d'esquerres, la Coalició Compromís abasta menys sufragis dels que havien conreat per separat quatre anys enrere. Els poc menys de 200.000 vots que corresponen a 7 diputats, canvien, tanmateix, l'evolució futur del valencianisme. El Bloc accedeix a l'hemicicle com a annex de l'esquerra valenciana, però els d'Enric Morera tenen la intenció de quedar-s'hi amb el seu propi discurs.

Si vint anys enrere, a la legislatura 1987-1991, els enfrontaments interns entre valencianistes i comunistes no havien tardat a provocar que els dos diputats de la Unitat del Poble Valencià (UPV) passessin al grup mixt, el 2007, a l'interior de la coalició, la crisi també esclata ben aviat. En aquesta ocasió la disputa s'evidencia quan cal elegir el portaveu del grup parlamentari. La decisió divideix la coalició entre Esquerra Unida, que vol que ho sigui la seva líder, Glòria Marcos, i la suma del Bloc i dues diputades d'un corrent intern d'EU, Esquerra i País, que es posicionen a favor d'una de les diputades d'aquest corrent ecologista i valencianista, Mònica Oltra. L'espurna del trencament, a més, recau en la designació del representant de la Coalició Compromís al Consell d'administració de Ràdio Televisió Valenciana (RTVV).¹¹⁶²

De seguida es percep al grup parlamentari l'existència de dos sectors, d'una banda, l'Esquerra Unida vinculada al Partit Comunista, i d'altra banda, el Bloc i les diputades d'Esquerra i País. Així, les dues diputades díscles d'EU que defensen la complementarietat de l'esquerra i el nacionalisme valencià, i que han estat les grans avaladores dins d'Esquerra Unida del pacte amb el Bloc, acaben expulsades

¹¹⁶² L'aposta d'Esquerra Unida era Amadeu Sanchis, amb càrrecs de responsabilitat dins de la formació com a membre de la Comissió Política del Partit Comunista del País Valencià (PCPV). Com s'ha ressenyat en pàgines anteriors, Rafa Xambó, cantautor reivindicatiu dels setanta, és professor de Sociologia a la Universitat de València. Implicat en moviments socials i alternatius compromesos amb el país, actualment forma part del Consell d'Administració de Ràdio Televisió Valenciana.

d'EUPV.¹¹⁶³ Seguidament, les diputades d'Esquerra i País (EiP) i el Bloc expulsen a la líder d'Esquerra Unida, Glòria Marcos, del grup parlamentari.¹¹⁶⁴

Després d'aquests enfrontaments, Esquerra i País, el sector d'EU que proposa un acostament al nacionalisme polític, s'acaba escindint per bastir una alternativa ecosocialista: Iniciativa del Poble Valencià (IdPV).¹¹⁶⁵ La línia política d'Iniciativa del Poble Valencià, des de l'escissió ençà, és treballar coordinadament amb els seus companys parlamentaris del Bloc, amb els quals se senten molt propers, mentre elaboren els plantejaments d'una esquerra moderna. A mitjà termini, l'aposta d'uns i altres és reeditar la coalició Compromís, però aquest cop amb el Bloc i Iniciativa, sense la presència d'Esquerra Unida.

La nova Iniciativa de les diputades Mònica Oltra i Mireia Mollà pren com a referent més immediat i proper a Iniciativa per Catalunya. De fet, la seva similitud no només es reconeix pel que fa al nom de la formació valenciana.¹¹⁶⁶ La relació entre els dos actors ve de lluny i s'emmarca en les múltiples complicitats externes d'ICV. Fins aquell moment, Iniciativa per Catalunya mantenia una relació cordial, amb els seus alts i baixos, amb EUPV, Esquerra Unida de Illes Balears i Izquierda Unida de Aragón, amb qui havia signat declaracions conjuntes reclamant vincles estables entre els governs de les respectives comunitats autònomes. Des d'un punt de vista estrictament ecologista, Iniciativa per Catalunya també havia organitzat trobades de partits Verds dels Països

¹¹⁶³ GARCÍA DEL MORAL, Juanjo. "Esquerra i País emplaza a Esquerra Unida a superar las dudas y promover un pacto con el Bloc para 2007". *El País*, 23 de maig de 2006. https://elpais.com/diario/2006/05/23/cvalenciana/1148411879_850215.html; BELTRAN, Adolf. "La expulsión de dos diputadas pone a Esquerra Unida a la puerta de la escisión". *El País*, 16 de setembre de 2007. https://elpais.com/diario/2007/09/16/cvalenciana/1189970278_850215.html

¹¹⁶⁴ OLIVARES, Miguel. "Compromís expulsa a la coordinadora de Esquerra Unida". *El País*, 5 de juliol de 2008. https://elpais.com/diario/2008/07/05/cvalenciana/1215285478_850215.html

¹¹⁶⁵ Els enfrontaments interns dins d'Esquerra Unida, pels sectors del PCE i dels més heterodoxos podien seguir-se a través de la premsa, i produïen un seguiment mediàtic, com en el cas de FERRANDÍS, J. "Iniciativa del Poble Valencià se sitúa enfrente del sector mayoritario de EU". *El País*, 13 setembre de 2007. https://elpais.com/diario/2007/09/13/cvalenciana/1189711082_850215.html; VÁZQUEZ, Cristina. "Iniciativa del Poble Valencià consuma su escisión de Esquerra Unida", *El País*, 23 de gener de 2008. https://elpais.com/diario/2008/01/23/cvalenciana/1201119486_850215.html

¹¹⁶⁶ BELTRAN, Adolf. "En busca de una nueva izquierda", *El País*, 21 de gener de 2011; VERGE, Tània. "Las relaciones cambiantes de un partido de ámbito no estatal (PANE) con su partido hermano: el caso de Iniciativa per Catalunya Verds (1987-2008)". *Papers: revista de sociologia*, núm. 92 (2009), p. 242.

Catalans on els dirigents d'ICV Jaume Bosch, Joan Boada i Antoni Gutiérrez Diaz intercanviaven punts de vista amb Els Verds valencians o Els verds de Menorca.¹¹⁶⁷

Aquestes relacions amb formacions del País Valencià i de les Illes Balears responen a la sensibilitat d'ICV, i especialment d'alguns dels seus dirigents, pel conjunt de territoris de parla catalana. És així com els ecosocialistes havien presentat al Parlament de Catalunya propostes enfocades al reconeixement territorial del conjunt de l'àmbit lingüístic com el gener del 2004, on van demanar la compareixença d'entitats com Escola Valenciana i Acció Cultural del País Valencià per conèixer de més a prop la feina que fan les associacions que treballen per la llengua i la cultura arreu dels Països Catalans.¹¹⁶⁸ A més, en la 8a Assemblea nacional dels ecosocialistes, del juliol de 2004, Iniciativa havia reforçat la seva presència fora de Catalunya, impulsant agrupacions d'"Amics i amigues d'ICV" a la Catalunya Nord i a Menorca, sense que això significués participar electoralment en aquests territoris.¹¹⁶⁹ Aquests diferents lligams es feien a banda del que era l'estricta bilateralitat amb Izquierda Unida, ja que ICV com a partit sobirà era gelós de la seva independència. Tal que fins i tot, a les municipals del 2003, ICV havia estat una de les impulsores d'una candidatura ecologista a la ciutat de Madrid, amb l'eurodiputat José Maria Mendiluce al capdavant, que obtingué uns resultats modestos en plena competència amb IU.

Al mateix temps, els ecosocialistes catalans de Joan Saura sostenien una relació més estreta amb la corrent més valencianista d'EUPV, Esquerra i País, relació que es fa evident quan aquest nucli s'erigeix en embrió de la nova Iniciativa valenciana.¹¹⁷⁰

¹¹⁶⁷ "II trobada dels Verds". *El Temps*, 22 de juliol de 2003, p. 14.

¹¹⁶⁸ "Iniciativa per Catalunya Verds porta els Països Catalan al Parlament". *El Temps*, 10 de febrer de 2004, p. 10.

¹¹⁶⁹ RIMBAU, Enric. "Iniciativa, el verd que salva el roig", *El Temps*, 6 de juliol de 2004, p. 30-31. Per Tània Verge, aquesta fórmula permet a ICV "suplir la insuficient articulació a nivell d'enquadrament polític de l'esquerra verda en nombrosos punts (...) on hi hagi demanda". VERGE, Tània. "Las relaciones cambiantes de un partido de ámbito no estatal (PANE) con su partido hermano: el caso de Iniciativa per Catalunya Verds (1987-2008)". *Papers: revista de sociologia*, núm. 92 (2009), p. 234.

¹¹⁷⁰ "Les federacions d'IU demanen vincles estables a la Corona d'Aragó". *El Temps*, 16 de setembre de 2003, p. 12. De fet, quan el juliol del 2000 des d'Esquerra i País organitzen unes trobades amb formacions valencianistes i d'esquerres per treballar una possible candidatura unitària que fes front la majoria absoluta del PP a les Corts Valencianes, Dolors Pérez convidà també a membres d'Iniciativa per Catalunya a participar a les sessions, a part dels partits valencians i associacions del teixit cultural..

L'aliança entre Iniciativa per Catalunya i Iniciativa del Poble Valencià es visualitza des de bon començament. Un bon exemple és el del 2008, a les portes de les eleccions generals del 9 de març, en les que José Luís Rodríguez Zapatero es presenta a la reelecció davant un Mariano Rajoy que encapçala de nou la llista popular. Així, presentant-se a les circumscripcions valencianes d'una banda la candidatura d'Izquierda Unida –a l'interior de la qual s'hi inscrivien Esquerra Unida del País Valencià– i d'altra banda la coalició Bloc-Iniciativa-Verds, amb Isaura Navarro de cap de llista, ICV es decanta d'una manera explícita per donar suport a la coalició de l'esquerra valencianista.

Perquè no hi hagin dubtes sobre la qüestió, el mateix secretari general d'ICV, Jordi Guillot, expressa públicament a València que ja han pactat un protocol de relacions polítiques amb la coalició d'Isaura Navarro, amb la que preveuen compartir grup parlamentari al Congrés de Diputats.¹¹⁷¹ L'aliança entre les dues formacions la segellen en plena campanya electoral, amb un acte conjunt al Montsià. A Alcanar, a tocar del riu Sénia, es troben els candidats d'IdPV de la demarcació de Castelló amb els candidats d'ICV de Tarragona per subscriure conjuntament un document per a una nova cultura de l'aigua. Pel dirigent castellanenc d'IdPV, Carles Mulet, que res té a veure amb el Carles Mulet del Bloc dels anys noranta, l'acte "suposa l'inici d'un camí conjunt entre les dues formacions".¹¹⁷² A més, per reforçar encara més aquestes complicitats, durant els dies precedents l'eurodiputat d'ICV Raül Romeva havia participat en diferents actes de campanya dels valencians.

Si Iniciativa per Catalunya té clar quin és el seu aliat al sud, Esquerra Unida i Alternativa es mostra més dubitativa. Jordi Miralles, coordinador general d'EUiA, no es partidari d'exportar directament models organitzatius d'un territori a un altre, entenent que allò que funciona a Catalunya no té perquè funcionar al País Valencià. A més, fixant la mirada a València, Miralles lamenta molt la fractura entre Esquerra Unida i la

¹¹⁷¹ OLIVARES, Miguel. "Iniciativa per Catalunya apoya a Navarro pese a Llamazares". *El País*, 9 de febrer de 2008. https://elpais.com/diario/2008/02/09/cvalenciana/1202588284_850215.html

¹¹⁷² FABRA, María. "Iniciativa sella su alianza con sus socios catalanes en Alcanar". *El País*, 26 de febrer de 2008. https://elpais.com/diario/2008/02/26/cvalenciana/1204057089_850215.html

nova Iniciativa: “tots dos han perdut. Tots tenen responsabilitats. Passa que uns han trencat, IPV, i els altres, EUPV, els ha faltat cintura”.¹¹⁷³

Poc després, en paral·lel a les novetats de l'espai ecosocialista valencià, a les Illes Balears naixia a l'estiu de 2010, Iniciativa d'Esquerres. Els seus impulsors, com en el cas d'Oltra i Mollà, també eren quadres provinents d'Esquerra Unida que se sentien propers als posicionaments del nacionalisme, en aquest cas del Partit Socialista de Mallorca (PSM). Tant membres d'Iniciativa per Catalunya com d'Iniciativa del Poble Valencià assisteixen al congrés fundacional de la nova formació de les Illes, que amb la fusió amb Els Verds de Mallorca, passa a dir-se IniciativaVerds, partit liderat per David Abril.

Les tres Iniciatives, la de Catalunya, la del País Valencià i la de les Illes Balears, formen part d'un ens de coordinació i reconeixement: el Triangle de Mar Blava, que s'havia constituït formalment el 2005 a través de la Fundació Nous Horitzons, tot i que ja venia d'abans. Aquest és un punt de trobada clau per comprendre les bones relacions entre l'ecologisme polític i la nova esquerra dels diferents territoris de parla catalana. Amb Jaume Bosch d'ICV co a alma mater, el Triangle va més enllà de les formacions d'aquests tres territoris i en formen part també organitzacions de la Catalunya Nord, Andorra i l'Alguer. Així, periòdicament les diferents formacions refermen els seus vincles i fan públics posicionaments comuns sobre temàtiques que comparteixen, com el rebuig a la Llei de Llengües d'Aragó, la crítica al tancament de les delegacions territorials de TV3, o la seva adhesió al dret a decidir. També formulen propostes conjuntes “contra la dreta” i plantejar alternatives econòmiques.¹¹⁷⁴ Reunions, trobades, i formació conjunta que dibuixa l'òrgan de coordinació actualment més potent entre diferents partits dels Països Catalans i que, sorprenentment, no prové del nacionalisme estricte, per bé que sí que és auspiciat pels sectors amb més consciència nacional de

¹¹⁷³ RIMBAU, Enric. “Entrevista a Jordi Miralles. Volem identificar els responsables de la crisi”. *El Temps*, 4 de novembre de 2008, p. 16.

¹¹⁷⁴ “El Triangle de la mar blava avisa que la dreta s'ha homologat i és més salvatge”. *Vilaweb*, 10 de febrer de 2012. <https://www.vilaweb.cat/noticia/3982830/20120210/triangle-mar-blava-avisa-dreta-homologat-salvatge.html>

l'espai verd.¹¹⁷⁵ Amb aquesta voluntat de suma, el setembre de 2013, l'Institut deixa de dependre orgànicament de la Fundació Nous Horitzons per passar a constituir-se com una associació independent que permet una representació més plural del Triangle.¹¹⁷⁶

Com fèiem referència amb el Triangle de Mar Blava i els demés exemples, Iniciativa per Catalunya té interès en articular el seu propi espai de relació estatal, al marge d'allò que fes Izquierda Unida, que en aquells moments estava en ple procés de refundació. Durant els anys en què Gaspar Llamazares va estar al capdavant d'IU, les relacions amb ICV foren fluïdes; amb l'arribada de Cayo Lara a la coordinació general d'IU, però, els vincles es refreden fins a tal punt que després dels comicis estatals del 2008, el portaveu d'ICV al Congrés, Joan Herrera, declara que li agradaria tenir un referent d'ICV homologable a Espanya.¹¹⁷⁷

El gener de 2010, en una reunió a Barcelona amb algunes formacions territorials de l'estat amb les quals Iniciativa per Catalunya havia anat mantenint contacte, es proposa l'articulació d'un marc estable de coordinació que, en els mesos següents havia d'anar més enllà. Tot i que informen al sector de Gaspar Llamazares perquè n'estiguin assabentats, no pretenen que Izquierda Unida hi participi.¹¹⁷⁸ El maig de 2010, Joan Herrera, secretari general d'ICV i diputat al Congrés, envia diverses cartes a partits polítics com Iniciativa del Poble Valencià i el PSM, a més del Bloque Nacionalista Galego, Nafarroa Bai, Aralar, i la Chunta Aragonesista, per cohesionar les esquerres territorials de l'estat i obrir vies de col·laboració entre elles. Des d'ICV, es posen en contacte també amb ERC, amb qui comparteixen govern de la Generalitat, i amb IU,

¹¹⁷⁵ SALLÈS, Quico. "Conclave de l'esquerra dels Països Catalans a Menorca". *Nació Digital*, 25 de maig de 2012.

<https://www.naciodigital.cat/noticia/43266/conclave/esquerra/dels/paisos/catalans/menorca>

¹¹⁷⁶ "Trobada anual de l'Institut Triangle de Mar Blava". *Ateneu Pere Mascaró*, 21 de setembre de 2013. <https://ateneuperemascaro.org/activitats/trobada-anual-de-l-institut.html>

¹¹⁷⁷ ROMERO, Juanma. "Nos hace falta un referente como ICV homologable en toda Espanya". *Publico*, 7 d'abril de 2008. <http://www.publico.es/politica/falta-referente-icv-homologable-espana.html>

¹¹⁷⁸ ROMERO, Juanma. "ICV promueve un debate en la izquierda al margen de IU". *Publico*, 21 de gener de 2010. <http://www.publico.es/espana/icv-promueve-debate-izquierda-al.html>

amb qui encara mantenen una col·laboració estable. Els ecosocialistes també n'informen a sindicats i entitats d'àmbit estatal.¹¹⁷⁹

Un mes després, el juny del 2010, es fa públic que ICV està perfilant un espai de coordinació d'àmbit estatal, "Espai plural", amb formacions nacionalistes i d'esquerres com Iniciativa del Poble Valencià, la Chunta Aragonesista i la Iniciativa d'Esquerres illenca. El projecte d'aquesta plataforma estatal, ideat pel senador ecosocialista Jordi Guillot, pretén ser un espai diferenciat del fins aleshores marc estatal dels ecosocialistes: Izquierda Unida. De fet, algunes de les formacions que l'integren, i que es reuneixen a l'edifici Octubre de València per acabar de perfilar-ne els detalls, en són escissions, com en el cas valencià, l'illenc o el de Paralelo 36 d'Andalusia.

Un dels propòsits d'ICV amb tota aquesta ronda de contactes és poder confeccionar una llista comuna per presentar-se a les eleccions generals previstes pel 2012, amb un acord amb Equo, un projecte polític ecologista liderat pel que va ser director de Greenpeace a l'estat, Juan Lopez de Uralde que té el suport del Partit Verd Europeu. La coalició es definiria com a federalista, verda, d'esquerres, laica i republicana i s'inspira en Europe Ecologie, la candidatura francesa de Daniel Cohn Bendit que a les europees de 2009 amb la seva cooperativa política havia aconseguit un 16'28% dels sufragis de l'hexàgon, a dos dècimes del Partit Socialista Francès (PSF).¹¹⁸⁰ En una trobada a Saragossa el setembre de 2010, l'Espai Plural anima sense èxit a sumar-se al projecte altres formacions com el Bloc Nacionalista Valencià, el PSM, el BNG o Aralar. No cal dir que el Bloc no se sent cridat a participar en aquella coalició d'àmbit estatal.¹¹⁸¹

4.1.2 Les eleccions europees de 2009: entre Iniciativa i Convergència

¹¹⁷⁹ MARTÍN, Albert. "ICV socava el espacio de IU en la izquierda". *Publico*, 14 de maig de 2010. <http://www.publico.es/espana/icv-socava-espacio-iu-izquierda.html>

¹¹⁸⁰ ROMERO, Juanma. "ICV sienta las bases de su alternativa a Izquierda Unida". *Publico*, 20 de juny de 2010. <http://www.publico.es/actualidad/icv-sienta-bases-alternativa-izquierda.html>

¹¹⁸¹ "El partido de Mònica Oltra entra sin el Bloc en una plataforma estatal para pugnar con IU". *Levante-EMV*, 23 de juny de 2010. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2010/06/23/partido-monica-oltra-entra-bloc-plataforma-estatal-pugnar-iu/716917.html>

A partir del 2007, la transformació política del valencianisme obre noves vies fins aleshores poc imaginables. Amb el pacte amb Esquerra Unida, el Bloc havia aconseguit accedir a les Corts Valencianes i, a més, amb l'escissió d'Iniciativa del Poble Valencià, amb qui mantenien un lligam estret, un grup parlamentari i uns mateixos interessos, les perspectives electorals se'ls havien clarificat. Mentrestant, mentre el Bloc flirteja amb l'esquerra moderna i l'ecologisme polític en el marc del nou Compromís que van bastint i solidificant, els valencianistes segueixen mantenint una aliança estratègica amb Convergència. Era compatible edificar un projecte amb els homòlegs d'Iniciativa per Catalunya Verds, al sud del Sénia, i ser ells mateixos els homòlegs de Convergència? Temporalment, mentre la massa encara està en procés de solidificació, sembla que sí, tot i els equilibris que calia mantenir. Aquests equilibris es posen damunt de la taula, de nou, coincidint amb una nova convocatòria electoral europea. Com en totes les edicions anteriors, sempre les eleccions comunitàries són l'arena en què cal mostrar les cartes d'amistat o lligam per aliar-se amb un partit o un altre, per tal de poder portar la pròpia veu a Europa.

A mesura que s'apropa el 7 de juny de 2009 les converses entre els diferents partits s'intensifiquen i comencen a conformar-se els suports que tindrà cada partit d'àmbit no estatal per a l'elaboració de les llistes. D'aquesta manera, a més de les candidatures dels dos principals partits espanyols, el PP i el PSOE, que empataran amb 35 eurodiputats cadascú, es dibuixa un trencaclosques de sumes territorials que cal analitzar.¹¹⁸²

Convergència i Unió, després dels millorables resultats dels comicis del 2004, on va perdre prop de 400.000 vots, es planteja la necessitat d'un revulsiu que passi pàgina del fins aleshores eurodiputat Ignasi Guardans. Copsant l'evolució política catalana, CDC proposa liderar una llista marcadament sobiranista i designa a l'economista Ramon Tremosa com a número 1, que se sobreposa a la moderació nacional que havia impregnat anteriorment a les llistes el nét de Francesc Cambó. Tot i que finalment es descarta aquesta opció, també durant els mesos previs s'havia parlat de la possibilitat que l'elegit fos l'exvocal del Consell General del Poder Judicial, el valencià Alfons López Tena.

¹¹⁸² TORCAL, Mariano; FONT, Joan (coord.). *Elecciones europeas 2009*. Madrid: CIS, 2012.

Pel que fa a la composició de les aliances de la candidatura, la voluntat inicial dels convergents era similar a l'anterior, basada en la força valenciana, illenca i de la Galeusca històrica. Cal dir, però, que les circumstàncies en aquest lustre havien canviat. Així, la dinàmica interna gallega, després de la pèrdua del govern de la Xunta, fa desistir el BNG de continuar a la coalició. Aquesta sortida no suposa, en tot cas, un trencament de les relacions entre CDC, PNB i BNG, encara que en el front de Madrid les posicions no havien estat sempre coincidents. Quan els convergents van intentar reprovar la ministra de Foment Magdalena Álvarez, per exemple, bascos i gallecs van votar-hi en contra, després de negociar unes partides pels seus territoris. En tot cas, la sortida dels gallecs de la coalició europea no suposa un daltabaix, ja que Unió era reticent des dels inicis a les relacions privilegiades dels convergents amb els gallecs. Així mateix, el PSM, que comparteix govern illenc amb els socialistes, també aposta per deixar de banda aquesta candidatura i negociar amb una llista més d'acord al seu ideari d'esquerres. D'aquesta manera, la llista de Tremosa està formada, a més de CiU, pel PNB i tres formacions que en les anteriors eleccions s'havien presentat juntes sota el paraigua de Coalició Europea, però sense haver aconseguir cap eurodiputat. Són Unió Mallorca, amb la nova Unió Menorquina; la Coalició Canària de Claudina Morales, amb gairebé 500 regidors a l'arxipèlag; i el Partido Andalucista de Carlos Bautista, que aviat comença un procés de renovació interna.

Aquesta és la llista en la que es presenta el Bloc Nacionalista Valencià, com porta fent des de 1994. La seva inclusió, a proposta de l'Executiva Nacional del partit, és aprovada pel 63% dels vots dels més de 150 membres del Consell Nacional dels valencianistes. Aquest no era un resultat unànime, ja que aquell 4 d'abril, una part del Consell Nacional s'hi havia mostrar contrari, sobretot el sector del Bloc d'Esquerres i Sobiranista (BES), una de les ànimes del Bloc que reivindicava l'esquerranisme de l'aniga UPV, que considerava Convergència com un partit massa conservador i que veia en ERC un possible aliat que sumaria els valencianistes a la llista de les esquerres nacionals de Catalunya, les Illes, el País Basc i Galícia.¹¹⁸³ Tot i així, la majoria del Consell Nacional és àmplia i el Bloc escull el castellanenc Enric Nomdedéu, de l'ala més nacionalista del

¹¹⁸³ "Aclariments sobre el Bloc Nacionalista Valencià". *Tribuna*, 6 d'abril de 2009. <http://www.tribuna.cat/cartes-al-director/politica/06-04-2009-aclariments-sobre-el-bloc-nacionalista-valencia.html>; CATALÀ, Lluís. *Fonaments de la identitat territorial...*, p. 677-678.

partit, com l'encarregat de representar els valencians, amb 300 regidors i 23 alcaldes, a la candidatura de Ramon Tremosa. Preguntat per la premsa per la dicotomia entre haver-se presentat el 2007 amb Esquerra Unida a les Corts Valencianes i ara presentar-se amb CiU a les europees, Nomdedéu expressa que “clar que el Bloc té un perfil més progressista que, per exemple, el PNB”, però el candidat valencianista argumenta que “busquem socis que puguin ajudar a solucionar problemes”, i que el fet de presentar-se amb aquests partits suposa que el Bloc és a “la primera divisió dels nacionalistes”, per la qual cosa Nomdedéu no té cap mena de dubte que la coalició “és positiva per al Bloc”.¹¹⁸⁴ Per segellar aquesta bona entesa entre el Bloc i CDC, l'exsecretari general dels valencianistes, Pere Mayor, que havia tingut una llarga relació amb Convergència durant la darrera dècada i mitja, és un dels suplents simbòlics de la candidatura.

Durant la campanya, el 13 de maig de 2009, Ramon Tremosa i el màxim dirigent de Convergència, Artur Mas, es desplacen a València per participar en una jornada de treball amb els seus socis. Ho fan aprofitant que el focus mediàtic està posat a la ciutat de l'Horta on, a Mestalla, aquella tarda es disputa la final de la Copa del Rei de futbol entre el Barça i l'Athletic de Bilbao.¹¹⁸⁵ La visita té un significat especial ja que el cap de llista de la candidatura vol fer especial èmfasi, des del port de la ciutat, en la importància de les infraestructures per millorar les exportacions. La importància econòmica de l'eix català-valencià, amb el Corredor Mediterrani, és un dels punts que destaca Tremosa en un dinar-míting amb militants valencianistes, on també prenen la paraula Nomdedéu i Enric Morera.¹¹⁸⁶ Al seu parlament, Artur Mas demana als presidents català i valencià, José Montilla i Francisco Camps, que facin prevaldre la seva opinió per damunt de la matriu dels seus partits, com a mínim pel que fa a les qüestions de desenvolupament econòmic i de potenciar l'eix mediterrani.

¹¹⁸⁴ ALÓS, Carlos. “Enric Nomdedéu: Hay un acuerdo tácito de PP y PSOE para no hablar de Europa”. *Levante-EMV*, 4 de juny de 2009. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2009/06/04/enric-nomdedeu-hay-acuerdo-tacito-pp-psoe-hablar-europa/597589.html>

¹¹⁸⁵ “Mas y Morera presentan su lista europea en Valencia”. *El País*, 14 de maig de 2009. https://elpais.com/diario/2009/05/14/cvalenciana/1242328684_850215.html

¹¹⁸⁶ “El Bloc se reúne con Artur Mas”. *Levante-EMV.com*, 3 de maig de 2009. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2009/05/13/bloc-reune-artur/589126.html>

Que el Bloc Nacionalista Valencià doni suport a Convergència i Unió i el PNB, no vol dir que aquesta sigui una decisió del conjunt d'allò que queda de la Coalició Compromís, ni del grup parlamentari que els valencianistes comparteixen a les Corts amb Iniciativa del Poble Valencià (IPV). Els de Mònica Oltra, molt allunyats ideològicament del partit d'Artur Mas, opten per no sumar-se a la mateixa candidatura que els seus socis parlamentaris i de futur, encara que els nacionalistes valencians els conviden a formar-ne part. “Sí que vam debatre sobre la possibilitat d'entrar a Galeuscat, perquè hi havia el Bloc, el BNG... però majoritàriament no n'èrem partidaris; el programa de CiU, per catalanista que siga, dista molt del nostre”, destaca Carles Mulet, coordinador d'Iniciativa del Poble Valencià a les comarques castellonenques.¹¹⁸⁷

Com en totes les convocatòries anteriors, el ball de sigles entre les formacions d'àmbit no estatal, d'esquerres i amb consciència nacional, són un continu. En aquesta ocasió, per part dels republicans, l'avantsala de la llista són unes converses amb la Izquierda Unida de Cayo Lara que no produeixen resultats, i la proposta de Joan Puigcercós de bastir una candidatura catalanista per a les europees amb Convergència i Unió sobre la base del dret a decidir, de la representació de Catalunya a Europa, de la defensa de la llengua i cultura, i de la manera de veure el món del poble català.¹¹⁸⁸

No cal dir que la negativa de CiU a la proposta dels republicans, que considera tacticista, fa que Esquerra es proposi liderar de nou una candidatura amb sensibilitats de diferents territoris, a partir de l'anterior Europa dels Pobles. Pocs mesos abans de les eleccions, ERC veia viable l'entrada d'Aralar i del BNG a la seva candidatura, a més de la presència tradicional d'Eusko Alkartasuna i de la Chunta Aragonesista. Que els republicans prioritzessin primer el pacte amb la nova Aralar, que havia aconseguit un resultat important a les darreres eleccions basques, que amb el seu soci tradicional d'Eusko Alkartasuna, mostra novament l'elasticitat de les aliances entre els partits d'àmbit no estatal, encara que fossin de nacions agermanades.¹¹⁸⁹

¹¹⁸⁷ MACEDA, Víctor. “Iniciativa del Poble Valencià”: present roig, futur verd”. *El Temps*, 7 d'abril de 2009, p. 36-39.

¹¹⁸⁸ RIMBAU, Enric. “La desafecció arriba a Europa”. *El Temps*, 30 de desembre de 2008, p. 30-33.

¹¹⁸⁹ RIMBAU, Enric. “CiU i ERC aclareixen les seves candidatures a les europees”. *El Temps*, 7 d'abril de 2009, p. 41-42.

Per ERC les eleccions europees sempre són una bona oportunitat per fer una campanya conjunta de Països Catalans, on els electors catalans, illencs i valencians puguin sentir-se part d'una mateixa candidatura. En aquesta ocasió, el context polític de la campanya és molt diferent de la viscuda tan sols cinc anys enrere, a la primavera del 2004, on els independentistes van treure un resultat molt meritori en territori valencià, en un cicle d'ascens important. El 2009 ERC torna a presentar als seus potencials electors el marc nacional dels Països Catalans i, de fet, a la llista dels republicans hi apareix de número 4 la representant d'Els Verds, la valenciana Pura Peris, i al número 41 la candidata d'Esquerra Republicana del País Valencià, Pilar Navarro.

Coincidint també amb la final de la Copa de Rei del 13 de maig, Joan Puigcercós es reuneix en plena campanya amb la direcció ERPV a València. El mateix dia, i aprofitant la representació institucional del partit, el president del Parlament de Catalunya, el també independentista Ernest Benach, es troba a la capital del Túria amb l'editor Eliseu Climent.¹¹⁹⁰ Les dues trobades mostraven els dos fils de relació valencians d'ERC, les seves sigles al sud i la relació amb el teixit cultural proper.

Abans que es tanquessin formalment les candidatures, la premsa apunta que a la llista dels republicans “es donen per fet les incorporacions de l'Entesa per Mallorca (i probablement del PSM) i d'Iniciativa del Poble Valencià”.¹¹⁹¹ Pel que fa al PSM, els mallorquins donen suport extern a la candidatura d'ERC, però no s'hi integren perquè els republicans de les Illes demanen un pacte estratègic amb ells també de cara a les eleccions autonòmiques del 2011.¹¹⁹²

Pel que fa a Iniciativa del Poble Valencià, la decisió del nou ecosocialisme valencià no va cap aquí, sinó que fan públic el seu suport als seus homòlegs catalans d'Iniciativa per Catalunya Verds (ICV) i el seu cap de llista europeu, Raül Romeva. Amb Romeva els

¹¹⁹⁰ “Mas y Morera presentan su lista europea en Valencia”. *El País*, 14 de maig de 2009. https://elpais.com/diario/2009/05/14/cvalenciana/1242328684_850215.html

¹¹⁹¹ CASAS, Ferran. “ERC prepara una coalición con Aralar para las europeas”. *Público*, 9 de març de 2009. <http://www.publico.es/espana/erc-prepara-coalicion-aralar-europeas.html>

¹¹⁹² MACEDA, Victor; PAYERAS, Miquel; RIMBAU, Enric. “El test de les eleccions europees”. *El Temps*, 19 de maig de 2009, p. 33-37.

unia una estreta relació, ja que l'eurodiputat havia portat a Europa al llarg del darrer any demandes dels valencians referents a la política territorial i urbanística. A més, els ecosocialistes valencians s'havien desplaçat un parell de vegades a la capital europea per trobar-s'hi directament i plantejar-li les seves demandes. “A la llista hi haurà el nom de Raül Romeva. I és a ell a qui fem costat, independentment del logotip que hi haja”, assentia Paco Garcia, co-coordinador d'IdPV amb Mònica Oltra.¹¹⁹³ Quan els valencians editen cartells donant suport explícit a Romeva, indirectament acaben demanant el vot per la llista que encapçala Willy Meyer, d'Izquierda Unida (IU). Aquesta situació incomoda els dirigents d'Esquerra Unida del País Valencià (EUPV), el partit del que acabaven d'escindir-se.

El Consell Nacional d'EUPV reunit el 10 de gener de 2009 insta al partit matriu a garantir que la coalició europea entre IU i ICV, “ha de tenir en EUPV l'únic referent al País Valencià” i, per tant, que durant la campanya, els únics actes de la coalició siguin, a València, els organitzats i convocats per EUPV. La resolució d'Esquerra Unida va més enllà quan afirma que “una condició absolutament imprescindible” (sic) per a l'acord amb ICV és que no existeixin ingerències extraterritorials ni suports dels ecosocialistes catalans a forces polítiques que competeixin amb IU, en una referència clara al partit de Mònica Oltra, Mireia Mollà i Isaura Navarro.¹¹⁹⁴

Alguns nuclis locals d'EUPV, com el de Mislata, aprofiten les circumstàncies per furgar en les diferències que existeixen entre Iniciativa i el Bloc, ambdós dins de Compromís. Els comunistes de l'Horta afirmen que el Bloc “una vegada més pacta per a les europees amb els seus companys naturals de viatge, PNV, CiU i altres”, i des d'EUPV ho veuen normal, ja que per a ells els nacionalistes valencians, “no van a renunciar a la seua política tradicional pels quatre d'Iniciativa”.¹¹⁹⁵ També pel que fa a les aliances d'IdPV a les europees, el secretari d'organització d'EUPV, Ricardo Sixto és taxatiu quan

¹¹⁹³ MACEDA, Víctor. “Iniciativa del Poble Valencià”: present roig, futur verd”. *El Temps*, 7 d'abril de 2009, p. 36-39.

¹¹⁹⁴ EUPV. “Resolució del Consell Nacional de EUPV sobre las elecciones europeas”. València, 10 de gener de 2009.

¹¹⁹⁵ EUPV de Mislata. “Elecciones europeas? Amb Iniciativa del Poble Valencià ni a Marxalenes”. *El Bloc d'EUPV de Mislata*, 29 de gener de 2009. <http://eupvmislata.blog.cat/2009/01/29/elecciones-europeas-amb-iniciativa-del-poble-valenci-ni-a-marxalenes/>

recorda que “els agrade o no, votar Raül Romeva a les eleccions europees implicarà votar EUPV. De fet, serà el nostre logotip el que encapçalarà la papereta”.¹¹⁹⁶

En aquestes circumstàncies, la nit de les eleccions europees del 7 de juny de 2009 ofereix algunes novetats pels partits d'àmbit no estatal. Convergència i Unió, amb el PNB i el Bloc Nacionalista Valencià, obté 2 eurodiputats. Per CiU, la victòria a les circumscripcions de Lleida i Girona, els 436.318 vots aconseguits, i el fet de guanyar gairebé cinc punts respecte l'anterior convocatòria demostren que el canvi polític a la Generalitat de Catalunya és possible. Aquest optimisme dels convergents, però, es contraposa als pobres resultats del Bloc al País Valencià, on només aconseguixen conrear 18.363 vots, un resultat semblant als 19.627 dels comicis europeus anteriors.

La llista a la que dona suport Iniciativa del Poble Valencià, la d'IU, també assoleix 2 escons al Parlament Europeu, un dels quals és per a Raül Romeva d'ICV. Es fa difícil de copsar quin percentatge dels vots valencians de la candidatura corresponen als ecosocialistes i quins a EUPV.

Per la seva banda, l'historiador Oriol Junqueras, amb 180.210 vots a Catalunya (9,21%) aconseguix l'acta de parlamentari a Brussel·les gràcies a la recuperació d'ERC i a la suma de suports bascos i gallecs. Al País Valencià, tot i que no van poder igualar els més de 15.000 vots del 2004, en unes circumstàncies especialment potents pels independentistes, els de Junqueras van fregar els 10.000 sufragis (9.807, un 0,52%), un resultat per damunt de la mitjana dels d'ERPv. Els mítings que fa Junqueras al País Valencià, com el celebrat a Gandia, a la Safor, poden haver-hi ajudat.¹¹⁹⁷

D'altra banda, la llista que dona suport a la il·legalitzada esquerra abertzale, Iniciativa Internacionalista, amb poc més de 175.000 vots al conjunt de l'estat, dels quals 16.000 ho eren a Catalunya i 3.600 del País Valencià, gràcies al suport implícit de l'independentisme combatiu, es queda sense veu europea.

¹¹⁹⁶ MACEDA, Víctor. “Iniciativa del Poble Valencià: present roig, futur verd”. *El Temps*, 7 d'abril de 2009, p. 36-39.

¹¹⁹⁷ CASAS, Ferran. “ERC se lanza a por el voto en el País Valenciano y Baleares”. *Público*, 30 de maig de 2009. <http://www.publico.es/espana/erc-lanza-voto-pais-valenciano.html>

4.1.3 El segon tripartit i la prèvia del procés. Les relacions entre José Montilla i Francisco Camps

La legislatura del primer govern catalanista i d'esquerres entre el PSC, ERC i ICV-EUiA presidida per l'excalde de Barcelona, Pasqual Maragall, està íntimament vinculada a l'actualització del marc autonòmic català. Entre el 2003 i el 2006, doncs, el procés de negociació d'un nou Estatut d'Autonomia, el que serà l'Estatut de Miravet, és la principal fita política a assolir. Les divergències internes entre els socis del govern tripartit respecte la idoneïtat, o no, del resultat final del text estatutari, així com la posició que cada partit adopta de cara al referèndum de ratificació del 18 de juny de 2006, on el "Sí" s'imposa amb claredat, propicia el final de la legislatura al Parlament de Catalunya, i la convocatòria d'eleccions anticipades.

L'impuls estatutari català té importants repercussions a l'estat. Si d'una banda el Partit Popular i els sectors més conservadors recullen signatures en contra de l'Estatut, d'altra banda, la nova proposta territorial catalana facilita que s'engeguin reformes en estatuts de diferents comunitats autònomes. Un d'aquests territoris on s'actualitzarà el marc estatutari és el País Valencià. Des del govern espanyol, de fet, posen la reforma exprés de l'estatut valencià com a exemple d'allò que cal fer als altres territoris. L'acord entre el PP i el PSPV-PSOE fa tirar endavant un text que no té el suport del valencianisme polític ni d'Esquerra Unida, i on s'hi inclou un afegitó conegut com a "clàusula Camps", amb el qual el govern valencià exigeix aquelles competències que altres autonomies puguin aconseguir en un futur, en clara al·lusió a Catalunya.

Tornant al Principat, les noves eleccions al Parlament de Catalunya de l'1 de novembre de 2006 ofereixen una nova victòria al candidat de Convergència i Unió, Artur Mas, que puja fins als 48 escons. Tot i així, les tres formacions d'esquerres que componien l'anterior govern, el PSC, Esquerra i Iniciativa tornen a sumar els seus diputats i reediten el pacte de govern, en aquesta ocasió com a Entesa Nacional pel Progrés, amb el socialista José Montilla com a president. El seu objectiu és poder continuar al llarg dels següents quatre anys la tasca de govern iniciada el 2003.

Durant la presidència de José Montilla, les relacions entre la Generalitat Valenciana i la Catalana semblava que havien de ser menys tenses. Ho feia pensar el fet que projectes

com els de l'Euroregió Pirineus Mediterrània, que havia ideat Pasqual Maragall i que tibaven les relacions amb els populars valencians, queden aparcats. A més, altres qüestions que havien generat polèmica entre els dos territoris, com el Pla Hidrològic Nacional (PHN), ja havia quedat descartat, com a mínim momentàniament i, per tant, ja deixava de ser un focus de tensió.

Una imatge semblava que podia augurar aquest canvi de posicions i l'obertura d'alguna esperança de diàleg mutu. El 20 de gener de 2007 els presidents català i valencià coincideixen a Barcelona, a la constitució del Patronat de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, on també hi assisteixen els presidents socialistes del govern balear, Francesc Antich, i el d'Aragó, Marcel·lí Iglesias. La història comuna dels diferents territoris i el seu llegat arxivístic havia brindat una fotografia d'excepció que no tornaria a produir-se.

La recepció de TV3 al País Valencià, però, tensiona de nou els dos executius. El govern valencià està decidit a impedir que el senyal de la Televisió de Catalunya arribi a les llars valencianes i, per fer-ho efectiu, tanca els diferents repetidors existents en diferents punts de la geografia i sanciona amb multes quantioses l'entitat que n'és la titular, Acció Cultural del País Valencià. La qüestió audiovisual és, a més, propera a José Montilla, que havia estat ministre d'Indústria del primer govern Zapatero just quan s'estaven negociant els diferents múltiplex televisius de les comunitats autònomes. Així, el març del 2007, un parell de mesos abans de les eleccions a les Corts Valencianes, Montilla, que no havia solucionat la qüestió quan era ministre, proposa un acord de reciprocitat televisiva entre Catalunya i el País Valencià que no arriba a concretar-se tot i les propostes proactives de Joan Manuel Tresserras, el conseller de cultura del govern català.

Les tenses relacions entre uns i altres s'evidencien de nou l'any següent, el març del 2008, quan Francisco Camps refusa la invitació del seu homòleg català per participar en l'acte commemoratiu dels 800 anys de Jaume I que té lloc al monestir de Poblet i on sí que hi prenen part tant Jaume Matas com Marcel·lí Iglesias. En tot cas, sí que el president valencià delega la seva representació en la consellera de cultura, Trini Miró. Tot i aquest fet, entre abril i juliol del 2008 se celebren tres reunions bilaterals entre consellers catalans i valencians per intentar acordar temes sectorials de les seves respectives conselleries, lluny dels discursos ideològics que poden impregnar els respectius governs.

El primer contacte el fan els consellers d'economia Antoni Castells i Gerardo Camps, a instàncies dels empresaris valencians, que mantenen una cimera a Barcelona amb les cambres de comerç catalanes per buscar vies de col·laboració econòmica i comercial entre els dos territoris. Després, els nexes interterritorials continuen amb els responsables de Sanitat, Marina Geli i Manuel Cervera, i poc després continuen amb Joaquim Nadal i Mario Flores, de política territorial i infraestructures. Que per part catalana tots tres consellers formin part del Partit dels Socialistes de Catalunya no hauria de sorprendre si tenim en compte la dificultat perquè el govern valencià acceptés reunions amb membres independentistes d'un govern participat per ERC.

Just després de les vacances d'agost, el 9 de setembre de 2008, el president català i el de les Illes, José Montilla i Francesc Antich, oficialitzen el retorn illenc al Ramon Llull. El president valencià no vol sumar-se a la signatura del conveni de col·laboració cultural entre comunitats que comparteixen una mateixa llengua.¹¹⁹⁸ Tot i així, sí que alguns ajuntaments valencians en formen part per voluntat pròpia. S'agrupen en la Xarxa de Municipis Valencians Ramon Llull, que presideix l'aleshores alcalde de Morella i actualment president de la Generalitat Valenciana, Ximo Puig. Pel socialista valencià, "és cabdal el treball en comú i la internacionalització de la nostra llengua" i és per això que troba incompreensible que el govern del PP no vulgui col·laborar amb els altres governs en matèries comunes com aquelles. "Si els interessara la llengua i volgueren que tinguera presència al món, la Generalitat accediria a l'Institut Ramon Llull", afirmava Puig.¹¹⁹⁹

Després de les reunions entre diferents consellers d'un i altre govern, el 13 de maig de 2009 arriba després de molts anys l'esperada reunió oficial dels presidents català i valencià a la ciutat de València. El motiu? La final de la Copa del Rei de futbol entre el Barça i l'Atlètic de Bilbao que se celebra a Mestalla. Aprofitant la circumstància, Montilla i Camps es troben a la capital del Túria. La reunió serveix per tractar temes relacionats amb el corredor mediterrani i per plantejar de nou, per part catalana, la necessitat d'un acord televisiu entre les dues parts que desbloquegi la situació d'impàs que viu TV3 en territori valencià. L'interès de Francisco Camps, però, va més en la

¹¹⁹⁸ PAYERAS, Miquel. "Les Balears i Catalunya creen el nou Ramon Llull". *El Temps*, 16 de setembre de 2008, p. 30.

¹¹⁹⁹ MACEDA, Víctor. "Entrevista a Ximo Puig. Patim dèficits estructurals, d'organització i de projecte". *El Temps*, 22 de setembre de 2009, p. 43-45.

direcció d'obrir un nou front al govern socialista de Zapatero, exigint un nou sistema de finançament autonòmic. Per fer-ho, la complicitat de l'executiu català podia oferir-li avantatges interessants.

Amb reunions com la dels presidents Montilla i Camps, encara que fos superficialment, sembla que es va introduint com a tema de l'agenda política la necessitat d'articular econòmicament l'eix Barcelona-València. “A poc a poc l'evidència es va obrir camí (...) o aquesta àrea nostra funciona, dic sobretot Catalunya-País Valencià, o no funcionarà cap altre projecte, inclosa l'Euroregió Pirineus Mediterrània”, afirma l'editor Eliseu Climent, que ja havia teoritzat la importància econòmica de l'eix a través de l'Institut d'Economia i Empresa Ignasi Vilallonga.¹²⁰⁰ De fet, justament després d'entrevistar-se amb Camps, José Montilla imparteix una conferència organitzada per l'Associació Valenciana d'Empresaris (AVE), on el president català copsa com respira l'economia de les terres valencianes.¹²⁰¹

Tot i aquesta petita aproximació, alguns empresaris desitjaven anar més enllà en la relació econòmica amb Catalunya. Així, la cúpula de la Caja Mediterráneo (CAM) i la Cambra de Comerç d'Alacant conviden l'expresident de la Generalitat de Catalunya Jordi Pujol a impartir una conferència a la ciutat al voltant de l'eix mediterrani. Aquell no era un territori desconegut pel president Pujol, ja el 1971, per la seva decisió personal, Banca Catalana va adquirir participacions accionaries del Banc d'Alacant, fet que acostaria a Pujol a conèixer l'economia de la Costa Blanca. El 18 de gener de 2010, Pujol troba a Alacant un auditori ple del món econòmic del sud del País Valencià i ho aprofita per reclamar que els ports catalans i els valencians siguin punts de descàrrega de les mercaderies que arriben d'Àsia, en lloc que aquests vaixelles s'instal·lin en d'altres ports europeus i de la mediterrània. A Pujol se li pregunta, a més de qüestions estrictament econòmiques i d'infraestructures, per la poca relació que hi ha entre els presidents Montilla i Camps. El prudent Jordi Pujol, que s'escuda en el fet que ell ja està retirat de la política, recorda que durant els seus mandats al capdavant de la Generalitat de Catalunya sempre havia apostat per la no ingerència en els afers valencians, a part de les gestions discretes que va dur a terme durant el mandat d'Eduardo Zaplana, per tal de crear l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. En tot cas, el

¹²⁰⁰ “Entrevista Eliseu Climent”. *Presència*, 1 de novembre de 2009, p 19.

¹²⁰¹ TENA, Violeta. “Primera reunió Camps-Montilla”. *El Temps*, 12 de maig de 2009, p. 15.

president Pujol no evita, això sí, pronunciar-se durant el torn de preguntes a favor de la reciprocitat televisiva de TV3 al País Valencià.¹²⁰²

Malgrat el que havia semblat que eren algunes aproximacions, la tensió entre els dos executius no desapareix. Durant la campanya electoral del novembre del 2010, José Montilla, que es presenta a la reelecció de la presidència de la Generalitat com a cap de cartell del PSC, obre sense voler-ho una nova polèmica amb el govern valencià. En aquesta ocasió, Montilla expressa en un esmorzar organitzat pel Fòrum Europa que, “per mi, la llengua que es parla al País Valencià és el català, però si ells volen denominar-lo valencià estan en el seu dret i no per això es trenca la unitat de la llengua”.¹²⁰³ Les paraules de l’encara president de la Generalitat tenen una ràpida resposta per part de la portaveu del govern valencià, la popular Paula Sánchez de León, que li demana una immediata rectificació pel fet d’haver “atemptat contra les senyes d’identitat i la història dels valencians”.¹²⁰⁴ La pressió dels populars fa que el màxim responsable del PSPV, Jorge Alarte, marki distàncies amb els seus companys catalans de partit i deixi clar que més enllà de les declaracions de Montilla, “la llengua de la Comunitat Valenciana és el valencià”, tot fent referència a l’article 6 de l’Estatut d’Autonomia valencià.¹²⁰⁵

4.1.4 ERC i els referents valencians de Reagrupament i Solidaritat

Un dels tres pilars fonamentals del govern presidit pel socialista José Montilla entre 2006 i 2010 és Esquerra Republicana de Catalunya. El partit independentista havia apostat, després de la primera experiència del govern Maragall, per aprofundir en la suma d’esquerres al capdavant de la Generalitat de Catalunya per tal d’aconseguir

¹²⁰² R.F, P; MACEDA, Víctor. “Pujol i l’arc mediterrani, des d’Alacant”. *El Temps*, 26 de gener de 2010, p. 42-43.

¹²⁰³ ENGUIX, Salvador. “Montilla irrita a Camps al identificar el valenciano como catalán”. *La Vanguardia*, 16 de novembre de 2010. <http://www.lavanguardia.com/politica/20101115/54071061079/montilla-irrita-a-camps-al-identificar-el-valenciano-como-catalan.html>

¹²⁰⁴ “La llengua de la Comunidad Valenciana es el valenciano”. *Público*, 15 de novembre de 2010. <http://www.publico.es/espana/lengua-comunidad-valenciana-valenciano.html>

¹²⁰⁵ *Ibidem*.

avenços tant en el camp de l'autogovern com de les polítiques socials. En un moment d'ebullició del moviment independentista, l'estratègia dels republicans produeix certes friccions internes dins de la formació. Les diferents sensibilitats del partit es clarifiquen els mesos previs del congrés que la formació celebra el juny del 2008, i on es presenten quatre candidatures per a dirigir-la: Gent d'Esquerra, amb Joan Puigcercós i Joan Ridaó; Reagrupament, amb Joan Carretero i Rut Carandell; ERC Futur, amb Ernest Benach i Rafel Niubó; i Esquerra Independentista, amb Jaume Renyer i Uriel Bertran.¹²⁰⁶

Hi ha diferències entre aquestes quatre llistes pel que fa a l'estratègia política territorial, de Sales a Guardamar i de Fraga a Maó, més enllà del Principat de Catalunya? Cal dir que el territorial no és un dels temes centrals del debat entre candidats, centrat sobretot en el paper que ha de jugar ERC dins del govern, en un moment de negociació d'un nou sistema de finançament, amb la Llei de Consultes a l'ordre del dia i amb la proposta d'avançar cap a la celebració d'un referèndum d'autodeterminació el 2014. Així, la incompatibilitat de càrrecs entre partit i govern o els fulls de ruta per aconseguir la independència omplen més preguntes de diaris que no pas les línies estratègiques que ha de seguir ERC fora del Principat o el camí que ha de recórrer ERPV. En tot cas, sí que entra al debat el qüestió del nom de la formació, si cal tornar a publicitar les sigles històriques "ERC" -com defensava Reagrupament- o si és més estratègic utilitzar un concepte ampli com el "Esquerra", per tal de poder-lo utilitzar eficientment tant a Catalunya com a la resta d'àmbit nacional. Amb aquests debats damunt de la taula, com és lògic en un partit d'àmbit nacional, els militants de les sigles republicanes de fora de Catalunya també tenen un pes en l'elecció programàtica del futur del partit que desitgen per a tota la nació. Aquest fet sorprèn a més d'un. "Un senyor o una senyora de Perpinyà o de Xixona (...) poden decidir no només els lideratges esmentats, sinó també el futur del govern de Catalunya", destaca una crònica periodística, evidenciant que dels 10.000 militants d'Esquerra, oficialment 450 eren valencians, 250 de les Illes i 50 de la Catalunya del Nord.¹²⁰⁷

En aquest marc, Gent d'Esquerra, la candidatura que lidera el secretari general sortint, Joan Puigcercós, és de les quatre la que representa amb més força l'aposta orgànica per

¹²⁰⁶ CULLA i CLARÀ, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una historia política*. Barcelona: La Campana, 2013, p. 659-665.

¹²⁰⁷ RIBA, Tian. "Compte enrere a ERC". *Avui*, 5 de juny de 2008, p. 6.

tenir presència directa al conjunt de territoris de parla catalana i en especial al País Valencià. Puigcercós és l'únic dels candidats que d'una manera habitual utilitza el terme de Països Catalans quan fa referència al seu projecte polític.¹²⁰⁸ Així, no és estrany que el president d'ERPV, Agustí Cerdà, doni suport a la llista de Puigcercós.

La candidatura d'Ernest Benach i Rafel Niubó és la continuadora de la línia política de Josep-Lluís Carod-Rovira, el president sortint, que poc abans havia anunciat la seva voluntat de no repetir en el càrrec. Teòric de les relacions entre els Països Catalans, però partidari que ERC arribés a acords amb formacions del País Valencià i de les Illes, així com amb les entitats culturals d'aquests territoris, Carod promou que escriptors com Ferran Torrent, Isabel-Clara Simó i Sebastià Alzamora, del País Valencià i les Illes Balears, signin un manifest de suport a la candidatura que ell apadrina.¹²⁰⁹

Pel que fa a Reagrupament, Joan Carretero aposta per un canvi important en molts aspectes del partit, i també en la presència dels republicans a València. D'aquesta manera, Carretero creu que cal que l'activitat i el projecte d'ERC se centri a Catalunya i que, en el cas del País Valencià, l'organització tingui una bona relació amb el Bloc, a qui li sembla bé que s'incorpori a l'Aliança Lliure Europea (ALE). “Al País Valencià hem de buscar totes les complicitats possibles, per trencar l'hegemonia del PP i del PSOE. Els ciutadans del País Valencià han de poder visualitzar una alternativa útil i possible, tot i que difícil, a l'actual situació”, expressa Carretero en una entrevista amb els lectors de *Vilaweb*.¹²¹⁰ Tot i aquesta posició distant, el metge de Puigcerdà participa en actes a la ciutat de València juntament amb la candidata de Reagrupament a la secretaria general Rut Carandell per presentar la seva candidatura i també assisteix als actes de la Diada dels Països Catalans. A València, estableixen contacte amb grups diversos de valencianistes i celebren un sopar amb personalitats del món cultural.¹²¹¹

¹²⁰⁸ “Carta oberta dels presidenciables d'ERC”. *Avui*, 7 de juny de 2008, p. 7.

¹²⁰⁹ ARENAS, Sandra. “Quaranta intel·lectuals donen suport a Benach”. *Avui*, 5 de juny de 2008, p. 7.

¹²¹⁰ “Carretero reprova el veto d'ERC sobre el BLOC a l'ALE i reclama complicitats al País Valencià”. *Racó Català*, 16 d'abril de 2008. <https://www.racocatala.cat/forums/fil/85317/carretero-reprova-veto-derc-sobre-bloc-lale-reclama-complicitats-pais-valencia?pag=1>

¹²¹¹ CARANDELL, Rut. Entrevista amb l'autor. Barcelona, 14 de juny de 2018. Advocada i mediatra, Rut Carandell ha estat vinculada a la Universitat Autònoma de Barcelona, i ha

D'altra banda, el projecte renovador d'Uriel Bertran deriva de la seva etapa juvenil al capdavant de les JERC, on seguint els passos de Joan Puigcercós, també havia apostat per aprofundir la presència republicana al País Valencià. Per a ell, aquest era un marc nacional de referència habitual en què havia crescut com a militant. El candidat a la presidència d'aquesta llista, Jaume Renyer, sí que havia teoritzat durant els seus anys d'activisme polític, al voltant dels Països Catalans. Per Renyer, en aquell moment calia “partir de la realitat de la nació i elaborar estratègies diferenciades a cadascun dels Països Catalans (...) estratègies diferenciades, en els ritmes i els continguts”.¹²¹² Renyer apostava també perquè l'independentisme del Principat esdevingués “referent per al valencianisme i el mallorquinisme en la seva lluita”¹²¹³

Els 10.000 militants d'Esquerra es trobarien dividits segons les seves afinitats ideològiques o personals, entre els quals els 445 militants valencians.¹²¹⁴ Dels set mil que van exercir el seu dret a vot a les eleccions internes, la majoria de militants dona suport a les tesis de Joan Puigcercós, escollint-lo nou president d'Esquerra. Si a Catalunya els resultats són més ajustats, amb regionals que es decanten per uns candidats o uns altres, en el cas de les seccions valencianes, amb Benicarló, València, Sueca, Xixona i Crevillent com a principals places, les paperetes no deixen lloc a dubte. Dels 226 vots valencians emesos, el 73% són per Puigcercós, a molta distància dels altres candidats. Només Uriel Bertran, candidat a la secretaria general, aconsegueix un resultat meritori, amb més de 40 sufragis valencians. Joan Puigcercós també s'imposa amb comoditat a la Catalunya Nord (63%) i a les Illes Balears (55%), demostrant que el de Ripoll és el que havia fet més quilòmetres.¹²¹⁵

La nova etapa del partit republicà ha de fer compatible els avenços institucionals progressius als ajuntaments i al govern de la Generalitat de Catalunya, amb la pressió d'un independentisme cívic que comença a organitzar-se a través de la Plataforma pel

dirigit l'Escola d'Administració Pública de Catalunya entre el 2003 i el 2006. Políticament vinculada a ERC, de la qual el 2008 va ser candidata a la secretaria general, va impulsar amb Joan Carretero el projecte polític de Reagrupament.

¹²¹² RENYER, Jaume. *L'esquerra de la llibertat...*, p. 241.

¹²¹³ *Ibidem*.

¹²¹⁴ “Militants d'ERC”. *Avui*, 17 de març de 2008, p. 7.

¹²¹⁵ “El Congrés d'Esquerra. Els resultats”. *Avui*, 8 de juny de 2008, p. 8.

Dret a Decidir, marca que convoca dues grans manifestacions pels carrers de Barcelona, el febrer del 2006 i el desembre del 2007. A més, a partir de l'exemple d'Arenys de Munt del 13 de setembre de 2009, aviat comencen a gestar-se les consultes populars per la independència que en onades successives s'estenen com una taca d'oli per centenars de municipis catalans, activant entitats locals i mostrant l'independentisme com un moviment que creix.

Aquestes consultes, i l'èxit de participació en algunes de les poblacions on se celebren, tenen ressò, és clar, al País Valencià. És així com el consell nacional del Bloc Nacionalista Valencià aprova una proposta de resolució on dona suport a les consultes com a mesura ciutadana de participació. Al mateix temps, però, el secretari d'organització dels nacionalistes valencians, Josep Melero, és realista: “No pensem que la realitat valenciana ara per ara presente cap demanda per a fer consultes populars demanant la independència”.¹²¹⁶ Dins del camp valencianista, altres sigles anaven més enllà del Bloc i, per exemple, des d'algunes entitats com Ca Bassot, de Burjassot, organitzen autocars per anar a participar en directe d'un esdeveniment com aquest, en el seu cas a Berga. De la mateixa manera, també membres destacats d'Acció Cultural del País Valencià col·laboren en l'organització de les consultes que se celebren al Camp de Tarragona i a les Terres de l'Ebre. El PSPV, per la seva banda, amb veu d'Isabel Escudero relativitza el paper d'aquestes consultes, traient ferro a l'assumpte. Per a la dirigent socialista valenciana, “no hem de témer cap oportunitat d'expressar-nos en llibertat (...) i les consultes populars són l'exercici de la llibertat d'expressió”. En la mateixa línia s'expressa tant Esquerra Unida com Iniciativa del Poble Valencià. Marga Sanz, d'EUPV, opina que tota consulta a la ciutadania entra en la “normalitat democràtica”, i Mireia Moià, d'IdPV, veu “amb bons ulls qualsevol acció que signifiqui una consulta democràtica a la ciutadania”.¹²¹⁷

Mentre encara s'estava gestant la primera de les consultes sobiranistes, la d'Arenys de Munt, i encara amb la ressaca post-congressual d'ERC, l'abril de 2009 una de les candidatures que s'havien presentat al Congrés dels independentistes, el Reagrupament de Joan Carretero i Rut Carandell, decideix escindir-se de la formació republicana, en el

¹²¹⁶ MACEDA, Victor; PAYERAS, Miquel. “Parlen els veïns d'escala”. *El Temps*, 8 de desembre de 2009, p. 26-27.

¹²¹⁷ MACEDA, Victor; PAYERAS, Miquel. “Parlen els veïns d'escala”. *El Temps*, 8 de desembre de 2009, p. 26-27.

que ja sembla una tradició congressual del partit de Macià i Companys. Les contínues desavinences amb la línia política de la formació així ho evidencien i els seus promotors es decideixen per articular una nova eina desvinculada del tripartit que prioritzi l'eix nacional. El sorgiment d'una nova marca política necessita tota una articulació organitzativa, d'imatge i de referents que, en part, Reagrupament ja havia anat establint des de l'interior d'Esquerra. En aquelles circumstàncies, l'abril de 2009, també s'articula al País Valencià un petit corrent de militants encapçalats per Moisès Vizcaino i Josep Tadeu, Renovament Republicà, que simpatitza amb l'exconseller Carretero i aposta pel debat intern i l'autocrítica dels posicionaments republicans post-congressuals.¹²¹⁸ Poques setmanes després, el que havia liderat ERC al País Valencià durant la segona meitat de la dècada dels noranta, Àngel Molina, anuncia en una carta oberta a *Vilaweb* el seu pas a Reagrupament i Jaume Renyer, nou quadre dirigent d'RCat ho celebra.¹²¹⁹

Ja com a partit, Reagrupament celebra un Congrés fundacional a l'octubre i la seva projecció pública s'amplia. En paral·lel, els seus militants musculen els plantejaments ideològics que havien defensat des dels seus inicis. Un d'aquests aspectes era, és clar, el marc nacional de referència del nou partit. Quin era el posicionament dels reagrupats respecte els Països Catalans i, sobretot, respecte la política orgànica o d'aliances que havien de tenir al País Valencià? Joan Carretero vol evitar caure en el mimetisme respecte ERC. Així, a diferència d'Esquerra, l'objectiu del nou partit és consolidar la seva força a Catalunya, que és l'àmbit territorial on treballa, en lloc de tenir els Països Catalans com a marc de referència i d'actuació. “Nosaltres només actuem als territoris gestionats per la Generalitat de Catalunya. No volem crear delegacions postisses en altres territoris” afirma Carretero l'octubre del 2009.¹²²⁰ Vist des de l'actualitat, la que

¹²¹⁸ BARROSO, Sílvia. “El malestar intern a ERC s'estén al País Valencià”. *Avui*, 28 d'abril de 2009. <http://admin.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/257868--el-malestar-intern-a-erc-sosten-al-pais-valencia-.html>

¹²¹⁹ “Un dels fundadors d'Esquerra al País Valencià anuncia el seu pas a Reagrupament”. *Vilaweb*, 22 de maig de 2009. <https://www.vilaweb.cat/noticia/3587629/20090523/noticia.html>; RENYER, Jaume. “Amb Àngel Molina”. *El bloc de Jaume Renyer*, 23 de maig de 2009. <https://blocs.mesvilaweb.cat/jrenyer/?p=134365>

¹²²⁰ ALTARRIBA, Laia. “Corresponde al Parlament realitzar actos de soberanía”. *Gara*, 26 d'octubre de 2009. <https://gara.naiz.eus/paperezkoa/20091026/163385/es/Corresponde-Parlament-realizar-actos-soberania>. En aquest sentit és interessant la lectura d'ORTEU, Francesc. *Carretero. Retrat d'un metge que fa política*. Barcelona: Acontravent, 2010.

era número 2 de Reagrupament, Rut Carandell, recorda que aquell era, justament, un dels elements que els diferenciava de la praxis política dels republicans: “Volíem prioritzar, calia que primer aconseguíssim la independència de Catalunya i aquesta ja serviria d’estímul pels altres territoris de parla catalana. Nosalres no volíem crear un Reagrupament-País Valencià, però teníem les portes obertes a col·laborar amb tothom, i si alguns valencians els podia interessar el projecte, com així va ser, doncs endavant”.¹²²¹

Així, tot i aquesta voluntat expressada pel metge de Puigcerdà, tal com relatava Rut Carandell, el fet és que hi ha alguns associats valencians, illencs i nord-catalans que tenen ganes de ser actius en el nou projecte polític. A més, alguna formació minoritària del valencianisme estricte veu en Reagrupament un possible aliat a Catalunya, precisament pel fet que els de Carretero no tenen un interès pancatalanista i, per tant, s’hi pot pactar de manera bilateral. Així les coses, l’1 de desembre de 2009 Jaume Renyer, exmembre d’ERC i en aquell moment a la direcció de Reagrupament, és convidat en un acte de les petites formacions autoctonistes Esquerra Nacionalista Valenciana (ENV) i República Valenciana – Partit Valencianista Europeu (RV-PVE). A l’Hotel Inglés de València, i acompanyat dels presidents de les dues formacions, Josep Velasco per ENV i Víctor Baeta per RV, Jaume Renyer explicita que la voluntat territorial de Reagrupament és organitzar els seus associats valencians, ja que n’hi ha, sense que això comporti la presentació d’una proposta electoral pròpia al País Valencià. Tal com relata Renyer a l’auditori valencià, l’objectiu del nou partit no passa per presentar-se en comicis valencians, sinó per treballar per “una proposta sobiranista valenciana (...) la més transversal i participativa possible”.¹²²² Joan Carretero, el líder de la formació, avalava aquesta mateixa línia política: “Hem d’apostar per aliances amb formacions que sorgeixin d’aquests territoris”.¹²²³

A més d’Esquerra Nacionalista Valenciana i República Valenciana-Partit Valencianista Europeu, amb qui Reagrupament es reuneix de nou a l’octubre del 2010, els reagrupats

¹²²¹ CARANDELL, Rut. Entrevista amb l’autor. Barcelona, 14 de juny de 2018.

¹²²² RENYER, Jaume. “Xerrada a València”. *El bloc de Jaume Renyer*, 1 de desembre de 2009. <http://blocs.mesvilaweb.cat/jrenyer/?p=152511/>

¹²²³ ALTARRIBA, Laia. “Corresponde al Parlament realitzar actos de soberanía”. *Gara*, 26 d’octubre de 2009. <https://gara.naiz.eus/paperezkoa/20091026/163385/es/Corresponde-Parlament-realizar-actos-soberania>

també tenen relació amb Estat Valencià, una minúscula formació de creació recent liderada per Joan Sorribes que desitja presentar-se a les eleccions valencianes de 2011. Per a la campanya electoral, Estat Valencià vol comptar amb la complicitat dels valencians de Reagrupament que coordina Joan Baptiste Mollà i on també s'associa Víctor Baeta.¹²²⁴ De fet, Baeta assistiria com a oient en algunes reunions de l'Executiva de Reagrupament a petició de la direcció.

D'aquesta manera, encara que Joan Carretero es mostri ferm en centrar el partit a Catalunya, tampoc Reagrupament deixa de tenir una mirada més enllà de l'Ebre. Als mateixos Estatuts de l'associació aprovats el 3 d'octubre de 2009, destaquen com un dels tres objectius fundacionals “l'enfortiment de la base social de l'independentisme als Països Catalans”.¹²²⁵ En canvi, però, al programa electoral de Reagrupament a les eleccions catalanes de 2010 només es fa una referència al País Valencià, quan es parla de l'interès de crear una megaregió europea de l'arc mediterrani. Al mateix temps, també de cara als comicis, els reagrupats elaboren un prototip de Constitució Catalana que s'encartarà amb diferents diaris. A l'article sisè del text, relatiu a la nacionalitat, des de Reagrupament aposten perquè la nova carta magna catalana incorpori que els ciutadans del conjunt de territoris de parla catalana “tenen garantida la condició nacional de catalans, si ho sol·liciten”.¹²²⁶

Els moviments polítics al si de l'independentisme van en augment la primavera i l'estiu de 2010, a mesura que s'apropa la fi de la legislatura al Parlament de Catalunya i la convocatòria d'unes noves eleccions que han de renovar l'hemicicle del Parc de la Ciutadella. El segon tripartit havia generat forts debats interns al si d'ERC, d'on n'havia sortit l'escissió del Reagrupament de Joan Carretero. A finals de juny es fa pública la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i el 10 de juliol té lloc una multitudinària manifestació de rebuig al passeig de Gràcia de Barcelona. Deu dies després, l'expresident del Barça, Joan Laporta, que just finalitza

¹²²⁴ EV. “Estat Valencià i Reagrupament del País Valencià inicien una campanya buscant candidats sobiranistes valencianes a través de les xarxes socials”. *Bloc d'Estat Valencià*, 13 d'octubre de 2010. <http://estatvalencia.blogspot.com/2010/10/estat-valencia-i-reagrupament-del-pais.html>

¹²²⁵ RCat. “Estatuts”. Barcelona, 3 d'octubre de 2009, p. 2 http://reagrupament.cat/content/download/190/1556/file/estatuts_RI.pdf

¹²²⁶ RCat. *Constitució de Catalunya*. Barcelona: Reagrupament, maig de 2010, p. 4 <http://reagrupament.cat/content/download/3480/42605/file/Constitució%20de%20Catalunya.pdf>

mandat al club blaugrana, anuncia la creació d'una nova proposta política per presentar-se a les eleccions: Solidaritat Catalana per la Independència (SI). L'acompanyen el jurista valencià i exmembre de Convergència Alfons López Tena, i l'exportaveu de les JERC Uriel Bertran, líder d'un sector crític dels republicans. La nova candidatura aposta per un independentisme transversal que reculli l'esperit de les consultes sobiranistes i que entri a la cambra catalana per fer trontollar les estructures autonòmiques existents.

Com havia succeït al llarg dels darrers anys en les formacions del catalanisme nacional, i poc abans amb el naixement de Reagrupament, també Solidaritat ha de plantejar-se quina posició adopta respecte el marc d'actuació preferent i els límits geogràfics de la nació a reivindicar. En el cas de SI, tot i tenir Catalunya com a centre de gravetat, disposa també d'una explícita vocació de Països Catalans, tant pel que fa al marc discursiu, com des d'un punt de vista d'actuació política. Aquesta inclinació cap a un treball polític al conjunt de territoris de parla catalana respon principalment a dos motius. En primer lloc, la trajectòria ideològica anterior d'un dels corrents que funden el nou partit, el provinent d'Esquerra Republicana, liderat per un Uriel Bertran que havia estat portaveu de les JERC, on el discurs de Països Catalans és plenament assumit. En segon lloc, cal destacar la influència que té en Solidaritat l'adhesió del Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN), l'històric partit de l'independentisme liderat pel matemàtic Josep Guia, precisament des de València ciutat que poc abans havia celebrat el seu 40è aniversari.¹²²⁷ D'aquesta manera, entre els integrants provinents d'ERC i les JERC, que ja assumeixen el marc dels Països Catalans, i l'adhesió del PSAN, que és en si mateix el màxim exponent d'aquest mapa territorial, la posició de la nova formació tindrà una visió més àmplia de les fronteres administratives del Principat A més, també cal destacar la presència individual de valencians al nucli inicial de la formació, com l'escriptora alcoiana Isabel-Clara Simó, i el fet que el notari Alfons López Tena sigui originari de Sagunt, al Camp de Morvedre.

Com pot, però, un partit comunista donar suport a una candidatura transversal liderada per Joan Laporta i Alfons López Tena? Des del PSAN defensen, en el marc del seu marxisme d'alliberament nacional que, per aconseguir la independència, cal una

¹²²⁷ Per a l'ocasió, el partit va publicar CADENES, Núria (coord.). *40 anys del PSAN i de l'independentisme català contemporani*. València: edicions del PSAN, 2008.

estratègia interclassista, i que aquesta n'és una oportunitat. A més, conscients de l'auge del nou independentisme que va expressar-se en les consultes populars, i que s'havia fet evident a la manifestació en contra de la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut, els de Guia desitgen que el nou moviment incorpori la reivindicació de tot l'àmbit nacional. Els del PSAN saben que al provenir d'un marc de reivindicació nacional autonòmica, aquests sectors que ara abracen l'independentisme mantenen el marc territorial de referència que tenien fins ara. Per a ells és cabdal, doncs, situar de nou els Països Catalans en el centre de l'afirmació de l'independentisme i volen implicar-s'hi directament. “La Catalunya completa bé val una aliança electoral”, sentència Josep Guia.¹²²⁸

El PSAN, en un exercici pràctic del front patriòtic que teoritzen des dels anys vuitanta, constitueix a partir de l'octubre de 2010 el gruix de la militància i l'operativitat valenciana de SI. Aquesta aliança es concreta en un acord electoral on Solidaritat es compromet durant la campanya electoral al Parlament de Catalunya a “fer menció als Països Catalans” i a fer un acte electoral fora del Principat. A més, l'històric dirigent independentista Josep Guia és qui tancarà la llista de Solidaritat per la circumscripció de Barcelona. D'aquesta manera, el 21 d'octubre, Joan Laporta, Alfons López Tena i Uriel Bertran, juntament amb el valencià Josep Guia celebren un míting a Vinaròs; i deu dies després, el darrer diumenge d'octubre, Bertran i López Tena participen amb Guia al 51è Aplec del Puig. El lema que el PSAN escull per al tradicional aplec de la muntanyeta de la Patà en resumeix el propòsit: “Des de València, cap a la independència de tot Catalunya”.

Després d'obtenir quatre diputats a les eleccions catalanes, Solidaritat i el PSAN, que considera assumit el primer objectiu, segellen un document conjunt en el qual concreten l'extensió orgànica del partit. Defineixen, a més, establir una futura Assemblea de Representants de la Nació Catalana, que seria l'eina que estendria “la declaració d'independència al conjunt dels Països Catalans”, després d'haver-se declarat prèviament a Catalunya.¹²²⁹ Si representants de Solidaritat han estat en els darrers mesos a Vinaròs i a l'Aplec del Puig, el PSAN vol que la seva aliança amb el partit revelació

¹²²⁸ GUIA, Josep. “Per què el PSAN dona suport a Solidaritat Catalana per la Independència?”. *Lluita*, núm. 275 (octubre-novembre 2010), p. 9-11.

¹²²⁹ GUIA, Josep. “Eleccions autonòmiques al Principat: un primer balanç”. *Lluita*, núm. 276, (desembre de 2010), p. 6-8.

dels darrers comicis catalans també es visualitzi al cap-i-casal. D'aquesta manera el 23 de gener de 2011, al cèntric hotel Astoria de la capital valenciana s'organitza una mediàtica presentació de SI. Joan Laporta n'és el protagonista. Tot i l'intent de boicot de grupuscles de l'anticatalanisme, Laporta exposa la seva voluntat d'estendre l'independentisme al conjunt dels Països Catalans. De fet, acompanyat de Josep Guia i Núria Cadenes, l'expresident del Barça no tanca les portes a la possibilitat que Solidaritat es presenti a les eleccions valencianes del maig si així ho decideix la militància.¹²³⁰

De la mateixa manera que Solidaritat opta per constituir-se al País Valencià a partir del PSAN, el partit també fixa la mirada en la Catalunya Nord. Al Rosselló la libanització dels partits catalanistes és total, amb delegacions de Convergència, Esquerra i militants de l'esquerra independentista. En lloc d'implantar-s'hi directament, Solidaritat s'apropa a Unitat Catalana (UC), el partit històric nord-català que encapçala Jaume Roure i el jove Brice Lafontaine, i estableixen un marc bilateral de relacions en el qual es reconeixen com a interlocutors privilegiats i es defineixen com a referents recíprocs al Principat de Catalunya i a la Catalunya Nord.¹²³¹ Per l'expresident d'Unitat Catalana, Llorenç Planes, aquest és un bon acord pels nord-catalans perquè, gràcies a aquest, Solidaritat s'allunya d'emular allò que havien fet altres partits catalanistes que havien apostat per la creació d'una delegació nord-catalana pròpia, en al·lusió a ERC, a CDC i anteriorment al Partit per la Independència (PI).¹²³²

Les aliances territorials de Solidaritat Catalana no només s'estenen al País Valencià i a la Catalunya Nord. Un any després, de cara a les eleccions generals anticipades al Congrés de Diputats del novembre de 2011, la formació de López Tena i Uriel Bertran – l'expresident del Barça passa aviat al grup mixt amb la seva Democràcia Catalana–

¹²³⁰ GUIA, Josep. “Solidaritat per la Independència s'organitza al País Valencià”. *Lluita*, núm. 277 (gener-febrer de 2011), p. 6-8.

¹²³¹ SI. “Compromís entre Unitat Catalana i Solidaritat Catalana per la Independència”. Barcelona - Perpinyà, octubre de 2010.
<https://www.vilaweb.cat/media/continguts/000/016/681/681.pdf>

¹²³² PLANES, Llorenç. “I si el compromís entre Unitat Catalana i Solidaritat Catalana per la Independència obria un camí nou?”. *Avui*, 1 de novembre de 2010.
<http://www.elpuntavui.cat/article/3-politica/17-politica/322508-i-si-el-compromis-entre-unitat-catalana-i-solidaritat-catalana-per-la-independencia-obria-un-cami-nou.html>

segellen un acord amb el PSM-Entesa Nacionalista en què reconeixen la formació de Biel Barceló com el seu referent electoral a les Illes, garantint la sobirania de cada partit. D'aquesta manera, tot i que Solidaritat havia plantejat mesos enrere crear un nucli propi de militants a les Illes, prefereixen subscriure l'acord amb el PSM. Els independentistes es garanteixen un altre aspecte no menor: que l'hipotètic diputat illenc pogués presentar les propostes de SI a la Carrera de San Jerónimo. A més, des de Solidaritat estan interessats en incorporar-se a l'Aliança Lliure Europea (ALE), i creuen que el PSM, que ja en forma part, els pot ajudar a ser-ne membres de ple dret.¹²³³

La influència dels Països Catalans dins de Solidaritat és tal que a les darreres eleccions autonòmiques a les que es presenta, les del 25 de novembre de 2012, dels vuit primers noms de la llista per la circumscripció de Barcelona, quatre estan vinculats al País Valencià: López Tena, Isabel-Clara Simó, Núria Cadenes i Josep Guia. Ja fora del Parlament català, el gener del 2013, la dirigent del PSAN Núria Cadenes accedeix des de València a la presidència del partit.

4.1.5 Convergència més enllà de Catalunya: una implantació parcial

Convergència Democràtica de Catalunya s'havia fundat el novembre de 1974 al monestir de Montserrat amb la premissa de fer país, també, des de l'acció política. Així, reconeixent l'existència d'un marc lingüístic i cultural de Països Catalans, la Convergència de Jordi Pujol es compromet a treballar políticament per Catalunya, que serà durant tots aquests anys el seu marc nacional de referència i actuació política.¹²³⁴

D'aquesta manera, la vocació de Convergència és treballar exclusivament per Catalunya, ja sigui al propi país o influint políticament a l'Estat, aprofitant les majories i minories al Congrés de Diputats. A més, és clar, de la intenció d'incidir en la

¹²³³ SI. "Acord de col·laboració entre PSM-Entesa Nacionalista i Solidaritat per la Independència". Palma, 26 de novembre de 2011, p. 1-2. http://www.psm-entesa.cat/documentos/D_407.pdf

¹²³⁴ Una bona síntesi periodística de la història de CDC a través dels seus congressos a: SALLÈS, Quico. "La història de CDC en 3 asambleas y 15 congresos". *La Vanguardia*, 7 de juliol de 2016. <http://www.lavanguardia.com/politica/20160707/403015633265/cdc-congresos-asambleas.html>

construcció europea, a través dels eurodiputats de la formació, de les relacions internacionals d'un govern com el de la Generalitat de Catalunya. Convergència, però, també incideix de manera directa o indirecta, des del partit o des de les institucions, als diferents territoris de parla catalana, fent així algunes excepcions als seus plantejaments generals. Com a partit, com hem vist, Convergència Democràtica de Catalunya anirà establint relacions amb formacions nacionalistes de les Illes Balears, com el Partit Socialista de Mallorca (PSM) i després Unió Mallorquina (UM); del País Valencià, amb el Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV), la Unitat del Poble Valencià (UPV) i el Bloc Nacionalista Valencià (BNV); i també de la Catalunya Nord, amb Unitat Catalana (UC).

En el cas de les Illes Balears, després d'anys d'acords entre Convergència i el PSM, que es presenten junts a les eleccions europees des de 1994, la relació comença a refredar-se. Convergència no comparteix l'estratègia del PSM que el 2006 lidera un Bloc Nacional i d'Esquerreres juntament amb Esquerra Unida i ecologistes de cara a les eleccions municipals i autonòmiques de la primavera del 2007. El portaveu del grup parlamentari de CiU al Parlament de Catalunya, Felip Puig, no obvia que Convergència acull el canvi de rumb illenc "amb certa fredor perquè és una opció estratègica en la qual no creiem". El PSM s'immergia en un procés de refundació per crear un nou ens que, per als convergents, els diluïa dins d'Izquierda Unida. "Penso que el PSM s'equivoca", declara Felip Puig.¹²³⁵ Que l'ecosocialista Jordi Guillot, d'ICV, confessi que s'identifica molt amb la campanya mallorquina és una mostra més que CDC no s'hi podia sentir còmode. A diferència de les aliances del Bloc Nacionalista Valencià amb EUPV, que veu com una UTE momentània per accedir a les Corts Valencianes, Convergència cospa que l'aliança entre el mallorquinisme i IU és de més calat.¹²³⁶

El referent illenc de CiU passa a ser Unió Mallorquina (UM) que, de fet, representa un perfil socioliberal i centrista més proper al convergent. UM tenia històricament molt bona relació amb Unió Democràtica de Catalunya i els de Duran i Lleida sempre havien volgut que UM s'incorporés a les coalicions europees, malgrat que la presència del PSM ho impedia en cada convocatòria. Des d'aleshores, doncs, el partit de Maria

¹²³⁵ "Entrevista a Felip Puig. Compartim l'estratègia del Bloc". *El Temps*, 10 d'octubre de 2006, p. 27

¹²³⁶ FREIXES, Jaume. "La guerra CiU-ERC travessa el mar". *El Temps*, 8 d'agost de 1006, p. 19-20.

Antònia Munar és el referent de tota CiU a les Illes, i no només del soci democratacristià. L'advocat Josep Melià, que presideix Unió Mallorquina, no té cap dubte que l'únic moviment centrista a l'estat és el nacionalisme que a Catalunya representa Convergència i Unió, un centrisme convergent en el que s'emmirallen i que és justament l'espai "que aspirem a representar".¹²³⁷ D'aquesta manera, per Melià, "és innegable que per a mi el gran referent polític és Convergència i Unió. Per tant, ja m'agradaria que UM fos l'equivalent mallorquí de CiU. Lògicament adaptat a les nostres peculiaritats, perquè Mallorca i Catalunya no són la mateixa cosa".¹²³⁸ Si el dirigent d'UM ho tenia clar pel que feia a CiU, amb ERC no hi veia aliances possibles, a més que considerava que els independentistes no tenen "cap paper rellevant dins la política mallorquina".¹²³⁹

A més de Mallorca, també Convergència s'interessa per l'illa de Menorca. El 2009 neix una filial menorquina d'UM, Unió Menorquina (UMe) que es presenta a les eleccions europees amb CiU tot just unes setmanes després de donar-se a conèixer. Amb uns mesos de marge per estructurar la nova formació, la Unió Menorquina de l'exalcaldesa d'Es Castell, Irene Coll, celebra un congrés constituent al novembre. Entre els convidats del congrés, a més del president d'Unió Mallorquina, Miquel Flaquer, hi ha també Germà Gordó, en representació de CiU.¹²⁴⁰ Poc després, el març de 2010 el partit d'Artur Mas segella un acord amb Unió Menorquina segons el qual CDC podrà utilitzar segons les seves necessitats les cinc seus que els menorquins posseeixen a l'illa. A més de la infraestructura, CDC i UMe compartirien militància, ja que els associats menorquins podran ser-ho simultàniament de les dues formacions. En contraprestació, el secretari general adjunt de Convergència, Felip Puig, i Germà Gordó, anuncien en

¹²³⁷ PAYERAS, Miquel. "Entrevista a Josep Melià. Per a mi, el referent polític és Convergència i Unió". *El Temps*, 9 de febrer de 2010, p. 32-34.

¹²³⁸ *Ibidem*.

¹²³⁹ *Ibidem*.

¹²⁴⁰ "Irene Coll es elegida presidenta del Unió Menorquina (UMe) durante el congreso constitutivo de la formación". *Europapress*, 14 de novembre de 2009: <http://www.europapress.es/nacional/noticia-irene-coll-elegida-presidenta-unio-menorquina-ume-congreso-constitutivo-formacion-20091114164716.html>

una roda de premsa a Maó, quan presenten la signatura dels documents, que no desplegaran una estructura pròpia a Menorca, al ser UMe la seva referència.¹²⁴¹

A més d'aquests vincles amb formacions polítiques amb qui comparteixen determinats valors nacionals Convergència Democràtica de Catalunya fa un pas més i s'implica directament a la Franja de Ponent i a la Catalunya del Nord. En el cas de la Franja, el 9 de febrer de 2009 es presenta a Fraga una nova formació política: Convergència Democràtica de la Franja (CDF). La formació franjolina, apadrinada per CDC, pren el relleu d'Alternativa Cívica (Alcivi), una llista municipal que s'havia presentat anteriorment a la capital del Baix Cinca i on bona part dels seus impulsors es mostraven decebuts pel fet que Marcel·lí Iglesias no hagués millorat l'estatus polític de la llengua catalana a Aragó.

En el seu congrés fundacional els convergents de la Franja liderats per Paco Tejedor, Marta Canales i Josep San Martín, estan determinats a vincular la seva formació amb Convergència Democràtica de Catalunya, tot representant el catalanisme polític a la Franja. “Creiem que és el soci adequat per la seva centralitat política i perquè té una idea de la defensa de la llengua i de la cultura catalanes fora de dubte”, afirma Tejero, el secretari general de CDF.¹²⁴² És per això que el secretari general adjunt de CDC, Felip Puig, participa a l'acte constituent, on declara que “m'omple d'orgull pensar que el nostre model de fer política és bo”, ja que aquesta tercera via que naix a la Franja entre el PP i el PSOE els pren com a model. Per Felip Puig, a més, les relacions entre CDC i els seus diferents aliats es fan sempre “respectant l'autonomia i lluny d'interferències polítiques”, com havia de ser el cas de la relació d'agermanament entre els dos partits.

D'aquesta manera, CDC i CDF signen un acord que respecta la independència de cada formació, no integra els franjolins a l'estructura orgànica de Convergència però sí que aposta per anar intensificant aquest vincle a través d'una comissió mixta paritària que vagi creant les condicions necessària a fi que els de la Franja acabin formant part de Convergència amb totes les condicions, tal com passava amb Convergència

¹²⁴¹ “UMe compartirà afiliados y sedes con Convergència de Catalunya”. *Menorca.info*, 10 de març de 2010. <https://menorca.info/menorca/local/2010/515824/ume-compartira-afiliados-sedes-convergencia-catalunya.html>

¹²⁴² RIMBAU, Enric. “Entrevista a Paco Tejero. L'Aragó no té cap voluntat de reconèixer el català”. *El Temps*, 17 de febrer de 2009, p. 37.

Democràtica Aranese, on un representant aranès forma part de la direcció dels sobiranistes.

En un moment en què Artur Mas impulsa un projecte ambiciós que va més enllà de CDC, la Casa Gran del Catalanisme, sintonies com les de Menorca i la de la Franja ajuden a reforçar el missatge d'obertura de la formació.¹²⁴³ A més, és clar, com en el cas de Menorca, també són molt benvinguts els 457 vots europeus que CiU obté a la Franja a les eleccions del 2009, amb la secretària general adjunta de CDF, Marta Canales, a les llistes de Convergència pel Parlament Europeu. El 2011, Convergència Democràtica de la Franja obté els seus primers regidors i la majoria dels vots al petit poble de Pont de Montanyana, a la Ribagorça, una comarca a la que està molt vinculat l'economista i eurodiputat de CDC, Ramon Tremosa.¹²⁴⁴ El 2015, tanmateix, l'alcalde de Pont es presentà pel PSOE.

Si això succeeix a la Franja de Ponent, el paper de Convergència Democràtica de Catalunya a la Catalunya Nord és encara més intens. Històricament, des de la presidència de la Generalitat de Catalunya s'havia prioritzat la bona entesa amb els principals alcaldes de la Catalunya Nord, i en especial, amb la família Alduy, en que pare i fill serien batlles de Perpinyà, considerant-se amics de Catalunya. Paul Alduy era clar quan a primers dels noranta afirmava que les seves relacions amb la Generalitat eren quasi quotidianes: "aquí no fem res d'important sense convidar la Generalitat". A més, el batlle de la capital del Rosselló recordava que va ser Jordi Pujol qui va inaugurar el palau d'exposicions de la ciutat i que també van venir representants de la Generalitat a la inauguració del conservatori de música. A més, és clar, el fet que existís al consistori un delegat perpinyanès d'afers catalans, que es desplaçava una vegada a la setmana a Barcelona, garantia aquest contacte permanent.¹²⁴⁵ Per això, precisament, quan el 1993 és el fill dels Alduy el que pren possessió com a alcalde de la ciutat, la primera sortida oficial que fa és a Barcelona, per entrevistar-se amb el president de la

¹²⁴³ RIMBAU, Enric. "La Franja de Ponent ja té una Convergència Democràtica". *El Temps*, 17 de febrer de 2009, p. 35-36.

¹²⁴⁴ MARIN, David. "CiU, dins i tot a la Franja". *Avui*, 26 de maig de 2011, p. 13.

¹²⁴⁵ "Entrevista a Paul Alduy. Ens interessa la clientela catalana". *El Temps*, 3 de juny de 1990, p. 15-18.

Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, i l'alcalde de Barcelona, Pasqual Maragall.¹²⁴⁶ És en aquest marc que Joan Pau Alduy inauguraria el 2003 una oficina de promoció econòmica de Perpinyà a la capital catalana. En paral·lel de les complicitats institucionals, des de meitat de la dècada dels noranta CDC estreny llaços d'amistat amb la formació històrica del catalanisme del nord dels Pirineus, Unitat Catalana, amb qui comparteix, juntament amb el PSM i la UPV/Bloc, trobades nacionalistes de Països Catalans. Unitat Catalana, amb noms com Llorenç Planas i Jaume Mateu al capdavant, disposava de regidors al govern municipal de la capital rossellonesa i havia estat durant els anys vuitanta més propers a formacions de l'esquerra catalana com ERC i l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra (ENE).

En paral·lel, però, el 2001, alguns exmembres d'Unitat Catalana i les restes del Partit per Catalunya, l'homòleg del Partit per la Independència (PI) d'Àngel Colom al nord de l'Albera, constitueixen un nou Bloc Català. La nova formació, capitanejada per Jordi Vera, desenvolupa un nou catalanisme en francès que a partir del desembre de 2006, en un congrés de refundació, s'adhereix a Convergència. La nova Convergència Democràtica de Catalunya Nord que lidera el mateix Jordi Verda forma part orgànicament de la matriu de CDC, fet que provoca que el fins ara referent nord-català de CDC, Unitat Catalana, deixa de ser-ho. Una reorganització controvertida de les aliances que deixarà UC en un compàs d'espera.

La política nord-catalana és especialment diversa. Mentre que el 2008 CDC Catalunya Nord assoleix una quinzena de regidors en municipis nord catalans, Perpinyà inclòs, pactant amb diferents partits francesos, conservadors o socialistes; a les eleccions europees del juny de 2009, CDC i ERC coincideixen donant suport a la candidatura Europe Ecologie (EE) i la Federació de Regions i Pobles solidaris que lidera el líder estudiantil del maig del 68, Daniel Cohn-Bendit. L'activista José Bové, candidat de la llista a la circumscripció del sud-oest, fa un míting a Perpinyà i aprofita per reunir-se amb associacions culturals nord-catalanes. Amb la contribució de les formacions catalanes, EE és la segona llista més votada al Departament dels Pirineus Orientals, amb més d'un 15% dels sufragis. En aquells mateixos comicis, el dirigent de CDC-Catalunya Nord, Enric Balaguer, va de número 15 a la llista de Convergència i el PNB

¹²⁴⁶ CODONYAN, Pere. "Alduy porta "Perpinyà la Catalana" a Barcelona". *El Temps*, 12 de juliol de 1993, p. 23.

de Ramon Tremosa a la circumscripció de l'estat espanyol. Sens dubte, entre José Bové i els sectors més conservadors dels jetzales, hi havia algunes diferències de criteri.¹²⁴⁷

A l'empareda de Germà Gordó, Artur Mas es reuneix el març de 2012 a Figueres amb François Calvet, líder nord-català de la francesa UMP, el partit conservador de Nicolas Sarkozy. Mas i Calvet exploren un possible apropament entre els dos partits en qüestions transfrontereres que impliqui, al mateix temps, la incorporació de militants de Convergència a les llistes municipals i cantonals de la dreta francesa.¹²⁴⁸ L'acord, sense concreció electoral, el signen uns mesos més tard, a l'octubre, Jordi Vera i el mateix Calvet.¹²⁴⁹ Malgrat aquests contactes amb la UMP, dins de CDC algú apunta als primers 2013 que en ple procés sobiranista, potser seria més adequat dissoldre la secció nord-catalana del partit per evitar augmentar les suspicàcies de l'Elisi a la qüestió catalana.¹²⁵⁰

4.1.6 Les relacions institucionals d'Artur Mas amb la Generalitat Valenciana

Les eleccions al Parlament de Catalunya del 28 de novembre de 2010 suposen l'obertura d'una nova etapa política. Després dels dos governs tripartits d'esquerres entre 2003 i 2010, Convergència i Unió torna al Palau de la Generalitat amb Artur Mas com a 129è president de la institució. La màxima del nou govern és assolir un pacte fiscal que millori ostensiblement el finançament català en un moment de crisi econòmica galopant.

¹²⁴⁷ “CDC i ERC coincideixen a Catalunya Nord”. *El Temps*, 2 de juny de 2009, p. 52.

¹²⁴⁸ RENEYÉ, Aleix. “CDC s'aliarà amb la UMP a la Catalunya Nord”. *El Punt Avui*, 13 de març de 2012. <http://www.elpuntavui.cat/article/3-politica/17-politica/517327-cdc-saliara-amb-la-ump-a-la-catalunya-nord.html>

¹²⁴⁹ RENEYÉ, Aleix. “No ens llencem a cap dinàmica ni autonomista ni independentista”. *El Punt Avui*, 9 d'octubre de 2012. http://www.elpuntavui.cat/article/3-politica/17-politica/582974-no-ens-llencem-a-cap-dinamica-ni-autonomista-ni-independentista.html?piwik_campaign=twitter&piwik_kwd=nacional&utm_source=twitter&utm_medium=nacional&utm_campaign=autor&f=El+Punt+Avui

¹²⁵⁰ JULIANA, Enric. “La Generalitat i CiU rebajarán la radiación catalanista en el sur de Francia para abrir vías de dialogo con París”. *La Vanguardia*, 14 d'abril de 2013. <http://www.lavanguardia.com/politica/20130414/54372372028/generalitat-ciu-radiacion-catalanista-francia-dialogo-paris.html>

Just a l'inici de la legislatura, entre molts altres projectes, Artur Mas té el propòsit de desencallar alguns temes que afecten directament la relació entre Catalunya i el País Valencià, com és la reciprocitat televisiva i, sobretot, el corredor mediterrani. Per fer-ho, demana reunió al president de la Generalitat Valenciana, el popular Francisco Camps. S'estableix una primera data per a la trobada per l'abril de 2011, però, finalment s'haurà d'acabar ajornant per una intervenció quirúrgica a que se sotmetia el president valencià.¹²⁵¹

Abans de ser president de la Generalitat de Catalunya, Artur Mas ja s'havia interessat per la qüestió valenciana. El 23 i 24 de febrer de 2009, a l'avantsala de les eleccions europees d'aquell any, Mas té un intens *tour* valencià organitzat pels seus socis del Bloc. El viatge tindrà una doble vessant: connectar amb els interessos econòmics valencians, i mostrar la seva sintonia amb el món cultural del catalanisme. D'aquesta manera, el vespre del 23, Mas es reuneix amb l'Associació Valenciana d'Empresaris (AVE) on sintonitza amb les reclamacions econòmiques i d'infraestructures del *lobby* econòmic valencià;¹²⁵² i l'endemà al matí, a Almussafes, el presidenciable català és amb la cúpula de l'automobilística Ford, a qui el corredor mediterrani els seria rendible. Al mateix temps, des del punt de vista cultural, el líder de CiU visita la Casa de Joan Fuster a Sueca, acompanyat de l'alcalde nacionalista del municipi, Joan Baldoví. A la Biblioteca Suecana es troben amb una representació d'escriptors i editors valencians, on Artur Mas denuncia "la poca relació institucional i política entre els governs dels dos països", i reconeix que si ell fos el president de Catalunya "ja hauria buscat el suport de Camps per anar junts a defensar el projecte de corredor ferroviari de la mediterrània".¹²⁵³

De nou a la capital, Artur Mas pronuncia una conferència al Club de Encuentro Manuel Broseta, a l'Hotel Melià Plaza de València, en què el president de Convergència havia demanat a Enric Morera que li fes la presentació oficial. El líder del Bloc aprofita

¹²⁵¹ "Mas demanarà una reunió amb Camps". *Avui*, 21 de febrer de 2011. <http://www.elpuntavui.cat/comunicacio/article/-/373469-mas-demanara-una-reunio-amb-camps-per-solucionar-el-tancament-de-tv3.html>

¹²⁵² ENGUIX, Salvador. "Mas pide que Catalunya i València cooperen". *La Vanguardia*, 25 de febrer de 2009, p. 15.

¹²⁵³ BOSCH, Xavier. "Artur Mas (CiU) proposa un front comú de Catalunya i València contra la crisi". *Levante-EMV*, 25 de febrer de 2009, p. 25.

l'ocasió per reclamar que es normalitzessin les relacions entre Catalunya i València, “aquesta nova etapa cal que la construïm a partir dels interessos mutus”, afirma un Enric Morera que explicita que no té cap dubte que està presentant “el futur president de la Generalitat de Catalunya”.¹²⁵⁴

El març de 2010, un any després d'aquell viatge, i a pocs mesos de les eleccions catalanes, Artur Mas torna a València per visitar les obres del tren d'alta velocitat que connectarà l'Horta amb Madrid. L'acompanya el secretari general del Bloc, Enric Morera, que és el seu referent valencià. Artur Mas torna a reconèixer, com ja havia fet un any abans que “és un error la falta de col·laboració entre catalans i valencians” ja que considera que “és un luxe que no podem permetre'ns”.¹²⁵⁵ Mas fa referència sobretot a qüestions econòmiques, que per a ell són les cabdals. El president de CiU i candidat dels sobiranistes a la presidència de la Generalitat de Catalunya entén que les dues economies, la catalana i la valenciana, “juguen a la mateixa divisió i tenen els mateixos problemes i reptes, perquè són economies exportadores, industrials i turístiques”.¹²⁵⁶ Precisament per aquestes similituds i interessos compartits Mas advocava perquè hi hagi una complicitat institucional que l'afavorís. Fet i fet, l'AVE Madrid-València, que s'inaugura a finals del 2010, és el millor dibuix de les prioritats del govern valencià.

Artur Mas no és l'únic membre de la federació nacionalista que de tant en tant es reuneix amb els empresaris valencians. També Josep Antoni Duran i Lleida, d'Unió Democràtica de Catalunya, gràcies a la seva capacitat d'influència a Madrid és un element de referència del món econòmic valencià. Per Duran, més enllà de temes lingüístics o culturals, “la crisi reforça la necessitat d'enfortir la col·laboració entre València i Catalunya”, per la qual cosa, el líder democristià aposta perquè els dos territoris resolguin “com més aviat millor el seu finançament, per atendre l'impacte social de la crisi”.¹²⁵⁷

¹²⁵⁴ MORERA, Enric. “Presentació d'Enric Morera a la conferència d'Artur Mas al Club de Encuentro Manuel Broseta”. València, 24 de febrer de 2009

¹²⁵⁵ ENGUIX, Salvador; GISBERT, Josep. “Mas exige prioridad para el corredor mediterráneo”. *La Vanguardia*, 6 de març de 2010, p. 18.

¹²⁵⁶ *Ibidem*.

¹²⁵⁷ RIMBAU, Enric. “Entrevista a Josep Antoni Duran i Lleida”. *El Temps*, 2 de desembre de 2008, p. 40-42.

Després de les eleccions municipals i autonòmiques valencianes del maig de 2011, on els populars obtenen de nou una folgada majoria absoluta, i assetjat per presumptes casos de corrupció, Francisco Camps dimiteix i cedeix la presidència de la Generalitat Valenciana al fins aleshores alcalde de Castelló de la Plana, el també popular Alberto Fabra. D'aquesta manera, la conversa que havia quedat pendent entre els homòlegs català i valencià ja no podrà ser amb Camps, sinó que Mas s'hauria de reunir directament amb Fabra.

La primera trobada entre ells, la del 16 de setembre de 2011, no serà bilateral, sinó a tres bandes, amb Mas, Fabra i el president murcià Ramon Luís Valcárcel. La reunió, que se celebra a la plaça de Sant Jaume, escenifica la unitat institucional dels tres territoris entorn el corredor mediterrani, un mes abans que la Comissió Europea hagi d'escollir quin consideren que és el traçat ferroviari prioritari. De la trobada en surt la petició que el president espanyol defensi el projecte d'Algeciras al Pirineu. Alberto Fabra reconeix que aquesta és una aposta no partidista, sinó pensada de cara al futur, tal com demostra la pluralitat ideològica dels concentrats. Davant la possibilitat que una reunió com la celebrada a Palau serveixi per tractar altres temes entre Mas i Fabra, el valencià opta per no entrar en el cos a cos amb el seu homòleg de Barcelona, però es mostra obert a parlar d'altres qüestions d'interès en futures reunions bilaterals amb el president Mas, d'una manera "continuada, més propera i més intensa".¹²⁵⁸ Els aliats valencians de Convergència, el Bloc d'Enric Morera, valoren molt positivament que s'hagi celebrat la trobada, encara que hagi estat a tres bandes, ja que entenen que s'han perdut dues dècades d'economia valenciana com a conseqüència de la falta d'entesa entre governs veïns.

Pocs dies després, el 21 de setembre, els tres presidents esmentats juntament amb el de les Illes Balears, el popular José Ramon Bauzá, es congreguen de nou, en aquesta ocasió a Brussel·les. Al cor d'Europa s'hi desplacen per portar-hi la reivindicació d'una infraestructura ferroviària que consideren imprescindible per donar resposta a la meitat del PIB de l'estat Espanyol i al 60% de la seva exportació. A la cimera, organitzada des de l'associació empresarial Ferrmed, es reitera el compromís dels diferents governs autonòmics amb el projecte, dos mesos abans de les eleccions generals de l'estat. Que a

¹²⁵⁸ C. A. "Un presidente de perfil". *Abc*, 25 de febrer de 2014. <https://www.abc.es/comunidad-valencia/20140225/abcp-presidente-perfil-20140225.html>

la Moncloa hi governi el socialista José Luís Rodríguez Zapatero, pot haver ajudat a que els governs populars de València, Múrcia i les Balears facin pinya conjuntament amb el president català en aquest clam econòmic. Sigui quin sigui el motiu, les aliances s'estrenyen a la capital belga, davant de representants de Foment de Treball, Pimec, i les cambres de comerç valencianes. En aquest marc, el nou alcalde de Barcelona, Xavier Trias, d'acord amb l'alcalde de Castelló, Alfons Bataller, proposa la creació d'una associació de ciutats interessades en les grans connexions europees. Així, sensibilitats polítiques diferents de banda i banda del Sénia es posen d'acord en un horitzó que comparteixen: la connexió d'infraestructures que permetin un desenvolupament econòmic continuat.

Un dels actors valencians que més advoca precisament pel corredor mediterrani és l'entorn de l'editor i promotor cultural Eliseu Climent. Ja sense la mateixa connexió personal entre Climent i la presidència de la Generalitat de Catalunya que havia tingut durant els 23 anys de pujolisme, els llaços entre el catalanisme cultural valencià i el govern de la Generalitat, continuen existint per tal de potenciar al màxim la llengua, la literatura i l'imaginari col·lectiu compartit entre catalans i valencians, que els successius governs del PP han intentat esborrar. Així, de la mateixa manera que el suport institucional català a les activitats culturals valencians prosseguirien durant els dos governs tripartits de Pasqual Maragall i José Montilla, també el govern d'Artur Mas col·laboraria en la mesura del possible en patrocinar aquelles actuacions més significatives. La premsa editada a Madrid, però, i alguna opinadors del valencianisme, no tarden a fer escarafalls d'algunes de les ajudes públiques catalanes rebudes per Acció Cultural del País Valencià.¹²⁵⁹

¹²⁵⁹ CAPARRÓS, Alberto. "Artur Mas inyecta 1'56 millones a entidades afines de la Comunidad Valenciana". *Abc*, 4 d'octubre de 2015. <https://www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20151004/abci-subvenciones-artur-valencia-201510032001.html>; CAPARRÓS, Alberto. "Las tesis soberanistas fracasan en Valencia pese a las subvenciones de Artur Mas". *Abc*, 16 de setembre de 2014. <https://www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20140916/abci-independentismo-valencia-201409151852.html>. Així mateix, també des d'alguns sectors del valencianisme, hom critica la connexió entre l'associacionisme cultural valencià i les institucions i els partits catalans. En el marc d'aquestes crítiques, Toni Mollà les resumeix exposant que "el catalanisme ortodox -i tant se val que siga convergent, socialista o republicà, que això tant fa- vol sudistes que parlen del sud i que responguen al perjudici dictat". MOLLÀ, Toni. "Nosaltres, els indígenes". A: DDAA. *Nosaltres, exvalencians: Catalunya vista des de baix*. Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2005, p. 30-31; també en la mateixa línia a: DOLÇ, Joan. "Una qüestió personal". A: *Nosaltres, exvalencians...*, p. 68-69. Així mateix, Emili Piera considera que aquesta imatge èpica de la lluita del catalanisme al País Valencià "és una imatge

Les abundants relacions d'Eliseu Climent amb les institucions i l'empresariat català sempre havien estat fluïdes. No en va, quan el 2012 Climent decideix fer una ampliació de capital per garantir la viabilitat del setmanari *El Temps*, l'únic mitjà de comunicació en paper amb un marc comunicatiu de Països Catalans, són nombroses les personalitats del món econòmic, polític i comunicatiu català que entren a l'accionariat. De Jordi Pujol a Joan Hortalà, d'Antoni Serra Ramoneda a Guillem López Casanovas, de Francesc Robert a Mònica Terribas.¹²⁶⁰

grata al nacionalisme català”, tot i que la considera bàsicament falsa. PIERA, Emili. “Humor i qüestió nacional (si això és possible) “. A: *Nosaltres, exvalencians...*, p. 86.

¹²⁶⁰ “Eliseu Climent deja de ser propietario de El Temps y Pujol entra de accionista”. *Levante-EMV*, 15 d'octubre de 2012. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2012/10/15/eliseu-climent-deja-propietario-temps-pujol-entra-accionista/944282.html>

4.2 La fórmula Compromís, canvi de paradigma?

4.2.1 La fórmula Compromís

Durant els darrers anys, i de manera accentuada des del 2007, les restriccions econòmiques derivades de la crisi, l'augment de l'atur i la política cultural del Partit Popular, enliren de nou les reivindicacions de l'esquerra valenciana. Els sectors més actius de la societat valenciana volen bastir una alternativa a l'hegemonia ideològica i institucional d'un Partit Popular que continua obtenint àmplies majories a bona part dels ajuntaments, així com a la Generalitat Valenciana, a més de controlar les diputacions provincials.¹²⁶¹

Els comicis autonòmics, que els dirigents del Bloc Nacionalista Valencià esperen per poder canviar el tradicional camí erràtic del valencianisme, estan fixats per a la primavera del 2011. Els dirigents del Bloc aposten, aquesta vegada sí, per la previsió. Després de l'experiència negativa del pacte amb Esquerra Unida del 2007, ara la nova coalició està més pautada i respon a uns interessos i uns plantejaments comuns i compartits de país dels diferents actors. Un d'aquests elements que els uneix, i no és menor, és la pròpia supervivència parlamentària. Al nou Compromís hi són els nacionalistes valencians del Bloc (BNV), l'esquerra valencianista d'Iniciativa del Poble Valencià (IdPV) i l'ecologisme polític d'Els Verds. El seu repte és demostrar que una coalició heterodoxa i amb un tint fusterià pot entrar pel seu propi peu a les Corts Valencianes gràcies a la combinació de propostes concretes, amb uns plantejaments filosòfics del canvi i les protestes socials de fons.

L'aposta del Bloc no deixa lloc a dubtes. La fan pública al 5è Congrés nacional del partit del febrer-març de 2009, quan Enric Morera aposta per construir un partit més permeable. "Fa deu anys vam unir el nacionalisme i deu anys després volem unir el valencianisme. Volem cooperar amb més realitats perquè dins del Bloc cap molta gent",

¹²⁶¹ Les mobilitzacions ciutadanes, malgrat ser promogudes per una minoria quantitativa, han ocasionat greus problemes polítics al govern valencià. CABALLER, N. "Marea contra la Ciutadania de Camps", *El País*, 30 de novembre de 2008. Més endavant, moviments com el 15-M o les vagues estudiantils que paralizaren la capital valenciana a partir de la revolta focalitzada a l'Institut Lluís Vives, es feren presents als carrers i als Telenotícies.

afirma Morera, reelegit secretari general del partit a la Fira València, on té lloc el conclave.¹²⁶² Per a aquesta ampliació del que significava el Bloc cal “acceptar, sense dramatismes, tots aquells universos simbòlics que poden contribuir a l’enfortiment del projecte polític valencianista”, sintetitza Morera en referència als símbols estatutaris de la bandera, l’escut i l’himne que el fusterianisme sempre havia refusat.¹²⁶³

El Bloc entén que aquesta és la manera per ser l’alternativa progressista a un PSPV-PSOE que encara no s’ha refet del seu pas a l’oposició.¹²⁶⁴ El desgast del PP pel cas Gürtel i l’enfrontament continuat del partit governamental amb Compromís els pot beneficiar electoralment. A més, Compromís, que recull totes les reivindicacions socials i mediambientals d’En Moviment i dels Salvem, vol endinsar-se en les ciutats mitjanes i grans i, fins i tot, intentar entrar en les comarques tradicionalment castellanoparlants, on es prioritzaria la defensa del territori i la reivindicació laboral més que les qüestions nacionals o lingüístiques. El repte no és menor.¹²⁶⁵

El 22 de maig de 2011, la notícia de la nit electoral és Compromís. Gairebé trenta anys després, el valencianisme aconsegueix el que ja semblava impossible. 176.213 vots (7,4%) representen un total de sis diputats a les Corts Valencianes per a la coalició. Mai el valencianisme havia aconseguit un resultat similar. Superar el 5% havia estat sempre l’escull impossible de les diverses propostes, amb sigles, noms, programes i logotips

¹²⁶² “El Bloc es reivindica com a aixopluc contra el bipartidisme”. *El Temps*, 3 de març de 2009, p. 27-29.

¹²⁶³ “El Bloc es reivindica com a aixopluc contra el bipartidisme”. *El Temps*, 3 de març de 2009, p. 27-29.

¹²⁶⁴ De fet, els socialistes valencians segueixen buscant un model adequat per presentar-se a la societat d’ençà que perderen la Generalitat Valenciana el 1995 i Joan Lerma en deixà la presidència, com s’analiza a MUÑOZ, Jordi. “L’esquerra valenciana: del declivi a la recomposició”. *Avenç*, núm. 379 (maig 2012), p. 10-11. Internament les diferents famílies i corrents d’opinió intenten consensuar, des de llavors, propostes d’àmplia acceptació, però els debats interns i la confrontació pel que fa al seu posicionament lingüístic, cultural i de país són habituals, com fa públic ARABÍ, Francesc. “Diputados del PSPV firman un escrito contra la nueva política lingüística de Alarte”. *Levante-EMV*, 30 d’abril de 2009. <https://val.levante-emv.com/portada/2009/04/30/diputados-ppsv-firman-escrito-nueva-politica-linguistica-alarte/584063.html>

¹²⁶⁵ L’estratègia valencianista no passaria desapercebuda a la premsa valenciana, i aquesta, veuria en l’elecció de Ribó com a candidat independent a les municipals i un canvi d’imatge com una de les claus que podia invertir la tendència electoral, com s’explicita a ARABÍ, Francesc. “El Bloc apuesta por Ribó y por cambiar la marca para lograr el 5%”. *Levante-EMV*, 4 de desembre de 2009. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2009/12/04/bloc-apuesta-cambiar-marca-electoral-ribo-lograr-5/657595.html>

renovats. La imatge del canvi, però, no té només ni de manera prioritària l'eix nacional. La imatge del canvi és la diputada ecosocialista Mònica Oltra i la seva tasca parlamentària, amb una oratòria sense eufemismes, l'autèntic assot del govern valencià.¹²⁶⁶ La candidatura valencianista aporta un missatge trencador a les xarxes socials que funciona de manera especial en l'electorat més jove. Compromís és el 2011 –per Fuset, *community manager* de la coalició– el partit que mostra una imatge més fresca i juvenil, i el que millor treballa el 2.0 i les noves tecnologies.¹²⁶⁷

L'enfonsament dels socialistes al conjunt de l'estat per la gestió econòmica i la contraposició València-Madrid, poden explicar, en part, el canvi històric en la tendència electoral. Amb els socialistes, Compromís es disputa els sectors culturals del fusterianisme sociològic que tradicionalment havien donat suport al PSPV-PSOE com a vot útil perquè l'esquerra guanyés les institucions.¹²⁶⁸ En aquesta ocasió, la victòria de la dreta era pronosticada per totes les enquestes i, per tant, no hi ha l'esperança d'un canvi de color a la Generalitat Valenciana. L'èxit de Compromís també cal veure'l en la seva capacitat de canalitzar el sentiment de regeneració democràtica i de cansament respecte l' *statu quo* que mostrava a carrers i places el moviment dels indignats.

Aconseguir endinsar-se en l'Ajuntament de la capital valenciana, la ciutat associada durant tants anys al blaverisme anticatalà, és la segona notícia històrica de Compromís la nit del 22 de maig de 2011. L'antic coordinador general d'EUPV i aleshores alcaldable de València per Compromís, Joan Ribó, demostra que una campanya a peu

¹²⁶⁶ RODRÍGUEZ, Tere. “Políticament incorrecta”. *El Punt Avui*, 10 de març de 2012. <http://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/519759-politicament-incorrecta.html>. El terme “assot” per referir-se a Mònica Oltra, s'ha popularitzat a la premsa i és habitual la seva presència en cròniques parlamentàries i articles periodístics com PINTER, Ester. “Contra la corrupció”. *El Punt*, 8 de novembre de 2010, p. 17. <http://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/327717-contra-la-corrupcio.html>

¹²⁶⁷ FUSET, Pere. Entrevista amb l'autor. València, 23 d'octubre de 2011. A la conversa, el *community manager* de Compromís exposava el paper que el 2.0 tingué en el resultat electoral de les autonòmiques valencianes d'aquell 2011. La seva aposta per fer de Compromís un producte fresc que arribés als joves a través de les xarxes socials i els milers de visites dels vídeos de Mònica Oltra a *youtube* demostrarien, com s'havia fet notar en les eleccions nord-americanes, que un nou estil de campanya era possible amb menys recursos econòmics i més imaginació. Avui Pere Fuset és portaveu de Compromís a l'Ajuntament de València.

¹²⁶⁸ PRATS, J. “El voto útil se fue a Compromís”. *El País*, 24 de maig de 2011. https://elpais.com/diario/2011/05/24/cvalenciana/1306264688_850215.html

de carrer, de proximitat, pot ser realment eficient pel nou valencianisme.¹²⁶⁹ A la ciutat governada amb majoria absoluta per Rita Barberá Compromís assoleix un 9,03% de vots, amb 35.881 sufragis. Tres regidors amb els quals el fusterianisme mai hauria somiat. La sorpresa per la irrupció entre l'electorat urbà, com el de la ciutat de València, es va veure acompanyada de la consolidació del vot a les comarques, un terreny en què el Bloc ja havia tingut èxits parcials des dels temps de la Unitat del Poble Valencià, germen de l'actual marca.¹²⁷⁰

Les eleccions generals anticipades del 20 de novembre de 2011 consoliden el cercle virtuós en el qual sembla haver entrat el valencianisme a través de la fórmula Compromís. L'alcalde de Sueca, Joan Baldoví, és l'encarregat de portar la veu valenciana al Congrés de Diputats. Baldoví és el primer diputat fusterià elegit en una llista nacionalista per la circumscripció valenciana. Tota l'esforçada tasca duta a terme des dels anys seixanta tindrà, ara sí, veu pròpia.¹²⁷¹

En aquests comicis, però, hi apareix un nou actor polític que tindrà incidència en les relacions entre les formacions catalanes i les valencianes. Amb l'objectiu de ser el referent de l'ecologisme polític a l'estat i competir electoralment per separat d'Esquerra Unida, a finals de 2010 neix una nova marca, Equo, liderada pel que havia estat director de Greenpeace a l'estat, Juan López de Uralde. En el seu si, entre les més de trenta

¹²⁶⁹ ARABÍ, Francesc. "Compromís fía su suerte a Ribó". *Levante-EMV*, 8 de maig de 2010. <https://www.levante-emv.com/valencia/2010/05/08/compromis-fia-suerte-ribo/703334.html>. La coalició Compromís veu en Ribó una figura coneguda per l'esquerra militant de la ciutat de València, amb projecció social i capaç d'ajudar al valencianisme polític a entrar al consistori per primera vegada des de la restauració democràtica. Ribó, que havia estat la cara visible d'Esquerra Unida entre el 1997 i el 2003, s'havia distanciat dels comunistes formant Projecte Obert.

¹²⁷⁰ RODRÍGUEZ, Tere. "L'efecte Compromís". *El Punt Avui*, 15 d'agost de 2011, p. 4. <http://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/443312-1-efecte-compromis.html>

¹²⁷¹ RODRÍGUEZ, Tere. "Compromís prepara el salt al Congrés". *El Punt Avui*, 25 de setembre de 2011, p. 9. <http://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/456721-compromis-prepara-el-salt-al-congres.html>; RODRÍGUEZ, Tere. "Un tornado taronja que es traslladarà a Madrid". *El Punt Avui*, 21 de novembre de 2011. <http://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/477821-un-tornado-taronja-que-es-traslladara-a-madrid.html>

organitzacions verdes i progressistes que pretén agrupar hi figuren Iniciativa per Catalunya, Iniciativa del Poble Valencià i Iniciativa Verds de les Illes.¹²⁷²

Després d'un procés de negociació entre Equo i Compromís, amb Iniciativa del Poble Valencià entremig, les dues formacions es presentaran juntes a les eleccions generals, fet que suposa que els valencianistes aniran no només com a llista valenciana autòctona, sinó que tindran, amb Equo, un paraigua referencial al conjunt de l'estat. El fracàs electoral d'Equo, ja que l'únic diputat de la coalició és el de Baldoví de Compromís, frenarà la desitjada influència a Espanya dels ecosocialistes de Mònica Oltra i Mireia Mollà. Aquesta no és una qüestió menor, ja que fins aleshores, a excepció de les eleccions europees, el valencianisme polític, des del PNPV, a la UDPV i el Bloc, mai concorre amb marques d'àmbit estatal, ja que té un projecte propi i centrat al País Valencià.

Tant a les eleccions municipals i autonòmiques valencianes de la primavera del 2011 com a les eleccions generals d'aquella tardor, la campanya de Compromís s'allunya molt de l'estil centrat, de moderació i nacionalista dels socis catalans del Bloc, la institucional Convergència Democràtica de Catalunya que, en el marc de CiU, té un acord tàctic de col·laboració parlamentària amb el PP a Catalunya entre el 2010 i el 2012. El Bloc s'havia presentat el 2009 a la coalició electoral europea de CiU però, dos anys després, entén que la política valenciana els porta cap a unes altres coordenades d'on, de fet, no han marxat mai: les mobilitzacions socials, que en aquell moment es combinen amb l'espurna del 15-M.

Una altra paradoxa del moment la trobem en la qüestió nacional. Si des del Bloc Nacionalista Valencià porten anys intentant desdibuixar l'estigma nacional que els

¹²⁷² BORNAY, Óscar. "Oltra escenifica la complicitat de Compromís con Equo". *Levante-EMV*, 20 de novembre de 2011. <https://www.levante-emv.com/espana/2011/06/06/oltra-escenifica-complicitat-compromis-equo/813312.html>. El pes que té l'ecologisme als territoris de parla catalana i la relació d'aquestes organitzacions amb els plantejaments nacionals fa que Equo sigui conscient de la importància d'aquesta dualitat, tant a Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears com també al País Basc. RISQUETE, Jaume. *Ecosocialisme, comunicació política i societat postmoderna a la Catalunya democràtica*. (Tesi doctoral). Barcelona: URL, 2015, p. 372. Tot i així, Equo rebutja assumir el dret d'autodeterminació com li reclamaven les delegacions del País Valencià i de les Illes l'estiu de 2012. CATALÀ, Lluís. *Fonaments de la identitat territorial...*, p. 682-683.

associa únicament a la figura de Joan Fuster i al mapa reivindicatiu dels Països Catalans, és una altra formació, Esquerra Unida, la que aprofita el pragmatisme del Bloc per apropiarse conjunturalment a l'entorn de l'editor Eliseu Climent i considerar-se els hereus del fusterianisme cívic i cultural.¹²⁷³

4.2.2 El procés català i el valencianisme polític.

La multitudinària manifestació independentista de l'11 de Setembre de 2012 remou la política catalana. La crisi econòmica esperona el creixement d'un independentisme sociològic que va en augment des de la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut. De les successives onades de consultes populars per la independència que es viuen en centenars de municipis catalans durant el període 2009-2011 n'apareix un independentisme cívic que es solidifica en un nou actor mobilitzador: l'Assemblea Nacional Catalana (ANC), l'entitat convocant de l'esmentada Diada Nacional de 2012.

En aquest context, després de dos anys de polítiques d'austeritat econòmica del govern de la Generalitat de Catalunya, el seu president, Artur Mas, es reuneix a la Moncloa amb el president espanyol per tal d'abordar la necessitat d'establir un pacte fiscal per a Catalunya. Davant la negativa de Mariano Rajoy, i constatant l'empenta sobiranista del catalanisme, el president de la Generalitat de Catalunya dissol el Parlament i convoca eleccions anticipades amb l'objectiu de reforçar la seva posició en la que serà la nova batalla: la celebració d'un referèndum per conèixer quin ha de ser el futur polític del país.

Les eleccions del 25 de novembre de 2012 certifiquen a les urnes el suport al dret a decidir. El pacte d'estabilitat entre CiU i ERC enceta una legislatura marcada pel procés de transició nacional i l'horitzó d'un referèndum pel 2014, coincidint amb el tricentenari del 1714. Comença el conegut com a "procés sobiranista". Catalunya torna a estar, com en els anys de la reforma estatutària, al punt de mira pendular de la premsa de Madrid. Els atacs són a l'ordre del dia i les posicions també arriben a peu de carrer.

¹²⁷³ Des d'Esquerra Unida es tendiran ponts amb Acció Cultural del País Valencià i els sectors cívics del catalanisme que tenien diferències estratègiques amb el nacionalisme polític, com s'explica a PITARCH, S. "Eliseu Climent se deja ver con Esquerra Unida tras las críticas de Morera". *Levante-EMV*, 21 de setembre de 2011. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2011/11/22/eliseu-climent-deja-ver-esquerra-unida-criticas-morera-bloc/841493.html>

Uns dels que procuren evitar que el clima de tensió generat els esquitxi són els dirigents d'un Bloc Nacionalista Valencià, que intenta prendre distància pública de la seva intensa relació amb Convergència. “Apostem per un valencianisme sense mirar que fan altres territoris, però no significa desconnectar-se”, declara el secretari general del Bloc, Enric Morera, que aclareix també que ells no són independentistes, sinó europeistes, “però partidaris de l'Europa dels pobles i de l'estat del benestar”.¹²⁷⁴

Compromís havia crescut molt en pocs anys i, si bé dins del Bloc hi ha un alt percentatge de militants que poden declarar-se independentistes o simpatitzants del procés sobiranista –alguns parlen del 30% dels 2.800 militants que ho reconeixen explícitament, tot i que segurament són més¹²⁷⁵– en un projecte compartit amb Iniciativa i els Verds com és Compromís, aquest element queda bastant diluït. A més, si entre els afiliats del Bloc el perfil de “més valencià que espanyol” s'imposa a les enquestes, el votant de Compromís, amb més de 175.000 sufragis, se sent “tant valencià com espanyol”. Compromís ha crescut electoralment, i la seva bossa de votants ja no té un perfil nacional tan marcat com als anys vuitanta i noranta, quan el seu sostre electoral era d'unes poques desenes de milers de seguidors.¹²⁷⁶ Pel periodista Víctor Maceda, “aquest distanciament calculat del discurs sobiranista proporciona uns rèdits inqüestionables”.¹²⁷⁷ Segurament no pel fet que els votants felicitessin el no posicionament dels valencianistes, però sí que aquesta ambigüïtat calculada ajuda a evitar que aquells que se senten atrets pel discurs de Mònica Oltra siguin recelosos d'un projecte polític que no consideren especialment nacionalista.

El Bloc i Compromís, en definitiva, no volen haver de pagar cap preu electoral per posicionar-se clarament a favor d'un projecte àmpliament atacat a l'estat com el del procés sobiranista. A més, és clar, que internament, la diversitat de posicions existents a les tres famílies de Compromís, difícilment permetrien una claredat definitòria respecte l'encaix de Catalunya i Espanya. De portes endins, tanmateix, el Bloc no deixava de

¹²⁷⁴ ARABÍ, Francesc. “Terremoto independentista”. *Levante-EMV*, 4 d'octubre de 2012. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2012/10/04/terremoto-independentista/941445.html>

¹²⁷⁵ *Ibidem*.

¹²⁷⁶ *Ibidem*.

¹²⁷⁷ MACEDA, Víctor. *El despertar valencià...*, p. 259.

tenir un ADN plenament nacionalista, tal com marcaven les sigles de la formació. El darrer cap de setmana de setembre, els dies 29 i 30, els valencianistes celebren el seu 6è Congrés Nacional, on Enric Morera és reelegit secretari general. Entre les diverses mocions que s'aproven durant el Congrés n'hi ha una d'especialment significativa. El Bloc, per unanimitat, reconeix de nou el dret a l'autodeterminació dels pobles i dona el seu suport al procés que viu actualment Catalunya.¹²⁷⁸ En el mateix Congrés, el Bloc també aprova una moció que exigeix a l'estat el deute històric amb el País Valencià, establir un sistema de concert econòmic i crear una agència tributària pròpia, molt en la línia del que els darrers anys s'havia defensat des de Convergència amb el pacte fiscal.¹²⁷⁹ A la cloenda del Congrés, quan la megafonia anuncia la presència d'un dirigent de Convergència, des del fons de la sala comença a pujar un càntic que resulta proper a dirigent de CDC i que aviat es fa present per tot el paranimf de la Universitat Politècnica de València: in-inde-independència!¹²⁸⁰

I és que malgrat els intents de dissimular-lo, el vincle del Bloc amb Convergència es mantenia. En canvi, la relació dels valencianistes amb l'altre soci de la federació de CiU, Unió Democràtica, no havia passat mai per moments especialment bons. Tot just un parell de mesos enrere, el juliol del 2012, Josep Antoni Duran i Lleida, veu autoritzada del partit, evidencia que dins de la coalició sobiranista hi ha punts de vista contraposats pel que fa al marc nacional de referència i a les relacions que han d'existir entre Catalunya i el País Valencià. El democristià d'Alcampell reivindica en un moment de retallades econòmiques i de debilitat dels pressupostos públics com aquell, la importància de mantenir el marc autonòmic de Catalunya, el País Basc i Galícia, però al mateix temps i pel bé de l'estalvi i la racionalització de l'estat, proposa la supressió de la resta d'administracions autonòmiques. Així mateix, i en la línia exposada, el líder d'Unió proposa el tancament de totes les televisions autonòmiques, excepte les de les nacionalitats històriques. Aquestes declaracions, que equivaldrien a la supressió de l'autonomia valenciana, a part de la dels seus mitjans audiovisuals, són aprofitades per

¹²⁷⁸ MARTÍNEZ, Juli. "Un repàs al Congrés del Bloc". *El bloc del juliol*, 2 d'octubre de 2012. <https://eljuliol.wordpress.com/2012/10/02/un-repas-al-congres-del-bloc/>

¹²⁷⁹ RIOS, S. "El Bloc se apunta a pedir para la Comunitat una agencia tributaria". *El Periódico Mediterráneo*, 1 d'octubre de 2012. http://www.elperiodicomediterraneo.com/noticias/castellon/bloc-apunta-pedir-comunitat-agencia-tributaria_770204.html

¹²⁸⁰ ROYO, Toni. Entrevista amb l'autor. Barcelona-Castelló de la Plana, 15 de març de 2018.

Las Provincias, per posar en conflicte les relacions entre CiU i el Bloc, pocs dies després que els nacionalistes valencians fessin una proclama a favor del dret a l'autodeterminació dels pobles.¹²⁸¹

Qui se sent molt allunyada dels postulats que defensa Convergència, i encara més Unió, és la sòcia política del Bloc dins de l'exitós experiment de Compromís. Mònica Oltra prové d'Esquerra Unida del País Valencià (EUPV) i té uns altres aliats a Catalunya. Si per crear la nova Iniciativa del Poble Valencià (IdPV) Oltra s'havia inspirat amb ICV, ja amb el partit creat i en el marc de Compromís, ella n'intensifica la relació. D'aquesta manera, la diputada valenciana pren part en presentacions de llibres editats per la Fundació Nous Horitzons, comparteix taula amb els ecosocialistes Jaume Bosch o Joan Herrera, i participa en actes d'Iniciativa o de les seves joventuts, com el que té lloc a Tarragona, el novembre de 2012, on critica les polítiques econòmiques de CiU. La presència de Mònica Oltra a la Universitat Rovira i Virgili acaba eclipsant la participació dels dirigents d'ICV, que portaven samarretes en les que podia llegir-se "Catalonia is not CiU".¹²⁸² D'aquesta manera, les relacions entre Iniciativa per Catalunya i Iniciativa del Poble Valencià són constants. Quan se li pregunta a Mònica Oltra per les relacions amb CiU dels seus socis de coalició, el Bloc, ella intenta relativitzar-les. "Tant com socis... tenen una aliança amb CiU a les europees", esmenta, per evitar aparèixer com una còmplice del que considera la dreta catalana. Però és difícil no reconèixer que el Bloc té simpatia per CiU. "Una certa simpatia, sí, però jo no li la tinc. Els tinc el respecte democràtic que tinc envers totes les formacions polítiques, però no simpatia", sentència Mònica Oltra.¹²⁸³

La legislatura avançava i el moviment independentista també. Cada vegada hi havia més balcons en ciutats i pobles de Catalunya decorats amb banderes estelades, unes blaves d'estel blanc, altres amb l'estrella roja. Si, malgrat les mostres de suport expressades, el valencianisme s'havia intentat mostrar caut respecte l'evolució política catalana, el

¹²⁸¹ C., J. "Convergència i Unió saca los colores a Compromís". *Las Provincias*, 11 de juliol de 2012. <https://www.lasprovincias.es/v/20120711/politica/saca-colores-compromis-20120711.html>

¹²⁸² BAQUEIRO. Camilo. "Mónica Oltra: Independencias hay muchas y solo hablamos de una". *El País*, 13 de novembre de 2012. https://elpais.com/ccaa/2012/11/13/catalunya/1352831544_511583.html

¹²⁸³ MACEDA, Victor. "Herrera i Oltra prenen la iniciativa". *El Temps*, 9 de març de 2010, p. 44-46.

setembre del 2013 la qüestió territorial tornaria a posar-se damunt de la taula i, en aquesta ocasió, a la porta de casa. Per segon any consecutiu, l'Assemblea Nacional Catalana (ANC) convoca una manifestació multitudinària per la Diada Nacional de l'11 de Setembre. A diferència de l'any anterior, però, no ho fa per l'eixample de Barcelona, sinó que es proposa un repte logístic majúscul. Emulant la cadena humana que havia tingut lloc als països bàltics l'agost de 1989, l'ANC organitza una Via Catalana que enllaci la Jonquera fins a Alcanar amb persones donant-se la mà. Sectors del catalanisme de la Catalunya del Nord i el teixit cívic d'Acció Cultural del País Valencià n'allarguen uns quilòmetres el traçat, tant pel que fa al Pertús com pel que fa a Vinaròs.

A les 17:14 de l'11 de Setembre, a la N-340, el cantautor Lluís Llach i el compositor de Vinaròs Carles Santos són la imatge de la unió entre els dos territoris, mostrant l'enllaç entre la Catalunya que camina cap a la creació d'un nou estat d'Europa i un País Valencià amb el que comparteix un marc lingüístic i cultural i, per alguns, un futur polític en comú. Entre les 5.000 persones que es congreguen al tram valencià de la Via, prohibit fins l'últim dia, a més del cineasta Pere Portabella s'hi troben alguns dirigents de Compromís. El jove diputat valencianista Fran Ferri és al costat de l'expresident d'ERC Josep-Lluís Carod-Rovira; del president d'ERPV Agustí Cerdà; de l'exdiputat de Solidaritat Catalana per la Independència, Alfons López Tena; i de la diputada valenciana de la CUP al Parlament de Catalunya, Isabel Vallet. *Las Provincias* critica, a més, que familiars de dirigents del Bloc Nacionalista Valencià, com la dona d'Enric Morera, assisteixin a la mobilització. La secció local d'*El Mundo*, *Castellón al Día*, mostra en portada la suposada radicalitat independentista de Compromís.¹²⁸⁴ Uns dies abans de la Diada, Compromís, en la persona d'Enric Nomdedéu, vota en contra –com ho fa fer el PSPV– d'una moció presentada pel PP a la Diputació de Castelló que critica que l'independentisme vulgui fer entrar la Via Catalana a Vinaròs.¹²⁸⁵

De tot plegat, Mònica Oltra no hi té una posició pública. Oltra diu desconèixer quines conseqüències poden tenir pels valencians un moviment com l'independentisme català:

¹²⁸⁴ FONOLLOSA, Emili. "La família del líder de Compromís, en la cadena independentista de Vinaròz". *El Mundo*, 12 de setembre de 2013. <http://www.elmundo.es/elmundo/2013/09/12/valencia/1378976551.html>

¹²⁸⁵ S. E. "Compromís defiende en Castellón la independencia de Catalunya". *Las Provincias*, 11 de setembre de 2013. <https://www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20130911/abci-ppsv-compromis-201309111008.html>

“No se quines seran les conseqüències per a nosaltres”, justifica Oltra, però sí que creu que en tot cas “el canvi que els valencians necessitem ha de partir d’ací, de nosaltres” i, per tant, que el procés català no garantirà la millora de les condicions del País Valencià. “Som els valencians que haurem de fer el canvi”, sentència Oltra, pensant en desbancar el Partit Popular de les institucions valencianes.¹²⁸⁶

Malgrat els dubtes d’expressivitat nacional que el catalanisme pugui percebre del discurs de Compromís, aquelles personalitats del Principat interessades per la qüestió valenciana veuen en el nou valencianisme una fórmula positiva per a la construcció nacional. És el cas de l’historiador Josep Maria Solé i Sabaté que, el novembre de 2013, publica un article a *El Punt Avui* en què evidencia que davant del PP valencià, aquell que podrà aportar noves idees serà Compromís, perquè no ho faran un socialisme que considera, des de l’època de Joan Lerma, “responsable de la deriva fallera de tot un país”.¹²⁸⁷

El 2014 és un any nacionalment intens a Catalunya. No en va, es commemora el Tricentenari, els tres-cents anys de les pèrdues dels drets nacionals i de les llibertats catalanes en el marc de la fi de la Guerra de Successió i la promulgació dels Decrets de Nova Planta. I en aquesta commemoració el País Valencià i el conjunt de territoris de parla catalana també hi tenen el seu paper, des del punt de vista històric. Ni tothom veu bé que es commemori el Tricentenari ni tampoc tothom entén la necessitat d’ampliar el focus històric dels actes territorials. Des de la premsa de Madrid, l’*ABC* posa el crit al cel quan veu que en el programa d’un congrés internacional organitzat per l’Institut d’Estudis Catalans, *Catalunya (i els Països Catalans) abans i després de l’11 de setembre de 1714* hi figura una sessió específica per tractar la Guerra de Successió al País Valencià i la repressió posterior a la batalla d’Almansa de 1707. El diari ho considera una ingerència del govern d’Artur Mas.¹²⁸⁸

¹²⁸⁶ BARNILS, Andreu. “Entrevista Mònica Oltra. Si algú té raons per independitzar-se som els valencians”. *Vilaweb*, 11 d’octubre de 2013. <https://www.vilaweb.cat/noticia/4149082/20131011/monica-oltra-algu-raons-economiques-independitzar-som-valencians.html>

¹²⁸⁷ SOLÉ i SABATÉ, Josep Maria. “El peatge de Navarro”. *El Punt Avui*, 17 de novembre de 2013, p. 31.

¹²⁸⁸ CAPARRÓS, Alberto. “Artur Mas culmina su desafío e incluye a la Comunidad valenciana en los actos por la independencia”. *Abc*, 25 de febrer de 2014. <https://www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20140225/abci-artur-desafio-201402250933.html>

Aquesta no és, però, l'única participació valenciana als actes del 2014. Al juny, sense anar més lluny, el comissari de la Commemoració del Tricentenari, el periodista Miquel Calzada, pronuncia una conferència a la Casa de Cultura de Xàtiva organitzada per la Fundació Valencianista i Demòcrata Josep Lluís Blasco.¹²⁸⁹ La Fundació, nascuda el 2010 i dirigida per l'exlíder del Bloc Pere Mayor, vol ser un *think tank* d'idees valencianistes. Amb una activitat limitada, la valencianista tindria un conveni de col·laboració amb una fundació propera a Convergència, la Fundació Fòrum Barcelona, de cara a editar alguns llibres i fer accions a favor de la banca valenciana.¹²⁹⁰

El mateix Pere Mayor, ja lluny del focus mediàtic, també participa en dos interessants actes durant el 2014. D'una banda, protagonitza una conferència del Tricentenari a Tortosa; i d'altra banda, participa a Palma en una taula rodona. El mallorquí no és un acte qualsevol, ja que a més de Pere Mayor, l'acte compta amb la participació de Pere Sampol, del PSM, i del president Jordi Pujol. A l'acte organitzat per la Fundació Emili Darder i l'Ateneu Pere Mascaró, al Club Diario de Mallorca, Pujol recorda la norma que sempre l'havia acompanyat durant els seus anys al capdavant de la Generalitat de Catalunya: la de tenir una actitud molt respectuosa amb les polítiques que es duen a terme a la resta de territoris de parla catalana. En aquest sentit, el que durant 23 anys és president de l'executiu català afirma que des de Catalunya no es pot incitar un moviment sobiranista al País Valencià o a les Illes. Així "cadascú porta la iniciativa al seu propi territori, però amb el nostre suport poden comptar segur", assegura un Jordi Pujol que després de molts anys de garantir un projecte comú en el marc espanyol, ja abraça les tesis a favor de la creació d'un nou estat a Europa.¹²⁹¹

En un context com el de les commemoracions de 1714, el juliol de 2014 el govern valencià presidit pel popular Alberto Fabra, de tarannà més conciliador, envia una carta formal de queixa al govern de la Generalitat de Catalunya per demanar que l'executiu català respecti les senyes d'identitat de l'estatut valencià. D'aquesta manera, en el

¹²⁸⁹ "Miquel Calçada: Xàtiva i els valencians sou l'exemple de la persistència d'un poble". *Vilaweb*, 18 de juny de 2014. <https://www.vilaweb.cat/noticia/4198606/20140618/miquel-calçada-xativa-valencians-sou-exemple-persistència-poble.html>

¹²⁹⁰ GÜELL, Oriol. "Fundación Barcelona financió a una fundación del Bloc". *El País*, 1 d'octubre de 2015. https://elpais.com/ccaa/2015/09/30/catalunya/1443639913_853980.html

¹²⁹¹ MORALES, Aina. "Jordi Pujol: d'una manera o altra hem de poder votar". *Nació Digital*, 31 de març de 2014. <https://www.naciodigital.cat/noticia/66785/jordi/pujol/manera/altra/hem/poder/votar>

requeriment escrit que signa el vicepresident valencià José Císcar dirigit al conseller català de la Presidència, Francesc Homs, es critica que les institucions catalanes utilitzin de manera freqüent tant en la informació meteorològica com en divers material editat el mapa del territori valencià dins d'uns "ficticis i irrealis Països Catalans", fet que consideren una "intromissió" i una "interferència" en l'autogovern i les competències de la comunitat. Durant la roda de premsa de presentació de la carta, llegida per la portaveu del govern valencià Maria José Català, alguns periodistes pregunten si hom creu que el conseller Homs podrà desxifrar-ne el contingut al ser escrita en "valencià". La consellera respon que "podrà entendre" la carta.¹²⁹²

Per aquelles mateixes dates, el maig de 2014, la revista *El Temps* aconsegueix una entrevista en grup inèdita: asseure en una mateixa taula els expresidents Jordi Pujol, Joan Lerma i Gabriel Cañellas, com mai havien fet els tres junts mentre van governar les seves respectives institucions. Parlen dels progressos assolits en matèria lingüística però també del moment actual de l'estat espanyol i dels reptes de Catalunya. Sobre aquesta qüestió, Joan Lerma és especialment dur contra Pujol a qui acusa de ser còmplice i instigador de l'independentisme i de tenir un compromís molt matisat amb el conjunt de l'estat. "Costa molt de creure que no hi havia un procés dissenyat a llarg termini (...) si més no, una llavor mai no aclarida".¹²⁹³ Per Joan Lerma, tot i la Sentència del Tribunal Constitucional contra l'Estatut de Catalunya, els catalans no haurien de voler la independència, sinó "la reforma de la Constitució, que després de tants anys fent un bon paper, tothom creu que necessita una actualització".¹²⁹⁴ Per la seva banda, Pujol, que nega un excés de prudència en les polítiques que va dur a terme des de la Generalitat de Catalunya respecte el País Valencià, sí que expressa que sempre ha "trobat a faltar una resposta més contundent des de València" a favor del corredor mediterrani.¹²⁹⁵

¹²⁹² "Fabra exigeix a Mas respecte a les senyes d'identitat de l'estatut valencià". *Diari la Veu*, 4 de juliol de 2014. <https://www.diarilaveu.com/noticia/10036/fabra-exigeix-a-mas-respecte-a-les-senyes-didentitat-de-lestatut-valencia>

¹²⁹³ MACEDA, Víctor; SANCHIS, Vicent. "La cimera que mai no va poder ser". *El Temps*, 20 de maig de 2014, p. 12-23.

¹²⁹⁴ *Ibidem*.

¹²⁹⁵ *Ibidem*.

El 2014 també ve marcat per la voluntat del govern català de fer efectiu l'exercici del dret a decidir mitjançant la celebració d'un referèndum al voltant del futur polític de Catalunya. Així, el 9 de Novembre és la data fixada per una consulta en forma de procés participatiu que culmini tres anys d'intenses mobilitzacions per part d'un independentisme que segueix creixent. De nou, Compromís es troba en un atzucac. Si volen prendre distància amb el sobiranisme perquè el procés no els passi factura davant l'electorat català, no poden evitar sobretot des de les posicions del Bloc, mostrar el seu suport a les reivindicacions catalanes.

D'aquesta manera, malgrat els intents pragmàtics dels valencianistes, el cert és que la seva visibilització en suport a les reivindicacions catalanes també és més senzilla quan els acompanyen formacions territorials d'arreu de l'estat o Izquierda Unida. És el cas del 8 d'abril de 2014 quan els representants del Parlament de Catalunya Jordi Turull (CiU), Marta Rovira (ERC) i Joan Herrera (ICV-EUiA) van al Congrés de diputats a sol·licitar que el govern espanyol permeti el referèndum català fent ús de l'article 150.2 de la Constitució. El diputat al Congrés de Compromís, Joan Baldoví, vota a favor de les tesis formulades pels parlamentaris catalans.¹²⁹⁶ Tot i que el 85% de l'hemicicle hi vota en contra (299 diputats), el representant de Compromís és un dels 47 vots favorables a la proposta, que se sumen als de CiU, ERC, ICV-EUiA, Izquierda Unida, Partit Nacionalista Basc, Amaiur, Bloque Nacionalista Galego, Nueva Canarias i Geroa Bai, a més de l'abstenció de Coalició Canària. De fet, recordem-ho, el Bloc Nacionalista ja havia aprovat en el seu 6è Congrés del 29 i 30 de setembre de 2012 –aquell en què es van sentir crits d'independència– una moció de solidaritat amb el procés català, a petició del Bloc Jove, les joventuts del partit. El text és aprovat per unanimitat, tot defensant el dret a l'autodeterminació dels pobles.

Poques setmanes abans del 9-N català, té lloc una altra cita amb les urnes per construir, o no, un nou estat a l'Europa occidental: és el referèndum d'independència d'Escòcia. El debat escocès té un paral·lelisme evident amb el cas català, tant des d'un punt de vista de calendari com pels arguments a favor i en contra que s'hi esgrimeixen, encara que les circumstàncies polítiques de la Gran Bretanya i d'Espanya són ben diferents. En aquell context, i a un mes i mig de la consulta catalana, diferents formacions polítiques

¹²⁹⁶ S.A. "Compromís apoya la consulta independentista catalana". *El Mundo*, 28 de febrer de 2014. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2014/02/28/53103b1022601d650b8b456a.html>

es congreguen al Congrés de Diputats, en un acte de suport al referèndum escocès. Encapçalat per CDC i ERC, hi prenen part el PNB, Amaiur, el BNG, Nacionalisme Canari (integrant de Coalició Canària), Geroa Bai i, també, el diputat nacionalista de Compromís, Joan Baldoví. En la seva intervenció l'exalcalde de Sueca compara el debat polític present amb una situació ben familiar, ja que una de les seves tres filles s'havia emancipat de casa feia poc i, tot i que als pares els va saber greu, la decisió era d'ella i l'havia pres amb total llibertat.¹²⁹⁷

Però Compromís no només participen amb Baldoví a l'acte escocès de la porta del Congrés sinó que el castellonenc Enric Nomdedéu, en representació del Bloc Nacionalista Valencià, assisteix al referèndum juntament amb una comitiva de l'Aliança Lliure Europea (ALE), on també hi participa l'eurodiputat d'ERC Josep Maria Terricabras, i Ana Miranda del BNG. Allà, els socis europeus de l'Scottish National Party (SNP) coincideixen amb Daniel Turp del Parti Québécois. Els convidats de l'ALE es reuneixen amb membres de la campanya escocesa del Si i participen en actes i taules rodones. Pels carrers d'Edimburg, com recull la premsa, Nomdedéu no s'està de vestir-se amb un kilt, la faldilla tradicional escocesa.

Les setmanes prèvies al 9N l'interès per la qüestió s'incrementa. L'executiu català, amb la cobertura del Pacte Nacional pel Dret a Decidir (PNDD) i desenes de milers de voluntaris, està disposat, malgrat les pressions judicials i polítiques de l'estat, a tirar endavant la votació. Els valencians també hi diuen la seva. El president de la Generalitat Valenciana, Alberto Fabra, intenta pressionar Artur Mas exigint-li que compleixi “amb la llei” com han de fer “tots els càrrecs públiques que representem els ciutadans”. Pel president popular, Mas comet “un greu error intentant seguir fent un pols a la democràcia, la Constitució i la legalitat”, per la qual cosa vol que Mas rectifiqui i es faci enrere del projecte estrella de la legislatura catalana.¹²⁹⁸

Mentre alguns sectors contraris al dret a decidir convoquen concentracions a les tres capitals valencianes per protestar contra el 9N, membres del valencianisme fusterià

¹²⁹⁷ FERRER, Mariona. “Acte de suport al referèndum d'Escòcia als passadissos del Congrés”. *Ara*, 18 de setembre de 2014. https://www.ara.cat/politica/Escocia-Congres-referendum-CDC-ERC-Amair-PNB-Geroa_Bai-Compromis_0_1214278698.html

¹²⁹⁸ “Alberto Fabra: Artur Mas comet “un greu error intentant seguir fent un pols a la democràcia, la Constitució i la legalitat”. *Ara*, 14 d'octubre de 2014. http://www.ara.cat/politica/Alberto-Fabra-Artur-Mas-Constitucio_0_1229877269.html

mostren el seu ple suport al procés participatiu que pregunta als catalans si vol que Catalunya esdevingui un estat i, en cas afirmatiu, si volen que aquest estat sigui independent. Així, quan el Tribunal Constitucional suspèn cautelarment la consulta, més d'un centenar de persones es concentren a València i Castelló, convocats per l'esquerra independentista, en contra de la decisió judicial. Entre aquestes concentracions favorables al dret a decidir s'hi troben representants locals de Compromís, com Enric Nomdedéu i l'Ali Brancal, i diputats d'EUPV, com Víctor Tormo, a més de militants d'ERPV i representants sindicals i d'Acció Cultural del País Valencià.¹²⁹⁹

Tot i que alguns membres de Compromís, sobretot dirigents locals del Bloc, assisteixen presencialment al procés participatiu del 9N, uns directament com a voluntaris, d'altres acompanyant membres de Convergència o Esquerra, la posició de la cara visible de la coalició és més moderada, tot i que es mostra favorable a les urnes. Per Mònica Oltra, la jornada de votacions evidencia “que el que sobra és inflexibilitat i el que falta és diàleg” davant l'enrocament del govern espanyol. Li preocupa sobretot l'actuació judicial i la ingerència del PP a la Fiscalia de l'Estat, com la consulta catalana posa damunt de la taula.¹³⁰⁰ Entrevistada per *Crític*, Oltra es mostra a “l'expectativa” dels esdeveniments catalans, conscient que “la independència de Catalunya afectaria molt els valencians”. I reconeix que des de Compromís eviten el debat “ja que sempre ens ha fet molt mal” com a conseqüència de l'anticatalanisme “instrumentalitzat per part de la dreta”, i en aquest context “s'ha d'entendre que hi haja reserves a entrar en aquest tema”.¹³⁰¹ D'aquesta manera, mentre dirigents de Compromís com Vicent Marzà es mostren partidaris dels Països Catalans i del procés independentista,¹³⁰² Mònica Oltra reitera que Compromís no defensa els Països Catalans ni la independència, ni des d'un punt de vista conceptual ni com d'estratègia política, com explicita la valenciana en una

¹²⁹⁹ PART, Leo. “El País Valencià vol que Catalunya vote el 9-N”. *Diari la Veu*, 30 de setembre de 2014. <https://www.diarilaveu.com/noticia/11366/el-pais-valencia-vol-que-catalunya-vote-el-9-n>

¹³⁰⁰ CANELA, Joan. “Entrevista a Mònica Oltra: A Catalunya no s'ha mirat el País Valencià com a igual”. *El Crític*, 8 de gener de 2015. <http://www.elcritic.cat/entrevistes/monica-oltra-a-catalunya-mai-no-sha-mirat-el-pais-valencia-digual-a-igual-2234>

¹³⁰¹ *Ibidem*.

¹³⁰² VALLS, S. “Vicent Marzà: Los Países Catalanes son una realidad más allá de lo que diga el Estado”. *Abc*, 12 d'agost de 2015. www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20150812/abci-marza-catalanista-201508121826.html

entrevista televisiva a la Sexta amb el periodista Eduardo Inda.¹³⁰³ Tot i aquests plantejaments de Compromís, la premsa continua vinculant la coalició valencianista amb el govern de Convergència i Unió.¹³⁰⁴

4.2.3 Les eleccions europees del 2014: nou espai i canvi d'aliances.

El 2011 Compromís s'havia fet un lloc a la política valenciana. El valencianisme polític i la nova esquerra havien entrat a les Corts Valencianes, a l'Ajuntament de València i al Congrés de Diputats. Aquesta fita, mai assolida abans pels hereus de les tesis fusterianes, fa replantejar al Bloc Nacionalista Valencià la seva estratègia de futur, de cara a la consolidació del seu espai i de cara a fer possible un canvi institucional al País Valencià. Les eleccions europees del 25 de maig de 2014 són la darrera fita que els valencianistes poden assolir per solidificar un projecte que supera rècords contínuament.

Al mateix temps, el govern d'Artur Mas està disposat malgrat els impediments de l'estat a celebrar una consulta la tardor perquè la societat catalana decideixi el seu futur polític. En ple Tricentenari de 1714, les eleccions europees de la primavera són una oportunitat única per marcar l'avantsala d'un possible xoc de trens entre Barcelona i Madrid. D'aquesta manera, el context català i el valencià són diferents i la diversitat dels ritmes polítics dificulten la continuïtat de les aliances electorals que havien tingut lloc fins al moment. Cada formació entén que aquella és una situació excepcional que cal respondre amb les seves pròpies eines: des de Convergència al Bloc, passant per Esquerra Republicana.

L'aliança entre Convergència i el Bloc és l'exemple més clar d'aquesta diversitat d'objectius i temps polítics. Si des de 1994 els nacionalistes catalans mantenen un pacte electoral per a les europees amb la UPV, i després amb el Bloc, les circumstàncies prèvies al 2014 aconsellen modificar aquest vincle com a mínim de cara a l'electorat

¹³⁰³ RICÓS, F. "Oltra: No usamos Países Catalans nunca, a no ser en nuestros actos, con amigos". *Las Provincias*, 17 d'agost de 2015. <http://www.lasprovincias.es/politica/201508/17/oltra-usamos-paisos-catalans-20150817001125-v.html>

¹³⁰⁴ CAPARRÓS, Alberto. "El gobierno de Artur Mas patrocina un debate entre Compromís y Podemos". *Abc*, 27 de febrer de 2015. <http://www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20150227/abci-artur-podemos-201502261924.html>

valencià. Ja al 6è Congrés del Bloc Nacionalista Valencià del 29 i 30 de setembre de 2012, al paranimf de la Universitat Politècnica de València, Enric Morera clou el discurs de cloenda afirmant que el Bloc, amb Compromís, impulsarà una candidatura pròpia a les eleccions europees de 2014. Morera és conscient que l'estratègia del valencianisme ha de seguir l'emblema verd, el de l'ecologisme, que aquesta és la millor marca per presentar-se a les europees.¹³⁰⁵ I així ho fan. Els diferents membres de la coalició saben que volen reforçar el seu projecte comú i, cap possible aliança d'envergadura seria acceptada per totes les parts. Ni els d'Oltra volen presentar-se amb CiU, ni els dos socis tenen intenció de fer-ho amb Izquierda Unida. La proposta de presentar-se amb ERC tampoc sembla tenir consens. Per Mònica Oltra “ara mateix el discurs d'Esquerra Republicana està molt centrat en la independència de Catalunya, i nosaltres volíem una projecció més continental”.¹³⁰⁶ A mesura que passen els mesos, els valencianistes comencen a reforçar la seva xarxa de relacions interterritorials que, a més de l'ecologista Equo, serà la base de la futura candidatura d'àmbit estatal, l'única opció possible en una circumscripció única.

Primavera europea és la candidatura que en resulta. Liderada per Compromís i reforçada per Equo al conjunt de l'estat, també compta amb el suport de la Chunta Aragonesista i altres formacions territorials menors com el Partido Castellano, Coalición Caballas i Socialistas Independientes de Extremadura, a més de marques de l'esquerra alternativa com Por un Mundo Más Justo i Democràcia Participativa, provinent del moviment del 15-M i de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH). Amb l'alcalde nacionalista de Burjassot, Jordi Sebastià, com a cap de llista, els valencians són el pilar d'aquesta llista que competeix directament amb altres candidatures d'esquerres com la d'Izquierda Unida i la d'uns politòlegs de la Universitat Complutense de Madrid que liderats per un jove Pablo Iglesias es presenten amb la denominació de Podemos. També els valencians es diferencien de la candidatura que tiren endavant conjuntament Bildu i el Bloque Nacionalista Galego (BNG).

Convergència Democràtica de Catalunya, ja sense els valencians a l'aliança, repeteixen la seva candidatura amb el Partit Nacionalista Basc (PNB), on també hi ha Coalició

¹³⁰⁵ MORERA, Enric. Conversa amb l'autor. València, 26 de novembre de 2011.

¹³⁰⁶ MACEDA, Víctor. “Entrevista a Mònica Oltra. Ha arribat l'hora de coordinar el gran moviment de canvi”. *El Temps*, 24 de juny de 2014, p. 12.

Canària (CC) i Compromiso por Galicia (CxG), una recent escissió galleguista. D'aquesta manera, CiU lidera la Coalició per Europa, com cinc anys enrere, amb l'economista Ramon Tremosa com a cap de llista. A la candidatura de Convergència s'hi vol sumar una part de Proposta per les Illes, la nova marca de centristes mallorquins. Si el vicepresident del PI, Josep Melià, provinent d'Unió Mallorquina, i ara màxim dirigent de Convergència per les Illes n'era ferm partidari, els sectors més conservadors d'Antoni Pastor no ho veuen una bona idea "més encara quan Catalunya està immersa en el procés sobiranista". Així, en el cas del PI, per tal d'evitar fracturar la formació mallorquinista, s'aposta per no concórrer a les eleccions al Parlament Europeu.¹³⁰⁷

Tot i haver temptejat les diferents formacions de l'Aliança Lliure Europea a l'estat, Esquerra Republicana de Catalunya vol centrar la campanya al seu projecte polític per Catalunya, amb el nom de l'Esquerra pel Dret a Decidir. És així com els republicans refusen una aliança amb Bildu, tot i que des de 1987 havien anat pactant ininterrompudament amb Eusko Alkartasuna (EA) un dels components de l'actual coalició basca. Amb aquesta mateixa línia, ERC aposta per continuar obrint el partit a figures independents del món professional i la societat civil. Com a independents, Oriol Junqueras va liderar la llista europea el 2009 i va presentar-se a les eleccions catalanes del 2012, com ho havia fet el també l'historiador Alfred Bosch a les eleccions generals i municipals del 2011. En aquesta ocasió, el perfil escollit per portar l'independentisme al Parlament Europeu és el del filòsof independent Josep Maria Terricabras, que va acompanyat de l'exconseller socialista Ernest Maragall, gràcies a l'acord que ERC arriba amb la Nova Esquerra Catalana (NECat). Apropar-se als sectors socialistes del catalanisme és un altre dels grans objectius assolits de Junqueras. Una de les imatges de la campanya electoral a Catalunya és la del míting final dels republicans al Pavelló de la Vall d'Hebron, on reben el suport de l'expresident de la Generalitat Pasqual Maragall.

En paral·lel, la coalició econacionalista Més, formada pel PSM i IniciativaVerds, es troba entre dues opcions, com passava a Compromís. Mentre que el PSM se sentia més proper als plantejaments nacionals d'Esquerra Republicana de Catalunya, el soci ecosocialista illenc formava part d'Equo i, en conseqüència, podia tendir a donar suport

¹³⁰⁷ PAYERAS, Miquel. "El PI no anirà a les eleccions europees". *El Temps*, 11 de març de 2014, p. 24-25.

a Primavera Europea. Davant d'aquesta tessitura, i veient com no podia materialitzar-se la seva proposta de fer una gran coalició amb “tots els partits nacionalistes i ecologistes”, oferirien una llibertat de vot als seus afiliats, proposant-los tant la papereta d'ERC com la que impulsava Compromís. El seu màxim objectiu, doncs, era que els comicis “no suposessin problemes interns de relació entre els dos socis”.¹³⁰⁸

La nit electoral que ha d'assignar els 54 escons que s'elegeixen a la circumscripció espanyola és plena de sorpreses. A l'estat, el Partit Popular i el PSOE continuen sent els partits majoritaris, però tenen una pèrdua de suports considerables, davant l'auge d'altres formacions com l'Esquerra Plural de Willy Meyer, el nou Podemos de Pablo Iglesias i la magenta Unión Progreso y Democracia (UPyD). Si el mapa polític a l'estat comença a canviar, la victòria del PNB al País Basc i la històrica primera posició d'ERC a Catalunya, ajuden a conformar un canvi de tendència. El procés de transició nacional que viu Catalunya no passa desapercebut. Si la candidatura de CiU i el PNB, amb 549.000 vots a Catalunya, manté el tercer diputat, els independentistes d'Esquerra aconseguen el segon europarlamentari tot i presentar-se en solitari. Els 595.000 vots a Catalunya els ho garanteixen.

A més, d'aquests, tant CiU com ERC obtenen alguns vots al País Valencià. Els de Tremosa tenen el suport de 2.316 valencians, i en el cas dels independentistes la xifra ascendeix a 8.129 votants. A la llista d'Esquerra també hi ha presència de les Illes Balears i del País Valencià, tant del partit com de les Joventuts d'Esquerra Republicana del País Valencià (JERPv). Així el cap de llista dels republicans, Josep Maria Terricabras declara al míting central de València que ell també vol ser “un diputat europeu valencià”, tot i ser natural de Girona. Terricabras va mostrar el seu compromís amb la necessitat de fer efectiu el Corredor Mediterrani.¹³⁰⁹

En aquest marc, el valencianisme polític accedeix per primera vegada de manera directa a les institucions europees, gràcies als 139.863 valencians que donen el seu suport a Jordi Sebastià, i que juntament amb els d'Equo i Cha de la resta de l'estat, arriben als

¹³⁰⁸ PAYERAS, Miquel. “Un per a dos”. *El Temps*, 11 de març de 2014, p. 24-25; PAYERAS, Miquel. “Amb ningú i per a dos”. *El Temps*, 25 de març de 2014, p. 26-27.

¹³⁰⁹ “Terricabras es compromet a ser un diputat europeu valencià”. *Nació Digital*, 10 de maig de 2014. <https://www.naciodigital.cat/noticia/68404/terrificabras/es/compromet/ser/diputat/europeu/valencia>

més de tres-cents mil vots. D'aquesta bossa de votants, una part significativa prové de Catalunya i de les Illes Balears, on la campanya de Primavera Europea també mostra la imatge corporativa de Compromís, conscients de la bona premsa que el partit valencià té a l'esquerra catalana. En el cas català, la llista de Compromís aconsegueix gairebé vuit mil sufragis. Més dels 7.200 que recull una EH Bildu amb qui ERC, Solidaritat Catalana i la CUP havien refusat presentar-se per diferents motius.

Que el 2014 el Bloc Nacionalista Valencià hagi esmenat la seva estratègia electoral europea no vol dir que els seus lligams amb Convergència Democràtica de Catalunya s'hagin esfumat. Si en l'apartat anterior fèiem referència a la simpatia que el procés català gaudia en membres del Bloc, els valencianistes segueixen convidant a representants de CDC als seus actes principals. Així, deu dies abans del procés participatiu del 9 de Novembre de 2014, té lloc a l'esplanada de l'ermita del Puig el tradicional Aplec del darrer diumenge d'octubre, que celebra la seva 37a edició. En aquesta, el Bloc referma la seva amistat amb els seus aliats tradicionals dels darrers anys, el PNB i CDC. Així, tot i que la cohesió interna del Bloc al si de Compromís va fer-los decantar per una nova llista europea als comicis del maig, en un acte de partit les aliances particulars hi són presents. El senador basc Iñaki Anasagasti, que ja havia participat a l'edició del 2008, reconeix les similituds de l'Aplec del Puig amb l'Alderdi Eguna dels jetzales, la celebració del "dia del partit". Com els penebistes i Convergència, també hi ha convidats com Yon Iñarritu, d'Aralar, i André Abal, responsable del BNG a Catalunya.¹³¹⁰

4.2.4 Compromís a les institucions. Quins homòlegs a Catalunya?

Les eleccions municipals i autonòmiques del maig de 2015 obren un nou mapa polític de fragmentació i canvis al conjunt de l'estat. Els conglomerats d'esquerres es fan forts després d'anys d'una dura crisi econòmica de greus conseqüències socials. L'ajuntament de Madrid obvia que havia estat un dels feus del Partit Popular per passar a ser governat per Manuela Carmena; les principals ciutats gallegues són liderades ara per les confluències de Marea, la suma de Xosé Manuel Beiras amb Podemos, i també

¹³¹⁰ ANASAGASTI, Iñaki. "En València, en el Aplec del Bloc". *Deia*, 27 d'octubre de 2014. <http://blogs.deia.eus/anasagasti/2014/10/27/en-valencia-en-el-aplec-del-bloc/>

el govern aragonès i el balear, com l'ajuntament de Palma, canvien de mans, i passen a ser dirigides des de posicions progressistes i sumes d'esquerres mallorquinistes.

Aquesta onada de canvi, a partir del desgast del sistema bipartidista sorgit de la transició i la irrupció de dues noves forces polítiques d'àmbit estatal –Podemos i Ciudadanos, provinent de la seva matriu catalana– propicia un mapa ben diferent del de pocs anys enrere. La nova expressió política sortida de les urnes té una incidència global al conjunt de l'estat, però és especialment intensa a Catalunya i al País Valencià.

A Catalunya es visualitza un autèntic tsunami polític.¹³¹¹ La majoria d'ajuntaments augmenten encara més el nombre de formacions presents al consistori. L'arribada a l'alcaldia de Barcelona dels comuns d'Ada Colau, provinent dels moviments socials contraris als desnonaments, i les sumes d'esquerres i nuclis independentistes en ajuntaments grans com Badalona i Sabadell s'estenen per l'àmbit urbà. CiU manté les seves posicions fora de l'àrea metropolitana, ERC torna als seus millors registres d'una dècada enrere i la CUP irromp amb força al cap i casal i en bona part dels municipis mitjans i grans.

Al País Valencià, el resultat sense precedents de Compromís, capgira, com havia anunciat quatre anys enrere, la història del valencianisme polític. I ho fa tant a les Corts Valencianes com l'Ajuntament de València i a bona part dels municipis. Si el Partit Popular amb 31 diputats segueix sent la formació més votada a les Corts, i Ciutadans, amb 13, recull part dels sufragis que perden els conservadors, la suma de socialistes, 23, Compromís, 19, i Podem, 13, fa possible un govern d'esquerres i valencianista. D'aquesta manera, i després d'unes complexes negociacions, el socialista fusterià Ximo Puig, exalcalde de Morella, presideix un nou govern de coalició amb Compromís, que té en Mònica Oltra la seva vicepresidenta. El líder del Bloc Nacionalista Valencià, Enric Morera, és el nou president de les Corts Valencianes. Parlem del Pacte del Botànic. Si això succeeix al conjunt del País, a la ciutat de València Rita Barberà manté el PP en la primera posició a l'Ajuntament. Tot i així, Joan Ribó, el candidat de Compromís, aconsegueix una alcaldia històrica amb el suport dels socialistes.

¹³¹¹ CULLA i CLARÀ, Joan B. *El Tsunami. Com i per què el sistema de partits català ha esdevingut irreconeixible*. Barcelona: Pòrtic, 2017.

Els 456.000 vots de Compromís a les Corts, la presència institucional al govern, els centenars de regidors arreu de les comarques i l'alcaldia de València són una fita mai assolida pels valencianistes que suposa un abans i un després sense precedents. A més, Compromís gaudia també d'un diputat al Congrés i d'un europarlamentari a Brussel·les. Si en quatre anys Compromís havia aconseguit assentar-se en el sistema polític valencià i entrar a la Carrera de San Jerónimo i al Parlament Europeu, les eleccions del 2015 suposen un salt qualitatiu innegable. "Els nostres representants institucionals no han arribat caiguts del cel, vénen, alguns sense saber-ho, d'un temps, d'un País, no massa conegut", recorda Andreu Banyuls, històric militant des dels anys del PNPV.¹³¹² La influència de la fórmula Compromís i sobretot de la figura de Mònica Oltra sobrepassa les fronteres valencianes i arriba al conjunt de l'estat i d'una manera especial a Catalunya i a les Illes.

En el cas de les Balears, ja el 2013 Oltra aixopluga la constitució de Més per Mallorca que, de la mateixa manera que Compromís, vol aglutinar el nacionalisme progressista, l'esquerra no dogmàtica i l'ecologisme polític. Així, l'11 de setembre de 2013 Mònica Oltra viatja a Mallorca per participar en un acte de Més al Club Diario de Mallorca. Poques setmanes després havia de tenir lloc l'assemblea constituent del conglomerat que agrupa el Partit Socialista de Mallorca (PSM), fusionat poc abans amb l'anterior escissió de l'Entesa per Mallorca, i Iniciativa Verds, provinent d'Esquerra Unida. Amb aquests components i la similitud d'objectius, Compromís i Més esdevenen forces agermanades. Fins i tot Mònica Oltra publicita al costat dels dirigents mallorquinistes la samarreta corporativa de la candidatura illenca. Tot i aquesta simpatia mútua, les diferents sensibilitats internes dins dels econacionalistes de l'arxipèlag fa que Més no es presenti a les eleccions europees del 2014 i que, en qualsevol cas, doni suport tant a la llista d'ERC com a la de Compromís-Equo.¹³¹³

¹³¹² BANYULS, Andreu. "Hereus d'un temps, d'un País". *La Veu del País Valencià*, 26 d'octubre de 2016. <https://www.diarilaveu.com/carta/31072/hereus-dun-temps-dun-pais-per-andreu-banyuls>. En la mateixa línia escriu Gustau Muñoz, que diu que "Compromís ve de lluny". MUÑOZ, Gustau. "En els orígens de Compromís". *La Veu del País Valencià*, 18 d'agost de 2015. <https://www.diarilaveu.com/noticia/15539/en-els-origens-de-compromis-per-gustau-munoz>

¹³¹³ "Més per Mallorca no participarà a les eleccions europees". *Ara Balears*, 17 de març de 2014. https://www.arabalears.cat/balears/MES-Mallorca-participara-eleccions-europees_0_1103289863.html Des de Més per Mallorca apostaven per fer una llista conjunta del grup Verds i de l'Aliança Lliure Europea a l'estat, però components d'aquest grup es

En el context general de sorgiment d'una nova esquerra a l'estat, l'assot valencià del PP influeix en la imatge que projecta la nova esquerra valenciana i els referents exteriors que tindrà Compromís, més enllà dels aliats tradicionals del Bloc Nacionalista Valencià. El cas més evident és el del triangle que sorgeix a partir de les eleccions municipals i autonòmiques del maig del 2015. Amb el canvi polític a Barcelona, València i Madrid, Mònica Oltra reconeix que se sent absolutament agermanada amb Ada Colau, però també amb la nova alcaldessa de la ciutat del Manzanares, Manuela Carmena.¹³¹⁴

Les tres, Carmena, Colau i Oltra, són la imatge de la nova política que el polític Pablo Iglesias vol traslladar a la Moncloa a través de Podemos. Les eleccions generals se celebraran el 20 de desembre de 2015, però ja abans Iglesias vol que Oltra se sumi al seu projecte.¹³¹⁵ El novembre de 2014, per exemple, la líder valenciana assisteix a l'Assemblea Ciutadana de Podemos en què la formació morada elegix al seu fundador, Iglesias, com a secretari general del partit. Oltra, definida per Iglesias com “un referent de la lluita contra la corrupció” és ovacionada pels podemites congregats al Teatre Nuevo Apolo de Madrid.¹³¹⁶

Des del partit d'Iglesias volen presentar-se amb Compromís a les eleccions autonòmiques del maig de 2015, fet que desdibuixaria el projecte nacional del Bloc Nacionalista Valencià. Tot i que temptegen Oltra com a candidata de consens, finalment els dos partits es presenten per separat.¹³¹⁷ Per Oltra, a Podemos li falta discurs ecologista i, a més, per a Compromís “la prioritat són els valencians [i per a Podemos]

presenten dins de fins a quatre candidatures diferents. Aquest fet, i les dificultats perquè Més pugues obtenir alguna representació europea dins de la llista finalment escollida, fa que decideixin donar suport extern a ERC i a Compromís, en lloc d'implicar-se en una campanya electoral a un any de les eleccions municipals i autonòmiques que consideren prioritàries.

¹³¹⁴ HERRERO, Sal.lus. “Entrevista a Mònica Oltra a TV3”. *El Punt Avui*, 3 de juny de 2015. <http://www.elpuntavui.cat/article/-/863191-entrevista-a-monica-oltra-a-tv3.html>

¹³¹⁵ Tota la relació entre Mònica Oltra i Podemos a MACEDA, Víctor. “Otra vuelta de tuerka a Compromís”. *La veu del País Valencià*, 7 de novembre de 2015. <https://www.diarilaveu.com/noticia/16802/%20otra-vuelta-de-tuerka-a-compromis>

¹³¹⁶ “Mònica Oltra ovacionada en l'última assemblea de Podemos”. *La Veu del País Valencià*, 17 de novembre de 2014. <https://www.diarilaveu.com/noticia/11961/video-monica-oltra-ovacionada-en-lultima-assemblea-de-podemos>

¹³¹⁷ BURGUERA. “Podemos no cierra la Puerta a la llegada de Mónica Oltra”. *Las Provincias*, 9 de novembre de 2014. <http://www.lasprovincias.es/politica/201411/09/podemos-cierra-puerta-llegada-20141109000942-v.html>

les autonòmiques són un mer tràmit”.¹³¹⁸ Les aproximacions continuen després dels comicis i els sectors favorables a una entesa entre les dues formacions, com exterioritza Oltra, pressionen perquè els valencians i els morats facin una coalició de cara als comicis espanyols. La militància del Bloc nega aquesta possibilitat en una consulta interna on el 74% dels votants aposten per presentar-se sols a les generals ja que els nacionalistes volen mantenir l’esperit fundacional de Compromís i no desitgen que el projecte valencià estigui supeditat als postulats que defensi Pablo Iglesias segons els seus càlculs electorals al conjunt de l’estat. El valencianisme polític des de la UPV havia remarcat sempre el País Valencià com a marc electoral de referència i actuació. Que el 2011, Compromís es presentés amb els ecologistes d’Equo ja havia estat una concessió pels nacionalistes. Malgrat això, la insistència de Mònica Oltra, que sintonitza amb la idea rupturista d’Iglesias, pronostica un trencament temporal de Compromís i que el Bloc i Iniciativa del Poble Valencià es presentaran per separat als comicis. Finalment, per salvaguardar la marca de Compromís, el Bloc acaba assumint un pacte electoral amb Podemos.¹³¹⁹ El fins ara diputat del Bloc, Joan Baldoví, torna a ser el cap de llista de la candidatura, però en una de les edicions dels cartells electorals s’hi incorpora la foto de Mònica Oltra i Pablo Iglesias. El màrqueting polític arriba, doncs, a les files valencianistes.

Com amb Compromís, Podemos també estableix diferents confluències a Catalunya, amb En Comú Podem, i a Galícia, amb Marea. Aquesta pluralitat interna és una de les cartes que els d’Iglesias volen jugar, oferint un missatge o un altre, segons les característiques de cada territori. En aquesta línia, la imatge de la nova esquerra valenciana, Mònica Oltra, participa al míting central de campanya a Catalunya, el 16 de desembre a la plaça Major de Nou Barris, a Barcelona. Oltra és una de les convidades estrella juntament amb el número dos de Podemos, Iñigo Errejón, l’alcalde de la Corunya, Xulio Ferreiro, i, és clar, l’alcaldessa de Barcelona Ada Colau i el candidat

¹³¹⁸ SANJUAN, H. “Entrevista a Mónica Oltra. Compromís es un proyecto valenciano y Podemos tiene su cenro político en Madrid”. *El Mundo*, 1 de febrer de 2015. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2015/02/01/54cd336ae2704ec2278b458a.html>

¹³¹⁹ ALMENAR, Salva. “El Bloc aposta per una gran coalició valencianista per salvar la marca Compromís i poder presentar-se amb Podem”. *Ara*, 24 d’octubre de 2015. https://www.ara.cat/politica/Bloc-coalicio-valencianista-Compromis-presentar_0_1454854762.html; BORRÁS, X. “Mónica Oltra forzarà la alianza con Podemos pese al no del Bloc”. *El Mundo*, 21 de setembre de 2015. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2015/09/21/55ffb80546163fff2a8b4576.html>

d'En Comú Podem, Xavier Domènech. Com a contrapartida, dos dies després, la campanya electoral de Podemos fa el seu míting final a València, el divendres 18 de desembre. Allà, al pavelló de la Font de Sant Lluís de València Baldoví i Mònica Oltra són acompanyats per Iglesias, Errejón, Pablo Echenique, Juan Carlos Monedero, Ada Colau i fins a 9.000 seguidors que n'omplen les grades. També el líder del Bloc i president de les Corts Valencianes, Enric Morera, que tants mítings havia fet amb Convergència, té el seu espai a l'acte.¹³²⁰

Els resultats del 20 de desembre semblen donar la raó a l'estratègia morada. Si En Comú Podem guanya les eleccions a Catalunya, És el moment, la candidatura de Compromís i Podem és la segona força al País Valencià amb 673.549 votants i 9 diputats. Mònica Oltra està molt satisfeta del resultat final i, davant d'aquells que apunten a la possible marxa d'Oltra a Podemos, la líder de Compromís reconeix que vol confluïr amb els d'Iglesias, però cadascú des del seu projecte, sense la necessitat que ella formi part de Podemos, ja que les seves sigles són les valencianes.¹³²¹

Al conjunt de l'estat, el descens del PP i del PSOE afavoreix l'auge tant de Podemos com de Ciudadanos, que no aconsegueixen, tanmateix, fer el *sorpasso* al bipartidisme tradicional. Mariano Rajoy no té assegurada la majoria per revalidar la seva permanència a la Moncloa i és així com comencen diverses dies de negociació entre els partits. Per primera vegada, la veu dels valencians té incidència en unes converses per formar govern a Madrid, les que mantenen el secretari general del PSOE, Pedro Sánchez, i la cara visible dels anticapitalistes, Pablo Iglesias. Un dels principals esculls és la situació política de Catalunya i la possibilitat d'acceptar un referèndum que faciliti una resolució. Al contrari del que pot semblar, en aquesta dicotomia, Compromís és dels que creuen que el referèndum català no pot ser una línia vermella per fer una aliança d'esquerres que rellevi el Partit Popular. Per Oltra “tot és negociable en el fons i en la forma”, però creu que la prioritat del nou govern espanyol ha de ser revertir les retallades, canviar el model productiu i posar l'economia al servei de la gent, en lloc de d'enrocar-se per la qüestió catalana. Tot i no considerar-ho una prioritat, sí que Mònica

¹³²⁰ “Podemos y Compromís revientan la Fonteta”. *El Mundo*, 18 de desembre de 2015. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2015/12/18/56745d9a22601d72288b456c.html>

¹³²¹ “Mònica Oltra assegura que no se ve en el partido de Iglesias”. *Levante-EMV*, 27 de desembre de 2015. <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2015/12/27/monica-oltra-asegura-ve-partido/1359403.html>

Oltra es mostra partidària de la celebració de l'esmentat referèndum, que “no significa un sí a la independència”, sinó un mecanisme per escoltar a tothom. Joan Baldoví, un dels artífex de les converses, és més explícit quan defensa que, “no s’ha de tenir por a la democràcia ni a que la gent vagi a votar. Es fa en els països més avançats, com Anglaterra o Canadà”.¹³²²

La visió de Mònica Oltra del procés sobiranista català està filtrada, entre d’altres, pel posicionament que al voltant de la qüestió mantenen els seus homòlegs del Principat: les noves modulacions d’una esquerra catalana que agrupa Iniciativa, la secció territorial de Podem i l’entorn de l’alcaldessa de Barcelona. Aquesta connexió múltiple es veu de nou el 9 i 10 d’abril de 2016 a les Cotxeres de Sants de Barcelona quan Pablo Iglesias, Ada Colau i Mònica Oltra participen a l’11a Assemblea Nacional d’ICV, on els ecosocialistes renoven els seus òrgans directius i marquen la seva estratègia pels propers anys amb al fita de voler “construir el nou PSUC del segle XXI”.¹³²³

Pocs dies després, el 23 d’abril, Iniciativa del Poble Valencià celebra una conferència política per debatre internament com construir un valencianisme en què la majoria de la societat pogui sentir-s’hi còmode. Entre els participants hi destaca, a més d’Enric Morera i Joan Ribó, la presència d’Antonio Montiel, dirigent de Podem a València, de David Cid, d’ICV, de Biel Frontera de Més per Mallorca i de Pilar Praena d’Iniciativa por Andalucía. Així, els diferents convidats dels ecosocialistes valencians mostren de nou quins són els seus principals referents a Catalunya, a les Illes i al conjunt de l’estat.¹³²⁴

Després de les eleccions generals del desembre de 2015, les negociacions s’eternitzen i, enrocades les posicions, hom aposta dissoldre per les Corts i repetir els comicis per veure si la nova cita amb les urnes pot desencallar la situació. La mirada es posa,

¹³²² MANETTO, Francesco. “Podemos y Compromis discrepan sobre la exigència del referèndum”. *El País*, 8 de gener de 2016. https://elpais.com/politica/2016/01/08/actualidad/1452240541_915664.html; ALMENAR, Salva. “Compromís demana que el referèndum català no frustri la possibilitat de formar un govern progressista”. *Ara*, 8 de gener de 2016.

¹³²³ SERRA CARNÉ, Joan. “ICV ratifica que la confluència és el millor camí”. *Ara*, 10 d’abril de 2016. https://www.ara.cat/politica/ICV-ratifica-confluencia-millor-cami_0_1556244457.html

¹³²⁴ IdPV. “Mònica Oltra: El Pacte del Botànic és la major contribució a fer País que hem pogut realitzar”. 23 d’abril de 2016. <http://iniciativa.compromis.net/899/monica-oltra-el-pacte-del-botanic-es-la-major-contribucio-a-fer-pais-que-hem-pogut-realitzar/>

aleshores, al diumenge 26 de juny de 2016. De cara al juny, i malgrat les reticències que havia exterioritzat el Bloc, la coalició de Compromís i Podemos torna a editar-se, ampliada, en aquesta ocasió, amb la incorporació d'Esquerra Unida del País Valencià. La llista pren el nom de "A la Valenciana". Aquest era un gest lògic tenint en compte l'acord general entre els d'Iglesias i la Izquierda Unida d'Alberto Grazón. En aquesta campanya, Mònica Oltra torna a ser un valor a l'alça que Pablo Iglesias exprimeix al màxim. D'una banda, tot i no ser de Podemos ni presentar-se en aquests comicis, Oltra forma part del cartell electoral general d'Unidos Podemos per tot l'estat, al costat de Colau, Errejón o el mateix Iglesias.

A més de ser present a la imatge corporativa, Mònica Oltra també és una de les protagonistes de l'acte final de la candidatura a Madrid, compartint escenari amb Iglesias i Errejón. A més del del Matadero de Madrid, Oltra participa també en diferents mítings de la formació a Barcelona, Mallorca i la Corunya, sovint acompanyada de Colau.¹³²⁵ És el cas de l'acte central a Catalunya que se celebra el dissabte 11 de juny de 2016 a Barcelona, i on Unidos Podemos fa una forta defensa del dret a decidir. A l'escenari del passeig Lluís Companys, la cara visible de Compromís és una de les protagonistes, a més d'Iglesias, Errejón, Garzón, Ada Colau, Ernest Urtasun i el candidat Xavier Domènech. Si Colau demana el vot per Podemos per fer fora de les institucions el PP i CiU –l'homòleg català del Bloc–, Oltra aconsegueix que els més de 4.000 seguidors congregats a l'Arc de Triomf acabin corejant el nom de la candidatura "A la valenciana", com a mostra de suport a les seves tesis. Quedava clar quins eren els referents electorals de Mònica Oltra a Catalunya.

El mateix dissabte, el diputat nacionalista valencià Joan Baldoví és a Inca, participant a l'acte de campanya d'Units Podem Més, la candidatura illenca entre Podem, Esquerra Unida i Més, on s'hi integra el Partit Socialista de Mallorca (PSM). Baldoví, que durant els anys precedents ha presentat mocions de Més per Mallorca al Congrés de Diputats aprofita la seva intervenció al míting per defensar la llengua catalana dels atacs del PP.¹³²⁶

¹³²⁵ ALMENAR, Salva. "Mònica Oltra: la rival de Podem que Pablo Iglesias vol per a la seva campanya" *Ara*, 13 de juny de 2016. https://www.ara.cat/paisvalencia/Monica-Oltra-valenciana-Pablo-Iglesias_0_1594040814.html

¹³²⁶ "Baldoví. És important que Toni Verger m'acompanyi a Madrid, perquè, si no, som països invisibles". *Dbalears*, 11 de juny de 2016.

Els resultats electorals del 26 de juny de 2016 no disten gaire dels de mig any enrere. El PP recupera algunes posicions respecte Ciutadans i tot i que el PSOE perd cinc diputats, el predit *sorpasso* de Podemos als socialistes no es produeix, ja que també la llista d'Iglesias perd suports importants. A Catalunya, En Comú Podem torna a guanyar les eleccions, amb uns resultats idèntics d'ERC i de Convergència. Al País Valencià, A la valenciana reedita amb 9 diputats una contundent segona posició. Els resultats són oberts i, de nou, és hora d'obrir vies de diàleg entre les diferents formacions. I en aquestes converses entre Podemos i Pedro Sánchez, Joan Baldoví torna a tenir un paper rellevant. Com havia succeït després de les eleccions de desembre, però, la qüestió catalana torna a bloquejar un possible acord. No són poques les preguntes que es formulen a Mònica Oltra sobre la qüestió, encara que Compromís creu que cal diferenciar els diferents àmbits de la negociació. Per Oltra, el procés català s'ha d'intentar solucionar amb un nou sistema de finançament, tornant a l'estatut i obrint una via de negociació política. “La gent al final té dret a expressar política i democràticament la seva opinió i això en democràcia es fa amb una urna. Perquè si no es fa amb una urna i en democràcia, els pronòstics sempre són pitjors.”, assegurava la líder de Compromís.¹³²⁷

Davant el bloqueig i la possibilitat d'arribar a unes terceres eleccions, els moviments interns dins del PSOE es precipiten. Destronen Pedro Sánchez de la secretaria general del partit i els socialistes afavoreixen la nova investidura de Mariano Rajoy. Amb el PP en minoria de nou a la Moncloa, la governabilitat de l'estat recau en un suport continuat de Ciudadanos i una geometria variable per sumar puntualment altres diputats segons la matèria que es discuteix al Congrés. En aquest context, els escons del Partit Nacionalista Basc cotitzen a l'alça. Podien els valencianistes fer el paper que històricament havien dut a terme els nacionalistes bascos i Convergència i Unió, venent el seu suport parlamentari a canvi de contrapartides territorials? En el cas valencià, un compromís del govern espanyol amb el corredor mediterrani, o la reforma de sistema de finançament, podia apropar als valencianistes al peix al cove? Alguns ho desitgen. Durant anys, uns sectors minoritaris però qualitativament importants del valencianisme

<https://dbalears.cat/politica/2016/06/11/291376/baldovi-important-toni-verger-acompanyi-madrid-perque-sino-som-paisos-invisibles.html>

¹³²⁷ “Mònica Oltra opina que para arreglar el problema catalán hay que volver al origen”. *Las Provincias*, 16 de juliol de 2017. <http://www.lasprovincias.es/politica/monica-oltra-opina-20170716133901-nt.html>

havien apostat per ser una Convergència valenciana, un partit de centre que amb diputats a Madrid pogués influir tal com ho feia Miquel Roca, Jordi Pujol o Josep Antoni Duran i Lleida. De fet, el president de la Confederació Empresarial Valenciana (CEV), Salvador Navarro, ja havia fet alguna gestió, sense èxit, amb Joan Baldoví i Rafael Climent de cara a la investidura de Rajoy. El Compromís d'aleshores podia tenir influència, podia disposar de més diputats dels que mai havia somiat el fusterianisme, però aquesta influència només podia materialitzar-se en el camp de l'esquerra, amb les negociacions amb Podemos i el PSOE. Compromís pot negociar, però no es com el PNB i CiU, ni tan sols Coalición Canaria, que poden donar suport a dreta o esquerra segons sigui més convenient.¹³²⁸

Així, certament, Compromís ja no era el Bloc Nacionalista Valencià d'uns anys enrere que potser hauria pogut fer aquest paper de crossa parlamentària al millor postor. D'acord al pacte electoral entre els valencianistes i Podem, els quatre diputats de Compromís –la resta de diputats d'A la valenciana eren dels altres integrants– passen al Grup Mixt, per no formar part del mateix grup parlamentari dels d'Iglesias i visualitzar la seva singularitat valenciana. L'historiador Agustí Colomines lamenta, però, que els valencianistes hagin de compartir un heterogeni grup mixt amb els vuit congressistes del PDeCAT i altres partits, quan la formació catalana i la valenciana podrien compartir un mateix grup parlamentari, amb tots els avantatges que això comporta. Aquest era un fet indicatiu del pas dels anys i dels canvis d'estratègia que manté l'actual Compromís a diferència de la UPV, el PVN o el Bloc primigeni.¹³²⁹ Malgrat l'entusiasme dels ecosocialistes valencians, sectors destacats del Bloc seguien sent reticents amb les aliances de Podem i alguns dels retrets que Pablo Iglesias llençaria contra ells, quan parlava de les diferències existents entre les “elits” de Compromís i les seves bases i

¹³²⁸ PEREZ, Moises. “Compromís no és el PNB”. *El Temps*, 25 de març de 2017. <https://www.eltamps.cat/article/1139/compromis-no-es-el-pnb/>; CAPARRÓS, Alberto. “Compromís no es Coalición Canaria”. *Abc*, 7 d'abril de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-compromis-no-coalicion-canaria-201704071802_noticia.html; CAPARRÓS, Alberto. “PNV 1.400-Compromís 0”. *Abc*, 5 de maig de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-1400-compromis-0-201705051838_noticia.html

¹³²⁹ COLOMINES, Agustí. “L'impossible grup parlamentari catalano-valencià”. *El Nacional*, 8 d'agost de 2016. https://www.elnacional.cat/ca/opinio/impossible-grup-parlamentari-catalano-valencia_107436_102.html

sobretot, quan acusa els nacionalistes valencians de ser “una força històricament molt conservadora”.¹³³⁰

La dicotomia entre unes aliances o unes altres no només ocupen els valencianistes quan es tracta de plantejar quina sintonia tenen amb els partits de l'arc parlamentari català. El ball d'homologar-se amb formacions d'altres territoris segons l'evolució política de la pròpia organització també s'estén a d'altres marcs geogràfics, com és el cas del País Basc. El 29 d'agost de 2016, davant la imminència d'unes eleccions al parlament basc, convocades pel 25 de setembre, i la impossibilitat judicial d'Arnaldo Otegi de poder-s'hi presentar, els joves del Bloc Nacionalista Valencià, Joves PV–Compromís, mostren el seu suport al secretari general de Sortu i a la candidatura d'Euskal Herria Bildu a través de les xarxes socials. El missatge a favor del d'Elgoibar és respost per la líder de Compromís, Mònica Oltra, per expressar que aquest suport no la representa, ni a ella ni al conjunt de la coalició, perquè no s'havia parlat de la qüestió, ni consensuat ni acordat res.¹³³¹ Encara que els joves valencianistes acaben esborrant el twit de suport a Otegi, el diputat de Compromís al Congrés, Joan Baldoví, i el president de la Generalitat Valenciana, el socialista Ximo Puig, havien expressat amb més o menys claredat el seu lament per la inhabilitació d'Otegi i la impossibilitat de concórrer a la cursa electoral, amb tots els drets polítics. Aquest és un exemple més de la diversitat interna d'una coalició, la de Compromís, que comprèn sensibilitats polítiques molt diferents i que tenen referents també diversos als diferents territoris.¹³³²

¹³³⁰ PARDO DE VERA, A; LÓPEZ DE MIGUEL, A. “Entrevista a Pablo Iglesias. Desde el Gobierno, el PP puede pressionar a jueces y policías mucho más que cualquier organización de delincuentes”. *Público*, 3 de juny de 2017. <http://www.publico.es/politica/mocion-censura-rajoy-pp-presionar.html>

¹³³¹ “Mònica Oltra s'enfronta als joves del Bloc que donen suport a Otegi”. *Vilaweb*, 29 d'agost de 2016. <https://www.vilaweb.cat/noticies/monica-oltra-senfronta-als-joves-del-bloc-que-donen-suport-a-otegi/> ; “El respaldo a la candidatura de Otegui dividió a Compromís”. *Abc*, 29 d'agost de 2016. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-respaldo-candidatura-otegi-divide-compromis-201608291249_noticia.html

¹³³² “Campanya del PP contra Ximo Puig per haver criticat la inhabilitació d'Otegi”. *Vilaweb*, 25 d'agost de 2016. <https://www.vilaweb.cat/noticies/campanya-del-pp-contra-ximo-puig-per-haver-criticat-la-inhabilitacio-dotegi/>

4.2.5 Carles Puigdemont i Ximo Puig, un desgel en temps convulsos.

Després de l'exitós procés participatiu del 9 de novembre de 2014, en el qual més de 2,3 milions de persones van exercir el seu dret a vot per decidir el futur polític de Catalunya, l'executiu català proposa la celebració d'unes noves eleccions, "la consulta definitiva", després dels impediments jurídics de l'estat per convocar un referèndum.

D'aquesta manera, en el que es consideren unes eleccions plebiscitàries, el 27 de Setembre de 2015 les urnes tornen a ser les protagonistes. Junts pel Sí (JxSí), una coalició electoral entre Convergència, Esquerra Republicana de Catalunya i personalitats independents, guanya les eleccions amb una llista transversal liderada per l'exeurodiputat d'ICV Raül Romeva i les presidentes de l'ANC, Carme Forcadell, i Òmnium Cultural, Muriel Casals, amb un programa electoral, "Compromís per la llibertat", a través del qual s'apel·la "al vot de la teva vida". Els 62 diputats de JxSí, però, depenen dels 10 de la Candidatura d'Unitat Popular (CUP) per formar un govern que declari la independència en un termini de 18 mesos, tal com havien anunciat. Les negociacions entre ambdós s'allarguen i s'enroquen i, finalment, el gener de 2016 la pressió de l'independentisme combatiu fa que Artur Mas, el candidat de JxSí a la presidència de la Generalitat, faci un pas al costat i sigui l'alcalde de Girona, el també convergent Carles Puigdemont, el que succeeixi Mas a la plaça de Sant Jaume.¹³³³

Amb Carles Puigdemont al capdavant, comença una legislatura centrada en la construcció d'estructures d'estat i la internacionalització del procés català. Amb un nou tarannà, el gironí també aposta per desencallar algunes de les qüestions que porten arrossegant-se des dels darrers anys i, entre d'altres, està decidit a normalitzar les relacions institucionals amb els seus homòlegs del País Valencià i de les Illes Balears, que superi "l'estranyament" que els diversos territoris han tingut en els darrers trenta

¹³³³ Una veu significativa que des del País Valencià va pronunciar-se a favor que la CUP afavorís la investidura d'Artur Mas va ser la de Josep Guia, líder històric del PSAN. SANCHIS, Vicent. "Entrevista a Josep Guia. El PSAN era el partit de Joan Fuster". *El Temps*, 1 de desembre de 2015, p. 22-26.

anys.¹³³⁴ Així, malgrat que -com bé diu Vicent Flor- l'anticatalanisme “ha estat un factor fonamental per poder entendre aquestes complexes relacions”, on ha predominat més l'enfrontament que la cooperació,¹³³⁵ Puigdemont és conscient que els nous governs de progrés tant a València com a Palma poden facilitar una interlocució de govern a govern, després d'anys d'un Partit Popular poc cooperatiu. A més, és clar, el govern català continua donant suport institucional a les entitats culturals valencianes que treballen en pro de la llengua catalana,¹³³⁶

La primera aproximació no es fa esperar, i ja el 18 d'abril de 2016 Josep Rull, conseller de Territori i Medi ambient del govern català es troba amb la seva homòloga valenciana, la socialista Maria José Salvador. Els dos consellers es reuneixen a València amb els seus equips de treball i visiten les obres del corredor mediterrani al seu pas per Almenara (Castelló). Aquesta és una infraestructura que consideren cabdal i per això els dos consellers reclamen al govern central l'execució immediata d'unes obres que porten anys de retard. Josep Rull, a més, aprofita el viatge per anunciar la creació d'una Taula estratègica del Corredor mediterrani, amb cambres de comerç, sindicats, món local, universitats i el govern. D'aquesta manera, pel govern de Carles Puigdemont, el corredor no és només una reivindicació justa, sinó que volen treballar-hi des de diferents fronts.¹³³⁷

Un mes després d'aquest inici d'interlocució, el 18 de maig de 2016, i després de set anys sense trobades bilaterals, els presidents dels executius català i valencià, Carles Puigdemont i Ximo Puig, es reuneixen a Barcelona, al Palau de la Generalitat. El perfil polític dels dos presidents ofereix la possibilitat de retrobar posicions comunes, com en cap ocasió anterior s'havia produït. Les infraestructures, com el corredor mediterrani,

¹³³⁴ FLOR, Vicent; RIUS-ULLDEMOLINS, Joaquim. “Les complexes relacions entre Catalunya i el País Valencià”. *Saó*, març de 2008. <https://revistasao.cat/les-complexes-relacions-entre-catalunya-i-el-pais-valencia/>

¹³³⁵ *Ibidem*.

¹³³⁶ CAPARRÓS, Alberto. “Puigdemont subvencions con cerca de un millón de euros a los socios valencianos de Òmnium Cultural”. *Abc*, 27 de juliol de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-puigdemont-subvenciona-cerca-millon-euros-socios-valencianos-omnium-cultural-201707271124_noticia.html

¹³³⁷ ALMENAR, Salva. “Rull, sobre el corredor mediterrani: Valencians i catalans som víctimes del model centralista de l'Estat”. *Ara*, 18 d'abril de 2016. https://www.ara.cat/societat/Rull-mediterrani-Valencians-victimes-centralista_0_1561044004.html

van ser la temàtica principal de conversa, com a element clau que comparteixen i que fora de debats ideològics els dos consideren prioritari. En matèria econòmica, el president català expressa el seu suport al seu homòleg pel que fa a les exigències de dèficit del ministre d'hisenda del govern espanyol, Cristòbal Montoro. Puigdemont i Puig, tampoc defugen, però, de parlar de la connexió cultural, especialment de la reciprocitat audiovisual desitjada entre TV3 i la nova radiotelevisió valenciana, que entenen que és lògica i que ha de fer-se efectiva quan comencin les emissions del nou canal valencià, encara en construcció.¹³³⁸ El clima de distensió generat és tal que Ximo Puig expressa la seva voluntat que la Generalitat Valenciana s'incorpori a l'Institut Ramon Llull (IRL), tot i que no de manera immediata, conscient de les dificultats generades per un anticatalanisme latent que podria reaccionar a un anunci com aquest. De fet, l'Ajuntament de Morella ja formava part de l'ens, ja que en la seva etapa d'alcalde de la població dels Ports, Ximo Puig l'hi havia incorporat.

El mateix dia, el president de l'executiu valencià participa al Fòrum Barcelona Tribuna. En aquest marc de debat, Ximo Puig explicita el per què del seu viatge a la capital catalana: "calia trencar aquesta llarga incomunicació institucional i produir totes les trobades possibles de cara als ciutadans".¹³³⁹ Així, el castellanenc vol obrir les portes al diàleg amb el govern català després d'anys de governs populars. "Parlar no vol dir que estiguem d'acord en tot", matisa Puig, sent conscient del moment polític que viu Catalunya. Els dos mandataris acorden que Puigdemont li tornarà la visita a València en els propers mesos. "De la reunió en surt un esperit que és una bona notícia", destaca Carles Puigdemont.¹³⁴⁰

El president català no perd el temps i la mateixa setmana de maig es reuneix amb la socialista Francina Armengol per solemnitzar la tornada del govern balear a l'Institut Ramon Llull. Poc abans, Ximo Puig i Francina Armengol també s'havien trobat per

¹³³⁸ JULIANA, Enric. "Dues visites". *La Vanguardia*, 19 de maig de 2016. <http://www.lavanguardia.com/encatala/20160519/401887994276/dues-visites.html>

¹³³⁹ ALMENAR, Salva; MARCH, Oriol. "Puigdemont i Ximo Puig escenifiquen el desgel entre Catalunya i el País Valencià després de l'etapa del PP". *Ara*, 18 de maig de 2016. https://www.ara.cat/politica/Carles-Puigdemont-Ximo-Palau-Generalitat_0_1579042261.html

¹³⁴⁰ *Ibidem*.

estrènyer els llaços comuns.¹³⁴¹ De fet, Puig, ja abans de ser president havia participat a Palma a la manifestació convocada pels docents de les Illes en contra del Tractament Integral de Llengües (TIL) que volia imposar el govern popular de José Ramon Bauzà. La sintonia entre Puigdemont, Puig i Francina Armengol fa preveure una nova etapa en les relacions entre els tres territoris.

El canvi de tarannà del govern valencià respecte els seus veïns catalans es va poder copsar des del primer minut. Així, abans que Josep Rull primer, i Carles Puigdemont després, elevessin les relacions institucionals entre Catalunya i el País Valencià, Ximo Puig obriria les portes de la Generalitat Valenciana a l'expresident català Pasqual Maragall. És el 14 de desembre de 2015 quan Maragall i Diana Garrigosa tornen a l'Horta de València, convidats per l'editor Eliseu Climent.¹³⁴² El promotor cultural li organitza una agenda de primer nivell, amb una recepció amb el nou alcalde de València, Joan Ribó, al saló Pompeia de l'Ajuntament; amb una trobada amb el president Ximo Puig, acompanyat d'un altre dels amics socialistes comuns, el conseller d'hisenda Vicent Soler; amb una visita a la Catedral i amb un dinar amb amics i admiradors de l'alcalde de la Barcelona olímpica: Carmen Alborch, Ximo Clemente, Ramon Soler i Toni Gisbert. Aquest és, també, segons destaca la premsa, el retorn de Climent al despatx de la presidència de la Generalitat Valenciana, vint anys després de l'adéu de Joan Lerma. Ximo Puig, que tenia una consciència valencianista explícita, afirma que se sent molt a prop dels postulats fusterians.¹³⁴³ Encara que Pasqual Maragall ja havia deixat enrere la seva etapa al PSC, i que havia donat el seu suport a ERC a les darreres eleccions europees, Ximo Puig li trasllada que se sent molt a prop del model federal que plantegen els socialistes catalans, al davant dels barons territorials

¹³⁴¹ Des del mes de febrer de 2016, els governs valencià i balear havien normalitzat la seva relació. El 8 de febrer, el president valencià Ximo Puig, la vicepresidenta Mònica Oltra i el conseller d'hisenda Vicent Soler s'havien desplaçat a Palma per trobar-se amb els seus homòlegs illencs, Francina Armengol, Biel Barceló i Catalina Cladera per "aprofundir la relació fraternal entre els pobles mediterranis". PAYERAS, Miquel. "Sintonia mediterrània". *El Temps*, 16 de febrer de 2016, p. 18-20.

¹³⁴² MACEDA, Víctor. "Maragall a València". *El Temps*, 22 de desembre de 2015, p. 20-25.

¹³⁴³ ZAFRA, Ignacio. "Puig y Ribó reciben a Pasqual Maragall en Valencia". *El País*, 14 de desembre de 2015. https://elpais.com/ccaa/2015/12/14/valencia/1450108378_268141.html
BORRÀS, Xavier. "Eliseu Climent vuelve al despacho del presidente de la Generalitat tras 20 años". *El Mundo*, 15 de desembre de 2015. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2015/12/14/566ef761268e3e82268b46ae.html>

del PSOE. Tot i així, internament, els equilibris de Ximo Puig són més difícils ja que dona suport públic a Susana Diaz com a candidata a liderar el PSOE, en lloc de fer-ho per Pedro Sánchez, el candidat de Miquel Iceta i Francina Armengol.¹³⁴⁴

Aquests mateixos equilibris que Ximo Puig havia de fer dins del món socialista, també els ha d'efectuar quan dona missatges institucionals. El Partit Popular intenta desgastar el govern del Botànic a partir de relacionar-lo amb el procés català. Així, a l'avantsala de la Diada Nacional de Catalunya del setembre de 2015, el PP valencià posa el crit al cel perquè a la multitudinària manifestació independentista que s'està organitzant a Barcelona, l'Assemblea Nacional Catalana (ANC) hi reserva un tram per aquells valencians que vulguin donar-hi suport, de la mateixa manera que hi ha trams específics per les diverses comarques del Principat. El tram, que alegra els independentistes catalans de València pel fet d'haver-los tingut en compte, desagrada al PP i, també, a part del valencianisme polític que busca una moderació nacional en els seus gestos. Així, la vicepresidenta del govern valencià i líder de Compromís, Mònica Oltra, garanteix als mitjans de comunicació que els representants polítics del govern valencià compleixen la legalitat vigent i estatutària i, en tot cas, suggereix que potser els organitzadors de la manifestació haurien d'estudiar geografia.¹³⁴⁵

La presència de valencians a les convocatòries anuals de l'ANC són una constant, sovint amb trams o espais específics per reconèixer la seva participació, com també en el cas de ciutadans de les Illes Balears i de la resta de territoris de parla catalana. Des de Castelló, València i Alacant, a més, Acció Cultural del País Valencià n'organitza autocars, ja a la Diada del 2014, a la del 2015 i també a la del 2016.¹³⁴⁶

Justament pocs dies després de la Diada Nacional de Catalunya del 2016, quan centenars de milers de persones tornen a omplir els carrers de Barcelona, Tarragona, Lleida, Berga i Salt, el president català Carles Puigdemont torna la visita al seu homòleg Ximo Puig al palau de la Generalitat Valenciana, tal com havien acordat en la seva

¹³⁴⁴ “L’aliança amb Díaz que sobta a molts”. *El Temps*, 7 de març de 2017, p. 20.

¹³⁴⁵ “Mònica Oltra recomana estudiar geografia als que inclouen el País Valencià com una comarca catalana”. *Ara*, 20 d'agost de 2015. https://www.ara.cat/paisvalencia/Monica-Oltra-geografia-Pais-Valencia_0_1415858570.html

¹³⁴⁶ ALIAGA, Xavier; MACEDA, Víctor. “Del nord, del sud, de mar enllà”. *El Temps*, 16 de setembre de 2014, p. 13-16.

primera trobada. És el 19 de setembre de 2016 i el desgel entre les dues administracions es fa evident. No en va el govern valencià havia anunciat la trobada com la de “més alt nivell en la història de la democràcia” i el president català parla amb naturalitat de “País Valencià”, sense haver d'utilitzar d'altres denominacions que les fusterianes. Puigdemont reivindica la importància de la connexió ferroviària entre els dos territoris desplaçant-se a la ciutat de València amb Euromed. No viatja sol, però. A la trobada no només hi participen els dos presidents, sinó també grups polítics, presidents de Diputació, rectors d'universitat, sindicats, i les patronals dels dos territoris, que celebren una cimera de la societat civil. Cal destacar la presència dels consellers valencians d'Economia, Rafael Climent, i d'Obres públiques, María Jose Salvador, així com dels consellers catalans de territori, Josep Rull, i d'Empresa, Jordi Baiget. Però aquest, com veiem, no és un programa només de govern, sinó del conjunt dels interessos catalans i valencians. Tant és així, que entre els polítics que formen part de la delegació també hi ha la cap de l'oposició al Parlament de Catalunya, Inés Arrimades, de Ciutadans.¹³⁴⁷

“Benvingut a ara i sempre, president de la Generalitat de Catalunya, a aquesta terra oberta, a aquesta terra compartida”, expressa Ximo Puig, i Carles Puigdemont escriu al llibre d'honor de la Generalitat Valenciana que “tenim la vocació i el desig de compartir el futur”.¹³⁴⁸ Aquesta no és només una encaixada de mans protocol·lària. A la reunió els dos mandataris acorden que hi haurà trobades bilaterals entre els dos governs i una comissió tècnica bilateral per fer el seguiment de les obres del corredor mediterrani, el punt principals dels interessos comuns. Els dos presidents reafirmen la necessitat de la reciprocitat televisiva amb TV3 un cop s'obri la nova ràdio televisió valenciana i, a més, ambdós signen un conveni de col·laboració per potenciar experiències conjuntes en matèria d'excel·lència turística. Mònica Oltra, tot i no assistir als actes, emmarca la reunió de Ximo Puig i Carles Puigdemont a València dins de la normalitat democràtica, i és el líder del Bloc Nacionalista Valencià i president de les Corts Valencianes, Enric

¹³⁴⁷ ANDRÉS, Raquel. “Puigdemont y Puig revierten la desconexión catalano-valenciana”. *La Vanguardia*, 19 de setembre de 2016. <http://www.lavanguardia.com/politica/20160919/41419704983/carles-puigdemont-ximo-puig-corredor-mediterraneo.html>; ALMENAR, Salva. “Puigdemont i Puig segellen a València una aliança pel corredor mediterrani”. *Ara*, 19 de setembre de 2016. https://www.ara.cat/societat/Catalunya-Pais-Valencia-seguiment-mediterrani_0_1653434768.html

¹³⁴⁸ MACEDA, Víctor. “L'eix de la prosperitat, ara sí”. *El Temps*, 27 de setembre de 2016, p. 24-27.

Morera, el que exerceix d'amfitrió obrint l'hemicicle parlamentari a un Puigdemont amb qui comparteix valors de país.¹³⁴⁹

El mateix Morera és qui vol refer les relacions fins aleshores poc freqüents entre la presidència dels parlaments català i valencià. Així, el 14 de desembre de 2016 Morera es reuneix amb la presidenta del Parlament de Catalunya i expresidenta de l'ANC Carme Forcadell, juntament amb el vicepresident de la mesa del Parlament, Lluís Coromines, del PDeCAT. A Barcelona, el president de les Corts Valencianes trasllada a Forcadell el seu suport davant les amenaces d'inhabilitació que rep la republicana per haver permès un debat parlamentari a la cambra catalana i la votació de les conclusions de la Comissió d'Estudi del Procés Constituent. Entrevistat a TV3, Enric Morera trenca una llança a favor de normalitzar les relacions polítiques nord-sud tot i el context polític. "Veiem el procés amb respecte i volem cooperar amb els nostres veïns", afirma l'ara president de les Corts Valencianes.¹³⁵⁰ La reunió entre Morera i Forcadell acaba amb la incomunicació que hi havia fins aquell moment entre les cambres legislatives de Catalunya i del País Valencià.

Si dins de l'executiu valencià existeixen diverses posicions respecte el procés de transició nacional, segons la formació de la que es provingui, ja sigui el PSPV o Compromís, i dins d'aquí si hom prové del Bloc o d'altres tradicions polítiques, també els diferents protagonistes matisen o emfasitzen una o una altra posició segons les circumstàncies, les necessitats o les preguntes que reben per part de la premsa. Una posició ambivalent és la que pren en aquest assumpte el president de la Generalitat Valenciana. Interessat en aprofundir en el desgel amb Catalunya, Ximo Puig vol evitar que el procés català pugui frustrar-li una segona legislatura al capdavant del govern valencià. Les seves apel·lacions al diàleg són una constant. I això, tenint en compte la pressió de Ferraz, ja és bastant. El president de la Generalitat Valenciana entén que cal que Espanya es transformi en un estat federal per tal que Catalunya s'hi senti còmoda. Ximo Puig aposta per un reconeixement de les diverses singularitats territoris que vagi

¹³⁴⁹ G. A. "Dos consellers por cada gobierno y sin la vicepresidenta Oltra". *Levante-EMV*, 20 de setembre de 2016. <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2016/09/20/consellers--gobierno-vicepresidenta-oltra/1469123.html>

¹³⁵⁰ "Enric Morera: Inhabilitar Forcadell seria una mancança democràtica de conseqüències negatives". *Vilaweb*, 14 de desembre de 2016. <https://www.vilaweb.cat/noticies/enric-morera-inhabilitar-forcadell-seria-una-mancanca-democratica-de-consequencies-negatives/>

acompanyat d'un nou sistema de finançament. “M’agradaria que trobéssim un espai comú, federal, confederal o el que sigui”, defensava Puig el maig de 2016, al mateix temps que acceptava que “la Generalitat i el poble de Catalunya han de prendre lliurement les seves decisions”.¹³⁵¹

Ximo Puig desgrana la seva posició al voltant de la qüestió catalana a Barcelona, pocs dies després de la cimera celebrada amb el govern de Carles Puigdemont i agents econòmics i socials. És el 27 de setembre de 2016 i, al Cercle d’Economia, el president valencià destaca elements com la competitivitat mediterrània i la gestió de la diversitat. Puig reivindica una refundació de l’estat autonòmic per avançar cap al federalisme i també exigeix un nou sistema de finançament per a les comunitats autònomes. Dirigents del PSC com Miquel Iceta, Assumpta Escarp i Pere Navarro, així com l’expresident José Montilla, escolten les paraules del socialista valencià. Entre el públic també hi ha consellers del govern català del PDeCAT, com Jordi Baiget i Josep Rull, i l’expresident de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, a qui Puig agraeix la presència. Pujol i Puig aprofiten l’acte per conversar de manera distesa.¹³⁵² A grans trets, el posicionament nacional de Ximo Puig, com a mínim al setembre de 2016, és que Catalunya pugui formar part d’una Espanya diferent, plural, de caràcter federal. Tot i així, si finalment el procés d’independència català es fa efectiu, Ximo Puig en relativitza les conseqüències: “valencians i catalans en les circumstàncies més diverses hem estat relacionats i ho continuarem estant”.¹³⁵³

El 20 de febrer de 2017, els nous llaços entre les institucions dels territoris de parla catalana s’evidencien per partida doble. Al matí, els tres consellers de cultura de Catalunya, Santi Vila, del País Valencià, Vicent Marzà, i de les Illes Balears, Ruth

¹³⁵¹ MONTILLA, Raúl. “Ximo Puig: La Generalitat y el pueblo de Catalunya han de tomar libremente sus decisiones”. *La Vanguardia*, 18 de maig de 2016. <http://www.lavanguardia.com/politica/20160518/401877787752/ximo-puig-catalunya-estado-federal.html>

¹³⁵² “Jordi Pujol vuelve a la escena pública en una conferencia de Ximo Puig”. *Abc*, 27 de setembre de 2016. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-jordi-pujol-vuelve-escena-publica-conferencia-ximo-puig-201609271422_noticia.html ; PASQUAL, Roger. “Jordi Pujol reaparece en un acto de Ximo Puig”. *El Periódico*, 27 de setembre de 2016. <https://www.elperiodico.com/es/politica/20160927/jordi-pujol-reaparece-acto-ximo-puig-5418932>

¹³⁵³ “Ximo Puig vol que Catalunya continuï en una Espanya diferent”. *El Nacional*, 20 de setembre de 2016. https://www.elnacional.cat/ca/politica/ximo-puig-catalunya-continui-espanya_111139_102.html

Mateu, es troben a Mallorca per segellar la Declaració de Palma, un acord a tres bandes per enfortir els lligams culturals i lingüístics i per apostar per un treball conjunt, amb projectes compartits, entre les tres administracions. I els polítics no s'estan de valorar-ho com el que és, una declaració d'intencions que fins pocs anys abans semblava impensable. Santi Vila n'està satisfet, ja que per a ell és impossible entendre la cultura catalana sense les aportacions dels creadors baleàrics i valencians. Marzà, pletòric, porta anys treballant des del teixit associatiu perquè es puguin enfortir les indústries culturals i creatives, i ara, com a conseller del govern valencià veu viable construir ponts, i pretén que l'acord aconseguixi un eficaç corredor mediterrani cultural.¹³⁵⁴ Diversos dirigents de Compromís i d'Acció Cultural del País Valencià es feliciten per l'acord. Al vespre, el president de les Corts valencianes, Enric Morera, assisteix amb Carles Puigdemont a l'acte d'entrega del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Al Palau de la Música Catalana de Barcelona, l'escriptora alcoiana Isabel-Clara Simó rep el guardó d'Òmnium Cultural que en reconeix la trajectòria. Com Morera, a l'acte també hi és el secretari valencià de cultura, Albert Girona, fet que suposa una normalitat institucional que abans el guardó difícilment hagués tingut.¹³⁵⁵

No tot és tan senzill, però. Pocs dies després, el president de la Generalitat de Catalunya Carles Puigdemont ha de cancel·lar la seva participació en unes jornades de l'Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga, perquè els seus homòlegs valencià i balear, els socialistes Ximo Puig i Francina Armengol, excusen la seva presència.¹³⁵⁶ El propòsit de les jornades d'aquest *think tank* ideat per Eliseu Climent era mostrar la unitat reivindicativa dels governs i la societat civil per un motor econòmic com el corredor mediterrani. Sense els màxims responsables dels diferents governs, l'acte queda protocol·làriament deslluït. Tot i així, aquestes absències no limiten el pes simbòlic

¹³⁵⁴ “Les fotos que sí que han pogut ser”. *El Temps*, 7 de març de 2017, p. 21; CERVELLERA, Arturo. “Vicent Marzà se alia de nuevo con el catalanismo en pleno proceso soberanista”. *Las Provincias*, 21 de febrer de 2017. <http://www.lasprovincias.es/politica/201702/21/marza-alia-nuevo-catalanismo-20170220232422-v.html>

¹³⁵⁵ CERVELLERA, Arturo. “Enric Morera respalda un acto de la principal plataforma independentista catalana”. *Las Provincias*, 22 de febrer de 2017. <http://www.lasprovincias.es/politica/201702/22/enric-morera-respalda-acto-20170222115745.html>

¹³⁵⁶ MACEDA Victor. “Fusterians de via estreta”. *El Temps*, 1 de març de 2017. <https://www.eltmps.cat/opinio/1003/fusterians-de-via-estreta> El periodista Maceda criticaria aquesta absència de Ximo puig considerant que podien considerar fusterians de via estreta.

d'un fòrum, "L' hora de les decisions", que reuneix a València experts econòmics destacats. El 2 de març és el vicepresident de govern català, Oriol Junqueras, qui hi acaba assistint en nom de la Generalitat de Catalunya i qui comparteix taula amb el vicepresident balear Gabriel Barceló, de Més, i el conseller d'hisenda valencià Vicent Soler, del PSPV. A les jornades també hi participen membres del PDeCAT, com el conseller de territori català Josep Rull. Enric Morera, president de les Corts Valencianes, clou el fòrum reclamant unitat d'acció entre els tres territoris per canviar el funcionament de l'estat espanyol.¹³⁵⁷ Amb Morera, l'alcalde de València, Joan Ribó, i el conseller d'economia valencià, Rafael Climent, també tenen un protagonisme destacat a la jornada, fet que reflecteix el pes de Compromís en el rumb del nou govern, tot i la no assistència de la vicepresidenta valenciana Monica Oltra.

Malgrat la circumstància de la jornada econòmica del març, Carles Puigdemont i Ximo Puig sí que es troben a l'abril en una reunió de cortesia a la plaça de Sant Jaume, quan el president valencià ve a Barcelona per participar a l'acte d'homenatge que organitza el PSC a Carme Chacón. A la reunió, informal, Puigdemont i Puig repassen alguns temes de l'actualitat i l'estat de les ara bones relacions entre Catalunya i el País Valencià.

El juny del 2017, quan ja s'havia anunciat que el govern català convoca un referèndum d'autodeterminació per 1 d'octubre, Ximo Puig torna a sortir en escena. El president valencià, d'esperit federalista, defensa que cal evitar el xoc de trens institucional entre el govern català i el de l'estat i, al mateix temps, es mostra contrari al fer que l'executiu de Junts pel Sí plantegi la seva proposta política des de la unilateralitat, ja que "és necessari un procés de diàleg".¹³⁵⁸

Un mes després, a la clausura del 13è congrés del PSPV que el renova al capdavant del partit, Ximo Puig defensa que Espanya és una nació de nacions i que encara que el seu

¹³⁵⁷ MIRÓ, David. "Catalunya, País Valencià i Balears denuncien el maltractament econòmic què els sotmet l'Estat". *Ara*, 1 de març de 2017. https://www.ara.cat/politica/Catalunya-Pais-Valencia-Balears-maltracte-financament-autonomic_0_1751825009.html; CAPARROS, Alberto. "Altos cargos de Compromís acapararan el protagonismo en la jornada de Puigdemont en Valencia". *Abc*, 17 de febrer de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-altos-cargos-compromis-acapararan-protagonismo-jornada-puigdemont-valencia-201702171748_noticia.html

¹³⁵⁸ "Ximo Puig apel·la al dialogo tres el anuncio del referèndum il·legal en Cataluña". *Abc*, 9 de juny de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-ximo-puig-apela-dialogo-tras-anuncio-referendum-ilegal-cataluna-201706091302_noticia.html

valencianisme no és independentista, el problema territorial a l'estat, que es visualitza clarament a Catalunya, no desapareixerà fins que no es resolguin els problemes de finançament i d'infraestructures.¹³⁵⁹ El congrés dels socialistes valencians, celebrat el 28, 29 i el 30 de juliol a Elx amb el lema de “La Via Valenciana”, reforça el perfil més valencianista de Ximo Puig per competir amb Compromís i, al mateix temps, gaudir d'una autonomia més gran al si del PSOE, a l'estil de la que té el PSC.¹³⁶⁰

¹³⁵⁹ NIETO, Juan. “Ximo Puig: El problema territorial no és Catalunya és el conjunto de España”. *El Mundo*, 30 de juliol de 2017. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2017/07/30/597dd06a22601dfa278b4573.html>

¹³⁶⁰ NIETO, Juan; SANJOSÉ, Diego. “El PSPV fa un giro nacionalista para competir con Compromís”. *El Mundo*, 29 de juliol de 2017. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2017/07/29/597bca82ca4741963f8b4620.html>

5 Epíleg

5.1 L'1 d'Octubre i la consciència nacional valenciana

El referèndum de l'1 d'octubre de 2017 accelera encara més els temps polítics a Catalunya. Gairebé 2'3 milions de persones aconseguen votar als diferents col·legis electorals tot i l'actuació dels diferents cossos de seguretat de l'estat enviats a Catalunya per impedir la votació per la força. Les setmanes següents són d'alt voltatge polític. El 27 d'octubre el Parlament de Catalunya insta el govern de Carles Puigdemont a fer efectiu el resultat del referèndum, fet que es considera una Declaració Unilateral d'Independència. El govern espanyol aplica l'article 155 de la Constitució espanyola, dissol el Parlament i convoca eleccions pel 21 de desembre. En paral·lel, els consellers del govern català que no han marxat a Bèlgica, a l'exili, entren a la presó, on ja hi ha els presidents de l'Assemblea Nacional Catalana, Jordi Sánchez, i d'Òmnium Cultural, Jordi Cuixart.

A les eleccions del 21-D, considerades il·legítimes per l'independentisme, la suma de Junts per Catalunya (JxCat) –l'eina política de Carles Puigdemont on s'hi inclou el Partit Demòcrata Europeu Català (PDeCAT)–, Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i la Candidatura d'Unitat Popular (CUP) torna a obtenir majoria absoluta a l'hemicicle del Parc de la Ciutadella. Poc després, i davant dels impediments jurídics per fer efectiva una investidura de Carles Puigdemont, el president i els consellers que són a Bèlgica anuncien la creació de l'"Espai Lliure de Brussel·les", un organisme amb el que pretenen mantenir la "legitimitat republicana" sorgida de les urnes.

En el moment àlgid del procés sobiranista alguns es pregunten quin paper té el País Valencià i el conjunt de territoris de parla catalana dins de l'imaginari independentista. El procés de transició nacional de Catalunya havia oblidat els Països Catalans?¹³⁶¹ Ja el 2010, en una fase encara embrionària de l'esclat sobiranista, hi reflexiona el teòric i activista valencià Josep Guia. L'ànima del PSAN apunta aleshores que el nou

¹³⁶¹ SERRA, Ot; MARTÍN, Daniel; VINYAS, Jaume. "El Procés ha oblidat els Països Catalans?". *Ara*, 23 de juny de 2017. http://www.ara.cat/politica/Proces-ha-oblidat-Paisos-Catalans_0_1820218063.html

independentisme conreat entre el 2003 i el 2010 no prové de la tradició militant fusteriana, ni disposa de les mateixes bases teòriques dels integrants del moviment independentista precedent. Si aquesta era una primera anàlisi del 2010, el pas del tronc central del catalanisme cap a posicions favorables a la creació d'un nou estat durant el període 2010-2017 ha evidenciat encara més aquesta circumstància. Aquest és també un element de reflexió pel polític Roger Buch, quan argumenta que el nou independentisme se sent incòmode amb la reivindicació dels Països Catalans i per això la relega a una posició secundària. Per Buch, això es produeix per la poca socialització en l'independentisme d'agitació de les noves fornades que defensen la construcció d'un nou estat a Europa.¹³⁶²

Durant aquests darrers anys l'independentisme ha tractat la qüestió d'una manera molt pragmàtica, però pel sociòleg Salvador Cardús “que l'independentisme no esperi a la resta de la nació, no vol dir que la ignori”.¹³⁶³ Així, en algunes reflexions teòriques, com les de l'historiador Enric Pujol, la sociòloga Marta Rovira o la de l'avui vicepresident de la Generalitat de Catalunya Pere Aragonès es plantegen quines haurien de ser les relacions futures de la Catalunya independent amb la resta de territoris de parla catalana.¹³⁶⁴ En el context del procés, de fet, des de la Fundació Irla s'ha elaborat un parell de números monogràfics de la revista *Eines* especialment dedicats als Països Catalans: el 17, *Nosaltres, els fusterians*, i el número 26, *Països Catalans ritmes d'un projecte compartit*.¹³⁶⁵ També s'ha dut a terme algun estudi des de plantejaments constitucionals sobre la qüestió.¹³⁶⁶ Sigui com sigui, els Països Catalans no han estat

¹³⁶² BUCH, Roger. *L'herència del PSAN*. Barcelona: Editorial Base, 2012, p. 110-111.

¹³⁶³ CARDÚS, Salvador. “El poder i la dignitat dels Països Catalans”. *El Temps*, 17 de maig de 2016, p. 28-29.

¹³⁶⁴ PUJOL, Enric. “Els Països Catalans i la (hipotètica) independència del Principat de Catalunya”. *Mirmanda*, núm. 8 (2013), p. 102-107; ROVIRA, Marta. “Entre els Països Catalans i la independència de Catalunya”. *Eines*, núm. 26 (tardor de 2016), p. 16-25; ARAGONÈS, Pere. “Independència de Catalunya: com queden els Països Catalans?”. *Vilaweb*, 24 d'octubre de 2012. https://www.vilaweb.cat/opinio_contundent/4049697/pere-aragones-independencia-catalunya-queden-paisos-catalans.html

¹³⁶⁵ IRLA, Fundació. *Eines*, núm. 17 (primavera de 2012); IRLA, Fundació. *Eines*, núm. 26 (tardor de 2016).

¹³⁶⁶ RIDAURA, Maria Josefa. “El proceso de independencia de Cataluña: su visión desde la Comunidad Valenciana”. *Teoría y Realidad Constitucional*, núm. 37 (2016), p. 381-404. Al

sobre la taula durant les negociacions polítiques si bé és cert que en les diferents propostes civils de Constitució Catalana que han anat sorgint sí que se'n fa referència. Així, mentre alguna proposta proposa que la nova república catalana fomenti “els especials lligams amb les terres de parla catalana”,¹³⁶⁷ d'altres esborranys van més enllà i es plantegen que “els ciutadans d'altres estats que tinguin nexes culturals i lingüístics comuns amb Catalunya poden optar per a la nacionalitat catalana”.¹³⁶⁸ De la mateixa manera, també els informes del Consell Assessor de la Transició Nacional (CATN), encarregats pel govern català, expliciten la necessitat d'enfortir la col·laboració institucional entre Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears a través d'organismes com l'Institut Ramon Llull i la possibilitat de crear un nou organisme de cooperació en matèria lingüística.¹³⁶⁹

Com dèiem, tot i aquesta presència menor dels Països Catalans en les propostes constitucionals de la societat civil, ni els valencians van poder votar al procés participatiu del 9 de novembre ni tampoc eren al cens del referèndum de l'1 d'octubre. De la mateixa manera, tampoc el govern de la Generalitat de Catalunya va fer cap crida a constituir cap organisme de coordinació política amb els diferents territoris de parla catalana, més enllà de la proposta lingüística explicitada, ni s'ha percebut cap gest en relació als Països Catalans per part de les institucions catalanes. El govern presidit per Carles Puigdemont té clar que el procés de transició nacional és un procés català, emmarcat estrictament en l'actual Comunitat Autònoma Catalana. Això no treu, però, que com hem vist en l'anàlisi de les relacions institucionals del període 2016-2017, el govern de Junts pel Sí no assumeixi la necessitat de normalitzar, com mai abans s'havia

text, la catedràtica de Dret constitucional de la Universitat de València compara els plantejaments pública de formacions com ERC i la CUP, a més de les de l'ANC, al voltant dels Països Catalans amb els resultats del CIS sobre la identitat dels valencians i la resposta que hi donen partits com el PP, el PSPV-PSOE, Compromís, Podemos i Ciutadans a les Corts Valencianes.

¹³⁶⁷ [VIDAL, Santi]. *Document Base provisional per a una futura Constitució participativa de la república de Catalunya*, 2016. p. 9. http://www.unanovaconstitucio.cat/wp-content/uploads/2015/01/unanovaconstitucio.cat_.pdf

¹³⁶⁸ CONSTITUÏM. *El debat de les idees: Una proposta de Constitució com a eina de reflexió*, 2017, p. 8. <https://constituim.cat/images/docs/CAT.pdf>

¹³⁶⁹ CATN. *Informe número 3. Les relacions de cooperació entre Catalunya i l'Estat espanyol*. Barcelona, 2013. p. 31 i p. 34. <https://www.ara.cat/2014/04/14/1120167976.pdf?hash=da6a10f04319f7eab4b93a0dde5e75af00a2764f>

fet, unes relacions de cooperació econòmica i cultural amb els seus homòlegs valencians i illencs. Una sintonia que ara és possible, també, per l'existència de governs de coalició tant a València com a Palma, on a més del component progressista també s'hi situa un component nacional més o menys explícit, ja sigui amb Compromís o ja sigui amb Més, això és, amb el Bloc Nacionalista Valencià (BNV) i el Partit Socialista de Mallorca (PSM).

El fet que els partits independentistes centrin exclusivament el procés de transició nacional en Catalunya no respon només als seus objectius polítics i al seu marc nacional de referència, en el cas del PDeCAT i JxCat, o al seu pragmatisme, pel que fa a ERC, sinó també a la capacitat dels republicans i de la CUP de comprendre que existeixen ritmes nacionals diferents a cadascun dels territoris de parla catalana. “Parlar d'independència a la societat valenciana és marcià”, exclama amb realisme la secretària general del Bloc Nacionalista Valencià, Àgueda Micó.

L'enquesta de valors de la comunitat valenciana de juny de 2017 apunta dades interessants tant pel que fa al sentiment de pertinença dels valencians, del seu vincle amb el concepte de Països Catalans, com pel que fa al model d'estat que prefereix. Pel que fa a la seva pertinença, la majoria dels enquestats, un 55'9%, se senten tant valencians com espanyols, el 10,8% més valencians que espanyols i només l'1,5% se senten només valencians.¹³⁷⁰ En referència al model d'estat, la majoria, un 29%, aposten per mantenir el mateix estat de les autonomies actual, mentre que un 17,3% vol un estat on les comunitats tinguin més autonomia, i un 6'1 aposta per un estat que reconegui a les comunitats autònomes la possibilitat de convertir-se en estats independents.¹³⁷¹ Pel que fa a la relació dels valencians amb el concepte fusterià de Països Catalans, les dades de l'enquesta afirmen que de 0 a 10, la mitjana dels entrevistats situa el seu vincle amb aquest concepte en un 3,6, una xifra que constato relativament alta, tot i no arribar al 5. Així, mentre un 42% dels que responen l'enquesta no s'hi sent gens identificat, un 18% valora la seva relació entre el 7 i el 10. El 10, és a dir, la màxima identificació, es marcada per un gens inestimable 6'4% dels 2.018 enquestats.¹³⁷² Les dades ens

¹³⁷⁰ “L'enquesta de valors de la comunitat valenciana”. València, juny de 2017, p. 14. http://www.argos.gva.es/fileadmin/argos/Documentos/Encuestas/201702A_Frecuencias.pdf

¹³⁷¹ *Ibidem*, p. 15.

¹³⁷² *Ibidem*, p. 13.

indiquen, doncs, l'existència d'un 6,4% de la població que se sent vinculada fortament a la idea de Països Catalans, xifra similar a la de la població que defensa que les comunitats autònomes puguin convertir-se en estats independents. Aquest és el nínxol central de votant nacionalista que ha estat el nucli dels partits valencians amb consciència nacional. De les xifres, però, n'extraïem també la possibilitat de creixement d'aquests partits a mesura que hom gradua el nivell de reivindicació nacional.

“Els valencians primer hem de construir un projecte autònom i crear una identitat pròpia”, destaca el president de l'Associació Cívica Tirant lo Blanc, el *think tank* del Bloc, Gonçal Grau, conscient que abans de fer un salt qualitatiu en la reivindicació nacional cal tenir unes bases mínimes de suport.¹³⁷³ Per això, la coordinadora del Bloc i co-portaveu de Compromís, Águeda Micó, aposta per un llenguatge planer que pugui apropar-los a la majoria de la societat valenciana. Amb aquesta fita a l'horitzó, Micó tendeix a parlar de “valencianisme polític”, per considerar-lo més inclusiu que no el de “nacionalisme valencià”. Els valencianistes saben el que és una llarga travessia pel desert extraparlamentari i, ara que quaranta anys després han aconseguit excel·lir a les urnes, desitgen poder modular les polítiques i els plantejaments, conscients que “volen arribar molt lluny”.¹³⁷⁴ L'augment electoral de Compromís aquests darrers anys ha estat espectacular i, si el 2005 el 42% dels votants del Bloc se sentien més valencians que espanyols, aquesta xifra representa ja només un 14% dels electors de Compromís, ja que la bossa de votants és ara molt més ampla.¹³⁷⁵

“Nosaltres fem política per a tots i totes, i això no té res a veure amb la bandera amb què cadascú se senti més còmode”, expressa per exemples Águeda Micó, quan se li pregunta per la gran quantitat de banderes espanyoles que es veuen al centre de la ciutat de València. Una resposta com aquesta, segurament diferent de la que hauria respost la

¹³⁷³ SERRA, Ot; MARTÍN, Daniel; VINYAS, Jaume. “El Procés ha oblidat els Països Catalans?”. *Ara*, 23 de juny de 2017. http://www.ara.cat/politica/Proces-ha-oblidat-Paisos-Catalans_0_1820218063.html

¹³⁷⁴ MARTÍN, Daniel. “Entrevista a Águeda Micó. Els valencians volem que se'ns apliqui l'article 156, el de la suficiència financera”. *Ara*, 29 d'octubre de 2017. https://www.ara.cat/paisvalencia/Agueda-Mico_0_1896410507.html

¹³⁷⁵ HAKOBYAN, Seda; SOLANO, Alexandre. “El creixement de Compromís ha arribat més per l'esquerra que pel nacionalisme”. *Vilaweb*, 8 d'abril de 2016. <https://www.vilaweb.cat/noticies/el-creixement-de-compromis-ha-arribat-mes-per-lesquerra-que-pel-nacionalisme/>

UPV, mostra com Compromís, i també el Bloc, necessita modular el seu marc referencial a la realitat valenciana. És per això que Micó es refractaria a fer bandera de conceptes com el de Països Catalans. Assegura que “en el segle XXI, i tal com estan les coses no té cap sentit parlar en eixos termes”, tot i que reconeix que una part de la militància del Bloc creu en aquest concepte des d’un punt de vista de “compartir llengua, cultura”, però no com a projecte polític.¹³⁷⁶ Aquesta diversitat interna es mostra també en les ensenyes que sovint poden veure’s en els actes de Compromís, “desd’estelades fins a banderes republicanes, passant per tto tipus de banderes valencianes”.¹³⁷⁷ En aquest context, han apostat per un discurs comú i poc definit, que n’asseguri el consens intern. Ara per ara, el període electoral del 2011-2016 els ha donat la raó, i això ja inclou un total de vuit cites amb les urnes: dues autonòmiques, dues municipals, unes europees i tres eleccions generals.

Amb aquests resultats, alguns ja pensen en com poder fer del valencianisme -i de Compromís- el plantejament hegemònic de la societat valenciana. I en aquest propòsit, Catalunya torna a ser una referència. No per assumir de nou un discurs de Països Catalans que el pragmatisme valencianista té aparcat, sinó per inspirar-se en com l’independentisme català ha aconseguit passar de ser un moviment actiu però minoritari a situar-se al centre del debat polític del Principat. Així, alguns dels analistes del Bloc Nacionalista Valencià, com Biel Mezquida, troben “molt adient analitzar què s’ha fet bé a Catalunya en els darrers anys per a poder aprendre’n”.¹³⁷⁸ En aquest sentit Mezquida destaca especialment el discurs inclusiu de Josep-Lluís Carod-Rovira i d’Oriol Junqueras i els canvis terminològics i de discurs, al voltant del dret a decidir i de la independència com a eina instrumental que han permès eixamplar la base social favorable a l’estat propi, a través, també, de les identitats líquides. Així, del cas català

¹³⁷⁶ *Ibidem.*

¹³⁷⁷ PASQUAL, Jordi. “Cinc claus per entendre el creixement de Compromís al País Valencià”. *Crític*, 14 de juny de 2016. <http://www.elcritic.cat/actualitat/cinc-claus-per-entendre-el-creixement-de-compromis-pel-pais-valencia-9874>

¹³⁷⁸ MEZQUIDA, Amadeu. *El valencianisme enfront d’Espanya*. València: Fundació Nexa, 2015, p. 193

Mezquida valora especialment “un treball estratègic brillant d’anys i anys (...) és eixa via estratègica que el valencianisme faria bé de tindre present”.¹³⁷⁹

5.2 Oriol Junqueras i el nou cicle d’ERP.V.

Els diversos partits catalans han tingut múltiples evolucions durant aquests anys del procés i, en conseqüència, també el paper que hi ha tingut el concepte de Països Catalans i les seves relacions valencianes ha estat diferent. És el cas d’ERC, el partit parlamentari que des de finals dels vuitanta assumeix una concepció global dels Països Catalans i que plasma el seu marc referencial amb l’articulació del partit a tots els territoris de parla catalana.

Durant els tripartits, com hem anat analitzant, Esquerra va impulsar una doble política de Països Catalans, una des del govern, i l’altra des del partit, amb el doble objectiu d’apropar les relacions entre els dos territoris i d’enfortir la formació al País Valencià. Són els anys en què ERC reforça Esquerra Republicana del País Valencià (ERP.V) i era que el president dels independentistes valencians, Agustí Cerdà, és diputat al Congrés, portant la veu dels valencians a Madrid. Esquerra proposa una via política pròpia al País Valencià que no se supediti a les altres formacions del valencianisme i de l’esquerra. És així com els republicans defugen formar part tant de la Coalició Compromís del Bloc Nacionalista Valencià i Esquerra Unida del 2007, com també del segon Compromís, el que porta el valencianisme a les institucions a la primavera del 2011. Els independentistes estan més interessats en afiançar les seves posicions ideològiques que en afegir-se a projectes de més envergadura però que consideren tebis nacionalment i també tebis en les qüestions socials.

En aquest context, però, ERP.V també col·labora i s’enllaça amb d’altres formacions properes. El 2008-2009 ERP.V estableix un acord estratègic amb Els Verds del País Valencià, i en l’àmbit local sí que aposta per estrènyer llaços municipals amb candidatures plurals que els ajudin a teixir una xarxa de regidors en diversos ajuntaments. El municipalisme és, sobretot, el seu objectiu a curt termini. Ho demostren en poblacions com Algemesí, on el 2011 es presenten en coalició amb el Bloc, per no

¹³⁷⁹ *Ibidem.*

repetir allò que havia succeït quatre anys enrere a Cullera, on el Bloc va treure el 4'99% dels vots, ERPV el 4'81%, i cap dels dos va aconseguir representació a l'ajuntament. Alguns van veure en la candidatura de suma d'Algemesí, bressol de la muixeranga, un exemple del que podia passar més endavant a les Corts.

Més enllà del municipalisme, a partir del 2012 ERPV també conflueix amb altres formacions de l'independentisme d'esquerres en el projecte de "Nosaltres, els fusterians".¹³⁸⁰ Així, juntament amb el Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN) de Josep Guia, la branca valenciana de Solidaritat per la Independència (SI) d'Anna Oliver, i el Moviment de Defensa de la Terra (MDT) de Toni Infante, ERPV i el seu president, Agustí Cerdà, reivindiquen els postulats de Joan Fuster i posen de manifest la seva vigència en, com a mínim, les organitzacions que participen en aquest homenatge. De l'acte de presentació que les quatre organitzacions celebren a l'edifici Octubre de València el 25 d'abril de 2012, en surt una gira d'actes per diverses ciutats i pobles de la geografia valenciana: de Castelló de la Plana a Elx, de la Vall d'Albaida a Castalla, passant per Alcoi i Xàtiva. A partir d'aquí es plantegen algunes hipòtesis electorals de futur, ja que els organitzadors creuen que aquest primer escenari de trobada "ha generat il·lusió entre els valencians i les valencianes". Les quatre organitzacions fan un míting plegades a l'Aplec del Puig del darrer diumenge d'octubre del 2012 i unes setmanes després comparteixen un mateix espai i una pancarta, "Junts per la independència", a la manifestació valenciana de la vaga general del 14 de novembre. Deu dies després, el 25 de novembre, tornen a mostrar unitat als actes del dia internacional contra la violència de gènere. Tot i aquestes sinergies formulades entre ERPV, el PSAN, SI i l'MDT, una vegada finalitzen els actes de l'any Fuster, l'articulació política d'aquest independentisme de Països Catalans s'evapora i cada agent continua desenvolupant les pròpies campanyes. "Va ser una llàstima, perquè la cosa anava de pujada (en actes i manifestacions), amb molt bones expectatives", lamentava Josep Guia.¹³⁸¹

¹³⁸⁰ En paral·lel, i sense una connexió política, es publica un llibre col·lectiu de reflexions de país amb el mateix nom: VENDRELL, Salvador; LOZANO, Josep (Coord.). *Nosaltres els fusterians*. Catarroja: Perifèric, 2017.

¹³⁸¹ GUIA, Josep. "Sobre el vot dels independentistes al País Valencià". *El Temps*, 21 de febrer de 2017.

Tot i no integrar-se a Compromís, la voluntat d'ERC de treballar amb altres formacions tant al País Valencià com a les Illes no naixia aleshores. En el cas illenc, per exemple, amb Joan Lladó i Josep Serra al capdavant, els independentistes s'havien aproximat a les diferents formacions del nacionalisme, ja fos al PSM, ja fos a l'Entesa per Mallorca, una escissió del PSM contraria als pactes amb Esquerra Unida, i també en candidatures àmplies on també hi era Unió Mallorquina (UM), com en el cas de les eleccions espanyoles del 2008. Tot i així, les relacions dels republicans amb les diferents forces del valencianisme i del mallorquinisme sempre són ambivalents, amb períodes pendulars de més col·laboració i d'altres de més tensions. Si en ocasions es conformen llistes conjuntes o coalicions governamentals en batllies i en governs supramunicipals d'altres vegades les divergències tàctiques malmeten la confiança entre les diferents formacions. Aquesta ambivalència es reflecteix, per exemple, en les eleccions europees del 2009. Encara que per desavinences estratègiques amb ERC-Illes, el PSM no s'integra a la candidatura europea dels independentistes, els nacionalistes mallorquins sí que hi donen suport extern. I el cap de llista d'ERC al Parlament Europeu, Oriol Junqueras ho considera ben valuós. "El PSM és un partit històric que ha treballat molt. Són gent que ha donat moltes vegades la cara pel país. Per tant tenen tot el meu respecte, consideració i admiració", agraiïa l'historiador.¹³⁸²

Quan Oriol Junqueras accedeix a la presidència d'Esquerra Republicana de Catalunya, el setembre del 2011, imprimeix el seu tarannà en el nou rumb del partit i, també, en allò que el partit de Macià i Companys farà al conjunt de territoris de parla catalana. A diferència del seu predecessor, Joan Puigcercós, que s'havia format i havia crescut musculant la formació independentista des de la seva etapa a les JERC, Oriol Junqueras no provenia estrictament de l'interior del partit. Així, sí que n'era eurodiputat independent des del 2009, sí que n'havia estat regidor, i des del juny del 2011 era alcalde de Sant Vicenç dels Horts per ERC, però la seva no era una vida orgànica a les sigles republicanes. Si Puigcercós havia fet créixer des de dins les federacions d'Esquerra al País Valencià i a les Illes, Junqueras prefereix contextualitzar el paper d'ERPv en el marc valencià i també la formació republicana en el de les Illes.¹³⁸³

¹³⁸² RIMBAU, Enric. "Entrevista a Oriol Junqueras. "Els Països Catalans necessiten una via pròpia per sortir de la crisi". *El Temps*, 2 de juny de 2009, p. 46-48

¹³⁸³ Pel periodista d'*El Temps* Miquel Payeras, Junqueras "és molt pragmàtic i respecte de Mallorca vol superar el tradicional enfrontament amb el PSM". Aquesta desgel no es veurà

El 16 d'abril del 2013 Oriol Junqueras desglossa el seu projecte valencià en una conferència a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de València que genera expectació mediàtica. En aquella sala de l'avinguda Blasco Ibáñez, el president d'ERC esbossa el seu projecte independentista per Catalunya i aclareix que, un cop aquest s'acompleixi, veient un model d'èxit que en sortirà, els valencians voldran també ser independents. Per l'historiador i polític, quan això es produeixi “el PP valencià serà el primer a posar-se a la cua perquè es quedarà sol assumint el deute de l'Estat espanyol”.¹³⁸⁴

Mentre el procés de transició nacional de Catalunya va endavant, Junqueras aposta per millorar les relacions dels republicans, i en especial d'ERPv, amb el valencianisme majoritari que representa el Bloc. Amb aquesta idea d'obrir vies de diàleg entre els diferents actors nacionals valencians, just per aquelles dates ERC possibilita que el Bloc Nacionalista Valencià aconseguixi entrar a l'Aliança Lliure Europea (ALE), primer com a observador i després ja com a membre de ple dret. La incorporació a l'ALE era una de les demandes dels valencianistes des dels primers dos mil, que fins aquest moment no es fa efectiva perquè Esquerra ja hi representa el conjunt de territoris dels Països Catalans. “Era un estira i arronsa que s'allargava massa i amb aquest gest vam mirar de destensar la corda”, afirmava Agustí Cerdà.¹³⁸⁵ Així, els valencians se sumen al grup europeu del que formen part, a més d'ERC, formacions com l'Scottish National Party (SNP), la Nova Aliança Flamenca (N-VA), i el gaèlic Plaid Cymru, a més del PSM, del Bloque Nacionalista Galego (BNG) i d'Eusko Alkartasuna (EA). De la mateixa manera que Esquerra, també les JERC obren al Bloc Jove les portes de l'espai

només als comicis europeus, sinó també en l'entrada d'ERC a la coalició mallorquinista Més, el juny de 2004. PAYERAS, Miquel. “ERC entra a Més”. *El Temps*, 10 de juny de 2004, p. 30-31. Pel periodista “La nova direcció general del partit independentista, a Barcelona, no és com l'anterior, a l'hora de relacionar-se amb els esquerrans i nacionalistes del PSM”. PAYERAS, Miquel. “Més crea els seus òrgans”. *El Temps*, 5 de novembre de 2013, p. 26-27.

¹³⁸⁴ CRESPO, Rosana. “Junqueras: El PP valenciano será el primero en querer independizarse cuando Cataluña lo haga”. *Abc*, 17 d'abril de 2013. <http://www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20130417/abci-junqueras-valenciano-sera-primero-201304171422.html>

¹³⁸⁵ MACEDA, Víctor. “Entrevista a Agustí Cerdà. Compromís no és més valencianista que EUPV”. *El Temps*, 17 de març de 2015, p. 20-22.

juvenil de l'Aliança Lliure Europea (EFAY, en les seves sigles en anglès).¹³⁸⁶ En el marc d'aquest nou clima entre les organitzacions, i amb la coincidència dins de l'ALE, els independentistes catalans temptegen infructuosament Compromís i el PSM per anar junts a les eleccions europees del 2014, en una llista on hi participin els partits de l'estat que formen part del grup europeu de nacions sense estat.¹³⁸⁷

En paral·lel, ERPV també es renova. El novembre del 2013, a Algemés, els independentistes celebren una Conferència de País on aproven una nova ponència política, “Construïm el País Valencià del segle XXI”, on se subratlla la importància del dret a decidir, de denunciar la situació fiscal actual, i on s'aposta per construir “una república del País Valencià” abans de reunificar els Països Catalans en un estat, entenent que cadascun dels territoris de parla catalana necessita el seu “ritme” d'avenç nacional.¹³⁸⁸ Per Pau Viciano, “la realitat imposa que al País Valencià qualsevol força política que aspire a tenir incidència en la societat i pes en les institucions no puga presentar-se amb els Països Catalans com a bandera”.¹³⁸⁹ Amb aquest “gir copernicà”, però, Esquerra no canviava d'objectiu, només d'estratègia.¹³⁹⁰

Així les coses, amb el vistiplau dels òrgans nacionals d'ERC, al llarg del 2014 ERPV s'aproxima a Compromís per tal de sumar-se al projecte valencianista. Amb la mirada posada a les eleccions autonòmiques del 2015, s'estableix una comissió negociadora bilateral entre les dues organitzacions i es produeixen diverses reunions amb Joan Baldoví, Àgueda Micó, Rafa Oliver, Natxo Bellido i, en alguna d'aquestes, hi assisteix

¹³⁸⁶ “El Bloc entra en el grupo de la Alianza Libre Europea, en el que están el BNG y ERC”. *Levante-EMV*, 16 d'abril de 2013. <http://xeraco.compromis.net/2013/06/01/el-bloc-en-lalianca-lliure-europea-ale/>

¹³⁸⁷ TUGAS, Roger; ALMENAR, Salvador. “ERC, Compromís i PSM exploren fer coalició”. *Ara*, 26 de maig de 2013. https://www.ara.cat/politica/ERC-Compromis-PSM-exploren-coalicio_0_926307422.html

¹³⁸⁸ ERPV. “Ponència política. Construïm el País Valencià del segle XXI”. Algemés, 9 de novembre de 2013. <http://locals.esquerra.cat/documents/ponenciapvalenciaerpv.pdf>

¹³⁸⁹ VICIANO, Pau. “El País Valencià en l'horitzó dels Països Catalans: il·lusions, realitats i possibilitats”. *Eines*, núm. 26 (tardor de 2016), p. 27.

¹³⁹⁰ MACEDA, Víctor. “Per la República del País Valencià”. *El Temps*, 12 de novembre de 2013.

el president del Bloc Enric Morera.¹³⁹¹ Agustí Cerdà és mostra molt interessat en apropar posicions: “Ens hem passat molts anys discutint sobre coses que eren inútils, sobre carrerons sense eixida, i tant ells com nosaltres estem en un punt de maduresa ideal per tal de buscar escenaris compartits”.¹³⁹² Les negociacions amb els dirigents del Bloc avancen, encara que els nacionalistes prioritzen que els acords siguin per part de les seccions locals dels diferents partits, de cara a reforçar les posicions comunes als comicis municipals del mateix dia.¹³⁹³

Alguns components adherits a Compromís, com Estat Valencià i Esquerra Valenciana, veuen bé la inclusió dels republicans, i Mònica Oltra al principi s’hi mostra oberta “nosaltres escoltem a tothom. El diàleg sempre està per damunt de tot”,¹³⁹⁴ però el cert és que des de la Iniciativa del Poble Valencià (IdPV) temen que en el context del procés català, unes sigles com les dels independentistes puguin espantar una part dels potencials votants als que aspiren. Oltra ho resumeix. “Esquerra viu un procés molt diferent al nostre: ells estan per la independència de Catalunya, i nosaltres, per bastir un discurs de Govern, són interessos oposats”.¹³⁹⁵

Després del refús de Compromís, ERPV tanca un acord amb Esquerra Unida del País Valencià (EUPV) per presentar-se plegats a les eleccions valencianes del maig de 2015, amb qui ja havia fet algunes converses des de 2013, tant amb la coordinadora general Marga Sanz, com amb el presidenciable Ignacio Blanco.¹³⁹⁶ Tot i que es queden fora de les Corts Valencianes, els independentistes aconseguixen doblar el número de regidors,

¹³⁹¹ ARABÍ, Francesc. “Compromís estudia si accepta a Esquerra tras el portazo de EU a los independentistes”. *Levante-EMV*, 14 de gener de 2015. <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2015/01/14/compromis-estudia-accepta-esquerra-portazo/1211806.html>

¹³⁹² MACEDA, Víctor. “Entrevista a Agustí Cerdà. Compromís no és més valencianista que EUPV”. *El Temps*, 17 de març de 2015, p. 20-22.

¹³⁹³ CARDÚS, Pere. “L’acord entre Compromís i ERPV, una confluència per etapes”. *Vilaweb*, 29 de gener de 2015. <https://www.vilaweb.cat/noticia/4228878/20150129/lacord-compromis-erpv-confluencia-etapes.html>; VIDAL, Emili. “Compromís-ERPV, les claus d’un possible acord”. *El Punt Avui*, 15 de gener de 2015. <http://www.elpuntavui.cat/article/3-politica/17-politica/813091-.html>

¹³⁹⁴ ¹³⁹⁴ MACEDA, Víctor. “Entrevista a Mònica Oltra. Ha arribat l’hora de coordinar el gran moviment de canvi”. *El Temps*, 24 de juny de 2014, p. 12.

¹³⁹⁵ MACEDA, Víctor. “Esquerra, porta entreoberta”. *El Temps*, 10 de febrer de 2015, p. 26-27.

¹³⁹⁶ *Ibidem*.

fins arribar a una vintena d'electes en municipis com Vinaròs, Benicarló, Xixona i Simat de la Vallidigna. Mentrestant, però, grups d'extrema dreta continuen boicotejant i atacant actes dels republicans al País Valencià, sobretot quan Esquerra convida personalitats com Joan Tardà a fer conferències a Vinaròs, Benicarló o Barxeta.¹³⁹⁷

Si ERPV es dota d'un nou plantejament programàtic, també hi ha un relleu de les principals cares visibles al seu 7è Congrés, celebrat el 5 de març de 2016 al Centre Cívic del Port de Sagunt. Després d'una dècada i mitja estructurant i fent créixer la formació, i d'uns anys havent representat els valencians al Congrés de Diputats, Agustí Cerdà fa un pas enrere per renovar el partit republicà. La nova permanent de l'organització, encapçalada pel regidor independentista de Benicarló, Josep Barberà, té el repte de fer créixer l'independentisme al País Valencià en ple procés sobiranista a Catalunya. Barberà, en la seva elecció, és acompanyat per representants d'Esquerra Nacionalista Valenciana i d'Els Verds del País Valencià amb qui els republicans s'havien presentat a les eleccions espanyoles del desembre de 2015.¹³⁹⁸ A les del juny del 2016, ERPV té interès per sumar-se a la confluència de Compromís, Podem i Esquerra Unida, però malgrat que alguns dirigents del Bloc ho veuen bé, com Rafa Carbonell, se'ls veta l'entrada i amb aquesta negativa els republicans decideixen no concórrer a les eleccions.¹³⁹⁹

“La nova direcció d'ERPV és conscient que nosaltres, tot sols, no podrem fer allò que volem fer”, reconeix Barberà.¹⁴⁰⁰ En un moment com aquest, a cavall del procés català i de l'èxit institucional de Compromís, Esquerra enceta un procés de replantejament intern en diversos fronts: recupera l'Aplec del Puig de la Muntanyeta de la Patà, que el

¹³⁹⁷ “Seguidors d'extrema dreta intenten boicotejar un acte de Joan Tardà al País Valencià”. *Ara*, 8 de juliol de 2018. https://www.ara.cat/paisvalencia/Seguidors-Joan-Tarda-Pais-Valencia_0_2047595382.html

¹³⁹⁸ MACEDA, Víctor. “Ara (i demà) País Valencià”. *El Temps*, 17 de novembre de 2015, p. 24-25.

¹³⁹⁹ ALMENAR, Salva. “Entrevista a Rafa Carbonell. L'equip d'Àgueda Micó ha demostrat en 10 mesos que el seu projecte no passa per enfortir el Bloc”. *Ara*, 13 de maig de 2016. https://www.ara.cat/paisvalencia/Rafa-Carbonell-Agueda-Mico-Bloc_0_1576042491.html

¹⁴⁰⁰ MACEDA, Víctor. “Entrevista a Josep Barberà. Hi ha molts militants de Compromís decebut amb el canvi”. *El Temps*, 6 de desembre de 2016, p. 18-20.

PSAN havia deixat de convocar, i estableix un acord estable amb la petita Esquerra Valenciana, que havia abandonat Compromís.¹⁴⁰¹

El propòsit d'Esquerra Republicana del País Valencià és “crear un marc mental que expliqui que la independència no és només per parlar més en valencià o per tenir una senyera o una altra, sinó que és per viure millor”.¹⁴⁰² Per Josep Barberà, ERPV ha de poder explicar a una persona “que no sap qui era Joan Fuster” per què el projecte independentista li seria beneficiós, per quin motiu la persona en qüestió viuria millor.¹⁴⁰³ D'aquesta manera, els independentistes es proposen enfortir els arguments econòmics, socials i cívics en la línia de denunciar l'actual sistema de finançament autonòmic, a més d'altres reivindicacions dels republicans, com la recepció de TV3 al País Valencià i la implantació d'un sistema d'immersió lingüística en català a les escoles valencianes.¹⁴⁰⁴ Per fer-ho, però, a més de l'agitació social i les campanyes pedagògiques dirigides a remoure la consciència de la ciutadania o de posar en evidència les possibles contradiccions del valencianisme, ara a les institucions, com a partit polític que és, ERPV també ha de trobar el millor mecanisme electoral per representar políticament els seus votants en els espais de govern que es pugui. Els regidors obtinguts a les darreres municipals, però també l'experiència i la cobertura d'Esquerra a Catalunya, en són la principal base.

Com una aposta clara per la territorialitat, l'abril de 2018, les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya (JERC) canvien de nom i passen a anomenar-se Jovent Republicà, “amb l'objectiu de poder utilitzar un mateix nom al conjunt dels Països

¹⁴⁰¹ “ERPV denuncia veto de Compromís i Podem a la seva entrada en la coalició al congrés”. *Vilaweb*, 13 de maig de 2016. <https://www.vilaweb.cat/noticies/erc-del-pais-valencia-denuncia-veto-de-compromis-i-podem-a-la-seva-entrada-en-la-coalicio-al-congres/>

¹⁴⁰² MARTÍN, Daniel. “Entrevista a Josep Barberà. No rebaixar la barrera electoral valenciana al 3% seria una traïció”. *Ara*, 19 de novembre de 2017. https://www.ara.cat/paisvalencia/Entrevista-Josep-Barbera_0_1904209809.html

¹⁴⁰³ *Ibidem*.

¹⁴⁰⁴ *Ibidem*.

Catalans”, ja que fins aleshores hi havia sigles diferents segons cada territori i, per exemple, al País Valencià, s’anomenaven JERP.V.¹⁴⁰⁵

ERP.V. està convençuda que de cara al 2019 cal articular un front ampli del valencianisme d’esquerres, perquè les diferents sensibilitats del sobiranisme vagi unit. “Si nosaltres estiguérem allà, fent alguna cosa, provocariem un viratge cap a postures nacionals que ara estan massa diluïdes. És per això que ens agradaria bastir una àmplia plataforma d’esquerres i valencianista”, defensa Josep Barberà.¹⁴⁰⁶ Com es concretarà aquesta proposta ja és un altre assumpte, ja que pels republicans, el nacionalisme del Bloc és “molt modulad, de vegades fins i tot dissimulat”, i tot sovint el comparen amb el valencianisme d’Esquerra Unida.¹⁴⁰⁷

Malgrat les divergències que continuen havent-hi, ERC i el Bloc Nacionalista Valencià comparteixen aquests darrers anys diferents espais de treball conjunt. En primer lloc, l’Aliança Lliure Europea i la feina conjunta que els eurodiputats d’Esquerra i Jordi Sebastià desenvolupen al Parlament Europeu. En segon lloc, espais de coordinació de l’esquerra nacional de l’Estat a través de les diferents fundacions dels partits polítics, com la Fundació Irla en el cas d’ERC i la Fundació Nexe, pel que fa als valencianistes, i on també s’hi inclouen altres fundacions de les Illes Balears, el País Basc o Galícia.¹⁴⁰⁸ A més, Oriol Junqueras i membres del Bloc mantenen al llarg del 2016 i el 2017 converses discretes per apropar les posicions entre els dos partits i crear un clima de confiança mutu que possibiliti arribar a acords.

¹⁴⁰⁵ HERNÁNDEZ, Luís Alfonso. Entrevista amb l’autor. Barcelona-Riba-roja de Túria, 20 de juliol de 2018. El que era portaveu de les JERP.V. i ara portaveu del País Valencià de Jovent Republicà confirma la motivació territorial del canvi de denominació.

¹⁴⁰⁶ MACEDA, Víctor. “Entrevista a Josep Barberà. Hi ha molts militants de Compromís decebut amb el canvi”. *El Temps*, 6 de desembre de 2016, p. 18-20.

¹⁴⁰⁷ MACEDA, Víctor. “Entrevista a Agustí Cerdà. Compromís no és més valencianista que EUPV”. *El Temps*, 17 de març de 2015, p. 20-22.

¹⁴⁰⁸ MINOVES, David. “Trobada pionera de fundacions de pobles de l’Estat espanyol”. *Ciemen*, 24 de febrer de 2017. <http://www.ciemen.cat/2017/02/24/trobada-pionera-de-fundacions-de-pobles-de-lestat-espanyol/>

5.3 PDeCAT: l'aliança amb el Bloc i la hipòtesi de Demòcrates Valencians

Les transformacions que han tingut lloc a l'espai polític de Convergència han estat considerables. Després de les eleccions municipals del 2015 es produeix l'aplaçat trencament de la federació de Convergència i Unió (CiU). Les tensions internes entre Convergència Democràtica de Catalunya (CDC) i Unió Democràtica de Catalunya (UDC), s'havien agreujat arran de la tebior dels democristians, que no volien assumir la independència com a horitzó nacional de la formació, en el moment en què Artur Mas advoca per formar una llista unitària amb ERC de cara a les eleccions plebiscitàries del 27 de setembre de 2015, el que serà Junts pel Sí. D'aquesta eclosió, i del futur extraparlamentarisme dels de Josep Antoni Duran i Lleida, es passa a la liquidació de les sigles pujolistes de CDC, amb la voluntat de passar pàgina de l'etapa anterior. Com a relleu de Convergència neix el Partit Demòcrata Europeu Català (PDeCAT), amb nova imatge, línies mestres i lideratges renovats. Si l'expresident de la Generalitat Artur Mas i l'aleshores consellera Neus Munté mantenen càrrecs presidencials, és la nova generació de Marta Pascal i David Bonvehí la que lidera el nou partit.

La relació dels dirigents del PDeCAT amb el valencianisme és, lògicament, molt diferent de la que havia tingut històricament Jordi Pujol, que havia recorregut el País Valencià i havia ajudat a formar personalment molts dels quadres valencianistes dels anys seixanta. També serà diferent de la visió que tenia Artur Mas del valencianisme, referenciada amb un Bloc Nacionalista Valencià amb qui CDC es presentava cada cinc anys a les eleccions europees i amb qui mantenia una relació bilateral constant. La nova fornada del PDeCAT coneixia la relació d'amistat entre Convergència i els valencianistes, però aquesta no havia estat conreada per ells mateixos, sinó pels seus predecessors. Els vincles entre la Joventut Nacionalista de Catalunya (JNC) i el Bloc Jove tampoc era la mateixa que havien tingut els quadres juvenils d'ambdues ribes del Sénia a meitat dels noranta.

Els actuals dirigents demòcrates ja no disposen ni del component sentimental de l'antifranquisme ni de la relació fluïda que produeix la companyonia electoral, però el cert és que el valencianisme també ha canviat. Si a la dècada dels noranta, primer la Unitat del Poble Valencià i després el Bloc Nacionalista Valencià requerien el mirall català i el suport de la Convergència de Pujol per reflectir-se en un nacionalisme de

govern capaç d'obtenir amplies majories, l'actual Compromís ja ha crescut, ja és una coalició parlamentària i de govern i té, a més, altres prioritats i altres referents. També Compromís ha fet un gir a l'esquerra i part dels seus components provenen d'una tradició política no estrictament fusteriana, ja sigui dels anys passats a Esquerra Unida, ja sigui per les noves fornades del 15-M i els moviments socials.

Si el Bloc necessita mantenir distàncies respecte Convergència i deixa de presentar-se a les eleccions europees del 2014 amb els d'Artur Mas i Ramon Tremosa, també es va coent a foc lent una altra proposta política valenciana potser més d'acord amb els plantejaments de l'actual PDeCAT. Es tracta de Demòcrates Valencians (DV), amb Roger Mira i Alexandre Llopis de Pau al capdavant, una formació creada a cavall del 2012 i el 2013 amb l'objectiu d'ocupar un espai valencianista i de centre a l'arc parlamentari valencià. Els seus impulsors provenen del valencianisme militant, però entenen que cal una eina més transversal i menys ideològica que aglutini nuclis i sensibilitats diverses.

Un d'aquests nuclis que es pretén agrupar dins de Demòcrates Valencians són les restes d'Units x València (UxV), una escissió d'Unió Valenciana que no formulària una posició bel·ligerant amb Catalunya, tot i refusar la idea de Països Catalans. El seu secretari general era l'empresari Carles Choví, que amb una voluntat conciliadora, es proposava treballar per un centre sociològic valencià que pogués competir amb el Partit Popular, aleshores encara al govern de la Generalitat.¹⁴⁰⁹ Fins aquell moment, els resultats electorals no l'havien acompanyat, ja que l'UxV de Choví havia recollit tan sols 2.559 vots als comicis valencians del 2007 i 3.629 a les del 2011.¹⁴¹⁰ Amb aquests magres sufragis, hom va entendre que calia impulsar una nova formació, més ampla, basada en els principis de la moderació i la centralitat, i també amb voluntat reformista. Aglutinar candidatures locals i regidors independents és un dels propòsits dels

¹⁴⁰⁹ CHOVI, Carles. Entrevista amb l'autor. València, 20 de juliol de 2011. Choví, resumeix Units x València com el partit que “provinent del blaverisme, representen el nacionalisme tricolor, rebutjat la idea de Països Catalans però sense ser bel·ligerants amb Catalunya”. ESTEBAN, Hèctor. “Centre Democràtic Valencià prevé captar a los desencantados del PP”. *Las Provincias*, 17 de febrer de 2013. <http://www.lasprovincias.es/v/20130217/politica/centro-democratic-valencia-preve-20130217.html>

¹⁴¹⁰ X.C., V. “Units per València no consigue captar la herència electoral de Unión Valenciana”. *Levante-EMV*, 23 de maig de 2011. <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2011/05/23/units-per-valencia-captar-herencia-electoral-union-valenciana/809338.html>

Demòcrates Valencians per reforçar un partit que entenen clau per bastir un projecte estrictament valencià, moderat, centrista i regenerador, que treballi pel “benestar dels valencians”.¹⁴¹¹

Demòcrates Valencians no es presenta a les eleccions autonòmiques de la primavera del 2015 perquè prefereix un creixement progressiu, i és així com el 2016 el partit es reimpulsa sumant quadres locals provinents del Bloc Nacionalista Valencià, d'Unió Valenciana, crítics del Partit Popular i també membres díscols de Ciudadanos. Amb la mirada posada a les eleccions municipals i autonòmiques del 2019, però amb el propòsit de ser un espai polític sòlid i de continuïtat, Demòcrates Valencians s'estructura donant un pes específic a les reivindicacions econòmiques i d'infraestructures, com és el clam pel Corredor Mediterrani. De fet, alguns dels seus principals avaladors són petits i mitjans empresaris vinculats a les patronals valencianes.¹⁴¹² Fins i tot alguns dirigents de Compromís creuen que seria beneficiós que, a més de la seva formació, es consolidés un projecte de centre-dreta valencianista.¹⁴¹³

Els dirigents de Demòcrates estan interessants en què la formació s'homologui als diferents partits centristes més propers. És així com al llarg del 2016 i el 2017, tant Demòcrates com les seves joventuts, Jòvens Valencianistes, desenvolupen una àmplia tasca de contacte i relació amb diferents partits reformistes dels territoris de parla catalana i del conjunt de l'estat. És el cas de la Proposta per les Illes (PI) de Jaume Font, Antoni Pastor i Josep Melià, que aglutina els diferents corrents centristes de l'arxipèlag després de l'evaporació d'Unió Mallorca. Els valencianistes se senten molt propers d'aquest PI.

¹⁴¹¹ E., H. “Carles Choví crea Demócratas Valencianos para concurrir a las elecciones de 2015”. *Las Provincias*, 5 de juliol de 2013. <http://www.lasprovincias.es/v/20130705/politica/carles-chovi-crea-democratas-20130705.html> G. J. L. “Democratas Valencianos de Choví cuenta con 60 listas”. *Levante-EMV*, 7 de juliol de 2013. <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2013/07/07/democratas-valencianos-chovi-cuenta-60/1014115.html>

¹⁴¹² GARCÍA, José Luís. “Empresarios valencianistas en la arena”. *Levante-EMV*, 27 de novembre de 2017. <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2017/11/27/empresarios-valencianistas-arena/1647202.html>

¹⁴¹³ JOVER, Joan-Carles. “Hi ha un centre-dreta valencià i valencianista?”. *Diari La Veu*, 15 de gener de 2016. <https://www.diarilaveu.com/carta/29226/hi-ha-un-centre-dreta-valencia-i-valencianista>

Aquesta xarxa de partits que comença a configurar-se podria plasmar-se, també el 2019, a les properes eleccions europees. Si es fa difícil de preveure quina serà la posició electoral del PDeCAT en aquell moment, bascos, canaris i illencs sí que comencen a bastir una candidatura conjunta de la que podrien formar part els Demòcrates Valencians. Si finalment aquesta llista es fa efectiva, Demòcrates passaria a ser el referent valencià d'aquells partits de l'estat que fins poc temps enrere tenien en el Bloc Nacionalista Valencià el seu acompanyant de referència.¹⁴¹⁴

Que la cara visible de Demòcrates sigui Roger Mira, exdirigent del Bloc i fill de l'escriptor Joan Francesc Mira, no és casualitat. Roger Mira és l'exemple d'un sector del nacionalisme valencià a qui grinyola la supeditació del Bloc a un Compromís ancorat a l'esquerra, però que se sentia còmode quan el Bloc tenia una aliança estable amb Convergència. Quina serà ara la relació de Demòcrates Valencians amb el PDeCAT? Si bé l'afinitat dels valencianistes amb el partit de Pascal i Bonvehí és clar en termes econòmics i de plantejament social, l'actual context polític a Catalunya fa difícil que la relació bilateral entre ambdós pugui anar més enllà, com a mínim a curt termini. Demòcrates Valencians, emmirallats en la política socio liberal d'Emmanuel Macron i Matteo Renzi, proposa un valencianisme moderat, de centre, defensor de la unitat de la llengua, però allunyat de postulats independentistes i de vinculacions fusterianes amb els Països Catalans.

Els se senten continuadors de la tradició valencianista del primer terç del segle XX, de Faustí Barberà, de la Unió Valencianista Regional, de la Dreta Regional Valenciana i de l'Agrupació Valencianista Republicana, com explicita Llopis de Pau, impulsor i secretari d'organització del partit. A més, Demòcrates Valencians es considera hereva del valencianisme liberal, centrista o de conciliació que al llarg dels darrers trenta anys han representat personalitats com Francesc de Paula Burguera, Pepa Chesa, Hèctor Villalba o Paco Domingo.¹⁴¹⁵ I, en aquest sentit, de cara a consolidar un projecte encara

¹⁴¹⁴ AGUAR, Ximo. "Demòcrates Valencians afila un pacto para las europeas con PNV, CC u Proposta x les Illes Balears". *Valencia Plaza*, 15 de novembre de 2017. <http://valenciaplaza.com/democrates-valencians-afila-un-pacto-para-las-europeas-con-pnv-cc-y-proposta-x-les-illes-balears>

¹⁴¹⁵ LLOPIS DE PAU, Alexandre. "Som valencianistes". València, 1 de febrer de 2017. <https://democratesvalencians.org/2017/02/01/som-valencianistes/>

en vies de creixement, els valencianistes opten més per estrènyer llaços amb el PI illenc, amb qui se senten molt identificats, que amb els post-convergens catalans, a qui l'opinió pública valenciana associa exclusivament amb el procés sobiranista.¹⁴¹⁶

Tot i aquestes prevencions, per tal d'explorar noves vies de relació, els primers dies d'agost de 2017 la coordinadora del PDeCAT, Marta Pascal, i el diputat al Congrés Jordi Xuclà, es desplacen fins a València. A la ciutat del Túria, els dirigents catalans es reuneixen amb els seus aliats tradicionals del Bloc Nacionalista Valencià. També, però, estan interessants en reunir-se amb els nous sectors liberals del valencianisme. A més d'aquestes reunions, Pascal i Xuclà també es troben amb el geògraf valencià Josep Vicent Boira, actual secretari de Vivenda, Obres Públiques i Vertebració del Territori de la Generalitat Valenciana, que el 2009 la Fundació Trias Fargas va guardonar per l'assaig *La Commonwealth catalanovelenciana: la formació de l'eix mediterrani al segle XX* (Columna edicions, 2010). Els dirigents del PDeCAT tornen cap a Barcelona amb la predisposició de treballar per construir “una relació d'igual a igual entre el catalanisme i el valencianisme”.¹⁴¹⁷

Els articles del viatge que Pascal i Xuclà publiquen respectivament a *La Vanguardia* i al *Diari de Girona* recullen bona part d'aquest mapa conceptual que el nou PDeCAT pot arribar a dibuixar pel que fa al País Valencià. Al text, els catalans parlen “del país dels valencians”, en lloc d'utilitzar termes fusterians com “País Valencià” o estatutaris, com “Comunitat Valenciana”; fan referència a la complementarietat entre els dos territoris, i destaquen la importància de sumar esforços entre les diferents realitats. Així mateix, emfasitzen en la necessitat d'intensificar les relacions “en peu d'igualtat”. Pascal valora positivament que Compromís sigui a les institucions i creu que el Pacte del Botànic pot ser especialment útil per “fer país”. Així mateix, però, també avala el paper que pugui jugar el nou valencianisme de centre. Pascal i Xuclà expliciten que la posició del PDeCAT no pot ser en cap cas d'intervenir en la política valenciana i, en aquest aspecte,

¹⁴¹⁶ PÉREZ, Moisés. “La resurrecció del valencianisme liberal”. *El Temps*, 23 d'octubre de 2017. <https://www.eltamps.cat/article/2467/la-resurreccio-del-valencianisme-liberal>

¹⁴¹⁷ PASCAL, Marta. “Causes comunes amb els valencians”. *La Vanguardia*, 6 d'agost de 2017. <http://www.lavanguardia.com/opinion/20170806/43374381228/causes-comuns-valencians.html>
XUCLÀ, Jordi. “Turisme repensat i retorn a València”. *Diari de Girona*, 6 d'agost de 2017. <http://www.diaridegirona.cat/opinio/2017/08/06/turisme-repensat-retorn-valencia/860576.html>

llancen un dard a ERC, a qui retreuen la seva presència al País Valencià.¹⁴¹⁸ En relació a la possible relació de Demòcrates Valencians amb el PDeCAT, Alexandre Llopis de Pau assegura que “els nostres principals referents són el PI de les Illes i Coalició Canària, perquè han sabut consolidar un espai propi i autonomista al seu territori a partir de formacions molt plurals. També ens sentim identificats amb el Partido Aragonés (PAR) i, pel que fa a Catalunya, ens sentim propers a la primera Convergència i Unió, la de personalitats com Miquel Roca i també als postulats de Josep Antoni Duran i Lleida”.¹⁴¹⁹

Ja els darrers dies abans de dipositar aquesta tesi, el 20, 21 i 22 de juliol de 2018, el PDeCAT celebra la seva 1a Assemblea Nacional. A la ponència política al voltant de l'estructuració del partit, els demòcrates reconeixen el patrimoni cultural i lingüístic compartit amb els Països Catalans i fan un pas més en l'explicitació de possibles aliances polítiques en aquests territoris.¹⁴²⁰ En primer lloc, constaten que el partit “es pot organitzar en els territoris històrics del Principat de Catalunya, que inclouen la Catalunya Nord i la Franja de Ponent”, segons determini el Consell Nacional de la formació. Al mateix temps, el redactat de la ponència fa esment al fet que “fora de l'àmbit territorial de Catalunya, les relacions del partit amb els Països Catalans es realitza mitjançant convenis amb partits afins que tinguin implantació en el propi territori”, sempre que s'aprovi per una majoria de dos terços del Consell Nacional.¹⁴²¹ Si bé estan d'acord en el fons de la proposta, un grup de militants proposa substituir el concepte fusterià de Països Catalans per una fórmula “més acord” amb les noves concepcions polítiques del valencianisme.¹⁴²²

¹⁴¹⁸ *Ibidem*.

¹⁴¹⁹ LLOPIS DE PAU, Alexandre. Entrevista amb l'autor. València-Barcelona, 30 de març de 2018. Alexandre Llopis de Pau (Cullera, 1986). Llicenciat en Filologia Catalana a la Universitat de València, l'actual portaveu de Demòcrates Valencians ha treballat de dinamitzador lingüístic i ha estat gerent d'una empresa del sector turístic a Benidorm.

¹⁴²⁰ PDeCAT. “Un partit modern i ampli”. Ponència de la 1a Assemblea Nacional del PDeCAT. Barcelona, juliol de 2018, p. 12.

¹⁴²¹ *Ibidem*, p. 31.

¹⁴²² MANENT, Jordi. Entrevista amb l'autor. Barcelona, 29 de juny de 2018.

Així, tenint en compte el present més immediat i els propers mesos, hi ha diverses incògnites que caldrà anar responent. D'una banda, quines seran les futures relacions valencianes del PDeCAT, a cavall del Bloc i hipotèticament de Demòcrates Valencians; d'altra banda, quins seran, si és que n'hi haurà, els possibles aliats valencians que ratifiquin el 2019 la feina feta per l'eurodiputat Ramon Tremosa al Parlament Europeu. A més, també és una incògnita saber si el moviment polític que impulsa Carles Puigdemont, Junts per Catalunya i més recentment la Crida Nacional per la República, tindrà algun posicionament propi i diferenciat del PDeCAT pel que fa a l'evolució política del País Valencià. Encara sense una posició coneguda al respecte, Carles Puigdemont ja va ser una de les estrelles, a València, de les Falles del març de 2018.

5.4 Compromís: dualitat respecte el procés.

Els plantejaments ideològics i nacionals del nacionalisme valencià han anat transformant-se amb els anys i, així, les reivindicacions nacionals de la Unitat del Poble Valencià dels primers vuitantes i les explicitades públicament pel Compromís d'avui no són pas les mateixes. Com hem anat copsant, l'evolució política i els canvis de context també han fet variar les formacions referencials al nord del Sénia. Amb la distància obligada respecte CDC, ara PDeCAT, tant pel procés català com per l'eix social, i amb ambivalència personals i d'estratègia amb ERC, és Iniciativa per Catalunya Verds (ICV) i el món dels comuns qui avui recull a Catalunya els rèdits polítics de Compromís.

L'ex-diputat d'Iniciativa Jaume Bosch no dubta a afirmar, el juliol del 2016, que "ICV és el partit del Principat amb més bones relacions amb forces polítiques del País Valencià i les Illes, avui refermades a través de les confluències d'En Comú Podem, A la Valenciana i Units Podem MÉS". A més d'aquests moviments, el membre de la direcció dels ecosocialistes hi afegeix les "relacions privilegiades amb els sectors catalanistes d'esquerra de la Catalunya Nord (propers a Europa Ecologia-Els Verds), els Verds d'Andorra i l'esquerra de l'Alguer (i de Sardenya)".¹⁴²³ Amb aquest ventall de contactes interterritorials damunt de la taula, cal reconèixer l'esforç d'un sector d'ICV comandat pel mateix Jaume Bosch, que ha procurat teixir complicitats i llaços arreu dels

¹⁴²³ BOSCH, Jaume. "Del PSUC a ICV, el debat dels Països Catalans". *El Temps*, 23 de juliol de 2016.

Països Catalans, a més dels contactes que hi tingués Convergència i dels nuclis de militància dels que disposa Esquerra Republicana de Catalunya i la CUP.

Els plantejaments de Jaume Bosch respecte la relació que ha de tenir el seu partit amb els territoris de parla catalana que sobrepassen el mapa estricte de la Catalunya autònoma són especialment diferents de l'estratègia seguida durant aquests anys tant per ERC com per la CUP. Estratègia, la dels partits independentistes, que Bosch critica perquè considera errònia la posició que afirma que cal una única organització política que abasti tots els Països Catalans. Per Bosch, aquesta formulació l'únic que evidencia és que els seus promotors "s'estavellen una vegada i una altra contra la realitat". A més, l'ecosocialista també considera una "tàctica infantil" que militants de l'independentisme català es reuneixin "a Castelló, a València o a Perpinyà", coincidint sovint en diades i manifestacions".¹⁴²⁴ És més, Jaume Bosch veu en Compromís un model que Iniciativa hauria de seguir a Catalunya, sobretot davant la competència que pugui tenir amb Podem. Per Bosch, Compromís és l'exemple de formació que vincula l'esquerra amb el país, a diferència dels de Pablo Iglesias, que no disposen d'aquest arrelament i perquè la seva estructura estatal i el grau d'autonomia dels seus nuclis territorials és menor que el d'ICV amb IU.¹⁴²⁵

Si la mirada valenciana d'Iniciativa per Catalunya passa indiscutiblement per Compromís, la mirada catalana de la coalició de l'esquerra valencianista és una mica més complexa, tant pel que fa a les formulacions polítiques dels que podrien ser els seus homòlegs, com de la interpretació que es fa del procés sobiranista. Si des del 2012, la ambigüïtat calculada respecte la qüestió era una de les respostes no escrites dels portaveus de Compromís, a partir del 2017, amb l'acceleració política catalana, l'agenda nacional és més present que mai. En aquest context, les propostes de Mònica Oltra, les respostes que ofereixi a les entrevistes o a les rodes de premsa o els silencis que estimuli són interpretats per uns i els altres des d'òptiques contraposades.

El febrer del 2017, Mònica Oltra, la vicepresidenta del govern valencià, defensava amb més o menys intensitat el dret a decidir dels catalans, l'exercici d'un "referèndum pactat", i la injustícia que suposava la compareixença de l'expresident català Artur Mas

¹⁴²⁴ *Ibidem*.

¹⁴²⁵ MILIAN, Àlex. "Entrevista a Jaume Bosch. Iniciativa ha de fer la quadratura del cercle amb el Sí/Sí i el Sí/No". *El Temps*, 10 de febrer de 2015, p. 32-33.

davant dels tribunals pel procés participatiu del 9-N. En aquella ocasió, doncs, la líder de Compromís considerava que el procediment judicial era un “despropòsit” i culpava de la situació el govern de Mariano Rajoy, per no abordar la qüestió catalana. “És important que els diferents governs parlin entre ells”, recalcava.¹⁴²⁶ Després d’un plantejament com aquest, que podia ser fàcilment aplaudit per l’independentisme català, l’abril del 2017 Mònica Oltra encén totes les alarmes del PDeCAT i d’ERC.

En el marc de l’anomenada “operació diàleg” de l’estat previ al referèndum català, el govern espanyol promet més inversions a Catalunya, fet que provoca una crítica explícita d’Oltra, que ho considera una desproporció per als valencians: “no és possible que al que munti un ciri més gran li tapin la boca amb inversions” i, en canvi, per Oltra, “els governs que estan des de la responsabilitat, el rigor i els números defensant els territoris i les persones que hi viuen, se’ls ignori directament”.¹⁴²⁷ Davant d’això, els membres de les formacions que componen Junts pel Sí no poden evitar comparar la número 2 de l’executiu de Ximo Puig amb la líder del PSOE andalús, Susana Diaz. Per la coordinadora del PDeCAT, Marta Pascal, si “alguns es pensen que el procés català va de ploriquejar o tapar alguna cosa [és que] no han entès absolutament res”.¹⁴²⁸ El periodista valencià Ximo Ferrandis entén que el govern del PSPV-Compromís “no vol que l’associen a cap tipus d’aventurisme polític”, ja que la seva prioritat “és combatre els efectes de 20 anys de polítiques conservadores”.¹⁴²⁹

Pocs dies abans del referèndum de l’1 d’Octubre, les declaracions públiques i els posicionaments d’uns i altres dins de la coalició Compromís són a l’ordre del dia. Mentre les joventuts del Bloc, Joves PV-Compromís, es feliciten per la determinació del govern català, Mònica Oltra proposa a Carles Puigdemont que renunciï al referèndum

¹⁴²⁶ “Monica Oltra cree que el juicio a Artur Mas és un despropósito por falta de dialogo”. *Las Provincias*, 6 de febrer de 2017. <http://www.lasprovincias.es/politica/201702/06/monica-oltra-crea-juicio-20170206151337.html>

¹⁴²⁷ “Pascal: Hi ha menys distància entre Susana Díaz i Mònica Oltra de la que em pensava”. *La Vanguardia*, 3 d’abril de 2017. <http://www.lavanguardia.com/vida/20170403/421424169891/pascal-hi-ha-menys-distancia-entre-susana-diaz-i-monica-oltra-de-la-que-em-pensava.html>

¹⁴²⁸ *Ibidem*,

¹⁴²⁹ FERRANDIS, Ximo. “València i Catalunya, dos models i cap interlocució”. *El Temps*, 3 de juliol de 2017. <https://www.eltiempo.cat/opinio/1713/opinio-ferrandis-catalunya-pais-valencia-independentisme-financament>

per tal de buscar una solució “pactada” a la qüestió catalana i insta a Mariano Rajoy i a Carles Puigdemont a que seguïn a negociar sense apriorismes. Esquerra Republicana del País Valencià (ERPV) s’indigna amb aquesta petició i retreu a la líder de Compromís que se situï en una posició equidistant i “aparentment conciliadora” entre el govern català i l’espanyol, quan l’executiu de Puigdemont i Junqueras “venen demanant la negociació des del primer dia fins ara mateix”.¹⁴³⁰

No només ERPV posa el crit al cel, també dins del Bloc alguns diputats com Josep Nadal marquen les seves distàncies respecte el posicionament d’Oltra; i la corrent de Bloc i País fa un comunicat desmarcant-se de les declaracions de la vicepresidenta de l’executiu valencià, ja que entenen que el dret d’autodeterminació és un tema fonamental pel valencianisme. “Cap demòcrata pot mostrar-se equidistant entre qui posa urnes i qui utilitza la Guàrdia Civil per perseguir-les”, expressa Vicent Fernández, el coordinador d’aquest corrent intern del Bloc.¹⁴³¹ És així com unes hores després de les declaracions de Mònica Oltra, Compromís emet un comunicat ampliant i argumentant la posició oficial de la cooperativa valenciana. Al text es demana que Rajoy permeti un referèndum alternatiu, “pactat i amb totes les garanties”, per tal de trobar una “fórmula democràtica i dialogada” que desencalli la situació.¹⁴³²

Dins de Compromís, però, no només els membres del Bloc, els més nacionalistes de la coalició, se solidaritzen amb Catalunya o es posicionen respecte el referèndum de l’1 d’octubre. També el dirigent d’Iniciativa del Poble Valencià Carles Mulet aprofita la seva posició de senador de Compromís per presentar a la Cambra Baixa una bateria de preguntes iròniques al voltant del dispositiu policial contra el referèndum català. Les seves intervencions se centren en el vaixell ple de policies ancorat al port de Barcelona i il·lustrat amb imatges dels Looney Tunes. Més seriosament, Carles Mulet també

¹⁴³⁰ “Esquerra Republicana pide a Oltra que rectifiques u equidistancia fal-laç e insostenible sobre Cataluña”. *El Diario*, 23 de setembre de 2017. https://www.eldiario.es/politica/Esquerra-Republicana-Oltra-equidistancia-Cataluna_0_689781391.html

¹⁴³¹ CRESPO, Rosanna. “Oltra agrieta Compromis al pedir que el Gobierno catalán renuncie al referèndum del 1 de octubre”. *Abc*, 22 de setembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-oltra-agrieta-compromis-pedir-gobierno-catalan-renuncie-referendum-1-octubre-201709221918_noticia.html

¹⁴³² MARTÍN, Daniel. “Compromís consensua reclamar un referèndum alternatiu i pactat per a Catalunya”. *Ara*, 23 de setembre de 2017. https://www.ara.cat/paisvalencia/Compromis-defensa-referendum-alternatiu-Catalunya_0_1874812707.html

presenta una moció al Senat perquè l'executiu de Rajoy demani perdó per la seva actuació a Catalunya.¹⁴³³

Les diferències internes dins de Compromís tornen a posar-se damunt de la taula el 16 de setembre de 2017. Copsant la situació política de l'estat a poc menys de dues setmanes pel referèndum català, Més per Menorca reuneix diverses formacions polítiques a Maó per consensuar un document conjunt. El text té el propòsit de reivindicar els valors democràtics i el dret a decidir davant d'un Estat espanyol que consideren que és un projecte polític "esgotat i incapaç de resoldre les necessitats de la gent i les reclamacions polítiques i socials dels pobles". Subscriuen el text, a més de Nel Martí de Més per Menorca com a formació amfitriona, Aina Compomar de Més per Mallorca, ERC amb Eduard López, EH Bildu amb Maddalen Iriarte i el Bloque Nacionalista Galego (BNG), tot i que els gallecs no poden enviar-hi físicament cap representant. Per part valenciana hi és Menxu Balaguer en representació del Bloc Nacionalista Valencià, que no de Compromís en la seva globalitat. Aquesta distinció entre el Bloc i Compromís marca un posicionament intern i també una tàctica diferent, entre uns components i altres de la cooperativa política d'Oltra i Morera.¹⁴³⁴

El 20 de setembre, quan la Guàrdia Civil entra a la conselleria d'Economia de la Generalitat de Catalunya per desactivar els preparatius del referèndum de l'1 d'octubre, unes 40.000 persones es concentren davant de la seu, a la cantonada de Rambla de Catalunya amb la Gran Via, per protestar contra l'operatiu. En paral·lel, aquella mateixa tarda, Acció Cultural del País Valencià (ACPV) convoca una manifestacions "per la llibertat dels pobles i per la democràcia plena" a les tres capitals valencianes i en d'altres municipis com Alcoi, Elx i Pedreguer. A la de València, davant de la delegació del govern espanyol s'hi personen membres destacats de Podem i del Bloc, com la

¹⁴³³ C., A. "Compromís lleva al Senado una moción para que el Gobierno pida perdón por su actuación en Cataluña". *Abc*, 22 de setembre de 2017. www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-compromis-lleva-senado-mocion-para-gobierno-pida-perdon-actuacion-cataluna-201709221138_noticia.html

¹⁴³⁴ "Neix la declaració de Menorca pel dret a decidir". *Ara Balears*, 16 de setembre de 2017. https://www.arabalears.cat/politica/Neix-Declaracio-Menorca-dret-decidir_0_1871212993.html

portaveu dels nacionalistes, Águeda Micó, i els diputats Fran Ferri i Josep Nadal, que condemnem la intervenció de les institucions catalanes.¹⁴³⁵

La dicotomia interna de Compromís entre defensar els seus postulats nacionals i democràtics i al mateix temps la voluntat d'allunyar-se institucionalment del procés sobiranista s'evidencia de nou al novembre del 2017. Després del referèndum de l'1 d'octubre i de la declaració parlamentària d'independència del 27 d'octubre, l'aplicació de l'article 155 per part de l'estat i l'empresonament dels membres del govern català torna a tensar la situació. Seguint el posicionament que els valencianistes prenen al Senat, on voten en contra de l'aplicació de l'article 155 amb el conjunt d'Unidos Podemos, a través de les xarxes socials el Bloc critica aquesta decisió judicial, entenent que “usar jutges i policia en lloc de diàleg i política mai serà una solució democràtica”.¹⁴³⁶ Diputats del Bloc, com el cantant Josep Nadal, i també d'Iniciativa del Poble Valencià, com Carles Mulet, fan pública la vergonya que els produeix una situació com aquesta. El president de les Corts Valencianes, Enric Morera, expressa que aquest “és un dia trist per la democràcia” i que des del valencianisme es continuarà treballant per buscar solucions.¹⁴³⁷

Tot i aquesta reacció a les xarxes socials, la participació en concentracions de suport als polítics presos, com la de Gandia, Castelló i València, i alguns posicionaments favorables a la república catalana, com els del grup municipal de Compromís a Benicarló, quan cal concretar parlamentàriament una posició sobre la temàtica, la qüestió es complica.¹⁴³⁸ Esquerra Republicana del País Valencià (ERPv) vol que les

¹⁴³⁵ CRESPO, Rosana. “Oltra agrieta Compromís al pedir que el Gobierno catalán renuncie al referèndum del 1 de octubre”. *Abc*, 22 de setembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-oltra-agrieta-compromis-pedir-gobierno-catalan-renuncie-referendum-1-octubre-201709221918_noticia.html

¹⁴³⁶ “Un senador de Compromís, tras la prisión para Junqueras: ¿Estado de derecho o de extrema derecha?”. *Abc*, 2 de novembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-senador-compromis-tras-prision-para-junqueras-estado-derecho-o-extrema-derecha-201711022102_noticia.html

¹⁴³⁷ “Un senador de Compromís, tras la prisión para Junqueras: ¿Estado de derecho o de extrema derecha?”. *Abc*, 2 de novembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-senador-compromis-tras-prision-para-junqueras-estado-derecho-o-extrema-derecha-201711022102_noticia.html

¹⁴³⁸ CAPARRÓS, Alberto. “Compromís acusa al Gobierno de usar métodos de la lucha antiterrorista contra Junqueras y los exconsellers”. *Abc*, 15 de novembre de 2017. <http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-compromis-acusa-gobierno-usar->

Corts Valencianes debatin sobre la qüestió per condemnar la situació dels polítics a la presó i en especial la de la figura del vicepresident de l'executiu català, Oriol Junqueras. La petició dels republicans del 3 de novembre de 2017, però, no rep el suport de cap dels grups de la Mesa de les Corts. Tampoc el de Compromís. Sense superar aquest tràmit, la proposta de l'ERPV de Josep Barberà en la qual s'alertava del “perill de mirar cap a un altre costat davant la judicialització de la política” queda en no res.¹⁴³⁹ El 26 de març de 2018, quan ja són tretze els polítics i activistes que són a la presó o a l'exili, el president d'ERPV torna a presentar una nova moció a les Corts. Després del silenci administratiu de l'anterior, Josep Barberà demana que els partits progressistes valencians “defensen sense embuts una solució política que posi fi al conflicte català”.¹⁴⁴⁰

Entre les declaracions de suport al procés català formulades des de les files del Bloc, i les negatives a portar a les Corts Valencianes iniciatives que poden desgastar el creixement de Compromís, el gener del 2018 Mònica Oltra recomana a Mariano Rajoy que sigui a negociar amb Catalunya. La vicepresidenta del govern valencià, que recorda que el PP només té 4 diputats al parlament català, proposa “diàleg, seure i tenir llums llargues” com a claus que haurien de portar al govern espanyol a solucionar un problema que, en cas contrari, “seguirà enquistat”.¹⁴⁴¹

I en tot aquest context, i la dualitat entre el Bloc i Iniciativa del Poble Valencià, la mirada al 2019 és gairebé inevitable. A pocs mesos de les noves eleccions valencianes,

[metodos-lucha-antiterrorista-contra-junqueras-y-exconsellers-201711141804_noticia.html](http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-compromis-apoya-desde-benicarlo-republica-catalana-frente-inmovilismo-espanol-201710311817_noticia.html#ns_campaign=mod-sugeridos&ns_mchannel=relacionados&ns_source=compromis-apoya-la-republica-catalana-frente-al-inmovilismo-espanol&ns_linkname=noticia.foto.local&ns_fee=pos-3); CAPARRÓS, Alberto. “Compromís apoya desde Benicarló la república catalana frente al inmovilismo español”. *Abc*, 1 de novembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-compromis-apoya-desde-benicarlo-republica-catalana-frente-inmovilismo-espanol-201710311817_noticia.html#ns_campaign=mod-sugeridos&ns_mchannel=relacionados&ns_source=compromis-apoya-la-republica-catalana-frente-al-inmovilismo-espanol&ns_linkname=noticia.foto.local&ns_fee=pos-3

¹⁴³⁹ CRESPO, Rosana; CAPARRÓS, Alberto. “Compromís y Podemos obvian la petición de ERC para condenar el encarcelamiento de Junqueras y los exconsellers”. *Abc*, 28 de novembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-compromis-y-podemos-obvian-peticion-para-condenar-encarcelamiento-junqueras-y-exconsellers-201711281621_noticia.html

¹⁴⁴⁰ MACEDA, Víctor. “Esquerra exigeix que les Corts valencianes es pronuncien sobre Catalunya”. *El Temps*, 27 de març de 2018. <https://www.eltmps.cat/article/3722/esquerra-exigeix-que-les-corts-valencianes-es-pronuncien-sobre-catalunya>

¹⁴⁴¹ “Mònica Oltra: Si Arrimadas fos un home li estaria disputant el lideratge a Rivera”. *Ara*, 16 de gener de 2017. https://www.ara.cat/paisvalencia/Oltra-Arrimadas-disputant-lideratge-Rivera_0_1943805711.html

quatre anys després que Compromís canviés el rumb de la política institucional del País, la contraposició d'estratègies i arguments entre uns i altres es fa notar. El canvi valencià serà el somni d'una nit d'estiu? El nacionalisme d'arrel fusterià quedarà plenament supeditat a la nova esquerra espanyola, com presagiaven les candidatures conjuntes al Congrés del 2015 i el 2016?¹⁴⁴²

Mònica Oltra i Pablo Iglesias aspiren a que Compromís i Podem es presentin junts el 2019. L'acord electoral possibilitaria fer el *sorpasso* al PSPV, convertir-se en la primera força de l'esquerra valenciana i que els morats gaudissin del govern d'una autonomia clau en el relat podemita. A finals de març de 2018 Podem consulta la seva militància valenciana al voltant de les properes eleccions autonòmiques i el 91,6% de la militància que exerceix el seu dret a vot (7.634 de 8.415 sufragis) es mostra favorable a formar part de candidatures àmplies on, però, hi aparegui el nom de Podem.¹⁴⁴³ S'acabarà segellant un acord electoral? El Bloc descarta aquesta possibilitat, com també descartava la candidatura conjunta a Madrid el 2015. Pels nacionalistes el que cal és “un projecte d'estricta obediència valenciana”, com sempre han defensat, i per a això “Compromís s'ha de presentar com a Compromís”.¹⁴⁴⁴ Fins i tot Josep-Lluís Carod-Rovira, ja sense activitat a la primera línia política però que continua observant els moviments dels partits valencians, té les esperances posades en la formació valencianista. Pel de Cambrils “avui, Compromís, tot i les posicions d'alguna de les seves dirigents més emblemàtiques, representa l'opció més útil, nacional i d'esquerres al País Valencià”.¹⁴⁴⁵

En qualsevol dels casos, uns i altres saben, com explicita Amadeu Mezquida, el que va ser cap de campanya de Compromís a la ciutat de València el 2015, que un dels

¹⁴⁴² MACEDA, Víctor. “Compromís-Podem el pacte que s'envola”. *El Temps*, 19 de juny de 2017. <https://www.eltmps.cat/article/1637/compromis-podem-el-pacte-que-senvola>

¹⁴⁴³ “Els inscrits de Podem a les Illes i al País Valencià es decanten majoritàriament per formar coalicions per a les eleccions del 2019”. *Vilaweb*, 30 de març de 2018. <https://www.vilaweb.cat/noticies/els-inscrits-de-podem-a-les-illes-i-al-pais-valencia-es-decanten-per-formar-coalicions-per-les-eleccions-del-2019/>

¹⁴⁴⁴ MARTÍN, Daniel. “Entrevista a Águeda Micó. Els valencians volem que se'ns apliqui l'article 156, el de la suficiència financera”. *Ara*, 29 d'octubre de 2017. https://www.ara.cat/paisvalencia/Agueda-Mico_0_1896410507.html

¹⁴⁴⁵ CAROD-ROVIRA. Josep-Lluís. Entrevista amb l'autor. Barcelona-Tarragona, 21 de juliol de 2018.

elements que caldrà tenir present el 2019 és que els valencianistes no comptaran amb l'impuls creixent de la lluita contra un PP present a les institucions i, en aquest sentit, la cooperativa política del Bloc i Iniciativa haurà de buscar altres elements per garantir-se el suport del seu electorat.¹⁴⁴⁶

Així mateix, a la primavera de 2019 també hi ha eleccions al Parlament Europeu i, de fet, l'eurocambra ja està debatent la possibilitat d'establir un llindar mínim del 5% dels sufragis per poder accedir a l'hemicicle continental. Si la proposta tira endavant, aquest percentatge suposaria una nova barrera per als partits d'àmbit no estatal, que hi veurien perillar la seva presència.¹⁴⁴⁷ Abans que s'iniciés el debat, Compromís ja estava teixit complicitats amb altres formacions de l'esquerra nacional de l'estat de cara a les eleccions europees. Així, durant tota la legislatura, els representants valencianistes al Congrés, al Senat i a Europa han tramitat propostes de grups com Més per Mallorca, Chunta Aragonesista i petits grups castellans, asturians i lleonesos.¹⁴⁴⁸

5.5 Ximo Puig, entre el desgel i el socialisme

Arran dels resultats electorals del maig de 2015, Ximo Puig permet al socialisme tornar al Palau de la Generalitat Valenciana vint anys després que el Partit Popular els en privés. Des d'aleshores, el que havia estat alcalde de Morella i cap de gabinet del president Joan Lerma, encapçala amb el Pacte del Botànic un govern de coalició per al canvi entre el PSPV i Compromís, amb el suport extern de Podem.

Les contradiccions nacionals de Ximo Puig mostren els seus equilibris, entre el partit i el país, entre la voluntat personal i els càlculs polítics. L'actual president valencià és considerat un dels representants del sector més valencianista del PSPV, i precisament per això, i per la relació personal entre ambdós, Eliseu Climent havia estat un dels seus

¹⁴⁴⁶ MASCARÓ, Anna; MARTÍN, Daniel. "Més i Compromís: la via del sobiranisme balear i valencià per eixamplar la base". *Ara*, 29 de març de 2018. https://www.ara.cat/politica/Mes-Compromis-afronten-repte-deixamplar_0_1987601284.html

¹⁴⁴⁷ FORÈS, Laia. "L'eurocambra modifica la llei electoral europea per evitar que els partits petits tinguin representació". *Ara*, 4 de juliol de 2018. https://www.ara.cat/politica/eleccions-europees-llei-electoral-partits_0_2045195608.html

¹⁴⁴⁸ PÉREZ, Moisés. "Compromís, diputat plurinacional". *El Temps*, 14 de juliol de 2018. <https://www.elperiodic.com/tema/4654/compromis-diputat-plurinacional>

suports intel·lectuals quan pretenia accedir a la secretaria general dels socialistes valencians. A més, l'actuació de Ximo Puig a l'Ajuntament de la capital dels Ports havia possibilitat que es formés una xarxa de municipis valencians vinculats a l'Institut Ramon Llull.

Ja a principis del 2014, la revista *El Temps* organitza al monestir de Santa Maria de Poblet una trobada entre els màxims dirigents socialistes de Catalunya i el País Valencià, Ximo Puig i Pere Navarro.¹⁴⁴⁹ En aquesta, amb els dos líders a l'oposició, però amb la possibilitat real que Puig pugui accedir a un any vista al govern valencià, l'exalcalde de Morella dona pistes sobre el seu pensament polític. Defensa la reobertura de Televisió Valenciana i “una reciprocitat absoluta, clara i transparent entre les emissions valencianes i catalanes”, posició que Navarro assumeix plenament. Per Puig i Navarro cal reconduir les relacions entre Catalunya i el País Valencià, però no a través de l'independentisme, sinó “a través de la via federalista, aquesta ens sembla la solució més bona”.¹⁴⁵⁰

Així mateix, un any després, com s'ha detallat, ja a la presidència de la Generalitat, Ximo Puig, el nou cap de l'executiu valencià, ajuda a obrir un desgel institucional amb Catalunya i es reuneix en dues ocasions, a Barcelona i a València, amb el seu homòleg Carles Puigdemont. Ambdós es proposen normalitzar les relacions entre les dues institucions i celebrar una cimera bilateral cada sis mesos.

Aquest desgel es copsa també en algunes iniciatives culturals. El 25 de juny de 2017 apareix a les llibreries una nova aportació al debat territorial dels Països Catalans i, d'una manera destacada, a la connexió política o cultural entre Catalunya i el País Valencià. És un monogràfic de la *Revista de Catalunya* prologat per Carles Puigdemont, Ximo Puig i Francina Armengol: la nova articulació catalana-valenciana-balear. Jordi Manent, el coordinador del número, es mostra satisfet d'un volum que compta amb les salutacions presidencials dels tres territoris. I això, si no ha estat mai una tasca senzilla, en un moment com l'actual del procés encara és més meritòria.

¹⁴⁴⁹ MACEDA, Víctor; MILIAN, Àlex; SANCHIS, Vicent. “Pere Navarro i Ximo Puig”. *El Temps*, 4 de febrer de 2014, p. 12-23.

¹⁴⁵⁰ *Ibidem*.

Amb tot, el febrer-març de 2017 els socialistes valencians pressionen l'Institut d'Economia i Empresa Ignasi Villalonga per evitar la fotografia reivindicativa de Ximo Puig al costat de Carles Puigdemont i Francina Armengol, que finalment no es produeix per l'absència dels tres mandataris en unes jornades pel corredor mediterrani. El president valencià, a més, tot i les seves crides al diàleg, intenta mantenir distàncies amb el procés català i, internament, dins del PSOE, segueix els postulats de Susana Díaz, considerats més centralistes que els de Pedro Sánchez, que rebia el suport del PSC de Miquel Iceta.

De cara a les eleccions catalanes del 21 de desembre convocades amb l'article 155, Ximo Puig salta a l'arena política catalana per donar recolzament al candidat dels socialistes catalans. Així, el president valencià participa en un míting de campanya del PSC a Amposta i també envia apoderats valencians als col·legis electorals de Catalunya. A l'acte de les Terres de l'Ebre, en un discurs dur en contra del procés, Puig diu que "Iceta és l'únic que pot acabar amb el fanatisme i la intolerància" considerant que Catalunya viu un moment de "confrontació" com a conseqüència d'una "guerra de banderes". En el mateix parlament, Ximo Puig considera que només amb Miquel Iceta a la plaça de Sant Jaume es podran recuperar les relacions institucionals entre Catalunya i el País Valencià i treballar per la pluralitat d'un estat que no és uniforme.¹⁴⁵¹ Tot i que les declaracions de mítings cal agafar-les sempre amb cautela, el fet és que aquest posicionament de Ximo Puig era ben diferent del to conciliador que havia mostrat en les seves reunions amb Carles Puigdemont.

Després de les eleccions catalanes, Ximo Puig continua amb una posició ambivalent respecte Catalunya, demanant diàleg amb l'estat però fent gestos en contra del procés sobiranista. El gener de 2018, sense anar més lluny, la Fundació Manuel Broseta, de caràcter conservador, dona el seu premi Convivència a Societat Civil Catalana (SCC), l'organització de creació recent que, emulant l'ANC, es proposa articular l'activisme contrari a la independència de Catalunya. El premi el lliura precisament el president de l'executiu, Ximo Puig, i ho fa al Palau de la Generalitat Valenciana, fet que no agrada a alguns dels seus socis de l'executiu. Águeda Mico, Enric Nomdedéu i altres dirigents del Bloc critiquen la presència de la màxima institució valenciana al lliurament dels

¹⁴⁵¹ "Ximo Puig. Iceta és l'únic que pot acabar amb el fanatisme i la intolerància". *El Nacional*, 8 de desembre de 2017. https://www.elnacional.cat/ca/politica/ximo-puig-iceta-acabar-fanatisme-intolerancia_219654_102.html

Premis i que aquests es lliurin precisament a Palau. Com a mostra de rebuig, cap membre de Compromís assisteix a l'acte, com tampoc van fer-ho de manera majoritària en l'edició anterior, quan el guardonat va ser l'expressident del govern espanyol Felipe González. Podem també se suma a les crítiques per aquesta concessió.¹⁴⁵² Conscient dels equilibris institucionals, a l'acte, Ximo Puig fa un discurs ambivalent, en el que apel·la a la necessitat de reconèixer les diferents llengües, cultures i sentiments de l'estat, expressa el seu sentiment de tristesa per la “fractura” per la que està passant Catalunya i, al mateix temps, critica l'amenaça que suposa “un nou centralisme que ha sorgit com un acte reflex als impulsos separatistes”.¹⁴⁵³

Després dels esdeveniments polítics viscuts a Catalunya, el Partit Popular intenta aprofitar les diferències de sensibilitat entre els membres de l'executiu valencià per crear esquerdes al Pacte del Botànic. Pocs dies després de l'1 d'octubre, i abans que es fes una previsible declaració d'independència, les dues principals entitats financeres catalanes traslladen la seu fora del Principat: CaixaBank se situa a València, on havia comprat el Banc de València, i el Banc Sabadell a Alacant, on havia adquirit l'anterior Caja Mediterraneo (CAM). El marc geogràfic dels trasllats podria limitar les crítiques d'alguns sectors independentistes. En una entrevista de Mònica Terribas al vicepresident econòmic del govern català, per exemple, es recorda que en lloc de Madrid, les dues entitats bancàries s'havien mogut dins dels Països Catalans. Tot i que Oriol Junqueras no faria cap referència explícita a la qüestió, els diaris valencians en parlen i el Partit Popular valencià exigeix a Ximo Puig que prengui mesures contra la utilització d'aquest concepte territorial.¹⁴⁵⁴

Així, la nova líder dels populars valencians, Isabel Bonig, atia de manera reiterada la por al catalanisme per desestabilitzar l'executiu de Ximo Puig, a qui considera còmplice

¹⁴⁵² “Un alt càrrec de Compromís critica que el president valencià lliuri un premi a Societat Civil Catalana”. *Ara*, 12 de gener de 2018. https://www.ara.cat/paisvalencia/Compromis-president-Societat-Civil-Catalana_0_1941405979.html

¹⁴⁵³ MARTÍN, Daniel. “Ximo Puig reclama que la resposta al separatisme no sigui la recentralització”. *Ara*, 15 de gener de 2018. https://www.ara.cat/paisvalencia/Ximo-Puig-resposta-separatisme-recentralitzacio_0_1943205775.html

¹⁴⁵⁴ MUÑOZ, Ignasi. “El dia que Junqueras no va dir Països Catalans”. *Diari La Veu*, 7 d'octubre de 2017. <https://www.diarilaveu.com/noticia/76951/oriol-junqueras-no-va-dir-paisos-catalans> “Los independentistes, ante el traslado del Sabadell a Alicante: Se van a los Países Catalanes y no a Madrid”. *Abc*, 7 d'octubre de 2017

de l'independentisme català. Puig, que intenta preservar els equilibris del pacte de govern, respon als populars que cada partit de l'executiu té “el dret democràtic a dir allò que pensa en cada moment” si bé com a govern no hi ha un posicionament favorable a la secessió.¹⁴⁵⁵ Malgrat algunes discrepàncies, des del Bloc i Compromís tanquen files amb el cap de l'executiu valencià. “Pel que fa al PSPV i a les formulacions públiques que fa el nostre president, Ximo Puig, en cap moment ens hem sentit incòmodes per cap declaració que hagi fet”, expressa Águeda Micó l'octubre del 2017.¹⁴⁵⁶ Per no obrir nous debats, quan Ximo Puig visita de nou Barcelona el maig de 2018 per participar en un esmorzar de la Societat d'Estudis Econòmics de Foment del Treball, evita trobar-se amb el nou president català Quim Torra,¹⁴⁵⁷ per bé que el valencià sí que li proposa treballar conjuntament pel corredor mediterrani i el finançament de les comunitats autònomes.¹⁴⁵⁸

Com seran aquests darrers mesos de la legislatura del PSPV i Compromís? Quin paper hi tindrà l'evolució política catalana després de la internacionalització del procés per la causa judicial d'Alemanya? L'executiu valencià farà de pont per garantir un futur diàleg entre la Generalitat de Catalunya i la Moncloa?

¹⁴⁵⁵ “Puig a Bonig: El Gobierno valenciano no apoya el secesionismo”. *Abc*, 2 de novembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-puig-bonig-gobierno-valenciano-no-apoya-secesionismo-201711021252_noticia.html

¹⁴⁵⁶ MARTÍN, Daniel. “Entrevista a Águeda Micó. Els valencians volem que se'ns apliqui l'article 156, el de la suficiència financera”. *Ara*, 29 d'octubre de 2017. https://www.ara.cat/paisvalencia/Agueda-Mico_0_1896410507.html

¹⁴⁵⁷ MARTÍNEZ, Àngel. “Puig visita Catalunya i evita trobar-se amb Torra”. *El Nacional*, 31 de maig de 2018. https://www.elnacional.cat/ca/pais-valencia/ximo-puig-visita-catalunya-evita-veure-quim-torra_273570_102.html

¹⁴⁵⁸ “Ximo Puig pide a Quim Torra sumar esfuerzos en un frente común para la financiación”. *La Vanguardia*, 31 de maig de 2018. <https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20180531/443968982137/ximo-puig-quim-torra-barcelona-debate.html>

5.6 La CUP i el mapa dels Països Catalans

Si bé al llarg d'aquesta tesi, hem centrat la nostra mirada en els partits catalans de Convergència i Unió i d'Esquerra Republicana de Catalunya, i en els valencians de la Unitat del Poble Valencià, el Bloc Nacionalista Valencià i l'actual Compromís, l'esquerra independentista ha estat una referència continuada al llarg de l'anàlisi. És així com cal dedicar-hi uns paràgrafs finals per apuntar-ne alguns dels elements més propers. El fet és que el fil i la influència de l'independentisme combatiu al valencianisme polític i als partits del catalanisme, especialment ERC, ha estat una constant, com recordava Roger Buch pel que fa als quadres formats al Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN) disseminats per les diferents formacions de l'esquerra catalana.¹⁴⁵⁹ De fet, a més de la influència de les trajectòries personals, també és cert que l'entrada en grup d'activistes de l'esquerra independentista a aquests partits ha estat una constant. Així, sense anar més lluny, un dels components primigenis de la UPV, l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià, estava format per bona part dels militants del sector del PSAN que liderava Josep Lluís Blasco, de la mateixa manera que també n'hi havia a la primera Esquerra Unida del País Valencià. En el cas del Principat de Catalunya, com també destacava Buch en el llibre commemoratiu dels 70 anys d'ERC, una part important dels seus quadres provenien dels moviments d'alliberament nacional.¹⁴⁶⁰ Així mateix, com hem anat veient al llarg d'aquesta recerca i com constata Joan B. Culla, l'articulació d'Esquerra Republicana de Catalunya al País Valencià té relació directa amb l'entrada al partit republicà de nous activistes formats a l'independentisme extraparlamentari, on el marc territorial dels Països Catalans era una de les reivindicacions bàsiques.¹⁴⁶¹

A més de la influència que la militància de l'esquerra independentista ha tingut en la resta de formacions, la pròpia consolidació d'un independentisme anticapitalista al llarg

¹⁴⁵⁹ BUCH, Roger. *L'herència del PSAN*. Barcelona: Editorial Base, 2012.

¹⁴⁶⁰ BUCH, Roger. "De l'Esquerra d'Alliberament Nacional a ERC. Els antecedents extraparlamentaris dels diputats d'ERC dels anys 90" A: *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*. Barcelona: Columna, 2001.

¹⁴⁶¹ CULLA i CLARÀ, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*. Barcelona: La Campana, 2013

dels anys vuitanta i noranta, ha refermat un espai polític que té com a marc nacional, aquell que va de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó. La nit electoral del 25 de novembre de 2012, el cap de llista de la Candidatura d'Unitat Popular – Alternativa d'Esquerres que l'escrutini acabava d'obrir les portes del Parlament de Catalunya, lluïa una samarreta amb el text “Xàtiva renaix de les cendres”. Només amb aquest detall, ja s'oferia algunes pistes del tarannà dels anticapitalistes als espectadors del programa especial de TV3.¹⁴⁶² Que el periodista i nou diputat de la CUP, David Fernández, portés aquella mateixa samarreta al primer ple del Parlament de la nova legislatura era la demostració d'una línia discursiva que els cupaires no abandonarien, la de fer explícita d'una manera continuada la seva reivindicació nacional per al conjunt de Països Catalans.¹⁴⁶³

Així, juntament amb ERC, la CUP seria actualment la segona formació parlamentària que tindria aquest marc nacional de referència, que consideraven “irrenunciable”.¹⁴⁶⁴ D'aquesta manera, se seguia la tradició política d'una esquerra independentista que apostava per tenir formacions d'àmbit nacional complet, com ho havia fet el PSAN, els Independentistes dels Països Catalans (IPC) i el Moviment de Defensa de la Terra (MDT). De fet, el conjunt de sigles d'aquest independentisme combatiu assumia aquest mapa, per bé que la influència i la fortalesa de la seva militància fos clarament diferent a una banda i l'altra del Sénia. A diferència d'altres partits polítics, el fet que la CUP formi part d'un moviment més complex, amb organitzacions estratègiques, casals i sectorials autònoms, fa que la seva presència calgui valorar-la no només pel gruix de la militància a les sigles polítiques, sinó al conjunt de l'esquerra independentista. Així, són nombrosos els casals populars presents en diferents poblacions tant de Catalunya com del País Valencià. També, per exemple, a més d'Endavant o Poble Lliure, hi ha nuclis

¹⁴⁶² “David Fernández amb la samarreta de Xativa Renaix durant la nit electoral”. *Llibertat*, 26 de novembre de 2012. <https://www.llibertat.cat/2012/11/david-fernandez-amb-la-samarreta-de-xativa-renaix-durant-la-nit-electoral-20093>

¹⁴⁶³ “Xàtiva renaix de les cendres: la nova tradició al Parlament de Catalunya”. *Vilaweb*, 17 de gener de 2018. <https://www.vilaweb.cat/noticies/xativa-renaix-de-les-cendres-la-nova-tradicio-al-parlament-de-catalunya-ruben-wagensberg-david-fernandez-lluis-llach/> Després de l'acció de David Fernández, Lluís Llach i Ruben Wagensberg portarien aquesta mateixa samarreta al primer dia de ple de les dues següents legislatures.

¹⁴⁶⁴ RIBERA, Raimon. “El País Valencià dins el projecte de les CUP”. *La Veu del País Valencià*, 21 d'agost de 2014. <https://www.diarilaveu.com/noticia/10660/el-pais-valencia-dins-el-projecte-de-les-cup>

juvenils d'Arran, com abans de Maulets i de la Coordinadora d'Assemblees de Joves de l'Esquerra Independentista (CAJEI), en diferents comarques dels dos espais territorials. De la mateixa manera, la branca estudiantil del moviment, el Sindicat d'Estudiants dels Països Catalans (SEPC), té presència a instituts i universitats dels dos territoris, a més de les Illes Balears. Per Roger Buch, aquestes són organitzacions d'àmbit nacional de Països Catalans, “no només a la teoria, sinó també a la pràctica”.¹⁴⁶⁵ Precisament, el conglomerat actual de l'esquerra independentista beu d'un procés de reflexió interna que entre 2000 i 2002 feu amb epicentre al Baix Maestrat: el Procés de Vinaròs, on les diferents organitzacions d'aquest conglomerat polític actualitzarien les seves estratègies.¹⁴⁶⁶

Després de l'entrada de la CUP al Parlament de Catalunya, la tardor del 2012, Quim Arrufat anunciava que un dels objectius de la formació seria expandir-se al conjunt de territoris de parla catalana, tant al País Valencià, com a les Illes Balears, on ja disposaven de candidatures germanes a Felanitx i Pollença.¹⁴⁶⁷ Pocs mesos després, el juny de 2013, amb el nom d'Alternativa per València, la CUP es presentava a la ciutat del Túria, on portaveu tres anys gestant-se, sense concretar la seva possible acció electoral als comicis a Corts Valencianes de dos anys després. A l'acte de presentació, celebrat a la plaça de Viriat, van intervenir-hi l'aleshores diputat vilanoví de la CUP, Quim Arrufat, i el portaveu d'Amaiur al Congrés, Xabier Mikel Errekondo.¹⁴⁶⁸ En aquelles mateixes dates una militant valenciana de l'esquerra independentista nascuda a Alzira, Isabel Vallet, s'incorporava al grup parlamentari català de la CUP en substitució de Georgina Rieradavall, que deixaria l'escó per motius personals. Era la demostració clara de la concepció unitària que els cupaires tenien dels Països Catalans.

¹⁴⁶⁵ BUCH, Roger. *L'herència del PSAN*. Barcelona: Editorial Base, 2012, p. 109.

¹⁴⁶⁶ ALIAGA, Xavier. “Vinaròs, cuina històrica de l'independentisme”. *El Temps*, p. 28-31.

¹⁴⁶⁷ “La CUP vol expandir-se al País Valencià i les Balears i la seva primera iniciativa serà contra els desnonaments”. 324, 9 de desembre de 2012. <http://www.ccma.cat/324/la-cup-vol-expandir-se-al-pais-valencia-i-les-balears-i-la-seva-primera-iniciativa-sera-contra-els-desnonaments/noticia/2004413/>

¹⁴⁶⁸ “La CUP de València es presenta en societat amb la incògnita de si concorreran a les eleccions del 2015”. *Ara*, 16 de juny de 2013. https://www.ara.cat/paisvalencia/presentacio-CUP-Valencia-eleccions-2015-clases_populars_0_938906359.html

Des d'un punt de vista estrictament electoral, la força de la CUP, actualment amb 4 diputats a l'hemicicle del Parc de la Ciutadella, però que durant la legislatura 2015-2017 va arribar a tenir-ne 10, és molt diferent al País Valencià. La primera experiència electoral de la CUP al País Valencià havia tingut lloc una dècada enrere, a les eleccions europees de 2004. Aquell era, per les sigles de la Candidatura d'Unitat Popular, el primer tast en uns comicis supramunicipals, i els resultats valencians foren testimonials, 697 vots, un 0,04% dels sufragis. Les paperetes recollides a Catalunya, tanmateix, relativitzava el resultat valencià: 6.185, un 0,29%. El fet que no tots els sectors de la CUP se sentissin cridats a mobilitzar-se per unes eleccions europees que no veien com a prioritàries piden matisar, si cal, aquests resultats.¹⁴⁶⁹

Més recentment, si a Catalunya, des de les municipals del 2011, la CUP ja disposava de més de 100 regidors i era la sisena força municipal, al País Valencià tan sols va presentar dues llistes: a Benifairó de la Valldigna i a Barxeta.¹⁴⁷⁰ Aquesta diferència entre els dos territoris es veurà encara amb més força des de les eleccions municipals del 2015, en què la CUP té una presència destacada en molts ajuntaments, tant de l'àrea metropolitana com de les diverses comarques, sent clau en molts govens municipals, mentre que al País Valencià tot just disposa de tres regidors, dos a Pedreguer i un a Burjassot, per bé que tenen nuclis organitzats en d'altres poblacions. Aquests resultats van portar a membres d'Endavant a demanar autocrítica a l'Esquerra Independentista i a recordar que “cal tenir presència a les institucions, però la lluita real és al carrer (...) que no compten amb nosaltres per apostar per les institucions a qualsevol preu. Per a això, ja n'hi ha d'altres...”.¹⁴⁷¹ També és cert, però, que de la mateixa manera que a Catalunya la CUP conviu amb els Comuns o Podem en algunes candidatures heterogènies de l'esquerra, també al País Valencià, diverses confluències d'esquerres presents als ajuntaments des de 2015 estan impregnades de membres de l'esquerra independentista, com és el cas de Castelló en Moviment, amb 4 regidors a Castelló de la Plana.

¹⁴⁶⁹ FERNÁNDEZ, David; DE JODAR, Julià. *Cop de Cup. Viatge a l'ànima i les arrels de les Candidatures d'Unitat Popular*. Barcelona. Columna edicions, 2012, p. 72-73.

¹⁴⁷⁰ *Ibidem*, p. 90-91.

¹⁴⁷¹ VILLARROYA, Josep. “L'Esquerra Independentista a les darreres eleccions al País Valencià (amb perspectiva)”. *La Veu del País Valencià*, 23 de juliol de 2015. <https://www.diarilaveu.com/carta/28638/lesquerra-independentista-a-les-darreres-eleccions-al-pais-valencia-amb-perspectiva>

Malgrat que la CUP té presència pròpia al País Valencià, pel portaveu de Ciudadanos a territori valencià, Fernando Giner, “Compromís és la marca blanca de la CUP a València”, per la proximitat dels dirigents valencianistes a l’independentisme.¹⁴⁷² Sigui com sigui, la CUP i Compromís representen dos espais polítics diferenciats, l’un de caràcter més assembleari i revolucionari, l’altra amb una voluntat més institucional, com posarien en evidència Mònica Oltra i David Fernández en un col·loqui celebrat a la llibreria 3i4 de València, el 9 de gener de 2015, després del procés participatiu del 9-N, la irrupció de Podemos i a les portes de les crucials eleccions valencianes del maig. Si trobem diferències en el discurs social, la distància en l’afirmació nacional és encara més gran. Mentre que al col·loqui Oltra deia que si fos del Principat el procés l’avorriria, David Fernández apostava per l’alliberament nacional i la reconstrucció dels Països Catalans.¹⁴⁷³

També uns mesos després, davant la possibilitat que Arnaldo Otegui fos candidat d’EH Bildu a les eleccions basques, Oltra i Fernández s’enganxarien a Twitter, la primera per contradir el suport de les joventuts de Compromís a l’esquerra *abertzale* i el segon per demanar memòria i respecte a la dirigent valenciana.¹⁴⁷⁴ Tot i les contraposicions, també existeix un fil comú entre les dues formacions pel que fa a ser actors emergents en la política dels dos territoris, pel seu esperit reivindicatiu i de transformació social, vinculat a les mobilitzacions al carrer i assentat sobre el teixit associatiu i els moviments socials. Si a Catalunya la CUP ja s’ha consolidat com un actor polític clau, caldrà veure quina incidència podrà acabar tenint al País Valencià al llarg dels propers anys i, al mateix temps, si establirà relacions amb altres espais com el que representa Compromís.

Mentre fan camí, David Fernández i Julià de Jodar consideraven que “la falta d’implantació és una dificultat per a la tradició política del seu projecte” al País Valencià i que, per superar aquesta dificultat “cal reconèixer les diferents velocitats fins

¹⁴⁷² “Ciudadanos: Compromís es la marca blanca de la CUP en València”. *Ok diario*, 13 d’octubre de 2017. <https://okdiario.com/espana/2017/10/13/ciudadanos-compromis-marca-blanca-cup-valencia-1415729>

¹⁴⁷³ HERRERO, Sal·lus. “Mònica Oltra i David Feràndez a CCC Octubre”. *El Punt Avui*, 14 de gener de 2015. <http://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/812806-monica-oltra-i-david-fernandez-a-ccc-octubre.html>

¹⁴⁷⁴ “Picabaralla a Twitter entre David Feràndez i Mònica Oltra pel suport a Otegi”. *Ara*, 29 d’agost de 2016. https://www.ara.cat/politica/Picabaralla-Twitter-David-Fernandez-Monica_0_1640835994.html

el territori i no amagar-les”.¹⁴⁷⁵ Així, periodista i escriptor oferien la seva pròpia anàlisi sobre el que la mobilització valenciana podia aportar a la CUP: “Si al Principat hi hagués menys ceguesa, s’hi hauria pogut aprendre molt; al País Valencià i a Mallorca hi ha una esquerra independent, però la CUP no hi és”.¹⁴⁷⁶ Així mateix, el que va ser diputat de la CUP al Parlament de Catalunya, Albert Botran esmena el càntic de “Sense València, no hi ha independència” que podia sentir-se sovint a les manifestacions de l’esquerra independentista. Per Botran “al principi teníem unes prevencions una mica catastrofistes. Temíem que si una part dels Països Catalans s’accelerava, hi havia el risc que la resta es desenganxés. Els fets ens han demostrat la cosa contrària”.¹⁴⁷⁷ Així, pel que era portaveu de l’organització i estudiós del propi moviment polític, “en realitat, gent del País Valencià o les Illes ens ho trasmet. Ens demanen que no tanquem la porta, però ens encoratgen a fer la nostra independència”.¹⁴⁷⁸ La CUP d’avui, doncs, entre el mapa dels plantejaments de Fuster i el pragmatisme de les diferents velocitats.

¹⁴⁷⁵ FERNÁNDEZ, David; DE JODAR, Julià. *Cop de Cup...*, p. 344-345.

¹⁴⁷⁶ *Ibidem*, p. 344-345. Tot i aquestes dificultats valencianes de la CUP que expressaven els biògrafs de la formació anticapitalista, el cert és que la majoria dels regidors de la CUP de la legislatura 2011-2015 citaven a Joan Fuster com un dels seus principals intel·lectuals de referència. *Ibidem*, p. 178.

¹⁴⁷⁷ VILALLONGA, Borja. “Entrevista a Albert Botran. La CUP no parla gaire de socialisme i en podria parlar més”. *El Temps*, 31 de gener de 2017, p. 34-37.

¹⁴⁷⁸ *Ibidem*.

5.7 Suports valencians al procés català

A més dels posicionaments públics del Bloc i de les campanyes d'Esquerra Republicana del País Valencià i de l'esquerra independentista, hi ha un aiguabarreig d'actius socials del valencianisme que es proposen mostrar des del teixit associatiu el suport d'una part dels valencians amb el procés català. Alguns d'ells “troben a faltar un referent amb garanties”,¹⁴⁷⁹ i d'altres aposten per mostrar públicament els seus pensaments en forma de llibre col·lectiu, com és el cas d'*Apunts des del sud (sobre el procés sobiranista)* o, més endavant, *El País Valencià que volem*. També seria el cas de *El País Valencià. Avui i demà. Reflexions generacionals en temps de canvi*.¹⁴⁸⁰

Així, a més de les concentracions i els autocars de valencians per assistir a mobilitzacions catalanes que només una organització sòlida i amb experiència com Acció Cultural del País Valencià pot assumir, el catalanisme valencià s'articula amb altres expressions, com la Plataforma pel Dret a Decidir del País Valencià (PDaD o DaDPV, segons el cas), nascuda l'octubre del 2013, seguint el model de l'Assemblea Nacional Catalana (ANC) i la terminologia que havia utilitzar a Catalunya la Plataforma pel Dret a Decidir (PDD) durant els anys 2006 i 2007.

La Plataforma pel Dret a Decidir del País Valencià, amb l'activista Toni Infante al capdavant, serà de les més actives a l'hora de reivindicar el dret dels catalans a decidir el seu futur. Així, per exemple, el 2014, quan el Tribunal Constitucional prohibeix la consulta del 9 de novembre, la DaDPV, juntament amb altres entitats, convoca concentracions al País Valencià en contra de la decisió judicial. I l'organització anirà fent convocatòries i actes en els que defensarà el procés català al llarg del 2015 i 2016, i d'una manera encara més intensa el 2017, quan la fita del referèndum de l'1 d'octubre es va apropant.

¹⁴⁷⁹ LILLO, Manuel. “A qui voten els independentistes valencians?”. *El Temps*, 7 de febrer de 2017, p. 17-20.

¹⁴⁸⁰ DDAA. *Apunts des del sud (sobre el procés sobiranista)*. València: Caliu Espai Editorial, 2015; DDAA. *El País Valencià que volem*. Barcelona: Edicions 1979, 2017; MUÑOZ, Jordi (ed.). *El País Valencià. Avui i demà. Reflexions generacionals en temps de canvi*. València: Balandra Edicions, 2017.

Els contactes entre la DaDPV i els seus referents catalans i illencs es van fer més propers fins que el 20 d'abril del 2017, l'Assemblea Nacional Catalana (ANC), l'Assemblea Sobirana de Mallorca (ASM) i la Plataforma pel Dret a Decidir del País Valencià (DaDPV) segellaran un acord d'agermanament en un acte a l'Octubre Centre de Cultura Contemporània. D'aquí neix la Confederació d'entitats sobiranistes dels Països Catalans, que durà a terme alguns actes conjunts, sovint simbòlics, com el celebrat a Prada de Conflent, on mostren la diferència de ritme nacional de cadascun dels territoris.¹⁴⁸¹

D'aquesta manera, l'ANC formalitza el seu suport a la Plataforma pel Dret a Decidir valenciana resolent una qüestió que havia generat un debat continu dins de les files de l'entitat. Així, els independentistes liderats primer per Carme Forcadell i després per Jordi Sánchez, havien mantingut una doble posició respecte el País Valencià i el conjunt de territoris de parla catalana. Així, si “des dels seus inicis l'ANC ha defensat i reconegut els Països Catalans com a nació completa”, i l'organització aposta per una reunificació territorial posterior, els seus membres “circumscriuen el seu àmbit d'actuació al Principat de Catalunya”. D'aquesta manera, l'entitat entenia que mentre no existissin organitzacions similars a la seva als altres territoris, podia albergar al seu si, els valencians, illencs o nord-catalans que així ho desitgessin, però que una vegada sorgessin moviments unitaris semblants a l'ANC “s'hi establiran formes de reconeixement recíproc” per ajudar-se mútuament. Amb la Confederació d'entitats sobiranistes dels Països Catalans aquesta qüestió queda ordenada.¹⁴⁸²

Les mobilitzacions valencianes de suport per part de l'esquerra fusteriana i l'associacionisme cultural s'intensifiquen el 2017. El 3 de febrer, per exemple, una vintena de col·lectius valencians presentaven un manifest a favor del procés sobiranista català i en solidaritat enfront de la judicialització que s'estava vivint contra

¹⁴⁸¹ CAPARRÓS, Alberto. “La Asamblea Nacional Catalana encuentra socios en Valencia para extender el proceso separatista”. *Abc*, 23 de gener de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-asamblea-nacional-catalana-encuentra-socios-valencia-para-extender-proceso-separatista-201604131310_noticia.html; PARIENTE, Clara. “L'ANC percep la independència com un projecte comú per als Països Catalans”. *Nació Digital*, 20 d'agost de 2016. <https://www.naciodigital.cat/noticia/114272/anc/percep/independencia/projecte/comu/paisos/catalans>

¹⁴⁸² ANC. “L'ANC i el reconeixement dels Països Catalans”. Abril de 2013. <https://assemblea.cat/?q=node/4383>

l'expresident Artur Mas i les exconselleres Joana Ortega i Irene Rigau. A la roda de premsa, impulsada per Acció Cultural del País Valencià, al terrat de l'edifici Octubre, s'hi congreguen des de la Societat Coral del Micalet a les associacions estudiantils del Bloc d'Estudiants Agermanats (BEA) i del Sindicat d'Estudiants dels Països Catalans (SEPC), passant per la Intersindical i Escola Valenciana, així com diferents formacions polítiques: Esquerra Republicana del País Valencià (ERPV), Esquerra Valenciana, Estat Valencià i Poble Lliure, vinculada a la CUP. Es destaca l'adhesió de l'expresident de la Generalitat Valenciana, Josep Lluís Albinyana, i l'eurodiputat de Compromís, Jordi Sebastià, també mostra a través de les xarxes socials el seu suport a la iniciativa.

Les mobilitzacions valencianes a favor dels passos que va duent a terme Catalunya es tornen a reactivar a poques setmanes de la celebració del referèndum, amb les concentracions en contra de l'entrada de la Guàrdia Civil a la conselleria catalana d'economia del 20 de setembre. Alguns batlles valencians, sobretot d'esquerres i de Compromís, se solidaritzen amb els alcaldes del Principat que estan sent citats per la justícia.¹⁴⁸³ Fins i tot l'Associació Valenciana d'Empresaris presidida per Vicente Boluda, poc sospitosa de ser independentista, fa públic un comunicat on demana solucions polítiques al que considera que és un tema polític.¹⁴⁸⁴ També des del valencianisme s'aposta per una acció proactiva. D'una banda, Acció Cultural del País Valencià anuncia una campanya internacional per explicar què està fent l'Estat espanyol a Catalunya i, d'altra banda, la tarda del 29 de setembre de 2017, dos dies abans del referèndum, l'Hotel Astoria de la ciutat de València fa el ple en un acte "Va de democràcia", destinat a donar suport explícit a l'1 d'octubre català.¹⁴⁸⁵ Entre aquells que prenen la paraula hi ha destacats membres del teixit associatiu valencià com l'editor

¹⁴⁸³ CADENES, Núria. "És una qüestió de democràcia: el punt de vista dels batlles valencians sobre la pressió als ajuntaments del Principat". *Vilaweb*, 18 de setembre de 2017. <https://www.vilaweb.cat/noticies/aixo-va-de-democracia-el-punt-de-vista-dels-batlles-valencians/>

¹⁴⁸⁴ NAVALES, Gabriel. "Empresaris valencians reclamen "una solució política per al referèndum". *El Nacional*, 16 de setembre de 2017. http://www.elnacional.cat/ca/politica/empresaris-valencians-reclamen-solucio-politica-referendum_192150_102.html

¹⁴⁸⁵ CADENES, Núria. "Els valencians denuncien a Europa el colp contra Catalunya". *Vilaweb*, 21 de setembre de 2017. <https://www.vilaweb.cat/noticies/els-valencians-denuncien-a-europa-el-cop-contra-catalunya/>

Eliseu Climent, el sindicalista Vicent Mauri i els periodistes JJ Pérez Benlloch i Francesc Viadel. La llista de signants del manifest és molt ampli: del psicòleg Ferran Suay a l'ecologista Joan Francesc Peris, de Josep Guia a l'eurodiputat de Compromís Jordi Sebastià. Pel que fa a l'àmbit dels partits polítics, ERPV i la minúscula Esquerra Valenciana hi donen suport explícit. Tot i no fer-ho de manera global, diverses seccions locals i una quinzena de regidors tant de Compromís com dels joves del Bloc, Joves PV-Compromís, subscriuen el text, a més del corrent intern més nacionalista del BNV, Bloc i País.¹⁴⁸⁶

El cas de Jordi Sebastià, el portaveu de Compromís al Parlament Europeu, és especialment significatiu. Pocs dies abans de l'1 d'octubre, publica un article a *Vilaweb* on expressa amb molta claredat la seva posició personal: “estic al costat dels demòcrates, vull que l'1-O els catalans voten i no em cansaré de denunciar sempre que en tinga l'oportunitat l'actitud miserable del govern espanyol i dels seus còmplices”.¹⁴⁸⁷ Tenint en compte els equilibris interns dins de Compromís quan es parlava del procés català, encara és més destacable la claredat de l'exalcalde de Burjassot.

A finals de març de 2018, després de la detenció temporal de Carles Puigdemont a Alemanya, el context polític català torna a colpejar de nou la política valenciana. El Bloc Nacionalista Valencià i algunes seccions locals de Compromís difonen per twitter una convocatòria organitzada pel dilluns 26 de març per manifestar-se a València a favor de les llibertats i contra la repressió a polítics catalans, de la mateixa manera que l'exeurodiputat de la formació, Jordi Sebastià, participa amb un llaç groc a la solapa en una concentració davant de la Comissió Europea per demanar “la llibertat dels presos polítics i el respecte a la democràcia”. Arran d'aquests d'actes, la vicesecretaria regional del PP, Elena Bastidas, no dubta a acusar-los d'independentistes. Així, des del PP, s'intenta desgastar el govern del Botànic atacant al Bloc i el conjunt de Compromís per tenir una ànima “nacionalista, independentista i catalanista”. Pels populars “cuánto más

¹⁴⁸⁶ PÉREZ, Moisés. “Un clam pel dret a decidir”. *El Temps*, 17 de setembre de 2017. <https://www.eltamps.cat/article/2169/un-clam-pel-dret-a-decidir>

¹⁴⁸⁷ SEBASTIÀ, Jordi. “Que quede clar a quin costat estic”. *Vilaweb*, 15 de setembre de 2017. <https://www.vilaweb.cat/noticies/que-queda-clar-de-quin-costat-estic/>

se acerca Compromís a los separatistas, más se aleja del sentir de los valencianos”.¹⁴⁸⁸ Malgrat aquests atacs, l'alcalde de València, Joan Ribó, no deixa d'expressar la seva opinió personal sobre la qüestió, preocupat per la involució judicial de l'estat i molt crític amb la gestió del govern espanyol de Mariano Rajoy. L'alcalde de Compromís es mostra partidari que les qüestions polítiques es resolguin per la via política, en lloc de fer-ho a través de la justícia.¹⁴⁸⁹

En paral·lel, a Catalunya s'impulsa un manifest d'intel·lectuals per proposar de nou la investidura de Carles Puigdemont per part del Parlament català. El text, que tira endavant amb noms com els de Josep-Lluís Carod-Rovira, Joan Lluís Bozzo i Ramon Cotarelo, també té algunes adhesions valencianes. És el cas de les del professor d'història de la Universitat de València, Antoni Furió, de l'històric dirigent del PSAN Josep Guia, de la periodista Carla González, i de l'historiador Antoni Rico, tots quatre provinents de posicions clarament d'esquerres.¹⁴⁹⁰

D'aquesta manera, trobem avui una esquerra fusteriana vinculada emocionalment amb el procés sobiranista català, que s'hi solidaritza i que s'hi sent identificada, però que no té una expressió institucional definida pels necessaris equilibris que desenvolupa Compromís. La coalició valencianista i d'esquerres continua mostrant dues ànimes, una que expressa públicament el seu suport a la transició nacional, en contra de la judicialització del procés, i una altra que es limita a demanar diàleg entre les parts i que intenta evitar que el Partit Popular en desgasti el creixement acusant-los de ser aliats de l'independentisme o de ser directament independentistes. En els propers mesos veurem, segons vagin desenvolupant-se els esdeveniments a Catalunya, quina incidència pot tenir al sistema de partits polítics del País Valencià.

¹⁴⁸⁸ “Compromís és independentista”. *Abc*, 28 de març de 2018. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-compromis-independentista-201803261137_noticia.html

¹⁴⁸⁹ “Joan Ribó, tras la detención de Puigdemont: Una cuestión política se debe resolver políticamente”. *Abc*, 26 de març de 2018. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-joan-ribo-tras-detencion-puigdemont-cuestion-politica-debe-resolver-politicamente-201803261350_noticia.html

¹⁴⁹⁰ SALLÉS, Quico. “Manifest d'intel·lectuals i polítics per investir Puigdemont”. *El Món*, 27 de març de 2018. <http://elmon.cat/politica/manifest-dintellectuals-politics-investir-puigdemont>

V CONCLUSIONS

L'anàlisi de tot el seguit de relacions descrites entre els partits polítics del catalanisme i els partits polítics del valencianisme fusterià entre el 1980 i el 2017, ens permet respondre les preguntes inicials de la recerca, confirmar o esmenar les hipòtesis inicials formulades i, arribar, així a conformar una explicació raonada als objectius que ens havíem marcat.

Per començar de la investigació, ens havíem fet tres preguntes inicials:

- Quins han estat els vincles existents entre els partits polítics del catalanisme (sobretot Convergència i ERC) amb les formacions polítiques del valencianisme (sobretot UPV, Bloc i Compromís)?
- Com ha anat evolucionant aquesta relació entre les formacions polítiques de Catalunya i del País Valencià des dels anys vuitanta, noranta i de la primera dècada i mitja del segle XXI?
- Per què les relacions entre els partits catalans i els valencians han anat canviant durant aquest període?

Així, amb el propòsit de respondre a aquestes tres qüestions, el treball es proposava:

- Conèixer el joc de miralls i referencialitats mútues entre les diferents formacions. Com i per què s'estableix un caràcter d'homologació entre dos partits de territoris diferents.
- Saber com es concreten aquestes relacions mútues. Acords explícits segellats? Participació en actes conjunts? Assistència a congressos de l'altra formació? Pactes electorals?
- Copsar quin paper tenen en el vincle entre els diferents partits les relacions personals entre els seus dirigents.
- Constatar com canvien aquests vincles a mesura que l'estratègia política i la ideologia dels partits també evolucionen.

- Comprendre com afecten les escissions i les confluències al mapa de connexions entre els partits.
- Entendre quin paper té el valencianisme cultural impulsat per Eliseu Climent en aquest marc de relacions entre partits polítics.

De cara a respondre aquest seguit de qüestions, havíem plantejat també algunes hipòtesis inicials amb les quals s'iniciava l'estudi:

- S'entenia la necessitat del valencianisme polític d'establir vincles amb formacions catalanes per tal d'enfortir-se internament en una situació de debilitat política prolongada. En paral·lel, es veien els partits polítics del catalanisme com a interessats en oferir suport al valencianisme pel fet de compartir parcialment els postulats fusterians dels anys seixanta d'un marc nacional comú.
- Es concebien les eleccions al Parlament Europeu com l'escenari en què es mostren d'una manera més febaent els vincles existents entre els diferents partits en les seves diferents convocatòries (1987, 1989, 1994, 1999, 2004, 2009, 2014) ja que el fet que a l'estat espanyol s'elegeixin els eurodiputats per circumscripció única dificulta que els partits d'àmbit no estatal accedeixin a les institucions europees, fet que estimula aquestes formacions a arribar a acords amb d'altres partits afins.
- S'intuïa que en dos marcs territorials diferenciats, i sense que la connexió entre partits d'una banda i l'altra sigui fruit de la necessitat, el factor personal podia ser determinant, sobretot per la concepció nacional àmplia d'alguns dels respectius dirigents.
- Es considerava l'evolució efervescent del valencianisme polític, tant des del punt de vista orgànic com de posicionaments ideològics i estratègics, un dels factors que podien explicar l'evolució de les relacions. També, és clar, l'articulació de nuclis de militància d'ERC al País Valencià des dels primers anys noranta.
- Es pressuposava un cert interès dels nous partits nacionals i de les seves escissions de teixir la seva pròpia xarxa de connexions amb altres partits i, d'una manera destacada, amb formacions de Catalunya i del País Valencià.

- Es percebia que, a més dels vincles existents entre els partits polítics, el valencianisme cultural tenia la seva pròpia connexió amb les formacions catalanistes del Principat.

A partir dels objectius i les hipòtesis formulades d'inici, i en resposta a les preguntes formulades, després del relat dels fets succeïts les principals conclusions que se n'han extret són les següents:

- **Conèixer el joc de miralls i referencialitats mútues entre les diferents formacions.**

Al llarg de tota la recerca s'ha pogut constatar que efectivament ha existit un ric marc de relacions bilaterals entre les formacions del catalanisme nacional i les formacions valencianistes d'arrel fusteriana des del 1980 al 2017, el període estudiat. De fet, ja a l'inici del primer bloc de la tesi, "El País Valencià serà d'esquerreres o no serà", quan fèiem una mirada enrere i ens situàvem a la dècada dels seixanta i dels setanta per copsar-ne els antecedents més immediats, hem constatat que el nexce entre el catalanisme i el valencianisme havia estat intens durant la postguerra i la represa, amb noms com Josep Maria de Casacuberta i Joan Ballester, per part catalana. Així, els joves actius del valencianisme antifranquista tenien connexions amb l'activisme catalanista del Principat, com es posava en evidència en viatges com els de Pasqua de 1960 i les accions conseqüents entre els d'Eliseu Climent i els de Max Cahner, aquestes connexions seran considerables en el cas de l'articulació política dels partits de banda i banda del Sénia.

Així, tant el Partit Socialista Valencià (PSV) i tot el fil de socialisme valencianista fins el Partit Socialista del País Valencià (PSPV), com la Unió Democràtica del País Valencià (UDPV) mantindrien un fil de relació bilateral amb els seus homòlegs catalans. En el cas del socialisme fusterià, hem confirmat les relacions que van mantenir tant amb els sectors d'activisme polític més propers a l'entorn de Jordi Pujol, com amb el Front Nacional de Catalunya (FNC), el Moviment Socialista de Catalunya (MSC) fins a les diferents branques dels socialisme catalanista, especialment la Convergència Socialista de Catalunya abans de la creació del Partit dels Socialistes de Catalunya. En

aquests diferents casos descrits, les relacions entre els partits catalans i valencians són sobretot col·laboratives, i en cap cas podem concloure cap mena de supeditació orgànica ni directa dels socialistes valencianistes als seus referents catalans, per bé que en diferents etapes sí que els partits catalans desenvolupaven una certa mentoria dels fusterians.

Pel que fa a la Unió Democràtica del País Valencià, hem vist com el paper d'Unió Democràtica de Catalunya sobre els seus plantejaments i el seu enfortiment és crucial, ja que el partit de Miquel Coll i Alentorn suposa un mirall innegable pel naixement de la formació valenciana, als seixanta, i per la seva evolució posterior dins de l'Equip Demòcrata Cristià de l'Estat Espanyol. També, els democratacristians catalans tenen un paper cabdal en la construcció d'una agenda internacional pels valencianistes, que els permeten incorporar-se en les reunions i trobades de la democràcia cristiana europea i mundial.

Aquest nexa d'unió tant del PSPV com de la UDPV s'estronca a partir de 1977, amb l'entrada dels socialistes fusterians al si del PSOE i amb l'evaporació dels democratacristians valencianistes, una part dels quals entraran a la UCD. Ja dins del PSOE, els socialistes catalans i valencians passaran a tenir una relació teòricament més estable, en els òrgans corresponents del partit, però aquest nexa serà molt menys intensa, sense una bilateralitat clara i sense tants projectes en comú. Al mateix temps, amb la desfeta de la UDPV, Unió Democràtica de Catalunya deixarà de tenir un referent polític al País Valencià, com sí que havia tingut durant tota la dècada dels seixanta i dels setanta.

Pel que fa les formacions que conformaran la futura Unitat del Poble Valencià (UPV), en aquest primer bloc de la tesi veiem com els seus components també posseeixen referents catalans. Així, el Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV) de Francesc de Paula Burguera se sent plenament identificat amb una Convergència Democràtica de Catalunya que havia aconseguit uns resultats electorals destacats als diferents comicis de 1979 i 1979 i que a partir de 1980 ostentarà la presidència de la Generalitat de Catalunya. Per part dels de Pujol, també el PNPV serà la seva formació referencial al País Valencià, i hi donarà un cert suport, per bé que en comparació, aquesta referencialitat serà molt menys destacada. Per altra banda, tant l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià (AEPV) com la primera Esquerra Unida del País

Valencià (EUPV), la formada per diferents nuclis locals del valencianisme d'esquerres, tenien en Nacionalistes d'Esquerra (NE) la seva referència catalana que, de fet, era una referència mútua, perquè a més dels sectors culturals i intel·lectuals valencians, també Nacionalistes d'Esquerra veia en l'AEPV i EUPV el seu valencianisme de referència.

Ja amb la confluència d'aquests tres sectors del valencianisme polític i l'extraparlamentarisme de Nacionalistes d'Esquerra a Catalunya, la Unitat del Poble Valencià manté fins el 1986-1987 una doble referencialitat, a cavall entre l'Esquerra Republicana de Catalunya d'Heribert Barrera i Nacionalistes d'Esquerra que es reconverteix en l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra (ENE). A partir d'aleshores, i durant els darrers anys de la dècada dels vuitanta, l'ENE serà el principal referent català de la UPV, fins que es consolida la nova Iniciativa per Catalunya (IC), que l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra conforma juntament amb el PSUC i el Partit dels Comunistes de Catalunya (PCC). De fet, tot i l'existència d'Iniciativa per Catalunya, l'interès de l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra per presentar-se amb les diferents esquerres nacionals al Parlament Europeu, fa que ENE i la UPV comparteixin la mateixa candidatura, la de l'Esquerra dels Pobles, a les eleccions europees de 1987 i 1989.

Al segon bloc de la tesi, "El mirall de Convergència", veiem com amb la desaparició orgànica d'ENE dins d'Iniciativa, la bilateralitat principal entre ERC i la UPV hi torna a ser, com a mínim fins el 1992, quan es clivellarà de nou. Amb el nou impuls d'una ERC rejuvenida per Àngel Colom i la Crida Nacional, a partir de 1992 els republicans entren de ple a la política valenciana, a partir de l'articulació de nuclis de militància que operaran independentment de la UPV. Amb aquest canvi de posicions, s'esvaeixen els intents per establir una coordinadora supraterritorial entre ERC, la UPV i el Partit Socialista de Mallorca (PSM), tal com s'havia plantejat en algunes converses entre els dirigents dels diferents partits. Sense aquest espai de coordinació mutu, i amb la confiança prou evaporada, també es feia fonedissa la possibilitat de presentar-se conjuntament a les eleccions europees de 1994. Que els independentistes entressin a la política valenciana alteraria la seva relació amb els valencianistes, i estimularia a la UPV a trobar un nou partit homòleg a Catalunya.

L'interès dels valencianistes de tenir un partit de referència a Catalunya, la voluntat de Convergència per disposar d'un coixí de votants suplementaris a les eleccions europees de 1994, i el propòsit de diferents quadres de CDC per aprofundir els seus vincles amb

els nacionalistes valencians i illencs, fa que el 1994 CiU, UPV i PSM es presentin junts al Parlament Europeu. Els comicis europeus de 1994 canviaran clarament l'evolució de les relacions entre el valencianisme i els partits catalans, ja que a partir d'aleshores, el que era una coalició purament electoral entre CiU i la UPV va passar a ser per la valencianistes una aliança estratègica que s'allargaria durant dues dècades. Fins aquell moment, i des de la desaparició del Partit Nacionalista del País Valencià de Francesc de Paula Burguera, Convergència no disposava de cap formació política de referència com a tal al País Valencià, més enllà dels nexes entre la Joventut Nacionalista de Catalunya i el valencianisme juvenil. L'única excepció havia estat la de l'Operació reformista, en què Miquel Roca conformaria al País Valencià una federació del Partit Reformista Democràtic (PRD) amb qui CDC mantindria temporalment un element de referencialitat que, en qualsevol cas, desapareixeria després de les eleccions estatals de 1986.

Tot i aquesta continuada aliança entre la UPV i CDC, que aniria molt més enllà de les eleccions europees, i tot i l'existència d'una secció territorial valenciana al si d'ERC, els independentistes catalans tenien una voluntat d'aproximació a la UPV, que es concretaria en la proposta periòdica de col·laboracions i en la petició de presentar-se conjuntament en diferents convocatòries europees. Al mateix temps, també des d'ERC, a més de la seva estreta relació amb el valencianisme cultural, exploraria la possible col·laboració amb d'altres formacions més petites del mapa polític valencià.

En aquest context, també als noranta, la creació del Partit Valencià Nacionalista (PVN), fruit d'una escissió de la UPV, voldria jugar en aquest marc de relacions entre Barcelona i València. Des del PVN s'emmirallarien en la capacitat política de Convergència i Unió, per bé que CDC mantenia l'esmentada aliança amb els de Pere Mayor.

Al tercer bloc de la tesi, "El miracle valencià", constatem com a partir de 2007, amb la creació de la primera coalició Compromís i, després, amb el projecte comú entre el Bloc Nacionalista Valencià (BNV) i la nova Iniciativa del Poble Valencià (IdPV), l'aliança dels valencianistes amb CDC es posa en entredit. D'aquesta manera, si a les eleccions europees del 2009, el Bloc encara es presenta conjuntament amb Convergència i els ecosocialistes valencians d'Oltra i Mollà donen suport a Raül Romeva, d'Iniciativa per Catalunya Verds (ICV), ja al 2014, la prioritat valencianista de consolidar Compromís

els fa liderar una llista pròpia, Primavera Europea, clarament diferenciada de la que encapçala el convergent Ramon Tremosa.

En paral·lel, els lligams entre Iniciativa del Poble Valencià i la ICV de Joan Herrera fa apropar el conjunt de Compromís cap als ecosocialistes catalans i, després, cap al món dels comuns d'Ada Colau. D'aquesta manera, una vegada Compromís accedeix a les institucions valencianes i té responsabilitats de govern des d'uns posicionaments clarament d'esquerres, els lligams del Bloc amb CDC es fan menys evidents. Això coincideix, a més, amb la voluntat dels valencianistes de desmarcar-se del procés sobiranista català, que té amb Convergència i el PDeCAT uns dels seus pilars polítics. Ara que han assolit quotes de poder importants, els valencianistes no volen que l'independentisme català els afecti electoralment. Al mateix temps, l'ERC d'Oriol Junqueras aposta aquest darrer lustre per esvair confrontacions anteriors amb el Bloc Nacionalista Valencià, tot facilitant-los l'accés a l'Aliança Lliure Europea (ALE), una de les llargues reivindicacions dels valencianistes.

Com hem anat copsant al llarg de tot l'anàlisi, des dels primers vuitanta fins ara mateix, i encara abans, des de les lluites estudiantils de l'antifranquisme fusterià dels seixanta i setanta, aquest ha estat un joc de miralls variable que ha anat canviant a mesura que anaven canviant també les formacions i les estratègies de cada partit.

- Com i per què s'estableix un caràcter d'homologació entre dos partits de territoris diferents.

Al llarg del treball hem apuntat que en el marc d'un estat on coexisteixen partits d'àmbit estatal i partits circumscrits en un espai territorial subestatal específic, les eleccions europees marquen un moment d'obligada relació entre formacions. Així, en el marc de les eleccions europees on Espanya és una circumscripció única, s'estableixen aliances entre els partits d'àmbit no estatal de cara a accedir a les institucions europees. Tot i que segurament aquest és un dels elements més visuals i constatables, el cert és que a l'estat espanyol, les relacions entre uns partits i altres també tenen un component de simpatia històrica i d'interessos comuns.

D'aquesta manera hem constatat que històricament existeixen connexions entre els partits de les diferents nacions sense estat, especialment entre formacions de Catalunya i

del País Basc, però també de Galícia, de cara a transformar el sistema polític de l'estat o afavorir els processos d'emancipació nacional dels diferents territoris. Si aquests vincles han existit durant tot el segle XX, hem vist els casos dels lligams permanents entre CiU i el Partit Nacionalista Basc (PNB), i de l'aposta de 1998 per la Declaració de Barcelona, on també s'hi inscrivía el Bloque Nacionalista Galego (BNG). Hem copsat també el fil d'amistat existent des de la dècada dels vuitanta entre ERC i l'Eusko Alkartasuna (EA) de l'exlehendakari Garaikoetxea; i també els nexes entre part de l'independentisme combatiu català i l'esquerra abertzale.

En el cas que estudiem, el dels partits catalans i valencians, veiem com més enllà de les relacions entre els PANE de cara a les eleccions europees, i més enllà de les relacions entre les formacions que defensen els posicionaments nacionals dels seus territoris i que aposten per una transformació de l'estat, les relacions entre els partits polítics catalans i el valencianisme polític formen part d'un conjunt més ampli, en el marc d'una àrea lingüística i cultural que comparteixen els dos territoris, amb una història passada comuna. Així, el pòsit del pensament nacional català al voltant dels Països Catalans i, més recentment, de les tesis defensades per Joan Fuster i el nou valencianisme dels anys seixanta i setanta influeixen en gran mesura en l'articulació d'aquesta relació de miralls entre els partits de les dues ribes del Sénia.

D'aquesta manera, no és casualitat que el Partit Socialista Valencià busqui referents a Catalunya, ni que Unió Democràtica de Catalunya tingui interès en impulsar organitzacions anàlogues al País Valencià i a les Illes Balears. Tampoc ho és que Nacionalistes d'Esquerra presenti candidats del valencianisme a les seves llistes electorals a Catalunya, ni que la UPV i ERC comparteixin elements ideològics comuns. Així, el marc nacional comú influeix i és determinant per afavorir aquestes relacions polítiques, no sempre senzilles, entre uns partits i els altres.

Així les coses, en tot aquest període trobem formacions polítiques que apostaran per ser presents al conjunt de Països Catalans; d'altres que optaran per establir des del seu territori de referència, acords amb un partit de l'altre espai territorial; i encara una tercera tipologia de formacions del catalanisme nacional, la d'aquells partits que tot i fer una defensa de l'àmbit lingüístic i cultural, ni s'estendran al conjunt de territoris ni establiran vincles amb formacions de l'altra riba.

Pel que fa als que segueixen les passes del Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN), d'articular-se tant a Catalunya com al País Valencià, hi trobem formacions ben diverses del catalanisme, encara que el grau de decisió i d'implantació de cadascuna també seria molt divers. D'una manera diàfana, és el cas de l'ERC d'Àngel Colom a partir dels primers noranta, amb l'entrada de nova militància provinent de l'independentisme extraparlamentari, que s'ha mantingut fins avui. També, del Partit per la Independència (PI), creat pel mateix Colom com a escissió d'ERC i en què, per tant, s'hi apostava per una estructura similar a la dels republicans. Més recentment, també Solidaritat Catalana per la Independència (SI), a partir del nucli de militància valenciana del PSAN, assumiria el marc nacional dels Països Catalans i s'estructuraria al País Valencià. El cas de Reagrupament és més complex. La formació de Joan Carretero vol diferenciar-se d'ERC, prioritzant l'acció política a Catalunya, però al mateix temps el partit disposa d'un reduït nucli articulat de militància valenciana, per bé que aquesta no desenvolupa una acció electoral. Juntament amb ERC, avui el cas més evident d'articulació territorial tant a Catalunya com al País Valencià és la CUP. Així, les diferents branques i sectorials de l'esquerra independentista són presents en nombroses poblacions valencianes, i la CUP també té pretensió de tenir-hi un paper, tot i que la seva presència electoral encara no ha estat tastada més enllà dels comicis europeus i algunes candidatures municipals.

En relació a aquelles formacions del catalanisme nacional que opten per crear lligams amb formacions valencianistes, trobem Convergència Democràtica de Catalunya i la Unió Democràtica de Catalunya sota el franquisme i la transició. Però també l'ERC d'Heribert Barrera dels anys vuitanta, Nacionalistes d'Esquerres i, en part, Reagrupament i el PDeCAT. El vincle valencià de CDC anirà evolucionant des del Partit Nacionalista del País Valencià, a la Unitat del Poble Valencià i després al Bloc Nacionalista Valencià. En el cas d'Unió Democràtica de Catalunya, el seu lligam valencià serà el dels anys seixanta i setanta, amb la forta relació que manté amb la Unió Democràtica del País Valencià. L'ERC de Barrera, de la transició i dels anys vuitanta és la que aposta per mantenir una estreta relació amb la UPV, fins que les estratègies divergeixen. També Nacionalistes d'Esquerra opta per no implantar-se al País Valencià però hi manté una estret vincle amb l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià i la primera Esquerra Unida del País Valencià. El cas de Reagrupament, com hem fet esment, és més relatiu, ja que tot i que existeix una bossa de militància valenciana, la

formació aposta per centrar la seva aposta política a la Catalunya estricta i, en tot cas, obrir converses amb petites formacions del valencianisme autòcton. Pel que fa al PDeCAT, malgrat la teòrica aliança que encara manté amb el Bloc Nacionalista Valencià, com a herència de la que hi mantenia Convergència, el context polític i les necessitats estratègiques dels valencianistes en matisen la solidesa. És una incògnita saber si les possibles derivades de Junts per Catalunya tindran també ecos al País Valencià, però ara per ara no en disposen.

La tercera tipologia de formacions polítiques del catalanisme, la d'aquelles que tot i defensar d'una manera general l'enfortiment de la llengua i la cultura catalanes al conjunt de l'àmbit lingüístic, no disposen d'homòlegs al País Valencià i tampoc hi desenvolupen una política pròpia, hi trobaríem la Unió Democràtica de Catalunya després de la desfeta de la UDPV fins als nostres dies. També, els Demòcrates de Catalunya d'Antoni Castellà, que s'escindiren el 2015 d'UDC, formarien part d'aquesta categorització.

És així com es pot observar que en les darreres dues dècades i mitja, a partir de l'assumpció d'ERC de l'acció política al conjunt de territoris de parla catalana, totes aquelles formacions que provenen total o parcialment de l'independentisme d'esquerra, impregnat de tradició fusteriana, això és, ERC, PI, SI, la CUP, i en certa mesura Reagrupament, tenen amb major o menor mesura algun ressò orgànic al País Valencià; mentre que aquelles organitzacions provinents de Convergència i Unió, això és, avui, el PDeCAT, JxCat i Demòcrates de Catalunya, tendeixen a evitar aquesta articulació valenciana, per bé que incorporin als seus estatuts d'una manera general referències al conjunt de territoris de parla catalana. De fet, el cas de Reagrupament, a cavall entre els postulats d'ERC i de CDC, representaria també un punt a mig camí en la qüestió valenciana.

Pel que fa a la motivació que porta a les formacions catalanes i valencianes a establir vincles entre elles, trobem interessos diferents segons cadascun dels partits. D'una manera general, a partir del relat dels esdeveniments durant tot aquest període, podem constatar que el valencianisme polític de voluntat parlamentària veu en el catalanisme polític institucional un model al qual voler assemblar-se. Així, els successius resultats electorals tant de CiU com d'ERC, així com la capacitat de Jordi Pujol per governar la Generalitat de Catalunya és un exemple a imitar per una UPV, i després per un Bloc

Nacionalista, que elecció rere elecció es queda a la porta de l'accés parlamentari. Aquesta mateixa imatge de CiU és la que tindrà el Partit Valencià Nacionalista, que veu en Convergència el partit amb capacitat de negociació a Madrid que ells voldrien per al valencianisme. En una situació de debilitat política prolongada, doncs, el fet de tenir uns homòlegs amb moltes possibilitats oferia al valencianisme eines per tirar endavant. A mesura que a partir del 2007, el Bloc assumeixi escons a les Corts Valencianes i presència a la resta d'institucions a través de Compromís, aquesta dependència desigual minvarà fins a la pràctica desaparició, com a mínim públicament.

En paral·lel, pels partits del catalanisme, disposar d'una major o menor agenda valenciana, ja sigui orgànicament, o a través de pactes, no deixava de donar resposta als plantejaments nacionals d'uns límits territorials que anaven és enllà de la Comunitat Autònoma de Catalunya. Així, per exemple, si bé CDC no es constituïria com a tal al País Valencià si que apadrinaria encara d'una manera més pròpia, formacions germanes a la Franja de Ponent i a la Catalunya Nord, i establiria també un camp base a l'illa de Menorca. Altres actors polítics, principalment ERC, el PI i la CUP, però en part també Solidaritat Catalana i en manera matisada en Reagrupament, la presència interna de militància valenciana i la voluntat explícita d'incidir en la política valenciana s'entén com un dels objectius explícits de la formació, de la seva raó de ser, pel fet de respondre a l'esquema bàsic que cal un partit nacional per a tota la nació, encara que aquesta estigui dividida administrativament en realitats territorials diferents.

- **Saber com es concreten aquestes relacions mútues. Acords explícits segellats? Participació en actes conjunts? Assistència a congressos de l'altra formació? Pactes electorals?**

Pel que fa a la concreció de les relacions mútues entre formacions polítiques, veiem com al llarg dels anys, segons cada moment i segons quins n'eren els actors protagonistes, hi ha hagut unes o unes altres formes de formalitzar el nexa existent. D'aquesta manera, encara que ens ha interessat especialment l'estudi de les diferents llistes presentades a les eleccions europees que han tingut lloc, les de 1987, 1989, 1994, 1999, 2004, 2009 i 2014, perquè entenem que el dels comicis europeus és un moment clau on aquesta aliança és ben visible, el cert és que la concreció de les connexions entre

els partits catalans i valencians va més enllà dels pactes electorals per a les institucions comunitàries.

En els antecedents, en el primer bloc de la tesi, hem constatat com ja durant els anys seixanta i setanta, els vincles entre el valencianisme polític i el catalanisme s'havia concretat de diferents formes. Així, el PSV mantindria reunions amb el nucli de Pujol i Max Cahner, participant en accions d'activisme i rebent finançament per algunes de les seves iniciatives. Amb la branca estudiantil del Front Nacional de Catalunya, el PSV hi mantindria una relació més informal, mentre que amb el Moviment Socialista de Catalunya la relació seria més intensa, amb un intercanvi epistolar destacat i també amb un suport pressupostari al darrera. En els tres casos, els quilòmetres de reunions entre Barcelona i València serien una constant. Ja més endavant, el Partit Socialista del País Valencià, formaria part d'instàncies comunes amb la Convergència Socialista de Catalunya, tant en l'àmbit estatal, com en la Coordinadora Socialista dels Països Catalans, on també i prendrien part els socialistes de les Illes.

En el cas de la Unió Democràtica del País Valencià i la Unió Democràtica de Catalunya, les dues formacions sí que segellarien un acord comú on se n'establiria l'estreta col·laboració. A més de la seva intensa relació bilateral, els dos partits també formarien part de l'Equip Demòcrata Cristià de l'Estat Espanyol (EDCEE). Així mateix, gràcies a la UDC, els valencianistes participarien en reunions internacionals de formacions democratacristianes.

Ja després de 1977-1978, el Partit Nacionalista del País Valencià i Convergència Democràtica de Catalunya, concretarien la seva col·laboració en el moment en què els valencianistes han de redactar el seu programa electoral per als comicis de 1979, on s'inspiren amb propostes defensades per CDC, i també després, quan durant el procés estatutari valencià, necessiten veu al Congrés de Diputats, on no hi tenen cap diputat. A més, els valencianistes conviden a dirigents convergents als seus principals actes i, s'adhereixen a commemoracions com el 50è aniversari d'Unió Democràtica de Catalunya. Anys després, el mateix líder del PNPV, Francesc de Paula Burguera, seria tècnic del grup parlamentari de CiU a la Carrera de San Jerónimo.

Pel que fa al vincle de caràcter informal entre l'Agrupament d'Esquerrers del País Valencià, la primera Esquerra Unida del País Valencià i la formació catalana de Nacionalistes d'Esquerra, trobem d'una banda la presència de destacats valencianistes

als actes públics organitzats a Catalunya des de NE, sempre a cavall del món cultural i el polític, de la mateixa manera que trobem presència de Nacionalistes d'Esquerra en actes del País Valencià. Entre uns i altres, la relació personal provenia en molts casos de la prèvia lluita antifranquista. Això farà que ja amb la constitució de la Unitat del Poble Valencià, destacats dirigents valencianistes tanquin les llistes de l'Entesa de l'Esquerra Catalana (EEC), la marca electoral de Nacionalistes d'Esquerra, a les eleccions catalanes de 1984.

En paral·lel, la UPV participarà activament en reunions i trobades amb ERC durant el període de 1985-1987, des de la prèvia de campanya unitària a favor del "no" al referèndum sobre la permanència de l'estat Espanyol a l'OTAN, de març de 1986, amb l'assumpció d'un programa comú de mínims pels comicis estatals de 1986. Al mateix temps que ERC feia d'amfitrió de jornades sobre el republicanisme, amb la participació de diferents formacions de l'estat, alguns dirigents republicans faran d'oradors en actes dels valencianistes. Aquesta bona entesa es clivellarà quan s'aproximin les eleccions europees de 1987 i calgui pactar una llista conjunta amb les altres esquerres nacionals.

Per la seva banda, l'experiment del Partit Reformista Democràtic (PRD) de 1984-1986, en què, per tant, durant dos anys Convergència tindrà una marca de referència al País Valencià, no suposa l'establiment de cap nexa especial entre CDC i el nucli reformista valencià, per bé que Miquel Roca sí que participarà en diferents mítings i actes en territori valencià i que algunes individualitats de la Unitat del Poble Valencià i de l'anterior Unió Democràtica del País Valencià, facin de connectors entre el líder convergent i la marca dels reformistes valencians.

En el segon dels blocs de la tesi, hem analitzat com durant el període 1987-1992, les relacions entre ERC i la UPV havien estat ambivalents. La UPV tenia un acord electoral amb l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra per a les eleccions europees de 1987 i 1989, però a partir d'aleshores, a mesura que ENE va desdibuixant-se al si d'Iniciativa per Catalunya, valencianistes i republicans tornen a aproximar-se, també en el marc de la renovació generacional i ideològica d'ERC. És durant el 1991-1992, que les reunions a tres bandes, entre ERC, la UPV i el PSM s'intensifiquen amb la voluntat de constituir una coordinadora entre les tres formacions. La participació d'actes conjunts serà també habitual en aquest període. Amb el trencament d'aquestes negociacions i l'articulació dels nuclis republicans al sud, la relació se'n ressent. Tot i aquestes divergències, durant

els anys 1993-1994, ERC proposa un acord electoral a la UPV per presentar-se conjuntament a les eleccions estatals, que els valencianistes refusen, els conviden al seu congrés nacional, i també els republicans els demanen signar un acord per avançar cap a la independència, que la UPV tampoc acaba segellant. Malgrat tot, ambdues formacions negocien una llista comuna per als comicis europeus de 1994, encara que la candidatura no tirarà endavant.

La relació entre la UPV i CDC, que naixerà aquell 1994, es concreta amb un acord segellat per concórrer junts a les eleccions europees d'aquell any, així com diversos mítings conjunts durant la campanya electoral. A més, ben aviat, es passa d'una simple relació electoral puntual a una veritable aliança política, amb una relació epistolar regular, amb assistència als congressos respectius i amb un suport tècnic de formació per part de Convergència als seus aliats valencians. Així, durant gairebé vint anys, i a més de la col·laboració electoral als comicis europeus de 1994, 1999, 2004 i 2009, els dos partits, CDC i la UPV/Bloc organitzaran periòdicament, també el PSM i Unitat Catalana, unes trobades nacionalistes on la militància debatrà posicionaments comuns.

En el cas d'ERC, amb una secció valenciana pròpia des dels primers noranta, a més de seguir proposant una possible aliança electoral europea amb la UPV/Bloc en els diferents comicis comunitaris, s'aproximarà en diferents períodes a l'Esquerra Nacionalista Valenciana, amb qui el 1993 voldrà segellar un acord per presentar propostes al Senat, i el sector més valencianista d'Esquerra Unida del País Valencià, dirigents de la qual convidarà en diferents actes a Barcelona. També des d'EUPV es tornarà la invitació a actes institucionals valencians. Des d'un punt de vista electoral, a més, Esquerra Republicana del País Valencià arribarà a acords municipals tant amb agrupacions nacionalistes de la UPV/Bloc/Compromís com amb seccions locals d'EUPV.

En el tercer bloc de la tesi, el corresponent al període 2007-2015, hem vist la darrera etapa pública de les relacions entre el Bloc Nacionalista Valencià i Convergència Democràtica de Catalunya, que a partir del 2012 es faran menys evidents. Des d'aleshores, a excepció de l'assistència en determinats congressos o la participació conjunta en actes amb d'altres formacions polítiques, la projecció pública del vincle es reduirà de manera considerable.

En paral·lel, amb l'arribada d'Oriol Junqueras al capdavant d'ERC, en aquest darrer lustre les relacions entre republicans i valencianistes s'han destensionat, amb el Bloc entrant a formar part de l'Aliança Lliure Europea, espai internacional que des d'aleshores comparteixen els dos partits. Així mateix, des del Bloc, s'ha convidat a representants d'ERC en alguns actes a València.

Amb qui Compromís ha intensificat la relació a la riba catalana del Sénia durant el període 2014-2017 és amb el món dels comuns. Així, si Iniciativa del Poble Valencià (IdPV) va néixer el 2007 com a reflex d'Iniciativa per Catalunya, Mònica Oltra, amb qui compartirien l'espai de coordinació Triangle de Mar Blava, l'auge electoral de la nova cooperativa política valenciana ha portat a Compromís a consolidar els seus vincles amb les confluències d'esquerreres catalanes d'Ada Colau, participant en dues eleccions estatals conjuntament amb Podemos, les del cicle 2015-2016, i fent mítings plegats a Catalunya i al País Valencià, a més de participar en actes públics de suport i en jornades internes de les respectives formacions.

Així les coses, al llarg d'aquestes gairebé quatre dècades podem comprovar com cada vincle entre formacions ha estat concretat de maneres diferents, algunes vegades des del vessant electoral en les comtesses europees, amb suports logístics o organitzatius, amb la conformació d'espais permanents de coordinació, o amb la participació en actes i congressos dels partits respectius.

- **Copsar quin paper tenen en el vincle entre els diferents partits les relacions personals entre els seus dirigents.**

Abans d'iniciar la recerca s'intuïa que en dos marcs territorials diferenciats, i sense que la connexió entre partits d'una banda i l'altra sigui fruit de la necessitat, ja que no formen part del mateix sistema de partits, el factor personal podia ser determinant per a l'establiment d'aliances, sobretot per la concepció nacional fusteriana d'algunes individualitats de cadascun dels partits.

Després d'analitzar tot el seguit de relacions polítiques entre els partits catalans i valencians des del 1980 fins el 2017 podem constatar que si, que és cert que el factor personal té un component important en les relacions entre les diferents formacions, però que al mateix temps, hi ha altres factors, com la pròpia estratègia del partit, la diversitat

d'interessos dins d'una mateixa formació o els estímuls electorals i polítics, els que marquen l'inici o el canvi en aquestes aliances entre partits catalans i valencians.

D'aquesta manera, trobem algunes connexions personals que són especialment significatives per entendre aliances entre uns partits i uns altres i que, fins i tot, aniran més enllà de les sigles que representa cada una de les persones. Al mateix temps, però, com dèiem, veiem altres exemples que ens mostren exactament el contrari, que és la conjuntura política la que marca clarament les aliances, més enllà de les possibles relacions personals entre els seus dirigents. En aquest sentit, segurament caldria valorar el pes de cada aspecte en cadascun dels exemples. Ja als antecedents de les relacions durant l'antifranquisme, copsem que una connexió personal destacada entre els fundadors del PSV tant amb l'entorn de l'activisme cultural, això és, la relació entre Eliseu Climent i Jordi Pujol i Max Caher, com entre alguns altres dirigents valencianistes com Vicent Àlvarez i Josep Pallach, del Moviment Socialista de Catalunya. En aquest sentit, ni el vincle entre el primer Partit Socialista Valencià amb el món socialcristià català impedeix la seva evolució cap a posicions socialistes, ni que estableixin lligams posteriors amb el MSC.

També en el camp democratacristià, la relació personal entre Miquel Coll i Alentorn, d'Unió Democràtica de Catalunya i Vicent Miquel i Diego, explica el sorgiment i el nexa entre UDC i la Unió Democràtica del País Valencià. Aquí, l'evaporació de la UDPV després dels comicis estatals de 1977 ens impedeix valorar com haurien anat evolucionant el vincle entre els dos partits ja en l'etapa parlamentària.

En el primer bloc de la tesi, veiem d'altres casos similars, com és la relació de Francesc de Paula Burguera, del Partit Nacionalista del País Valencià, amb dirigents de Convergència, on uns anys després s'incorporarà com a cap de premsa del grup parlamentari del Congrés de Diputats. També, l'exemple dels contactes valencians dels que disposava Josep-Lluís Carod-Rovira, que ajuden a explicar part dels nexes de l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià i d'Esquerra Unida del País Valencià amb Nacionalistes d'Esquerra primer, i alguns dels fitxatges valencians i illencs d'ERC per a les europees de 1987 i 1989. Part d'aquestes relacions són a cavall entre el món cultural, l'intel·lectual i el polític, per la qual cosa, la referencialitat entre la faceta personal i la de partit sovint s'entrellacen.

En el segon bloc de la recerca, hem observat com algunes diferències personals, a més d'altres d'estrictament polítiques, no contribuirien a fer efectiva la proposta de coordinació entre ERC, la UPV i el PSM de 1991-1992, tot i que políticament hi havia sectors de cadascun dels partits que així ho desitjaven. Al mateix temps, a partir de 1994, hem vist com la relació política entre CDC i la UPV/Bloc ajudaria a conformar, també, uns vincles personals entre alguns dels seus dirigents, com entre Pere Esteve i Pere Mayor. D'aquesta manera, mentre bona part dels militants de la UPV sempre havien tingut més afinitat personal amb els entorns de Nacionalistes d'Esquerra i d'Esquerra Republicana de Catalunya, les circumstàncies cojuturals prèvies a les eleccions europees i la impossibilitat de segellar un acord entre valencianistes i republicans, possibilita l'entesa de la UPV amb Convergència Democràtica de Catalunya. Tot i aquesta fragilitat inicial, la relació es consolida durant dues dècades i es manté, també, després del pas de la sortida de Pere Esteve de CDC, i del pas al costat de Pere Mayor de la política activa. Així mateix, per exemple, el pacte a tres bandes entre CDC, la UPV i el PSM impossibilita que Unió Mallorquina formi part de la llista europea de CiU, tot i la bona entesa entre els de Duran i Lleida i els de Maria Antònia Munar.

En el tercer bloc de l'estudi hem constatat com, tot i la bona sintonia personal entre els dirigents del Bloc i els de Convergència, és l'aposta política dels valencianistes pel projecte de Compromís el que desfà el pacte electoral de les eleccions europees de 2014 i el que limita la projecció pública de l'aliança entre ambdues formacions. En paral·lel, hem copsat com la figura de Raül Romeva va ajudar a referenciar la nova Iniciativa del Poble Valencià fins al punt de donar suport electoral a les europees de 2009 a la llista d'Izquierda Unida -d'on s'havien escindit- per sintonia política amb el cap de llista d'Iniciativa per Catalunya, formació amb la que s'agermanarien. Tot i el pas posterior de Romeva a Junts pel Sí i a l'òrbita d'Esquerra Republicana de Catalunya, els de Mònica Oltra, mantindrien el nexa amb ICV i el farien molt intens amb el món dels comuns.

D'aquesta manera, si bé les relacions personals en la conformació o en la continuïtat d'aliances polítiques entre partits catalans i valencians ha jugat un paper, aquest cal emmarcar-lo en un conjunt de variables molt més ampli i habitualment supeditat a l'estratègia global de les formacions i en l'evolució del context polític.

- **Constatar com canvien aquests vincles a mesura que l'estratègia política i la ideologia dels partits també evolucionen.**

Es considerava l'evolució efervescent del valencianisme polític, tant orgànicament com de posicionaments ideològics estratègics, un dels factors que poden explicar l'evolució de les relacions. També, és clar, l'articulació de nuclis de militància d'ERC al País Valencià des dels primers anys noranta.

Després d'analitzar tota l'evolució de les relacions, i tal com fèiem referència en altres parts d'aquestes conclusions, es constata que les relacions entre els partits del catalanisme nacional i els del valencianisme polític no són estancs des de 1980 i 2017. Bàsicament podem trobar-ne dos motius: en primer lloc d'externs, pel naixement i la desaparició d'actors polítics durant aquests anys a banda i banda del Sénia; i en segon lloc, per l'evolució ideològica i estratègica dels partits segons els equilibris interns dins de les formacions.

Si el primer d'aquests punts, el de les escissions i les confluències, el tractarem al següent apartat, ara ens centrarem a copsar-ne el canvi ideològic i estratègic. En aquesta qüestió cal tenir present que la relació entre les aliances polítiques i el canvi de posicionament polític dels partits pot ser doble i recíproc. És a dir, d'una banda, el canvi de tendència d'un partit polític pot afavorir un canvi d'aliances a l'altre costat del Sénia; però en un altre cas, precisament un canvi d'aliances més o menys casual, pot afavorir o intensificar un canvi de posicionament polític.

Els dos exemples més clars són el d'Esquerra Republicana de Catalunya i el de la Unitat del Poble Valencià. En el cas dels republicans, si durant l'etapa d'Heribert Barrera no s'havien plantejat la possible entrada d'ERC a la política valenciana, és a partir de la Crida Nacional del desembre de 1986 i la posterior entrada de militància provinent de l'independentisme combatiu, que a partir de 1991 començaran a conformar-se els nuclis valencians d'ERC i l'acceptació de fer una política centrada en el conjunt dels Països Catalans. Amb el relleu a la direcció i els nos efectius, la praxis del partit canvia i, per tant, també la manera de relacionar-se amb d'altres sigles. Aquesta aposta és la que limitarà o tensionarà possibles aliances que fins aleshores havien estat ambivalents amb la UPV.

Pel que fa a la Unitat del Poble Valencià, en canvi, és el pacte electoral europeu de 1994, de caràcter circumstancial i com a segona opció després de no arribar a un acord amb ERC, la que ajudarà a conformar un partit que anirà buscant un tercer espai polític entre les dues grans formacions parlamentaries valencianes. Així, en part com a conseqüència d'una aliança que s'anirà refermant i solidificant ràpidament, a més d'altres factors interns de la política valenciana (la teorització de la tercera via, l'existència del Partit Valencià Nacionalista, el relleu generacional, les successives frustracions electorals...), la UPV i després el Bloc Nacionalista Valencià va adaptant el seu discurs cap a la centralitat política i s'obre a ser una formació més transversal, acceptant el marc nacional del País Valencià, com a espai territorial de reivindicació política.

A partir del 2003, però, i tot i el manteniment de l'aliança entre el Bloc i Convergència, les necessitats electorals dels valencianistes els faran virar de nou cap a unes posicions més marcadament d'esquerres, d'on bona part de la militància no ha marxat mai. Primer amb el pacte amb Esquerra Unida del País Valencià el 2007 i després amb la suma d'esforços amb Iniciativa del Poble Valencià dins de Compromís, aquesta aliança amb el partit d'Artur Mas es veurà en entredit, com es veurà amb claredat a les eleccions europees de 2014. Després de 20 anys, els valencianistes lideraran una llista nova, Primavera Europea, sense sumar-se a la candidatura que encapçalava tradicionalment Convergència i Unió, sovint acompanyat pel Partit Nacionalista Basc.

- **Comprendre com afecten les escissions i les confluències al mapa de connexions entre els partits.**

A l'inici del treball es pressuposava un cert interès dels nous partits i de les escissions que van naixent al llarg d'aquests anys de teixir la seva pròpia xarxa de connexions amb altres partits i, d'una manera destacada, amb formacions de Catalunya i del País Valencià.

En primer lloc, cal dir que l'aparició de nous actors polítics al llarg d'aquest període, així com també la desaparició d'altres formacions, sovint per confluències, però també pel propi desgast de les sigles, han estat una constant. Si durant el darrer lustre de l'antifranquisme, l'impuls valencianista tiraria endavant a partir, sobretot, de dues

formacions amb vocació de majories: el Partit Socialista del País Valencià i la Unió Democràtica del País Valencià, cap d'aquestes formacions les trobarem com a tals durant el període parlamentari posterior, ja que el PSPV s'endinsaria al PSOE, conformant el PSPV-PSOE; i la UDPV s'esfumaria, amb una part dels seus quadres entrant a la UCD. Així, i després de la reconfiguració de l'espai polític fusterià, entrant ja en el nostre període d'estudi, als primers vuitanta trobem fins a tres sigles dins del valencianisme, el Partit Nacionalista del País Valencià, l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià i l'Esquerra Unida del País Valencià, que poc després conflueixen en la Unitat del Poble Valencià. Als noranta, trobem l'apropament entre la UPV i una escissió seva, el Partit Valencià Nacionalista, que conformaran el definitiu Bloc Nacionalista Valencià, que a partir del 2007 formarà el nou Compromís juntament amb Iniciativa del Poble Valencià, una escissió d'Esquerra Unida del País Valencià.

Pel que fa a Catalunya, la continuïtat de Convergència i Unió i Esquerra Republicana de Catalunya des de 1980 fins el 2015 ha estat una constant, tot i que aquest fil es veuria alterat a partir del 2015, amb el trencament de la coalició existent fins aleshores de CiU, la transformació de CDC en el PDeCAT, el sorgiment de Demòcrates de Catalunya del sector més sobiranista d'UDC, i la posterior desaparició d'Unió Democràtica de Catalunya.

En el cas d'ERC, són diverses les escissions directes d'aquests darrers anys que han condicionat aquest joc de miralles de la política d'aliances entre formacions de les dues ribes del Sénia. D'entre les més destacades, la del Partit per la Independència, i més recentment la de Reagrupament i en part la de Solidaritat Catalana per la Independència.

A més, és clar, hem de tenir present una altra formació del catalanisme nacional que, tot i extraparlamentària, va tenir una influència important a l'esquerra catalana: Nacionalistes d'Esquerra, amb la seva incorporació fundacional al projecte d'Iniciativa per Catalunya, ja com a Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra.

D'aquesta manera, dins de les nombroses escissions grupals produïdes tant a l'entorn de CiU com a l'entorn d'ERC, n'hi ha quatre d'especialment significatives i amb una continuïtat evident: el Partit per la Independència, Reagrupament, Solidaritat Catalana per la Independència i Demòcrates de Catalunya. Per part del valencianisme polític fusterià, l'escissió més significativa que podem valorar és la del Partit Valencià Nacionalista, però cal sumar-hi també la d'Iniciativa del Poble Valencià d'Esquerra

Unida del País Valencià, per la incorporació que suposa aquesta sortida d'EUPV a la sopa de sigles del valencianisme polític.

Al mateix temps, pel que fa a les principals confluències produïdes a Catalunya durant aquests anys, entenent-se tant des del punt de vista de suma de dues o més sigles polítiques per a la creació d'una nova força, com des de la incorporació grupal a un projecte polític central que es reforça amb les noves entrades, les cinc confluències que més significació tenen per a l'estudi són: la confluència d'ENE, el PSUC i el PCC en la creació d'Iniciativa per Catalunya; la Crida Nacional a ERC del desembre de 1986; la incorporació de part de l'independentisme combatiu a ERC el 1991; l'entrada de quadres del PI a CDC; i l'acord de Reagrupament amb CDC.

En el cas del País Valencià, les tres principals confluències a valorar són la que permet la creació de la Unitat del Poble Valencià, a través del PNPV, l'AEPV i EUPV, la de la UPV i el PVN per crear el Bloc Nacionalista Valencià, i la del Bloc i Iniciativa del Poble Valencià i els Verds dins de la marca de Compromís.

Tenint en compte l'articulació i l'evolució programàtica d'aquestes noves formacions, tant de les escissions com de les confluències, hem arribat a diverses conclusions d'interès.

En primer lloc, en el moment en què neixen nous partits polítics com a conseqüència d'escissions del catalanisme nacional com del valencianisme polític, n'hi ha que aposten per bastir-se al conjunt de l'àmbit lingüístic, n'hi ha que busquen ràpidament aliances a l'altre costat del Sénia, sense implantar-s'hi, i també n'hi ha que no tenen com una prioritat cap de les dues possibilitats anteriors. Així, dels nous partits o escissions que apostin per una implantació tant a Catalunya com al País Valencià trobem clarament el Partit per la Independència i Solidaritat Catalana per la Independència. En tots dos casos es tracta de formacions que tenen la seva seu central i el seu àmbit prioritari d'actuació al Principat de Catalunya, però que entenen la necessitat d'articular també nuclis al País Valencià per tal de poder fer efectiu un projecte polític de Països Catalans. Els resultats electorals, la militància o la incidència que aconsegueixen al País Valencià respecte el suport que tenen a Catalunya és exageradament desproporcionat, fet que podem considerar-les com a testimonials fora del Principat.

Pel que fa a les escissions que no s'implanten al conjunt dels Països Catalans, però que tenen interès a establir vincles i aliances amb formacions de l'altre espai territorial trobem el Partit Valencià Nacionalista, que fa acostaments a CiU i ERC, i Iniciativa del Poble Valencià, que té un nexa molt important amb Iniciativa per Catalunya Verds i després amb el conglomerat dels comuns. Es tracta, doncs, de dues formacions que tenen el País Valencià com a marc polític de referència, però que reconeixent els territoris de parla catalana com un espai cultural comú, tenen voluntat per establir certs vincles de col·laboració, alguns més evidents -com els d'IdPV-, d'altres més vaporosos -com els del PVN-, amb formacions catalanes, sense que aquests vincles suposin cap supeditació cap a les altres formacions.

A mig camí entre les dues posicions hi trobaríem Reagrupament, que centra la seva actuació política a Catalunya i no desitja articular-se al País Valencià, tot i que hi té alguns militants més o menys organitzats. Així mateix, manté contactes amb formacions estrictament valencianes.

De la mateixa manera, aquells nous partits que no tenen un interès especial en cercar homòlegs a l'altre territori trobem Demòcrates de Catalunya, el sector sobiranista de l'antiga Unió Democràtica de Catalunya. Centrat en la intensa acció política catalana del 2015-2017, Demòcrates prové, a més, de la tradició política d'UDC, que des de 1977 no disposava d'un referent polític al País Valencià, per bé que sí que en tenia a les Illes Balears.

En segon lloc, i a diferència de les escissions, que poden produir noves vies de relació o connexions múltiples entre un partit i uns altres, les confluències tendeixen a unificar l'homologació a l'altre territori, encara que aquest procés sigui gradual. Així, si dues organitzacions amb dos referents diferents a l'altre espai territorial s'uneixen per construir una nova eina política, habitualment s'acaba unificant també la relació d'aliança que es té, prioritzant només un dels actors polítics, encara que aquest procés es pot anar allargant amb el temps.

En el cas de la creació de la UPV, trobem que les diferents forces que funden la Unitat del Poble Valencià tenien referents catalans diferents. Mentre que el Partit Nacionalista del País Valencià s'emmirallava amb Convergència Democràtica de Catalunya, l'Agrupament d'Esquerrers del País Valencià i la primera Esquerra Unida del País Valencià se sentien propers a Nacionalistes d'Esquerra. El partit que en resulta, la UPV,

mantindrà el fil de relació amb NE, mentre que aviat obviarà la referencialitat de CDC, per bé que alguns militants la continuaran tenint. En aquest cas, a més, des de la UPV també s'establirà un fil de connexió amb l'ERC d'Heribert Barrera.

Pel que fa al pas de l'Entesa dels Nacionalistes d'Esquerra a Iniciativa per Catalunya, si ENE tenia en la UPV es el seu únic referent valencià, un altre dels components inicials d'IC, el PSUC, es relacionava amb el Partit Comunista del País Valencià, durant els primers anys d'IC, es mantindrien les dures referencialitats valencianes, com ho demostren les diferents candidatures a les eleccions europees, però s'anirà tendint a acceptar la nova Esquerra Unida del País Valencià com el partit homòleg al sud del Sénia. Això no treu, però, que una part de la militància d'IC continués tenint una doble mirada als partits valencians, tant a EUPV com a la UPV.

Pel que fa a la Crida Nacional a ERC de 1986, la incorporació de molts quadres procedents de l'independentisme i l'activisme cívic, que sovint havien treballat en clau de Països Catalans fa ampliar l'interès de la vella ERC pel conjunt de territoris de parla catalana, al mateix temps que assumeix els postulats a favor de la independència. Tot i que aquest relleu generacional no modificarà el principal referent polític dels republicans al sud, la UPV, sí que ampliarà l'interès per la qüestió valenciana, com es veurà en la teorització nacional del partit i en la llista dels republicans a les eleccions europees de 1987 i 1989.

Així mateix, si ens fixem en la incorporació d'una part de Catalunya Lliure a ERC l'any 1991, aquesta entrada suposa el pas definitiu dels independentistes per articular-se com un partit que desenvolupi acció política al conjunt dels Països Catalans, que fins aleshores no s'havia produït.

En relació a la integració de quadres del Partit per la Independència a CDC, amb Àngel Colom al capdavant, podem trobar-hi un doble impacte. D'una banda, tot i que el PI fos una formació amb un nucli reduït però actiu de militància al País Valencià, aquest fet no influirà aparentment en l'evolució de les relacions de Convergència amb el Bloc Nacionalista Valencià. D'altra banda, en un altre espai territorial, el de la Catalunya del Nord, sí que veiem com l'existència d'un nucli del PI, el Partit per Catalunya de Jordi Vera, fa modificar la política d'aliances de CDC a Perpinyà, passant de tenir un nexa continuat amb Unitat Catalana, per passar a constituir un partit agermanat propi, el Bloc

Català, sobre la base de l'anterior PI, que arriba fins al dia d'avui amb CDC-Catalunya Nord.

D'una manera semblant al cas del Partit per la Independència, si analitzem la incorporació de Reagrupament a CDC, veurem com la posició valenciana de Convergència no variarà pel fet que els de Joan Carretero disposessin de certa militància valenciana ni de contactes amb petits partits del valencianisme que fan la seva acció política al marge del Bloc Nacionalista Valencià, l'aliat de CDC. En aquest sentit, tampoc aquests grups valencians que tenien afinitat amb Reagrupament mantindran cap vinculació formal amb Convergència, a excepció d'alguns pocs militants que hi entraran i que avui formen part del PDeCAT.

Pel que fa, precisament, a la creació del Bloc Nacionalista Valencià, la seva posició és més senzilla, ja que els dos elements principals de la seva creació, la UPV i el Partit Valencià Nacionalista, tenien en Convergència la seva voluntat d'aliança. Així, si la UPV mantenia amb CDC una llarga trajectòria de col·laboració, també el PVN s'emmirallava en les polítiques governamentals i la capacitat d'influència dels de Pujol. En aquest sentit, lògicament, el nou Bloc Nacionalista Valencià mantindria aquesta voluntat de seguir sent l'aliat valencià de CDC, com ho posaria de manifest a les eleccions europees de 2004 i 2009.

Quan parlem de la consolidació de Compromís, en canvi, la qüestió és més complexa. La confluència de dos actors polítics de trajectòries molt diferents, el Bloc Nacionalista Valencià i Iniciativa del Poble Valencià -a més d'Els Verds-, suposa un cas interessant d'anàlisi, malgrat que la proximitat temporal dels esdeveniments amb l'actualitat i, per tant, la falta de perspectiva, en dificulta l'anàlisi. En aquest nou Compromís observem, doncs, que entren en xoc dues aliances preestablertes per part dels seus membres. Mentre que el Bloc Nacionalista Valencià tenia una forta aliança amb Convergència, Iniciativa del Poble Valencià la tenia amb Iniciativa per Catalunya. Aquesta dualitat s'observa en l'existència de dues llistes diferenciades a les eleccions europees de 2009, malgrat compartir un mateix projecte pel País Valencià. Si el 2009, els nexes interns de la coalició encara eren recents, tot just establerts el 2007, a mesura que passen els anys i es consolida la nova marca, les posicions van apropant-se. La gestió de la crisi econòmica duta a terme per CiU al capdavant de la Generalitat de Catalunya dificulta el relat del nou valencianisme, clarament d'esquerres, oposat al govern valencià del Partit

Popular i amb la voluntat de recollir la indignació que recullen els moviments socials. L'esclat del procés sobiranista a Catalunya el setembre de 2012 i la possibilitat que la confrontació Catalunya-Espanya pugui malmetre el creixement i les expectatives futures de Compromís, aparca momentàniament, com a mínim de manera pública, la relació entre el Bloc i Convergència. Així, amb la voluntat d'enfortir la marca exitosa de Compromís, que el 2011 supera tots els records anteriors del valencianisme polític, fa que tant els de Mònica Oltra com els d'Enric Morera apostin per liderar una llista nova pels comicis comunitaris del 2014: Primavera europea. I aquesta mateixa voluntat és la que facilita una aliança, potser circumstancial, potser de més calat, entre Compromís i els comuns d'Ada Colau, que es veurà reflectida a les eleccions estatals del 2015-2016 a través de les llistes liderades per Pablo Iglesias.

Sense que puguin considerar-se ni escissions ni pròpiament confluències, sí que trobem també diverses noves formacions, especialment en aquests darrers anys, que val la pena assenyalar també en aquest apartat. Es tracta del Partit Demòcrata Europeu Català i de Junts per Catalunya d'una banda, i de Demòcrates Valencians per l'altra. Si el partit de Marta Pascal i David Bonvehí manté l'herència de l'aliança amb el Bloc Nacionalista Valencià, a hores d'ara vaporosa, la marca electoral de Carles Puigdemont per a les eleccions catalanes del 21 de desembre de 2017, Junts per Catalunya, no ha fixat una posició al respecte de les seves possibles aliances valencianes, més enllà de les que formula el PDeCAT. Així mateix, el sorgiment d'un nou actor valencià, Demòcrates Valencians, amb una defensa de les posicions centristes i el seu interès per establir lligams amb els sectors més moderats del PDeCAT, pot oferir algunes novetats de cara al futur més immediat: les eleccions europees de 2019.

- **Entendre quin paper té el valencianisme cultural impulsat per Eliseu Climent en aquest marc de relacions entre partits polítics.**

Es percebia de manera clara que, a més dels vincles existents entre els partits polítics, el valencianisme cultural té la seva pròpia connexió amb les formacions catalanistes del Principat.

Després d'haver analitzat tot el seguit de nexes entre els partits catalans i valencians i l'evolució d'aquestes relacions, es fa evident que, certament, a part de les connexions

amb els partits polítics valencians, les formacions catalanes tenen com un pilar de referència la tasca cultural del fusterianisme. Així, si bé hi ha nombroses fluctuacions pel que fa als partits polítics i les seves aliances, en relació a les escissions, a les confluències i als nous partits, hi ha un element que des d'abans de 1980 i fins al 2017, i encara amb previsió de continuïtat, es manté fixe: l'existència d'un valencianisme cultural actiu promogut per l'editor Eliseu Climent, que juga un paper destacat en la connexió valenciana dels partits catalans estudiats.

Així, si el valencianisme cultural és un moviment ampli on hi conviuen una diversitat important de components: literaris, pedagògics, musicals, ecologistes, excursionistes o cívics, entre d'altres, l'únic nucli que desenvolupa aquesta referencialitat de caràcter també polític és l'existent a l'entorn d'Eliseu Climent i que pot identificar-se en Acció Cultural del País Valencià, però no només. L'actual Octubre Centre de Cultura Contemporània, situada al carrer Ferran, 12, del centre de la ciutat de València en seria la millor imatge, ja que allà hi tenen seus des d'editorials, a revistes, des de llibreries a entitats cíviques i d'actuació.

En aquest marc, al llarg de la recerca s'ha anat fent esment del paper referencial que suposa Eliseu Climent i els projectes culturals que s'apleguen al seu voltant, de cara als diferents partits del catalanisme, tant des de Convergència i Unió i Esquerra Republicana de Catalunya, com del Partit dels Socialistes de Catalunya i d'Iniciativa per Catalunya Verds. Així, si les sigles i les formacions polítiques poden anar fluctuant, la referencialitat cultural valenciana es manté inalterable, per bé que també hagi tingut la seva pròpia evolució. Aquest nexse té, com a mínim, tres motivacions:

La primera motivació ve donada per la lluita antifranquista comuna per la recuperació de les llibertats democràtiques i la reivindicació nacional, així com per la influència que el pensament fusterià ha tingut amb els partits polítics catalans.

La segona motivació, lligada a la primera, és la relació personal de la generació d'intel·lectuals i polítics de l'antifranquisme i la transició dels dos territoris, entrellaçats en la figura d'Eliseu Climent. Una connexió personal que vincula l'editor tant a l'entorn nacionalista català de Jordi Pujol i Max Cahner, com a l'esquerra catalana de Pasqual Maragall i Rafael Ribó o com a l'independentisme d'esquerres de Josep-Lluís Carod-Rovira.

La tercera motivació, d'una manera més general, és que el suport dels partits polítics catalans a l'associacionisme valencià que treballa a favor de la llengua i l'activació cultural permet contribuir a enfortir aquestes posicions, sense que això suposi una ingerència de caire polític al País Valencià, ni entrar en una concepció partidista. Especialment durant el període entre 1995 i 2015, des del catalanisme i des de les esquerres catalanes, aquest suport s'entén també com un ajut cultural d'oposició a un territori governat pel Partit Popular.

Aquest suport a les iniciatives culturals valencianes, que es poden visualitzar en l'assistència de polítics de bona part de l'arc parlamentari català al sopar anual dels Premis Octubre, també és concreta en el suport institucional de la Generalitat de Catalunya a les diferents campanyes del conglomerat cultural valencià. Així, si trobem aquest suport durant els 23 anys de governs de Jordi Pujol (1980-2003), també els trobem durant els dos tripartits (2003-2006 i 2006-2010) i durant els successius governs d'Artur Mas (2010-2016) i Carles Puigdemont (2016-2017).

Caldrà veure en els propers anys com van evolucionant aquestes relacions entre els partits polítics catalans i l'associacionisme cultural valencià tenint en compte que dues de les tres motivacions que apuntàvem, estaven vinculades amb menor o major mesura a una generació política i intel·lectual que el temps va rellevant. Tindran els nous actors polítics el mateix interès en mantenir aquesta connexió? Com influirà l'existència d'un govern de progrés amb certa continuïtat al País Valencià i, per tant, la no necessitat d'enfortir un moviment d'oposició al Partit Popular?

VI BIBLIOGRAFIA I HEMEROGRAFIA¹⁴⁹¹

“¿Pensa que cal incrementar i normalitzar les relacions culturals i socio-econòmiques entre el País Valencià i el Principat?”. *El Temps*, 16 de novembre de 1992, p. 16-17.

“23 d’abril manifestació”. *El Temps*, 25 d’abril de 1988, p. 24.

“Aclariments sobre el Bloc Nacionalista Valencià”. *Tribuna*, 6 d’abril de 2009. <http://www.tribuna.cat/cartes-al-director/politica/06-04-2009-aclariments-sobre-el-bloc-nacionalista-valencia.html>

“Acord de col·laboració entre Catalunya i Mallorca”. *El Temps*, 27 d’abril de 1998, p. 11.

“Alberto Fabra: Artur Mas comet “un greu error intentant seguir fent un pols a la democràcia, la Constitució i la legalitat”. *Ara*, 14 d’octubre de 2014. http://www.ara.cat/politica/Alberto-Fabra-Artur-Mas-Constitucio_0_1229877269.html

“Albinyana i Vicent Ventura, juntos en un nuevo partido”, *El País*, 24 de juliol de 1981. https://elpais.com/diario/1981/07/24/espana/364773622_850215.html.

“Alduy reclama atenció cap a Perpinyà”. *El Temps*, 2 de febrer de 1998, p. 11.

“Àngel Colom busca suport al PV”. *El Temps*, 2 d’agost de 1993, p. 30.

“Antich i Pujol uneixen esforços per aconseguir millores en el finançament”. *El Temps*, 23 de gener de 2001, p. 12.

“Baldoví. És important que Toni Verger m’acompanyi a Madrid, perquè, si no, som països invisibles”. *Dbalears*, 11 de juny de 2016. <https://dbalears.cat/politica/2016/06/11/291376/baldovi-importat-toni-verger-acompanyi-madrid-perque-sino-som-paisos-invisibles.html>

“Balears i Catalunya signen un conveni de col·laboració cultural”. *El Temps*, 14 de març de 2000, p. 11.

“Barrera a València”. *El Temps*, 2 de juliol de 1984, p. 6.

¹⁴⁹¹ Totes les referències a pàgines web han estat consultades de nou el 16 i 17 de juliol de 2018, per tal de comprovar-ne la seva vigència.

“Bloc i CiU aprofundiran en les relacions Catalunya-País Valencià”. *El Temps*, 13 d’abril de 1999, p. 10.

“Camp: El pacte amb Cahner evidencia carències d’ERC”. *Avui*, 14 d’abril de 1994, p. 12.

“Campanya del PP contra Ximo Puig per haver criticat la inhabilitació d’Otegi”. *Vilaweb*, 25 d’agost de 2016. <https://www.vilaweb.cat/noticies/campanya-del-pp-contra-ximo-puig-per-haver-criticat-la-inhabilitacio-dotegi/>

“Camps mantiene el primer encuentro con un presidente catalán desde que llegó al Consell”. *El Economista*, 10 de maig de 2009. <http://ecodiario.economista.es/politica-eD/noticias/1232937/05/09/Camps-mantiene-el-primer-encuentro-con-un-presidente-catalan-desde-que-llego-al-Consell.html>

“Canal 9 s’hauria de veure a Catalunya”. *El Temps*, 3 de març de 1997, p. 24.

“Carretero reprova el veto d’ERC sobre el BLOC a l’ALE i reclama complicitats al País Valencià”. *Racó Català*, 16 d’abril de 2008. <https://www.racocatala.cat/forums/fil/85317/carretero-reprova-veto-derc-sobre-bloc-lale-reclama-complicitats-pais-valencia?pag=1>

“Carta oberta dels presidenciables d’ERC”. *Avui*, 7 de juny de 2008, p. 7.

“Catalunya, Antich guanya”. *El Temps*, 19 d’octubre de 1999, p. 26.

“CDC i ERC coincideixen a Catalunya Nord”. *El Temps*, 2 de juny de 2009, p. 52.

“CDC reconoce a UPV como la fuerza nacionalista del País Valenciano”. *La Vanguardia*, 19 de desembre de 1994, p. 17.

“CDC ve en la negociación con Cahner pruebas de la debilidad interna de ERC”. *La Vanguardia*, 14 d’abril de 1994, p. 13

“Cimera democristiana sobre els estats plurinacionals”. *Avui*, 4 d’octubre de 1989, p. 6.

“Ciscar s’afegeix a les crítiques sorgides del PSOE cap al PSC”. *El Temps*, 11 d’abril de 2000, p. 11.

“CiU formaliza el pacto con PSM i UPV para las europeas”. *La Vanguardia*, 31 de març de 1994, p. 11

“CiU s’interessa per la tonyina de Gandia”. *El Temps*, 29 de juliol de 1996, p. 10.

“Ciudadanos: Compromís es la marca blanca de la CUP en València”. *Ok diario*, 13 d’octubre de 2017. <https://okdiario.com/espana/2017/10/13/ciudadanos-compromis-marca-blanca-cup-valencia-1415729>

“Clamor a favor del pacto”. *El País*, 3 de novembre de 2006. https://elpais.com/diario/2006/11/03/cvalenciana/1162585087_850215.html

“Compromís és independentista”. *Abc*, 28 de març de 2018. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-compromis-independentista-201803261137_noticia.html

“Conferencias y debates”. *La Vanguardia, Vivir en Barcelona*, 9 de desembre de 1997, p. 15.

“David Fernández amb la samarreta de Xativa Renaix durant la nit electoral”. *Llibertat*, 26 de novembre de 2012. <https://www.llibertat.cat/2012/11/david-fernandez-amb-la-samarreta-de-xativa-renaix-durant-la-nit-electoral-20093>

“Desacuerdo de varios partidos nacionalistes para ir en coalición. Negociación de EE y ERC”. *La Vanguardia*, 13 d’abril de 1987, p. 11.

“Dirigents del PNG i el BNG obren l’escola d’estiu de CDC”. *Avui*, 11 de juliol de 1998, p. 19.

“Editorial. Regalar vots”. *El Temps*, 6 de febrer de 1989, p. 7.

“Editorial. Un Congrés”. *Avui*, 8 d’octubre de 2003, p. 2.

“Editorial. Valencians a Barcelona”, *El Temps*, 24 d’abril de 1989, p. 7.

“El Bloc entra en el grupo de la Alianza Libre Europea, en el que están el BNG y ERC”. *Levante-EMV*, 16 d’abril de 2013. <http://xeraco.compromis.net/2013/06/01/el-bloc-en-lalianca-lliure-europea-ale/>

“El Bloc es reivindica com a aixopluc contra el bipartidisme”. *El Temps*, 3 de març de 2009, p. 27-29.

“El Bloc es reivindica com a aixopluc contra el bipartidisme”. *El Temps*, 3 de març de 2009, p. 27-29.

“El Bloc se reune con Artur Mas”. *Levante-EMV.com*, 3 de maig de 2009. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2009/05/13/bloc-reune-artur/589126.html>

“El BNV i la Chunta Aragonesista signen la declaració de Vilafranca”. *El Temps*, 29 de febrer de 2000, p. 10.

“El BNV se coaliga con Valencians pel Canvi”. *La Vanguardia*, 13 de gener de 2000, p. 18.

“El CNJC aprova col·laborar amb els joves de les Illes i del País Valencià”. *El Temps*, 1 de febrer de 1999, p. 15.

“El Congrés d’Esquerra. Els resultats”. *Avui*, 8 de juny de 2008, p. 8.

“El Misteri d’Elx arriba al Parlament Europeu”. *El Temps*, 14 de setembre de 1998, p. 14.

“El País Valencià i el Principat volen alta velocitat entre Castelló i Tarragona”. *El Temps*, 6 de febrer de 2001, p. 12.

“El partido de Mònica Oltra entra sin el Bloc en una plataforma estatal para pugnar con IU”. *Levante-EMV*, 23 de juny de 2010. [https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2010/06/23/partido-monica-oltra-entra-bloc-plataforma-estatal-pugnar-
iu/716917.html](https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2010/06/23/partido-monica-oltra-entra-bloc-plataforma-estatal-pugnar-
iu/716917.html)

“El PNB celebra la seva diada amb el suport de CiU i BNG”. *Avui*, 27 de setembre de 1988, p. 18.

“El PNV contra el estatut de UCD”. *Diari de València*, 5 de març de 1982, p. 18.

“El PP usa el pacto sobre la lengua como muestra de su giro al centro”. *El País*, 4 de setembre de 1998. https://elpais.com/diario/1998/09/04/cvalenciana/904936708_850215.html

“El PSC espera obtener un millón de votos en los comicis europeos”. *La Vanguardia*, 4 d’abril de 1994, p. 11.

“El respaldo a la candidatura de Otegui dividí a Compromís”. *Abc*, 29 d’agost de 2016. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-respaldo-candidatura-otegi-divide-compromis-201608291249_noticia.html

“El Triangle de la mar blava avisa que la dreta s’ha homologat i és més salvatge”. *Vilaweb*, 10 de febrer de 2012. <https://www.vilaweb.cat/noticia/3982830/20120210/triangle-mar-blava-avisa-dreta-homologat-salvatge.html>

“Eliseu Climent deja de ser propietario de El Temps y Pujol entra de accionista”. *Levante-EMV*, 15 d’octubre de 2012. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2012/10/15/eliseu-climent-deja-propietario-temps-pujol-entra-accionista/944282.html>

“Els crítics amb Grosske contacten amb Iniciativa”. *El Temps*, 24 de novembre de 1997, p. 11.

“Els inscrits de Podem a les Illes i al País Valencià es decanten majoritàriament per formar coalicions per a les eleccions del 2019”. *Vilaweb*, 30 de març de 2018. <https://www.vilaweb.cat/noticies/els-inscrits-de-podem-a-les-illes-i-al-pais-valencia-es-decanten-per-formar-coalicions-per-les-eleccions-del-2019/>

“Els joves d’EU, exclosos de la Plataforma”. *El Temps*, 22 de juliol de 1996.

“Els protagonistes de la història”. *El Temps*, 21 de novembre de 2000, p. 28-29.

“Enmienda a la totalidad de Minoría Catalana al Estatuto para Valencia”. *ABC*, 4 de novembre de 1981, p. 10.

“Enric Morera: Inhabilitar Forcadell seria una mancança democràtica de conseqüències negatives”. *Vilaweb*, 14 de desembre de 2016. <https://www.vilaweb.cat/noticies/enric->

[morera-inhabilitar-forcadell-seria-una-mancanca-democratica-de-consequencies-negatives/](#)

“Entrevista a Felip Puig. Compartim l’estratègia del Bloc”. *El Temps*, 10 d’octubre de 2006, p. 27

“Entrevista a Jaume Bosch. Si fracassa el pacte per n partit concret, revisarem les aliances al País Valencià”. *El Temps*, 10 d’octubre de 2006, p. 28.

“Entrevista a Joan Lerma. El mèrit de no enfrontar-se amb Madrid”. *El Temps*, 9 de juliol de 1990, p. 10-12.

“Entrevista a Jordi Pujol”. *Levante-EMV*, dimecres 6 de febrer de 2008.

“Entrevista a Paul Alduy. Ens interessa la clientela catalana”. *El Temps*, 3 de juny de 1990, p. 15-18.

“Entrevista Eliseu Climent”. *Presència*, 1 de novembre de 2009, p 19.

“Entrevista Josep-Lluís Carod-Rovira. El federalisme és un catalanisme naïf”. *El Temps*, 10 d’octubre de 2000, p. 30-33.

“Entrevista Pere Mayor. Cal construir l’espai nacional valencià”. *El Temps*, 1 de febrer de 2000, p. 26.

“Entrevista. Ferran Torrent”. *Presència*, 19 de setembre de 2003, p. 17.

“ENV desmiente el pacto con ERC”. *El País*, 16 de juliol de 1993.

“ERC i BNG festegen, però no es casen”. *El Temps*, 1 de juny de 1998, p. 10.

“ERC i el Bloc Nacionalista Valencià acosten posicions”. *Avui*, 13 de desembre de 2001, p. 18.

“ERC i HB piden en el Parlamento Europeo que Cataluña sea independiente”. *La Vanguardia*, 12 de setembre de 1991, p. 12.

“ERC impulsa una alternativa a la Declaració de Barcelona”. *El Temps*, 29 de juliol de 2000, p. 12.

“ERC no convence al PSM para ir juntos a las elecciones”. *La Vanguardia*, 7 de desembre de 1992, p. 13.

“ERC participará en una reunión de partidos nacionalistes en San Sebastián”. *La Vanguardia*, 9 de maig de 1986, p. 22.

“ERPV denuncia veto de Compromís i Podem a la seva entrada en la coalició al congrés”. *Vilaweb*, 13 de maig de 2016. <https://www.vilaweb.cat/noticies/erc-del-pais-valencia-denuncia-veto-de-compromis-i-podem-a-la-seva-entrada-en-la-coalicio-al-congres/>

“Es reuneixen 250 alcaldes dels PPCC”. *El Temps*, 20 d’abril de 1999, p. 11.

“Esquerra Republicana de Catalunya prepara”. *El Temps*, 1 de juny de 1992, p. 34.

“Esquerra Republicana pide a Oltra que rectifiques u equidistància fal·laç e insostenible sobre Cataluña”. *El Diario*, 23 de setembre de 2017. https://www.eldiario.es/politica/Esquerra-Republicana-Oltra-equidistancia-Cataluna_0_689781391.html

“Esquerra Valenciana aposta per col·laborar amb ERPV al seu congrés”. *El Temps*, 20 de març de 2001, p. 12.

“Esteve defensa poder federar autonomies”. *El Temps*, 2 de febrer de 1998, p. 11.

“Europa no ens resoldrà els problemes d’estat”. *El Temps*, 13 de març de 2001, p. 34-35.

“Fabra exigeix a Mas respecte a les senyes d’identitat de l’estatut valencià”. *Diari la Veu*, 4 de juliol de 2014. <https://www.diarilaveu.com/noticia/10036/fabra-exigeix-a-mas-respecte-a-les-senyes-didentitat-de-lestatut-valencia>

“Galeuzca comença a caminar de nou”. *El Temps*, 21 de setembre de 1998, p. 37.

“Heribert Barrera”. *El Temps*, 26 de setembre de 1988, p. 27.

“IC exige que no se limite el ámbito de emisión de TV3”. *La Vanguardia*, 25 d’octubre de 1988, p. 24.

“IC, EUPV i l’Entesa de Menorca demanen la coordinació de les polítiques lingüístiques dels governs de parla catalana”. *El Temps*, 10 de febrer de 1992, p. 30.

“Iniciativa per Catalunya Verds porta els Països Catalan al Parlament”. *El Temps*, 10 de febrer de 2004, p. 10.

“Irene Coll es elegida presidenta del Unió Menorquina (UMe) durante el congreso constitutivo de la formación”. *Europapress*, 14 de novembre de 2009: <http://www.europapress.es/nacional/noticia-irene-coll-elegida-presidenta-unio-menorquina-ume-congreso-constitutivo-formacion-20091114164716.html>

“Joan Ribó, tras la detención de Puigdemont: Una cuestión política se debe resolver políticamente”. *Abc*, 26 de març de 2018. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-joan-ribo-tras-detencion-puigdemont-cuestion-politica-debe-resolver-politicamente-201803261350_noticia.html

“Jordi Pujol vuelve a la escena pública en una conferencia de Ximo Puig”. *Abc*, 27 de setembre de 2016. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-jordi-pujol-vuelve-escena-publica-conferencia-ximo-puig-201609271422_noticia.html

“L’aliança amb Díaz que sobta a molts”. *El Temps*, 7 de març de 2017, p. 20.

“L’escissió al si d’UPV complica el panorama del nacionalisme valencià”. *Avui*, 11 de juny de 1990, p. 8.

“L’esperit de València”. *El Temps*, 2 de novembre de 1998, p. 5.

“L’esquerra nacionalista als PPCC”. *El Temps*, 12 de febrer de 1990, p. 16.

“L’Euram demana pas”. *El Temps*, 17 de juliol de 2001, p. 28-29.

“La CUP de València es presenta en societat amb la incògnita de si concorreran a les eleccions del 2015”. *Ara*, 16 de juny de 2013. https://www.ara.cat/paisvalencia/presentacio-CUP-Valencia-eleccions-2015-clases_populars_0_938906359.html

“La CUP vol expandir-se al País Valencià i les Balears i la seva primera iniciativa serà contra els desnonaments”. 324, 9 de desembre de 2012. <http://www.ccma.cat/324/la-cup-vol-expandir-se-al-pais-valencia-i-les-balears-i-la-seva-primera-iniciativa-sera-contra-els-desnonaments/noticia/2004413/>

“La federació valenciana d’ERC passa a anomenar-se ERPV”. *El Temps*, 3 d’octubre de 2000, p. 10.

“La Internacional Liberal no admet Unió Valenciana”. *El Temps*, 22 de desembre de 1997, p. 11.

“La llengua de la Comunidad Valenciana es el valenciano”. *Público*, 15 de novembre de 2010. <http://www.publico.es/espana/llengua-comunidad-valenciana-valenciano.html>

“La visita que va trencar tabús”. *El Temps*, 1 de febrer de 1993, p. 14-16.

“Lerma llegó a un acuerdo con IU para tener mayoría absoluta”. *La Vanguardia*, 21 de juliol de 1987, p. 11.

“Les federacions d’IU demanen vincles estables a la Corona d’Aragó”. *El Temps*, 16 de setembre de 2003, p. 12.

“Les fotos que sí que han pogut ser”. *El Temps*, 7 de març de 2017, p. 21.

“Les grans ciutats demanen més poder”. *El Temps*, 7 de febrer de 1994, p. 10.

“Los independentistas, ante el traslado del Sabadell a Alicante: Se van a los Países Catalanes y no a Madrid”. *Abc*, 7 d’octubre de 2017

“Maragall dóna suport a Antich, candidat al Govern balear”. *El Temps*, 1 de juny de 1999, p. 10.

“Mas demanarà una reunió amb Camps”. *Avui*, 21 de febrer de 2011. <http://www.elpuntavui.cat/comunicacio/article/-/373469-mas-demanara-una-reunio-amb-camps-per-solucionar-el-tancament-de-tv3.html>

“Mas y Morera presentan su lista europea en Valencia”. *El País*, 14 de maig de 2009. https://elpais.com/diario/2009/05/14/cvalenciana/1242328684_850215.html

“Mas y Morera presentan su lista europea en Valencia”. *El País*, 14 de maig de 2009. https://elpais.com/diario/2009/05/14/cvalenciana/1242328684_850215.html

“Més de 120 entitats van a l'ofrena floral a la tomba de Rafael Casanova”. *Avui*, 12 de setembre de 1997, p. 12.

“Més per Mallorca no participarà a les eleccions europees”. *Ara Balears*, 17 de març de 2014. https://www.arabalears.cat/balears/MES-Mallorca-participara-eleccions-europees_0_1103289863.html

“Militants d'ERC”. *Avui*, 17 de març de 2008, p. 7.

“Miquel Calçada: Xàtiva i els valencians sou l'exemple de la persistència d'un poble”. *Vilaweb*, 18 de juny de 2014. <https://www.vilaweb.cat/noticia/4198606/20140618/miquel-calcada-xativa-valencians-sou-exemple-persistencia-poble.html>

“Molins durà propostes del BNV al Congrés dels Diputats”. *El Temps*, 15 de juny de 1998, p. 11.

“Mònica Oltra assegura que no se ve en el partido de Iglesias”. *Levante-EMV*, 27 de desembre de 2015. <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2015/12/27/monica-oltra-asegura-ve-partido/1359403.html>

“Monica Oltra cree que el juicio a Artur Mas és un despropósito por falta de dialogo”. *Las Provincias*, 6 de febrer de 2017. <http://www.lasprovincias.es/politica/201702/06/monica-oltra-cree-juicio-20170206151337.html>

“Mònica Oltra opina que para arreglar el problema catalán hay que volver al origen”. *Las Provincias*, 16 de juliol de 2017. <http://www.lasprovincias.es/politica/monica-oltra-opina-20170716133901-nt.html>

“Mònica Oltra ovacionada en l'última assemblea de Podemos”. *La Veu del País Valencià*, 17 de novembre de 2014. <https://www.diarilaveu.com/noticia/11961/video-monica-oltra-ovacionada-en-lultima-assemblea-de-podemos>

“Mònica Oltra recomana estudiar geografia als que inclouen el País Valencià com una comarca catalana”. *Ara*, 20 d'agost de 2015. https://www.ara.cat/paisvalencia/Monica-Oltra-geografia-Pais-Valencia_0_1415858570.html

“Mònica Oltra s'enfronta als joves del Bloc que donen suport a Otegi”. *Vilaweb*, 29 d'agost de 2016. <https://www.vilaweb.cat/noticies/monica-oltra-senfronta-als-joves-del-bloc-que-donen-suport-a-otegi/>

“Mònica Oltra: Si Arrimadas fos un home li estaria disputant el lideratge a Rivera”. *Ara*, 16 de gener de 2017. https://www.ara.cat/paisvalencia/Oltra-Arrimadas-disputant-lideratge-Rivera_0_1943805711.html

“Neix la declaració de Menorca pel dret a decidir”. *Ara Balears*, 16 de setembre de 2017. https://www.arabalears.cat/politica/Neix-Declaracio-Menorca-dret-decidir_0_1871212993.html

“Neix un partit europeu de nacions sense estat”. *El Temps*, 11 de novembre de 2003, p. 10.

“Partidos republicanos buscan un modelo confederal”. *La Vanguardia*, 27 d'octubre de 1985, p. 28

“Pascal: Hi ha menys distància entre Susana Díaz i Mònica Oltra de la que em pensava”. *La Vanguardia*, 3 d'abril de 2017. <http://www.lavanguardia.com/vida/20170403/421424169891/pascal-hi-ha-menys-distancia-entre-susana-diaz-i-monica-oltra-de-la-que-em-pensava.html>

“Pere Macias visita el tramvia de València”. *El Temps*, 16 de març de 1998, p. 10.

“Picabaralla a Twitter entre David Feràndez i Mònica Oltra pel suport a Otegi”. *Ara*, 29 d'agost de 2016. https://www.ara.cat/politica/Picabaralla-Twitter-David-Fernandez-Monica_0_1640835994.html

“Podemos y Compromís revientan la Fonteta”. *El Mundo*, 18 de desembre de 2015. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2015/12/18/56745d9a22601d72288b456c.html>

“Primer encontre entre Pere Esteve i Zaplana”. *El Temps*, 3 de novembre de 1997, p. 10.

“Puig a Bonig: El Gobierno valenciano no apoya el secesionismo”. *Abc*, 2 de novembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-puig-bonig-gobierno-valenciano-no-apoya-secesionismo-201711021252_noticia.html

“Pujol a Palma, convidat per l'OCB”. *El Temps*, 27 d'octubre de 1997, p. 11.

“Pujol analizará la situación económica”. *El Periódico Mediterráneo*, 5 de juny de 2003. http://www.elperiodicomediterraneo.com/noticias/castellon/pujol-analizara-situacion-economica_55056.html

“Pujol defendió en Castellón el PHN en su visita de 1989”. *El Periódico Mediterráneo*, 13 de juny de 2003. http://www.elperiodicomediterraneo.com/noticias/temadia/pujol-defendio-castellon-phn-visita-1989_56125.html

“Pujol i Matas recuperen la sintonia institucional”. *El Temps*, 9 de juny de 1997, p. 11.

“Pujol i Sampol volen la gestió dels aeroports i més sobirania fiscal”. *El Temps*, 11 de maig de 1999, p. 11.

“Pujol rep el líder del Bloc Nacionalista Valencià”. *Avui*, 27 d'abril de 1999, p. 15.

“Pujol visitarà Mallorca convidat per l’OCB i es reunirà amb Antich”. *El Temps*, 30 de novembre de 1999, p. 10.

“Rahola s’interessa pel comerç de València”. *El Temps*, 20 de juliol de 1998, p. 10.

“Roca, a València”. *El Temps*, 25 de juny de 1984, p. 15.

“Se inicio ayer la Trobada de Joventuts nacionalistes”. *Levante*, 19 de maig de 1979.

“Segon congrés dels Verds de Balears”. *El Temps*, 1 de juny de 1992, p. 34.

“Seguidors d’extrema dreta intenten boicotejar un acte de Joan Tardà al País Valencià”. *Ara*, 8 de juliol de 2018. https://www.ara.cat/paisvalencia/Seguidors-Joan-Tarda-Pais-Valencia_0_2047595382.html

“Seis partidos de izquierda nacionalista piden el voto negativo en el referéndum”. *La Vanguardia*, 18 de febrer de 1986, p. 15.

“Sopar literari amb polítics i superherois”. *El Temps*, 2 de novembre de 2004, p. 40.

“També les joventuts d’IC-V”. *El Temps*, 30 de novembre de 1999, p. 10.

“Tanda de reunions de Pujol amb els socis electorals del BNV i PSM”. *El Temps*, 4 de maig de 1999, p. 10.

“Terricabras es compromet a ser un diputat europeu valencià”. *Nació Digital*, 10 de maig de 2014.

“Trece partidos en el encuentro de Madrid”. *El País*, 8 d’octubre de 1998. https://elpais.com/diario/1998/10/08/espana/907797605_850215.html

“Trias i Esteve reclamen seny al president del Constitucional”. *Avui*, 19 de novembre de 1998, p. 12.

“UDC cree que CDC le causa incomodidad en las europees”. *La Vanguardia*, 7 de març de 1994, p. 9.

“UME compartirà afiliados y sedes con Convergència de Catalunya”. *Menorca.info*, 10 de març de 2010. <https://menorca.info/menorca/local/2010/515824/ume-compartira-afiliados-sedes-convergencia-catalunya.html>

“Un alt càrrec de Compromís critica que el president valencià lliuri un premi a Societat Civil Catalana”. *Ara*, 12 de gener de 2018. https://www.ara.cat/paisvalencia/Compromis-president-Societat-Civil-Catalana_0_1941405979.html

“Un darrer diumenge d’octubre molt unitari”. *El Temps*, 10 de novembre de 1997, p. 10.

“Un dels fundadors d’Esquerra al País Valencià anuncia el seu pas a Reagrupament”. *Vilaweb*, 22 de maig de 2009. <https://www.vilaweb.cat/noticia/3587629/20090523/noticia.html>

“Un senador de Compromís, tras la prisión para Junqueras: ¿Estado de derecho o de extrema derecha?”. *Abc*, 2 de novembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-senador-compromis-tras-prision-para-junqueras-estado-derecho-o-extrema-derecha-201711022102_noticia.html

“Un senador de Compromís, tras la prisión para Junqueras: ¿Estado de derecho o de extrema derecha?”. *Abc*, 2 de novembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-senador-compromis-tras-prision-para-junqueras-estado-derecho-o-extrema-derecha-201711022102_noticia.html

“Unitat del Poble Valencià pide la autodeterminación”. *La Vanguardia*, 30 de desembre de 1989, p. 12.

“UPV qualifica la implantació d’ERC al País Valencià d’estratègia publicitària”. *Avui*, 17 de juliol de 1993, p. 11.

“UPV reclama un front nacionalista per la llengua”. *Avui*, 27 de setembre de 1997, p. 16.

“València acollirà una assemblea de regidors”. *El Temps*, 15 de febrer de 2000, p. 9.

“Xàtiva renaix de les cendres: la nova tradició al Parlament de Catalunya”. *Vilaweb*, 17 de gener de 2018. <https://www.vilaweb.cat/noticies/xativa-renaix-de-les-cendres-la-nova-tradicio-al-parlament-de-catalunya-ruben-wagensberg-david-fernandez-lluis-llach/>

“Ximo Puig apel·la al diàleg tres el·l·legal en Catalunya”. *Abc*, 9 de juny de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-ximo-puig-apela-dialogo-tras-anuncio-referendum-ilegal-cataluna-201706091302_noticia.html

“Ximo Puig pide a Quim Torra sumar esfuerzos en un frente común para la financiación”. *La Vanguardia*, 31 de maig de 2018. <https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20180531/443968982137/ximo-puig-quim-torra-barcelona-debate.html>

“Ximo Puig vol que Catalunya continuï en una Espanya diferent”. *El Nacional*, 20 de setembre de 2016. https://www.elnacional.cat/ca/politica/ximo-puig-catalunya-continui-espanya_111139_102.html

“Ximo Puig. Iceta és l’únic que pot acabar amb el fanatisme i la intolerància”. *El Nacional*, 8 de desembre de 2017. https://www.elnacional.cat/ca/politica/ximo-puig-iceta-acabar-fanatisme-intolerancia_219654_102.html

“Zaplana es troba amb Duran i Lleida”. *El Temps*, 7 de desembre de 1998, p. 10.

“Zaplana i Maragall coincideixen en el model de finançament”. *El Temps*, 20 de juliol de 1999, p. 10.

“Zaplana inicia la gira per parlar del nou finançament amb Pujol”. *El Temps*, 19 de setembre de 2000, p. 11.

“Zaplana proposa un nou model de finançament inspirat en el de Mas”. *Avui*, 27 d’abril de 1999, p. 15.

“Zaplana vol normalitzar les relacions amb Catalunya, però no diu com”. *El Temps*, 18 de maig de 1998, p. 10.

“II trobada dels Verds”. *El Temps*, 22 de juliol de 2003, p. 14.

ACPV. *País Valencià 2007. Un canvi possible. Perspectives polítiques i electorals*. València: Acció Cultural del País Valencià, 2006.

AEPV. “Proposta unitària de l’AEPV”. Resolució del Consell Polític de l’AEPV. 10 de maig de 1982.

AEPV. “El País Valencià, ara”. *Calaix de Nacionalistes d’Esquerra*, febrer de 1984, p. 4.

AGUAR, Ximo. “Demòcrates Valencians afilea un pacto para las europeas con PNV, CC u Proposta x les Illes Balears”. *Valencia Plaza*, 15 de novembre de 2017. <http://valenciaplaza.com/democrates-valencians-afilea-un-pacto-para-las-europeas-con-pnv-cc-y-proposta-x-les-illes-balears>

AIGÜES, Empar. “UPV ultima con Convergència i Unió una coalición para las elecciones europeas”. *Levante-EMV*, 5 de febrer de 1994.

AIGÜES, Empar. “Mayor: La oferta de Roca y CiU reconoce a UPV como la única opción nacionalista”. *Levante-EMV*, 6 de febrer de 1994, p. 19.

AIXALÀ, Josep. Carta de Josep Aixelà (ERC) a la UPV. Barcelona, 31 d’agost de 1992.

ALBEROLA, Miquel. “Lerma-Pujol, la norma de Castelló”. *El Temps*, 29 de maig de 1989, p. 7-11.

ALBEROLA, Miquel. “Entrevista a Josep-Vicent Marquès. El conferenciant sense bafles”. *El Temps*, 23 de juliol de 1990, p. 38-41.

ALBEROLA, Miquel. “Entrevista a Alfaro, Castellet i Barnils. Nosaltres els fusterians”. *El Temps*, 24 de juny de 1991, p. 54-57.

ALBEROLA, Miquel. “Entrevista a Albert Taberner. Sense UPV, hem tret pràcticament els mateixos vots”. *El Temps*, 8 de juliol de 1991, p. 22-23.

ALBEROLA, Miquel. “Endevina qui (no) ve aquesta nit”. *El Temps*, 9 de novembre de 1992, p. 12-14.

ALBEROLA, Miquel; LAFORA, Vicent. “Mentre hi haja un nacionalista en UV, Lizondo tindrà un enemic”. *El Temps*, 23 de novembre de 1992, p. 20-24.

ALBEROLA, Pere. "Estratègies polítiques i identitat col·lectiva al País Valencià". *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 18, (2002), p. 7-26.

ALFARO, J. M. "Los nacionalistes piden la vertebración del eje mediterraneo". *Levante-EMV*, 7 de maig de 2001, p. 15.

ALIAGA, Xavier. "Vinaròs, cuina històrica de l'independentisme". *El Temps*, p. 28-31.

ALIAGA, Xavier. "Miquel Roca: Volem fer per a Xàtiva el mateix que per a altres ciutats en crisi". *Notícia-7*, 4 de juny de 1994.

ALIAGA, Xavier; MACEDA, Víctor. "Del nord, del sud, de mar enllà". *El Temps*, 16 de setembre de 2014, p. 13-16.

ALMENAR, Salva. "El Bloc aposta per una gran coalició valencianista per salvar la marca Compromís i poder presentar-se amb Podem". *Ara*, 24 d'octubre de 2015. https://www.ara.cat/politica/Bloc-coalicio-valencianista-Compromis-presentar_0_1454854762.html

ALMENAR, Salva. "Compromís demana que el referèndum català no frustri la possibilitat de formar un govern progressista". *Ara*, 8 de gener de 2016.

ALMENAR, Salva. "Rull, sobre el corredor mediterrani: Valencians i catalans som víctimes del model centralista de l'Estat". *Ara*, 18 d'abril de 2016. https://www.ara.cat/societat/Rull-mediterrani-Valencians-victimes-centralista_0_1561044004.html

ALMENAR, Salva. "Entrevista a Rafa Carbonell. L'equip d'Àgueda Micó ha demostrat en 10 mesos que el seu projecte no passa per enfortir el Bloc". *Ara*, 13 de maig de 2016. https://www.ara.cat/paisvalencia/Rafa-Carbonell-Agueda-Mico-Bloc_0_1576042491.html

ALMENAR, Salva. "Mònica Oltra: la rival de Podem que Pablo Iglesias vol per a la seva campanya" *Ara*, 13 de juny de 2016. https://www.ara.cat/paisvalencia/Monica-Oltra-valenciana-Pablo-Iglesias_0_1594040814.html

ALMENAR, Salva. "Puigdemont i Puig segellen a València una aliança pel corredor mediterrani". *Ara*, 19 de setembre de 2016. https://www.ara.cat/societat/Catalunya-Pais-Valencia-seguiment-mediterrani_0_1653434768.html

ALMENAR, Salva; MARCH, Oriol. "Puigdemont i Ximo Puig escenifiquen el desgel entre Catalunya i el País Valencià després de l'etapa del PP". *Ara*, 18 de maig de 2016. https://www.ara.cat/politica/Carles-Puigdemont-Ximo-Palau-Generalitat_0_1579042261.html

ALOI, M. "Entrevista a Cristina Piris. Reivindicar la radicalitat". *El Temps*, 21 de juliol de 1986, p. 19.

ALOI, M. "Entrevista a Mateu Morro. Les operacions estatals actuen contra el nacionalisme". *El Temps*, 1 de setembre de 1986, p. 12-13.

ALÓS, Carlos. “Enric Nomdedéu: Hay un acuerdo tácito de PP y PSOE para no hablar de Europa”. *Levante-EMV*, 4 de juny de 2009. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2009/06/04/enric-nomdedeu-hay-acuerdo-tacito-pp-soe-hablar-europa/597589.html>

ALÒS, Ernest. “Mira ho va intuir”. *El Periódico*, 25 d'octubre de 2015. <http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/politica/mira-intuir-4616200>

ALTARRIBA, Laia. “Corresponde al Parlament realitzar actos de soberanía”. *Gara*, 26 d'octubre de 2009. <https://gara.naiz.eus/paperezkoa/20091026/163385/es/Corresponde-Parlament-realizar-actos-soberania>

ÁLVAREZ, Juan. “La batalla por la alcaldia de Valencia”. *La Vanguardia*, 3 d'abril de 1983, p. 12.

AMORÓS, Bàrbara. “L'Euram reforça nexes a Catalunya”. *El Temps*, 20 de novembre de 2001, p. 76.

AMORÓS, Bàrbara; CALVET, Miquel. “L'arc Mediterrani, el camí cap a Europa”. *El Temps*, 5 de febrer de 2002, p. 18.

ANASAGASTI, Iñaki. “En València, en el Aplec del Bloc”. *Deia*, 27 d'octubre de 2014. <http://blogs.deia.eus/anasagasti/2014/10/27/en-valencia-en-el-aplec-del-bloc/>

ANC. “L'ANC i el reconeixement dels Països Catalans”. Abril de 2013. <https://assemblea.cat/?q=node/4383>

ANDRÉS, Raquel. “Puigdemont y Puig revierten la desconexion catalano-valenciana”. *La Vanguardia*, 19 de setembre de 2016. <http://www.lavanguardia.com/politica/20160919/41419704983/carles-puigdemont-ximo-puig-corredor-mediterraneo.html>

APLEC DEL PUIG. “Agenda dels actes del darrer diumenge d'octubre 1997”. Cartell anunciador de l'Aplec del Puig. València, 23 d'octubre de 1997.

ARABÍ, Francesc. “Diputados del PSPV firman un escrito contra la nueva política lingüística de Alarte”. *Levante-EMV*, 30 d'abril de 2009. <https://val.levante-emv.com/portada/2009/04/30/diputados-pspv-firman-escrito-nueva-politica-linguistica-alarte/584063.html>

ARABÍ, Francesc. “Rafael Blasco. De antisistema a profesional del poder”, *Levante-EMV*, 8 de novembre de 2009. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2009/11/08/rafael-blasco-antisistema-profesional/649303.html>

ARABÍ, Francesc. “El Bloc apuesta por Ribó y por cambiar la marca para lograr el 5%”. *Levante-EMV*, 4 de desembre de 2009. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2009/12/04/bloc-apuesta-cambiar-marca-electoral-ribo-lograr-5/657595.html>

ARABÍ, Francesc. “Compromís fía su suerte a Ribó”. *Levante-EMV*, 8 de maig de 2010. <https://www.levante-emv.com/valencia/2010/05/08/compromis-fia-suerte-ribo/703334.html>

ARABÍ, Francesc. “Terremoto independentista”. *Levante-EMV*, 4 d'octubre de 2012. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2012/10/04/terremoto-independentista/941445.html>

ARABÍ, Francesc. “Compromís estudia si acepta a Esquerra tras el portazo de EU a los independentistes”. *Levante-EMV*, 14 de gener de 2015. <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2015/01/14/compromis-estudia-acepta-esquerra-portazo/1211806.html>

ARAGONÈS, Pere. “Independència de Catalunya: com queden els Països Catalans?”. *Vilaweb*, 24 d'octubre de 2012. https://www.vilaweb.cat/opinio_contudent/4049697/pere-aragones-independencia-catalunya-queden-paisos-catalans.html

ARCHILÉS, Ferran. “El olvido de España. Izquierda y nacionalismo español en la transición democrática: el caso del PCE”, *Historia del Presente*, núm. 14 (2009).

ARCHILÉS, Ferran. *Una singularitat amarga: Joan Fuster i el relat de la identitat valenciana*. Catarroja: Afers, 2012.

ARENAS, Sandra. “Quaranta intel·lectuals donen suport a Benach”. *Avui*, 5 de juny de 2008, p. 7.

ARNAL, Rafa. “Uns països sense política”. A: *Nosaltres, exvalencians*. Barcelona: L'esfera dels llibres, 1988.

ARRUTI, Joseba. “Entrevista a Josune Aritondo. El PP comet a Euskadi un greu error polític”. *El Temps*, 11 de març de 2003, p. 37-39.

ATENEU PERE MASCARÓ. “Trobada anual de l'Institut Triangle de Mar Blava”. *Ateneu Pere Mascaró*, 21 de setembre de 2013. <https://ateneuperemascaro.org/activitats/trobada-anual-de-l-institut.html>

AYMERICH, R. “Entrevista Rafel Ribó. El principal valor d'Iniciativa és el seu pluralisme”. *El Temps*, 30 de maig de 1988, p. 18-19.

AYMERICH, R. “Entrevista a Josep-Lluís Carod-Rovira. L'esquerra pragmàtica”. *El Temps*, 30 de gener de 1989, p. 18-19.

BADIA, Quique. “Una història de l'independentisme català contemporani: construïnt hegemonia (V)”. *El Temps*, 2 de març de 2018. <https://www.eltamps.cat/article/3489/una-historia-de-lindependentisme-catala-contemporani-construïnt-hegemonia-v>

BALAGUER i BARRIL, Jaume. “Estiguerem a València amb Joan Fuster”, *La Humanitat*, núm. 50 (novembre de 1981), p. 3.

BALAGUER, Doro, “Partits, Constitució i autonomia al País Valencià”. *Nous Horitzons*, núm. 47/48 (octubre-novembre 1978), p. 78-85.

BALAGUER, Doro. *L'esquerra agònica. Records i reflexions*. Catarroja: afers, 2009.

BANYULS, Andreu. “Roca, el tercer home de la transició”, *El Temps*, 2 de juliol de 1984, p. 6.

BANYULS, Andreu. “Hereus d'un temps, d'un País”. *La Veu del País Valencià*, 26 d'octubre de 2016. <https://www.diarilaveu.com/carta/31072/hereus-dun-temps-dun-pais-per-andreu-banyuls>

BAQUEIRO, Camilo. “Mónica Oltra: Independencias hay muchas y solo hablamos de una”. *El País*, 13 de novembre de 2012. https://elpais.com/ccaa/2012/11/13/catalunya/1352831544_511583.html

BARAS, Montserrat (ed.). *Els militants dels partits polítics a Catalunya: perfils socials i percepcions polítiques*. Barcelona: ICPS, 2004.

BARAS, Montserrat; BARRIO, Àstrid; RODRÍGUEZ, Juan; BARBERÀ, Òscar. “Les partido de ámbito no estatal (PANE) en Espagne (1977-2008)”. *Pôle Sud*, núm. 34 (2011), p. 3-26.

BARAS, Montserrat; MATAS, Jordi. “Els partits polítics i el sistema de partits”, A: CAMINAL, Miquel; MATAS, Jordi (ed.). *El sistema polític de Catalunya*. Madrid: Tecnos, 1998.

BARBERÀ, Òscar. “La integració europea i el futur dels partits nacionalistes”. *Diàlegs: revista d'estudis polítics i socials*, núm. 12 (2001), p. 59-82.

BARBERÀ, Òscar; BARRIO, Àstrid; RODRÍGUEZ, Joan. *Els militants de les organitzacions polítiques juvenils a Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2002.

BARBERÀ, Òscar. *Partits en aliances polítiques: Rutes pel canvi organitzatiu. El cas d'Unió Democràtica de Catalunya (1978-2001)*. (Tesi doctoral). Bellaterra, UAB, 2006.

BARBERÀ, Òscar; BARRIO, Àstrid; RODRÍGUEZ, Juan. *Cambios políticos y evolución de los partidos*. Barcelona; ICPS, 2009.

BARNILS, Andreu. “Entrevista Mònica Oltra. Si algú té raons per independitzar-se som els valencians”. *Vilaweb*, 11 d'octubre de 2013. <https://www.vilaweb.cat/noticia/4149082/20131011/monica-oltra-algu-raons-economiques-independitzar-som-valencians.html>

BARNILS, Ramon. “Pujol-Zaplana: no hi ha color”. *El Temps*, 18 de maig de 1998, p. 18.

BARROSO, Sílvia. “El malestar intern a ERC s’estén al País Valencià”. *Avui*, 28 d’abril de 2009. <http://admin.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/257868--el-malestar-intern-a-erc-sesten-al-pais-valencia-.html>

BARTOMEUS, Oriol. *La transformació de l’espai polític català 2004-2014*. Barcelona: ICPS, 2015.

BATISTA, Antoni. *A la caça del PSUC*. Barcelona: Pòrtic, 2016.

BAYARRI, Francesc. “CiU, Rita Barberà i el Meteosat”. *El Temps*, 7 de desembre de 1999, p. 11.

BEI. “Informe del secretari de coordinació”. Document intern de la 8a AGO del BEI. 1997.

BELDA, Ismael. “UPV, més amb menys”. *El Temps*, 14 de maig de 1990, p. 26-28.

BELDA, Ismael. “Entrevista a Pere Mayor. Som més que pura simbologia”. *El Temps*, 25 de juny de 1990, 25.

BELTRAN, Adolf. “Partit Reformista: ¿Els sobre Monsonís?”. *El Temps*, 4 de març de 1985, p. 37.

BELTRAN, Adolf. “L’hora valenciana del reformisme”. *El Temps*, 23 de desembre de 1985, p. 6-8.

BELTRAN, Adolf. “¿Quina política?”. *El Temps*, 23 de desembre de 1985, p. 9.

BELTRAN, Adolf. “La cultura del pacto”. *El País*, 11 de desembre de 2006.

BELTRAN, Adolf. “La expulsión de dos diputadas pone a Esquerra Unida a la puerta de la escisión”. *El País*, 16 de setembre de 2007. https://elpais.com/diario/2007/09/16/cvalenciana/1189970278_850215.html

BELTRAN, Adolf. “En busca de una nueva izquierda”, *El País*, 21 de gener de 2011.

BENLLOCH, Loli. “Las siete vidas de Blasco”, *Levante-EMV*, 2 d’octubre de 2012. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2012/10/02/siete-vidas-blasco/940822.html>

BLASCO, Remei. “Tots els encontres dels presidents”. *El Temps*, 22 de maig de 1989, p. 16-18.

BNV. “10 propostes per al canvi valencià”. València, juny de 1999.

BNV. “Programa electoral”. València, juny de 1999, p. 3.

BNV. “Acta”. Congrés del Bloc Nacionalista Valencià, València, gener de 2000.

BNV. “Fes-te sentir” Programa Eleccions a Corts valencianes. València, maig de 2003, p. 6.

BODOQUE, Anselm. *Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques. Transició política i partits polítics al País Valencià*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2000.

BONO, Raimon. “Blaverització del Bloc?”. *Bloc de Raimon Bono*, 23 de febrer de 2009. <http://raimonbono.blogspot.com.es/2009/02/blaveritzacio-del-bloc.html>

BORNAY, Óscar. “Oltra escenifica la complicitat de Compromís con Equo”. *Levante-EMV*, 20 de novembre de 2011. <https://www.levante-emv.com/espana/2011/06/06/oltra-escenifica-complicitat-compromis-equo/813312.html>

BORRÁS, Xavier. “Mónica Oltra forzarà la aliança con Podemos pese al no del Bloc”. *El Mundo*, 21 de setembre de 2015. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2015/09/21/55ffb80546163fff2a8b4576.html>

BORRÁS, Xavier. “Eliseu Climent vuelve al despacho del presidente de la Generalitat tras 20 años”. *El Mundo*, 15 de desembre de 2015. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2015/12/14/566ef761268e3e82268b46ae.html>

BOSCH, Jaume. “Del PSUC a ICV, el debat dels Països Catalans”. *El Temps*, 23 de juliol de 2016.

BOSCH, Xavier. “Artur Mas (CiU) proposa un front comú de Catalunya i València contra la crisi”. *Levante-EMV*, 25 de febrer de 2009, p. 25.

BOTRAN, Albert. *Unitat popular. La construcció de la CUP i de l'independentisme d'esquerres*. Lleida: El Jonc, 2012.

BOU, Lluís. “Zaplana accepta davant Pujol els eixos bàsics del pacte fiscal”. *Avui*, 4 de maig de 1989, p. 11.

BOU, Lluís “Pujol tancarà avui la Tercera Trobada Nacionalista, a Palma”. *Avui*, 29 de març de 1998, p. 19.

BOU, Lluís “Molins tramitarà propostes dels valencianistes”. *Avui*, 5 de juny de 1998, p. 12.

BOU, Lluís. “Catalunya, l'oasi de sempre”. *Avui*, 12 de setembre de 1998, p. 15.

BOU, Lluís. “Pujol estudiarà amb Zaplana d'acord sobre el nou pacte fiscal”. *Avui*, 28 d'abril de 1999, p. 13.

BOU, Lluís. “Duel estètic”. *Avui*, 12 de setembre de 2000, p. 14.

BUCH, Roger. “De l'Esquerra d'Alliberament Nacional a ERC. Els antecedents extraparlamentaris dels diputats d'ERC dels anys 90” A: *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*. Barcelona: Columna, 2001.

BUCH, Roger. *El Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN) (1968-1980). Evolució política i anàlisi interna d'un partit revolucionari i independentista*. (Tesi doctoral). Barcelona: UB, 2010.

BUCH, Roger. *L'herència del PSAN*. Barcelona: Editorial Base, 2012.

BURGUERA, Francesc de Paula. "Entrevista". *NorantaDies*, núm. 2.

BURGUERA, Francesc de Paula. "El País Valencià, discriminat". *Avui*, 35 d'agost de 1976.

BURGUERA, Francesc de Paula. *És més senzill, encara: digueu-li Espanya*. València: edicions 3i4, 1991.

BURGUERA. "Podemos no cierra la Puerta a la llegada de Mónica Oltra". *Las Provincias*, 9 de noviembre de 2014. <http://www.lasprovincias.es/politica/201411/09/podemos-cierra-puerta-llegada-20141109000942-v.html>

C, J; P, E. "Mor Alfons Cucó, polític i historiador del valencianisme". *Avui*, 27 d'octubre de 2002, p. 57.

C. A. "Compromís lleva al Senado una moción para que el Gobierno pida perdón por su actuación en Cataluña". *Abc*, 22 de setembre de 2017. www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-compromis-lleva-senado-mocion-para-gobierno-pida-perdon-actuacion-cataluna-201709221138_noticia.html

C. A. "Un presidente de perfil". *Abc*, 25 de febrer de 2014. <https://www.abc.es/comunidad-valencia/20140225/abcp-presidente-perfil-20140225.html>

C. J. "Convergència i Unió saca los colores a Compromís". *Las Provincias*, 11 de juliol de 2012. <https://www.lasprovincias.es/v/20120711/politica/saca-colores-compromis-20120711.html>

C. M. "ERC busca socis per a Europa". *El Temps*, 27 d'abril de 1987, p. 20.

C. T. "L'Euromed separa Pujol i Zaplana". *El Temps*, 16 de juny de 1997, p. 12.

CABALLER, N. "Marea contra la Ciutadania de Camps", *El País*, 30 de novembre de 2008.

CADENES, Nuria. "L'Assemblea de Regidors, en marxa". *El Temps*, 27 de juny de 2000, p. 30-31.

CADENES, Núria. "Esquerra Republicana es refunda al País Valencià". *El Temps*, 25 de juliol de 2000, p. 35.

CADENES, Núria. "Junts pel país i contra Zaplana". *El Temps*, 17 d'octubre de 2000, p. 9.

CADENES, Núria. “Nou congrés de l’Assemblea de Regidors”. *El Temps*, 3 d’abril de 2001 p. 30-31.

CADENES, Núria (coord.). *40 anys del PSAN i de l’independentisme català contemporani*. València: edicions del PSAN, 2008.

CADENES, Núria. *Josep Guia: l’independentisme complet*. Barcelona: Malhivern, 2013.

CADENES, Núria. “És una qüestió de democràcia: el punt de vista dels batlles valencians sobre la pressió als ajuntaments del Principat”. *Vilaweb*, 18 de setembre de 2017. <https://www.vilaweb.cat/noticies/aixo-va-de-democracia-el-punt-de-vista-dels-batlles-valencians/>

CADENES, Núria. “Els valencians denuncien a Europa el colp contra Catalunya”. *Vilaweb*, 21 de setembre de 2017. <https://www.vilaweb.cat/noticies/els-valencians-denuncien-a-europa-el-cop-contracatalunya/>

CALVET, Jordi. *El govern de la Generalitat Valenciana, 1983-1995*. (Tesi doctoral). Barcelona: UB, 2005, p. 108.

CALVET, Miquel. “L’Assemblea de Regidors pren forma”. *El Temps*, 6 de març de 2001, p. 28-30.

CALVET, Miquel. “Els dirigents socialistes reivindiquen solemnement l’arc mediterrani”. *El Temps*, 26 de febrer de 2002, p. 9.

CALVET, Miquel. “Entrevista a Agustí Cerdà. Hem d’encarar el futur amb la intenció de ser un país d’Europa”. *El Temps*, 29 d’abril de 2003, p. 40-42.

CALVET, Miquel. “Entrevista a Enric Morera. Només el Bloc ha complit els pactes per desplaçar el PP”. *El Temps*, 18 de novembre de 2003, p. 40-41.

CALVET, Miquel. “Tots els colors de l’esquerra valenciana”. *El Temps*, 27 de gener de 2004, p. 38-39.

CALVET, Miquel. “L’allargada ombra de Ferraz”. *El Temps*, 2 de març de 2004, p. 40-41.

CALVET, Miquel; RIMBAU, Enric. “La pugna nacionalista per fer-se sentir a Europa”. *El Temps*, 6 d’abril de 2004, p. 37-39.

CAMINAL, Miquel. *Nacionalisme i partits nacionals a Catalunya*. Barcelona: Empúries, 1998.

CAMINAL, Miquel; MATAS, Jordi (ed.). *El sistema polític de Catalunya*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1998.

CAMPS, Biel; MIR, Joan. “Droga dura, la pàtria”. *El Temps*, 18 de juliol de 1988, p. 25.

CAMPS, Ferran. “Catalunya a les eleccions andaluses”. *Avant*, gener-abril de 1982, p. 9.

CANELA, Joan. “Entrevista a Mònica Oltra: A Catalunya no s’ha mirat el País Valencià com a igual”. *El Crític*, 8 de gener de 2015. <http://www.elcritic.cat/entrevistes/monica-oltra-a-catalunya-mai-no-sha-mirat-el-pais-valencia-digual-a-igual-2234>

CANOSA, Francesc. *Entre el sabre i la bomba. Memòries d’un país i d’un partit: Unió Democràtica de Catalunya (1931-1980)*. Barcelona: Ancontravent, 2012.

CANTARERO, Joan. “El 51,3% de los delegados de UPV aprobó el pacto con IU”. *Levante*, 11 de novembre de 1986.

CAPARRÓS, Alberto. “Artur Mas culmina su desafío e incluye a la Comunidad valenciana en los actos por la independencia”. *Abc*, 25 de febrer de 2014. <https://www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20140225/abci-artur-desafio-201402250933.html>

CAPARRÓS, Alberto. “Las tesis soberanistas fracasan en Valencia pese a las subvenciones de Artur Mas”. *Abc*, 16 de setembre de 2014. <https://www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20140916/abci-independentismo-valencia-201409151852.html>

CAPARRÓS, Alberto. “El gobierno de Artur Mas patrocina un debate entre Compromís y Podemos”. *Abc*, 27 de febrer de 2015. <http://www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20150227/abci-artur-podemos-201502261924.html>

CAPARRÓS, Alberto. “Artur Mas inyecta 1’56 millones a entidades afines de la Comunidad Valenciana”. *Abc*, 4 d’octubre de 2015. <https://www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20151004/abci-subsidios-artur-valencia-201510032001.html>

CAPARRÓS, Alberto. “La Asamblea Nacional Catalana encuentra socios en Valencia para extender el proceso separatista”. *Abc*, 23 de gener de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-asamblea-nacional-catalana-encuentra-socios-valencia-para-extender-proceso-separatista-201604131310_noticia.html

CAPARRÓS, Alberto. “Altos cargos de Compromís acapararan el protagonismo en la jornada de Puigdemont en Valencia”. *Abc*, 17 de febrer de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-altos-cargos-compromis-acapararan-protagonismo-jornada-puigdemont-valencia-201702171748_noticia.html

CAPARRÓS, Alberto. “Compromís no es Coalición Canaria”. *Abc*, 7 d’abril de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-compromis-no-coalicion-canaria-201704071802_noticia.html

CAPARRÓS, Alberto. “PNV 1.400-Compromís 0”. *Abc*, 5 de maig de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-1400-compromis-0-201705051838_noticia.html

CAPARRÓS, Alberto. “Puigdemont subvencions con cerca de un millón de euros a los socios valencianos de Òmnium Cultural”. *Abc*, 27 de juliol de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-puigdemont-subvenciona-cerca-millon-euros-socios-valencianos-omnium-cultural-201707271124_noticia.html

CAPARRÓS, Alberto. “Compromís apoya desde Benicarló la república catalana frente al inmovilismo espanyol”. *Abc*, 1 de novembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-compromis-apoya-desde-benicarlo-republica-catalana-frente-inmovilismo-espanyol-201710311817_noticia.html#ns_campaign=mod-sugeridos&ns_mchannel=relacionados&ns_source=compromis-apoya-la-republica-catalana-frente-al-inmovilismo-espanyol&ns_linkname=noticia.foto.local&ns_fee=pos-3

CAPARRÓS, Alberto. “Compromís acusa al Gobierno de usar métodos de la lucha antiterrorista contra Junqueras y los exconsellers”. *Abc*, 15 de novembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-compromis-acusa-gobierno-usar-metodos-lucha-antiterrorista-contra-junqueras-y-exconsellers-201711141804_noticia.html

CAPILLA, Enric. “EU: nacionalisme de vitrina”. *El Temps*, 22 d’agost de 1994, p. 4.

CAPILLA, Juli. “ERPv, el catalanisme polític és possible”. *El Temps*, 27 de maig de 2003, p. 38.

CARBONELL, Jordi. “L’independentisme durant la transició”. A: PAGÈS, Pelai (dir.). *La transició nacional als Països Catalans: història i memòria*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2005.

CARDÚS, Pere. “L’acord entre Compromís i ERPv, una confluència per etapes”. *Vilaweb*, 29 de gener de 2015. <https://www.vilaweb.cat/noticia/4228878/20150129/lacord-compromis-erpv-confluencia-etapes.html>;

CARDÚS, Salvador. “El poder i la dignitat dels Països Catalans”. *El Temps*, 17 de maig de 2016, p. 28-29.

CAROD-ROVIRA, Josep-Lluís. *Tornar amb la gent*. Barcelona: Columna, 1997.

CASAS, Ferran. “ERC prepara una coalición con Aralar para las europeas”. *Público*, 9 de març de 2009. <http://www.publico.es/espana/erc-prepara-coalicion-aralar-europeas.html>

CASAS, Ferran. “ERC se lanza a por el voto en el País Valenciano y Baleares”. *Público*, 30 de maig de 2009. <http://www.publico.es/espana/erc-lanza-voto-pais-valenciano.html>

CASTELLÓ, J. “Entrevista a Miquel Roca. Fer-s’ho distint amb Espanya”. *El Temps*, 16 de juny de 1986, p. 9-11.

CASTELLÓ, Rafael; FLOR, Vicent; XAMBÓ, Rafael. “Anàlisi polític provisional de les eleccions de 1999”. Document aprovat per l’executiva nacional del Bloc, 24 de juny de 1999.

CASTRO, Carles. “Saura liberará a Ribó para que impulse la política de Estado de IC frente a la de IU”. *La Vanguardia*, 27 de maig de 1991, p. 23.

CATALÀ, Lluís. *Fonaments de la identitat territorial amb especial atenció a la identitat nacional. El cas valencià: discursos polítics sobre la identitat valenciana entre els militants de base del Bloc, EUPV, i PSPV-PSOE*. (Tesi doctoral). Alacant: Universitat d’Alacant, 2012.

CATALÀ, Tona. “Esquerra Unida ha entrat en combinació amb la dreta”. *Avui*, 22 de febrer de 1988, p. 9.

CATALÀ, Tona. “València entre dues aigües”. *Avui*, 3 d’abril de 1988, p. 10.

CATALÀ, Tona. “L’oposició valenciana, excepte UV, reclama la recepció de TV3”. *Avui*, 23 de desembre de 1989, p. 8.

CATALÀ, Tona. “Triomf de Pere Mayor a la quarta conferència d’Unitat del Poble Valencià”. *Avui*, 7 de maig de 1990, p. 7.

CATN. *Informe número 3. Les relacions de cooperació entre Catalunya i l’Estat espanyol*. Barcelona, 2013. p. 31 i p. 34. <https://www.ara.cat/2014/04/14/1120167976.pdf?hash=da6a10f04319f7eab4b93a0dde5e75af00a2764f>

CDC-BNV-PSM. “Acord CDC, BNV i PSM”. Barcelona, 21 d’abril de 1999.

CDC-PNB-BNG. *Declaració de Barcelona*. Barcelona, juliol de 1998.

CEBRIAN, Carme. *Estimat PSUC*. Barcelona: Empúries, 1997.

CEBRIAN, Carme. *Nous Horitzons: l’optimisme de la voluntat: revista teòrica i cultural del PSUC*. Barcelona: El Viejo Topo, 2011.

CERDÀ, Agustí. “Massa coincidències”. *Avui*, 18 de maig de 2000, p. 18.

CERVELLERA, Arturo. “Vicent Marzà se alia de nuevo con el catalanismo en pleno proceso soberanista”. *Las Provincias*, 21 de febrer de 2017.

<http://www.lasprovincias.es/politica/201702/21/marza-alia-nuevo-catalanismo-20170220232422-v.html>

CERVELLERA, Arturo. “Enric Morera respalda un acto de la principal plataforma independentista catalana”. *Las Provincias*, 22 de febrer de 2017. <http://www.lasprovincias.es/politica/201702/22/enric-morera-respalda-acto-20170222115745.html>

CHARLOT, Jean. *Los partidos políticos*. Barcelona: A. Redondo, 1972.

CIURANA, Jaume. “Els sistemes electorals al Parlament Europeu”. *Quinze*, maig de 1994, p. 29-31.

CLIMENT, Eliseu. “Societat política i societat civil al País Valencià modern”, A: *Novenes jornades. Projecte nacional, identitat i convivència: El País Valencià*. Elx: Ajuntament d’Elx, 1996.

CLIMENT, Eliseu. “Taula, cadira i paper”. A: MANENT, Jordi (coord.). *L’home, l’amic, el president. Homenatge a Jordi Pujol*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2009.

CLIMENT, Eliseu. “ACPV: 40 anys. Perspectives de futur”. Conferència pronunciada a la Facultat de Geografia i Història del Campus de Blasco Ibáñez de la Universitat de València el 2 de març de 2011.

CODONYAN, Pere. “Alduy porta “Perpinyà la Catalana” a Barcelona”. *El Temps*, 12 de juliol de 1993, p. 23.

CODONYAN, Pere. “ERC es creu això dels Països Catalans”. *El Temps*, 4 de maig de 1999, p. 33.

CODONYAN, Pere. “Nit de Sant Jordi d’ excepció”. *El Temps*, 7 de maig de 2002, p. 9.

COLOM, Àngel. “L’ esquerra nacional davant Europa”. *La Diada*, hivern 1994-1995, p. 10-11.

COLOMÉ, Gabriel (Coord.). *El Partit dels Socialistes de Catalunya: estructura, funcionament i electorat (1978-1984)*. Barcelona: edicions 62, 1989.

COLOMER, Agustí. *Retrobar la tradició: El valencianisme d’ inspiració cristiana de la postguerra a la transició*. València: Editorial Saó, 1996.

COLOMER, Agustí. *Temps d’ acció. Acció Nacionalista Valenciana (1933-1936)*. Paiporta: Editorial Denes, 2007.

COLOMER, Agustí; COMPANYY, Rafael; FRANCH i FERRER, Vicent; NADAL, Miquel. *Document 88*. València: Edicions 3i4, 1988.

COLOMER, Jaume; AGUILERA, Cesáreo; SUBIRATS, Joan; VINTRÓ, Joan. *Els Grups polítics a Catalunya: partits i programes 2*. Barcelona: L’Avenç, 1976.

COLOMINES, Agustí. “Sobre els valencians, destinat als catalans”. *Avui*, 2 d’abril de 2001, p. 15.

COLOMINES, Agustí. “Ernest Lluch i els valencians”. *Avui*, 21 de novembre de 2001, p. 20.

COLOMINES, Agustí. “Els nacionalismes base i català, entre l’admiració i el recel”. *El Temps*, 6 d’agost de 2002, p. 38-43.

COLOMINES, Agustí. “ERC, BNV i les eleccions”. *Avui*, 3 de febrer de 2003, p. 20.

COLOMINES, Agustí. “L’impossible grup parlamentari catalano-valencià”. *El Nacional*, 8 d’agost de 2016. https://www.elnacional.cat/ca/opinio/impossible-grup-parlamentari-catalano-valencia_107436_102.html

COMES, Vicent. “El diputat valencià per Barcelona”. *El Temps*, 9 de març de 2004 p. 75-78.

CONSTITUÏM. *El debat de les idees: Una proposta de Constitució com a eina de reflexió*, 2017, p. 8. <https://constituim.cat/images/docs/CAT.pdf>

CORTACANS, Oriol. “Entrevista a Magda Oranich. EUPV té la idea nacional més clara que IC”. *El Temps*, 28 d’agost de 1995, p. 30-33.

CORTACANS, Oriol. “El grup Europa de les Nacions pren forma”. *El Temps*, 22 de juny de 1999, p. 35.

CORTACANS, Oriol. “Arrenca l’Euroregió Pirineus-Mediterrània”. *El Temps*, 2 de novembre de 2004, p. 44.

COSTA OLIVER, Núria. “Galicia adelante”. *El Temps*, 9 de desembre de 1985, p. 22

COT, Salvador. *Toc d’alerta: els presidents Pujol i Barrera conversen amb Salvador Cot*. Barcelona: Dèria, 2008.

CRESPO, Rosana. “Junqueras: El PP valenciano será el primero en querer independizarse cuando Cataluña lo haga”. *Abc*, 17 d’abril de 2013. <http://www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20130417/abci-junqueras-valenciano-sera-primero-201304171422.html>

CRESPO, Rosana. “Oltra agrieta Compromís al pedir que el Gobierno catalán renuncie al referèndum del 1 de octubre”. *Abc*, 22 de setembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-oltra-agrieta-compromis-pedir-gobierno-catalan-renuncie-referendum-1-octubre-201709221918_noticia.html

CRESPO, Rosana; CAPARRÓS, Alberto. “Compromís y Podemos obvian la petición de ERC para condenar el encarcelamiento de Junqueras y los exconsellers”. *Abc*, 28 de novembre de 2017. http://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-compromis-y-podemos-obvian-peticion-para-condenar-encarcelamiento-junqueras-y-exconsellers-201711281621_noticia.html

CRIDA. “XIIa Assemblea General: Un pas endavant”. *Crida informatiu*, abril de 1990, p. 4.

CUBEDO; Joan Vicent, SÁEZ; Maria del Carmen, GIL, Josep Manuel (eds.). *Enric Tàrraga: l'amant de la ciutat somniada*. València: PUV, 2010.

CUCARELLA, Toni. “ERPV, BNV i les eleccions”. *Avui*, 8 de febrer de 2003, p. 19.

CUCÓ, Alfons. *País i estat: la qüestió valenciana*. València: editorial 3i4, 1989.

CUCÓ, Alfons. *El valencianisme polític (1874-1939)*. Catarroja: Afers, 1999.

CUCÓ, Alfons; GARCÉS, Vicent; JUAN, Empar; SANCHIS, Joan. *Partit Socialista del País Valencià*. Editorial 3i4, 1977.

CULLA i CLARÀ, Joan B. (Coord.). *El Pal de paller: Convergència Democràtica de Catalunya (1974-2000)*. Barcelona: Pòrtic, 2001.

CULLA i CLARÀ, Joan B. *Unió Democràtica de Catalunya: el llarg camí (1931-2001)*. Barcelona: UDC, 2002.

CULLA i CLARÀ, Joan B. *Esquerra Republicana de Catalunya 1931-2012. Una història política*. Barcelona: La Campana, 2013.

CULLA i CLARÀ, Joan B. *El Tsunami. Com i per què el sistema de partits català ha esdevingut irreconeixible*. Barcelona: Pòrtic, 2017.

CUYÀS, Manuel. *Vint i Jordi Pujol*. Vic/Girona: Eumo/El Punt, 2003.

DALMAU, Daniel. *La Joventut Nacionalista de Catalunya*. Barcelona: ICPS, 1994.

DDAA. *PSUC: Per Catalunya, la democràcia i el socialisme*. Barcelona: l'Avenç, 1976.

DDAA. *Els valencians davant la qüestió nacional*. València: Edicions 3i4, 1983.

DDAA. *Nuestra utopia: PSUC, cincuenta años de historia de Cataluña*. Barcelona: Planeta, 1986.

DDAA. *Estatuts dels Partits Polítics Catalans 1992*. Barcelona: ICPS, 1997.

DDAA. *Estatuts dels Partits Polítics Catalans 1977*. Barcelona: ICPS, 1998

DDAA. *Vint anys d'història del PSC*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 1998.

DDAA. *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*. Barcelona: Columna, 2001.

DDAA. *Nacionalistes d'Esquerra: 1979-1984*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2004.

DD.AA. *Nosaltres, exvalencians: Catalunya vista des de baix*. Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2005.

DDAA. 1987. *L'any de la Crida Nacional a ERC*. Barcelona: Fundació Irla, 2012.

DDAA. *Apunts des del sud (sobre el procés sobiranista)*. València: Caliu Espai Editorial, 2015.

DDAA. *El País Valencià que volem*. Barcelona: Edicions 1979, 2017.

DE JOSEP, Gerard. *La CUP. El poder de ser antisistema*. Barcelona: UOC, 2017.

DE RIQUER, Borja. *La Catalunya Autònoma. 1975-2003*. Barcelona: Edicions 62, 2003.

DEULONDER, Xavier. *Història de l'MDT: una organització independentista radical durant els anys 80 i 90*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2005.

DÍAZ, Daniel; RENYER, Jaume; RUBIRALTA, Fermí. *Una història del Front Nacional de Catalunya (1940-1990)*. Lleida: Pagès editors, 2006.

DIÉGUEZ, Uxío-Breogán. *Nacionalismo galego. Desarticulación, resistència e rearticulación (1936-1975)*. (Tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona, 2014.

DIGÓN, Raül. "La qüestió nacional: entre les conviccions i el pragmatisme". A: CEBRIAN, Carme. *Nous Horitzons: l'optimisme de la voluntat: revista teòrica i cultural del PSUC*. Barcelona: El Viejo Topo, 2011.

DIGÓN, Raül. "Del roig i el verd (en l'adéu al PSUC)", A: PUIGSECH, Josep; PALA, Giaime (ed.). *Les mans del PSUC: militància*. Barcelona: Memorial Democràtic, 2017.

DOMINGO, Oriol. "Coalición Popular, UEC y ERC también se presentan como alternativa". *La Vanguardia*, 18 de juny de 1986, p. 20.

DURAN, Lluís. "El Congrés de Cultura Catalana, represa i renovació". *Revista de Catalunya*, núm. 295 (2016), p. 9-12.

DURAN, Lluís. *El Congrés de Cultura Catalana i la transició política*. Barcelona: FCCC - Ajuntament de Barcelona, 2016.

DUVERGER, Maurice. *Los partidos políticos*. México D. F: Fondo de Cultura Económica, 1961.

E., H. "Carles Choví crea Demócratas Valencianos para concurrir a las elecciones de 2015". *Las Provincias*, 5 de juliol de 2013. <http://www.lasprovincias.es/v/20130705/politica/carles-chovi-crea-democratas-20130705.html>

EA. "EA y ERC, en defensa de los derechos nacionales". *Alkartasuna*, estiu de 2000, p. 11.

EEC. “Països Catalans”. *Més lluny*, 1985, p. 2.

ENE. “TV3 País Valencià”. *Més lluny*, novembre de 1988, p. 3.

ENE. “S’incrementa la col·laboració entre els partits dels Països Catalans”. *Més lluny*, novembre de 1988, p. 4.

ENE. “Entrevista. Marc Palmés”. *Més lluny*, gener de 1989, p. 2.

ENE. “El futur d’IC com a força de l’esquerra nacional catalana”. *Més lluny*, desembre de 1989, p. 4.

ENGUIX, Salvador. “València cierra una campanya agressiva y discreta ante la necesidad de pactar el día 27”. *La Vanguardia*, 24 de maig de 1991, p. 20.

ENGUIX, Salvador. “Catalunya Lliure rechaza el ingreso en ERC por su centralismo”. *La Vanguardia*, 14 de juliol de 1991, p. 25.

ENGUIX, Salvador. “Los partidos de Valencia rechazan la implantación de ERC en la comunidad”. *La Vanguardia*, 13 de juliol de 1992, p. 13.

ENGUIX, Salvador. “Sólo UV se muestra reticente a mejorar relaciones con Cataluña”. *La Vanguardia*, 9 de novembre de 1992, p. 17.

ENGUIX, Salvador. “La oposicion valenciana cree necesaria la visita de Pujol y opina que se debió hacer antes”. *La Vanguardia*, 4 de març de 1993, p. 13.

ENGUIX, Salvador. “Blasco promueve una plataforma de centro regionalista en Valencia”. *La Vanguardia*, 28 de novembre de 1993, p. 18.

ENGUIX, Salvador. “Roca alerta contra el riesgo de italianización”. *La Vanguardia*, 14 d’abril de 1994, p. 12.

ENGUIX, Salvador. “El PSOE admite que el PP puede ganar las autonómicas valencianas”. *La Vanguardia*, 14 de juny de 1994, p. 29.

ENGUIX, Salvador. “UPV tantea a otros partidos para volver a las Cortes valencianas”. *La Vanguardia*, 26 de juny de 1994, p. 17.

ENGUIX, Salvador. “Un político incansable”. *La Vanguardia*, 6 de març de 1995, p. 18.

ENGUIX, Salvador. “Unitat del Poble Valencià ya no hablará de Països Catalans”. *La Vanguardia*, 2 de desembre de 1996, p. 14.

ENGUIX, Salvador. “Apoyo a la unidad de la llengua en Valencia”. *La Vanguardia*, 27 d’abril de 1997, p. 29.

ENGUIX, Salvador. “La profanación de la rumba de Fuster apunta a una salvatjada fruto del clima de crispación”. *La Vanguardia*, 15 de setembre de 1997, p. 36.

ENGUIX, Salvador. “Un Bloc con muchas páginas por escribir”. *La Vanguardia*, 29 de diciembre de 1997, p. 13.

ENGUIX, Salvador. “El reto del socio valenciano de CiU”. *La Vanguardia*, 9 de juny de 1999, p. 28.

ENGUIX, Salvador. “Eduardo Zaplana alcanza la mayoría absoluta”, *La Vanguardia*, 14 de juny de 1999, p. 37.

ENGUIX, Salvador. “Las hieles del éxito”. *La Vanguardia*, 8 de juny de 2003, p. 23.

ENGUIX, Salvador. “Entrevista Enric Morera. Esperamos que Artur Mas sea el nuevo presidente de la Generalitat de Catalunya”. *La Vanguardia*, 17 d'octubre de 2003. <https://www.lavanguardia.com/politica/20031017/51262782675/esperamos-que-artur-mas-sea-el-nuevo-presidente-de-le-generalitat-de-catalunya.html>

ENGUIX, Salvador. “Entrevista a Francisco Camps. Hay muchos asuntos que debemos hablar Maragall y yo”. *La Vanguardia*, 5 de diciembre de 2004.

ENGUIX, Salvador. “Todos frente a Camps”. *La Vanguardia*, 27 de diciembre de 2006, p. 17.

ENGUIX, Salvador. “Mas pide que Catalunya i València cooperen”. *La Vanguardia*, 25 de febrer de 2009, p. 15.

ENGUIX, Salvador. “Montilla irrita a Camps al identificar el valenciano como catalán”. *La Vanguardia*, 16 de noviembre de 2010. <http://www.lavanguardia.com/politica/20101115/54071061079/montilla-irrita-a-camps-al-identificar-el-valenciano-como-catalan.html>

ENGUIX, Salvador; GISBERT, Josep. “Mas exige prioridad para el corredor mediterráneo”. *La Vanguardia*, 6 de març de 2010, p. 18.

ERC. “Pacte per la independència”. Benaguasil, 9 de juliol de 1993.

ERC. “Pel pluralisme polític i l'esquerra nacional. Una nova etapa i una nova política per a Catalunya”. Barcelona, 1999.

ERP.V. “Il sorpasso, i les diferències entre el BNG i el BNV”. *NorantaDies*, núm. 2.

ERP.V. “Ponència d'estratègia política i d'organització”. Congrés d'ERP.V, 26 de setembre de 2004.

ERP.V. “Ponència d'Estratègia Electoral”. Congrés extraordinari d'ERP.V, 8 d'abril de 2006.

ERP.V. “Acta”. IV Congrés de la Federació d'ERP.V. Xixona, 28 de setembre de 2008, p. 1.

ERP.V. “Ponència política. Construïm el País Valencià del segle XXI”. Algemesí, 9 de novembre de 2013. <http://locals.esquerra.cat/documents/ponenciapvalenciaerpv.pdf>

ERRAZU, Álvaro. “Morera (UPV): CiU apoya una acción de gobierno que beneficia a los valencianos”. *Levante-EMV*, 1994.

ERRAZU, Álvaro. “Miquel Roca: Sigui quin sigui el resultat, seguirem treballant junts amb la UPV”. *Levante-EMV*, 11 de juny de 1994, p. 26.

ERRAZU, Álvaro. “Ernest Garcia reclama la dimisión de los órganos directivos de UPV”. *Levante-EMV*, 19 de juliol de 1994.

ESCANDELL, Ignasi. “El nacionalisme valencià. Els casos del PNPV i la UPV (1978-1983)”. *Afers*, núm. 79 (2014), p. 751-769.

ESCRIG, Nadal. “La baixa de Franch torna la calma als nacionalistes valencians”. *Avui*, 9 d'octubre de 1983, p. 7.

ESQUEMBRE LON, Jaime. “Villalba afirma que Unión Valenciana estudia incorporar-se a la declaracions de Barcelona en enero”. *El País*, 5 d'octubre de 1998. http://edicioneselpais.com/diario/1998/10/05/cvalenciana/907615086_850215.html

ESTEBAN, Beatriz. *Las elecciones al Parlamento Europeo en España: 1987-2009*. Madrid: Dirección General de Política Interior, 2013.

ESTEBAN, Hèctor. “Centre Democràtic Valencià prevé captar a los desencantados del PP”. *Las Provincias*, 17 de febrer de 2013. <http://www.lasprovincias.es/v/20130217/politica/centre-democratic-valencia-preve-20130217.html>

ESTELLA, Antonio; PAVLOVIC, Ksenija. *¿Cómo votan los españoles en las elecciones europeas?*. Madrid: Fundación Ideas para el Progreso, 2009.

ESTEVE, Francesc. “25 d'abril: els Països Catalans, el PP i el BNV”. *El Temps*, 16 de maig de 2000, p. 17.

ESTEVE, Francesc. “ERC i Països Catalans, horitzó polític de present?”. *El Temps*, 9 de març de 2004, p. 18-19.

ESTRUCH, Martí. *Joan Fuster i Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2013.

EUPV. “EUPV coherent amb la seva trajectòria política”. Proposta d'unió electoral d'EUPV. València, 1982.

EUPV. “Resolución del Consell Nacional de EUPV sobre las elecciones europeas”. València, 10 de gener de 2009.

EUPV de Mislata. “Elecciones europeas? Amb Iniciativa del Poble Valencià ni a Marxalenes”. *El Bloc d'EUPV de Mislata*, 29 de gener de 2009. <http://eupvmislata.blog.cat/2009/01/29/elecciones-europeas-amb-iniciativa-del-poble-valenci-ni-a-marxalenes/>

EV. “Estat Valencià i Reagrupament del País Valencià inicien una campanya buscant candidats sobiranistes valencianes a través de les xarxes socials”. *Bloc d’Estat Valencià*, 13 d’octubre de 2010. <http://estatvalencia.blogspot.com/2010/10/estat-valencia-i-reagrupament-del-pais.html>

FABRA, María. “Iniciativa sella su alianza con sus socios catalanes en Alcanar”. *El País*, 26 de febrer de 2008. https://elpais.com/diario/2008/02/26/cvalenciana/1204057089_850215.html

FABREGAT, Amadeu. *Partits polítics al País Valencià*. València: edicions 3i4, 1977.

FABREGAT, Amadeu. *Partits polítics al País Valencià 2*. València: Edicions 3i4, 1977.

FABREGAT, Amadeu. *Converses extraparlamentàries*. València: edicions 3i4, 1978.

FABREGAT, Amadeu. “Primera manifestació contra l’Estatut”. *Avui*, 23 d’octubre de 1981, p. 14.

FAULÍ, Josep. *Converses amb deu líders*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1980.

FAULÍ, Josep. *Convergència és així*. Barcelona: Edicions 62, 1991.

FAULI, Josep (ed.). *Jordi Pujol: un polític per a un poble*. Barcelona: Edicions 62, 1984.

FAULÍ, Josep (ed.). *El pensament polític de Jordi Pujol 1980-1987*. Barcelona: Planeta, 1988.

FEN. “Front d’Esquerra Nacionalista del País Valencià”. *Calaix de Nacionalistes d’Esquerra*, juny de 1980, p. 1.

FERNÁNDEZ, David; DE JODAR, Julià. *Cop de Cup. Viatge a l’ànima i les arrels de les Candidatures d’Unitat Popular*. Barcelona. Columna edicions, 2012.

FERRANDIS, Joaquín. “El Presidente de las Cortes Valencianas, González Lizondo, expulsado de su partido”. *El País*, 1 de desembre de 1996. https://elpais.com/diario/1996/12/01/espana/849394806_850215.html

FERRANDIS, Joaquín. “Camps ha mantenido encuentros secretos con Maragall i Pujol”. *El País*, 8 de març de 2005.

FERRANDIS, J. “Iniciativa del Poble Valencià se sitúa enfrente del sector mayoritario de EU”. *El País*, 13 setembre de 2007. https://elpais.com/diario/2007/09/13/cvalenciana/1189711082_850215.html

FERRANDIS, Joaquín. “Un político hechizado por el poder”. *El País*, 12 de juny de 2012.

FERRANDIS, Ximo. “València i Catalunya, dos models i cap interlocució”. *El Temps*, 3 de juliol de 2017. <https://www.eltamps.cat/opinio/1713/opinio-ferrandis-catalunya-pais-valencia-independentisme-financament>

FERRÉ, Xavier. “Un vell motiu de reflexió”. *El Temps*, 25 de desembre de 1989, p. 13-25.

FERRÉ, Xavier. “La nació és la qüestió”. *El Temps*, 12 de febrer de 1990, p. 13.

FERRÉ, Xavier. “El treball de buscar una pàtria amagada”. *Revista de Catalunya*, núm. 65, (1992), p. 31-63.

FERRÉ, Xavier. *No tot era Levante Feliz: Nacionalistes valencians (1950-1960)*. Benicarló: Edicions Alambor, 2000.

FERRÉ, Xavier. *Abans i després de “Nosaltres, els valencians”*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 2001.

FERRÉ, Xavier. *Abans i després de Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 2001.

FERRÉ, Xavier. *Construcció nacional: trajectòries i referents*. Palma: Leonard Muntaner, 2010.

FERRER, Mariona. “Acte de suport al referèndum d'Escòcia als passadissos del Congrés”. *Ara*, 18 de setembre de 2014. https://www.ara.cat/politica/Escocia-Congres-referendum-CDC-ERC-Amaiur-PNB-Geroa-Bai-Compromis_0_1214278698.html

FLOR, Vicent. *Noves glòries a Espanya: Anticatalanisme i identitat valenciana*. Catarroja: Afers, 2011.

FLOR, Vicent; RIUS-ULLDEMOLINS, Joaquim. “Les complexes relacions entre Catalunya i el País Valencià”. *Saó*, març de 2008. <https://revistasao.cat/les-complexes-relacions-entre-catalunya-i-el-pais-valencia/>

FONOLLOSA, Emili. “La família del líder de Compromís, en la cadena independentista de Vinaroz”. *El Mundo*, 12 de setembre de 2013. <http://www.elmundo.es/elmundo/2013/09/12/valencia/1378976551.html>

FORÈS, Laia. “L'eurocambra modifica la llei electoral europea per evitar que els partits petits tinguin representació”. *Ara*, 4 de juliol de 2018. https://www.ara.cat/politica/eleccions-europees-llei-electoral-partits_0_2045195608.html

FORTUNY, Jordi; RIMBAU, Enric. “Entrevista Josep A. Duran i Lleida. La successió no ve a ser el dos de la llista”. *El Temps*, 14 de desembre de 1998, p. 20-23.

FORTUNY, Jordi, RIMBAU, Enric. “Entrevista Joan Rigol. No m'imagino la fusió de CDC i UDC”. *El Temps*, 21 de desembre de 1999, p. 35

FORTUNY, Jordi; RIMBAU, Enric. “Entrevista a Josep-Lluís Carod-Rovira. El federalisme sols se’l creuen aquí”. *El Temps*, 25-31 de gener de 2000, p. 20.

FORTUNY, Jordi; RIMBAU, Enric. “Entrevista Xavier Trias. Qui guanyi, el dia 13 ens felicitarà”. *El Temps*, 1 de febrer de 2000, p. 20.

FORTUNY, Jordi; RIMBAU, Enric. “Entrevista Joan F. Mira. La campanya del PSPV és purament PSOE”. *El Temps*, 29 de febrer de 2000, p. 28-30.

FORTUNY, Jordi; RIMBAU, Enric. “Entrevista Pasqual Maragall. Volem una Espanya comuna, no única”. *El Temps*, 23 de maig de 2000, p. 30-31.

FRANCH, Pau. *Memòria oral del PSUC: a través d’entrevistes amb les i els seus protagonistes*. Barcelona: Fundació Nous Horitzons, 2015.

FRANCH, Vicent. “ERC: del éxito a la prudència”. *La Vanguardia*, 24 de juliol de 1992, p. 21.

FREIXES, Jaume. “La guerra CiU-ERC travessa el mar”. *El Temps*, 8 d’agost de 2006, p. 19-20.

FURIÓ, Antoni; FERRANDO, Antoni (ed.). *Francesc de Paula Burguera. L’obsessió pel país*. València: PUV, 1998.

FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1962.

G. A. “Dos consellers por cada gobierno y sin la vicepresidenta Oltra”. *Levante-EMV*, 20 de setembre de 2016. <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2016/09/20/consellers--gobierno-vicepresidenta-oltra/1469123.html>

G. J. L. “Democratas Valencianos de Choví cuenta con 60 listas”. *Levante-EMV*, 7 de juliol de 2013. <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2013/07/07/democratas-valencianos-chovi-cuenta-60/1014115.html>

G. M. “Pujol dice que pactó la unidad lingüística con Zaplana en 1996 y éste lo desmiente”. *Abc*, 10 de novembre de 2004. http://www.abc.es/hemeroteca/historico-10-11-2004/abc/Valencia/pujol-dice-que-pacto-la-unidad-linguistica-con-zaplana-en-1996-y-este-lo-desmiente_963350049976.html.

G. S. “Carod-Rovira: El front no treu vots al Bloc”. *El Temps*, 6-12 d’abril de 1999, p. 37.

GARCÉS, Vicent. “La convergència de Lizondo y Blasco es una union temporal de empresa que favorece a la derecha”. *Levante-EMV*, 17 de gener de 1994.

GARCIA DEL MORAL, Juanjo. “Lerma i Pujol ven necesario internacionalitzar la economia para lograr una salida de la crisis”. *El País*, 17 de desembre de 1993.

GARCÍA DEL MORAL, Juanjo. “Esquerra i País emplaza a Esquerra Unida a superar las dudas y promover un pacto con el Bloc para 2007”. *El País*, 23 de maig de 2006. https://elpais.com/diario/2006/05/23/cvalenciana/1148411879_850215.html

GARCIA GOMEZ, Juanjo. “El Bloc pide el voto de los jóvenes progressistas que el 14-M apoyaron al PSOE y de ex UV”. *Levante-EMV*, 12 de juny de 2004.

GARCIA, Ernest. “Per què no parlen els implicats?”. *El Temps*, 2 de juliol de 1984, p. 6.

GARCÍA, José Luís. “Empresarios valencianistas en la arena”. *Levante-EMV*, 27 de novembre de 2017. <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2017/11/27/empresarios-valencianistas-arena/1647202.html>

GARCÍA, Lola. “ERC pacta con ENV defender en el Congreso y en el Senado los intereses de valencianos y catalanes”. *Levante-EMV*, 14 de juliol de 1993.

GENOVÈS, M. Dolors; RIMBAU, Enric. “Entrevista Josep A. Duran Lleida. Sempre hem tingut un projecte per a l'estat”. *El Temps*, 26 de setembre de 2000, p. 29-34.

GIMÉNEZ, Salvador. “Els nacionalistes aposten per Europa”. *El Temps*, 27 d'abril de 1999, 50-51.

GIMENO, Anna. “Eliseu Climent”. *Eines. Comunicació alternativa per a la societat valenciana*, gener de 2008, p. 14-15.

GIRAL, Eugeni. *Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE): cronologia (juliol 1978-desembre 1999)*. Barcelona: ICPS, 2002.

GISBERT, Josep. “El apoyo a la actitud sobre la UE”. *La Vanguardia*, 29 de març de 1994, p. 14.

GISBERT, Toni. *Quan el mal ve d'Espanya: El País Valencià més enllà dels tòpics*. Barcelona: Columna Edicions, 2007.

GONZÁLEZ, Arnau. “L'actuació Valencianista d'Esquerra de Barcelona (1932-1937)”. *Afers*, núm. 45 (2003), p. 381-394.

GONZÁLEZ, Arnau. *La Nació imaginada: els fonaments dels Països Catalans. 1931–1939*. Catarroja: Afers, 2006.

GONZÁLEZ, Arnau. *Valencianistes a Catalunya: Actuació Valencianista d'Esquerra de Barcelona (1932-1937)*. Catarroja: Afers, 2007.

GONZÁLEZ, Arnau. *Les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya (1973-2013). L'elasticitat de l'independentisme juvenil d'esquerres*. Barcelona: Editorial Base, 2013.

GRAU, Anna. “Duran accepta incorporacions de PSM i UPV sempre que no s'alteri el pacte europeu de CiU”. *Avui*, 22 de febrer de 1994, p. 12.

GRAU, Anna. “Roca enllesteix un acord de base per a la incorporació del PSM i la UPV a la llista europea de CiU”. *Avui*, 4 de març de 1994, p. 11.

GRAU, Anna. “Dirigents de CDC faran campanya europea al País Valencià i les Illes”. *Avui*, 31 de març/ 1 d’abril de 1994, p. 11.

GRAU, Anna. “Pujol afirma que la política de CiU és l’única que pot fer Catalunya políticament lliure”. *Avui*, 11 de juny de 1994, p. 9.

GRAU, Anna. “CDC aprovarà avui el document de Pere Esteve”. *Avui*, 13 de juliol de 1997, p. 16.

GRAU, Anna. “CDC aprova per unanimitat el nou document d’estratègia d’Esteve”. *Avui*, 14 de juliol de 1997, p. 20.

GRAU, Anna; MARCO, Empar. “Els nacionalistes balears i valencians negocien la seva incorporació a la llista europea de CiU”. *Avui*, 9 de febrer de 1994.

GÜELL, Oriol. “Fundación Barcelona financió a una fundación del Bloc”. *El País*, 1 d’octubre de 2015.
https://elpais.com/ccaa/2015/09/30/catalunya/1443639913_853980.html

GUIA, Aitana. *La llengua negociada*. València: Editorial 3i4, 2001.

GUIA, Josep. *És molt senzill: digueu-li Catalunya*. Barcelona: El Llamp, 1985.

GUIA, Josep. *València, 750 anys de nació catalana*. València: edicions 3i4, 1988.

GUIA, Josep. “La transició política al País Valencià (1974-1977), des d’una perspectiva independentista”. A: PAGÈS, Pelai (dir.). *La transició nacional als Països Catalans: història i memòria*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2005.

GUIA, Josep. “Per què el PSAN dóna suport a Solidaritat Catalana per la Independència?”. *Lluita*, núm. 275 (octubre-novembre 2010), p. 9-11.

GUIA, Josep. “Eleccions autonòmiques al Principat: un primer balanç”. *Lluita*, núm. 276, (desembre de 2010), p. 6-8.

GUIA, Josep. “Solidaritat per la Independència s’organitza al País Valencià”. *Lluita*, núm. 277 (gener-febrer de 2011), p. 6-8.

GUIA, Josep. “Sobre el vot dels independentistes al País Valencià”. *El Temps*, 21 de febrer de 2017.

GVA. “L’enquesta de valors de la comunitat valenciana”. València, juny de 2017, p. 14.
http://www.argos.gva.es/fileadmin/argos/Documentos/Encuestas/201702A_Frecuencias.pdf

HAKOBYAN, Seda; SOLANO, Alexandre. “El creixement de Compromís ha arribat més per l’esquerra que pel nacionalisme”. *Vilaweb*, 8 d’abril de 2016.

<https://www.vilaweb.cat/noticies/el-creixement-de-compromis-ha-arribat-mes-per-lesguerra-que-pel-nacionalisme/>

HEREDIA, Cristina. “Pujol s’acosta a Euskadi”. *El Temps*, 11 de febrer de 1991, p. 28-29.

HERRERO, Sal·lus. “Juan Mari Bandrés i Vicent Ventura”. *Levante-EMV*, 1 de novembre de 2011. <http://www.levante-emv.com/opinion/2011/11/01/juan-mari-bandres-i-vicent-ventura/852932.html>

HERRERO, Sal·lus. “Mònica Oltra i David Feràndez a CCC Octubre”. *El Punt Avui*, 14 de gener de 2015. <http://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/812806-monica-oltra-i-david-fernandez-a-ccc-octubre.html>

HERRERO, Sal·lus. “Entrevista a Mònica Oltra a TV3”. *El Punt Avui*, 3 de juny de 2015. <http://www.elpuntavui.cat/article/-/863191-entrevista-a-monica-oltra-a-tv3.html>

HERVÀS, Xavier. “D’UPV al Bloc: el llarg camí del nacionalisme valencià”. *Lluc*, núm. 863 (maig-juny de 2008), p. 3-6.

HORIZONS. “¿Per què Horitzons redueix la seva visió de Catalunya al territori de les “cuatro provincias?””. *Horitzons*, núm. 3 (segon trimestre de 1961), p. 59.

<https://www.naciodigital.cat/noticia/68404/terricabras/es/compromet/ser/diputat/europeu/valencia>

IdPV. “Mònica Olta: El Pacte del Botànic és la major contribució a fer País que hem pogut realitzar”. 23 d’abril de 2016. <http://iniciativa.compromis.net/899/monica-oltra-el-pacte-del-botanic-es-la-major-contribucio-a-fer-pais-que-hem-pogut-realitzar/>

IRLA, Fundació. *Eines*, núm. 17 (primavera de 2012).

IRLA, Fundació. *Eines*, núm. 26 (tardor de 2016).

IU-UPV. “Programa electoral”. València, juny de 1987.

IV Trobada Nacionalista. “Acord”. IV Trobada Nacionalista. València, 17 d’abril de 1999.

IV Trobada Nacionalista. “Primer document de Treball”. IV Trobada Nacionalista. València, abril de 1999.

IZQUIERDA DE LOS PUEBLOS. Acta de la reunió de la mesa d’Izquierda de los Pueblos. 23 de novembre de 1992.

IZQUIERDO, Santiago. *Panoràmica de l’esquerra nacional. 1868-2006*. Barcelona: Fundació Irla, 2010.

JERC-PV. “Les JERC-País Valencià donen un balanç positiu”. *La Diada*, hivern 1994-1995, p. 7; JERC-PV. “Entrevista. David Peix”. *La Diada*, primavera 1995, p. 10-11.

JIMÉNEZ, Victòria. “Només hi ha un Jordi Pujol”. *El Temps*, 29 de juliol de 1996, p. 30-31.

JNPV. “Al País Valencià no el para ni Déu”. *Les comarques*, 1979, p. 5.

JOAN, Bernat. “De impura natione: de puro estado”. *La Veu*, primavera de 1988, p. 6.

JORDÀ, Joan Pau; AMENGUAL, Miquel. *L'independentisme a les Illes Balears. De la transició a l'actualitat 1976-2011*. Palma: Documenta Balear, 2012.

JOVER, Joan-Carles. “Hi ha un centre-dreta valencià i valencianista?”. *Diari La Veu*, 15 de gener de 2016. <https://www.diarilaveu.com/carta/29226/hi-ha-un-centre-dreta-valencia-i-valencianista>

JUAN, Jordi. “Si cada uno va por su lado, mal iremos”. *La Vanguardia*, 30 de març de 1998, p. 10.

JUAN, Jordi. “Esteve revela ser de centro izquierda y que al afiliarse dudó entre CDC y PSC”. *La Vanguardia*, 1 de juny de 1999, p. 19.

JULIANA, Enric. “La Generalitat i CiU rebajarán la radiación catalanista en el sur de Francia para abrir vías de dialogo con París”. *La Vanguardia*, 14 d'abril de 2013. <http://www.lavanguardia.com/politica/20130414/54372372028/generalitat-ciu-radiacion-catalanista-francia-dialogo-paris.html>

JULIANA, Enric. “Dues visites”. *La Vanguardia*, 19 de maig de 2016. <http://www.lavanguardia.com/encatala/20160519/401887994276/dues-visites.html>

LABRADO, Víctor. *Un país amb futur*. Catarroja: Afers, 1999.

LAFORA, Vicent; MARTÍ, Pere; PAYERAS, Miquel. “L'esquerra nacionalista va de concert”. *El Temps*, 10 de maig de 1993, p. 13-16.

LAGARDA, Juan. “Domingo: desdramatitzar las relaciones con Cataluña”. *La Vanguardia*, 3 de maig de 1987, p. 20.

LAGARDA, Juan. “La Sociedad valenciana revive con pasión el debate sobre su nacionalismo”. *La Vanguardia*, 3 de maig de 1987, p. 20.

LAGARDERA, Juan. “Lerma mantiene una política continuista des de su elección”. *La Vanguardia*, 26 de setembre de 1987, p. 13.

LILLO, Manuel. “A qui voten els independentistes valencians?”. *El Temps*, 7 de febrer de 2017, p. 17-20.

LLAVINA, Jordi; PUIGCERCÓS, Joan. *El país que tenim*. Barcelona: Pòrtic, 2010.

LLOPIS DE PAU, Alexandre. “Som valencianistes”. València, 1 de febrer de 2017. <https://democratesvalencians.org/2017/02/01/som-valencianistes/>

LLUCH, Ernest. *La via valenciana*. València: Eliseu Climent editor, 1976.

LLUCH, Josep Ramon. “Europeu, de Convergència i Unió”. *El Temps*, 15 de juny de 1987, p. 21.

LLUCH, Josep Ramon. “El nacionalisme valencià deixa plantats els comunistes d'IU”. *Avui*, 28 de gener de 1988, p. 8.

LLUCH, Josep Ramon. “Lerma anuncia que la TVV s'ajorna fins al 1989”. *Avui*, 18 de febrer de 1988, p. 8.

LLUCH, Josep. “Una jornada particular”. *El Temps*, 21 d'agost de 1989, p. 14-16.

LUCAS, Manel. *ERC. La llarga marxa: 1977-2004. De la il·legalitat al govern*. Barcelona: Columna, 2004.

M. P. “Una opció política obertament catalanista no ha prosperat mai al País Valencià”. *El Temps*, 31 de març de 1997, p. 32.

MACEDA, Víctor. “Iniciativa del Poble Valencià: present roig, futur verd”. *El Temps*, 7 d'abril de 2009, p. 36-39.

MACEDA, Víctor. “Entrevista a Ximo Puig. Patim dèficits estructurals, d'organització i de projecte”. *El Temps*, 22 de setembre de 2009, p. 43-45.

MACEDA, Víctor. “Herrera i Oltra prenen la iniciativa”. *El Temps*, 9 de març de 2010, p. 44-46.

MACEDA, Víctor. “Per la República del País Valencià”. *El Temps*, 12 de novembre de 2013.

MACEDA, Víctor. “Entrevista a Mònica Oltra. Ha arribat l'hora de coordinar el gran moviment de canvi”. *El Temps*, 24 de juny de 2014, p. 12.

MACEDA, Víctor. “Esquerra, porta entreoberta”. *El Temps*, 10 de febrer de 2015, p. 26-27.

MACEDA, Víctor. “Entrevista a Agustí Cerdà. Compromís no és més valencianista que EUPV”. *El Temps*, 17 de març de 2015, p. 20-22.

MACEDA, Víctor. “Otra vuelta de tuerka a Compromís”. *La veu del País Valencià*, 7 de novembre de 2015. <https://www.diarilaveu.com/noticia/16802/%20otra-vuelta-de-tuerka-a-compromis>

MACEDA, Víctor. “Ara (i demà) País Valencià”. *El Temps*, 17 de novembre de 2015, p. 24-25.

MACEDA, Víctor. “Maragall a València”. *El Temps*, 22 de desembre de 2015, p. 25.

MACEDA, Víctor. *El despertar valencià*. Barcelona: Pòrtic, 2016.

MACEDA, Víctor. “L’eix de la prosperitat, ara sí”. *El Temps*, 27 de setembre de 2016, p. 24-27.

MACEDA, Víctor. “Entrevista a Josep Barberà. Hi ha molts militants de Compromís decebut amb el canvi”. *El Temps*, 6 de desembre de 2016, p. 18-20.

MACEDA Víctor. “Fusterians de via estreta”. *El Temps*, 1 de març de 2017. <https://www.eltmps.cat/opinio/1003/fusterians-de-via-estreta>

MACEDA, Víctor. “Compromís-Podem el pacte que s’envola”. *El Temps*, 19 de juny de 2017. <https://www.eltmps.cat/article/1637/compromis-podem-el-pacte-que-senvola>

MACEDA, Víctor. “Esquerra exigeix que les Corts valencianes es pronuncien sobre Catalunya”. *El Temps*, 27 de març de 2018. <https://www.eltmps.cat/article/3722/esquerra-exigeix-que-les-corts-valencianes-es-pronuncien-sobre-catalunya>

MACEDA, Víctor; MILIAN, Àlex; SANCHIS, Vicent. “Pere Navarro i Ximo Puig”. *El Temps*, 4 de febrer de 2014, p. 12-23.

MACEDA, Víctor; PAYERAS, Miquel. “Parlen els veïns d’escala”. *El Temps*, 8 de desembre de 2009, p. 26-27.

MACEDA, Víctor; PAYERAS, Miquel; RIMBAU, Enric. “El test de les eleccions europees”. *El Temps*, 19 de maig de 2009, p. 33-37.

MACEDA, Víctor; SANCHIS, Vicent. “La cimera que mai no va poder ser”. *El Temps*, 20 de maig de 2014, p. 12-23.

MALLÓ, Oriol i PORTELL, Fèlix. “El país que tal vegada s’esdevingué”, *El Temps*, 28 de juny de 1993, p. 74-79.

MANENT, Jordi. “L’embolic de la nomenclatura i uns Països Catalans caducats”. *La nova articulació catalana-valenciana-balear*. Barcelona: Revista de Catalunya, 2017.

MANETTO, Francesco. “Podemos y Compromis discrepan sobre la exigència del referèndum”. *El País*, 8 de gener de 2016. https://elpais.com/politica/2016/01/08/actualidad/1452240541_915664.html

MARCET, Joan. *Convergència Democràtica de Catalunya: el partit i el moviment polític*. Barcelona: Edicions 62, 1984.

MARCET, Joan; CASALS, Xavier (eds.). *Partidos y elecciones en la Cataluña del siglo XXI*. Barcelona: ICPS, 2011.

MARCO, Empar. “Dirigents de CiU, UPV, i PSM, defensen una participació conjunta a les eleccions europees”. *Avui*, 13 de febrer de 1994, p. 13.

MARCO, Empar. “Unitat del Poble Valencià anirà a les eleccions europees en coalició amb PSM i CiU”. *Avui*, 27 de febrer de 1994, p. 11.

MARCO, Empar. “Roca diu que només la coalició CiU-UPV-PSM té coherència catalana”. *Avui*, 14 d’abril de 1994, p. 12.

MARCO, Empar. “Roca assegura que el govern central ha aconseguit pal·liar la crisi gràcies a l’ajut de CiU”. *Avui*, 30 de maig de 1994, p. 8.

MARCO, Empar. “Entrevista Eduardo Zaplana. Els socialistes han provocat amb la llengua divisió i enfrontament”. *Avui*, 22 de maig de 1995, p. 15.

MARCO, Empar. “Entrevista Pere Mayor. Qui vulga emetre un vot en clau nacionalista no té excuses per no fer-ho”. *Avui*, 22 de maig de 1995, p. 15.

MARCO, Empar. “Els partits d’esquerra busquen nous acords per treure-li alcaldies al PP”. *Avui*, 25 de juny de 1995, p. 27.

MARCO, Empar. “Els polítics valencians condemnen les pressions del prefecte francès”. *Avui*, 21 d’abril de 1996, p. 18.

MARCO, Empar. “Buscant el nord”. *Avui*, 16 de juny de 1996, p. 16.

MARCO, Empar. “Dos milers de persones reivindiquem l’autodeterminació a l’Aplec del Puig”. *Avui*, 28 d’octubre de 1996, p. 15.

MARCO, Empar. “La UPV deixarà els Països Catalans com a referent”. *Avui*, 26 de novembre de 1996, p. 16.

MARCO, Empar. “Entrevista Pere Mayor. Podrem plantejar-nos un pacte amb UV quan deixi el Lizondisme”. *Avui*, 14 de desembre de 1996, p. 17.

MARCO, Empar. “Els partits atribueixen la profanació de la tomba de Fuster al clima anticatalà”. *Avui*, 15 de setembre de 1997, p. 11.

MARCO, Empar. “Esteve diu a Zaplana que és imprescindible reconèixer la unitat de la llengua catalana”. *Avui*, 25 d’octubre de 1997.

MARCO, Empar. “El BNV intenta importar a València el model gallec”. *Avui*, 13 de desembre de 1997, p. 17.

MARCO, Empar. “Un bloc per sumar i guanyar”. *Avui*, 14 d’abril de 1998, p. 15.

MARCO, Empar. “30.000 valencians es manifesten en defensa dels Països Catalans”. *Avui*, 26 d’abril de 1998, p. 20.

MARCO, Empar. “El BNV saluda la Declaració de València”. *Avui*, 27 de setembre de 1998, p. 18.

MARCO, Empar. “El BNV celebra el primer aniversari amb una convenció preelectoral”. *Avui*, 19 de desembre de 1998, p. 22.

MARCO, Empar. “Pere Mayor assegura que el BNV farà perdre la majoria absoluta a Zaplana”. *Avui*, 20 de desembre de 1998, p. 20.

MARCO, Empar. “Entrevista Pere Mayor. El PP nega cara a cara i de forma visceral el dret a la pluralitat”. *Avui*, 28 de desembre de 1998, p. 14.

MARCO, Empar. “Zaplana promet a Mayor una majoria a l’AVL a favor de la unitat lingüística”. *Avui*, 9 de febrer de 1999, p. 20

MARCO, Empar. “Esteve aborda les pimes valencianes”. *Avui*, 9 d’abril de 1999, p. 16.

MARCO, Empar. “Entrevista. Pere Mayor. És evident que mai no tancaríem un acord amb el PP”. *Avui*, 11 de juny de 1999, p. 31.

MARCO, Empar. “El Bloc, a només 9.000 vots de les Corts”, *Avui*, 15 de juny de 1999, p. 32.

MARCO, Empar. “Maragall assegura que Almunia construirà una España federal”. *La Vanguardia*, 12 de desembre de 1999, p. 17.

MARCO, Empar. “Fallece a los 88 años el escritor Enric Valor, símbolo del valencianisme cultural”. *La Vanguardia*, 14 de gener de 2000, p. 33.

MARCO, Empar; PONS, Josep. “Els nacionalistes valencians i balears proposen mantenir la col·laboració política amb CiU”. *Avui*, 13 de juny de 1994, p. 11.

MARCO, Empar; PONS, Josep. “Pere Mayor, rellegit coma secretari general de la UPV amb el 83% dels vots”. *Avui*, 2 de desembre de 1996, p. 13.

MARCO-PALAU, Francesc, MARCO-PALAU, Rosa de les Neus. “A propòsit dels cinquanta anys de Nosaltres, els valencians”. *Revista de Catalunya*, núm. 278 (2012), p. 62-72.

MARCO-PALAU, Francesc. “Mossèn Ballarín, Joan Fuster i els joves estudiants valencians”. *L’Erol. Revista cultural del Berguedà*, núm. 116, (estiu de 2013), p. 46-49.

MARCO-PALAU, Francesc. *Josep Rahola. Una veu catalanista d’esquerres al Senat*. Barcelona: Fundació Irla, 2014.

MARCO-PALAU, Francesc. “Aproximació a la tercera via: la reformulació del valencianisme”. *Revista de Catalunya*, núm. 286 (2014), p. 83-94.

MARCO-PALAU, Francesc. “Aproximació a les tipologies cíviques i polítiques del valencianisme a Castelló de la Plana (1977-2013)”. *Millars*, núm. 37 (2014), p. 233-260.

MARCO-PALAU, Francesc. “El valencianisme cultural, entre Riudoms i Vila-real”. *Lo Floc*, núm. 210 (octubre-desembre 2014), p. 16-19.

MARCO-PALAU, Francesc. “Democratacristians i nacionalistes: el somni de la Unió Democràtica del País Valencià”. *Revista de Catalunya*, núm. 299 (2017), p. 44-55.

MARCO-PALAU, Francesc. *La generació de la independència. Del Bloc d’Estudiants Independentistes a l’Associació Catalana de Professionals*. Barcelona: Gregal, 2017.

MARESMA, Assumpció. “Entrevista a Raimon Obiols. L’inici d’una nova etapa”. *El Temps*, 15 de desembre de 1986, p. 20-23.

MARESMA, Assumpció. “Entrevista a Miquel Roca. No se’ns carregaran com al PNB”. *El Temps*, 2 de febrer de 1987, p. 16-21.

MARESMA, Assumpció. “El misteri d’un encontre”. *El Temps*, 23 de febrer de 1987, p. 6-10.

MARESMA, Assumpció. “Entrevista a Josep Guia. És negatiu que Colom faça un intent de desestabilitzar altres organitzacions”. *El Temps*, 22 de juliol de 1991, p. 20-21.

MARESMA, Assumpció; MARTÍ, Pere. “Entrevista a Àngel Colom. L’any 2000, independents”. *El Temps*, 30 de setembre de 1991, p. 18-20.

MARESMA, Assumpció. “Entrevista a Àngel Colom. Confessions d’un triomfador”. *El Temps*, 30 de març de 1992, p. 28-31.

MARESMA, Assumpció. “Entrevista a Jordi Pujol. Hi ha d’haver un tomb autonòmic”. *El Temps*, 17 de gener de 1994, p. 24-29.

MARESMA, Assumpció; MARTÍ, Pere. “Entrevista a Àngel Colom. L’any 2000, independents”. *El Temps*, 30 de setembre de 1991, p. 18-20.

MARGALEF, Oriol. “Entrevista. Pere Mayor. Caldria parlar seriosament sobre una coalició amb el PSPV i EUPV”. *Avui*, 6 de desembre de 1999, p. 14.

MARÍ, Joan. “Operació Blasco”. *El Temps*, 25 d’octubre de 1993, p. 16-18.

MARÍ, Joan. “Lerma i Pujol cavalquen junts”. *El Temps*, 27 de desembre de 1993, p. 22-25.

MARÍ, Joan. “La novia era ell”. *El Temps*, 28 de febrer de 1994, p. 30-31.

MARÍ, Joan. “Pagar penyora”. *El Temps*, 31 d’octubre de 1994, p. 37.

MARÍ, Joan. “Entrevista a Pere Mayor. El gran repte és la vertebració”. *El Temps*, 14 de novembre de 1994, p. 22-24.

MARÍ, Joan. “ERC, colonitza?”. *El Temps*, 22 de juny de 2004, p. 8.

MARÍ, Joan; PAYERAS, Miquel. “Congressos de continuïtat”. *El Temps*, 2 de gener de 1995, p. 26-28.

MARIMON, Antoni. *Entre la realitat i la utopia. Història del PSM*. Palma: Documenta Balear, 1998.

MARIN, David. “CiU, dins i tot a la Franja”. *Avui*, 26 de maig de 2011, p. 13.

MARQUÉS, Josep Vicent. *País perplex*. València: edicions 3i4, 2000.

MARTÍ, Genar. “La qüestió lingüística divideix els partits de la tot just creada Convergència Valenciana”. *Avui*, 22 de febrer de 1994, p. 12.

MARTÍ, Joan Carles. “El PVN decidí no concurrir a las europeas ante la division del nacionalismo valenciano”. *Levante-EMV*, 18 d’abril de 1994, p. 27.

MARTÍ, Joan. *Socialistes d’un país imaginat: una història del Partit Socialista del País Valencià (1974-1978)*. València: Institució Alfons el Magnànim, 2017

MARTÍ, Joan; PRATS, Lluís B. “L’alternativa nacionalista al País Valencià durant la transició”. *I Encuentro de Jóvenes Investigadores en Historia Contemporánea de la AHC*. Saragossa, 26, 27 i 28 de setembre de 2007.

MARTÍ, Pere, PAYERAS, Miquel. “UDC restringeix la participació d’UPV i PSM”. *El Temps*, 13 de juny de 1994, p. 28-29.

MARTÍ, Pere, VOLTAS, Eduard. “Entrevista a Miquel Roca. Els governadors civils cauran com fruita madura”. *El Temps*, 14 de març de 1994, p. 22-25.

MARTÍ, Pere. “Els Països Catalans, a votació”. *El Temps*, 2 de març de 1992, p. 16-17.

MARTÍ, Pere. “Els altres escenaris: Madrid i Països Catalans”. *El Temps*, 30 de març de 1992, p. 11.

MARTÍ, Pere. “La reforma d’ERC”. *El Temps*, 15 de juny de 1992, p. 26.

MARTÍ, Pere. “Illes oblidades, illes respectades...”. *El Temps*, 22 de juny de 1992, p. 27.

MARTÍ, Pere. “Entrevista a Àngel Colom. Dos corredors de fons”. *El Temps*, 22 de juliol de 1991, p. 18-19.

MARTÍ, Pere. “La proposta de la JNC”. *El Temps*, 19 d’octubre de 1992, p. 19-20.

MARTÍ, Pere. “Entrevista a Joan Puigcercós. Sóc un home d’Àngel Colom”. *El Temps*. 26 d’octubre de 1992, p. 18-19.

MARTÍ, Pere. “Trobada a Sueca”. *El Temps*, 9 de novembre de 1992, p. 17.

MARTÍ, Pere. “Morella, l’excepció”. *El Temps*, 14 de desembre de 1992, p. 22-24.

MARTÍ, Pere. “Pujol, de nou a València”. *El Temps*, 8 de març de 1993, p. 18.

MARTÍ, Pere. “Mirant Europa”. *El Temps*, 3 de maig de 1993, p. 18-19.

MARTÍ, Pere. “Pujol i els Països Catalans”. *El Temps*, 24 de maig de 1993, p. 30.

MARTÍ, Pere. “Entrevista a Àngel Colom. CiU ha tocat sostre”. *El Temps*, 12 de juliol de 1993, p. 12-15.

MARTÍ, Pere. “Les peripècies de l’Europa de les Nacions”. *El Temps*, 22 de novembre de 1993, p. 25-27.

MARTÍ, Pere. “El triangle europeu”. *El Temps*, 20 de desembre de 1993, p. 26-27.

MARTÍ, Pere. “Tots els camins van a Europa”. *El Temps*, 7 de febrer de 1994, p. 27.

MARTÍ, Pere. “A les portes del pacte per a les europees”. *El Temps*, 14 de febrer de 1994, p. 30-31.

MARTÍ, Pere. “La incòmoda viabilitat dels Països Catalans”. *El Temps*, 28 de març de 1994, p. 32-34.

MARTÍ, Pere. “Entrevista a Max Cahner. No he estat mai pujolista”. *El Temps*, 2 de maig de 1994, p. 30-31.

MARTÍ, Pere. “Entrevista a Carles Gasòliba. Els estats distorsionen el funcionament de la Unió Europea”. *El Temps*, 30 de maig de 1994, p. 30-31.

MARTÍ, Pere. “CiU, victòria amb força”. *El Temps*, 20 de juny de 1994, p. 12.

MARTÍ, Pere. “Entrevista a Pere Sampol. Convergència també s’ha compromès amb l’electorat de les Illes”. *El Temps*, 27 de juny de 1994, p. 28-29.

MARTÍ, Pere. “Entrevista a Pilar Rahola”. *El Temps*, 4 de juliol de 1994, p. 36-39.

MARTÍ, Pere. “Unió i els Països Catalans”. *El Temps*, 14 de novembre de 1994, p. 32.

MARTÍ, Pere. “Carod-Rovira demanarà que ERC pacti amb el PSM i la UPV”. *El Temps*, 10 de juliol de 1995, p. 41.

MARTÍ, Pere. “Entrevista a Josep-Lluís Carod-Rovira. Colom genera més altes que baixes”. *El Temps*, 21 d’octubre de 1996, p. 29-31.

MARTÍ, Pere. “ERC reprèn la seva activitat a Madrid amb interferències”. *El Temps*, 18 de novembre de 1996, p. 11.

MARTÍ, Pere. “Entrevista a Bernat Joan. El PSM i ERC han de col·laborar”. *El Temps*, 16 de desembre de 1996, p. 40-41.

MARTÍ, Pere. “Entrevista a Felip Puig. L’ús del català no ha avançat suficientment”. *El Temps*, 28 d’abril de 1997, p. 48.

MARTÍ, Pere. “Més enllà de l’autonomia”. *El Temps*, 16 de juny de 1997, p. 20.

MARTÍ, Pere. “L’itinerari galleg”. *El Temps*, 30 de juny de 1997, p. 15.

MARTÍ, Pere. “A les portes d’una ruptura anunciada”. *El Temps*, 22 de setembre de 1997, p. 26-28.

MARTÍ, Pere. “Pasqual Mollà, amb Ribó, en la crisi oberta per Anguita”. *El Temps*, 29 de setembre de 1997, p. 11.

MARTÍ, Pere. “Entrevista a Pere Esteve. La política no pot canviar el fet que hi ha unitat lingüística”. *El Temps*, 1 de desembre de 1997, p. 28.

MARTÍ, Pere. “El paper dels estats a la UE s’ha enfortit”. *El Temps*, 9 de febrer de 1998, p. 45.

MARTÍ, Pere. “CiU PNB i BNG treballaran perquè Espanya sigui un estat confederal”. *Avui*, 18 de juliol de 1998, p. 13.

MARTÍ, Pere. “Nacionalistes de València i les Illes volen firmar l’acord de Barcelona”. *Avui*, 27 de juliol de 1998, p. 10.

MARTÍ, Pere. “CDC prepara una nova cimera amb nacionalistes de València i les Illes”. *Avui*, 15 de febrer de 1999, p. 13.

MARTÍ, Pere. “CDC, BNV, PSM defensen un futur compartit per als Països Catalans”. *Avui*, 18 de març de 1999, p. 16.

MARTÍ, Pere. “Pujol no mourà fitxa sobre pactes fins a l’aprovació dels pressupostos”. *Avui*, 1 de maig de 2000, p. 11.

MARTÍ, Pere. “Els signants de la declaració de Barcelona ratifiquen la seva vigència i fortalesa”. *Avui*, 12 de setembre de 2000, p. 16.

MARTÍ, Pere. “El PNB demana el vot per frenar el projecte de divisió del PP i PSE”. *Avui*, 12 de maig de 2001, p. 14.

MARTÍ, Pere. “CiU estudiarà revisar la Constitució si Aznar manté la seva oposició a rellegir-la”. *Avui*, 25 de gener de 2002, p. 15.

MARTÍ, Pere; RIMBAU, Enric. “Entrevista a Xosé Manuel Beiras. La plurinacionalitat de l’estat exigeix un canvi constitucional”. *El Temps*, 16 de novembre de 1998, p. 20-25.

MARTÍ, V. “Don Enrique o la força del destí”. *El Temps*, 4 de març de 1985, p. 13-15.

MARTÍN, Albert. “ICV socava el espacio de IU en la izquierda”. *Publico*, 14 de maig de 2010. <http://www.publico.es/espana/icv-socava-espacio-iu-izquierda.html>

MARTÍN, Daniel. “Compromís consensua reclamar un referèndum alternatiu i pactat per a Catalunya”. *Ara*, 23 de setembre de 2017. https://www.ara.cat/paisvalencia/Compromis-defensa-referendum-alternatiu-Catalunya_0_1874812707.html

MARTÍN, Daniel. “Entrevista a Águeda Micó. Els valencians volem que se’ns apliqui l’article 156, el de la suficiència financera”. *Ara*, 29 d’octubre de 2017. https://www.ara.cat/paisvalencia/Agueda-Mico_0_1896410507.html

MARTÍN, Daniel. “Entrevista a Josep Barberà. No rebaixar la barrera electoral valenciana al 3% seria una traïció”. *Ara*, 19 de novembre de 2017. https://www.ara.cat/paisvalencia/Entrevista-Josep-Barbera_0_1904209809.html

MARTÍN, Daniel. “Ximo Puig reclama que la resposta al separatisme no sigui la recentralització”. *Ara*, 15 de gener de 2018. https://www.ara.cat/paisvalencia/Ximo-Puig-resposta-separatisme-recentralitzacio_0_1943205775.html

MARTÍN, J. Ll. (ed.). *Història del socialisme a Catalunya: 1940-1975*. Barcelona: Columna, 1994.

MARTÍN, Josep Lluís. *Història de la Joventut Nacionalista de Catalunya (1980-2003)*. (Tesi doctoral). Bellaterra: UAB, 2011.

MARTÍN, Josep Lluís. *Joventut Nacionalista de Catalunya: escola de patriotes*. Catarroja: Afers, 2011.

MARTÍNEZ AHRENS, Jan. “Esquerra Republicana extiende a Valencia su actividad política”. *El País*, 26 d’abril de 1992. http://web2.edicioneselpais.net/diario/1992/04/26/espana/704239203_850215.html

MARTÍNEZ MAS, Pedro. Carta a Francesc de Paula Burguera. Albaterra, 10 de febrer de 1980.

MARTÍNEZ, Àngel. “Puig visita Catalunya i evita trobar-se amb Torra”. *El Nacional*, 31 de maig de 2018. https://www.elnacional.cat/ca/pais-valencia/ximo-puig-visita-catalunya-evita-veure-quim-torra_273570_102.html

MARTÍNEZ, Juli. “Un repàs al Congrés del Bloc”. *El bloc del juliol*, 2 d’octubre de 2012. <https://eljuliol.wordpress.com/2012/10/02/un-repas-al-congres-del-bloc/>

MASCARÓ, Anna; MARTÍN, Daniel. “Més i Compromís: la via del sobiranisme balear i valencià per eixamplar la base”. *Ara*, 29 de març de 2018. https://www.ara.cat/politica/Mes-Compromis-afronten-repte-deixamplar_0_1987601284.html

MAYOR, Pere. “Debate ajeno”, *El País*, 19 de gener de 1988. https://elpais.com/diario/1988/01/19/opinion/569545204_850215.html.

MAYOR, Pere. “Informe Polític. Novembre 1986 - juliol 1988. Esquerra des Pobles”. 3a Conferència d’UPV. València, 1988.

MAYOR, Pere. “Discurs”. 3a Conferència de la Unitat del Poble Valencià. València, juliol de 1988.

MAYOR, Pere. “Contra un 9 d’octubre protocol·lari i folklòric”. *Avui*, 9 d’octubre de 1988, p. 32.

MAYOR, Pere. “El compromís europeu del nacionalisme valencià”. Assemblea de País de la UPV. València, 1989.

- MAYOR, Pere. “El compromís europeu del nacionalisme valencià”. València, 1989.
- MAYOR, Pere. “Informe del secretari general”. 5è Congrés d’UPV. València, 30-31 de maig de 1992.
- MAYOR, Pere. Carta de Pere Mayor a seccions locals d’ERC. València, 27 de juliol de 1993, p. 1.
- MAYOR, Pere “Declaracions”. Comunicat de premsa de la UPV. València, 1994.
- MAYOR, Pere. “Informe de Pere Mayor, secretari general”. 6è Congrés de la UPV. València, desembre de 1994.
- MAYOR, Pere. “Informe de Pere Mayor. Secretari general”. 7è Congrés de la UPV. L’Eliana, 30 de novembre de 1996.
- MAYOR, Pere. “Debat sobre els Països Catalans. Una reflexió vint anys després”. *El Contemporani*, núm. 11-12 (1997), p. 16-21.
- MAYOR, Pere. “El valencianisme a les portes del segle XXI”. *Avui*, 29 de juny de 1999, p. 19.
- MAYOR, Pere. “Les eleccions vistes des de València”. *Avui*, 15 d’octubre de 1999, p. 18.
- MAYOR, Pere. “Pere Esteve, un bon amic del País Valencià”. *Avui*, 13 de juny de 2005, p. 13.
- MEZQUIDA, Amadeu. *El valencianisme enfront d’Espanya*. València: Fundació Nexè, 2015.
- MILIAN, Àlex. “De les tribus locals a la refundació”. *El Temps*, 6 de maig de 1996, p. 34-36.
- MILIAN, Àlex. “Entrevista Joan Pau Alduy. Entrarem en l’espai econòmic català”. *El Temps*, 22 de juliol de 2003, p. 40-41.
- MILIAN, Àlex. “La proposta d’Euroregió de Maragall rep crítiques del PP i d’alguns socialistes”. *El Temps*, 26 d’agost de 2003, p. 9.
- MILIAN, Àlex. “Entrevista a Jaume Bosch. Iniciativa ha de fer la quadratura del cercle amb el Sí/Sí i el Sí/No”. *El Temps*, 10 de febrer de 2015, p. 32-33.
- MINOVES, David. “Trobada pionera de fundacions de pobles de l’Estat espanyol”. *Ciemen*, 24 de febrer de 2017. <http://www.ciemen.cat/2017/02/24/trobada-pionera-de-fundacions-de-pobles-de-lestat-espanyol/>
- MIR, Joan. “Les eleccions europees com a excusa”. *El Temps*, 20 de juliol de 1987, p. 18-19.
- MIRA, Joan Francesc. *Crítica de la nació pura*. València: edicions 3i4, 1984.

- MIRA, Joan Francesc. *Sobre la nació dels valencians*. València: edicions 3i4, 1997.
- MIRA, Joan Francesc. “Pujol, l’aigua i el tren”. *El Temps*, 24 de juny de 2003, p. 114.
- MIRA, Joan Francesc. “Pujol”. *El Temps*, 6 de gener de 2004, p. 114.
- MIRÓ, David. “Catalunya, País Valencià i Balears denuncien el maltractament econòmic que els sotmet l’Estat”. *Ara*, 1 de març de 2017. https://www.ara.cat/politica/Catalunya-Pais-Valencia-Balears-maltracte-financament-autonomic_0_1751825009.html
- MOLAS, Isidre; BARTOMEUS, Oriol. *Els espais de frontera entre els electorats*. Barcelona: ICPS, 1999.
- MOLAS, Isidre; BARTOMEUS, Oriol. *Els espais de frontera entre els electorats: estructura de la competència política a Catalunya II*. Barcelona: ICPS, 1999.
- MOLAS, Isidre; CULLA i CLARÀ, Joan B. (dir.) *Diccionari dels partits polítics de Catalunya: segle XX*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000.
- MOLINA, Àngel. “Un referent possible”, A: *Novenes jornades. Projecte nacional, identitat i convivència: El País Valencià*. Elx: Ajuntament d’Elx, 1996, p. 112
- MOLINA, Àngel. “Informe gestió política”. Congrés extraordinari de la Federació del País Valencià d’ERC, 31 de gener de 1999.
- MOLINA, Ferrer. “El Bloc defenderá en su congreso una vía nacionalista no supeditada a Cataluña”. *El Mundo*, 15 de novembre de 1999.
- MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere. *Els anys del PSUC: el partit de l’antifranquisme, 1956-1981*. Barcelona: Avenç, 2010.
- MOLLÀ, Damià; MIRA, Eduard. *De impura natione: el valencianisme, un joc de poder*. València: Edicions Tres i Quatre, 1987.
- MOLLÀ, Pasqual. “El nacionalisme polític valencià”, A: *Novenes jornades. Projecte nacional, identitat i convivència: El País Valencià*. Elx: Ajuntament d’Elx, 1996, p. 116-120.
- MOLLÀ, Toni. “Entrevista Vicent Pitarch. Vicent Pitarch, un optimisme tenaç”. *El Temps*, 19 de maig de 1986, p. 20-22.
- MOLLÀ, Toni. *La utopia necessària: nacionalisme i societat civil*. Alzira/Tarragona: Bromera/El Mèdol, 1994.
- MOLLÀ, Toni. “Nosaltres, els indígenes”. A: DDAA. *Nosaltres, exvalencians: Catalunya vista des de baix*. Barcelona: L’Esfera dels Llibres, 2005.
- MONTANYÀ, Xavier; PÀMIES, Sergi. “Entrevista a Josep Tarradellas. No fer el ridícul, el meu lema”. *El Temps*, 26 de maig de 1986, p. 12-15.

MONTANYÀ, Xavier; PÀMIES, Sergi. “Entrevista a Pasqual Maragall. Sintonitzo amb els Països Catalans”. *El Temps*, 8 de setembre de 1986, p. 14-17.

MONTILLA, Raúl. “Ximo Puig: La Generalitat y el pueblo de Catalunya han de tomar libremente sus decisiones”. *La Vanguardia*, 18 de maig de 2016. <http://www.lavanguardia.com/politica/20160518/401877787752/ximo-puig-catalunya-estado-federal.html>

MORA, Ignasi. “Pere Mayor, un líder”. *Avui*, 7 de juny de 1999, p. 31.

MORA, Miquel. “Entrevista a Francesc Vicens. El nostre és un estatut que fa riure”. *El Temps*, 9 de juny de 1986, p. 11-13.

MORALES Joan. “Nacionalisme de voluntat majoritària”. *El Temps*, 15 de juny de 1992, p. 29.

MORALES, Aina. “Jordi Pujol: d’una manera o altra hem de poder votar”. *Nació Digital*, 31 de març de 2014. <https://www.naciodigital.cat/noticia/66785/jordi/pujol/manera/altra/hem/poder/votar>

MORALES, Joan. “Joan Lerma: hem de canviar la imatge folklòrica que els catalans tenen dels valencians”. *El Temps*, 17 de febrer de 1992, p. 37.

MORALES, Joan. “Entrevista a Pere Mayor. El nacionalisme cultural acabarà en no res si no té traducció política”. *El Temps*, 7 de desembre de 1992, p. 20-21.

MORALES, Joan. “Entrevista a Pepa Chesa. En la construcció del país calen tots els nacionalistes”. *El Temps*, 1 de febrer de 1993, p. 24-25.

MORALES, Joan. “Entrevista a Valerià Miralles. El País Valencià no existeix”. *El Temps*, 15 de març de 1993, p. 22.

MORALES, Joan. “Quatre són quatre”. *El Temps*, 26 de desembre de 1994, p. 42.

MORERA, Enric. Carta a Joan Vallvé. València, 20 de setembre de 1994.

MORERA, Enric. Carta a Pere Esteve. València, 27 de setembre de 1994.

MORERA, Enric. Carta a Pere Esteve. València, 13 de gener de 1995.

MORERA, Enric. “El nacionalisme polític valencià”, A: *Novenes jornades. Projecte nacional, identitat i convivència: El País Valencià*. Elx: Ajuntament d’Elx, 1996.

MORERA, Enric. “Presentació d’Enric Morera a la conferència d’Artur Mas al Club de Encuentro Manuel Broseta”. València, 24 de febrer de 2009.

MORRO, Mateu; MAYOR, Pere. “Les sucursals d’Esquerra Republicana”. València - Palma, 1989.

MORRO, Mateu; MAYOR, Pere. “Les sucursals d’Esquerra Republicana”. *Avui*, 20 de juny de 1989, p. 20.

MUÑOZ, Gustau. “En els orígens de Compromís”. *La Veu del País Valencià*, 18 d’agost de 2015. <https://www.diarilaveu.com/noticia/15539/en-els-orogens-de-compromis-per-gustau-munoz>

MUÑOZ, Gustau. *Intervencions entre cultura i política*. València: Tàndem edicions, 1998.

MUÑOZ, Ignasi. “El dia que Junqueras no va dir Països Catalans”. *Diari La Veu*, 7 d’octubre de 2017. <https://www.diarilaveu.com/noticia/76951/oriol-junqueras-no-va-dir-paisos-catalans>

MUÑOZ, Jordi. “L’esquerra valenciana: del declivi a la recomposició”. *Avenç*, núm. 379 (maig 2012), p. 10-11.

MUÑOZ, Jordi (ed.). *El País Valencià. Avui i demà. Reflexions generacionals en temps de canvi*. València: Balandra Edicions, 2017.

MUÑOZ, Josep M. *Els quatre presidents. Entrevistes a Tarradellas, Pujol, Maragall i Montilla*. Barcelona: L’Avenç, 2010.

MUÑOZ, Josep Maria. “La Catalunya d’avui és Jaume I, la industrialització i la immigració”. A: MUÑOZ, Josep Maria (ed.). *Els quatre presidents: entrevistes a Tarradellas, Pujol, Maragall i Montilla*. Barcelona: L’Avenç, 2010, p. 61.

MUÑOZ, Josep Maria. “La diversitat té sentit com a suma d’identitats”. A: MUÑOZ, Josep Maria (ed.). *Els quatre presidents: entrevistes a Tarradellas, Pujol, Maragall i Montilla*. Barcelona: L’Avenç, 2010.

MUÑOZ, Manuel. “Ramon Lapiedra, nacionalista de izquierdas, nuevo rector de la Universidad de Valencia”, *El País*, 25 de maig de 1984.

MUÑOZ, Manuel. “Se consuma la escisión de los comunistas valencianos”. *El País*, 26 de maig 1985. http://politica.edicioneselpais.net/diario/1985/05/26/espana/485906412_850215.html

NAVALES, Gabriel. “Empresaris valencians reclamen “una solució política per al referèndum”. *El Nacional*, 16 de setembre de 2017. http://www.elnacional.cat/ca/politica/empresaris-valencians-reclamen-solucio-politica-referendum_192150_102.html

NE. “El Fet Nacional als Països Catalans”. *Calaix de Nacionalistes d’Esquerra*, desembre de 1980, p. 1.

NE. “9 d’Octubre nacionalista i d’esquerres al País Valencià”. *Calaix de Nacionalistes d’Esquerra*, novembre de 1980, p. 1.

NE. “Curs d'introducció a la qüestió nacional”. *Calaix de Nacionalistes d'Esquerra*, febrer de 1983, p. 6.

NICOLÀS, Fúlvia. “UPV, cap a una nova esquerra nacionalista”. *El Temps*, 28 d'abril de 1986, p. 16-17

NICOLÀS, Fúlvia. “La festa d'*El Temps* a Barcelona”. *El Temps*, 26 de maig de 1986, p. 61-63.

NICOLÀS, Fúlvia. “Yo, yuppie, diuen els de Roca”. *El Temps*, 16 de juny de 1986, p. 8-9.

NICOLÀS, Fúlvia. “Entrevista a Joaquim Maldonado. Saber perdre amb elegància”. *El Temps*, 16 de febrer de 1987, p. 32-36.

NICOLÀS, Fúlvia. “Entrevista Joan Hortalà. Bon dia, li parla Esquerra Republicana”. *El Temps*, 23 de maig de 1988, p. 22-24.

NIETO, Juan. “Ximo Puig: El problema territorial no és Catalunya és el conjunto de España”. *El Mundo*, 30 de juliol de 2017. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2017/07/30/597dd06a22601dfa278b4573.html>

NIETO, Juan; SANJOSÉ, Diego. “El PSPV fa un giro nacionalista para competir con Compromís”. *El Mundo*, 29 de juliol de 2017. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2017/07/29/597bca82ca4741963f8b4620.html>

NOGUER, Miquel. “Nacionalistas de València y Malloca piden a CDC que sea su voz en Madrid”. *El País*, 30 d'abril de 2000. https://elpais.com/diario/2000/04/30/catalunya/957056844_850215.html

NOUS HORIZONS. “La raó d'aquest número”. *Nous Horitzons*, núm. 47/48 (octubre-novembre 1978), p. 4.

NOVA FALÇ. “País Valencià 9-12 d'octubre”. *La Nova Falç*, desembre de 1980, p. 19.

OLEAQUE, Joan M. “L'esquerra rebel”. *El Temps*, 25 de setembre de 2001, p. 36-37.

OLIVARES, Miguel. “Villalba acusa al PP de comprar a sus concejales”. *El País*, 24 de juny de 1999. https://elpais.com/diario/1999/06/24/cvalenciana/930251883_850215.html

OLIVARES, Miguel. “Iniciativa per Catalunya apoya a Navarro pese a Llamazares”. *El País*, 9 de febrer de 2008. https://elpais.com/diario/2008/02/09/cvalenciana/1202588284_850215.html

OLIVARES, Miguel. “Compromís expulsa a la coordinadora de Esquerra Unida”. *El País*, 5 de juliol de 2008. https://elpais.com/diario/2008/07/05/cvalenciana/1215285478_850215.html

ORTA, Josep Maria; MARCO, Empar. “IU-Madrid està harta de que dirigentes federales copen sus listas al Congreso”. *La Vanguardia*, 10 de desembre de 1999, p. 20.

- ORTEU, Francesc. *Carretero. Retrat d'un metge que fa política*. Barcelona: Acontravent, 2010.
- ORTS, Enric. "L'esquerra valenciana aspira a emular el model balear". *Presència*, 9 de maig de 2003, p. 6.
- PAGÈS, Pelai (dir.). *La transició democràtica als Països Catalans: història i memòria*. València, Universitat de València, 2005.
- PALA, Giaime. *El PSUC: l'antifranquisme i la política d'aliances a Catalunya (1956-1977)*. Barcelona: Base, 2011.
- PALA, Giaime. *Cultura clandestina: los intelectuales del PSUC bajo el franquismo*. Granada: Comares, 2016.
- PALLEJÀ, David. "Europa, a l'abast de tots". *El Temps*, 5 de juny de 1989, p. 60.
- PALLEJÀ, David. "Entrevista a Txema Montero". *El Temps*, 19 de juny de 1989, p. 63-64.
- PALMES, Marc. "Amb l'esquerra dels Pobles". *El Temps*, 8 de juny de 1987, p. 26.
- PALOMARES, Antonio. "Sobre el País Valencià", *Nous Horitzons*, núm. 47/48 (octubre-novembre 1978), p. 105-112.
- PANEBIANCO, Angelo. *Modelos de Partido. Organización y poder en los partidos políticos*. Madrid: Alianza Editorial, 1990.
- PARDO DE VERA, A; LÓPEZ DE MIGUEL, A. "Entrevista a Pablo Iglesias. Desde el Gobierno, el PP puede pressionar a jueces y policías mucho más que cualquier organización de delincuentes". *Público*, 3 de juny de 2017. <http://www.publico.es/politica/mocion-censura-rajoy-pp-presionar.html>
- PARIENTE, Clara. "L'ANC percep la independència com un projecte comú per als Països Catalans". *Nació Digital*, 20 d'agost de 2016. <https://www.naciodigital.cat/noticia/114272/anc/percep/independencia/projecte/comu/paisos/catalans>
- PART, Leo. "El País Valencià vol que Catalunya vote el 9-N". *Diari la Veu*, 30 de setembre de 2014. <https://www.diarilaveu.com/noticia/11366/el-pais-valencia-vol-que-catalunya-vote-el-9-n>
- PARTAL, Vicent. "Les eleccions del Principat i la resta del país". *El Temps*, 6 de gener de 2004, p. 14.
- PASCAL, Marta. "Causes comunes amb els valencians". *La Vanguardia*, 6 d'agost de 2017. <http://www.lavanguardia.com/opinion/20170806/43374381228/causes-comuns-valencians.html>

PASQUAL, Jordi. “Cinc claus per entendre el creixement de Compromís al País Valencià”. *Crític*, 14 de juny de 2016. <http://www.elcritic.cat/actualitat/cinc-claus-per-entendre-el-creixement-de-compromis-pel-pais-valencia-9874>

PASQUAL, Josep Maria. “Entrevista a Rafel Ribó. Articular l’esquerra”. *El Temps*, 30 de març de 1987, p. 23-24.

PASQUAL, Josep Maria. “Entrevista a Pilar Rahola. Per als valencians la via Madrid s’ha extingit”. *El Temps*, 24 d’abril de 1989, p. 16-18.

PASQUAL, Josep Maria. “Entrevista a Àngel Colom. 201 regidors republicans”. *El Temps*, 13 de juliol de 1989, p. 28-29.

PASQUAL, Josep Maria. “Entrevista a Rafael Ribó. Cal confederar les esquerres autonòmiques”. *El Temps*, 24 de juliol de 1989, p. 12.

PASQUAL, Josep Maria. “Entrevista a Joaquim Nadal. Convergència està en contradicció amb Pujol”. *El Temps*, 13 d’octubre de 1989, p. 12-14.

PASQUAL, Roger. “Jordi Pujol reaparece en un acto de Ximo Puig”. *El Periódico*, 27 de setembre de 2016. <https://www.elperiodico.com/es/politica/20160927/jordi-pujol-reaparece-acto-ximo-puig-5418932>

PAYERAS, Miquel. “L’esquerra nacional”. *El Temps*, 23 de desembre de 1991, p. 20-21.

PAYERAS, Miquel. “Entrevista a Jeroni Albertí. L’operació reformista va frustrar un canvi de govern a les Illes”. *El Temps*, 8 de febrer de 1993, p. 24-27.

PAYERAS, Miquel. “Entrevista a Maria Antònia Munar. Els nostres contactes són amb CiU, PNB i la Coalició Canària”. *El Temps*, 20 de setembre de 1993, p. 24-25.

PAYERAS, Miquel. “El vot de la discòrdia”. *El Temps*, 18 d’octubre de 1993, p. 18-19.

PAYERAS, Miquel. “Visita de futur”. *El Temps*, 8 de novembre de 1993, 20-23.

PAYERAS, Miquel. “Sintonia de dos governs”. *El Temps*, 14 de febrer de 1994, p. 28-29.

PAYERAS, Miquel. “Entrevista a Mateu Morro. L’acord entre CiU, UPV i PSM és històric”. *El Temps*, 4 d’abril de 1994, p. 38-41.

PAYERAS, Miquel. “Els crítics d’EU-Balears miren cap a IC”. *El Temps*, 20 d’octubre de 1997, p. 9.

PAYERAS, Miquel. “Pujol anima el mallorquinisme”. *El Temps*, 10 de novembre de 1997, p. 30-31.

PAYERAS, Miquel. “L’eclosió del nacionalisme balear”. *El Temps*, 26 de gener de 1998, p. 35-37.

PAYERAS, Miquel. “La intrahistòria d’un acord històric”. *El Temps*, 4 de maig de 1998, p. 34-35.

PAYERAS, Miquel. “Les desavinences entre Pujol i Matas”. *El Temps*, 13 de juliol de 1998, p. 32.

PAYERAS, Miquel. “Matas ha mentit per desqualificar el PSM”. *El Temps*, 27 de juliol de 1998, p. 28.

PAYERAS, Miquel. “Matas rep en cinc dies Zaplana i Pujol”. *El Temps*, 18 de gener de 1999, p. 9.

PAYERAS, Miquel. “Entrevista Pere Sampol. El PSM serà el que més creixerà”. *El Temps*, 20 d’abril de 1999, p. 32-35.

PAYERAS, Miquel. “Maragall dona futur a Antich”, *El Temps*, 26 d’octubre de 1999, p. 19.

PAYERAS, Miquel. “Entrevista Francesc Antich. Aguantarem tota la legislatura”. *El Temps*, 2 de novembre de 1999, p. 20-23.

PAYERAS, Miquel. “Històric acord catalano-balear”. *El Temps*, 25 d’abril de 2000, p. 26-27.

PAYERAS, Miquel. “PSM: el congrés del poder”. *El Temps*, 14 de novembre de 2000, p. 24-25.

PAYERAS, Miquel. “La societat accepta el govern de Pacte”. *El Temps*, 28 de novembre de 2000, p. 31-33.

PAYERAS, Miquel. “L’eix econòmic dels Països Catalans”. *El Temps*, 30 de gener de 2001, p. 31.

PAYERAS, Miquel. “PSM: de les catacumbes al poder”. *El Temps*, 20 de febrer de 2001, p. 28-30.

PAYERAS, Miquel. “Sisena Trobada nacionalista, a Gandia”. *El Temps*, 15 de maig de 2001, p. 28-29.

PAYERAS, Miquel. “Els Països Catalans financers”. *El Temps*, 19 de juny de 2001, p. 34-35.

PAYERAS, Miquel. “Antich i Pujol critiquen junts Aznar”. *El Temps*, 13 de novembre de 2001, p. 9.

PAYERAS Miquel. “El PSIB es llança cap a les eleccions”. *El Temps*, 9 de juliol de 2002, p. 42-43.

PAYERAS, Miquel. “Entrevista Maria Antònia Munar. No som un partit d’oposició”. *El Temps*, 10 de febrer de 2004, p. 30-32.

PAYERAS, Miquel. “Les coalicions per a les eleccions europees allunyen encara més el PSM i UM”. *El Temps*, 20 d’abril de 2004, p. 12.

PAYERAS, Miquel. “La lluita nacionalista a les eleccions europees”. *El Temps*, 4 de maig de 2004, p. 32-33.

PAYERAS, Miquel. “ERC entra a Més”. *El Temps*, 10 de juny de 2004, p. 30-31.

PAYERAS, Miquel. “Cimera catalanobalear amb la cultura i les televisions de rerefons”. *El Temps*, 13 de juliol de 2004, p. 14.

PAYERAS, Miquel. “Matas s’apunt a la idea de l’Euroregió”. *El Temps*, 27 de juliol de 2004, p. 36-37.

PAYERAS, Miquel. “Les Balears i Catalunya creen el nou Ramon Llull”. *El Temps*, 16 de setembre de 2008, p. 30.

PAYERAS, Miquel. “Entrevista a Josep Melià. Per a mi, el referent polític és Convergència i Unió”. *El Temps*, 9 de febrer de 2010, p. 32-34.

PAYERAS, Miquel. “Més crea els seus òrgans”. *El Temps*, 5 de novembre de 2013, p. 26-27.

PAYERAS, Miquel. “El PI no anirà a les eleccions europees”. *El Temps*, 11 de març de 2014, p. 24-25.

PAYERAS, Miquel. “Un per a dos”. *El Temps*, 11 de març de 2014, p. 24-25.

PAYERAS, Miquel. “Amb ningú i per a dos”. *El Temps*, 25 de març de 2014, p. 26-27.

PAYERAS, Miquel. “Sintonia mediterrània”. *El Temps*, 16 de febrer de 2016, p. 18-20.

PAYERAS, Miquel; MARTÍ, Pere. “Soler-Pujol, més que un encontre”. *El Temps*, 8 d’abril de 1996, p. 34-35.

PAYERAS, Miquel; MILIAN, Àlex. “Antich obre les Balears a Catalunya”. *El Temps*, 28 de setembre de 1999, p. 30.

PCPV-PCE ILLES. “L’opinió del PCPV i del PCE a les Illes”. *Nous Horitzons*, núm. 47/48 (octubre-novembre 1978), p. 155.

PDeCAT. “Un partit modern i ampli”. Ponència de la 1a Assemblea Nacional del PDeCAT. Barcelona, juliol de 2018, p. 12.

PÉREZ CASADO, Ricard. *Viaje de ida. Memorias políticas 1977-2007*. València, PUV, 2013.

PÉREZ i MORAGÓN, Francesc. “Roca: aterratge a València”. *El Temps*, 2 de juliol d 1984, p. 18-19.

PEREZ MORAGON, Francesc. “Aquell històric PSV”. *El Temps*, 4 de novembre de 1985, p. 6-10.

PÉREZ MORAGÓN, Francesc. *Himnes i paraules. Misèries de la Transició valenciana*. Catarroja: afers, 2010.

PEREZ, Moisés. “Compromís no és el PNB”. *El Temps*, 25 de març de 2017. <https://www.eltmps.cat/article/1139/compromis-no-es-el-pnb/>

PÉREZ, Moisés. “Un clam pel dret a decidir”. *El Temps*, 17 de setembre de 2017. <https://www.eltmps.cat/article/2169/un-clam-pel-dret-a-decidir>

PÉREZ, Moisés. “La resurrecció del valencianisme liberal”. *El Temps*, 23 d’octubre de 2017. <https://www.eltmps.cat/article/2467/la-resurreccio-del-valencianisme-liberal>

PÉREZ, Moisés. “Compromís, diputat plurinacional”. *El Temps*, 14 de juliol de 2018. <https://www.eltmps.cat/article/4654/compromis-diputat-plurinacional>

PIERA, Emili. “Humor i qüestió nacional (si això és possible) “.A: DDAA. *Nosaltres, exvalencians: Catalunya vista des de baix*. Barcelona: L’Esfera dels Llibres, 2005.

PIERA, Josep. “Una reflexió d’avui per demà”. *Avui*, 3 de juliol de 1999, p. 19.

PIERA, Josep “La política valenciana i el model balear”. *Avui*, 2 de febrer de 2002, p. 20;

PINTER, Ester. “Milers de persones demanen a València la derogació del decret de nova planta”. *Avui*, 27 d’abril de 1997, p. 13.

PINTER, Ester. “UPV reclama elevar el sostre de l’autogovern valencià”. *Avui*, 27 d’abril de 1997, p. 13.

PINTER, Ester. “CDC, PSM i UPV demanen un pacte per resoldre el conflicte sobre la llengua al País Valencià”. *Avui*, 21 de juny de 1997, p. 18.

PINTER, Ester. “Fracassa el pacte valencià d’esquerres per al Senat”. *Avui*, 19 de desembre de 1999. P. 13.

PINTER, Ester. “El Nacionalisme valencià reprèn el vol”. *Avui*, 22 de gener de 2000, p. 18.

PINTER, Ester. “Pere Mayor s’imposa com a president del Bloc amb el 85% dels vots del congres”. *Avui*, 24 de gener de 2000, p. 15.

PINTER, Ester. “El PSAN i el BNV celebren per separat l’Aplec del Puig”. *Avui*, 30 d’octubre de 2000, p. 16.

PINTER, Ester. “Partits dels Països Catalans promouen la Declaració de Gandia”. *Avui*, 5 de maig de 2001, p. 16.

PINTER, Ester. “El BNV negocia amb ERC un possible pacte per a les pròximes eleccions europees”. *Avui*, 12 de desembre de 2001, p. 16.

PINTER, Ester. “CiU, Bloc i PSM prioritzen la cooperació mediterrània”. *Avui*, 30 de gener de 2002, p. 8.

PINTER, Ester. “Milers de persones es manifesten a València en defensa dels drets nacionals”. *Avui*, 28 d’abril de 2002, p- 15.

PINTER, Ester. “El Bloc engega el seu congrés amb la vista posada en les eleccions valencianes de 2003”. *Avui*, 25 de maig de 2002, p. 16.

PINTER, Ester. “Entrevista. Pere Mayor. El valencianisme majoritari el representa el Bloc”. *Avui*, 25 de maig de 2002, p. 16.

PINTER, Ester. “Mayor és reelegit líder del BNV amb el 80% dels vots”. *Avui*, 27 de maig de 2002, p. 12.

PINTER, Ester. “El Bloc i CDC reclamen inversions a Castelló i Tarragona”. *Avui*, 6 de juny de 2002, p. 15.

PINTER, Ester. “Maragall qualifica Alfons Cucó de pont decisiu entre el País Valencià i Catalunya”. *Avui*, 4 de desembre de 2002, p. 16.

PINTER, Ester. “El Bloc anuncia un congrés extraordinari al setembre per triar una nova direcció”. *Avui*, 28 de maig de 2003, p. 17.

PINTER, Ester. “Un projecte per fer-s’ho mirar”. *Avui*, 2 de juny de 2003, p. 14.

PINTER, Ester. “València i Palma creen un eix contra l’euroregió de Maragall”. *Avui*, 25 de setembre de 2003, p. 16.

PINTER, Ester. “Morera surt elegit com a nou secretari general del Bloc per només dos vots de diferència”. *Avui*, 6 d’octubre de 2003, p. 16.

PINTER, Ester. “Entrevista. Enric Morera. Al congrés no hi havia dos Blocs, sinó dues llistes”. *Avui*, 7 d’octubre de 2003, p. 18.

PINTER, Ester. “Pactar o no pactar”. *Avui*, 1 de desembre de 2005, p. 8.

PINTER, Ester. “Contra la corrupció”. *El Punt*, 8 de novembre de 2010, p. 17. <http://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/327717-contra-la-corrupcio.html>

PIQUERAS, José Antonio. *La identidad històrica del socialismo valenciano (1870-1976)*. Alzira: Algar, 2006.

PITARCH, S. “Eliseu Climent se deja ver con Esquerra Unida tras las críticas de Morera”. *Levante-EMV*, 21 de setembre de 2011. <https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2011/11/22/eliseu-climent-deja-ver-esquerra-unida-criticas-morera-bloc/841493.html>

PITARCH, Vicent. “Una experiència engrescadora”. *Mediterráneo*, 20 de maig de 1994, p. 6.

PLAJA, Antoni. *Jordi Pujol: una vida dedicada a construir Catalunya*. Barcelona: Mediterrània, 2003.

PLANES, Llorenç. “I si el compromís entre Unitat Catalana i Solidaritat Catalana per la Independència obria un camí nou?”. *Avui*, 1 de novembre de 2010. <http://www.elpuntavui.cat/article/3-politica/17-politica/322508-i-si-el-compromis-entre-unitat-catalana-i-solidaritat-catalana-per-la-independencia-obria-un-cami-nou.html>

PNPV. “El comitè executiu i la Taula del Consell Nacional del PNPV”. Carta del PNPV a l’AEPV. València, 18 de maig de 1982.

PNPV. “Reivindicacions assistencials”. Document de preparació del programa electoral del PNPV a les eleccions estatals de 1979. València, 1979.

PNPV. “Reunions del Consell Nacional del P.N.P.V”. *Les comarques*, 1980, p. 4-5.

PONS, Josep. “Roca afirma que Ruvio ha lesionat la credibilitat de tot el sistema financer espanyol”. *Avui*, 16 d’abril de 1994, p. 13.

PONS, Josep. “Esteve troba a faltar contingut polític en el pacte PP-CiU”. *Avui*, 31 de desembre de 1997/1 de gener de 1998, p. 17.

PONS, Josep. “Esteve, Sampol i Mayor reten homenatge al rei Jaume I”. *Avui*, 2 de gener de 1998, p. 16.

PONS, Josep. “CDC, PSM i UPV aprofundiran a Mallorca la seva acció conjunta”. *Avui*, 27 de març de 1998, p. 15.

PONS, Josep. “CDC, PSM, BNV i UC creen una xarxa de municipis amb governs nacionalistes”. *Avui*, 30 de març de 2003, p. 30.

PORTABELLA, David. “Esteve aposta per col·laborar amb ERC tot i que no té cap intenció de militar-hi”. *Avui*, 4 d’octubre de 2002, p. 16.

PRATS, J. “El voto útil se fue a Compromís”. *El País*, 24 de maig de 2011. https://elpais.com/diario/2011/05/24/cvalenciana/1306264688_850215.html

PRATS, Lluís B. “La Unió Democràtica del País Valencià i la qüestió nacional”. LANUSSE, M.; MARTÍNEZ, J.A.; MONZÓN, A. (eds.): *Vida amunt i nacions amunt. Pensar el País Valencià en temps de globalització*. València: PUV, 2008, p. 335-350.

PRATS, Lluís B. “Venim del nord, venim del sud. Els contactes entre UDPV i UDC (1965-1978)”. *Diàlegs*, núm. 43 (2009), p. 11-32.

PRATS, Lluís B. “Nació, transició i democràcia cristiana. La UDPV entre els anys 1974 i 1978”, *Afers*, núm. 67 (2010), p. 619-640.

PUIG, Felip. Carta a Pere Mayor. Barcelona, 9 de juliol de 1998.

PUIG, Ximo. “Las minorías vasca y catalana defenderán las enmiendas del PNPV”. *Mediterráneo*, 3 de novembre de 1981.

PUIGSECH, Josep; PALA, Giaime (ed.). *Les mans del PSUC: militància*. Barcelona: Memorial Democràtic, 2017.

PUJOL, Enric. “Joan Fuster, símbol de la represa nacionalitzadora dels anys cinquanta”. *Afers*, núm. 42-43 (2002), p. 347-360.

PUJOL, Enric. “Els Països Catalans i la (hipotètica) independència del Principat de Catalunya”. *Mirmanda*, núm. 8 (2013), p. 102-107.

PUJOL, Enric. “Els Països Catalans i el Congrés de Cultura Catalana dels anys 1975-1977”. *Revista de Catalunya*, núm. 295 (2016), p. 112-121.

PUJOL, Jordi. “... no és lògic, ni és bo...”. *El Temps*, 16 de novembre de 1992, p. 54-56.

PUJOL, Jordi. *Memòries. Història d'una convicció. (1930-1980)*. Barcelona: Proa, 2007.

PUJOL, Jordi. *Memòria (II). Temps de construir (1980-1993)*. Barcelona: Proa, 2011.

PUJOL, Jordi. *Sembrar, treballar, collir: escrits de reflexió i agitació, 2005-2011*. Barcelona: La Magrana, 2011.

PUJOL, Jordi. *Memòries (III). De la bonança a un repte nou (1993-2011)*. Barcelona: Proa, 2012.

PUNSOLA, Albert. “Entrevista a Àngel Colom, Josep-Lluís Carod-Rovira i Heribert Barrera. De batasunització, res”. *El Temps*, 4 de desembre de 1989, p. 18-19.

PVN. “Ponència política i estratègica”. 3r Congrés del Partit Valencià Nacionalista. València, 1997, p. 48.

PVN. “Ponència política i estratègica”. 3r Congrés del PVN, València, 1997.

QUINTÀ, Alfons. “Ningún partido estatal se adhirió al cincuentenario de Unión Democrática de Cataluña”. *El País*, 8 novembre de 1981.

R. C. “Colom ratifica los acuerdos de colaboración con el PVN y ENV”. *El País*, 23 de juliol de 1993.

R. C. “ENV y PVN tendrán voz en el Congreso a través de la independentista Pilar Rahola”. *El País*, 14 de juliol de 1993.

R. J. “Esquerra dels Pobles, a debat”. *El Temps*, 21 de desembre de 1987, p. 21.

R.F, P; MACEDA, Víctor. “Pujol i l'arc mediterrani, des d'Alacant”. *El Temps*, 26 de gener de 2010, p. 42-43.

RCat. “Estatuts”. Barcelona, 3 d'octubre de 2009, p. 2
http://reagrupament.cat/content/download/190/1556/file/estatuts_RI.pdf

RCat. *Constitució de Catalunya*. Barcelona: Reagrupament, maig de 2010, p. 4
<http://reagrupament.cat/content/download/3480/42605/file/Constitució%20de%20Catalunya.pdf>

RECIO, Carles. “El valencianisme en la cruïlla”, *Levante-EMV*, 20 de juliol de 1994.

RENIU, Josep Maria. *Pactar para gobernar. Dinámicas coalicionales en la España multinivel*. Valencia: Tirant lo Blanch, 2013.

RENYÉ, Aleix. “CDC s’aliarà amb la UMP a la Catalunya Nord”. *El Punt Avui*, 13 de març de 2012. <http://www.elpuntavui.cat/article/3-politica/17-politica/517327-cdc-saliara-amb-la-ump-a-la-catalunya-nord.html>

RENYÉ, Aleix. “No ens llencem a cap dinàmica ni autonomista ni independentista”. *El Punt Avui*, 9 d’octubre de 2012. http://www.elpuntavui.cat/article/3-politica/17-politica/582974-no-ens-llencem-a-cap-dinamica-ni-autonomista-ni-independentista.html?piwik_campaign=twitter&piwik_kwd=nacional&utm_source=twitter&utm_medium=nacional&utm_campaign=autor&f=El+Punt+Avui

RENYER, Jaume. *Catalunya, qüestió d’estat. Vint-i-cinc anys d’independentisme català (1968-1993)*. Tarragona: El Mèdol, 1995.

RENYER, Jaume. *L’esquerra de la llibertat: el republicanisme català contemporani*. Barcelona: Viena, 2007.

RENYER, Jaume. “Amb Àngel Molina”. *El bloc de Jaume Renyer*, 23 de maig de 2009. <https://blocs.mesvilaweb.cat/jrenyer/?p=134365>

RENYER, Jaume. “Xerrada a València”. *El bloc de Jaume Renyer*, 1 de desembre de 2009. <http://blocs.mesvilaweb.cat/jrenyer/?p=152511/>

REYES, Mario. “El BNV del segle XXI escalfa motors”. *El Temps*, 18-24 de gener de 2000, p. 36-37.

REYES, Mario. “Bloc, de l’esquerra cap al centre polític”. *El Temps*, 1 de febrer de 2000, p. 24-25

REYES, Mario. “Entrevista Agustí Cerdà. Els Països Catalans són la solució”. *El Temps*, 22 de febrer de 2000, p. 36-37.

RIBA, Tian. “Compte enrere a ERC”. *Avui*, 5 de juny de 2008, p. 6.

RIBERA, Raimon. “El País Valencià dins el projecte de les CUP”. *La Veu del País Valencià*, 21 d’agost de 2014. <https://www.diarilaveu.com/noticia/10660/el-pais-valencia-dins-el-projecte-de-les-cup>

RIBERA, Tomàs. “Nosaltres i els valencians”. *El Temps*, 17 d’abril de 1989, p. 12-14.

RIBÓ, Rafael. “Conceptes polítics i realitat nacional”. *Jornades sobre els Països Catalans*, Facultat de Dret de la UB, 1976.

RIBÓ, Rafel. “Països Catalans de la definició a la Constitució”. *Nous Horitzons*, núm. 47/48 (octubre-novembre 1978), p. 26-32.

RICO, Antoni. “Nosaltres, els valencians i la seva recepció en l’ideari dels partits polítics”. *Afers*, núm. 71/72 (2012), p. 195-216.

RICO, Antoni. “D’esquerres i valencianistes. Els casos de l’EUPV i l’AEPV durant la transició (1977-1982). *Afers*, núm. 79 (2014), p. 729-750.

RICO, Antoni. *La influència de Joan Fuster en les cultures polítiques dels Països Catalans (1960-1992)*. (Tesi doctoral). Girona: Universitat de Girona, 2017

RICÓS, F. “Oltra: No usamos Països Catalans nunca, a no ser en nuestros actos, con amigos”. *Las Provincias*, 17 d’agost de 2015. <http://www.lasprovincias.es/politica/201508/17/oltra-usamos-paisos-catalans-20150817001125-v.html>

RIDAURA, Maria Josefa. “El proceso de independència de Catalunya: su visión desde la Comunidad Valenciana”. *Teoría y Realidad Constitucional*, núm. 37 (2016), p. 381-404.

RIMBAU, Enric. “Europa ha de tenir una constitució pròpia”, *El Temps*, 8 de juny de 1999, p. 34-35.

RIMBAU, Enric. “CiU i PSC representen els mateixos interessos”. *El Temps*, 28 de setembre de 1999, p. 26-28.

RIMBAU, Enric. “La bomba Esteve”. *El Temps*, 1 d’octubre de 2002, p. 44-46.

RIMBAU, Enric. “Entrevista Antoni Vives. El catalanisme aporta realisme al somni”. *El Temps*, 5 de novembre de 2002, p. 34-37.

RIMBAU, Enric. “Entrevista Alberto Fernández Díaz. L’arc mediterrani és importantíssim”. *El Temps*, 13 de maig de 2003, p. 32-33.

RIMBAU, Enric. “Entrevista Isidre Molas. Reventós era un referent d’honestedat política”. *El Temps*, 20 de gener de 2004, p. 40-42.

RIMBAU, Enric. “Iniciativa, el verd que salva el roig”, *El Temps*, 6 de juliol de 2004, p. 30-31.

RIMBAU, Enric. “L’Assemblea de Regidors rep el suport del Govern català”. *El Temps*, 27 de juliol de 2004, p. 34-35.

RIMBAU, Enric. “El pacte, sota l’òptica dels partits catalans”. *El Temps*, 10 d’octubre de 2006, p. 26-27.

RIMBAU, Enric. “Entrevista a Jordi Miralles. Volem identificar els responsables de la crisi”. *El Temps*, 4 de novembre de 2008, p. 16.

RIMBAU, Enric. “Entrevista a Josep Antoni Duran i Lleida”. *El Temps*, 2 de desembre de 2008, p. 40-42.

RIMBAU, Enric. “La desafecció arriba a Europa”. *El Temps*, 30 de desembre de 2008, p. 30-33.

RIMBAU, Enric. “La revalidació de la coalició Galeusca, pendent dels escenaris interns”. *El Temps*, 3 de febrer de 2009, p. 28-32.

RIMBAU, Enric. “La Franja de Ponent ja té una Convergència Democràtica”. *El Temps*, 17 de febrer de 2009, p. 35-36.

RIMBAU, Enric. “Entrevista a Paco Tejero. L’Aragó no té cap voluntat de reconèixer el català”. *El Temps*, 17 de febrer de 2009, p. 37.

RIMBAU, Enric. “CiU i ERC aclareixen les seves candidatures a les europees”. *El Temps*, 7 d’abril de 2009, p. 41-42.

RIMBAU, Enric. “Entrevista a Oriol Junqueras. “Els Països Catalans necessiten una via pròpia per sortir de la crisi”. *El Temps*, 2 de juny de 2009, p. 46-48

RIOS, S. “El Bloc se apunta a pedir para la Comunitat una agencia tributaria”. *El Periódico Meiditerráneo*, 1 d’octubre de 2012. http://www.elperiodicomediterraneo.com/noticias/castellon/bloc-apunta-pedir-comunitat-agencia-tributaria_770204.html

RIPOLL, Mercè. “Europa i comarques, a debat”. *El Temps*, 18 de juliol de 1988, p. 17.

RISQUETE, Jaume. *Ecosocialisme, comunicació política i societat postmoderna a la Catalunya democràtica*. (Tesi doctoral). Barcelona: URL, 2015.

RIUS, Marc. *Iniciativa per Catalunya Verds (1987-2004). Una història de l’esquerra verda de Catalunya*. Barcelona: Fundació Nous Horitzons, 2005.

ROBLES, A. “Entrevista a Josep Lluís Albinyana. La defensa de l’Europa dels pobles”. *El Temps*, 1 de juny de 1987, p. 51.

RODRÍGUEZ, Tere. “L’efecte Compromís”. *El Punt Avui*, 15 d’agost de 2011, p. 4. <http://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/443312-l-efecte-compromis.html>

RODRÍGUEZ, Tere. “Compromís prepara el salt al Congrés”. *El Punt Avui*, 25 de setembre de 2011, p. 9. <http://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/456721-compromis-prepara-el-salt-al-congres.html>

RODRÍGUEZ, Tere. “Un tornado taronja que es traslladarà a Madrid”. *El Punt Avui*, 21 de novembre de 2011. <http://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/477821-un-tornado-taronja-que-es-traslladara-a-madrid.html>

RODRÍGUEZ, Tere. “Políticament incorrecta”. *El Punt Avui*, 10 de març de 2012. <http://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/519759-politicament-incorrecta.html>

ROIG, Albert. Carta d'Albert Roig (ERC) a Pere Mayor (UPV). Barcelona, 17 de novembre de 1993.

ROIG, Rosa Mari. *Los efectos del sistema electoral europeo en España: los partidos políticos de ámbito no estatal*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2005.

ROMERO, Juanma. “Nos hace falta un referente como ICV homologable en toda Espanya”. *Publico*, 7 d'abril de 2008. <http://www.publico.es/politica/falta-referente-icv-homologable-espana.html>

ROMERO, Juanma. “ICV promueve un debate en la izquierda al margen de IU”. *Publico*, 21 de gener de 2010. <http://www.publico.es/espana/icv-promueve-debate-izquierda-al.html>

ROMERO, Juanma. “ICV sienta las bases de su alternativa a Izquierda Unida”. *Publico*, 20 de juny de 2010. <http://www.publico.es/actualidad/icv-sienta-bases-alternativa-izquierda.html>

ROS, Domènec. “UPV, el moment del debat polític”. *El Temps*, 3 de febrer de 1986, p. 53-55.

ROSSELLÓ, Josep. “Una reunió sense intèrprets”. *El Temps*, 8 de juliol de 1985, p. 24.

ROVIRA, Marta. “Entre els Països Catalans i la independència de Catalunya”. *Eines*, núm. 26 (tardor de 2016), p. 16-25.

RUBIOL, Glòria. *Josep Pallach i el Reagrupament*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

RUBIRALTA, Fermí. *Orígens i desenvolupament del PSAN (1969-1974)*. Barcelona: La Magrana, 1988.

RUBIRALTA, Fermí. *Una història de l'independentisme polític català. De Francesc Macià a Josep-Lluís Carod-Rovira*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

RUEDA, F.J. “Entrevista a Macià Alavedra. El PRD permet a Convergència ser alternativa”. *El Temps*, 2 de juny de 1986, p. 11-13.

S. A. “Compromis apoya la consulta independentista catalana”. *El Mundo*, 28 de febrer de 2014. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2014/02/28/53103b1022601d650b8b456a.html>

S. E. “Compromís defiende en Castellón la independència de Catalunya”. *Las Provincias*, 11 de setembre de 2013. <https://www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20130911/abci-ppsv-compromis-201309111008.html>

SALLÉS, Quico. “Conclave de l’esquerra dels Països Catalans a Menorca”. *Nació Digital*, 25 de maig de 2012. <https://www.naciodigital.cat/noticia/43266/conclave/esquerra/dels/paisos/catalans/menorca>

SALLÉS, Quico. “La història de CDC en 3 assemblees y 15 congresos”. *La Vanguardia*, 7 de juliol de 2016. <http://www.lavanguardia.com/politica/20160707/403015633265/cdc-congresos-asambleas.html>

SALLÉS, Quico. “Història del PSC en 16 congresos”. *La Vanguardia*, 4 de novembre de 2016. <https://www.lavanguardia.com/politica/20161104/411511567990/psc-historia-congresos-historia-del-psc-16-congresos-psc.html>

SALLÉS, Quico. “Manifest d’intel·lectuals i polítics per investir Puigdemont”. *El Món*, 27 de març de 2018. <http://elmon.cat/politica/manifest-dintellectuals-politics-investir-puigdemont>

SANCHIS, Vicent. “Entrevista a Joan Lerma. Qüestió de prioritats”. *El Temps*, 3 de novembre de 1986, p. 6-11.

SANCHIS, Vicent. “Un pacte entre la prepotència i el circ”. *Avui*, 14 d’agost de 1987, p. 11.

SANCHIS, Vicent. (Desclot). “Amb futur”. *Avui*, 19 de març de 1999, p. 72.

SANCHIS, Vicent. *Valencians, encara*. Barcelona: Edicions Proa, 2012.

SANCHIS, Vicent. “Entrevista a Josep Guia. El PSAN era el partit de Joan Fuster”. *El Temps*, 1 de desembre de 2015, p. 22-26.

SANDOVAL, Antoni. “Nadal denuncia que los consejos comarcales son una red partidista de CiU”. *La Vanguardia*, 18 d’agost de 1992, p. 7.

SANJUAN, H. “Entrevista a Mónica Oltra. Compromís es un proyecto valenciano y Podemos tiene su cenro político en Madrid”. *El Mundo*, 1 de febrer de 2015. <http://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2015/02/01/54cd336ae2704ec2278b458a.html>

SANMARTÍ, Josep M. “¿Qui parará els peus el PSOE en el 86?”. *El Temps*, 9 de desembre de 1985, p. 21-23.

SANMARTÍ, Josep M. “Polítics i intel·lectuals dels Països Catalans reivindiquen a Madrid la recepció de TV3”. *Avui*, 4 d’octubre de 1989, p. 6.

SANZ, Benito. *Los socialistas en el País Valenciano, 1939-1978*. València: IVEI, 1988.

SANZ, Benito; NADAL, Miquel. *Tradició i modernitat en el valencianisme*. València: Edicions 3i4, 1996.

SASTRE, Francesca. “La titulació del català, homologada”. *El Temps*, 22 de febrer de 1988, p. 19.

SASTRE, X. “Entrevista Jaume Santandreu. La paraula independentista posa nerviosos els governants”. *El Temps*, 18 de juliol de 1988, p. 24.

SEBASTIÀ, Jordi. “Dolors, record i homenatge al voltant de Joan Fuster”. *El Temps*, 29 de juny de 1992, p. 9.

SEBASTIÀ, Jordi. “Entrevista a Vicent Ruiz Monrabal. El conseller Villalonga rep atacs poc justificats”. *El Temps*, 11 de desembre de 1995, p. 42-45.

SEBASTIÀ, Jordi. “Entrevista a Antoni Asunción. Alborch és una candidata magnífica”. *El Temps*, 22 d'abril de 1996, p. 46-49.

SEBASTIÀ, Jordi. “Entrevista Josepa Chesa. Ni el PSOE ni EU són valencianistes”. *El Temps*, 2 de juny de 1997, p. 31-33.

SEBASTIÀ, Jordi. “A Madrid, valencià i català són el mateix: polaco”. *El Temps*, 23 de juny de 1997, p. 44-47.

SEBASTIÀ, Jordi. “Que quede clar a quin costat estic”. *Vilaweb*, 15 de setembre de 2017. [http://www.levante-emv.com/cultura/2009/11/01/valencia-existe-solucion-batallar/647119.html](https://www.vilaweb.cat/noticies/que-queda-clar-de-quin-costat-estic/SEGUÍ, J. R. “Entrevista a Eliseu Climent. En Valencia no existe otra solución que batallar”. <i>Levante-EMV</i>, 1 de novembre de 2009. <a href=)

SENA, Ernest. “El nou curs polític”. *El Temps*, 17 de setembre de 1984, p. 13.

SERRA CARNÉ, Joan. “ICV ratifica que la confluència és el millor camí”. *Ara*, 10 d'abril de 2016. https://www.ara.cat/politica/ICV-ratifica-confluencia-millor-cami_0_1556244457.html

SERRA, Ot; MARTÍN, Daniel; VINYAS, Jaume. “El Procés ha oblidat els Països Catalans?”. *Ara*, 23 de juny de 2017. http://www.ara.cat/politica/Proces-ha-oblidat-Paisos-Catalans_0_1820218063.html

SI. “Acord de col·laboració entre PSM-Entesa Nacionalista i Solidaritat per la Independència”. Palma, 26 de novembre de 2011, p. 1-2. http://www.psm-entesa.cat/documentos/D_407.pdf

SI. “Compromís entre Unitat Catalana i Solidaritat Catalana per la Independència”. Barcelona - Perpinyà, octubre de 2010. <https://www.vilaweb.cat/media/continguts/000/016/681/681.pdf>

SOLÀ, Enric. “De nulla notione”. *El Temps*, 30 de març de 1987.

SOLÀ, Enric. *Recuperem els furs*. València: Eliseu Climent, 2005.

SOLÉ i SABATÉ, Josep Maria. “Una veu arreu del món”. *El Punt Avui*, 8 d’abril de 2012, p. 21.

SOLÉ i SABATÉ, Josep Maria. “El peatge de Navarro”. *El Punt Avui*, 17 de novembre de 2013, p. 31.

SOLER, Agustí. *ERC – PI: escissió o cop d’estat a l’independentisme?* Barcelona: edicions de la Guingueta, 2003.

SOLER, Rosa. “L’operació Roca al País Valencià”. *El Temps*, 28 de maig de 1984, p. 17.

SOLER, Vicent. *L’ofici de raonar: societat, economia, política i valencianisme*. València: PUV, 2011.

SOROLLA, G. “Un manifest per al present”. *El Temps*, 3 de novembre de 1986, p. 12-13.

SUÑÉ, Ramon. “Cahner presenta su nuevo partido Acció Catalana”. *La Vanguardia*, 12 d’abril de 1994, p. 14.

SURROCA, Martí. *Memòries del Front Nacional de Catalunya. Cavalcant damunt d’estel*. Barcelona: Arrel editors, 2006.

TENA, Violeta. “Primera reunió Camps-Montilla”. *El Temps*, 12 de maig de 2009, p. 15.

TORCAL, Mariano; FONT, Joan (coord.). *Elecciones europeas 2009*. Madrid: CIS, 2012.

TORRENT, Ferran. *Caminaràs entre elefants*. Barcelona: Columna edicions, 2013.

TUGAS, Roger. *Escac al poder*. Barcelona, *Deu i Onze*, 2014.

TUGAS, Roger; ALMENAR, Salvador. “ERC, Compromís i PSM exploren fer coalició”. *Ara*, 26 de maig de 2013. https://www.ara.cat/politica/ERC-Compromis-PSM-exploren-coalicio_0_926307422.html

UDPV: *Declaració de principis de la Unió Democràtica del Poble valencià, “Xàtiva”-València*, juny 1965.

UPV. “Programa electoral”. València, maig de 1983.

UPV. “Defensa la nostra terra. Vota País Valencià. Vota Unitat del Poble Valencià”. Tríptic informatiu del programa electoral de la Unitat del Poble Valencià. València, maig de 1983.

UPV. “Materials de la 1a conferència d’Unitat del Poble Valencià”. València, 1984, p. 18.

- UPV. “Materials de la 1a conferència d’Unitat del Poble Valencià”. València, 1984.
- UPV. “Informe del Consell Polític”. València, gener de 1986.
- UPV. “Festa de la Unitat”. *Unitat*, març-abril de 1986, p. 8.
- UPV. “Volíem eixir de l’OTAN: crònica de la campanya”. *Unitat*, març-abril de 1986, p. 3.
- UPV. “UPV amb altres partits nacionalistes d’esquerra”. *Unitat*, maig de 1986, p. 3.
- UPV. “Informació Assemblea de País”. *Unitat. Butlletí de la Unitat del Poble Valencià*, agost-setembre de 1986.
- UPV. “Els joves de la Unitat, pas a pas”. *Unitat*, maig-juny de 1987, p. 11.
- UPV. “Esquerra dels Pobles”. *Unitat*, estiu de 1987, p. 4.
- UPV. “Entrevista a Josep Lluís Blasco. UPV ha de comprometre’s en un treball de consolidació de l’Esquerra dels Pobles”. *Unitat*, novembre de 1988, p. 1.
- UPV. “Informe sobre la coalició electoral al Parlament Europeu d’Esquerra dels Pobles” Assemblea de País de la UPV. València, 17 de desembre de 1988.
- UPV. “Estratègia Política a Europa. Política de Països Catalans”. Ponència Política aprovada a la 3a Conferència de la Unitat del Poble Valencià. València, 1988.
- UPV. “Estratègia Política a Europa. Relacions amb altres nacionalitats de l’estat”. Ponència Política aprovada a la 3a Conferència de la Unitat del Poble Valencià. València, 1988.
- UPV. “Estratègia Política a Europa”. Ponència Política aprovada a la 3a Conferència de la Unitat del Poble Valencià. València, 1988.
- UPV. “Trobada de joves de partits nacionalistes”. *Unitat*, juliol-agost de 1988, p. 7.
- UPV. “La Unitat per la TV3”. *Unitat*, novembre de 1988, p. 4.
- UPV. “El País Valencià a Europa”. Tríptic d’UPV per a les eleccions al Parlament Europeu. València, 1989.
- UPV. “Reunió a Mallorca de parlamentaris d’esquerra nacionalista”. *Unitat*, febrer de 1989, p. 4.
- UPV. “Consell Polític: memòria de gestió”. 4a Conferència de la UPV. València, 1990.
- UPV. “Programa electoral”. València, maig de 1991.
- UPV. “Ara, la teua esquerra” Tríptic electoral de la Unitat del Poble Valencià. València, maig de 1991.

UPV. “Ponència política”. 5è Congrés de la UPV. València, 30 i 31 de maig de 1992.

UPV. “Acta”. 5è Congrés de la UPV. València, 1992.

UPV. “Ja som davant el repte d’Europa”. *Unitat, premsa política d’UPV*, febrer-març de 1994, p. 1.

UPV. “UPV invita al PVN a participar a les europees i a que abandone la convergència valenciana”. Comunicat de premsa de la UPV. València, 30 de març de 1994.

UPV. “Proposta d’anàlisi eleccions al Parlament Europeu. Esborrany”. València, 18 de juny de 1994.

UPV. “Hem de parlar”. Programa UPV-Bloc Nacionalista a les Eleccions Autonòmiques de 1995. València, 1995, p. 5.

UPV. “Crònica del 6è Congrés”. *Unitat*, gener de 1995, p. 2-3.

UPV. “El camí és ben sabut”. *Unitat*, novembre de 1995, p. 3.

UPV. “Introducció”. 7è Congrés de la UPV. L’Eliana, 1996.

UPV. “Ponència polític”. 7è Congrés de la UPV. L’Eliana, 1996.

UPV/Assemblea d’Almussafes. “Annex 2: aportacions a una reflexió nacionalista”. 4a Conferència de País de la UPV. Almussafes, 1990.

UPV/Assemblea d’Almussafes. “Esmena a la totalitat”. 4a Conferència de país de la UPV. València, 1990.

UPV/Castelló “Esmena de substitució al punt A 58/B 20”. Ponència política del 5è Congrés de la UPV. València, 30 i 31 de maig de 1992.

UPV/militants. “Proposta de resolució”. Assemblea de País de la UPV. València, 1994.

VALLORY, Eduard. “Participant-hi des del Triangle jove”. *El Temps*, 18 de gener de 2000, p. 17-18.

VALLS, S. “Vicent Marzà: Los Países Catalanes son una realidad más allá de lo que diga el Estado”. *Abc*, 12 d’agost de 2015. www.abc.es/local-comunidad-valenciana/20150812/abci-marza-catalanista-201508121826.html

VALLVERDÚ, Francesc. “La cultura catalana i la qüestió nacional (1960-1979)”. A: CEBRIAN, Carme. *Nous Horitzons: l’optimisme de la voluntat: revista teòrica i cultural del PSUC*. Barcelona: El Viejo Topo, 2011.

VÁZQUEZ, Cristina. “Iniciativa del Poble Valencià consuma su escisión de Esquerra Unida”, *El País*, 23 de gener de 2008. http://elpais.com/diario/2008/01/23/cvalenciana/1201119486_850215.html

VELA, Laia. “Una jornada particular”. *El Temps*, 2 de gener de 1989, p. 17.

- VENDRELL, Salvador; LOZANO, Josep (Coord.). *Nosaltres els fusterians*. Catarroja: Perifèric, 2017.
- VENTURA, Joaquim. “Esquerra nacional sense claudicacions”. *El Temps*, 11 d’agost de 1986, p. 19.
- VENTURA, Xavier. “Sin acuerdo en CiU para ampliar la coalición europea”. *La Vanguardia*, 15 de febrer de 1994, p. 12.
- VENTURA, Xavier. “CDC està molesta con UDC por dilatar el acuerdo de las europees”. *La Vanguardia*, 15 de març de 1994, p. 15.
- VENTURA, Xavier. “Unió acepta que CiU se amplíe en las europees para evitar tensiones con CDC”. *La Vanguardia*, 22 de març de 1994, p. 13.
- VENTURA, Xavier. “Pujol plantea las europees como un refrendo que avale la política de CiU”. *La Vanguardia*, 25 d’abril de 1994, p. 13.
- VENTURA, Xavier. “Roca pide que e castigue a PSOE i PP”. *La Vanguardia*, 10 de juny de 1994, p. 15.
- VENTURA, Xavier. “Pujol apel·la al deber patriótico de votar por el autogobierno de Cataluña”. *La Vanguardia*, 11 de juny de 1994, p. 13.
- VERGE, Tània. “Las relaciones cambiantes de un partido de ámbito no estatal (PANE) con su partido hermano: el caso de Iniciativa per Catalunya Verds (1987-2008)”. *Papers: revista de sociologia*, núm. 92 (2009), p. 227-245.
- VIADDEL, Francesc. “El Miquelet, més que una coral”. *Avui*, 6 de febrer de 1995, p. 20.
- VIADDEL, Francesc. “Entrevista Pere Mayor. Entrarem a les Corts Valencianes”. *El Temps*, 30 de març de 1998, p. 24-26.
- VIADDEL, Francesc. “Extrema esquerra: la revolució perduda”. *El Temps*, 10 de març de 1997, p. 33-36.
- VIADDEL, Francesc; GIMÉNEZ, Salva. “Catalan connection”. *El Temps*, 19 d’octubre de 1998, p. 21.
- VIADDEL, Francesc. “El BNV enceta la seua campanya autonòmica”. *El Temps*, 28 de desembre de 1998, p. 9.
- VIADDEL, Francesc; GIMÉNEZ, Salva. “Catalan connection”. *El Temps*, 19 d’octubre de 1998, p. 21.
- VICENS, Francesc. “Cal claredat política i tàctica”. *El Temps*, 21 de juliol de 1986, p. 20.
- VICENT, Lafora. “El camí de la col·laboració”. *El Temps*, 16 de novembre de 1992, p. 15-17.

VICIANO, Pau. “El País Valencià en l’horitzó dels Països Catalans: il·lusions, realitats i possibilitats”. *Eines*, núm. 26 (tardor de 2016), p. 27.

VIDAL, Emili. “Compromís-ERPV, les claus d’un possible acord”. *El Punt Avui*, 15 de gener de 2015. <http://www.elpuntavui.cat/article/3-politica/17-politica/813091-.html>

VIDAL, Santi. *Document Base provisional per a una futura Constitució participativa de la república de Catalunya*, 2016. http://www.unanovaconstitucio.cat/wp-content/uploads/2015/01/unanovaconstitucio.cat_.pdf

VILA i TRIADÚ, Joan. “Per fi, la normalitat”. *El Temps*, 15 de març de 1993, p. 18- 21.

VILA, Enric. *Què pensa Heribert Barrera?*. Barcelona. Dèria, 2000.

VILADOT, Albert. *L’Esquerra Nacionalista. Diàlegs amb H. Barrera*. Manresa: Xarxa Cultural, 1988.

VILALLONGA, Borja. “Entrevista a Albert Botran. La CUP no parla gaire de socialisme i en podria parlar més”. *El Temps*, 31 de gener de 2017, p. 34-37.

VILLARROYA, Josep. “L’Esquerra Independentista a les darreres eleccions al País Valencià (amb perspectiva)”. *La Veu del País Valencià*, 23 de juliol de 2015. <https://www.diarilaveu.com/carta/28638/lesquerra-independentista-a-les-darreres-eleccions-al-pais-valencia-amb-perspectiva>

VIVES, Antoni. *Catalunya, entre la perplexitat i el somni*. Barcelona, Pòrtic, 2002.

VIVES, Vicens. “Presència valenciana”. *Serra d’Or*, núm. 5 (maig 1960), p. 6-7.

VOLTAS, Eduard. “Les transaccions de la transició”. *El Temps*, 2 de desembre de 1991, p. 10-13.

VOLTAS, Eduard. “Rutlla a poc a poc, però rutlla”. *El Temps*, 30 de novembre de 1992, p. 18.

VOLTAS, Eduard. “El joc polític del TGV”. *El Temps*, 25 de gener de 1993, p. 18-19.

VOLTAS, Eduard. “Anguita ajuda però també molesta”. *El Temps*, 8 d’agost de 1994, p. 30-33.

VOLTAS, Eduard. “Entrevista a Joan Puigcercós. Colom ha de garantir el canvi”. *El Temps*, 12 d’agost de 1996, p. 30-32.

WIRTH, Rafael. “Grupos minoritarios busca las bases para llegar a la III República en España”. *La Vanguardia*, 28 d’octubre de 1985, p. 14.

X. C. V. “Units per València no consigue captar la herència electoral de Unió Valenciana”. *Levante-EMV*, 23 de maig de 2011. <http://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2011/05/23/units-per-valencia-captar-herencia-electoral-union-valenciana/809338.html>

XAMBÓ, Rafa. *Comunicació, política i societat. El cas valencià*. València, Edicions 3i4, 2001.

XAMBÓ, Rafa. *Pamflets anacrònics*. Aldaia: Edicions 3i4, 2007.

XUCLÀ, Jordi. “Turisme repensat i retorn a València”. *Diari de Girona*, 6 d’agost de 2017. <http://www.diaridegirona.cat/opinio/2017/08/06/turisme-repensat-retorn-valencia/860576.html>

ZAFRA, Ignacio. “Puig y Ribó reciben a Pasqual Maragall en Valencia”. *El País*, 14 de desembre de 2015. https://elpais.com/ccaa/2015/12/14/valencia/1450108378_268141.html

ZARDOYA, Raquel. *El catalanisme del Postfranquisme als nostres dies (1976-2003). Una història comparada del nacionalisme polític català: Els casos de CiU i d’ERC*. (Tesi doctoral). Barcelona: UB, 2015.

VII ARXIUS I ENTREVISTES

Arxius i biblioteques

Arxiu personal Antoni Bargues (València).

Arxiu Bloc Nacionalista Valencià (València)

Arxiu personal Jaume Santonja (Torrent).

Biblioteca de Catalunya. (Barcelona).

Biblioteca d'Humanitats de la Universitat de València (València)

Centre Documental de la Comunicació (CEDOC-UAB) (Bellaterra).

CRAI Universitat de Barcelona (Barcelona)

Fundació Josep Irla (Barcelona)

Pavelló de la República (CEHI) (Barcelona)

Entrevistes

Vicent Álvarez. València, 27 de juny de 2012.

Manuel Ardit. València, 13 de juliol de 2011.

Josep Maria Ballarín. Berga, 16 de gener de 2012.

Antoni Bargues. València, 28 de juliol de 2012.

Heribert Barrera. Barcelona, 17 de novembre de 2010.

Emèrit Bono. València, 27 de juny de 2012.

Joan Brines. València, 12 de juliol de 2011.

Marc Candela. València, 28 de juny de 2011.

Rut Carandell. Barcelona, 14 de juny de 2018.

Ferran Carbó. València, 21 de juliol de 2011.

Manuel Carceller. Castelló de la Plana, 16 de desembre de 2012.

Josep-Lluís Carod-Rovira. Barcelona-Cambrils, 21 de juliol de 2018.

Ezequiel Castellano. València, 27 de juliol de 2011.

Agustí Cerdà. València, 20 de juliol de 2011.

Alfons Cervera. València, 30 de juny de 2011.

Carles Choví. València, 20 de juliol de 2011.

Eliseu Climent. Barcelona, 29 de març de 2017.

Agustí Colomer. València, 27 de juliol de 2012.

Rafael Company. València, 18 de juliol de 2011.

Adela Costa. València, 29 de juliol de 2012.

Vicent Diego. València, 27 de juliol de 2011.

Alfons Esteve. València, 19 de juliol de 2011.

Francesc “Paco” Ferrandis. València, 28 de juliol de 2011.

José Ferrís. Torrent, 27 de juliol de 2012.

Vicent Flor. València, 22 de juliol de 2011.

Pere Fuset. València, 23 d’octubre de 2011.

Màrius Garcia Bonafé. València, 22 d’agost de 2011.

Josep Guia. València, 26 de juliol de 2011.

Luís Alfonso Hernández. Barcelona- Riba-roja de Túria, 20 de juliol de 2018.

Enric Jordà. Tarragona, 7 de setembre de 2012.

Ramon Lapiedra. Burjassot, 28 de juny de 2011.

Alexandre Llopis de Pau. València-Barcelona, 30 de març de 2018

Albert Manent. Barcelona, 17 de novembre de 2010.

Jordi Manent. Barcelona 29 de juny de 2018.

Pere Mayor. Barcelona-València, 20 de juliol de 2018.

Vicent Miquel i Diego. València, 25 de juliol de 2011.

Enric Morera. València, 26 de novembre de 2011.

Joan Francesc Mira. Tarragona, 14 de novembre de 2011.

Tonetxu Pardiñas. València, 26 de juliol de 2011.

J.J. Pérez Benlloch. València, 28 de juliol de 2011.

Josep Pérez Soriano. València, 29 de juny de 2011.

Vicent Pitarch. Castelló de la Plana, 17 de juliol de 2012.

Conxa Romero. Cullera, 31 d’agost de 2011.

Toni Royo. Castelló de la Plana, 26 de març de 2011.

Jaume Santonja. Torrent, 27 de juliol de 2012.

Abelard Saragossà. València, 12 de juliol de 2011.

Elies Seguí. València, 26 de juny de 2012.

Rafel Sena. València, 25 de juny de 2012.

Joan Senent. València, 15 de juliol de 2011.

Enric Solà. València, 23 d'agost de 2011.

Vicent Soler. València, 27 de juny de 2011.

Josep Maria Soriano Bessó. València, 30 de juliol de 2012.

Enric Tàrrega. València, 28 de juliol de 2011.

Àlvar Thomàs. València, 23 de febrer de 2011.

Ricard Camil Torres Fabra València, 18 de juliol de 2011.

Rafa Xambó. València, 7 de febrer de 2011.

CERTIFICAT DE DIRECCIÓ

Més enllà del Sénia

**Partits polítics catalans i valencianisme fusterià:
evolució dels vincles (1980-2017)**

Francesc Marco Palau

Director: Joan B. Culla i Clarà

Programa de doctorat: Història Comparada, Política i Social

Departament d'Història Moderna i Contemporània

Facultat de Filosofia i Lletres

Universitat Autònoma de Barcelona

2018

Director: Joan B Culla i Clarà

Doctorand: Francesc Marco Palau

